

ეზენი

ქაქუჭავაძე.

ს (მ) ა
ს (მ) ა

ს (მ) ა
ს (მ) ა

მთხ უმჯი

მორე გამოცემა

პროფ. მიხეილ ჩიქოვანის რედაქციით

პეტრე უმიკაშვილი

(ბიოგრაფიული ნარკვევი)

პირადად ვიცნობდი. შემთხვევამ მომაგო სიკეთედ, რომ მას შევხვედროდი ანუ, უფრო სწორად, რომ იგი შემხვედროდა ახალგაზრდობაში ცხოვრების გზაზე. ბედმა მარგუნა მისი სიკოცხლის უკანასკნელი 10 წლის განმავლობაში, მის სიკედილამდე, მისი მეგობრობა, რასაც მთელი ჩემი ცხოვრებისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა.

ამიტომ მკითხველს შეუძლია წარმოიდგინოს, — და როდესაც იგი ამ სტრიქონებს ბოლომდის ჩაიკითხავს, მიხედება კიდევ, — თუ რა უზომო სიამოვნებით ვიღებ ხელში კალამს ამ ბიოგრაფიის დასაწერად.

მაგრამ შესაძლებელია ვინმეს ეკვი აღეძრას: მოახერხებს კი მეგობარი მეგობრის შესახებ სისწორით ამბის მოთხრობას? ასეთ ეჭვს საფუძველი ეძლევა მით, რომ პირადი გრძნობა ხელშემშლელია ობიექტური მსჯელობისა და მსჯავრისათვის, მაგრამ მე ვეცდები ამგვარი ეჭვისთვის საბაბი არ მიეცე არაფერს. დამისთვის შემდეგ საშუალებას მივმართავ: არას ვიტყვი უფაქტებოდ და უციტატებოდ. სათაურადაც ამ ნაწერს „ნარკვევი“ მივეცი და არა მარტოდენ „მოგონება“.

I

პეტრე უმიკაშვილი დაიბადა 1838 წელს, 23 ოქტომბერს (ძვ. სტ.), ტფილისში. „ჩემი გვარი, — სწერს იგი¹, — როგორც ოჯახის ზეპირგადმოცემა დარჩენილა, ტფილისის ძველი მოქალაქეთა გვარია; ნარიყალის ციხე არ ყოფილა აშენებული, რომ ჩემი გვარი ქალაქში ყოფილაო, — თითქმის თამარ დედოფლის დროს ან უწინ, ჩემი გვარისანი არიან სოფელ ძეგეს, მეჯვრისხევის და, ამბობენ, კახეთშიაცო. ზოგნი სომეხნი არიან, ზოგნი მართლმადიდებელნი. მე კათოლიკე ვარ: წარსულ [ე. ი. მე-18] საუკუნეში სომხობილამ გადასულა მამაჩემის პაპა“.

მამა პეტრესი, იოსები, განსაზღვრული ხელობის კაცი არ იყო, — უფრო იგი

¹ მისი ავტობიოგრაფია, რომელიც ზ. კიკინაძის თხოვნით დაუწერია 1890 წელს („ივერია“, 1904 წ., № 123).

წეროდა ვაჭრობას ეწეოდა¹. ერთხანს მსახურობდა საფრანგეთის კონსულთან, შევალე გამბასთან², იყო მდივანი და თარჯიმანი საკონსულოსი. აქ მან ფრანგული ენა კარგად ისწავლა და ერთ დროს, გამბასთან ერთად, საფრანგეთი მობიარა და იქაური ცხოვრება გაიცნო. განათლებული საფრანგეთის წესწმობილება ისე მოეწონა და შეუყვარდა, რომ, დეკოლშეილების შემდეგ, მუდამ ოცნებობდა თავისი შვილი საფრანგეთში გაეგზავნა და სწავლა იქ მიეღებინებინა. მაგრამ ამ სურვილის განხორციელება მას ვეღარ მოუხდა. პეტრე ბაეშვიძეაშვიე დაობლდა: იგი ხუთი წლისა იყო, როცა მისი მამა იოსები გარდაიცვალა (1843 წ.).

დედასა და შვილს დარჩათ იოსების ცოტაოდენი მონაგარი, დაახლოებით ოთხასი თუმანი. აქედან ორასი თუმანი ვიღაც ჩილინგოანზე იყო გასესხებული, რომელმაც მხოლოდ 25 წლის შემდეგ გადაუხადა პეტრეს ამ ორას თუმანში რაღაც სამოცი თუ ოთხმოცი თუმანი.

ამგვარად, იოსების ქერივს ნამდვილად ორასი თუმანი დარჩა თავის სარჩენად და შვილის გამოსაზრდელად. რასაკვირველია, ეს ფული მთელი 20—22 წლის განმავლობაში დედა-შვილს არ ეყოფოდა. ამიტომ პეტრემ თავისი ახალგაზრდობა სიღარიბესა და გაქირვებაში გაატარა.

მისი დედა ახალგაზრდა იყო, როცა დაქვრივდა, მაგრამ მეორედ აღარ გათხოვილა, — თავისი მეცადინეობა და ძალღონე თავისი ერთადერთი შვილის გამოზრდას მოახმარა³. პეტრე მოხუცებაშიც დიდი გულითადობით და პატივისცემით იხსენიებდა თავისი დედის დაუვიწყარ ამავსა და სიყვარულს, და როცა მის სიყვდილს მოიგონებდა (გარდაიცვალა 1884 წელს), ყოველთვის ცრემლი მოეჩეოდა. „დედა—სწერს თეთრო აღნიშნულ ავტობიოგრაფიაში — იყო ტფილისის მოქალაქის სტეფანე აკაღაშვილის ქალი, მომთმინო, ქვიანი, შორსმხედელი და საკვირველის ესტეტიური გემოვნების დედაყავი. სახით მშვენიერი იყო. მალალი აზრი, რომელსაც ამოვიკითხავდი ხოლმე უღრმესად მსოფლიო მოაზრეთა ნაწერებში, მესმოდა ხოლმე და მაოცებდა მისი მსჯელობა უსწავლეო, წიგნის ვაივაგლახით მკითხველი დედის პირისაგანაც. გავონებით ბევრი გაეგონა, ხსოვნა ჰქონდა შეუდარებელი. მრავალი საქვეყნო ისტორიული ამბავი, ძველი და ახალი, ანეგდოტები ერთგვარად ახსოვდა“.

პირველდაწყებითი სწავლა პეტრე უმიკაშვილმა მიიღო ქართულ ენაზე კათოლიკეთა მიძინების ეკლესიის სამრევლო სკოლაში. მერე, ცოტაოდენი მომზადების შემდეგ, დედამ მიაბარა საკომერციო გიმნაზიაში, რომელიც მოქალაქეთა შვილე-

¹ გიმნაზიის ატესტატში პ. უმიკაშვილი იხსენიება, როგორც „შვილი მოზღოკელი მოქალაქის იოსებ უმიკოვისა“. არ ელი, რატომ იწოდება იოსები მოზღოკელად, — დაიბადა მოზღოკში, თუ პირველი ახალგაზრდობა გაატარა იქ.

² შევალე გამბას მე-19 საუკუნის პირველ მეოთხედში უმოგზაურნია ბევრადგილას საქარაველოში და თავისი მოგზაურობა დაბეჭდილი აქვს ორ ტომად ფრანგულ ენაზე პარიზში: Chevalier Gamba: Voyage dans la Russie Méridionale, 1826.

³ როგორც ერთი საოჯახო დავთრის ყდაზე მინაწერიდან სჩანს (მიწერილია ფრანგულად პეტრეს მამის — იოსების — ხელით), იოსებს მეორე შვილიც მისცემია (ეტიენი), მაგრამ იგი — ეტყობა — ბალღობაშივე გარდაცვლილა.

ბისთვის იყო დაარსებული. ეს გიმნაზია 1854 წელს შეაერთეს პირველ გიმნაზიასთან, რომელსაც მანამდის სააზნაურო გიმნაზია ეწოდებოდა. პეტრე გიმნაზიაში გვარიანად სწავლობდა. ატესტატში მისი ნიშნებია „გვარაინი“ და „დამაკმაყოფილებელი“, — მართო ქართულში აქვს „ფრიალი“ და სამღვთო წერილში — „კარგი“. 1859 წელს¹ მან დაასრულა გიმნაზიის კურსი.

გიმნაზიის შემდეგ პეტრეს სწეუროდა უნივერსიტეტში შესვლა და სწავლის განგრძობა, მაგრამ სახსარი არ ჰქონდა. მისი მამის მოვალე ვალს არ უხდის: „9 თვეში, — სწერს იგი, — ათი თუმანი ძლივს გამოვარათვი ასორბოდეთი თუმნიდან. რა იმედი უნდა მქონდეს, რომ მერმისამდინ სულ ავილო ან ნახეთარი ჩვენს ფულისა. თუ ეს ასე არ მოხდა, არ შეიძლება ჩემი წასვლა არსად“.....

მისი იმდროინდელი დღიური სავესა მწუხარე ჩივილით იმის გამო, რომ უნივერსიტეტში ვერ მიდის მის ამხანაგებსავე სწავლის მისაღებად. 1860 წ. 5 ივლ. „იმ კვირას წაეიდნენ ჩემი ამხანაგები. მე დავრჩი და დავრჩი, — ეს ფიქრი არ შორიდება“. მეორე ადგილას: „მე რალას ვარიგებ? ჭანაბასა, უადგილოდ დაევიხირები... ფუქი სიცოცხლეა ჩემი სიცოცხლე, უგზო-უკელოდ, ურგებად ვცხოვრობ... ღმერთო ჩემო, როდემდის უნდა ეყო ასეთ მდგომარეობაში? ვაი, ჩემო თავო, ნუ გეკნება იმედი, რომ აგისრულდეს რამეში სურვილი. ან მერმის როგორ წავალ მე უნივერსიტეტში?“. 2 ენკენ.: „წასვლას უნივერსიტეტში არ ვიცი რით მოვახერხებ... აქაც არ არის იმედი... არ ვიცი რა ექნა, არ ვიცი რა იქნება ჩემი ბოლო, ნეტავი ვარიბადლი ახლოს იყოს, იქნება იმისკენ თავი მეკრა; სულ არაფერი, თუ მოკვდებოდი, კეთილის საქმისთვის მოკვდებოდი მინცა. მაგრამ შორს არის. რა ექნა, შეილური სიყვარული ბოროტს მიყრის: როგორ დავანებო თავი დედას, ვის ანაბარათა და ვის იმედითა. აი, რა მტანჭავს“.....

ამგვარად ახალგაზრდა პეტრე, თუმცა სწავლის წყურვილი დიდი აქვს, უმაღლეს სასწავლებელში ვერ მიდის ხელმოკლეობის გამო. იგი იძულებულია შინ დარჩეს. დედას მის მეტი არაუინ ჰყავს პატრონი და მრჩენელი. პეტრე ძალაუნებურად „ცხოვრებაში უნდა გამოსულიყო“ და ლუკმა პურის მოსაპოვებლად შრომა დაეწყო. და აი, იგი შეუდგა ადგილის ძებნას, დაულაღვად ეძებდა სამუშაოს, მაგრამ ვერსად ვერას შოულობდა. ამ ხანებში პ. უმიკაშვილი თავის დედასთან ერთად უკიდურეს გაკირვებას განიცდიდა, რასაც იგი ხშირად სასოწარკვეთილებამდე მიჰყვდა. შემდეგში, თავისი რვეულის ერთ ადგილას, იგი ამხელს თავის გულის საიდუმლოებას: იყო მომენტები, როდესაც ვფიქრობდი დედა მომეკლა, მერე თავი მომეკლა და ამით ბოლო მომელო იმ საშინელი ცხოვრებისთვისო. უნათესაყო არ იყო, მაგრამ ნათესაებისგან დახმარებას არც თხოულობდა და არც მოელოდა, იმათგანაც კი არა, რომლებზედაც მის მამას თავის დროს ამაგი ჰქონდა გაწეული.....

ბევრი ძებნისა და წვალების შემდეგ პ. უმიკაშვილმა იშოვნა, როგორც იყო, მკირეჩამაგირიანი ადგილი ვილაც ტერ-აკოფოვის პანსიონში. ჭამაგირად ეძლეოდა 12 მანეთი თვეში. პანსიონში სამსახური ისე ბევრ დროს და შრომას მოითხოვდა მისგან, რომ ახალგაზრდა პეტრე აქ დაბინავების შემდეგაც სულიერად უკმაყოფილოა და მუდამ თავის ბედს უჩივის. „რა საძაგელ სიცოცხლეს ვატარებ! —

¹ და არა 1860 წელს, როგორც მე ეს შეცდომით აღნიშნული მაქვს ამხ-ბა „ცის-ტრის“ მიერ 1905 წ. გამოცემულ წიგნში: „პ. უმიკაშვილის სახსოვრად“.

სწერს თვითონ. — ორ თვეზე მეტია, რაც ადგილი ვიშოვნე, მაგრამ რა ყოფნაა ასეთი ყოფნა თორმეტი მანათის გულისთვის სული უნდა ამოვირთო. დილით საღამომდინ პანსიონში ვზივარ, — გასაკვეთი უნდა გვაკვეთინო; ახლა მე უნდა მიეცე გაკვეთილი, — რამდენი ჩიჩინია და რამდენი ხათაბალა... ათასი უსიამოვნება უნდა გამოვიარო თორმეტი მანათის გულისთვის. ზოგჯერ ასეთ გულზე მოვდივარ, რომ გამოსვლა მინდა. ყველა გზა დამეხლართა ქალაქშიაც, სხვაგან ვერ ვიშოვნე ადგილი“.....

დღეა-შვილის არსებობა ამ 12 მანეთით შეუძლებელი იქნებოდა, თუ არ ვიგულისხმებთ, რომ პეტრეს მამის მოვალე ცოტ-ცოტას, დროგამოშვებით, იხდიდა ვალში მამინაც, როდესაც პეტრეს ეს თორმეტმანეთიანი ადგილი ჰქონდა. მაგრამ ქვრივ-ობლის გაჭირება მაინც დიდი იყო, და პეტრეს დედას სხვა გზა არ ჰქონდა, — ყოველი კაპეიკი ანგარიშინად უნდა ეხარჯა და ყველაფერში მომჭირნობა უნდა გაეწია, სხვათა შორის სანთელში და აგრეთვე სათეატრო ხარჯებში პეტრესი, რომელსაც თეატრი — როგორც ოპერა, ისე ღრამა — გაგვიებით უყვარდა („მე უთეატროდ მკვდარი ვარ, — სწერს იგი, — ჩემი სიცოცხლე მარტო თეატრშია, იქა ვცოცხლდები... მე თეატრში ვისვენებ გულითა. მხოლოდ ერთი ადგილია, მხოლოდ ერთი“). ამის გამო თავისი ჩივილი და მწუხარება ახლავდა პეტრეს ხშირად შეაქვს თავის დღიურში. „მოეხებტე შინ, ვამბობ, იქნება რამ დაეწერო მეთქი, მაგრამ მოვდივარ და შინ მეუბნება დედაჩემი: თეატრში ბრძანდებოდით? და მოჰყვა იმის მომგონის ჩაქოლვასა, რომ ქალაქში არ ჩათესლებულიყვნენ, რომ წირვაზე ვერ მოგვითმენია და თეატრში კი საეშმაკოთ დავდივართ. ცხვირით დამხვდა... გვიან რათ შემოდინხარო. არ ვიცი, სად რა მეშველება. არც კარზე ნუგეში, არც შინ მოსვენება. დავკარგე ენერგია, თუ მქონდა. მაშ რა იქნება; თავის დღეში ყველას მოკლებული ვყოფილვარ, შეჩვენებული სიცოცხლე მრგებია. ესლა წერის გუნებაზე ვარ, მაგრამ ავერ საცაა დედა წამოიძახებს: დოვლათი მოგამატებია, დასწვი სანთელი, დასწვიო“.....

რამდენიმე თვის შემდეგ პეტრემ ტერ-აკოფოვის პანსიონში მეთვალყურე მასწავლებლის თანამდებობას თავი დაანება, მაგრამ პანსიონის მეპატრონემ მალე ისევ მიიწვია მარტო ქართული ენის მასწავლებლად. კვირეში უნდა მიეცა ორი გაკვეთილი, და გასამრჯელოდ ეძლეოდა გაკვეთილში ერთი მანეთი, ე. ი. თვეში სულ 8 მანეთი. გარდა ამისა, ამ ხანებში მან იშოვნა ერთი კერძო გაკვეთილიც, რომელშიც 10 მანეთს აძლევდნენ. ამგვარად, მისი თვიური შემოსავალი ავიდა 18 მანეთზე, ახლავდა პეტრე ამით ცოტა გახარებული კი არ არის. „გროშის ნატრული ვარ, რა ექნა; ახლა ვალი ავიღეთ ორ თუმნამდის, ხუთის ამს წინათა. მადლობა დმერთს, ეს ორიოდ ადგილი გამამჩინდა... თვეში 18 მანეთს ვიღებ. ჯიბე სულ ცარიელი მაქვს. თეატრში მინდა წასვლა, — ფული არა მაქვს. — „ციკარი“ მამდის და ნისიათ ავიღე, 7 მანათი კერესელიძეს („ციკარის“ რედაქტორს) უნდა მიეცე, სამიც სახლისა მმართველს, — ამ ვალებსაც გადავიხდი“.

იმავე ხანებში პეტრემ მიიღო ქართული ენის მასწავლებლობა აგრეთვე წერაკითხვის სკოლაში, რომელიც ბატონიშვილის ერეკლეს თაოსნობით დაარსდა ტფილისში. გარდა ამისა, იშოვა კერძო გაკვეთილებიც. ამგვარად, მუდმივი შრომითა და გარჯით იგი ტერ-აკოფოვის პანსიონის გარეთაც ახერხებდა ორიოდ გროშის მოპოვებას.

ამ პირობებში ცხოვრობდა იგი გიმნაზიის დასრულების შემდეგ ოთხი წლის განმავლობაში, ე. ი. 1864 წლამდე.

სამწუხაროდ, არ მომეპოვება წერილობითი მასალა პეტრეს ქაბუჯობის დროსა, — ვინ იყვნენ მისი ახლობელი ამხანაგები, მეგობრები, ვის ჰქონდა, საზოგადოებრივი მიდრეკილების გაღვივების მხრივ, გავლენა მისი ხასიათის შემუშავებაზე, მამულიშვილური გრძნობის ჩანერგვასა და განმტკიცებაზე. მაგრამ — ეს იყო ხანა, როდესაც რუსეთის სამოციანი წლების იდეური მოძრაობა ჩვენშიც ვრცელდებოდა, — არ შევცდებით, თუ ვიგულისხმებთ, რომ ასეთი ამხანაგები მას უეჭველად ჰყავდა, ვინაიდან მის იმდროინდელ შენიშვნებში, რომლებსაც იგი მხოლოდ თავისთვის სწერდა, მაშასადამე, იქ გულწრფელობაში ექვი ვერ შეიტანება, გვხვდება ისეთი ადგილები, რომლებიც ამტკიცებს, რომ 20—21 წლის პეტრეს უკვე აქვს გაღვივებული საზოგადოებრივი გრძნობა, აქვს სიყვარული ქართული მწერლობისა, — ახალის და ძველისაც, — და სურს მას ემსახუროს. — უკვე იწყებს იგი თავისი წელიწადის შეტანას მწერლობაში, მონაწილეობს ქართული წარმოდგენის გამართვაში, აგრძობს წინანდელი მწერლების ნაწერებს, ადგენს გეგმებს მათი დაბეჭდვისათვის, აქტიურად მოქმედებს ამ მიზნით მოსწავლე ახალგაზრდობაშიც....

გიმნაზიელ პეტრეს, ყოველ შემთხვევაში გიმნაზიის დასრულების შემდეგ, უკვე აქვს კავშირი და დამოკიდებულება „ციცკარის“ რედაქციასთან. 1860 წ. დეკემბერში „ციცკარში“ იბეჭდება მისი პირველი ნაშრომი, — კარამზინის წერილის („Что нужно автору?“) თარგმანი: „მწერალს რა ეჭირება?“ (მთარგმნელის ინიციალებით: „პ. უ.“). იგი უკვე იცნობს ი. კერესელიძეს, „ციცკარის“ რედაქტორს, რომელთანაც მსელელობა აქვს..... პეტრე იმ დროს უკვე ერია მაშინდელი ინტელიგენციის წრეში, იცნობდა სტუდენტობას, ილია ჭავჭავაძეს და სხვებს (1863 წელს ერთხანს „საქართველოს მოამბეშიც“ იყო კორექტორად) და, მაშასადამე, ჰქონდა შესაძლებლობა შედარებისა და განსჯის. თეთონაც ამბობს ერთ თავის წერილში („მოამბე“, 1900, 1, „ქართ. თეატრი და ლიტერატურა“): „ცხოვრებას მოპებრა ახალმა ქროლამ, ბატონყმობის გადავარდნის დრო დადგა და შეაჩყია მთელი ჩენი არსება ახალის ცხოვრებისათვის... ახალის ღონით, უმეტესის კრიტიკულის მხედველობით „ციცკარს“ შემოეჩრია იმ დროს მოსწავლე თაობა, ჩენი სტუდენტობა“.....

იმავებ-ხანებში 22 წლის პეტრე ადგენს ძველი წიგნების გამოცემების გეგმას. პირველ რიგში მას უნდა გამოსცეს „დავითიანი“, და აზრად აქვს წინასწარი ხელისმწერით შეაგროვოს გამოცემისთვის საჭირო ფული. 1860 წ. 8 ივნ.: კერესელიძეს „ფიქრში აქვს, როგორც თვითონა თქვა, ძველებური წიგნები დაბეჭდოს. მაგრამ ღონისძიება არა აქვს. რა უფოს. ჩემი მომავალი ერთი სურვილიც ეს არის. ერთი სტამბა გაიმართოს, რომ რაც ძველი წიგნებია და რაც ახალი, დაიბეჭდოს“. 30 ნენენ.: „კერესელიძესთან... მოვილაპარაკე ჩემ განზრახვაზე ძველის წიგნების დასაბეჭდავად საზოგადოს ხარკითა, რომელსაც მე მოვაგროვებ. ვაპირობ, ვნახოთ [რა] მოგროვდება. ერთი წიგნი რომ დაიბეჭდოს, მეორეც მოჰყვება“.....

მაგრამ პეტრეს იმედები არ გამართლდა, — ხელისმწერლები ვერ იშოვნეს ვისთანაც მიდიოდა სიით, უარს ეუბნებოდნენ.....

კარამზინის წერილის თარგმანს გარდა, პ. უშიაკაშვილის ახალგაზრდობის ნაშრომს შეადგენდა „ანბანი“, რომელიც მან 1864 წელს დაბეჭდა. ეს იყო პირველი

შუბრიანი წიგნი ქართულ ენაზე; იგი სწრაფად გავრცელდა და მოკლე ხანში, 1865 და 1866 წ., კიდევ ორჯერ დაიბეჭდა.

1864 წელს პეტრეს შეუსრულდა, რასაც დიდი ხნიდან ნატრობდა: ის უმაღლეს სასწავლებელში შევიდა. ცოტაოდენი ფული ისესხა ნათესაებისგან და პეტერბურგს გაემგზავრა უნივერსიტეტში ლექციების მოსასმენად. იქ ღარჩა შემოდგომაში 1867 წლისა.

სტუდენტობის დროს ძალიან გატაცებული იყო მაშინდელი ლიტერატურულ-პუბლიცისტური მოძრაობით, გულმოდგინედ კითხულობდა ჩერნიშევსკის, პისარევის და სხვა მოწინავე მწერალთა ნაწერებს, განსაკუთრებით მოხიბლული იყო ეურნ. „სოვრემენნიკ“-ით (ამ ეურნალის სრული კოლექცია შემდგომ, ტფილისში, მისგან შეიძინა გიორგი თუმანიშვილმა). ეცნობოდა აგრეთვე ქართული მწერლობის ძეგლებს, რომლებსაც ეძებდა და ნახულობდა ბიბლიოთეკაში და რუსეთს გადასახლებულ ქართველთა გვარეულობაში. ზოგი ქართული ხელნაწერი იქ შეიძინა კიდევ. გარდა ამისა, სტუდენტობის დროს მან დაბეჭდა ტფილისში ერთი წიგნი (1866 წ.): „ძველი ხალხების ცხოვრება. ინდოელები და ეგვიპტელები. 1 წიგნი“.

უნივერსიტეტში აღმოსავლეთის ფაკულტეტზე მან ჩააბარა გამოცდა ქართული ენის მასწავლებლისა (იმ დროებში ქართული ენის მასწავლებლობისთვის უნივერსიტეტის მოწმობა იყო საჭირო). 1867 წლის შემოდგომაზე დაბრუნდა ტფილისს და შემდეგი წლიდან დაინიშნა ქართული ენის შტატის მასწავლებლად პირველ გიმნაზიაში. იმ დროს გიმნაზიის ყველა კლასში ქართული ენა სავალდებულო საგნად ითვლებოდა. ეს წესი შეიქცა 1874 წელს, როდესაც ქართული ენა „არასავალდებულო საგნად“ იქნა გამოცხადებული და განიდევნა საგიმნაზიო პროგრამიდან. ქართული ენის მასწავლებელსაც ჯამაგირი გაუნახვევრეს. ამ დროიდან დაწყებული ქართულ ენას ასწავლიდნენ მხოლოდ პროგიმნაზიულ კლასებში, ხოლო უმაღლეს კლასებში — მაშინ, თუ მშობლები და მოწაფეები მოისურვებდნენ. და პეტრე უმიკაშვილი, უკვე მოხუცებაში შესული, გულის ტკივილით მოიგონებდა ხოლმე იმ ქართველ მშობლებს და მოწაფეებს, რომელთაც, რახან ქართული ენა სავალდებულო აღარ იყო, არ სურდათ ქართულის ასწავლა და მას წერილობით თუ სიტყვიერად უცხადებდნენ: ქართულს მერეც მოვესწრებითო.

გიმნაზიის ქართველ მოწაფეთა დიდძალი უმრავლესობა მაშინ თავადაზნაურთა შვილებისგან შესდგებოდა. ბევრი მათგანი ოჯახშივე გადაჩვეული იყო ქართულს და ბევრ ქართულ ბგერას ვერ ამბობდა და ვერც სწერდა. მაგალითად, მაშინდელი მოწაფის ამილახერის რეუელში ვხვდავ, რომ დამწერს ვერ დაუძლიეია: „წ“, „ძ“, „კ“ და სხვ. და სწერს: „ცაილა კალაკში“, „ჩამა“ და სხვ. ამიტომ მკითხველს შეუძლია წარმოიდგინოს, თუ რა გულისხმეთქა უნდა ჰქონოდა ამის გამო პ. უმიკაშვილს.....

პ. უმიკაშვილი ქართულ ენას ასწავლიდა გიმნაზიაში სრული 25 წლის განმავლობაში, 1868 წლიდან 1893 წლის შემოდგომაშის. მას ჰქონდა აგრეთვე ქართული ენის გაკვეთილები ქალთა ინსტიტუტში. 25 წელიწადს ეწეოდა იგი ამ უმაღურ შრომას, ასწავლიდა მაშინ ყველასაგან მოძულებულ ქართულ ენას. მისი

ჯამაგირი იყო გიმნაზიაში 33 მ. და 33 კ. თვეში¹ და — როდესაც ინსტიტუტში მიიღო ქართული ენის მასწავლებლობა — იმდენივე აქაც. ამ სამსახურს არ მოუპოვებია მისთვის არც „ჩინები“ და არც პენსია, იგი, როგორც „არასავალდებულო საგნის მასწავლებელი“, უქენსიოდ გაისტუმრეს გიმნაზიიდან. ბევრი თხოვნა სწერა პეტრემ ამის გამო სამოსწავლო ოქჯის მზრუნველს და სწავლა-განათლების სამინისტროს, მაგრამ დელიანოვის სამინისტრომ თხოვნა-შუამდგომლობაზე ცივი უარი უთხრა. მიმართა თხოვნით იმპერატრიცა მარიამ ფეოდოროვნასაც, რომლის უწყებაშიაც ქალთა ინსტიტუტი შედიოდა, მაგრამ აქაც უარი მიიღო.

II

როგორც აღვნიშნე, პ. უმიკაშვილი სტუდენტობამდე და სტუდენტობის დროსაც იღებდა მონაწილეობას ქართულ მწერლობაში. პეტერბურგიდან დაბრუნების შემდეგ იგი რევოლუციულად თანამშრომლობდა ქართულ ეურნალ-გაზეთებში, და ეს თანამშრომლობა მას არ დაუგდია სიყვდილამდე. 1867 წლიდან წერილებს ბეჭდავდა — ზოგს საკუთარი სახელით, ზოგს პსევდონიმებით („ანჩისხატელი“, „მ. პეტრიძე“), ზოგსაც ინიციალებით („პ. უ“, „პ.“) — ეურნალ-გაზეთებში: „დროებაში“, გ. წერეთლის „კრებულში“, „სასოფლო გაზეთში“, ეურნალ და გაზეთ „ივერიაში“, „კვალში“ (პირველ ხანებში), ეურნ. „მოამბეში“ და გაზ. „ცნობის ფურცელში“. „მოამბეშივე“ იყო დაბეჭდილი (1899 წ., X და XI) მოთხრობა „ლანჯარილიო ტორმესელი“ (თარგმანი), რომელიც 1900 წელს ცალკე წიგნად გამოვიდა². ერთი მისი წერილი (უკანასკნელი, ქართ. მწერლობის შესახებ) ვალ. გუნიას 1904 წლის „საქართველოს კალენდარშიც“ არის დაბეჭდილი. „სასოფლო გაზეთში“ 1873 წელს გ. წერეთელმა გადასცა მას, და 1874 წლიდან 1880 წლამდე მისი რედაქტორობით გამოდიოდა. ამ წელს პ. უმიკაშვილი იძულებული გახდა ეს გაზეთი მოესპო, რადგან ხელისმომწერლები ცოტა ჰყავდა და თვითონ კი საკირს სახსრები არა ჰქონდა. „სამი წელიწადი, — სწერს იგი, — ვაწოწიალდები 1878 წლიდან, ეგებ გახდეს რაიმე მეთქი და, რაკი ვერა იქნა რა, მოვსპე... მგზავრობის დროს ან თვით ქალაქში საკუთრად ჩემთან რედაქციაში მოსულ გლეხებისგანაც მესმოდა გაზეთის მოწონება, ჩემი ჭილოც ეს იყო... თანამშრომელი კი არაინ მყავდა. პირიქით, დამციროდენ და კორებით ოხუნჯობდენ. მაშინ სოფლებში კორესპონდენტები გაიზინენ, და ზოგნი დღესაც სწერენ. ეს მხოლოდ მიწერამოწერით ან სოფლებში გავლით და ყოფნით მოხერხდა. ძნელად ვებედავი „სასოფლო გაზეთის“ მიღებას; მოსაბაბა უფრო გამძინელდა და გამიმწარდა, მაგრამ არაეითარი ღონე არ იყო“³.

რადგან მე ამ წერილში პ. უმიკაშვილის ნაწერების კრიტიკულ გარჩევა-განხილვას არ ვიძლევი (ამას ცალკე ხარკევი ექნება მიძღვნილი), არამედ მარტოოდენ ბიოგრაფიულ მიმოხილვას, ამიტომ აღვნიშნავ მხოლოდ, რომ მისი საეურნალ-გაზეთო წერილებისა და ფელეტონების საგანი იყო მწერლობა, მწიგნობრობის

¹ მის ქალაქებში არის მისი მინდობილობა მასწავლებლის ოქროპირ ბეცუქ-რიანის სახელზე, სადაც იგი სთხოვს ამ უკანასკნელს: აიღოს გიმნაზიაში მის მაგიერ მისი კუთვნილი თვიური ჯამაგირი 33 მან. და 33 კაპ.

² ამ მოთხრობის მეორე გამოცემა გამოვიდა 1933 წელს.

³ ავტობიოგრაფია, „ივერია“, 1904 წ., № 173.

საქმე, თეატრი, სახალხო სწავლა-განათლება, სკოლები, ქართული ენა. სასოფლო მმართველობა, სასოფლო ბანკები, სურათები (სცენები) ტფილისის ცხოვრებისა, სურათები სოფლის ცხოვრებისა (ფელეტონებში), წერილები მაკპალიან საქართველოზე, წერილები სომეხთა მწერლობასა და ცხოვრებაზე და სხვა. „ჩემი სურვილი იყო, — სწერს იგი, — დაეხმარებოდი მკითხველის აზროვნების გაღვიძებას, აღმეძრა მასში ქვეშარტიკების სიყვარული, კაცობრიობისა და საშობლოს სიყვარული, თვითმცნობელობა, თვითმოქმედება და საზოგადოდ მოქმედება ქვეყნისა და ერის წარმატებისათვის“¹.....

მართალია ისიც, პ. უმიკაშვილი რომ ამბობს, სოფელში კორესპონდენტები გაეჩინეთ. „სასოფლო გაზეთის“ გამოცემასთან დაკავშირებით იგი ცდილობდა დაახლოებოდა სოფლის ხალხს, ეშოვნა თანამგზავნი, გაზეთისათვის ცნობების მიმწოდებელი და გაზეთის ხალხში გამეცელებელი. განსაკუთრებით ცდილობდა გაეცელებოდა სოფელში შემხახველ-გამსახვებელი სალაროები, და ამისთვის აწარმოებდა დიდ მიწერ-მოწერას თავის კორესპონდენტებთან, გზავნიდა სოფელში წესდებს, სათანადო დაეთრებს და ინსტრუქციებს. ზაფხულობით, როდესაც სასკოლო არდადეგები დაუდგებოდა, მოგზაურობდა სოფლებში, ეცნობოდა იქ ხალხის ცხოვრებას და იძენდა ნაცნობ-მეგობრებს. ეს მეგობრები იყო სულ მდებარე ხალხი. მათი მეგობრობა დიდად ახარებდა, თუმცა ცოტა ჯაფას კი არ უჩენდა, არც ცოტა ხარჯს, რომელიც საკმაოდ საგრძნობი იყო მისი მკლე ბიუჯეტისათვის. სახელდობრ: ეს მეგობრები მას მუდამ სთხოვდნენ წიგნებსა და გაზეთებს. და პეტრე აუარებელ დროს ანდომებდა ამ წიგნების და გაზეთების სხვადასხვა ადგილებში გზავნას. ამ გზით იყო, რომ მან აქა-იქ აგენტებიც გაიჩინა ხალხში წიგნების გასასაღებლად. მისი სოფელი მეგობრებისაგან მრავალთმარავალი მადლობის წერილი მოსდიოდა, რასაც იგი, როგორც თვითონ ამბობს, თავის „ჭილდოდ“ სთვლიდა. აღენიშნავ აქ, მაგალითისთვის, გრემისხველი გლეხის, ბრმა ალექსი გომიასვილის* მადლობას, რომელიც ლექსად არის პ. უმიკაშვილის სახელზე დაწერილი (1878 წ.):

გაზეთები მოგვივიდა ოცდახუთსა თებერვალსა
თქვენგან, მოწყალე ბატონო, ჩვენთვის რომ ზრუნავთ კარგსა.
თქვენი ტბილი დარიგება ერთობ მოეფინა ერსა,
ამ წუთისოფლის ამბავი თქვენგან ვისწავლეეთ ჩვენცა.
მხნეობით გარჯილობაზედ გვაქეზებთ, გვიმართავთ ხელსა,
ყველაფერიც სწავლით გახლამთ, ხომ მოგეხსენებთ თქვენცა.
საზოგადოს ნებადართვით ამას მოგახსენებთ მეცა,
რამდენსაც წირვას მოვისმენთ, მულამ შეგავედრებთ ღმერთსა.

თურქეთთან ომის შემდეგ ბათუმის მხარე შემოუერთდა რუსეთს. რუსეთის მთავრობის დამყარების გამო ხალხმა იწყო თურქეთში გადასახლება. პ. უმიკაშვილი გაემგზავრა აქარაში ხალხის შესაყენებლად და მისი მდგომარეობის გასაცნობად. იქაც ბევრი ნაცნობი გაიჩინა, რომელთაგან ზოგიერთებს შემდეგ ხშირად

¹ ავტობიოგრაფია, „ივერია“, 1904 წ., № 123.

მიწერ-მოწერა ჰქონდათ მასთან. დაეუღლი წერილებიდან ეხედავთ, რომ ასეთი ხშირი მიწერ-მოწერა აქვს, მაგალითად, ვინმე შაქირ ეფენდი მიქელაძეს, რომლისთვისაც პ. უმიკაშვილს ქართული წერა-კითხვა უსწავლებია აქარაში. ეს მიქელაძე ხშირად სთხოვს მას ვაზეთს და წიგნებსაც თავისთვის და ხალხში დასარიგებლად. და პ. უმიკაშვილი მას უგზავნის ნათხოვნს და წერილებსაც, თან ამ წერილებს განგებ ისე მსხვილი ასოებით სწერს, როგორც მოწაფე, რომ მისი წაკითხვა მიძლებს არ გაუძნელდეს. „თუ მართლა გნებავთ ქართული წიგნი, — სწერს იგი ერთ წერილში, — დიდის სიამოვნებით გამოგიგზავნით, რაც შემეძლება. ვაზეთიც გამოდის ქართულად და წიგნებიც ბევრი იბეჭდება ტფილისში. სასიამოვნო იქნება, რომ აქედან გასულმა გურჯებმა თავისი ენა არ დაივიწყონ და წიგნი იცოდნენ. მე ამ წიგნს ღირსოვან ასოებით გწერთ. მეშინია, იქნება ესეც წიგნი წაიკითხოს და გაუქირდესო, — ეფუქრობ, — ამიტომ თათრულათაე ეაწერინებ ჩემს ნაცნობსა“.

სხვადასხვა კუთხეებში მოგზაურობის დროს პ. უმიკაშვილი ცდილობდა ოჯახებში მოეკითხა, გაეცნო და, თუ შესაძლებელი იქნებოდა, მოეპოვა ქართული ხელნაწერი წიგნები და საისტორიო მასალები....

გარდა ამისა, ასეთი მოგზაურობის დროს პ. უმიკაშვილი აგროვებდა ხალხური სიტყვიერების ნიმუშებს. აგრეთვე აგროვებდა თავისი მოწაფეების და ნაცნობების სამუალებითაც. ამგვარად მას თანდათან მოუგროვდა ყარაღა დიდი მასალა ხალხური სიტყვიერებისა, როგორც მის მიერ შეკრებილი, ისე მის ნაცნობ-მეგობრებისაგან გამოგზავნილი. ამ მასალიდან „ანდაზები“ (1876 წ.) და „სახალხო ლექსების“ პატარა კრებულთა კიდევ დაიბეჭდა. მაგრამ უდიდესი ნაწილი მაინც გამოუცემელი დარჩა. მის ჰელაღებში ენახე შენიშვნა სამახსოვროდ (1903 წ.). სადაც უწერია, „მომავალ წელს უნდა შევედღე სახალხო სიტყვიერების გამოცემასო“. მაგრამ სიკვდილმა არ დააყალბა და სწორედ „მომავალ წელს“ იმსხვერპლა. სიკვდილის წინ მან მე მომანდო ამ მასალის გამოცემა. მრცხვენია იმის მოგონება, რასაც ამის გამო ეწერდი 30 წლის წინათ: ვიმედოვნებ, რომ მოკლე ხანში შეეძლება მის დალაგებას და ერთად გამოცემას-მეთქი. ის „მოკლე ხანი“ ოცდაათორმეტ წელიწადად გადაიქცა, — აღნიშნული მასალა მხოლოდ დღეს იბეჭდება. თუმცა ამ დაგვიანებას ბევრი მიზეზი — იქნებ საპატიოც — ჰქონდა, მე მაინც — ეიცო — ვერავითარი მიზეზი ვერ გამამართლებს: ეს საქმე მე დღეს კი არა, ათეული წლების წინათ უნდა შემესრულებია, — ყოველ მიზეზს გარეშე.

ხალხური სიტყვიერების მასალის მოგროვებასთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს პ. უმიკაშვილის მოღვაწეობა სახალხო წიგნაკების შედგენისათვის და მით ხალხში წერა-კითხვის გავრცელებისათვის. „სასოფლო ვაზეთის“ რედაქტორობის დროს მან გამოსცა (სტუფანე ზარაფოვის გამოცემლობაში) „სიბიძრე-სიტყვის“ რჩეული იგავ-არაკები და მის მიერ რუსულადან თარგმნილი ბროშურა „ყავილის აცრაზე“, აგრეთვე (1878 წ.) „დედანი ქართული წერისა“ (პირველი ქართული დედანი იყო). გარდა ამისა, მან გამოსცა რამდენიმე წიგნაკი, რომლის შინაარსი უკვე ხალხში გავრცელებული თქმულებიდან იყო აღებული. „რადგანაც, — სწერს იგი, — ხალხში წერა-კითხვის გავრცელება, უსკოლობის გამო, გაძნელებული იყო, წერილი წიგნების ბეჭდვას ვეზმარებოდი. ხელნაწერებს აღრიდებოდა ვერცხვით. ამ ხელნაწერებს ყურადღება მივაქციე, ზოგი ისეთი აღმოჩნდა, რომელშიაც ემჩნეოდა შეუჩვეველის ხელით ნაწერობა და ერთი და იგივე ამბავი ათ-თხუთმეტ

სხვადასხვა წიგნში ერთი და იგივე იყო. ამ ამბავმა ჩამაგონა: ეს ამბები გავრცელებულია სიტყვიერად და დაბეჭდილიც მალე გავრცელდება მეთქი“. ამ მიზნით მან სხვადასხვა ვარიანტების შედარების საფუძველზე იწყო წიგნაკების შედგენა და 1874—1877 წლებში არსენ კალანდაძის სტამბას დააბეჭდინა: 1) „არსენას ლექსი“, 2) „ბეენიანი“, 3) „ალექსიანი“, 4) „ქალაქიანი“ და 5) „ეარდბულბულიანი“. „უკეთესი იქნებოდა, რასაკვირველია, — სწერს თვითონ პ. უმიკაშვილი, — მომეტებულ შინაარსიან თხზულებათა გამოცემა, მაგრამ მრავალი რამ დაბრკოლება დღევანდლამდე არ აგვიშორებია: მომზადება, ცოდნა და ძალა მწერლებისა, ცოდნა ხალხის გემოვნებისა, ნიუთიერი ხელმოკლეობა და სხვანი და სხვანი... ხელნაწერების გასასინჯავად და ტექსტის აღსადგენად ზოგისა ათი-თორმეტი ვარიანტი უნდა შემეთანხმებინა... გამოვიდა თუ არა, ძალიან გავრცელდა ხალხში... ხსენებულ წერილ მოთხრობებში ისეთი ამბები იყო, რომ ხალხი სიყვარულით და სიამოვნებით კითხულობდა და კითხულობს. ისეთი რაღაც, ჩანს, ყოფილა იმ ამბებში, რომ ხალხს რაღაცა თავის სულის საზრდოდ ეგულება. და ეს ამბები არამც თუ ჩვენშია, — სხვა ხალხშიაც არის თურმე იმგვარადვე მიჩნეული. მაგალითად, გეტყვას თხზულებათა შორის გვხვდება „ალექსიანის“ ამბავი (იხ. VIII ტომი, გერბელის გამოც., 1879 წ., „წერილები შვეიცარიიდან“, გვ. 449)... მე მიხაროდა, რომ დაძირა სურვილი წიგნაკების გამოცემის და ხალხში ყიდვის, ე.ი. კითხვის ხალხის“....

გარდა ამისა, პ. უმიკაშვილის მოღვაწეობაში მთავარ საგანს შეადგენდა ქართველ მწერალთა — ძველთა და ახალთა — ნაწერების გამოცემა. ის სიყვარული მწერლების გამოცემისა, რომელიც მას, როგორც მოვიხსენიე, უკვე ახალგაზრდობაში უღვივოდა, შერჩა სიბერემდის. ახლანდელ ახალგაზრდობას არ შეუძლია წარმოიდგინოს ის სიღარიბე ქართული გამოცემლობისა, რომელსაც ადგელი ჰქონდა ამ 50—60 წლის წინათ. არ არსებობდა სრული გამოცემები ცნობილ მწერალთა და პოეტთა ნაწერებისა. პ. უმიკაშვილი, როგორც მასწავლებელი, ახლოს იყო მოზარდ თაობასთან და მწვევედ გრძნობდა ამ ნაყლებობას, რადგან არ შეეძლო ქართველი მწერლების ნაწერები მოწაფეებისათვის მიეცა ხელში და ამგვარად ქართული ენის და მწერლობის შესწავლა გაეადვილებია. ამ ნაყლის შესამცირებლად მან, პეტერბურგიდან დაბრუნების შემდეგ, დაიწყო ქართველი ავტორების ნაწერების შეგროვება და გამოცემა. ზოგს თავისი ხარჯით ბეჭდავდა, ხოლო უფრო ხშირად თვითონ სარედაქციო შრომას ეწეოდა და წიგნს სხვადასხვა გამოცემლებს აბეჭდვინებდა.....

მისი რედაქტორობით დაიბეჭდა საბას „სიბრძნე სიცრუისა“ (სრული ტექსტი, 1871 წ.), დ. გურამიშვილის „დავითიანის“ პირველი ნაწილი (1870 წ., გიორგი წერეთელთან და ნიკოლოზ ბერძენოვთან მისი თანარედაქტორობით), გრიგოლ ორბელიანის ლექსები (1873 წ.), ნიკ. ბარათაშვილის ლექსები (1871 წ., მისი მონაწილეობით), გურამიშვილის „დავითიანი“ (სრული გამოც., 1880 წ.), ალექსანდრე ქავკავაძის ლექსები, 1 ნაწ. (1881 წ., მასთან ერთად ილია ქავკავაძის და გიორგი თუმანიშვილის რედაქტორობით), „ვისრამიანი“ (1884 წ., მასთან ერთად ილია ქავკავაძის და ალექსანდრე სარაჯიშვილის რედაქტორობით), „დასტურალ-მალი“ მეფის ვახტანგისა (1886 წ.), ვახტანგ ორბელიანის ლექსები (1894 წ.). მეტწილად ამ გამოცემებს პ. უმიკაშვილის წინასიტყვაობა აქვს დართული.

პ. უმიკაშვილი სწუხდა მხოლოდ, რომ მწერლების თხზულებათა გამოცემის

საქმე სასურველი სისწრაფით არ მიდიოდა წინ. იგი სწერს ერთ ადგილას შენიშვნად 1903 წ.: „სამწუხაროა, რომ ავტორების სრულ თხზულებათა გამოცემა ძალიან მძიმედ მიდის და მოსწაულე თაობა და საზოგადოება მოკლებულია ღონისძიებას ქართული მწერლობის შესწავლისათვის, ურომლისოდაც ყოველთვის იკოკლებენ ჩვენი დროის მწერლები“.

გამოსაცემი ტექსტების გასინჯვას და დასაბეჭდად მომზადებას გასაოცარი კეთილსინდისიერებით ეპყრობოდა, ყოველ ღონისძიებას ხმარობდა, რომ რიგიანად უოფლიყო გამოცემული, რისთვისაც იგი, შეიძლება ითქვას, სხვების ნაწერებს მეტის ყურადღებით ეკიდებოდა, ეიღერე თავის საყუთარს. მაგალითად, იგი სწერს ზესტაფონიდან (1894 წ. 25 იან.) იაკობ გოგებაშვილს: „ვახტანგ ორბელიანის ლექსების გამოცემისათვის, რაც დასაბატი იყო, დაგიბეჭდიათ ჩემს გაუსინჯველად და კორექტურის დაუქერლად... მე ეს გარემოება მაკვირვებს ნუ თუ უარყოფა ჩემი უფლებისა ჩემის მეგობრებისაგან უნდა ვნახო... ჩემგან დადგენილი რიგი შეგიცვლია შენა და არაფერს კი არ მატყობინებ! ეს როგორი საქმეა, სადაურია, რომელ სალიტერატურო შრომაში გაგონილა? მე მწყინს, ძალიან მწყინს და გთხოვ გამომიგზავნო ყოველივე, რაც ჩემ უნახველად დაგიბეჭდვინებია... ვახტანგის ლექსებზე მე მტკიერ შრომა არ დამიღვია, ისე როგორც სხვა მწერლების გამოცემაზე. თუ ჩემ საყუთარ წერაზე ისე არ მიბეჭითნია, როგორც სხვების ნაწერების გამოცემაზე, ვგონებ არაეის ნება არ ჰქონდა მსჯიდეს, შენი თავი რად დაიფიწყე და სხვებს გამოუღეგო. გთხოვთ ჩემ უნახველი არ გამოუშვათ წიგნი“.

დაბოლოს, თეატრი ქართული სცენისა და სათეატრო ხელოვნების საქმეშიც ცოტა დეაწლი არ მიუღღვის პ. უშიკაშვილს. მე უკვე აღენიშნე, რომ მას ახალგაზრდობაშივე უყვარდა თეატრი და გიმნაზიის დასრულების შემდეგ იღებდა მონაწილეობას ქართული წარმოდგენების გამართვაში; ასევე მონაწილეობდა იგი პეტერბურგიდან დაბრუნების შემდეგაც წარმოდგენების მოწყობაში სცენისმოყვარეებთან ერთად, ქართული მუღმივი სცენის დაარსებამდე (1879 წ.). მუღმივი სცენის დაფუძნების შემდეგ დასწერა რამდენიმე პიესა: „მისანი“, სამმოქმედებიანი კომედია (1879 წ.); „ოინი ანუ მახლასა ჭოჭხეთში“, თარსი (1883 წ.); „ალერსთა ბადე“, ოთხმოქმედებიანი კომედია (რუსულიდან გადმოკეთებული, 1885 წ.); „დამარცხებულნი“, ოთხმოქმედებიანი დრამა (1888 წ.); „სამზადისი“, სცენები ქართული თეატრის დაფუძნების დროისა (1892 წ.).¹ „ბენეფისის წინ“, სურათი ერთ მოქმედებამდ თეატრის ცხოვრებიდან (1898 წ.); „გოლდონი“, ისტორიული კომედია ოთხ მოქმედებამდ პაოლო ფერარისა (1903 წ.). ეს პიესები, გარდა უკანასკნელისა, რამდენჯერმე ყოფილა ქართულ სცენაზე წარმოდგენილი.

„გოლდონის“ იტალიურ ტექსტს კარგა ხანს ამებნიებდა ვეროპაში ნ. ლოლობერიძეს* (იტალიური ენა პ. უშიკაშვილმა იცოდა და შეეძლო თარგმნა). ბოლოს მიიღო დედანი, და იგი სწერს ამის გამო ნ. ლოლობერიძეს (1903 წ. 12 ნოემბ.): „...ძალიან მესიამოვნა, რომ რუსული თარგმანი ნამდვილი კარგი თარგმანი აღმოჩნდა, რომელზედაც მე ცოტა ვეჭვობდი. სამწუხაროდ დამირჩა, რომ [პიესის] ილუსტრაცია ვერ გიმოვნია. თუ მანდ იტალიაში ყოფნის დროს ამასაც მიშოვნა და შეტადრე თუ ფერადი ფერით იქნება (რადგანაც ტანთაყმის მოსაწყობად ქარ-

¹ დაბეჭდილია ამხ-ბა „ცისკრის“ გამოცემაში 1905 წ.

თულ სცენაზე საკიროდ მგონია), ძალიან დაგიმადლებ. მე მსურს, რომ ეს პიესა ქართულ სცენაზე კარგა იყოს მოწყობილი. არ ვიცი, მოეახერხებთ ამ სეზონში ბიესის დადგმას თუ არა“.....

პ. უშიკაშვილის ქალაქებში მოიპოვება კიდევ ერთი დასრულებული პიესა, რომელიც, რამდენადაც ვიცი, არ ყოფილა სცენაზე წარმოდგენილი: „ქალის როლები“, ერთმოქმედებიანი ვოდეილი (1879 წ.), აგრეთვე რამდენიმე დასრულებული პიესა ანუ პიესის ფრაგმენტი („ორი ქორი“, „მზექაბუჯი“, „აბესალომ და ეთერი“, „აჩრდილთა სავანე“, „სურათი“ [ს. მესხის საარქაქციო მუშაობისა], „ინტერმედიასაეთ“, „ცილისწამება“), მოლიერის „მიზანტროპის“ და ოსტროუსკის „СВОИ ЛЮДИ — СОУТЕМСЯ“-ს თარგმანი.

პ. უშიკაშვილი დიდი მოყვარული და ქომაგი იყო ქართული თეატრისა და მუდამ ქართული სცენისა და დრამატიული საზოგადოების ირგვლივ ტრიალებდა ერთხანს (1892-93) წლებში ამ საზოგადოების გამგეობაშიაც იყო. მან ამ დროს წესრიგში მოიყვანა თეატრის გარდერობი და ბიბლიოთეკა¹. იმ დროს ბევრ მსახიობს ჰქონდა პ. უშიკაშვილისაგან თავი მობეზრებული, რადგან მათ თეატრის გარდერობი და პიესები გაბნეულ-გამობნეული ჰქონდათ და პეტრე დაეინებით მოითხოვდა დაბრუნებას და კატალოგებში შეტანას..... უნდოდა, სხვათა შორის, დრამატიული საზოგადოების გამგეობასთან სპეციალური სათეატრო ბიბლიოთეკის მოწყობა, სადაც უნდა მოეგროვებიათ საკირო და გამოსადეგი თხზულებები როგორც რუსულ, ისე ეეროპულ ენებზე....

მაშინაც, როდესაც წვერად არ იყო გამგეობაში, ახლობელ მონაწილეობას იღებდა ყოველთვის თეატრის ცხოვრებაში მოხსენებების და წინადადებების შეტანით თუ სხვაგვარი დახმარებით. მაგალითად, ის შესხმა და მადლობა, რომელიც ქართული სცენის სახელით წაიკითხეს გიორგი ერისთავის სურათის წინ 50 წლის საღესასწაულო წარმოდგენაზე, პ. უშიკაშვილის დაწერილი იყო, ისე როგორც წარმოდგენილი პიესა „სამზადისი“, აგრეთვე ამგვარსავე 25 წლის დღესასწაულზე წაკითხული შესხმა (1885 წ. 2 იანვარს).....

როგორც მკითხველი ხედავს, პ. უშიკაშვილის სამწერლო მოღვაწეობა არ იყო ვიწროდ შემოფარგლული და ერთს რომელსამე განსაკუთრებულ დარგზე დამყარებული. 45 წლის მანძილზე იგი მუშაობდა ეურნალ-გაზეთებში და ამავე დროს ბეჭდავდა ქართველ მწერალთა ნაწერებს, ადგენდა სახალხო წიგნაკებს, აგროვებდა ხალხური სიტყვიერების მასალებს, სწერდა და სთარგმნიდა თეატრისთვის პიესებს.*

III

გემნაზიაში მასწავლებლობისათვის თავის დანებების შემდეგ (1893 წ.) პ. უშიკაშვილი ჩადგა კერძო საქმეში, — გადავიდა იმერეთში თავის მეგობარ ნიკ. ლოლოზერიძესთან, რომელიც იმ ხანებში შავი ქვის საქმეს აწარმოებდა. ლოლოზერიძემ იგი თავისი საქმეების მთავარ გამგედ და მმართველად დაიყენა ჭერ ზესტაფონში

¹ ეს ბიბლიოთეკა, საუბედუროდ, დაიწვა 1914 წელს, როდესაც თეატრის შემობას ცეცხლი გაუჩნდა.

(1893-94 წლ.) და შემდეგ ბათუმში (1894 წლიდან). ამ ადგილზედ იყო პ. უმიაკაშვილი 1898 წლამდე (ჟამაგირად ჰქონდა 150 მან. თვეში).

დიდად დაღონებული იყო, თბილისს რომ შორდებოდა, სადაც ცხოვრებას შეჩვეული იყო და მთელი სიცოცხლე მანამდე იქ გაატარა. მოშორების შემდეგ ძალიან დიდხანს სიზმარშია ციხედავს თბილისს და იქაურ ნაცნობ-მეგობრებს. და ერთი ასეთი შემთხვევის შესახებ თვითონვე დასძენს: რასაც ცხადად ვფიქრობ, სიზმარშია ის ენახეო. განსაკუთრებით დარღობს ქართულ თეატრზე. 1894 წ. 15 აგვ.: „ოჰ, ჩვენი თეატრო, რა სახით მინდოდა შენთვის მუშაობა და როგორ გამიცრუდა სურვილი. ნუ თუ ველარაფერს ვერ გავაკეთებ. ნუ თუ თეატრის საქმი სათვის მოვკვდები. არა, ეს არ შეიძლება, უნდა კიდევ ვიმუშაო... თეატრი, ლიტერატურა, ჩვენი საზოგადო საქმეები... არა, როგორ შეიძლება დატოვება... თუ არა და — სიკვდილი სჯობია“¹.

1897 წლის ბოლოს ნ. ლოლობერიძემ შავი ქვის წარმოებაზე ხელი აიღო, თავისი საქმეების ლიკვიდაცია მოახდინა, და პ. უმიაკაშვილი ისევ თბილისში გადმოვიდა. პეტრე, რომელიც მაშინ 60 წლისა იყო, ბავშვივით გახარებული და აღტაცებული ამის გამო. „შემოდგომას, — მწერდა იგი 2 აპრ. 1897 წ. — ნიკოს გადაწყვეტილი აქვს გადავიდე ტფილისს... მომილოცე, დაეუბრუნდები ჩემ ტფილისს, დედაქალაქს, ჩვეულებრივს მუშაობას. ასე მგონია, ახლად ვიბადები ამ აზრით. ოჰ, რა ტყბილია“... 20 ოქტ. და 26 ნოემბ. კიდევ: „გადაერჩი ბათუმს. რა პაერია ტფილისში ველარ გამძღარეარ სუნთქვით და ქაშით. ვხედავ გზაზე ჩემს ნამოწაფერებს პირველი გომნაზიისას. პატარები დაეტოვებ. ახლა დაეაყაყებულან ამ 4 წელს და სიყვარულით, პატრიოსტეში მეხვევიან გარს. ეს დიდი საჩუქარია ჩემთვის. ეს მოყვრობა წმინდა ყმაწვილის გულისა, ტფილისის პაერი, ძველი მეგობრების აღერსი, ქალაქის ელივილ-ელევილი მამხნევეებს და ძარღეებში სისხლს მიმაცემს“... „როგორც ყმაწვილი, ისე მიხარია. დილას მზის შუქს ეუყურებ, მთაწმინდის წვერს რომ წითლად მოეფინება, ლოგინილამ ეუყურებ და გული სტყება“...

ამის შემდეგ პ. უმიაკაშვილს მუდმივი ბინა ისევ თბილისში ჰქონდა. 1899 წელს მას მისივე მცირე ადგილი თბილისის სათაეადაზნაურო საადგილ-მამულო ბანკში (80 მან. ჟამაგირით თვეში). ამ ხანებში მან შეისრულა ერთი თავისი დიდი ხნის ნატერა. მუდამ ნატრობდა ეეროპის ნახვას, და ეს მოახერხა 1900 წელს. ბანკის სამსახურადან ორი თვის შევებულბა აიღო და ეეროპაში გაემგზაურა. ნახა ბერლინი, დრეზდენი, ლეიპციგი, კელნის სობორო, პარიზის გამოფენა, ლონდონი, ეენა და ბუდაპეშტი. ბავშვივით აღტაცებული იყო ყველაფერი ნანახით. სწორედ ვადაზე დაბრუნდა ისევ ბანკში და იქ მსახურობდა სიკედილამდის.

პ. უმიაკაშვილი მე გავიყანი პირველად 1874 წლის დამდეგს ზესტაფონში. იქ მე იმ დროს ნიკ. ლოლობერიძემ მიმილო თავისთან სამსახურში იმ თანამდებობაზე, რომელზედაც ჩემს წინათ მსახურობდა თედო სახოკია, ე. ი. კანტორის მოსამსახურედ. პ. უმიაკაშვილიც მაშინ იქ იყო უკვე ქალაქიდან გადასული. უნდა ვთქვა, პეტრე რომ არც მენახა არასოდეს, პირველი ნახვის შემდეგ მისი სახე და გარეგნობა მაინც ჩემ დღეში არ დამაეიწყებოდა. თავის საოხუნჯო ფელეტონში

¹ უბის წიგნში ჩანაწერი.

3. უმიკაშვილის შესახებ ნიკ. ნიკოლაძეს სწორად აქვს აღნიშნული, რომ მისი გარეგნობა, ერთხელ თუ ნახე, მერე დიდხანს არ დაგაიწყებდაო. და მე გავიციანი: დაბალი, დაბალზე დაბალი ტანის კაცი, კლარა, წვერ-ულვაშგაქრეპილი, ნახევრად მელიტი, ფერმკრთალი, მოგრძო სახისა, რომელზედაც ევება, სპილოს ხორთუმოვით ძირსადმუვებული, მოხრილი ცხვირი გიდა. ტანთ ეცვა მაშინ (და შემდეგშიაც მუდამ) წინაქალაქებშიპოქრილი სერთუცი, რომელიც მის დაბალ ტანს რაოდენადმე უფრო დარბაისლურ შესახედაობას აძლევდა. გულზე ევიდა პენსნე. ლაპარაკობდა ტექპნა-ტექპნით, მაგრამ გრძნობით და გატაცებით. მიხვრა-მოხვრა ჰქონდა სწრაფი, დადიოდა ნელა, მაგრამ ცუნტრუით. ლაპარაკის დროს, განსაკუთრებით ახალგაყნობილს, გიქტეროდა თვალბში, იწიწნიდა მოკრეპილ ულვაშებს, გშინჯავდა, გათვლიერებდა. გამოგვითხავდა ყველაფერს, ყველაფერი ეინტერესებოდა; გრძნობდი, რომ პირველ ხანად უნდობლად, ეკვით გეპყრობოდა, შენი სიტყვა მას არ ჰყოფნიდა, თვითონ უნდოდა დარწმუნება, — გზომავდა, გწონავდა, გითვალთულებდა.

ეტყობა, ასეთი ყოფილა იგი ახალგაზრდობაშიაც. მის ქალაქებში ვხვდები ასეთ შენიშვნას, რომელიც მას დაუწერია, როდესაც 30 თუ 32 წლისა იყო: „ხშირად იციან ჩემმა ნაცნობებმა, რამდენსამე შემთხვევაზე თავიანთ დასკვნას გამოიყვანებენ. მე ყოველთვის ფრთხილათა ვარ, რათ მიხნდა ჩემი თავის მოტყუება, დემსხვებმა მძიმე მიმხვედრი დამიძახონ, რა მენალელება“.

იგი ყოველთვის „ფრთხილობდა“, და ეს მისი ფრთხილობა ხშირად დაიცინისა და ოხუნჯობის საგნად ჰქონდათ მის ნაცნობებს აღებული. იშვიათად ეტყოდა ვინმეს რამეს თავისი პირადი ცხოვრების შესახებ, — ეს „თავისთვის“ ჰქონდა შენახული. არასოდეს არ ეტყოდა სხვის ნათქვამს სხვას, თუნდაც ნათქვამი არც კი ყოფილიყო დასამალავი. მუდამ ასე ფიქრობდა: იქნებ მთქმელმა მარტო მე მითხრა ეს და ისე კი არ ჰსურს გამხელაო. თვითონაც საიდუმლოებით მოცული სახით ებასებოდა თავის ნაცნობს, და არ უყვარდა, რომ მისი ნათქვამი მომსმენელს სადღე სხვაგან გაემხილა, თუმცა ჩვეულებრივ იქ დასამალავი არა იყო რა. წაეიდოდა სადმე და — „ჩუმად“, მოვიდოდა და — ისევ „ჩუმად“, აყეთებდა სიკეთეს და — ჩუმად: არასოდეს არ გაამხელდა არც თავის კეთილ ნამოქმედარს, არც იმ კაცს, რომელსაც სიკეთე უყო. კლასიკური იყო და საოხუნჯო მისი: „სსსუ, ჩვენ შორის დარჩეს, არავის უთხრა!“. ნ. ნიკოლაძეც სწერდა: „Скрытен до забывчивости“. მეგობრები ხშირად აჟავრებდნენ; წერილს რომ მოსწერდნენ, ბოლოში მაიწერდნენ, — „სსსუ, არავის უთხრაო“.

პირველი გაცნობის შემდეგ ჩემი დასკვნა მის შესახებ ასეთი იყო: „უშნოა და ნიქნაყლები“. ეს დასკვნა შემდეგშიაც არ შეცვლილა, — 3. უმიკაშვილს ცხვირი არ დაჰპატარაებია, ხოლო ნიქის მხრივ მართლა არ იყო ბრწყინვალე ნიქის პატრონი. მაგრამ შემდეგში რამდენჯერ მიფიქრია და მითქვამს ჩემი თავისთვის: ამ არა დიდი ნიქის პატრონმა კაცმა რამდენი რამ გააკეთა ცხოვრებაში, და რამდენია ჩვენში მასზე ბევრად ნიჭიერი და შეუღარებლადაც ნიჭიერი, რომლისაგანაც არც არა გამოსულა და არც არა გამოვა რა.

ერთი გაცნობით ვერ დაინახება აღამიანის შინაგანი ბუნება. მაგრამ მე ვმასხუ-

¹ „Новое обозрение“, 1887 წ., № 1298.

რობდი პ. უმიკაშვილთან ერთად სამი წლის განმავლობაში, ერთსა და იმავე ადგილას, ერთსა და იმავე კანტორაში, ყოველ დღე მხედდა და ეხედავდა; მინახავს იგი შინ და გარეთაც, ყოველგვარ გარემოებაში, მომისმენია მისი ყოველგვარი აზრი, ფიქრი, მსჯელობა, სხვებთან, ცალკეც, გამიგია მისი გულისწუხილი, დარდი და ვარაში, მნახველი ვარ მისი არა ერთი და ორი დამახასიათებელი საქციელის: გვეკონდა ერთმანეთთან განუწყვეტელი მიწერა-მოწერა მთელი წლების განმავლობაში, ხელთა მაქვს აუარებელი მისი ბარათები, ჩემთან მოწერილები (აგრეთვე სხვებთან მიწერილებიც). ყველაფერი ეს საფუძველს მამძღვეს ფოქვა: ამ კაცს — არა მარტო გარეგანად, არამედ შინაგანდაც — ვიცნობდი-მეთქი.

და აი, რომ ვიცნობდი, ვამბობ: სწორედ ეს მისი შინაგანი ბუნება იყო შესანიშნავი, არ შეეხებდრივარ სხვას ისე სულით ახალგაზრდას, ისეთი „მამულიშვილური გრძნობით“ გამსჭვალულს, ყოველ შემთხვევაში ისეთი „ტემპერამენტული“ გრძნობით გაუღნითილს და ისეთი კარგი გულის ადამიანს, როგორც პ. უმიკაშვილი იყო.

უკვე მოხუცებაში იყო შესული, როცა მე გავიცანი და ადამიანს გააოცებდა ის სულით სიახალგაზრდავე და ოპტიმისტური, იმგღიანობის და სასოების გრძნობა, რომელიც მისი ბუნებიდან სჩქეფდა მუდამ. იმისგან ვერ გაიგონებდით უიმედობას და სასოწარკვეთილებას. ყოველ პატარა ნაბიჯს, ჩვენს საზოგადოებრივ ცხოვრების საქმეში წინგადადგმულს, იგი დიდ მოვლენად სთვლიდა და „პესიმიტს“ ამით შავ ფიქრებს უქარწყლებდა.....

ჩვენ ვნახეთ რომ იგი არ იყო აზიზად გაზრდილი; თავის კერძო ცხოვრებაში მას არ გამოუცლია დიდი სიტკბოება და კმაყოფილება, ამიტომ მას მართლა დიდი სულიერი ძალა და ენერჯია უნდა მოეხმარა, რომ თავის ბუნებაში ოპტიმისტური განწყობილება განეითარებია. ამ აზრს ამტკიცებს შემდეგი სტრაქონებიც, რომლებსაც კეითხულობ ერთ-ერთ მის მიერ ჩემდამი მოწერილ ბარათში (21 დეკ-1897 წ.):

„ნათელი და მხიარული ფიქრები ძალათი უნდა მოვათრიოთ, თუ არ ეხედავთ ჩვენს კერძო ყოფა-ცხოვრებაში. მომავალი საზოგადო წინსვლის რწმენა, მისი მომავალი აუცილებლობა ადამიანის ცხოვრებაში ნათელია და მისი სხივი გვიანთებს კერძო საკუთარ და საზოგადო ყოფის სიბნელეს, მახინჯობას, ჩაგვრას, სიძაბუნეს, შეურაცხყოფას... ვიმუშაოთ, რამდენადაც შეგვიძლია, ნათელის ფიქრებით, ოღონდ ვიმუშაოთ და გვეწამოს შემოძვლის სიკეთე, თორემ შავი ფიქრი გვაღუნებს. წინსვლა ადამიანისა უძველესია. საკუთარი კერძო უბედურება, სიღარიბე, წმინდა სურვილების აუსრულებლობა ნახევარ სიცოცხლეს გეტაცებს, თუ სრულად არაა მაგრამ ვინც ადამიანს — კაცობრიობის ბედს და ყოფას უერთებს თავის ატომ-კერძობას, ის მომავლის იმედით მხიარულია. მეც ბევრი მწუხარება და უბედობა გამომივლია, განწირულებამაიაც ვყოფილვარ, სიღარიბე, პატროსანი სურვილის აუსრულებულობა, გარსმყოფთა უბედურება, — ყველა ესეები გადაშხვლია-ვიყავი გულდახურული, ნაღვლიანი, მხდალი, მაგრამ რწმენამ, რომ მე ატომი ვარ საზოგადო ჩარხის წინმავალ ტრიალში, გამომაფხიზლა და აგერ მხედვე პირმოციწარს, მხიარულს, თითქოს ადარაფერ ნაღველს, ზრუნვას და ფიქრს ჩემს გულში და თავში ადგილი აღარა ჰქონდეს. ნაღველი და ფიქრი როგორ მოშორდება კაცს, მაგრამ, როდესაც შავია ის ნაღველი და ფიქრი, წიხლსა ვკრავ და საზოგადო

ჩარხის ტრიალს ვანაცვალებ, იმაში ველსავ და ვაწყალებ... წუხილს აქარწყლებს კაცობრიობის ისტორია. ყველა ხალხი ველურობაში ყოფილა და მერე წინ წაუდგამს ფეხი. მეცნიერების და დიდებული აზრების თანდათან გავრცელება, ტექნიკა საცხოვრებელის სახსრის გაუმჯობესებისა, დაახლოება ერებისა, შეგნება თითოეული ინდივიდუუმის უფლებისა, სამართლისა და საქიროებისა წინ წასულა, მიღის და წაეა მუდამ... დიახ, ჩვენ ტყის შვილები ვართ. ხომ? რომ ვართ, გამოვალთ, გამოვდივართ. ნელნელა გამოვდივართ, იმიტომ რომ ცხოვრება თავში გვეცემს, და გამოვალთ. რა ვუყოთ, ზოგი ადრე გამოსულა, ზოგი გვიან. გაჩერება იმაზე და წუწუნის, რომ ასეთები ვართო, მალე უნდა მოვიწყოთ და არ გავხადოთ საგნად. რასაკვირველია, ცოდნით უნდა ვიცოდეთ, რაცა ვართ; უნდა გამოვარკვიოთ და დავანახოთ ჩვენსავე ხალხს თავისი სისულტე, მაგრამ არა იმგვარად, რომ სასოწარკვეთილების აზრი გავამეფოთ, არამედ აღვეუქმათ წყურვილი გამოფხიზლებისა, შრომისა და იმედინის მომავლისა... მე ჩემს თავს არ ვუყურებ, — გარსმყოფს, ახლო მყოფს თუ შორეულს ცხოვრებას ვუყურებ და მიხარიათ თითო ნაბიჯის გადადგმაზედ, იმით ვამხნეებ იმედს და თანდათან თვალითაც და შეგნებითაც ვრწმუნდები საერთო ბედნიერების მოახლოებაში, არ მაშინებს მისი წაბორძიება, — ეს წარმავალია, როგორც ახლად ფეხადგმულის ყმაწვილისა... კაცთა ბედნიერების იმედით ვიმედოვნებ და ჩემის სიცილ-ხარხარით, ნათელის ფიქრით მინდა სხვასაც შევეყარო ნათელი ფიქრი, შევწუხებულ გულს იმედის რწმუნება ჩავესახო. განწირულებით დაჩაგრულს სიცოცხლისავე მოსაბრუნებელი გზა გაუუადვილო და სიმწარის ტრემლი სასიცოცხლო ღიმილად შევეუცვალო. ნათელი ფიქრი, მხიარული გული ენერჯიაა, ელექტრონია, მიმზიდველი ძალაა კეთილ საქმეშიაც და ბოროტშიაც. მოწყენილი ფიქრი, მოწყენილი სახე დამჩაგვრელია გარსმყოფისათვის, არ არის მიმზიდველი, ენერჯიას ჰხუთავს. რად მინდა შემხუთველი რამ მეტი, — უიმისოდაც ცოტა არაა, რომ მეც მივუმატო ჩემს გარსმყოფს ან თვით ჩემს გულს“...

ეს სტრიქონები 60 წლის კაცის მიერაა დაწერილი, — ისიც რა ხანაში! და ირა ერთხელ და არა ორხელ გამოგონია მისი ასეთი „ღალადი“. ჩემთან და ბევრ სხვასთანაც.

მისი მასლაათისა და მეგობრებთან მიწერ-მოწერის მუდმივი საგანი იყო: ქართული მწერლობა, წიგნების გამოცემა, თეატრი, ეურნალი, გაზეთი, დრამატული და წერაკითხვის საზოგადოება, მწერლები; ახალგაზრდობა. რომელ ნაწილობასაც უნდა შეხვედროდა, უქველად „საზოგადო საქმეებზე“ დაუწყებდა ლაპარაკს და ამ ლაპარაკში მთელი საათობითაც არ მოიწყენდა. განსაკუთრებით მწერლობა და გაზეთი იყო მისი საყვარელი საგანი მასლაათისა. უნდა გენახათ, როგორ მთელი გულითა და სულით ხარობდა და სტკებობდა, როცა რომელსამე ქართულ გაზეთსა ან ეურნალში რაიმე ფხიან წერილს წაიკითხავდა. მის აღფრთოვანებას საზღვარი არ ჰქონდა, როცა ეტყოდნენ, ქართულ ეურნალს ან გაზეთს მკითხველი და ხელის მომწერი ემატებო. ეს სიხარული და აღტაცება იყო ნამდვილი გულის სიდრმიდან ამოხეთქილი, და ეს ჰხიბლავდა გარეშე ადამიანს და აყვარებდა ამ სულით ცოცხალ კაცს. იგი უშუალოდ გრძნობდა ქართული მწერლობის გაქრვებას, მწუავედ განიცდიდა ყოველ მის წაბორძიებას, დაუფარავად იცოდა ამის გამოთქმა და მხილებაც.....

ბუნებით არ იყო ადვილად რისამე დამჭერებელი. არ იყო ახირებულად მიმდობი ხასიათისა. მაგრამ როდესაც ვინმე ახალგაზრდას ნიქს შეამჩნევდა ან ასეთის დაბეჭდილ ნაწერს წაიკითხავდა, ყოველთვის უზომო სიხარულს განიცდიდა და იმედია-ნობა მოიკავდა. ძალიან უყვარდა ახალგაზრდობაში ყოფნა, მათთან ბაასი, მათი მისწრაფება-მიღრეკილების გაცნობა. სულ ამას იძახდა: „უნდა გამოიზარდოს ნაწაველი ხალხი, მეტი ნაწაველი ხალხი გვექირვება“.

მეთოხმოცდაათე წლებში მაჰმადიან ქართველთაგან ორი ყმაწვილი გამოიზარდა ქართველი საზოგადოების დახმარებით საშუალო სასწავლებლებში. პ. უმიკაშვილი დიდ მონაწილეობას იღებდა მათი სწავლაზე მოწყობის და შენახვის საქმეში. „პიონერები არიან, პიონერები!“, იძახდა გახარებული. ის ყმაწვილები გიმნაზიის დასრულების შემდეგ უნივერსიტეტში გაემგზავრნენ 1895 წელს. ერთი მათგანი კაიკაციშვილი იყო გვარად, ქობულეთელი. პ. უმიკაშვილი მთელი საათობით ელაპარაკებოდა ამ ყმაწვილს წასვლის წინ, არიგებდა, სთხოვდა, ასწავლიდა. სარეკომენდაციო წერილიც გაატანა პროფ. პეტრიაშვილთან, სადაც, სხვათა შორის, წერდა: „გთხოვთ ამ ბარათის მომტანს ასლან კაიკაციშვილს იცნობდეთ. ეს არის... მუსულმანი ქართველი, რომელიც პირველი პიონერია... დარწმუნებული ვარ, თქვენ გაგახარებთ, და იმედი მაქვს, მიხვდებით, რა გრძნობითაც ეისტუმრებთ თქვენთან“. საუბედუროდ, ეს ყმაწვილი ორი წლის შემდეგ უეცრად გარდაიცვალა (ოდესაში). პ. უმიკაშვილის გლოვას და მწუხარებას საზღვარი არ ჰქონდა. „ამოდენა მისი და მის გარს მყოფთა შრომა, ზრუნვა,— მწერდა მაშინ, — სულ დაიკარგა. პიონერი იყო. იმის მიხედვით იმედი გექონდა, სხეებიც გზას გაიკვლევენო, და ასე უწყალოდ წავიდა იმედი“.

ასევე თავგამოდებით ზრუნავდა პ. უმიკაშვილი იმ ახალგაზრდების ბედზე, რომელნიც თავიანთი ნაწერებით უურნალ-გაზეთებში მას იმედებს აღუძრავდნენ. სწერდა წერილებს თავის ნაცნობ-მეგობრებს და ყველას ამას ჩასჩიჩინებდა: მივეშველოთ, უკირთ ცხოვრება უსახსრობის გამო, ეტყობა გამოგვადგებიანო. იმ ხანად ასეთი ახალგაზრდები უფრო ხშირად სასულიერო სემინარიიდან გამოდიოდნენ. პეტრემ ეს გარემოება შეამჩნია, და აი, იგი იწყებს კამპანიას სემინარიელების სასარგებლოდ, მათთვის სტიპენდიების დასაარსებლად. მრავალთმრავალიდან აღენიშნა მხოლოდ მისი ორი კორესპონდენციის რამდენსამე სტრიქონს. იგი გრძელ წერილებს სწერს პროფ. პეტრიაშვილს: თავ. ზაქარია ერისთავი აპირობს სტიპენდიების დაწესებას რუსეთში მიმავალ მოსწაველ ახალგაზრდობისათვისაო, შენ მას იცნობ და ურჩიე, სტიპენდიები დანიშნოს საზღვარგარეთ სასწავლად წამსვლელებისთვისაო, ამათში განსაკუთრებით ყურადღების მისაქცევი არიან სემინარიელებიო. იმავე ხანებში (1896 წ.) იგი ნიკ. ცხედაძეს წერს (ბათუმიდან): „კარგა ხანია თავში მიტრიალებს ერთი აზრი სემინარიამში კურსდასრულებულებზე. დიდი ყურადღების ღირსია მათი მდგომარეობა. სულ მოსაზრება უნივერსიტეტის სტუდენტებზე და გიმნაზიელებზეა მიმართული, შემწეობა მიეცეთო, როდესაც უმრავლესობა ქართველი ყმაწვილებისა სემინარიაში ასრულებს. ყმაწვილებში ძალიან შრომისმოყვარეობას და საიმედო ღირსებას მეტს ვხედავთ, ვიდრე თავდაზნაურთა შეილებში. მათში ვხედავთ ძალიან ნიჭიერებსაც, ნაკითხებსაც... ამითანებს გზა უნდა მიეცეს საზღვარგარეთ უმაღლესი სწავლისაკენ. რა ღონისძიება მოვიპოვოთ... სულ იმიტომ, რომ თავდაზნაურთა შეილები იყვნენ უმთავ-

არესად გიმნაზიაში მოსწავლენი. დროა, დრო — მივაპყრათ თვალი იმ ნაწილს, რომელიც ჩვენში დღეს უფრო საიმედო ღონეს გვიჩვენებს. ნიკო, ამ სიტყვებს მელნით არა ვწერ, ამას ჩემი სისხლთა ვწერ. გამოვიგონე, დაფიქრდი და შენი პატიოსანი ბეჭითობა, შენი კეთილი გული და მოსაზრება ამას მოანდომე¹.

3. უმიკაშვილს არასოდეს არ მოსწყინდებოდა მიწერ-მოწერა, სირბილი და ფუს-ფუსი ისეთი საქმისათვის, რომელსაც ასე თუ ისე რაიმე საზოგადოებრივი მნიშვნელობა ჰქონდა. 1896 წელს ბათუმში შეიტყო, რომ გრაციის პროფესორი შუხარდტი ქართულ ენაზე მუშაობდა და ქართული წიგნები ესაქირებოდა. იგი მაშინვე იწყებს წიგნების შეკრებას და თან თავის ნაცნობ-მეგობრებსაც აცნობებს ამის შესახებ და ავალებს იმ უცხოელი მკვლევარისთვის წიგნების შეგროვებას. ერთ ასეთ წერილში იგი სწერს თავის მეგობარს თბილისში (1 მარტს 1896 წ.): „...შუხარდტი ქართული ენის შესწავლაზე მუშაობს. ამბობენ, გამოჩენილი ფილოლოგია და შედარებითი გრამატიკის ნაწილზე ღვაწლი მიუძღვისო. შუხარდტმა დაბეჭდა კიდევ ქართული ენის შესახებ... წიგნები ექირება. აქედამ, რასაც ვიშოვით, გავუგზავნით, მაგრამ რას ვიშოვით წერილ ბროშურების მეტს. ამიტომ შენ უნდა მოგმართო, რომ შენ შეკრიბო წიგნები:.. გიგზავნი სიას.... გამომცემლებს და ავტორებს სთხოვე თითო ეგზემპლარი. შუხარდტს თუ ლეისტს უთხოვნია ეგონებ ილია ქავჭავაძისთვის წიგნები, მაგრამ, როგორც ჩანს, ილიას ცოტა გაუგზავნია, და ილია ხომ იცი, დაავიწყდებოდა“...

ასევე აგრძელებს იგი (თავის ინიციატივით) მთელ წყება ქართულ წიგნებს, — ზოგა თავის ბიბლიოთეკიდან იღებს, ზოგსაც წერა-კითხვის საზოგადოებისაგან — და გზავნის ლეიპციგის ბიბლიოთეკაში დასაცავად (1901 წ.).....

ამგვარად, 3. უმიკაშვილს თავის შრომა-გარჯაში გრომი-კაპეიკი არ აუღია ისეთი დაწესებულებისაგანაც კი, სადაც სხეები უფულოდ ნაბიჯს არ გადასდგამდნენ. მან არ ითხოვა და იმით არ იფიქრეს.

არ ითხოვა, რადგან საზოგადოდ თხოვნა არ იცოდა. ამიტომ მას იმდროინდელი ინტელიგენცია ფულიან კაცად სთვლიდა. გიმნაზიაში მას ჯამაგირი ჰქონდა 33 მან. 33 კაპ., და ასეთ კაცს ფულიანად სთვლიდნენ. გარეგნულად ჰქონდათ კიდევ ამის საბაბი. 3. უმიკაშვილი ფულზე ძალიან ხელმოკერილი კაცი იყო. ის არასოდეს არ დახარჯავდა თავის შემოსავალზე მეტს, არამედ — ყოველთვის ნაკლებს, ორიოდ გროშს ყოველ თვე გადასდებდა მერმისისთვის, „შავი დღისთვის“¹. ძალიან უფრთხილდებოდა ხარჯვას. რომ რამეს ყიდულობდა, თეთრ ფულს ყოველთვის ორ თითს შუა გასწვე-გამოსწევდა, ორი ხომ არ არის ერთად მიკრულიო, ცხოვრობდა ძალიან სადად და ზომიერად. ტანსაცმელს და ფეხსაცმელს მანამ ატარებდა, ვიდრე არ გაცვდებოდა და შეეკეთებოდა გამოუსადეგი არ გახდებოდა. ის არავის უნახავს თავისდღეში მოქეიფე ან ზედმეტად მხარჯველი. სტუმარსაც რომ

¹ მისი სიყვედილის შემდეგ აღმოჩნდა სკივრში, მისი დეიდის ხელში, რომელიც მასთან ცხოვრობდა, 12 ათას მანეთამდე, სადგომამპულო ბანკის ობლიგაციებით. ანდერძი ვერ ვიპოვე და არც ვიცი ნამდვილად, ჰქონდა დაწერილი თუ არა. მისი დეიდა (ეკატერინე კაკალაშვილი, გაუთხოვრად დაბერებული) გარდაიცვალა 1920 წელს.

დაპატრებდა, ზომიერად გაუმასპინძლებოდა. თეატრებში წასასვლელად კი არ ენანებოდა ფული. აგრეთვე წიგნებისთვისაც¹.

თავისას ახირებულად არ დახარკავდა, არც ვასცემდა, მაგრამ სხვისიც არა უნდოდა რა. ფრიად მართალი და პატიოსანი კაცი იყო ფულის საქმეშიც. მის ქალღლებში არის წერილი ვინმე რაუზერის (პეტერბურგიდან), რომლისგანაც, პეტერბურგში ყოფნის დროს, პ. უმიკაშვილს 40 მან. უსესხნია და რომლისთვისაც ეს ფული, თბილისში დაბრუნებისა და ადგილის შოვნის შემდეგ, გაუგზავნია. ის კაცი მადლობას სწერს გაკვირებული და გაოცებული, — მადლობელი ვარ, რომ აღამიანის მიმართ რწმენა დამიბრუნეთ: შენ ერთადერთი კაცი ხარ მანდვადამ, რომელმაც ვალო გადამიხადაო. ანდა შემდეგი ამბავი: 1899 წელს ერთ საღამოს მასთან მივიდა პოლონელი მრეწველი, გვარად ემერიკი, რომელმაც ნ. ლოლობერიძის მადნიანი ადგილები იყიდა, და მაგიდაზე დაუყარა 50 ათასი მანეთი ლოლობერიძისთვის ჩასაბარებლად. ლაპარაკში გაერთნენ. ემერიკის წასვლის შემდეგ პ. უმიკაშვილს მოაგონდა, რომ ფულის მიღების ბარათი არ მიუცია, და აი, გარბის თემოგლეჯილი, ეძებს ემერიკს და ბოლოს სადგურზე დაიჭერს და ბარათს ჩააბარებს. „ამისთვის თავს რას იმტვრევი მეთქი“, რომ ვუთხარი, — რას ამბობო, სიკედილ-სიციოცხუა, და მაშინ იმ კაცებს შორის სადავო საქმე გამხდარიყო?

სიკედილის შემთხვევა —ჰო, თორემ ის ისეთი კაცი იყო, რომ მასთან ხელწერილები და თამასუქები ადამიანს არ ესაჭიროებოდა. თავის დღეში სხვის მოტყუებას არ მოინდომებდა და განზრახ ცრუობას არ ეტყოდა. ადვილად არაის არ შეჰპირდებოდა რამეს, მაგრამ შეპირების შემდეგ კი აღტქმულს უექველად შეასრულებდა. სიმართლე და პირიცილობა ძველსა და რბილში ჰქონდა გამჭდარი. ისე არაფერი ეჯავრებოდა, როგორც ცრუობა და ტყუილის მოლაპარაკე ადამიანი. როგორც კი ვინმეს ერთს, თუნდა სულ პატარა ტყუილს შეამჩნევდა, მერე მისი აღარაფერი სწამდა და სჯეროდა. სიმართლე და სიტყვის გაუტეხლობა მისი მთავარი მცნება იყო ცხოვრებაში. ამიტომ მისი მცნობნი, როდესაც წერილებს სწერდენ, ხშირად ასე მიმართავდნენ მას: „ჩვენო უპატიოსნესო პეტრე“-ო. ასე უწოდებია მისთვის დიმიტრი ყაზბეგსაც; პავლე ლუდუშაურის მოწერილ ბარათში (1887 წ. 2 თებერვალი) ასეთ ადგილს ეხვდები: „ჯერ როდესაც თქვენ არ გიცნობდით — სწერს იგი პ. უმიკაშვილს—და აქა ვნახეთ, მაშინ დიმიტრისა ვითხე: ვინ არის ევა მეთქი, და იმან მითხრა, — მაგას უპატიოსნესი პეტრე ჰქვიაო. როგორა მეთქი? ისეო, რომ ჩვენ ქალაქში ბეირი კაი პატიოსანი ახალგაზრდააო, მაგრამ ეგ უპატიოსნისაო; თუ გიცნობ, შენი გაიგებო“.

და რაზან ფულს არასოდეს არ სესხულობდა და უფულობაზე სხეებსავით არ წუწუნებდა, — ფულიან კაცად სთვლიდნენ. მოსვენება არ ჰქონდა ფულის მოსესხებისაგან. ისეთი კაცებიც კი ესესხებოდნენ ფულს, რომელნიც ერთ ღამეში გააქრობდნენ იმდენს, რამდენსაც პ. უმიკაშვილი რამდენსამე წელიწადში ვერ იშოვნიდა. ესესხებოდნენ, მაგრამ პეტრე ამ საქმეში კლდესავით მაგარი იყო. ძნელი იყო მისგან ფულის დატყუენა, თუმცა ზოგი ძალიან მოხერხებული ადამიანი ამას შესძლებდა.....

¹ თავისი ბიბლიოთეკა წერა-კითხვის საზოგადოებას შესწირა, მე ჩაეაბარე მისი სიკედილის შემდეგ.

3. უმიკაშვილი რომ ცოლშვილიანი ყოფილიყო, უეკველია, თავისი მომპირნეობის მიუხედავად, ვერაფერს მონარჩუნებდა თავის მკლე შემოსავლიდან. მაგრამ იგი მარტოხელა ცხოვრობდა თავის დედასთან და შემდეგ დედასთან ერთად. დიდად მოყვარული კი იქნებოდა ოჯახის, რომ ჰყოლოდა. მაგრამ ქალებს მისი გარეგნობა არ იტაცებდა, თუმცა ამ გულთბილ ადამიანთან ლაპარაკი ყველას ესიამოვნებოდა. პეტრეს, როდესაც 35 წლისა იყო (1873 წ.), ძალიან შეუყვარდა ერთი ახალგაზრდა ქალი. ეს იყო გიორგი წერეთლის ერთ-ერთი და, მარიაპი. 7 თუ 8 წლის განმავლობაში ეტრფოდა მალულად, — თქმას, გამხელას ვერ უბედავდა. ბოლოს, დიდი გაქირვებით, გაბედა და გაუტყდა, მაგრამ ქალმა არ თანაუგრძნო. პეტრეს, რომელიც მაშინ 40 წელს გადაცირებული იყო, საშუალოდ გული დასწყდა, შემდეგ მას ქალის სიყვარული არ განუტყდა, და უამისოდ კი ცოლი არ შეირთო, თორემ ისე აბა ცოლი ვის ვერ უშოვნია, რომ იმას ვერ უშოვნა. ბედმა ისე ინება, რომ მისი სატრფო ახალგაზრდა გარდაიცვალა (ქლეკით), და პეტრემ მისი ნეშტი სასაფლაოზე მიაცილა...

ყველამ იცოდა, რომ იგი სიავით, ავგულობით, განზრახ არავის აწყენინებდა. ყველამ იცოდა მისი კეთილი გული, მისი ტკბილი და უწყინარი ბუნება, მისი მხურვალე თანაგრძნობა მწუხარებ.სა და გაქირვებაში. ვისთანაც შეიქცეოდა ნაცნობთან, ყოველთვის რაღაც სიტყვობა და გულითადობა შეჰქონდა მის შინაურებაში. იყო დიდი მოყვარე და მოალერსე ბავშვებისა და უდიდეს სიამოვნებას გრძნობდა, როცა ხანდახან რომელსავე ნაცნობ ოჯახში მოხვდებოდა და ორიოდე საათს სასიამოვნო ბაასში გაატარებდა. ეს თვისება ხდიდა მას ყველა ნაცნობისათვის საყვარელ და სასიამოვნო პირად. იგი ყველასთვის „ჩვენი პეტრე“ იყო. ამიტომ მას პირადი მტრები ვერ ეყოლებოდა, არც ჰყავდა. და როდესაც გარდაიცვალა, მისმა სიკვდილმა ყველა მისი მცნობი გულწრფელად დაალონა და „ტკბილი პეტრეს“ დაეარგვა დაანანა.

3. უმიკაშვილი ფიზიკურად ძალიან ჭანმრთელი აგებულობის კაცი იყო და ავადმყოფობა იშვიათად იცოდა. თავის სიცოცხლის უკანასკნელ დღეებშიაც მას საღი და „ყოჩაღი“ შესახედაობა ჰქონდა. ვერაინ იფიქრებდა მაშინ, რომ მას ისე ახლოს ედგა წინ სიკვდილი. იგი იმსხვერპლა გარეგნულად სულ უმნიშვნელო დაავადებამ. რაღაც გაციების გამო ცალი ყური ასტივდა, შიგნით დაუშვიფდა და ბალამმა დენა დაიწყო. ექიმში, რომელიც სწამლობდა (ყურის სპეციალისტი მაისურიაცი), ამედებდა და მალე მორჩინას ჰპირდებოდა. მაგრამ ავადმყოფს თანდათან უარესობა დაეტყო. იყო ექიმთა კონსილიუმის¹. მაგრამ სენმა თავისი გაიტანა², ყურიდან ჩირქი ავადმყოფს ტინის აპკაზე გადაუვიდა, რამაც ტინის ანთება გამოიწვია, და ეს ტკბილი და უწყინარი ადამიანი ორ დღეში წუთისოფელს გამოესალმა.

1904 წ. 28 მაისს (ძვ. სტ.) დღის 10 საათზე ქართველმა მწერლობამ, ილია ჭავჭავაძის მეთაურობით, პ. უმიკაშვილის ნეშტი გამოასვენეს მისი ბინიდან (თეატ-

¹ აღვნიშნავ, რომ ექიმმა (შემდეგში ჩვენი უნივერსიტეტის პროფესორმა) სპირდ. ვირსალაძემ, რომელიც კონსილიუმში იყო მოწვეული, ჰონორარზე კატეგორიული უარი განაცხადა და არ აიღო.

² ამჟამად ასეთ შემთხვევაში გამოყენებული საშუალება — ყურის მიდამოში თავის ქალის ტრეპანაცია მაშინ, ყოველ შემთხვევაში ჩვენში, არ იცოდნენ.

რის შესახებევი). მიცვალეზულს მრავალმა ხალხმა სცა პატივი დასწრებით. კათოლიკეთა მიძინების ეკლესიაში წირვისა და წესის აგების შემდეგ ცხედარი წასვენებულ და დაკრძალულ იქნა კუკიის კათოლიკეთა სასაფლაოზე.* წარმოთქმული იყო სიტყვებიც. მე არ მითქვამს: ვერ შევედი.

P. S. ახლა ჩვენ: პეტრე და მე.

დიდი ბედნიერებაა მეხსიერება, თუ ადამიანს ნათელი რამ აქვს მოსაგონებელი. ანდაზადა: ვინც იცის, იცისო, მაგრამ ვითომ მარტო ჩვენ ორმა უნდა ვიცოდეთ? რატომ? ვერ ვიტყვი ზოგ რამეს, რადგან მაშინ უნდა ამომეწერა ადგილები მისი ნაწერებიდან, რომლებიც მას საიდუმლოდ, თავისთვის უწერია და სადაც იგი მხოლოდ ჩემი აღმატებულების ქებაშია გართული: ეს იქნებოდა ჩემი თავის ჩემივე ხელით გაწეპლვა. მაგრამ ნუ თუ არც ის უნდა მოვიხსენიო, სადაც მისი უსაზღვროდ მოსიყვარულე გული თრთოლივით ძვარს და გრძნობის შეუწყვეტელი შადრევანი სცემს? არ მითქვამს დღემდის, მიშლიდა მისი ხსენება, ქედის მოდრეკა მისი სურვილის წინაშე: არ უყვარდა, ეჭვარებოდა, როდესაც მის კერძო სიკეთეზე ილაპარაკებდნენ. მაგრამ 30 წელიწადი საკმაო დროა. მგონია, ახლა შეიძლება. რატომ, სხვაზე ვაფიქსირდები. მე ხომ ვიცოდი მისი გულის სიმდიდრე, დეე დღეს სხვებზე შეიტყონ. ვამცნობ სხვასაც, თუნდაც მარტოდენ იმის დასამტკიცებლად, რომ კაცს, რომელსაც შეეძლო იმ ზომამდე ჰყვარებოდა ადამიანი, როგორც მას უყვარდა ამ სტრიქონების დამწერი, — ხორციით არც შეილი მისი, არც ნათესავი, — ასეთ კაცს არ შეიძლება არ ჰქონოდა განსაკუთრებით მადლცხებული გული. მე მხოლოდ ნაწყვეტ ადგილებს ამოვწერ აქა-იქ მისი ბარათებიდან და დღიურებიდან, — სარულიად უსისტემოდ, — როგორც ხელში მომხედება.

დღიურიდან: „რანაირად ეგრძნობ ამ ყმაწვილის გულის წყლულს, რომ სწავლა სურს და ვერ მოუხერხებია. ეს მე კარგად მესმის. მე თვითონ არ ვიტანჯებოდი ოთხ წელიწად ნახევარი, სანამ პეტერბურგში წავიდოდი? რამოდენი ნაღველი სულის განწირულება... რამდენი სიმწარე უნდა გამოგვექლო, ოჰ, ტუბილო აჩრდილო დედისა... რამ დამიხსნა?... ვედებოდი აქა-იქ... ღონისძიება მომცა სტუფანე პაპოვმა (რამდენიმე თვით, 4—5 თვით), და გამოვქეცე. 25 წელიწადში ყმაწვილებს გიმნაზია-ინსტიტუტში გვერდით დაუდევდა და ვეჩიჩინე, ვწერე, ვებქმე და რაიმე გააკეთე. რამდენი არიან იქნებ ჩემზე უკეთესის ღონისა... და მიდის მათი ცხოვრება წყალწაღებულსავეთ, იმიტომ რომ შემთხვევა, უბრალო შემთხვევა გზას არ უხსნის“. — „სულ კითხვა უყვარს...“ — „მინდოდა რამე წიგნი მეყიდნა მისთვის ოდესიდან მისვლაზე... ყმაწვილი კაცია, მინდა სახსოვარი ჰქონდეს ოდესისა“. — „იწერე, კარგად ვარო, თუ არ მიძალავ... ციება ხომ არ გამოგყვება თუმიდამ? გამიგონია, იცის ბათუმის ჰაერმა, მერე გამოუჩნდებაო“. — „მეფიქრება, ტვინს აძლევ შელავათს, დასვენებას, რომ ძალა არ გამოეღოს, არ შესუსტდეს, თუ არა?“ — „შენი კარგა ყოფნა და მორჩენილობა მახარებს. შენ თავის მოვლა არ იცი... ისწავლე თავის მოვლა ნემეცებისგან... დიდი ხნით თუ არ გეხერხება, ერთი ორი კვირით ჰაერის გამოცეკა კი საქმეა“. — „გინახავს პროფესორი“... ნახე, მალმალ ესაუბრე, დაუახლოვდი მოაზრე და მშრომელ სტუდენტებს. რამდენი სიტკბოება უნდა ნახო, რამდენი ცოცხალი აზრი, ცოცხალი კაცი წარმოგიდგება თვალწინ“... — „უნდა იმგზავრო [გერმანიის] სოფლებში... თუ ბათუმისებურად

სახლში შეიკუნე და მარტო წიგნს უჩიჩინე, ვერაფერი გამოვა, გაშალე ეგ პატარა ფრთები, რაც გაბაღია. გაღი-გამოღი, იმოძრავე, ნუ მოიბუზებო, სულსაც არაგებს და ხორცსაც“. — „მეფიქრება მარტობაში არ ჩაიხრჩო თავი, გაიციანი სტუდენტები, გაიციანი, დაიმეგობრე“... — „კარგად იყავი, თავს კარგად მოუარე, გაძღე მანდაურის სიკეთით და მერე, თუ დარი დაგიღვა, კარგახანს მანდ ყოფნის შემდეგ, მოეხევი, თუ ცოცხალს მოუსწარ, შენს პეტრეს“.—„კარგად იყავი, ჩემო კარგო, არ მოიღალო მუშაობაში, ნერვები არ დაისუსტო, გაერთე, საჭიროა ნერვებისათვის, დაისვენე, ხომ კიდევაც მითქვამს და მომიწერია“.— „შენი ვრცელი წერილი ... რალა თქმა უნდა, მასიამოვნებს და მადლობის გრძობას ჰბადებს, მაგრამ თანაც მემშინია, ჩემმა ვრცელმა წერილმა ვაი თუ შეაფიწროვა, ელადებულებასავეთ დაატყდა, დრო წაართვა, ძვირფასი დრო, და ეს მე არ მინდა... რაც უნდა გრძელი წერილი მოგწერო, არ იფიქრო ვალდებულება“... — „ასეთ გუნებაზე ვარ (თავისუფლადაც ვარ ღღეს) შენი კარგის ამბით დაყენებული, რომ მინდა გემუსაიფო და გული მოვიფიქრო, ჩემო კარგო“.—„მამინებს კიდეც ის, რომ მუშაობა რეგულარულად არ იცოდი და ვაი თუ ახლაც ღამეს ათენებ და ნერვებს იშლი; ძილი და გართობა არ იცი... თუ ესეც მოახერხებ და ჩანმრთელობასაც მოუარე, თუ სიმრთელეს უმატე, — ჩემი ნატერის ასრულება იქნება... გეხეწები, რამდენადაც შეიძლებოდა, წესიერად იმუშავე და გადაკარბებით ნუ დაიზიანებ ჩანის სიმრთელეს“... — „...გეყოფა ფრანცუზული და ნემეცური [ენა]. ინგლისურიც გინდოდა გესწავლა. ენების შესწავლას დიდი დრო უნდება და ტეინის მოლაღვა... თუ შენც დამეთანხმები, ვგონებ არ ვტყუი. ორ ენაზე, ფრანც.-ნემეცურზე, მთელი მსოფლიო გონების ნაწარმოები იპოება“... — „რატო არა მწერ, ახლა როგორ ხარ. თვალზე როგორ გაქვს? არ ცდილობ, რომ მოგიკეთლეს? ეცადე, ჩემო კარგო, ჩანზე კარგა იყო, გეხეწები“.— „... გინდა ქება გამომტყუო შენი ზარმაკობისათვის? ჰაი, შე ბლუტო, შენაი ვერ მოგართვი... ხომ არ გენატრება დიდი მუშაობის დროს [შავი ქვის კანტორაში] დაგიბაროთ, ჰა? Но душки, იჯექი მანდ შენ ქერქში“.— „...ინგლისური ენის შესახებ: თუ კი დრო ბევრი არ დაგეკარგება, ძალიან კეთილი. მე კიდეც დაგეხმარები, რომ გამოთქმა დაწერილისა გაგაადვილდეს. არის ანბანი Webster-ისა, რომელშიაც ყმაწვილების სეფარჩიმოდ მრავალი სიტყვაა მოყვანილი, როგორ გამოითქვას; იშოვე მანდ“... — „ეფთხის ტყაოსნის სიტყვები მაგონდება... გაქვს კი ეფთხის ტყაოსანი? ხანდახან წაიკითხე, და ნემენცურად ჩააყვირდი, ქართულად იგრძენ და მარტობაში, შორს ყოფნაში მეგობრობას გაგიწევს“.— „მე მხოლოდ ერთი ფიქრი მაწუხებს. შრომის მოყვარეობასთან ვაი თუ შენ ნემეცურად არ გააწესრიგო, რეგულარულად არ გაანაწილო დრო მუშაობასა, დასვენებასა, გართობასა და სეირნობას შორის. დახე, როგორ ჩამოეთვალე: მუშაობა ერთხელ ვახსენე და დასვენება, გართობა და სეირნობა კი გაუქმიე... შენ რისთვისაც გელაპარაკები, ხომ იცი. კითხვა გადაკარბებით იცი, და ვაფრთხილდი, არ მოიკლა ნერვები, ტეინი, სხეული. ესეც ერთგვარი ლოთობაა. ყოველგვარ ლოთობას ერთნაირი ბოლო მოსდევს... აბა მითხარი, მაგალითად, ღღეში რამდენი ხანი გაისეირნებ სადმე სახალხო ბაღში, ან ქუჩა-მოედანზე. ამისთანა ჩვეულება ხომ წარჩინებულ მოღვაწე-მეცნიერ მწერალსაც აქვთ“... — „წიგნების გამოგზავნა დამიგვიანდა... ფოსტაში ორ საათამდე გინდება ადამიანს ყოველ რისამე გამოგზავნაზე. საყვედურად კი არ ჩამითვალო. ნუ, ნუ იფიქრებ“.—„შენს წერილს მოუთმენ-

ლად ველოდი, ავადმყოფობისა მეფიქრებოდა“... — „მხედველობაში მიიღე, რომ პარიკის სახლები ზამთარში საძაგელი ცივია და გაიყება შენ, მეტადრე, საფიქრებელი გაქვს... ოთახებს ცუდად ათბობენ, ზოგჯერ პალტოებით სხედან და მარცხაგაგებენო. ღამე ძილი რაღა იქნება, მერე შენისთანა მოუხუენარი ძილის მეოდნესათვის, მალე გაიყელები“ — „შენ პირველ წერილში იწერები... ამაზე რა ლაპარაკი გინდა. არ მოგიყვდეს პეტრე, არაფერი გაფიქრებინოს. ნუ ხარ ხანდახან ტუტუცი“.

კმარა.

მაგრამ არა, არ კმარა. როდესაც ასე მელაპარაკებოდა შორიდან, თურმე თავს ფეხებდა და ისე მელაპარაკებოდა: „უნდა გითხრა, ჩემო კარგო, რომ გულის სითბოს ზოგჯერ შევზღუდავ, დავხშავ განგებ, რომ ამ სითბომ არ აგარძნობინოს მეგობრის ან ახლობელის გულს — მგარძნობელ გულს — რაიმე ჭრილობასათვის ტკივილი. ხანდახან გამონაჩენი სითბო მოსახებრებელია, დამჩაგვრელია და ამის გამო ზოგჯერ საზიზღარც. მე ვწერ ხან ცივად, ხან გულთბილად. იცე წერილზე არ ენანობ, გულთბილზე ეჭვი მებადება, — წამკითხველი, ვინ იცის, ამ გულთბილობაზე რამდენს გაიციენებს და იტყვის: ტუტუცი, რას იწერებო! გულის და სულის სითბო საუნჯედ მიმარჩნია და დავეჩვიე (მრავალ მიწერ-მოწერაში) ეს ჩემი გულის სითბო ჩემთვის შემენახა, როდესაც ის სხვისთვის არც საჭირო ყოფილა და არც გამოსადეგი“...

ეს გამოჩეღანებული გარძნობა, თავისთავად უყვე ზღვა, თურმე ნაწილი იყო იმის, რაც გულში უღვიოდა, თურმე თავშეკავებული იყო. როდესაც ასეთი რამ მოსხლტებოდა მის კალამს: „შენ, ჩემო კარგო, კიდევ და კიდევ იმაზე ლაპარაკობ, ვალებიო. აღარ გაათავებ ?! ხომ მიოქეამს, — რომელი მოსწავლე წასულა სასწავლებლად თავისი ნაშრომით, რომ შენ წასულიყავი. ყოველ მოსწავლეს ან დედ-მამა ან ნათესავი ან საქვლმოქმედო საზოგადოება აძლევს ღონისძიებას. ჩვენ ურთიერთობამოიაც ასეა. ამას ემატება ჩვენი მეგობრობა, ნათელი, კეთილშობილი და გულწრფელი. დიახ, ჩვენ ცუდი კაცები არა ვართ, და ასე იყო და ასეც იქნება. ის დამყარებულია იმ დიდებულ და გულითად სიყვარულზე ჩვენი ხალხისა და ქვეყნისადმი, რომელიც უღონოს ღონეს აძლევს, ღარიბს და უქონელს გულმდირად აქცევს, უცხოებს ანათესავებს და სულთ აერთებს. ეს წმინდა საძირკველია, ჩემო კარგო, ჩვენი შემაერთებელი. გიციანი ჩემ სასიხარულოდ, ჩემ გამხარებლად, ჩემ საიმედოდ, დარწმუნებული ვარ, რომ სამსახური ჩვენი დაქვეულის ქვეყნისა ღრმად გაქვს გულში ჩანერგილი... ნუ გეშინია, პეტრეს სიმართლის გარძნობა გამჭდარი აქვს და მართალს, პატიოსანს აზრს დააკვირდება... ნუ გეშინია, ჩემო კარგო, პეტრე არ იტყვის, შევმცდარეარო. რას ქქვიან შეეცდომა. ყმაწვილ კაცს უნდოდა სწავლა, შრომა შეეძლო. გარემოებამ ხელი შეუწყო და წავიდა სასწავლებლად, იშრომა, შეიძინა სწავლა. სურვილი და მხნეობა აქვს იმუშაოს. მორჩა და გათავდა... ასე, ჩემო გამხარებელი, არც შენი მუშინია, არც ჩემი. ჩვენ ჩვენი გვაკეთეთ დღევანდლამდე და წინ რაც იქნება, უნდა იყოს უეჭველად ნათელი, სპეტაკი, კეთილშობილი და გულწრფელი. მხნედ იყავი, კარგად“.

ახლა კი კმაროდეს.

ქუმმარიტად, — ღრმა აზრია ანდაზაში: „ვისაც ვინ უყვარსო“...

მახსოვს, ერთხელ ფრთხილად და გაკვრით მოეწერე ლეიპციგიდან: აქ უნივერსიტეტში დარჩენაზე შელაპარაკებთან-მეთქი, ეელოდი მეტყობა: ჩვენ რის ვაი-ვაგლახით ვაგისტუმრეთ და შენ ჯანაბაში მიდიხარო? ნაცვლად ამისა, მომწერა: რატომ, ძალიან კარგი იქნება, ესეც საჭიროაო და არა თუ ეს, სტატიაც კი დაბეჭდა ეურნ. „მომამბეში“ ამის შესახებ: ზოგი ჩვენი ახალგაზრდები საზღვარგარეთის უნივერსიტეტებშიც რომ მოეწყვენ, კარგი იქნებაო.

ღიად, ბრძნული ნათქვამია: „ვისაც ვინ უყვარსო“...

ჩემი და პეტრეს „ამბავი“ მოკლედ ეს არის:

22 წლის ვიყავი, რომ გამიძენო. განუშორებელ ფიქრად გადაექვა ჩემი სასწავლად წასვლა. თურმე ამბზე დარდობდა დღე და ღამ. ხან რა გეგმას ადგენდა და ხან რას, — ჩემდა შეუტყობინებლად, რასაკვირველია. რამდენიმე თვის შემდეგ ჩამომიარაკა: მომგვებინა ბილეთი მაქვს, ამ თვეში შეიძლება მოიგოს, შენც გიწილადებ სასწავლებელში წასასვლელადო. მე, როგორც გულით კულა-ახნაურმა, ბურსაკულად მივახალე: მერე როდის მოგახსენე, რომ მივიღებ-მეთქი. ეს ამბავი მასვე აქვს, გულნატკენს, თავის რვეულში ჩაწერილი.

მომოთმინა, მაპატია. მაგრამ ფიქრი იგივე ჰქონდა დღე და ღამ. ჩამჩინებდა მუდამ, ცდილობდა ჩემ მორჩულებას: დახმარების მიღება რა სირცხვილია, განა ჩვენი ალა, ნ. ლოლობერიძე, თავის საქმისთვის ცოტა ფულს სესხულობსო? თან თვითონ თურმე სთხზავდა და სთხზავდა სხედასხვა კომბინაციებს. მისმა ნაცნობებმა კი შეამჩნიეს, რომ პეტრე ვილაცაზე ვადაირია, მაგრამ არ იცოდნენ, ვისზე, იგი ხომ სახელს არ გაამხელდა: „მე თუ მენდობით, კიდეც უნდა დამიჭიროთ, სახელი რათ გინდათ“.

გავიდა ხანი, ერთ დღეს სახეგაბრწყინებელი დაბრუნდა თბილისიდან ბათუმში: „ურაა, — შემომძახა, — გავარიგე, დაე. სარაქიშვილი შემპირდა დახმარებასო“. უარი ვსტკიცე, ისიც უკმეხი უარი: როდის მოგანდევ სარაქიშვილთან თხოვნა და შუამდგომლობა-მეთქი. აენთო, გაცეცხლდა, მეორე ოთახში გავარდა, — შგონი იქ ცრემლებს იწმენდა (კარგა ხნის შემდეგ იქიდან თვალბლწითლებული გამოვიდა).

მთელ თვეს ვაბუტული იყო, ხმას არ მეცმდა. მაგრამ ბოლოს ესეც მომთმინა, მაპატია. ახალგაზრდა მეგობრები შემომიჩინა, — ჩაავანეთო. თვითონაც კიდევ ერთ წელიწადს მეჩინებოდა, როგორც იყო, დამიყოლია. და მაშინვე სარაქიშვილისკენ გაქანა: აბა მიშველე, დავითანხმეთ, მაგრამ ახლა იმან უთხრა უარი: რას ჩასციებიხარ იმ ყმაწვილს, წასვლა არ სდომებია, შარშან უარი თქვა, შენ რას ატან ძალას, — არაფერს მოგცემო.

მაინც გული არ გაიტეხა. ეს უარი, რასაკვირველია, დამიმალა. მუჭლუგუნით გემზე შემავლო და თავი საზღვარგარეთისკენ მიკრა.

ხუთ წელიწადს იქ მარჩენდა. მაგრამ რჩენა რაა იმ ზრუნვასთან შედარებით, რასაც იგი ამ ხნის განმავლობაში ეწეოდა. ასეთ რამებზე დაეცე ი ფიქრობდა დაძინებისას და ვალვიძებისას: ნეტა გზა ხომ არ ვაფუქდა სადმე, და მე რომ ვაფუგზაენე, იმის მიღება ხომ არ დაუგვიანდაო. ენით ვერ გამოითქმებოდა ის საარაკო ზრუნვა და ამავგი, და ეს რომ კიდეც მოხერხდეს, ვერ წარმომიდგენია ისეთი საწონი, რომელმაც ასწონოს ის მადლი, რაც იმ ზრუნვაში იყო ჩატანებული.

ჩემი დაბრუნების შემდეგ მხოლოდ ორ წელიწადს იტოცხლა. არ ვიცოდი, — არ გაუმხელია, — ვინ ეხმარებოდა ჩემ შენახვაში. ვიცოდი მხოლოდ: ნ. ლოლობერიძე და დაე. სარაჯიშვილი. მისი სიკვდილის შემდეგ მის ქალღმერთში ვიპოვე ცნობა იმ პირთა შესახებ, რომელნიც მას თურმე ეხმარებოდნენ. დღესაც არ ვიცი, მათში ხომ არ გამოირჩა ვინმე. მე იმით ვიხელმძღვანელებ, რაც აღმოვაჩინე: იმ პირთ თანდათან, რამდენიმე წლის განმავლობაში, ვალი გადაეუხადე მადლობით და ბო-ლიშით.

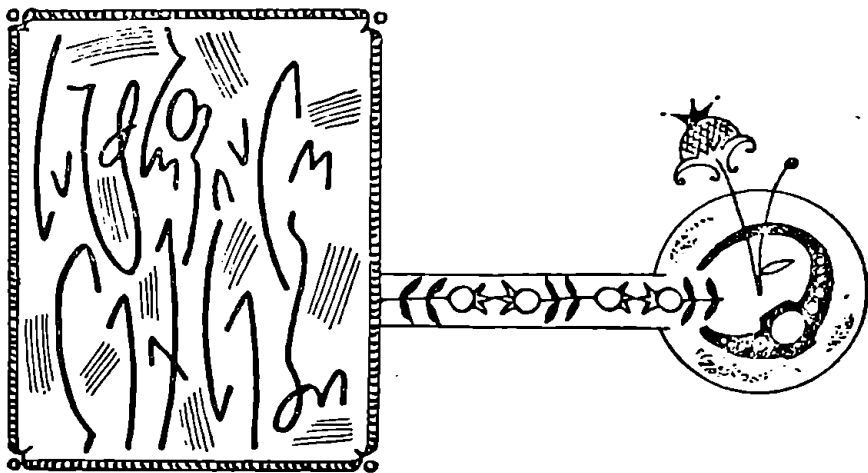
არ ვაღაპირებდი ნ. ლოლობერიძისთვის და დ. სარაჯიშვილისთვის, არც პეტრეს-თვის. პირველნი ჩვენში სწავლა-განათლების მეცენატები იყვნენ და გაცემულს არ იბრუნებდნენ, ხოლო პეტრე დარიბი კაცი იყო და კი უნდა მიეღო განაცემი, თუმცა არ ვიცი, როგორ უნდა მოხერხებულყო მისი დაყოლიება ამაზე. სიკვდილმა მოუსწრო.

მაგრამ რა, — რომ კიდევ მოხერხებულყო, განა ეს იქნებოდა გადახდა? ეს იყო ვალი, რომელიც, რაგინდ მეხადნა, მაინც ვალად დარჩებოდა მუდამ, და კი-დეც დარჩა. აბა სად მეშოვნა ის ზღვა გრძნობა მისთვის იმ სამაგიეროს მისაზღა-ვად, რაც მას ჩემგან შეეფერებოდა.

სულმოუთქმელად ჩამოვწერე ეს სტრიქონები. აჩქარებით, თითქოს მალულად, გონების თვალწინ ხელჩამოფარებულმა. იმიტომ, რომ მისი ხსოვნა დღესაც მიკ-რძალავს ამას. თავს მოიკლავდა, რომ ენახა. და რაღა ეს, — მან ისიც კი არ ისურ-ვა (ვერას გზით ვერ დაეთანხმე), რომ, როცა სწავლა დაეასრულე, მისთვის მი-მეძღვნა ჩემი პირველი შრომა.

...ვიღებ ხელში მის სურათს. ვუცქერი და როდღე ვუცქერი. ვხედავ კი. ეს სახე მედგა წინ, როცა ცნობიერების თვალს ვახედდი, და ეგვეე სახე მიდგას გონების წია, როცა დახუჭეა მოახლოებულნი.

ფ. გოგიჩაიშვილი

ქ ე ბ ა

თავით ფეხამდინ შეგამკობ შენ, ქალო, ამბარისებრო:
 თავ, თმანო, მუხათ ნაზარდნო, სიშავით ყორნის თბისებრო*,
 შუბლო, ვერცხლისა ფიცარო, გათლილო ხუროისებრო,
 ყურო, ირიბათ ნაზარდო, სიონის საყდარისებრო,
 თვალო, წარბო და წამწამო, გველეშაპისა ფხისებრო,
 თვალი გიყრია გიშრისა, ზღვაშია მორვეისებრო,
 ცხვირო, სვეტურებ ჩასხმულო, ბაგენო ბალახისებრო,
 აქეთ-იქითა ლოყებო, მინდვრისა ყაყაჩოსებრო,
 ღრძილო*, ტურფათ მოწყობილო, კბილო მარგალიტისებრო,
 პირში რო ენა გიგორავს, ზღვაშია კალმახისებრო,
 ტუჩებო, ხახვის ფურცელო, სიწმინდით ქალაღდისებრო,
 მას ქვეით თეთრო ნიკაბო, სურვილი ამოგიკნაფო,
 ყელო წვრილო და მაღალო, ზღვის პირსა აღვის ხისებრო,
 წელო, მხარო და მენჯანნო, ჩაწყობილ ამბარისებრო,
 მკლავნო, მაჯანო, გავანო, ჩაწყობილ ამბარისებრო.
 ხელო და ხელის ლანჩანო, თითებო ლერწამისებრო,
 გულო და გულის ფიცარო, გათლილო ხუროისებრო,

ზედ ძუძუები გიგორავს, ვერცხლისა კუტალისებრო,
წელო, წერილო და მაღალო, ზღვის პირსა აღვის ხისებრო,
მას ქვევით სილბო მუცელო, სითეთრით ქაღალდისებრო,
ზედაც რო ქიპი გიგორავს, ცაშია ვარსკვლავისებრო,
შიგ რო წელები გიწყვია, ჩონგურის ალყებისებრო,
მას ქვემოთ...

აქეთ-იქითგან...

ჩოქ-ჩოქით მოდის მლოცავი, კარგისა მონასტრისებრო,
წაპოდგ...

ფეხო და ფეხის ლანჩანო, თითებო მათრახისებრო. 1

ქალო ისებრო, ისებრო

ქალო ისებრო, ისებრო, ზღვის პირის ლერწამისებრო,
თმანო სიძლიდრით ბურღანო, სიშავით ყორანისებრო,
ყურო, უკუღმა ნახვრეტო, იოთამ საკმელისებრო,
შუბლო და შუბლის ფიცარო, გათლილო ხუროისებრო,
მასზედა წარბო აყრილო, ხელმწიფის ალყათებრო,
მასზედა თვალი გიდგია, მინდვრისა მაყვალისებრო,
სუფთათ გაქვს ცხვირი ჩასმული, [სვეტურებ] ყუმყუმისებრო,
აქეთ-იქითა ლოყებო, მინდვრისა ყაყაჩოსებრო.

მას შიგან ენა გიდგია, ზღვას შიგან კალმანისებრო,
მის ქვეითგან ნიკაპო, სული ამოგიკნაპო,

გულო და გულის ფიცარო, ხელმწიფის მეიდნისებრო,
მუცელო, სილბო შინა გაქვს, სითეთრითა ბამბისებრო,
მას შიგან კუქი გიგორავს, ცაშია ვარსკვლავისებრო,
მას ქვემოთ ერთო ადგილო, სამყოფლად საცხოვრებელო,
აქეთ-იქითგან ბოსტანო...

მას შიგან წყარო გამოდის, სასმელათ ბადაგისებრო. 2

შენ რომ წიგნი მოგეწერა

შენ რომ წიგნი მოგეწერა, რა ღირს ვიყავ აგრე ტკბილსა.
დაეწერა ბროლის თითსა, მარგალიტი ბაგე ტკბილსა,
ზედ რო თვალსა დაეხედა, უშურველათ მოწყობილსა.

წასაკითხათ მომივიდა, ბაღში ვიჯექ ალვის ძირსა.
გაეშალე და წავიკითხე, ვაკოცე და დავდე ძირსა.
უიმე, ხარ უცხო თემსა, შენ ვინ გნახამს აქ მოსულსა?
თუმცა გულით არ გიყვარდე, ღმერთი ამომართმევს სულსა.
ამა წიგნსა შენეულსა ვაკოცებ და მოვსქამ ჭირსა,
უბეშია დებისაგან ესე გავბდი, ვითა ჩირსა,
სუფრანუდან წინ დავიდებ, არ ვალირსებ თვალთა ძილსა.
ამის მეტს ქებას რას გეტყვი, ჩემი თავიც მოგქამს ჭირსა. 3

ს უ ლ ი კ ო

სულიკო, შენი ჭირიმე, ვკეტები მეცა,
რა შენ მოგშორდი, ნას აქეთ სულსა კუბო მეცა,
ველარ გიხილე საჩემოთ, ჩემთვის დაბნელდა ზეცა.
ერთხელ გიპოვნე სიზმარში, ვთქვი: „ღმერთი გამომეცხადა“.
ძნელი ყოფილა სიშორე, ნეტავ არ გამომეცადა.
ბატონო ჩემო, მოგიკვტი გულგახეთქილი მტირალი
ავდგები აცეტებული, დავჯდები დამწუხრებული
ახ, თქვენის სიყვარულითა სული აგერ ამომხთება,
თავს მატყენს და გულს მიწუხებს, გარე ცეცხლი მომენტება
და ამდენის უშენობით არც წამალი წამადგება.
მჯავრის კარავი მიდგია, სელის კარები მიბია,
ცეცხლის პერანგი მაცვია და ნაფთის ღილი მიბია,
და ამდენის უშენობით ან სული რაეა მიდგია!
დღისით ვერ გამევიპარვი, ღამე წვიმით და თვართა.
მოვალ და შენ წინ მოვკვტები, აგავსებ ცოდვა-ბრალითა,
ტირილსა დაგაწყებებ მაგ შავარდენის თვალითა!
ჩაღდაყსა ჩაპოვიარე, დაგხედე მწოლიარესა,
ვარდსა გამგზავსე გაშლილსა და ბროლსა მოელვარესა.
ნეტამცა შენსა პატრონსა, შენ გნახავს მწოლიარესა! 4

მე ვპოვე ქალი

მე ვპოვე ქალი,
ალვის ხის ტანი,
პირათა ლალი,

სამდომობით მთვრალი.
ველარსად ვპოვე
შენ მჯობი ქალი,

მისთვის შევიქენ
მე შენი ქმარი.
რაიც შენ მოგხვდი,
გავლიე გზანი,
შენ რა გაწუხებს?
მე დაერჩი ბრალი.
მოგსხლიტე თვალი,
თავს მეცა ქარი,
გულზე დამესო
სიკვდილის ქვალი.
შური გვიძიეს
ჩვენ ჩვენმა მტრებმა,
საქმე მომართეს
მეტად ძნელია.
ჩემზე შეიქნენ
სისხლის მსმელია,
მათ მათი დანით
გამჰკრეს ყელია,
მისთვის გვაგინეს

ასე ბევრია,
უბედურება
უნდათ ჩვენია.
ცოდნით სავსე ხარ,
კჳუა გაქ ბრძენი,
ესენი ყველა
მართალიც ვცანი.
პირი მზეს გიგავს,
თვალნი ვარსკვლავსა,
შუბლის სითეთრეს
შენ გნატრის ბევრი.
წელი წვრილი გაქ,
გულ-კერდი ბტყელი,
ვინ გაგინებდა
ის სულის მტერი!
მომწერე რამე,
ჩემო სიცოცხლე,
ვექვ, აღარ მახლოს
სიკვდილმა ხელი. 5

ზ ა რ ა თ ი

ცეცხლი შენი, მწველი ჩემი, მეგონა თუ შენცა გწვიდა;
სიკვტილზე ვარ მიწვენილი და სიცოცხლე გამიწბილდა!
ტყულათ მარჩობს შენი მჯავრო, არ გაქვს ჩემზედ გული წმინდა,
კვლავ თუ რას მიქ, ის მიბრძანე, რომ მოვკტები, — რაღათ მინდა!

გაქებ მულამ მარად შენ, სიტყვას მისმენ აროდეს,
რა მადლია დაბნედილს შენგან დღენი მწაროდეს,
ჩემი აჰლონი წვალება კაი აწი კმაროდეს,
ღმერთმა კითხოს, ჩემს გარდა სხვაი თუ გეხაროდეს!
მე რომ გულით შეგეხვეწე, შენ ყური რათ მომარიდე?
ან რა ცეცხლად შეგეყარე, ან რა ჭირს გადაგეკიდე!

ერთიცახე სიყვარული ან მასესხე, ან მომყიდე,
თვარა ჰკუა შემეშლება, თუ ღმერთი გწამს, დამერიდე!

• •

ამის ნაცვალის პასუხი მომწერე, რომ არ მეოცოს,
გრძნობაც იმგვარად დამიტკბოს, ზედ გულის ჰკუნევა წახოცოს,
იმედი მოეც საწყალ გულს, ღირსი მქმენ ხელზე გაყოცოს,
თორემ ღმერთსა ვსთხოვ, მეც მამკლას და შენ გვარობითა
დაგხოცოს! 6

ვახ, რა უყო გულსა

ვახ, რა უყო გულსა ჩემსა, შენგან დამწვარ-დადაგულსა,
უშენობამ შემაწუხა, მოგახსენებ მე დასტურსა,
ერთს ალაგას რომ დაეჯდები, შემომივა სევდა გულსა,
შენ თუ ახლა წმინდათ მყავხარ, მირჩევენხარ ათას სულსა.
სითეთრე ქალაღს მიგიგავს, თოვლი არ დაგეცილება,
ვაი, ნეტავი იმ კაცსა, შენთან რომ დეეძინება,
დილას ადგება, დაგხედავს, გულშიაც ჩეიცილება.
ტრედო, ლულუნო, ლამაზო, ჩემო ტკბილო და შაქარო,
ოდაში რომ პირს დეიბან, გამოხვალ, მზესა გაეხარო,
ერთი შენთან დამაწვინა, მომკლა და აღარ მარჩინა!
მეტე სიცოცხლე რათ მინდა, მაცოცხლებს შენი თვალები,
მე რომ შენი ჭავრით ვკვდები, იცოდე — შეგებრალევი,
ერთი წიგნი შენც მომწერე, კისერში გენაცვალევი 7

ცა წმინდა გადარებულო

ცა წმინდა გადარებულო, მზევ, დაფენილო დილისო,
შენ ჩემო დიდო იმედო, კოშკო ნაგებო კირისო
უკედავებისა წყარონო, მოდიხართ ოქროს მილითო,
შენთანამც წოლით გამაძღო შეიდი დღე-ღამე ძილითო
რად არ მიბარებ ცისკარსა, დილა მა ამომდინარსა?
შეიღსავე გავატარებდი შეიდი დღე-ღამე სავალსა.

კეთილის გულითა დავხვდეთ ჩემით შენ შუა მავალსა,
ნამეტნავათა იმასა, ვისაც ვერ ვამჩნევთ ლალატსა. 8

ვერცხლისამც თასად მაქცია

ვერცხლისამც თასად მაქცია, რო ღვინით აგვესებოდი,
დაფერილი მქნა წითლადაც, შამსვემდი, შაგერგებოდი.
ანა მქნა ვერცხლის სათითე, რო კელზე ჩაგედებოდი,
ან შენის ნამგლის ყანა მქნა, რო ფხაზე შაგეკრებოდი,
ანა მქნა ვარდი-ყოილი, ცხვირ-პირზე დაგეყრებოდი,
ან ვიყო მოვის პერანგი, რო გულზე დაგადნებოდი,
ან შენი ნანდაური მქნა, გულს ჯავრად ჩაგეკრებოდი,
ანამც ძმა ვიყო მოწილე, ცოცხალს არ გაგეყრებოდი! 9

ერთჯერ გიხილე, ბატონო

ერთჯერ გიხილე, ბატონო, მომწონდა პირი სახეო,
ვარდის მგზავსად მომეჩვენე, გადაწმენდილო მთვარეო,
ჩემი სული შენთან რჩება, გეძებე, ვერსად გნახეო.
ერთი წიგნი შენც მომწერე, ან მაგინე, ან მაქეო,
ვიწვი უცეცხლოთ, იცოდე, მადლიზა ერთი მნახეო.
ღმერთო, იგი მომასწარი, რომ ჩაგიტკბილო ბაგეო,
ბნელსა ღამეს გაანათებს, ბატონო, შენი სახეო.
ისე ღამაში ბძანდები, არ გინდა ღამით სანათი,
ერთი შენის ნახვისათვის ხომ არ მშურს ასი მანათი,
ღამე ძილიც ხომ არა მაქ და საქმელიც ხომ არ მინდა,
შენი ქება მე რო მითხრეს, ჩემი გული დაიბნინდა,
შენი ჯავრით მე რომ მოვკვტე, ჩემი ცოდო შენ რათ გინდა? 10

ქალო, შენმა სიუპარულმა

მინდვრიდამ მოხვალ

მინდვრიდამ მოხვალ შენ, ქალო, ამომავალი მზე ხარო,
ჩეტავი იმის დედასა, ვისაც მკლავზედაც წევხარო. 11

შენც ლამაზი, მეც ლამაზი

შენც ლამაზი, მეც ლამაზი, ორთავ გვინდა ხარებაო
ვინც ერთმანეთს დაგვაშოროს, ნუ ეღირსოს ცხონებაო,
საიჭიოს გარსჯა მისცეს, სააქაოს ცხელებაო. 12

ანგელოზის მინაბარო

ანგელოზის მინაბარო, ვინ არი შენი ყადარი,
თვალწარბი გადაგხატვია, როგორც სტონის საყდარი. 13

ქალო, მიყვარს

ქალო, მიყვარს შენი ეგა — გადმოდგები ბანზედა,
შემოგხედამ, მე დავდნები, ვით ყინული ქვაზედა. 14

• * •

შენ, ლამაზო, მოგიხდება ერდო-ბანზე სიარული,
ტანჩაცმა და თავდახურვა, თეთრი პირი მხიარული. 15

ცასა და ქვეყანას შუა

ცასა და ქვეყანას შუა მზე ჩავა, მთვარე ამოვა,
განა სულყველა შენა გგავს, — ათასში ერთი გამოვა. 16

ქალო, შენსა სიყვარულსა

ქალო, შენსა სიყვარულსა შემომითვალე რა უყო,
ზურგთ ავიკიდო კოკებურ, რო ველარ ვზიდო, რა უყო?
დავერქუე დედამიწასა, ქვეშ ჭიანჭველათ ხმა უყო,
არც მაშინ შეგებრალეები, თავს უარესი სხვა უყო?
შენსამც კალთაში მოვკვდები, შენის ხელით მასხა წყალი,
ნეტავ არც მაშინ იტყოდნი, — ვისთვის მოკვდა ეს საწყალი? 17

ამა ბროლისა ნათალო

ამა ბროლისა ნათალო, ვით იაგუნდი ლალები,
დედავ, ამდონხანს უთქვენოთ რისთვის არ შეგებრალეები?
ცოცხალი ასე მოგძულდი, კვდარი რათ შეგებრალეები!
მოვკვდები, გულ-ხელ დავიკრებ, შავ მიწას მივებარები.
წიგნათა გამოხატულო, გონიერისა ხელითა,
გახსოვდე, მამიგონებდე, საქარო ტკობის ენითა. 18

მივდიოდეთ ბაღში ორი

ნეტავი, ქალო, მე და შენ გვეთამაშოს ნარდი ორი,
ხელი ხელთა გადაგვედოს, მივდიოდეთ ბაღში ორი. 19

ნეტამცა რათმე მაქცია

ნეტამცა რათმე მაქცია, თქვენს ვარდებს შემამაჩვია,
დავკრიფო ვარდის კონები, ჩავეყარო ოქროს წყალშია,
მოვიდე და ჩამოვეყარო, საცა ბძანდები სახლშია. 20

ქალო, გაშლილ ვარდს გამგზავსე

ქალო, გაშლილ ვარდს გამგზავსე, ედემში მსხმოიარესა,
ნეტავი შენსა პატრონსა, შენს გვერდით მწოლიარესა. 21

ქალო, ეგ რა შეგიკერავს

ქალო, ეგ რა შეგიკერავს, შუბლი დაგიმშვენებია,
ჩემი გული შენ მოგიკლამს, სხვისი გაგიხარებია 22

ქალო, შენი სიყვარული

ქალო, შენი სიყვარული ერთხელ გულში ჩამიგდია,
ქორი ბევრი გავიგონე, მაგრამ ყური არ მიგდია. 23

რა გენაღვლება

რა გენაღვლება, იქროლოს ზენა ქარმა და ქვენამა,
ვგება ერთად შეგვეყაროს ჩვენმა ბედმა და წერამა. 24

ქალო, პირმარწყვ-მარგალიტო

ქალო, პირმარწყვ-მარგალიტო, შემიძლია, საცა ვიყო,
მინდორივით აგაყვავებ, რაგინდ ძლიერ გლახა ვიყო! 25

ახალ-ახალ ტანადობრივ

ახალ-ახალ ტანადობრივ ბუღბუღს მიგიგავს ენა,
გაგებრჭყინამს პირის სახე, ტანდახატული ხარ შენა. 26

როდის იქნება გათენდეს

როდის იქნება გათენდეს, გამოსულიყო კარზედა,
ინით ნაღებსა თითებსა ათამაშებდე ნამზედა! 27

აგერ მალლა გორაზედა

აგერ მალლა გორაზედა ხოხობი და მელიაო,
გამეყარე და მომშორდი, მომეკიდა გენიაო. 28

ბუღბუღი ბუღობს

ბუღბუღი ბუღობს ვარდზედა, გარს ახვევია თხილები,
გაყრისა ცეცხლი მამედვა, უფრო და უფრო ხშირები. 29

გადამაგდე და გამტყორცნე

გადამაგდე და გამტყორცნე, როგორც ჩერქეზმა ისარი,
შენ ჩემ გულს ველარ მოიგებ, ჩემი სათქმელი ის არი. 30

მარგალიტისა კოკასა

მარგალიტისა კოკასა წყალს ჩვეაყენებ ცოტასა,
დავლევ და დაგალევიანებ, ზედ შემოგაყრი ცოდვასა! 31

ქალო, ნუ ხარ გულმალალი

ქალო, ნუ ხარ გულმალალი, კაცის რჩევა გაიგონე!
დამაბერა შენმა ჭავრმა, შე მომაკლო ძალი-ლონე.
ჩემთვის კეთილს არას ამბობ, შორის კუთხით გევიგონე.
რათ იფიქრე ჩემი ბჭობა, სული ცოდვით ეიყროლე! 32

ატენის ხეობაზედა

ატენის ხეობაზედა წყალი ჩამოდის ტანაო,
დედამ რომ შვილი გაზარდოს ემაგრე შენისთანაო. 33

დილას ადრე დაგინახე

დილას ადრე დაგინახე, ჯერ მზე არ ამოსულიყო,
შაეხედე ციხის კარებსა, თინათინ გამოსულიყო! 34

მარიამობისთობისა თევზი

მარიამობისთობისა თევზი ვიჭირე წყლობასა,
ქალო, მეტად ლამაზი ხარ, მე შენ ვერ გეტყვი დობასა. 35

ქალო, ნეტავი

ქალო, ნეტავი შენი ხმა ავანტყოფს გამაგონა მე,
ლოგინი შენთან დამიგო, შენს ახლოს დამაგორა მე! 36

გაზაფხულისა პირზედა

გაზაფხულისა პირზედა შაშვეა დაიწყო გალობა,
როგორც მე დამწვი, დამდაგე, დაიწოს შენი ქალობა! 37

ქალო, უთხარ დედაშენსა

ქალო, უთხარ დედაშენსა, რას აპირებს მე და შენსა?
საპერანგეს შენ გიყიდი, სალუჩაქეს დედაშენსა. 38

ჩითის კაბა გეცვა

ჩითის კაბა გეცვა, ბექში გაგეწყო,
შეგეკერა ყოშები, მხარზე გაგეწყო;
თეთრი ძუძუები უბეს ჩაგეწყო,
შენ თვალს მიშერებოდი, მე ვერ შემეტყო!.. 39

ერთი რამ ხარ

ერთი რამ ხარ ძვირფასი, მით მომტაცე თვალი აგრე,
კეკლუცთა ნაზთა მჭკრეტელმან გული ველარ დავიმაგრე.
საუბრითა მანუგეშე და მით სული დამიმაგრე! 40

ოდეს ვენახი

ოდეს ვენახი აყვავდა, ორკოთეს! ბუდეშურები,
საგძალი გამომიცხვია თეთრი ვაკალა პურები,
გოგო, ერთი მაკოცინე, ბატონთან მივეშურები! 41

ატენის ტყეობაზედა

ატენის ტყეობაზედა წყალი ჩამოდის ხართული,
ნეტავი, გოგო, ჩამაცვა პერანგი შენი დართული! 42

ერთი მზეა სანატრელი

ერთი მზეა სანატრელი, ერთი, ვინც რომ მიყვარისა:
ტანადია, თვალადია, მთვარეა თხუთმეტი დღისა! 43

საყვარელო

საყვარელო, ჩემო მკვლელო, ჩემო კარის მეზობელო,
შენ რომ ცეცხლი მოჰიკიდე, რა ვქნა, როგორ გავინელო? 44

საყვარელო, სანატრელო

საყვარელო, სანატრელო, ჩემო საყვარელო ნინო,
მინდა გაქო და გადიდო, ეგებ ცოტა შამიბრელო.
მშვენიერობით სავსე ხარ, იაგუნდ-ალჰასისნარო,
შენი ცალი არ გამოვა, ამ ქვეყნიერობის თვალო! 45

ნეტავი შენსა დედასა

ნეტავი შენსა დედასა, შენ გაუზღიხარ შვილათა,
არც გინდა პირის დაბანა, არც წარბის ლება ხშირათა! 46

ობოლი მარგალიტი ხარ

ობოლი მარგალიტი ხარ, ფერსა ვერ გიცვლის ზამთარი,
თუ გძულვარ, თავსა მოვიკლავ, შემომითვალე მართალი. 47

შამოგხედამ, ლერწამ გეხარ

შამოგხედამ, ლერწამ გეხარ, წარბი წვრილი აგეყარა,
ცხრა ნაწნავი გიშრის თმანი მხარ-ბეჭებზედ დაგეყარა. 48

ბულბული ვარდზე

ბულბული ვარდზე შემოჯდა, ენით ამბობს გალობასა,
მოირთე და მოიკმაზე, ნუ მოიშლი ქალობასა! 49

მშვენიერო მაისო

მშვენიერო მაისო, თვალი სევდით აივსო!
რაც რომ გნახე, მიჯნურო, გული სევდით აივსო! 50

მთვარეე ნათელო

მთვარეე ნათელო, მაღალო, იალბუზისა მთისაო,
სილაძაზე და სიტურფე, სიბრწყინვალე გაქ მზისაო.
შუქი აშვენებს ქვეყანას მაგ თქვენი თვალ-წარბისაო,
ვისაც თქვენ ყავხართ, მასა აქ წყალობა მაღლის ღვთისაო. 51

აწყვრისა ღელეს

აწყვრისა ღელეს შემოვკყევე ყინულის პირობაზეო,
გოგოვ, შენ რომ სიტყვა გითხარ, როგორ ხარ პირობაზეო? 52

სიცოცხლესაც

სიცოცხლესაც [შემოგწირავ]!, ნუ შეიცვლი ჩემზედ გულსა,
ნუ გამიშვებ, ნურსად წახვალ, ნუ აიღებ ჩემზედ ხელსა;
იმედი მაქვს, არ გამაგდებ მე უწყალო შარა გზასა. 53

წვერზედ მიბმული

წვერზედ მიბმული ვაშლი ძირსა ჩამოგივარდება,
ჩემზე უკეთეს მიჯნური კლდეზედამც გადგივარდება! 54

ამა მინდორში

ამა მინდორში ბევრია იხვი, მტრედი და რიდონი;
ხმელეთში გამოგარჩიე, საუკეთესოთ მინდოდი,
მიყვარდი, ჩემი მეგონე, მზესა შენზედა ვსახამდი.
მამიძულე და განმაგდე, ნეტავ მიზეზი რისანი?
სულო, შენ ასე დამკარგე, ვით რომ ქედანი რისანი. 55

ქალო კრულო

ქალო კრულო, გეხვეწები: წელიწადი გამოსულა,
ხეს ფურცელი გასცვივნია, ხელმეორედ გამოსულა. 56

¹ სიტყა აკლია.

გენაცვალე, ნუ გამიშვებ

გენაცვალე, ნუ გამიშვებ, სიყვარული ძნელია,
ნუ აჰყვები სხვისა ხმასა, ყველა ჩვენი მტერია. 57

არხალუხი შემიკერავს

არხალუხი შემიკერავს ახლო-ახლო ლიანდაგად,
გაისწორე გული ჩემზედ, ნუ მატირებ ნიადაგად! 58

შარშან გითხარ

შარშან გითხარ სამი სიტყვა, წლეულ სამი, — გახდა ექესი,
მე ვერა შეგასმინე რა, ვერც შაირი, ვერცა ლექსი 59

მთას თივა მომითიბია

მთას თივა მომითიბია, წამხდარა უღარობითა,
წელი და ზურგი გადამწყდა მაგ შენის მუღარობითა. 60

ქალ, შენის მოლოდინითა

ქალ, შენის მოლოდინითა თოლს ძილი მოსდის აღარა,
თმა გამითეთრდა და გული ნალველ-ტილამ დაღარა. 61

ყველა მხარე დამივლია

ყველა მხარე დამივლია, ქართლი შამიჭერებია,
არ მინახავ შენითანა, ყელიც მოგიღერებია,
წამწამსა და წამწამ შუა ბალნი ავიშენებია,
შიგ სურვილი გითესია, კაცი მოგიყენებია,
კაცის მოყენებისათვის მადლი მომიხსენებია. 62

მინდორში

მინდორში არის ერთი ქვა, გარდასაგდები სად არი?
ბევრსა ჰკლამს ბევრის სურვილი, მაგრამ გამგები სად არი? 63

სურვილისა ვაშლი .

სურვილისა ვაშლი მედგა, შევდგი ფეხი, შევხარე,
შე რო თვალით დაგინახე, ღმერთსა სული შევეყარე. 64

ზღვაში კურდღელი

ზღვაში კურდღელი შეცურდა, თან მელა შეჰყვა ტივითა,
გოგო, შენი სიყვარული შაბრუნებს ხარატივითა 65

არ ვიცი

არ ვიცი თუ რომელი ხარ, თურქი ხარ, თუ არაბი ხარ,
შენ უჩემოთ როგორა სძლებ, თუ ჭინჭილით არ აბიხარ. 66

შენ ქალო

შენ ქალო, ამპარტავანო, რომელიც [მთვარის¹] პირი ხარ,
უკვდავების წამალი გაქვს, და არ მასმევ, — ძვირი ხარ. 67

ქალო, შენმა სიყვარულმა

ქალო, შენმა სიყვარულმა მალა ხიდგან გადმომავდო,
არც მასვა და არც მაქამა, მშვიერ-მწყურვალნი დამავდო. 68

დაბნეულს ფეტვის მარცვალსა

დაბნეულს ფეტვის მარცვალსა რა აჰკრფეს წიწილის მეტი?
მე და შენსა სიყვარულსა რა გაჰყრის სიკვდილის მეტი? 69

წამოდი, ქალო

წამოდი, ქალო, წავიდეთ, დავსხდეთ მაღალსა სერსაო,
ვინც შემოგვხედოს, გაჰკვირდეს მე და შენ სიტურფესაო. 70

¹ დედანში აქ სიტყვა გაურჩეველია.

საყვარელო

საყვარელო, შენისთანა ხელს გიჭირავს სევდის დანა,
ან მომკალ, ან წამიყვანე, ან მიშოვე შენისთანა! 71

მუხურის ციხე

მუხურის ციხე მაღალო, სანიავო და საქარო,
გულით მიყვარხარ, ზაფხულო, ფეხის მომწველო ზამთარო.
შენ ჩემი ცოდვით წაწყდები, რომ სიყვარული დაფარო. 72

უცხო თემს

უცხო თემს ქალი ლამაზი ნახე რა მზისა სახეა,
მაღალს ასულს საროსა ჰგავს, ფურცელ მოისხამს რა ხეა.
ეგ შენი შავი თვალ-წარბი ამ ჩემი გულის მახეა.
არ გამამიშო სოფელმა, ვაი რა გვიან გნახეა! 73

სულო, გულო

სულო, გულო, გონებაო, თავი დაგიშვენებია,
თეთრ ყირინზად დაწვი გადგა, შუქი დაგიყენებია. 74

გულო, აღარ მინახვიხარ

გულო, აღარ მინახვიხარ, სულო, დიდი ხანებია,
ტუჩო, როდის მოგიკოცნო ეგ სამოთხე თვალებია. 75

ჩერქეზს გათლილო ისარო

ჩერქეზს გათლილო ისარო, ქალაქს ნაღებო ინითა,
უკვდავებისა წყარო ხარ, მოზდიხარ ოქროს მილითა. 76

იაგუნდი

იაგუნდი ვინ აგუნდა, ან გიშერი ვინ აგიშრა,
დრო ჩვენია, გავიხაროთ, ტყე და მინდორი აგვიშრა! 77

აგრე ტურფა

აგრე ტურფა რამ გაგზარდა, თუ არ ციდან ჩამოსული
ლალი, მწყნარი, პირპცინარი, დილის მზე ხარ ამოსული. 78

ნეტავი, ქალო

ნეტავი, ქალო, მე და შენ ერთმანეთს დაგვატოლაო,
რომელიც მეტი მოვიდეს, სასხლევით გადაგემორაო. 79

ჰა, ქალო, ვაშლი

ჰა, ქალო, ვაშლი წითელი, უბეს ნაღები, ნასეტყვი,
ამალამ შენთან წამოვალ, გულის ქირიმე, რას მეტყვი? 80

ქალო, შენი მაშაია

ქალო, შენი მაშაია წყალს მიქონდა მდინარესა,
ხელი ჩავყავ, ამოვიღე, მოგიტანე მძინარესა. 81

ხომალდში ჩაჯექ

ხომალდში ჩაჯექ, ზღვას გაველ, ფრანგის ქვეყნები ვნახეო,
სულ დავიარე ხძელეთი, ვერ ვხახე შენი სახეო;
ანთებულ სანთელს გამგზავსე, ცისკრის ლოცვაზე გნახეო,
ხელში გეპირა ყმაწვილი, ფარსაგ ვერ დაგინახეო. 82

ნეტავ, ქალო, ფიფქი იყო

ნეტავ, ქალო, ფიფქი იყო, ხევ-ხევ ჩამოყვე ნიავსა,
არც არა შენ დავიშავდეს, არც მე ჩაჰავდო ზიანსა. 83

წყალ იქით

წყალ იქით არის ერთი ქვა, ავწიე და არ ამყვაო,
ქალო, შენი სიყვარული, საცა წაველ, თან წამყვაო. 84

ქალო, გიხდება ქამარი

ქალო, გიხდება ქამარი, ვერცხლის ღილები წელზედა,
ისე მშვენივრათ დასდიხარ, ვით წყაროს წყალი ქვებზედა,
ლამაზო, შენ ამასა გთხოვ, ხელ ნუ აიღებ ჩემზედა,
სუ რო მუდამ დღე მე მწყევლო, შემოგეხვევი ყელზედა. 85

კედელს ვაშენებდი

კედელს ვაშენებდი, ურიგებ ქვასა,
წელზედ შემოვირტყამ ჩემ ბრუნე ხმალსა,
გზაში ჩაგიჭლები, მოგიკლამ ქმარსა,
კრემლით აგიმსებ მაგ უუუუნა თვალსა! 86

ქალო, შენსა დერეფანსა

ქალო, შენსა დერეფანსა ბოძს შაუდგამ, არ წავაქცევ,
მე რო შენი ქმარი ვიცი, შაუბერო — გადავაქცევ. 87

იამა გშობა

იამა გშობა შობითა, ვარდმა გაგზარდა ქებითა,
ნარგიზმა ძუძუ გაწოვა, მას გევხარ სუნნელობითა 88

ლამაზო

ლამაზო, შენსა ხევენასა ღილი მამიწყდა პერანგსა,
გეპოვნოს, — გამამიგზავნე, მაგ შენი ძმების ლხენასა! 89

ორი კვირის მთვარეს ჰგებხარ

ორი კვირის მთვარეს ჰგებხარ, ცას რო ნისლი. ეყარა.
ვერცხლის თასით ღვინოს სუამდი, შიგ შაქარი გეყარა,
ერთი აქეთ შამამხედე, შენი ჭირი შამეყარა! 90

იაგუნდის მარანში

იაგუნდის მარანში ლეინო დგას და ლალები ჭევირსა,
შიდ ამოსულხარ ალვის ხე, გადუყრი კაცს ნაღველ-ჭევირსა,
ქარი გიქრის საამურად, არხევ რტოებს, ფოთელ ხშირსა! 91

ქალო, გეხარ ალვის ხესა

ქალო, გეხარ ალვის ხესა, ბაღჩაშია ამოსულსა,
ტანი-მკლავი ლერწამს გიგავს, ზღვისა პირსა ამოსულსა.
ყელი გიგავს ბედაურსა, შეკმაზილსა არაბულსა.
დაბრუნდი, ჩემსკენ წამოდი, სუნი მოგივა ვარდისა.
თუ გულითაც არ მიყვარდე, ღმერთი ამომართმევს სულსა. 92

ტანა-წვრილათ აღზრდილო

ტანა-წვრილათ აღზრდილო, ემგზავსები საროსა,
მშვენებით აღმსილი ხარ, არვინ არ გედაროსა,
სიყვარულითა მტანჯამ, ვბეღამ გემუდაროსა,
მაშინ ქალსა რა მოხკლამს, რომ ქმართან იხაროსა! 93

ძვირფასო, ჯავარიანო

ძვირფასო, ჯავარიანო, ხარ ბროლი — ვარდის ლალები,
თქვენი ქცევა და ზნეობა, მიხედვ-მოხედვა მალეები,
დღისით თქვენა გაქ მზეობა და ღამით მეტათ მთვარობა,
ან ვინ გადარო ამ ქვეყნად, ან ვინ თქვას თქვენი დარობა! 94

მიაბობდენ

მიაბობდენ თქვენს ქებასა, სილამაზეს თვალისასა,
წავლასა და წამოვლასა, სილერწამეს ტანისასა,
პირს გიქებდენ მშვენიერსა და ყელ-გულსა ბროლისასა,
ასე კვდები, რომ ვერ გნახე, რას მიბრძანებ ამისასა? 95

ჩიტ-გვრიტივით

ჩიტ-გვრიტივით დაფრინემდი, მე შროშანი მეგონაო,
სადაც რომ დაგინახემდი, ჩემი მზენი მეგონაო! 96

ბაღჩაში

ბაღჩაში გადმოვიხედე: ტურფად გნახე მწოლიერე,
თავსა გედგა თეთრი ვაშლი, ფერხთა უფრო მსხმოვიერე.
ერთი კიდევ დამინახე, ნუ გამიშვი მგლოვიერე! 97

ამ ბაღჩას

ამ ბაღჩას წითელი ვაშლი, გარშემო შავი ქლიავი,
შენგნით მოკლულსა ამ გულსა, წამოდევ, მეცეს ნიავი! 98

ავფრინდები

ავფრინდები, შენთან მოვალ, შავარდენი შევიქნები,
შენ ბატონი მწყალობელი, მე შენი ყმა შევიქნები,
შენს ურიგოს გავიგონამ, ლუკმა-ლუკმა ავიქნები! 99

მიკვირს

მიკვირს რასთვინ შემეყვარდი, ასრე რაიმ გამოგბატა,
ჩეშტი-მეშტი, კვანწიობა ლელწამს ტანზე დაგახატა,
საქციელი, გაზდილობა, არცერთი არ მოგემჩატა!
თუ მიბძანებ, გიახლები, მოგეპარვი, ვითა კატა. 100

ცისა გახსნას

ცისა^ა გახსნას დევესწრები, ქვეყნების დამყარებასა,
შენ რომ თვალით დაგინახე, ნეტა ჩემ გახარებასა! 101

ჩიტი-გვრიტი

ჩიტი-გვრიტი მოფრინამდა, ბოლო-გაშლილი ბულბული,
შენ მანდა ხარ და მე აქა, როგორ მოვიკლათ სურვილი? 102

მარგალიტი ავადულე

მარგალიტი ავადულე, გადმოვიდა მიწა-წყალი,
შენს კალთაში მოგიკვდები, ორის ხელით გესხას წყალი!
ამას მაინც იტყვის ვინმე: „შენთვის მოკვდა ის საწყალი!“ 103

გაგეყარე, საყვარელო

გაგეყარე, საყვარელო, დღე გამითენდა საწყალი,
თვალს ცრემლი არ შემშრობია, როგორც ნედლსა ხესა წყალი!
თავს ჩაგიდებ კალთაშია, შენი ხელით მასვი წყალი,
ასთე მაინც გათქმევიანებ: „ჩემთვის კვდება ეს საწყალი!“ 104

მალლა მთაშია

მალლა მთაშია ყინული აპირობს ჩამოდნობასა.
ქალო, რათ გინდა ეგ ქმარი, ვერ გიზამს ჩემოდნობასა! 105

ჩემო ციციანათელაო

ჩემო ციციანათელაო, დადიხარ ნელა-ნელაო,
შენმა ნელმა სიარულმა დამწვა და დამანელაო. 106

შენ კი გენაცვალე

შენ კი გენაცვალე, ქალო, თეთრი შუშა კელაპტარო,
თითები გაქვს ლულა-ლულა, ძუძუები ბამბის ქულა. 107

• •

მალლიდამა გადმოგხედე, დაგინახე ქორივითა,
ძუძუ-მკერდი დაგინახე, თეთრი გქონდა ბროლივითა. 108

ალმასის ფანჯარაშია

ალმასის ფანჯარაშია მზე დაგინახე პირი მე.
დღისით მკლავს თქვენი სურვილი და ღამე თქვენზე ვსტირი მე;

როდის იქნება მელირსოს თქვენთან წოლა და ძილი მე,
გადაგხვეოდე, მეკოცნოს, ლამაზო, შენი ჭირიმე! 109

ესე წიგნი ჭრელიაო

ესე წიგნი ჭრელიაო, შენთან მამიწერიაო,
საყვარელო, ნუ გამიშვებ, სიყვარული ძნელიაო. 110

წითელო ვაშლო

წითელო ვაშლო, შენ გესვრი, თეთრო, შენ ჩამოვარდები,
ქვირად ჰყიდი სიტურფესა, გულში ჩამიგდე დარდები. 111

შენ ჩემო დიდო იმედო

შენ ჩემო დიდო იმედო, კოშკო ნაგებო კირითა,
ჩერქებს მოჭრილო ისარო, ქალაქს ნაღებო იწითა,
წითელო მოვის პერანგო, შვიდგან შაყრილო დილითა,
ცაე წმინდა-ვარსკვლავიანო, მზევ დაფენილო დილითა,
შენთანამც წოლით გამაძლო, შვიდი დღე-ღამე ძილითა! 112

წიგნს მოგწერ

წიგნს მოგწერ, გამოგიგზავნი, ვარდო, გაშლილო ველათა,
სად მოიცალა იმ დმერთმა შენის თვალ-წარბის წერათა,
ან სად იშოვა კალამი, დაგხატა ათას ფერათა! 113

* *

წიგნს დავწერ, გამოგიგზავნი, შავის მელნითა ნაწერსა,
შენ შავ თვალებს წააკითხე, შავი წამწამი აძევსა,
მანამდინ შენა გნახამდე, მანამ ვილა გააწევსა! 114

* *

წადი, წიგნო, პირ-მზესთანა, პირ-მზემ მთვარეს წაგიკითხოს,
მომიკითხოს, მოახსენე: ვარ ობოლი, გამიკითხოს,
ამ ქვეყანას შენგნით მკედარსა მე გულ-ხელი დამიკრიფოს. 115

ქალ, შენეული ბარათი ვერ ვნახე ამის მეტათა,
წავიკითხე და დამადგა გულზე ნათელი სვეტათა! 116

წიგნი მინდა მომეწერა, წვერი მომიტყუდა კალამსა,
როცა გვერდით ვიახლები, მაშინ მოგართმევ სალამსა. 117

მინდორში წაველ

მინდორში წაველ, სწორებო, მზე წითლად ამოდოდა.
მე იქ რა გამაძლებინებს, თქვენი ხმა არ მამდიოდა. 118

წაუყვანელს არ გაგიშვებ

წაუყვანელს არ გაგიშვებ, თუ მობრუნდა შემოდგომა,
თვალ-წარბი გადაგხატვია, ღმერთმან იცის გამოდგომა! 119

წყაროდგან მოგქონდა

წყაროდგან მოგქონდა წყვილ-წყვილი კოკა,
ოფლშიგა გაგხჩოდა წითელი ლუყა,
სხვისი სარჩო რად გვინდა. ჩვენივე გვეყოფა! 120

ქალ-ვაჟის სამიჯნურო ბალეჰსება

ფ შ ა უ რ ი

„ნეტავი მფრინვლად მაქცია, დამსვა მაღალსა მთაზედა
ქალაო, შენსა წამყვანსა შაუდგებოდი კვალზედა,
მენამც იქ წამოვიდოდი, საცა შენ დაგსმენ ჯარზედა.
რა რიგა შაგექდებოდი, თვალ შაგავდებდი ტანზედა!
გულზე ხანჯარიც დავაგო, ვინც შენ დაგიწვეს მკლავზედა.
ჩემ გულ მას იქით დამიწდა, რა თვალ შაგყარე გზაზედა,

მაშინ ვერ გადაგიყოლე, ვაჟს იმით ვიყრი თავზედა, მემერევიან ტირილნი, ქუდს ავიფარებ თვალზედა. შავიყარენით სწორები, ვიყავით ღვინის სმაზედა, ის ხო შენ გადამავიწყე, გულმტკივან ვიყავ ქმაზედა“.

— „ვინა ხარ, ვინ იარები ცივსა მაღალსა მთაზედა? ლეკებმა თოფი არ დაგკრან, მეჭი არ დამცა თავზედა! თორემ დავიცემ დანასა, დაქრელებულსა ტარზედა, გაითქმის ქვეყანაზედა! «თავი მაიკლა რაზედა».

მოგკვდე, თუ თავი მოიკალ, კარგო, შენს პირობაზედა!“ 121

ჯალაბთ გამგზავნეს წისქვილსა ველისას, განა ტყისასა, გულდიდად გამამრიაყდა¹, მოვა, მაჰქსოვდა წინდასა, თავი არ შემაიბრუნა, რომ დამეკვლივა ყინჩადა².

იმისი პირი ლამაზი ქალაღს დაესწერო წიგნადა, ხან წყალს დავნატრებ, ხან ღვარსა, ხან ჩამამდინარს ქვიშასა.

„რომ გაგათხოეს, შავიტყვე, სამჯერ ავკნიტე მიწასა, სიზმარში სადამ⁴ ასთეველი ჩემს საჩოკესა წმინდასა.

დაგკარგავ, — დავიკარგები, ერთ უქნელს ვიქამ სხვისასა, გადავალ ურჯულოშია, ვადას ვაჭრელებ კმლისასა, ჩავიცვამ ტანისამოსსა ლეგ-ლუგას ლეკებისასა, დავკიდებ ციხის წვერზედა მარჯვენას შენის ქმრისასა, დნებოდეს, ჩამოდოდეს, ლიბოს⁵ ალბობდეს ქვისასა*.

რა რიგსაც ქმარსაც შენ მიგცეს, მე ხუთს გაგითლი ხისასა“.

— „ბრიყვად ნუ ამბობ, ვაჟაო, აგრემც დამყრი მიწასა, გაგიგონებენ წყეულნი, დაგდებენ თოფის ლიშანსა, — ვამმე მე მაშინჯვიებენ შენს სისხლიანს გულის ფიცარსა! აბა თუ გადამიყოლებ, ვინძლი შეიძლო ისათა“. 122

¹ დედანშია: ხვეყანაზედა.

² შემხედა.

³ კარგადა.

⁴ ვნახე თითქოს.

⁵ სიბი ქვა.

აქარული

„მე ვარ უთბელი გიორგი, სუფრა-გრძელი და პურ-სქელი, სოლომონ დარბაისელი, ცხემვანეთს წავალ ფირცხელი. ლამაზ გოგოს მიჯღუმლებენ, — მიმთხრობია, მომყოლია; არა ჩემ გვარს არ ხოლია უთავაზო კაცის ქალი.

ათას ბათმანს შეიღსა ზიდავს, ზეცას აისვრის ისარსა, ათას ჩვენთანას ჩამოხრის შიშველსა პერანგოსანსა“.

— „აქამ საიყავ, ყმაწვილო! როდის ვიყავი ყბოსანი?

მე ღმერთმა ქმარი მიბოძა, — ლალი მოლა, შეყბოსანი. შევეა და პირსა დეიბანს, გამოვა ქარქაშოსანი“².

— „საყვარელო, დაგინახე, როგორც რომ ძავსე მთვარეო.

ჩემი ნახვა თვარ გინდოდა, რაზე შემომითვალეო.

იალონი შემომეწია, ხაშარი წელზე ვიფარეო“.

— „თევზი ბრეველი მიჭამია ცხენის წყლისა, რიონისა,

შენ აქანაჲ რა ხელი გაქ, ძალი წმინდა გიორგისა!“

— „ოქროს ჩალდაყსა დაგიდგამ, თეთრი ირმისა ღჯისასა, ზეცურას გადმოგიჟიდებ, სასმელსა ცხენის წყლისასა“. 123

• •

„ოსმან ბეგ, შენი ჭირიმე, შავარდენს გიგავს თვალები;

წინ-წინ მე გენაცვალეები, მერე ხუცუბნის ქალები,

ნელ-ნელა ბაღჩაში მოი, არ დეგესიონ ძაღლები,

ნელ-ნელ კარი შემიქანე, არ გამიღვიძო ბაღნები,

ნელ-ნელაი ჩამეხვიე, არ დამაწყვიტო ძარღვები“.

— „ტანდაბალო ჩამბაქელავ, შენ რა მესმა გაგახელა?“

— „სმა-ჭამლობა ბევრი მქონდა, უკაცობამ გამახელა“. 124

გურული

„მიკვირს, შენი ნახვის მადლმა, ასე ტურთა რამ დაგბადა!

ჩესტი-მეშტი, კვანწიობა, ეშხიც რალამ მოგიმატა?.

ყოვლისფრიდან შევენებულო, კუკუნიავ, ჩემო ერთო!

შენდა ნაცვლათ სიკვტილი მსურს, რაცხა რიგათ რომ მომერთო.

რა გიჭირს, რომ ჩემი გული შენს თეთრ გულს რომ შეაერთო?!

შენ თუ ჩემი აღარ გახთი, ნუ მაცოცხლებ მერამე, ღმერთო!“

— „წყალში თებზე მოცურავდა, ბოლოს აქნევდა, თავს არა, ახლანდელი ყმაწვილები მზითეს ეძებენ, ქალს არა“.

— „ჩემი გული დახრჩულია, შენ დამიტკბე გონება, ჩემი სული შენთან არის, გახლავს, შენ გვეედრება, სადაც წაბძანდეთ, იახლეთ, უყვარს თქვენთანა ტარება, მარა ცეცხლში არ დამიწვა, თუ ღმერთი გწამს — სამება! გენაცვალე, არ გჭირია თქვენ მაგაზე სტავლება! საყვარელო, თლათ ნუ მომკლავ, გეისარჯე გვარზედა, ძილში, ღვიძილში მახსოვხარ, მენალები თვალზედა, ერთ ღამეს შენთან მამყოფე, დამიგორე კლავზედა!“

— „მე სტორედ რჯულზე ვირჯები, შენგან მიკვირს: რა გინდა? ჩემს ცოდვას რას ეძიები, შენი სტავლება რათ მინდა? ამდენი ბევრი ამბებით თავი რათ არ აგტკივდა, ან ვინცხამ რათ არ გასტავლა, მე რომ ამგვარი არ მინდა?!“

— „შენ კი გიკეთდა ხელები, რომ შემიკერე ელეგი! განა დიდი კი არ არის, — ჩითია ერთი ელები. ყოვლისფრამდი კარგი ხარ, საქციელით და ისე, რა იქნა, ოჲო, მომკალი, ჯავრით გული ამივსე! გეხვეწები მე საწყალი, გთხოვ, ნუგეში მალირსე“.

— „ვაჰმე, ღმერთო მომკალი და ჩამაგდე მიწაშია! გამსახურებოდი გერჩია, რომ აგდიხარ ძველ ჭინჭშია!“

— „ჩემო გვრიტო და ლამაზო! შენმა გონებამ დამადნო, რა გიჭირს, რომ ქნა სამადლო და სიყვარულით გამაძლო?“

— „თავი გიგავს ბერსა ძაღლსა და პირი სულმოფისულსა, ათას ხატზე შემოგფიცავ, შენ არ გავდე მოწიფულსა“.

— „სულო, შენი სიყვარული სულ ნიადაგ მქონდა გულში, დღით და ღამით არ მეძინა, მჯავრი მქონდა სიარულში. სიკვტილისა ზაფრა მეცა, ქინძი მინდა ძმარიანი, შენს ჯვარს რომ არ მოვეკალი, ბიჭი ვიყავ გვარიანი. ნეტავი შენი ბიჭი მქნა, მომცა შენი ფარეშობა, ხხვას არაფერს შემოგიკვეთ, მინდა ტყულათ თამაშობა!“

— „სანთელს ცეცხლი დაშვენდება, — ხმელსა შეშას ფიჭვისასა, განუმრებას თუ ვიკადრებ, არც შენთანა ბიჭისასა!“

— „ჩოხა მაცვია შალისა და წალა-წულა მეშისა, ასი რომ მქონდეს შეშისა, ერთი არ მინდა შენთვისა!“

— „ქალს ღომი გოუცეხვია, ქათამსა გოუჩხრეკია, შენი სიტყვა და პასუხი ვითომც ძაღლს ღოუყეფია!“

— „ტირილმა თავი მატკინა, ღამე სიზმარში მალრინა, ბუტყუნი შენი ლოყები კიჭებმა ჩემმა ჩაკბინა. ტირის თვალი, მოდის ცრემლი, როგორც არის აქისწყალი; შენს კალთაში მომკლას ღმერთმა, შენი ჭკვეით მასვი წყალი; იმას მაინც კი გათქმეებ, «ჩემთვის მოკვდა ეს საწყალი!»

— „ღამეთხუე, თუ ღმერთი გწამს, არ ვარ მე შენს გუნებაზე! რომ არ ვიზამ, ხომ კი იცი, ჯინი ხომ არ გკირს ენაზე! ტყულათ რომ რამე შემწამეს, თვალი ცრემლით დავიბრაზე. და აწი აღარ დავინახო გამომრები ამ შარაზე!“

— „ჩემზე ამდენი ღრუბლები მიკვირს რათ არ გადიწმინდა! სულ ქვეყანა ასთე ცხოვრობს, შენ ხომ არ ხარ სული წმინდა? აგი აქიდგან იცოდე: ჩემმა ცოდვამ კი წაგწყმინდა! უჯონურო, რეტარ ფიქრობ, — ნამეტარი გოუქირდა?“

— „რა იქნა, შენ საცოდავო, შენი საქმე არ გათავდა ამის მაგიორს კი მოგწერ, მარა ქალალდი გათავდა. გირჩევნია დამეთხუე, თვარა საქმე გაუღვანდა, კაი არ დაგემართება, თუ მტერები გახარდა.“

— „ჩემს ამდენს გატანჯულებას, იცოდე, გკითხავს ღმერთია. სულ ყოველ კაცის უთქმელი მე ხომ არ შემიკვეთია? ამდენი წიგნი მოგწერე, შენც კაი გეთქვა ერთია. რა გიქირდა გმსახუროდი, მე თქვენდა ღამე მეთია! სამუსაიდოთ ვერ გნახე, რაცხა იმგვარი სენთია.“

— „უბედურო სულმოკლეო, რეაზა შეწუხთი ამდენი? შენ გგონია, იმ საქონელს აღმოსდინდების მადენი! საცოდავო, თვარ მიყვარდე, მაქიდგან ქე გაგდენი! იგიც კი ვიცი, წავეყდები, თუ შენი ნება არ გქენი. მე არ გიშლი ჩემთან მოსვლას, ტუჩზე კოცნას, კლავზე წოლას, თამაშობას, ალერსობას. რაცხა უცნაურს რომ იტყვიან, იგრ რომ ვქნა, ღმერთმა მომკლას“..

— „ვაი, სულო, დამეთანხმე, სიკვდილის დროს მიტირე! უჯონურო, თუ გიყვარდი, საქმე რათ გამიჭივრე! გეხვეწები საცოდავი, მოკლე ხანს შემიპირე!“

— „შენს ტირილს ღმერთი არ მიზამს, ჯობს შენი ხელით დამმარხე, ამ დასაქცეველ ქვეყანას სხვა შენეთ კარგი ვერ ვნახე. მოკვეტები შენი სურვილით, თუ ამინუთში არ მნახე!“ 125

სხვადასხვა

ბიჭო, ბრიყვო

„ბიჭო, ბრიყვო, ხელს ნუ მახლებ, თორემ დედა გაჭავრდება“.
— „სანამ დედა მოვილოდეს, ჩვენი საქმე გათავდება“. 126

ვისია მწვანე კარამი

„ვისია მწვანე კარამი, გაღალმა გადასახედი?
ლეთისა და კაცის ხელითა მთვარე ხარ გამოსახული,
რა იქნება, რომ მიბრძანო ერთი ღამის სამსახური,
ჩამიხვიო და არ მომკლა საწყალი თქვენი მსახური!“
— „ეგე სიტყვა დღეის იქით დაკარგე და დაიმარხე,
ან შენ რათი გამიბედე, ან სხვისაგან რა მინახე?
თუ ეგ სიტყვა კიდევ თქვა, წასავალი გზა მონახე!“ 127

აქამდინ გულით გიყვარდი

„აქამდინ გულით გიყვარდი, ახლა დამიწყე ძულემა,
ნეტავი შემატყობინა, ვინ შეგიცვალა გუნება“. 128

გუშინ ბიჭმა

— „გუშინ ბიჭმა, დედა-ბოზმა, ჩვენი ერლო გაღიარა,
ნეტამც ერლო არ გადევლო, გული ჩამიღარღიანა“. 129

წვიმა წვიმს

„წვიმა წვიმს და დამიარა, ახალუხჩი ჩამიარა,
ქალო, შენი სიყვარული მე კი მაქვს და შენ კი არა“. 130
— „გაზაფხულისა პირზედა შაშვმა დაიწყო ფრიალი,
დადექი, ბიჭო, დამეხსენ, ნუ გინდა სოფლის გრიალი!
შენ რო ქაჩალს არ შეგყვარდე, სად დამეღია თმიანი?
ვაჟკაცი მინდა ისეთი, კარგი და ლაზათიანი“. 131

შაქთალინა გაიპარა

„შაქთალინა გაიპარა მთვარიანი ლამითა,
უკან არაქელა მისდევს უანგიანი ხმალითა,
ერთი კილენ შამომხედე შავარდენი თვალითა!“
— „მაინც აღარ შამოგხედავ, ამოვარღე გვართა!“ 132

დილის მზე

„დილის მზე ამოყაყანდა, შენ ამოუძელ წინაო,
შენი სურვილი ჩამეჭრა, აღარ მაყენებს შინაო,
ოლომე კი შემატყობინე, გექნება ჩემთვის ბინაო?“ 133
— „ბიჭო, რას მეშაირები, თუ ცხვის შვილი სად გებარა!
მაინც არ მამეწონები, საპონით პირი გებანა!
არ დავწვებოდი შენთანა, თუნდ ლაშარის ჭვარს ებძანა!“ 134

გოგო, უნდა გეშაირო

„გოგო, უნდა გეშაირო, მაგრამ გულში ჯავრი მაქო,
დედიშენის მეშინიან, მამიშენის რიდი მაქო,
გამოგიდგე, ვერ წამიხვალ, — მოსარბენი ხიდი გაქო“. 135
— „თარგმანსა და სტეპანდასა შუა-შუა რუებია,
შენისთანა მოშაირე ბევრი გამიცრუებია“. 136

გაღმა გავრეკე ხარები

„გაღმა გავრეკე ხარები, გამოღმა დავიარები,
გოგო, რატო არ გებრალვი, უცოლოდ დავიარები!“ 137
— „იმ დღეს ცული გედვა მხარზედ, შეშა ვერ დაგაპობინე,
თუ ჩემი თავი გინდოდა, რატომ არ შემატყობინე?“ 138

ახალ ჩითის არხალუხო

„ახალ ჩითის არხალუხო, აქა-იქა ლიანდაგო,
რას გამივლი — გამომივლი, რას მატყუებ ნიადაგო?“ 139
— „ახა იხვი, ახა ბატი, ახა ტურფა საათები,
არ მინდა და არ შეგიერთამ, რალას მეფუქსავატები?“ 140

აფარავენელი ბიჭო

„აფარავენელი ბიჭი ვარ, შენ სანახავათ მოველო!“
— „შენ, ბიჭო, ჩემ თავს ვინ მოგცემს, კავკასიონის ქალი ვარ, ცხრა ძმანი თავსა მადგიან, იარად შეკმაზულია“.
— „თვალეზი დედალ ქორს გიგავს გზა-შარა მწოლიარესა, შენი ლეჩაქი დამხურე მე შენთან მწოლიარესა!“ 141

ბიჭო, რასა მელექსეზი

„ბიჭო, რასა მელექსეზი, ქვაბს ვურევედი ყურიანსა, ბიჭო, იქით გამეცალე, ტუჩი გიგავს მურიანსა!“ 142
— „კარებშია ჩამამდგარა უშუქო და მალაღიო, ხელთ უჭირავს ქაფქირიო, ჩამოსტირის თვალ-პირიო, არც უვარგა ლაწვებო, არც იმასთან დავწვებო!“ 143.

მე ვენახილამ წამოველ

„მე ვენახილამ წამოველ, გამოვიარე გზა წვრილი, ქალ, კარსა გამამდგომიხარ, ლამაზი ხარ და ტანწვრილი, თავსა ნუ მამაკვლევიანებ, ვაჟი კაცი ვარ ყმაწვილი“. 144
— „შენ ვაჟი კაცი ყმაწვილი, მე ძუძუ კოკობი ქალი, ძირით ვარ ციხე მაგარი, მიდღეჩი აულეზელი, ნაქარგი სართაული ვარ, თავითა დაუდებელი, ქასირ ფოლადი დანა ვარ, ქარქაშში ჩაუდებელი, ობოლი მარგალიტი ვარ, ჯერ ძაფზე აუგებელი“. 145

ვაი, რაგვარ მოვითხარე

„ვაი, რაგვარ მოვითხარე, თავი ეთხოვე წუწიანსა ტანი გიგავს შავ ყორანსა, პირი მოხიჭულსა კევრსა, თუგინდ ხატზე შემოგფიცავ, არა ჰგვანდე მოწიფულსა!“ 146
— „ორი შაურის გროშები ჯიბეში გაგირკინდება, ეგ შენი სიტყვა-პასუხი მე რაში გამიკვირდება!“ 147

თხის ტყავი მოიხმარება

„თხის ტყავი მოიხმარება ქვა-ცხრილადა და ცხავადა, ჩემგან შენ სიტყვა გეწყინა, მე დაგჩი უკაცრავადა!“

— „ ხელტარმან ხელი დამგალა იმ შუაგასატეხელმან, სიტყვა გკადრე და გაწყინე მე ენა მოსატეხელმან“ 148

ქალო, რას აყვავებულხარ

„ქალო, რას აყვავებულხარ ასკილ-კუნელ-ვარდივითა, გამივლი და გამომივლი დილის ნიავე-ქარივითა!“ 149

— „კარგი ხარ, მაგრამ ვერა ხარ გადაუხადი ჭირისა, შენა ხარ ამპარტაენი, მეცა ვარ შენი ჭკუისა!“ 150

დილით პირი დავიბანე

„დილით პირი დავიბანე, მასკვან ფერი წავისვიო, კოპით თავი დავიხურე, ზედ ხაბარდა ჩავიცვიო“.

— „დილით ხარი გამოვრეკე დაჭედილი ნალთაგანო, დამწვარი ვარ, დადაგული ამპარტაენ ქალთაგანო“. 151

რას გამივლი-გამომივლი

„რას გამივლი-გამომივლი დილის ნიავე-ქარივითა, მაინც აღარ შეგიყვარებ, თუმც ჩამოხმე სარივითა!“ 152

— „შენ, ვაჟო, ჩემში რა ნახე სიტურფის მეტი ზევალი? წუთი ასრე სცვლის ეტლებსა, არვინ იცის მომავალი.

ღვთის მადლსა, ნულარ დამმარხამთ, მზე ვნახე ამომავალი!“ 153

მთას ვიყავ

„მთას ვიყავ, ცივი წყალი ვსვი, ბარად ჩამოველ — მაჭარი, ქალო, რატომა არ იცი, რომ მე ვარ შენი ვაჭარი!“

— „კარგი ხარ და ვაჟი კაცი, შუბლზედ გწერია ჭვარია, მაგრამ სცდები, რომ მოსულხარ, არა გაქვს სახლი, კ.რია!“ 154

გავალ ხესა

„გავალ ხესა, გავკრამ ხელსა ქერქეჭინას პანტისასა, არ ვიკადრებ შეხვეენასა შენისთანა პრატისასა!“

— „გავალ ხესა, გავჰკრამ ხელსა ქერქეჭინას ფიჭვისასა, არც მე ვიკადრებ შერთვასა შენისთანა ბიჭისასა!“ 155

ა, ქალო, მძივი

„ა, ქალო, მძივი, რა მძივი, სათმეურისა მინაო!“

— „არ მინდა, შენი ჳირიმე, მიჯავრდებიან შინაო, ქმარი მცემს, მაზლი მაგინებს, მული მილესავს დანასა, რომ გამიგოს დედამთილმა, ყელში გამიყრის დანასა!“ 156

ქალო, ადი მაგა ხესა

„ქალო, ადი მაგა ხესა, ჩამოყარე ბროწეული, ჩამოდი და ძირ დამიჭექ, ქამხა მოგცე დანაწერი“.

— „არცა შენი ქამხა მინდა, არცა შენი დანაწერი, ისევე ქმარი მიჩრჩენია, გვირგვინშია ჩანაწერი“. 157

ყველა ფრინველი ხეზე ზის

„ყველა ფრინველი ხეზე ზის, მწყერი მიწაზე გოგდება, ქალო, ეგ ქმარი რათ გინდა, სნეულია და მოკვდება!“

— „გვირგვინის ქმარი ეს არი, არა უშავს რა, მორჩება“. 158

წიგნი უნდა მომეწერა

„წიგნი უნდა მომეწერა, ანუ, ბანუ, თანუ, კანუ, როცა ბალში წაბძანდები, მე მოგდევედე თან უკანუ“. 159

— „ბიჭო, შენ დაეხსნებოდე ჩემს უკან-უკან დევნასა, გაგიგებს ჩემი პატრონი, თოფით დაგიწყებს დევნასა“. 160

ნეტავ, ქალო

„ნეტავ, ქალო, შენმა ქმარმა გულში დანა დამცეს მე. წავიდეს და გადავარდეს, შენი თავი დამჩრჩეს მე!“ 161

— „ბიჭო, რასა შელექსები ღვინისაგან მთვრალივითა! ასეთია ჩემი ქმარი, შექედილი ჳვარივითა,

როცა ოპში შებბანდება, დაბრუნდება ტარივითა,
სისხლის ღვარსა შააყენებს, მოცურდება ნავივითა!“ 162

ქალ, ვარდნი დაგიკრები

„ქალ, ვარდნი დაგიკრები, უმზეოდ გაგიფენია,
აპკრიფე, თვარემ დანამავს, ცასა ღრუბელი ხვევნია“.

— „ცას მოწმენდილსა წვიმა წვიმს, გესმოდეს, თარო, კედელო.
ქმარ-მაზლნი გვერდით მისხედან, შორ გამიარე, მხეტელო!“ 163

შენ, ვაჟო

„შენ, ვაჟო, მაშინ სად იყავ, მე ქალი ვიყავ თმოსანი!
ახლა მე ქმარი შევირთე ლალი, მოლაშქრე ყმოსანი,
შვიდს შეკკრამს შენისთანასა, ტიტველა, პერანგოსანი.
ბაზარში ჩამოგატარებს თიკანებრ ის მშვილდოსანი!“

— „აქეთ გორასა წიხლსა ვკკრამ და იქით გორას ძვრას ვუზამ.
ადიდებულსა დიდ მტკვარსა დავაწვები და ულუპს ვუზამ,
თვრამეტ ბათმან რკინას დავლექ და კევივითა ულაპს ვუზამ, —
მე ამ ძალისა პატრონი, ქალო, მაგ შენ ქმარს რას ვუზამ?!“ 164

ქალო, ამ ქალაქ ღამესა

„ქალო, ამ ქალაქ ღამესა შენთვის ვათენებ ბანზედა,
როდის იქნება მეღირსოს, გამოსულიყო კარზედა!“ 165

— „ერთი ყანწი ღვინო მქონდა, იმას ვატანტალებდი,
შენისთანა ბიჭ-ბუჭებსა კარზე ვაკანკალებდი!“ 166

წყალში შეცურდა

„წყალში შეცურდა კურდღელი, თან მელა შეჰყვა ტივითა,
ქალო, შენი სიყვარული მაბრუნებს ხარატივითა!“* 167

— „რად იარები, ლევანო, სოფლად რომ ჭორი სცევივაო!
შენ მოგკვლენ სიყრმის პატრონსა, მე ხმანი დამიცივივაო“. 168

ნაპირყურის მოხვნა მიყორს

„ნაპირყურის მოხვნა მიყორს ლორდიანის ყანისა,
გვერდზე წამოტყერა მიყორს თვალუყუნა ქალისა“. 169
— „მალლიდგან გაღმავიხედე, მოედანს დიდი ერია,
ის ჩემი მკვლელი მიჯნური სამოც ვაჟკაცში ერია,
შევხედე და შემამხედა, თვალ ცრემლი გაღმომერია“. 170

მგრე კარგი

„ეგრე კარგი რამ გაგზარდა, თუ არ ციდან ჩამოსული!“ 171
— „ბიჭო, წყალში გამიყვანე, წითელ-ქუდა, ცხენიანო,
მე ამის მეტს ვერრას გეტყვი, ქალი ვარ და მცხვენიაანო“. 172

ირემო

„ირემო, მთად საყვარელო, რად ჩამოსულხარ ბარადა?“
— „კარგსა მეუღლეს დავეძებ, დავდივარ კარის კარადა!“ 173

ვინც ნახავს

„ვინც ნახავს ცისკრის მნათობსა, აჯობინებს ვარდს იასა,
მოცინარე პირს მარიდებთ და ხელს მაძლევეთ ინიანსა!“ 174
— „ნუ იცინი, ნუ მაცინებ, — გაგვაპორობებენო,
შაგვიტყობენ სიყორულსა, გაგვაშორობებენო“. 175

შენ გენაცვალე

„შენ გენაცვალე, ვინა ხარ, სახელი შენი მითხარო,
მათხუე ბარი-ნიჩაბი, სამარე ამოვითხარო,
შიგ ჩავწვე შენგნით მოკლული და ზედ მიწა მოვიყარო!“ 176
— „ღმერთი როგორ გაიმეტებს შენი დედ-მამის შვილსაო,
თვალ-წარბი გადაგხატვია, აბრეშუმს გიგავს წვერიო“. 177

რა მშვენიერად გიხდება

„რა მშვენიერად გიხდება შენი გრუზა კავები,
თეთრ ყირმიზ პირისახეს აქა-იქა ხალები,
ზემოლამ დაგზუნუნებს ჩემი მკვლელი თვალები!“ 178

— „შენი ჭირიმე ჭირშია, კარგი ხარ გასაჭირშია,
ყორანიც მოიჩრდილებდა შენი უღვაშის ძირშია!“ 179

ყველა ხილნარი აყვავდა

„ყველა ხილნარი აყვავდა, შენ რაღას იზამ უზანო,
ჩემს თავსა შენ განაცვალე, შენ იცი, რასაც მიზამო!“
— „ვაჟო, ვისი ხარ ლამაზი, დაურჩი დედაშენსაო,
საქმე რომ არა გქონდეს რა, ჩამოხვიდოდე ჩვენსაო.
კარგ საუზმეს მოგიმზადებ, საციოვებს და ყველსაო,
ხონჩაზედ დავსდგამ ღვინოსა, მეც მოგიჭდები გვერდსაო,
დავლევ და დაგალევინებ, ღმერთს შეეყრი ორსავე ხელსაო:
რომ შენი თავი შენ დაგრჩეს, დაეყოს პირი მტერსაო“.* 180

ქალო, შენი ეგა მიყვარს

„ქალო, შენი ეგა მიყვარს, აგდი-გოგდი სიარული,
ტანჩაცმა და თავდახურვა, თეთრი პირი მხიარული!“
— „ვაჟი კაცი ხარ ნავარდი, ლაშქარს ქორულად გავარდი,
ერთხელ მეც ვიყავ ლაშქარში, თავს აველ, ბოლოს
ჩავევარდი!“ 181

შემოგხედე თეთრსა პირსა

„შემოგხედე თეთრსა პირსა, წარბნი წვრილად შეგეყარა,
ათივ თითნი ბროლისანი წინ კალთაზედ დაგეხარა,
ცხრა ნაწნავნი გიშრის თმანი მხარ-ბეჭზედა გარდგეყარა,
ოქროს თასით ღვინოს სვემდი, შიდ შაქარი ჩაგეყარა!“
— „ვაჟი კაცი, მე რა გაქო, თეთრი ღვევის ძალა გაქო,
იარალი მოგიხდება, თოფი მოქედილი გაქო,
შუბლზედ ნაკეცი ქოჩორი, თვალი შავარდნისა გაქო,
წადგები და წამოდგები, ტანადობა კარგი გაქო!“ 182

ყელი გიგავს

„ყელი გიგავს დედალ კაკებს მისის შემკობილობითა,
მეც ვიცი, გულში გიყვარვარ, ჩემი შეტყობილობითა!“

— „შენი დაბრა დავაპირე, მაგრამ ანაზღ გამიგესა,
მოახლენი გამილახეს, დამანწყვდიეს, დამაბესა,
არ მალირსეს შენი ნახვა, ყველგან მაზე დამიგესა!“ 183

ლხინო, ლხინს გამოგიგზავნი

„ლხინო, ლხინს გამოგიგზავნი, ვარდო, გაშლილო იაო,
ნეტავი შემატყობინა, გულში რა ჩაგიდვიაო?
მე აქედგან ველარ გხედამ მოშორებულ კუთხისაგან,
კაცი შემიჭერებია შენის ამბის კითხვისაგან,
მოძულებას არ მოველი შენის კარგის გულისაგან,
მომიძულამ, — კარგად მყავდე, მე მჭირს ჩემის ბედისაგან!“
— „მარგალიტის წვიმა წვიმდა, ბროლის ტბასა ჩადიოდა,
ოთხი ყურე სრულ შეიკრა, მგზავრი ვერსად გადიოდა!“ 184

ვერა ხილი

„ვერა ხილი შევეუდარე აყვავებულსა ატამსა,
ვერვინ გედრება სიტურფით, მშვენიერად არხევ მაგ ტანსა!“
— „სევდიან გულის გამშლელი, წამლის დამდებო წყლულზედა,
შენი ქება შემომესმა, — ვარდი მეშალა გულზედა!“ 185

ყველა სოფელს

„ყველა სოფელს ნალია დგას, ასპინძის ბოლოს ამბარი,
ნეტავი შემატყობინა, ქალ, შენი გულის ამბავი!“
— „წახვიდოდე, მოხვიდოდე, — განა წლისა სავალია,
შენ მინდოდი, სიყმეფუჭო, თვარემ ვაჟი მრავალია!“ 186

მიმინოსა მწყერი უყვარს

„მიმინოსა მწყერი უყვარს, შავარდენსა ნადირობა,
შენც თუ ჩემი თავი გიყვარს, არ გამიტეხო პირობა!“ 187
— „უშენოთ ღმერთმა ნუ მომცეს ერთი დღე მეორეზედა,
თუ მომცეს, ისევ წამართოს, დამაგდოს ცარიელზედა!“ 188

წითელ ვაშლს სჯობხარ

„წითელ ვაშლს სჯობხარ, თეთრსაცა, იმათის სურნელებითა, ვერ გიდრის ვერვინ ექიმი, ყოველის მკურნელებითა!“

— „წითელ ვაშლსაც და თეთრ ვაშლსაც, ორთავ შენ მოგაკრებიანებ, სიკვდილის დღესაც დაგიბრი, გულ ხელს შენ დაგაკრებიანებ!“ 189

გუშინ თუ გუშინასწინა

„გუშინ თუ გუშინასწინა დედა რას გექადებოდა?

გიწყებოდა და გლანძღემდა, — განა შენ გეკადრებოდა?“

— „ოქროსა ღილი დავკარგე, კარგი რამ მებადლებოდა, იმისთვის ვეღარ მითმენდა, მცემდა და — მემართლებოდა!“ 190

სადაურმა სადა გნახე

„სადაურმა სადა გნახე, სად დამიგე გულთა მახე!

ჩემის გულის საკლავათა ნეტავ თვალით არ მენახე!“ 191

— „ხელმანდილსა გადმოგიგდებ ქარგაში ამოქარგულსა, ჩემსა გულსა შიგ გაგიხვევ, შენგან დამწვარ-დადაგულსა!“ 192

სიყვარულმა და გონებამ

„სიყვარულმა და გონებამ მომკლა ერთის ქალისამა,

გავლამა და გამოვლამა, შვენებმა ტანისამა.“

— „შენს თავს არვინ მირჩევნია, ფიცმა რა ქნას ქალისამა, ცხრა ჩემ ძმათა დარჩენამა, მეთემე მაშისამა!“ 193

ალმასის ფანჯარაშია

„ალმასის ფანჯარაშია, ქალ, დაგინახე პირი მე,

ღლისით მკლავს შენი სურვილი, ღამე ვზივარ და ვტირი მე!“ 194

— „შავარდნის თვალო ლამაზო, შენ ჩემთვისა გიტირნია!

შენ ჩემთვის რა გატირებდა, თავს რად შეჰყარე ჭირნია?“ 195

შენ რაღასა იქ, ლამაზო

„ყველა ხილნარი ყვავდება, შენ რაღასა იქ, ლამაზო?
ამ თავს კალთაში ჩაგიდებ, შენ იცი რასაც უზამო“. 196
— „წყალგაღმა ერუსალემი, გამოღმა მიჰმან სმენამან,
აგრე დაგფარამ კალთის ქვეშ, არ გაგთქვას ჩემმან ენამან!“ 197

აქედანა ვერა გხედავ

„აქედანა ვერა გხედავ, ქედი მიფარებს წინარე,
მე თქვენი სიყვარულითა ვარ დაბნედილი, მძინარე,
სურვილმა წამომიარა, დაეჭექ და ველარ ვიარე,
ეს ჩემი თავი მოგიკვდა, თუ ნახვა დაგიგვიანე!“ 198
— „ბიჭო, ბრიყვო და რეგვენო, სალორეს კარსა გეძინა!
ეკალ-უკალი ქვეშ გეგო, ზედ ნაბდის ქული გეხურა,
გვერდ გიწვა ძალღი მურიია, კლავი-კლავ გადაგეხვია!“ 199

საყვარელო, წიგნსა გწერ

„საყვარელო, წიგნსა გწერ, უბე ცრემლით ამოგივლტო,
მოსახვევო, სასურველო, ყელს საბმელო მარგალიტო,
უბეში ჩასახოხო, ჩასატკვერო, ვითომც გვრიტო!“ 200
— „თქვენ რომ წერილი გეზოძა, სიტყვა ეწერა მრავალი,
ვერ ვნახე მისი მომტანი, არ იყო ფეხზედ მავალი,
უთუოდ იყო ეშმაკი, ღრიანკელ წყალში მავალი!“ 201

შენ შროშანო

„შენ შროშანო, შენ ბულბულო, ვარდის კონავ, თაიგულო
ყველანი შენ დაგხარიან, მაისო და გაზაფხულო!
დაილოცვის შემოდგომა, მთიდან ჩამოდის ელია,
მოდი, სურვილით ნუ მომკლამ, სიყვარული ძნელია!“ 202
— „შორით მესმა ქება შენი, უცხო თემსა მიაშბესა,
გადმოფრენა დავაპირე, მაგრამ ჯაჭვით დამაბესა,
ხელ-ხუნდი და ხელ-ბორკილი ორივ თავით დამიწყესა!“ 203

ნეტავ თუ მე მამკლა ვინმემ

„ნეტავ თუ მე მამკლა ვინმემ, ასო-ასო დამქნა ვინმემ, ჩემი, ლეში ყვავ-ყორანსა, სისხლი ირემს ასვა ვინმემ, ამას კიდევ მოვინებებ, ნეტავ შენთან დამსვა ვინმემ!“
— „გაჟაკაო, გულად ნავარდო, ქოჩორი შენი მიყვარსო, შენ თუ არ მოხვალ ჩემთანა, მე შენთან ვინ მომიყვანსო!“ 204

ვისი ხარ, ქალო ლამაზო

„ვისი ხარ, ქალო ლამაზო, რა კონტათ დაიარები, გიხდება თეთრი ლოყები, ზევედგან შავი თვალები, უნდა გიცირო, ლამაზო, შენზე დამრჩება თვალები! ადექ და ჩემთან წამოდი, გადმოიარე ბანები, გააღე ჭერ ეზოს კარი, მემრე ოთახის კარები, ასწივე დიბის საბანსა, გადმამახვივე მკლავები, შენ ჩემთან იყავ, ლამაზო, მტერ დავუყენოთ თვალები!“ 205
— „შენ გენაცვალე შენამდე, ვარდი გაყრია ენამდინ, გამანიშვებდენ, — წამოვალ, სირბილით მოვალ შენამდინ!“ 206

„ლამაზო და მშვენიერო, ღვინის ფერო მძინარეო, მე რომ შენკენ წამოვიდე, თავი მოიმძინარეო!“ 207
— „ადექ და ჩემკენ წამოდი, გადმოიარე ბანები, კარს უკან ჩემი საწოლი, ღია დაგხვდება კარები, ასწიე კუთვნილ საბანსა, ზედ გადმომხვიე ხელები, შენი გუნების საქმე ჰქენ, მტერს დაუყენე თვალები!“ 208

ქალო აშაო, მაშაო

„ქალო აშაო, მაშაო, წამწამ-გიშერა, თმა-შავო! შენი საწოლი მიჩვენე, ია და ვარდი გაეშალო“. 209
— „ღილაზედ ადრე ადგები, პირსა დაიბან მზიანად, ტანისამოსსა ჩაიცვამ და სარტყელს სილაღიანად, ენას ატარებ შაქრულად და გულსა ღალატთანად, ვაჲ თუ გამიშვა ბოლოს დროს, დამაგდო ოხერტიალად!“ 210

ახა ილილმე

„ახა ილილმე, ილილმე, შენთან წოლა და ძილი მე!“
— „შენ შენი ჰქნა და წახვიდე, დამიგდო ხელმანდილი მე?“ 211

აქედამ გორი შორია

„აქედამ გორი შორია, თვალ-მარგალიტი ბროლია,
თვალ-წარბი მელან-გიშერი, ცხვირი — ნათელი ბროლია,
უშენობა და შორს ყოფნა სიცოცხლე არა მგონია,
სული მიბოძე ჩავიდგა, გიახლო რაღაც ღონეა“. 212
— „ავათ ვარ და მოდი მნახე, თან წამლები მომაყარე,
შენც ხელით წყალი მასვი, შიდ შაქარი ჩამიყარე,
სამარემდის თან წამომყევ, მუჭით მიწა მომაყარე,
შენი ქოჩრის მონაგლეჯი დამწვარ გულზედ დამაყარე!“ 213

ვაი თუ გოგომ მიმტყუა

„ვაი თუ გოგომ მიმტყუა, ჩემამდინ მოდი ცოცხითო,
კარებზედ ეგრე შემოდი, როგორც მთხოვარა ჯოხითო!
ვაი თუ ქალმა მიმიტყუოს, გვერთ მეედოს დიდი ცული,
აიღო და თავში დამკრა, უღვთოთ ამომართვა სული!“
— „ბიჭო, მეც ქრისტიანი ვარ, ვარდის სოფლიდამ
მოსული!“ 214

ლამაზო და მშვენიერო

„ლამაზო და მშვენიერო, ღვინისფერო მდინარეო,
მოველ, ყელსა მოგეხვიე, გაგაღვიძე მძინარეო!“ 215
— „ვენაცვალე, აქ ნუ მომკლავ, ხომ არა ხარ ღვინით მთვრალი!
როდის მოხვედი ჩემთანა, როდის დაიკეტე კარი?!
მე თუ ბიჭი მომეწონა, ქმარსაც დაუდგება თვალი!“ 216

სულისთვინ სულსა

„სულისთვინ სულსა მოგართმევ, თუ მოიტანდეს ქარი,
მაგრამ ქარი არ მოიტანს, შენთვინა ვარ თანამკედარი!“ 217
— „სადა ხარ, სად იარები, შენ ჩემო გულის ლახვარო,
წახველი, წასვლით მატირე, არ მოხველ,—მოლოდინითა!“ 218

ა იმ კლდეზე

„ა იმ კლდეზე რო წყარო დის, გადმოუღის სანსალო, •
თითს ბეჭედი, ხელს კალათა მე იმ წყარომ წამყარაო,
ჩვენი ცოდვა იმას ხქონდეს, ვინც ჩვენ ერთუროს გაგვყარაო“. 219
— „წავალ კლდისკენ, თავს გაღვიგდებ, ჭინჭველ ნათხარ მიწაზელო,
წავალ, თავსაც ჩამოვიხჩობ, ბოსტანში მღგარს ქონდარზელო“. 220

მე აქედამ

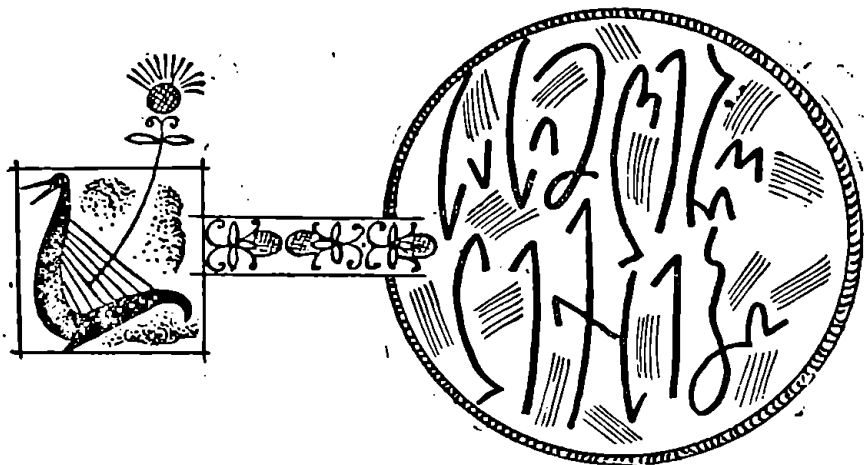
„მე აქედამ ვერა გხედამ ნისლის და ბურუსისაგან,
შენ უჩემოთ როგორა სძლებ, მიკვირს შენი გულისაგან!“ 221
— „ვაჟო, ართათვის-ბართათვის, თოვლი მოსულა, ბარსა წვიმს,
რაც განმამორეს შენგანა, არ შემხედავს სხვისათვის.
სისხლისა ცრემლი მდენია და შემირთვია ზღვისათვის!“ 222

ამ სოფელმან

„ამ სოფელმან ჩემი დღენი სიმწარით დამალევინა,
არც მომკლა, არც დამარჩინა, არც სული დამალევინა!“
— ცისკარსა ამომავალსა, მზეს ეუბნება: ამოდი,
ვერ გავძელ შენის ცქერითა, გარჯილო სულო, ამოდი!“ 223

არ ველოდი

„არ ველოდი შენგან გაყრას, არცა შენს მოშორებასა,
მომაგონდები, დავიწვი, ცეცხლი დამიწყებს დებასა!“
— „წყალგაღმა, მიღმა შენ მიხვალ, გამოღმა ბინდი დამეცა,
არცა შენ გაქვს და არცა მე, რომ გულზედ დანა დაგვეცა!“ 224

თოხნაში

დავთოხნოთ, ძმებო, ვენახი

დავთოხნოთ, ძმებო, ვენახი, ლამაზად შეკაზმულია,
 ღრმათაც ჩავუშოთ თოხები, სიმღერები ვთქვათ ძმურია,
 ჩქარა ეს სვე გავიტანოთ, ბიჭებო, ღვინო მწყურია,
 ტიკით ღვინო მეგულემა გრილოში შენახულია.
 დაკა, ბიჭო, წამოიღე, თორე მაინთ სვე ბრუდეა,
 დაკა, მხარში გამისწორდი, თორე ცუდი ხმა ცუდია.
 დაიცა, მივალ გრილოში, ჯამი დარჩედეს თიხისა,
 ვენახის სათოხნელათა გული დამიწყებს ღიღინსა,
 დავკრათ და მიწა ვაბრუნოთ, როგორც ნანგრევი ციხისა.
 დასხდნენ და ღვინო დაასხეს, მოსდევს სხვილ-სხვილი ჯამითა,
 ერთმანეთს ეუბნებიან: ესე აივსე ჯანითა.
 აღექ, ბიჭებო, წავიდეთ, თავში ღვინო შემომიჭდა,
 ვენახის სათოხნელადა ძან გული გამიგიედა.
 ერთი ჯამი მეც დამისხი, საყველაწმინდო გადავკრა,
 მაშინ გიჩვენებ სეირსა, შენთან თოხი როგორ დავკრა.
 ვენახი კარგი იქნება თოხით ღრმათ გათოხნილია,

ყოველთვის დაკრეფის დროსა მას მტევანი აქვს ჰხვილია,
გათოხნილი ვენახისა ღარში გამოდის სხვილია,
გაუთოხნავ ვენახისა მძიმედ ჩაზოდის, წვრილია,
მაგრამ სწორე უნდა გითხრათ: ღვინო ის უფრო ტკბილია. 225

გაზაფხული მობძანდება

გაზაფხული მობძანდება, აყვავდება მთა და ბარი,
ციდან ქუხილი წამოვა, მოვარდება ნიაღვარი,
ვაზს ძირამდისინ დაიყვანს, იქ დარჩება მარტო სარი. 226

დამდეგ ენკენისთვისას

დამდეგ ენკენისთვისასა ვენახში გორავს კალათა,
დაუთრობელი არ წავალ, თუგინდ გამაგდო ძალათა. 227

ელიზბარ ქლიბო

ელიზბარ ქლიბო, ორბირო, მისდღეში თაღლითიანო,
ხან იქითა ხარ, ხან აქეთ, საითაც ქვევრებს ხლიანო. 228

შენ ქვევით

შენ ქვევით ერთი ვერხვი დგა, ტოტები ჩრდილო შეყრილი,
მას ქვეშა შენა ბძანდები, ოქროს თმა-ჯილა დაყრილი,
გვერთ გიდგა ლამაზი ბიჭი, ყურთმაჯებ ღონიჯ შეყრილი. 229

ველისციხის ღვინოები

ველისციხის ღვინოები შავი არის და სქელია,
იმის დამთვრალი კაცები ტკბილსა ხმაზედა მღერიან. 230

თეთრისა თხისა

თეთრისა თხისა ციკანსა შორს შეემჩნევა ვაცობა,
ღღეს სხვისა ღვინო გვამღერებს, ხვალუა ჩვენი კაცობა. 231

კახური ღვინით დამატრო

კახური ღვინით დამატრო, ახმეტას დამაძინაო,
ლამაზ-ლამაზი ქალები სულ გვერდზედ დამიწვინაო,
რომელიც ავით გაგვიხდეს, თითონვე მოარჩინაო. 232

მე რომ ტყეში

მე რომ ტყეში წავიდოდი, დავიჭერდი მელასა,
შვიდი-რვა ურემი ღვინო გამოუვა ჩემ ვენახსა. 233

ხაჩმიანი, კუჭატანი

ხაჩმიანი, კუჭატანი, იმას ქვევით გავაზია,
ყურძენი კი არ ასხია, — მე რა ვიცი, რა ვაზია. 234

ბოდბისხეური ღვინო

ღმერთმანი, ბოდბისხეური ღვინო დადგება სქელია,
ასეთი ღვინო დადგება, წითელი ლალის ფერია. 235

ბატონო, შენი სასახლე

ბატონო, შენი სასახლე გვანდა ქალაქის ქუჩასა,
ხომ კარგათ მოგეხსენებათ, პატივი უნდა მუშასა. 236

მინდვრიდამა მოვდიოდი

მინდვრიდამა მოვდიოდი დაღალული, ნაყანვევი,
წინ ქალი შემომეყარა, თვალეუყუნა საყვარელი. 237

ტყეში ურემი წავილე

ტყეში ურემი წავილე, შოლტი უნდა ხარება,
დიდი სათარი შაუბი, გაუხარდა ქალებსა. 238

შემღერე

შემღერე, თუ რას შემღერებ, თორემ ღამდება, ბნელდება,
სამწვადეც დროზედ დაურთე, აგერ ცეცხლიცა ნელდება. 239

სადილობამდი

სადილობამდი დათვიამო სამი ნამხრევი აიტანა,
სადილზე დაჭდა დათვიაი, კვერი ნახლეტში გადიტანა,
სადილობიდგე დათვიამა ნამხრეველ ტიმტყეს უმატა. 240

• •

ღედას მოუკვდი, მიხაკო, — სადილი სამხრათ მიგაქო. 241

გაღმითით ქალმა ლამაზმა

გაღმითით ქალმა ლამაზმა ჩიქილა დამიქნიაო,
იქით ის მოკლა სურვილმა, აქათ მე დამაბნიაო. 242

შენ გესვრი

შენ გესვრი, ვაშლო წითელო, თეთრო, შენ ჩამოვარდები,
ლამაზო ქალო, შენ გეძებ, ფინთო, შენ გამოვარდები. 243

ბიჭები დაქურებულან

ბიჭები დაქურებულან სიმინდის სათოხნელათა,
ქალები დაქურებულან ბიჭების საკოცნელათა. 244

წყალში თევზი

წყალში თევზი მოცურდა, ბოლოს იქნევს, თავს არაო,
ახლანდელი ყმაწვილკაცი მზითევს ეძებს, ქალს არაო. 245

ქაბუკსა ორი სანავე

ქაბუკსა ორი სანავე ზღვა ედგაო,
ქაბუკი წყალსა დეეხჩხო, პირზე ნიავე-ქარობდაო. 246

ქალმა თქვა

ქალმა თქვა: „უბედური ვარ, ვხედავ, თავისა საქმისა, ეგრე ჩავცვივი მიწასა, წყეული რალას მთესავსა, ღმერთმა უშველოს რაქველებს, იმგენმა კარგათ მკამესა“. 247

შენი ჳირიმე, მკადლოვო

შენი ჳირიმე, მკადლოვო, შენი ბიჭობა ვცადოვო, მანამ შენ არ მოგიყვანე, ქალი არავინ მანდოვო. 248

* *

მობძანდი, მკადლო, კორიელს, თუ ჩემი ბედი ღირსაო, ზურგით წაგიღებ წისქვილსა, აღარ გაკადრებ ვირსაო. 249

დილას პირი დევიბანე

დილას პირი დევიბანე, ვერ ვიშოვნე სავარცხალი, ბოშო, სადილს დოუჩქარე, ნუ გეგონო გამამდარო. 250

აჰა გენაცვალეზიო

აჰა გენაცვალეზიო, აჰა რათ გამცვალეზიო, მტრედს მიგიგავს თვალეზიო, კვირას მივეხარეზიო, ორშაბათი რომ მომიცვა, მუშა აზრათ ქე წამივა, მე რომ თოხსა მოვილესავ, ძმა მაშინა ქე წამივა. 251

მეიშმო, მოდი ჟანაო

მეიშმო, მოდი ყანაო, ბალახი გაიპარაო, ზურაბა კიკნაძის შეიღმა ბურჯაკი მეიპარაო, გაფურცქნა და გააკეთა, საყდარზე გაიტანაო, შეკრებილებას აჩვენა, ისევ შინ მეიტანაო. 252

ძმაო ჩემო საყვარელო

ძმაო ჩემო საყვარელო, ულაშ-კოკობ-აღმოსრულო, ლომო, გმირო, მარგარიტო, მზე უღრუბლოთ აღმოსრულო,

აფხანაკთა საყვარელო, ჯარშიდ ქებით გამოსრულო,
მიბრძანებდე სამსახურსა, რომ შევსძლებდე, ჩემო ძმავო. 253

თავის ქებას მოგახსენებ

თავის ქებას მოგახსენებ ფარშევანდის კვერცხივითა,
თმანი სიხშირე მაზს გიგავს სისხოვანის გველსავითა,
წარბი სიხშირე მაზს გიგავს შავი იხვის კავსავითა,
ცხვირი სისუფთე მას გიგავს, ჩამოსხმულსა ბროლსავითა,
ბაგეს გახსნი ვარდისავით, კბილსა მარგარიტსავითა.
ენა ვერცხლსა გიყრია, ხმანი იაღონსავითა,
ძუძუნი ბროლსა მიგიგავს, მართს მოგაყრი ფიფქსავითა,
მაშაიაში ფეხს ჩასდგამ, წარსდგები ედემსავითა,
სერნობა გაგეწყობა ცისკრის ვარსკლავისავითა. 254

ძმავო, მეტათ კარგი მყავხარ

ძმავო, მეტათ კარგი მყავხარ, უმეტესი გვარშიდავო,
სასახელოთ მიმაჩნიხარ, ნაქები ხარ ჯარშიდავო,
მე მოწყალე არავინ მყავს სიღარბის კარშიდავო,
ნათესავის მოყვარულო, ჭირსა მოგქამ თავშიდავო. 255

ძმავო, მეტათ დაგშვენდება

ძმავო, მეტათ დაგშვენდება თეთრი ჩოხა არღანისა,
ზე შხილიფა შემორტყმული ისრისა და ქარქაშისა,
ომთა შესვლა, შეტოება, ხელთა შუბი აღმასისა,
გული გაქვს გაუღრეკელო, აგრე უნდა ვეკაცისა. 256

ალვის ხევო

ალვის ხევო და ხელვარდო, ზამბახიანო,
სათალალო და ბროლო და შუბლ სარდაფიანო,
მარად დიდებიანო, ეშხით სრულო, ენა ტკბილო და შაქარო,
ლომო, გმირო, მარგარიტო, მზე უღრუბლოთ აღმოსრულო. 257

შემოდგომა და ზაფხული ელვა არიან მზისავო,
დასხდებიან, თამაშობენ, მშუქი ადგიათ მზისავო,
მკვრეტელი კარსა ადგია, როგორც ფურცელი ხესავო. 258

ნაღური

ოდელია, დილა

ოდელია, დილა, ოდელია ოხოხოია, ჰოი!
ვაი და უი დაეცა, ძმანებო, ჩვენს მტერს თავში, ჰოი,
ჩვენ მშვიდობა, გამარჯობა მოგვეცეს ღმერთმა,
ამ ყანის ადრე გათავება და კაი კეთება,
ვოხოხოი ადილაი ოდელია ხოი.
ამ დილას ადრე ავდექი, ჩიტი მოვკალი თოფითა, ჰოი,
ღმერთო მშვიდობა მიეცი, ვინც აქ მოვიდა თოხითა, ოდელია ჰოი,
შავი შაშვი ლაპარაკობს, ოდელია ჰოი,
მთა და ბარი უთოვნია, ოდელია ჰოი,
ხესა სურო შეყოლია, ოდელია ჰოი,
შევყევი და ზედ შევფრინდი, ოდელია ჰოი,
ზედა მახე შეწყობილი, ოდელია ჰოი.
შევფრინდი და დამიჭირეს, ოდელია ჰოი,
თავი დაღმა, ფენი აღმა, ოდელია ჰოი,
სული ღმერთსა შევავედროთ, ოდელია ჰოი:
მძორი მტერსა მოსისხარსა, ოდელია ჰოი.
(აჩქარებით):
ვოდელია ვოდელია ჰოი, ოდელია ოდელია ჰოი,
ადილეი ადილეი ჰაააჰე, ადილეი ჰაააჰე, ადილეი ვოჰო ჰოჰოჰოია.
მინდორშიდა სახლი იდგა, ჰოი,
სამჯერ გვერდი შევურბინე, ჰოი,
ვერსად ვნახე კარი მისი, ჰოი,
ერთსა ადგილს ცხრა კლიტულსა, ჰოი.
მზისა ლანდი შთადგომოდა, ჰოი,
გკარი ქუსლი, შით შევედი, ჰოი,
შითა ლომი დაწოლილა*, ჰოი,

მეჩინიბე თავს ადგია, ჰოი,
 აღი ბიჭო მეჩინიბე, ჰოი,
 წყალი ასვი და აჭამე, ჰოი,
 თუ არ აჭმევ, მოგიკვდება, ჰოი.
 თუ ეს ლომი მომიკვდება, ჰოი,
 სამს წელიწადს ხორცს არა ვსჭამ, ჰოი,
 იხვისა და ხოხობის მეტსა, ჰოი,
 ქუდსა არა დავცხურავ, ჰოი,
 იმერულის ქუდის მეტსა, ჰოი,
 იო, ვოხო, იო, ვოხო, ვოხოია, ვოხო, ვოხო.ო.
 შარაზედა კვალი ვნახე, ჰოი,
 პატარაი ნადირისა, ჰოი,
 დავყევი კვალსა, დავეზღვენე, ჰოი,
 ჩასულიყო წყაროზედა, ჰოი,
 რომ დავინახე, წყალს სმიდა, ჰოი,
 რომ ჩავედი და შემეიტყო, ჰოი,
 შემეშინდა, შემეფრინდა, ჰოი,
 შეჯდა ხესა, ჰოი,
 რასა ხესა, ლებანოზსა, ჰოი,
 ლებანოზსა ნიგვზრისასა, ჰოი,
 შევეყავ ხელი, დავიჭირე, ჰოი,
 ჩხიკემა შექმნა ჩხრიალება, ჰოი,
 თურმე იყო ბერი ჩხიკვი, ჰოი,
 დამიჩოქა, შემეხვეწა, ჰოი,
 შენ ვაშკაცო, იმერელო, ჰოი,
 მე ნუ მომკლავ ბებერს ჩხიკვსა, ჰოი,
 შინ გაშიშვი შინათასა, ჰოი,
 გოგოს ვეითხავ თინათასა, ჰოი,
 ძღვენს მოგიტან გვარიანსა, ჰოი,
 დარჩეულსა წაბლისასა, ჰოი,
 უკეთესსა თხელისასა, ჰოი, იო ოხო, იო ოხო!.. 259

ცუცუნი მელა მოტირის

ცუცუნი მელა მოტირის, ზამთარი მოდის ძნელია,
 საქათმოს კარსა მივდექი, ვარიკა შემხვდა ძველია,

ვარჩიე, გამოვარჩიე, ყვინჩილს ვატანე ხელია,
ღიასახლისმა შემიტყო, კვიჩინს დაავლო ხელია,
ერთი ასეთი მიკივლა, უცბათ მომწყვიტა წელია,
იმ წამს შეყარა თემია, ერისგანი და ღვდელია,
იმას შენდობა მოვსთხოვე, მან მომიწვდა ხელია,
ღარბაზს შიგნით შემიყვანეს, ქალები ვნახე ბრეველია,
ქალები ტყავს მიშინჯავენ, წითელია თუ ჭრელია,
მაშინდელ შეშინებულზედ ახლაც არა მდევს ფერია. 260

პირველად ღმერთი ვახსენოთ

პირველად ღმერთი ვახსენოთ, ის უფრო დიდებულია,
ღმერთი ისრე შეგვეწევა, როგორც რომ ვალდებულია.
მასინძელ კარგათ გემსპინძლობს გულთა მხიარულთა.
მთაში ურემი გავთალე, შინ მოვიდა გორებიტა,
აქ სიცოცხლით გაჯერდება, საიქიოს ცხონებტა.
ჭალას ნიგოზი მოვრეკე, ავბოჭე კაკალეია,
შენ დიდო ღმერთო, დალოცე აქ დიდი, პატარეია.
ჩიტი შემოჯდა ღობესა, იძახის ინო ინოვო,
შენ დიდო ღმერთო, დალოცე, ვინც დაგვირიგოს ღვინოვო.
ყანაშიდა გარღვიხედე, შიდ იყო ორი ღორია,
შენ დიდო ღმერთო, დალოცე, ვინც დაგვირიგოს ღომია.
ცამა დასჭექა, დაბდგენა, ზეცით შეიქნა გვიგვინი,
შენ დიდო ღმერთო, მოგვასწარ მასინძლის შვილსა გვირგვინი.
როინი მოდიდებულა, ხე მოაქვს ძირიანათა,
მასინძელ დაგვალოცვინე ცოლიან-შვილიანათა. 261

მ კ ა უ ი

აზანბურელი მომკალი

„აზანბურელი მომკალი მე მოვკალ, უთარელმაო“.
— „არა შენ მოჰკალ, არცა მე, მინდორმა მოჰკალა
გრძელმაო“. 262

ან უნდა ძმასა ძმა ჰყავდეს

ან უნდა ძმასა ძმა ჰყევანდეს, ან კაი შვილი მამასა,
ან დისწული დედის ძმასა, ის მოუშვიდეს ყანასა. 263

ასლო, ადვილათ სამკალო

ასლო, ადვილათ სამკალო, სახოვეთ ბარაქიანო,
წისქვილის ამომგდებელო, საქმელათ თავლაფიანო. 264

ბიჭები მკიან ყანასა

ბიჭები მკიან ყანასა, ნარიანსა და ჩალასა,
სიცხეს შეუწუხებია, — ველარ ატანენ ძალასა. 265

• •

ბიჭები მკიან ყანასა, ნარიანსა და ჩალასა,
უყურე ობლის ყანასა: ქოზი და ქოხი უქნია,
ფათალო გადახვევია, თავთავი ველარ უქნია. 266

ბულბულმა თქო

ბულბულმა თქო: „გამიკვირდა, შაშვი რას მე წამეკიდა,
გამლანძლა და გამათრია, დიახ ავათ მომეკიდა“. 267

გამარჯვებული კახელი

გამარჯვებული კახელი ყანას ქოჩორში სჭრიდაო,
დილიდან საღამომდინინ ერთი დღისასა მკიდაო. 268

გაღმა ურემი წავილე

გაღმა ურემი წავილე, კამეჩები დალექაო,
შენი გამჩენის კირიმე, ხელში მამე ჩარექაო. 269

გაუსვით, ბიჭო, ცელები

გაუსვით, ბიჭო, ცელები: მუშა უნდა მუშაობდეს,
მეომარი ხმაღს იქნევდეს.
გაუსვით, ბიჭო, ცელები: სუფრა უნდა ნადიმობდეს,
არალი და არალი!.. 270

გაგლესამ, ჩემო ნამგალო

გაგლესამ, ჩემო ნამგალო, თავი არ მამიკვდებო,
გაგიტან მამითაღშია, თუ გასჭრი, — გაგიჩნდებო. 271

* *

გლესავ და გლესავ, ნამგალო, ნამგალო ჩემო რკინაო,
ნამგალო ჩემო რკინაო, გასჭერ, გამიძეხ წინაო. 272

დავბრუნდი და დავტრიალდი

დავბრუნდი და დავტრიალდი, როგორც წისქვილის ჯარა,
დედამ რო შვილი გაზარდოს, ე მაგრე შენისთანა. 273

გაქო, გაქო

გაქო, გაქო, როგორ გაქო, თეთრი მღვეის ღონე გაქო,
ომში შეხვალ, ხმაღ მოიქნევ, ზუმბულივით გამოგაქო,
შენი ნახოცი ლეკები ახალციხეს ჩამოაქო. 274

ვაი რა ბედი დავკარგე

ვაი რა ბედი დავკარგე გასათხოვარმა ქალმაო,
ჩიქილა წყალმა წამართვა, თავს მოსახვევი ქარმაო .275

* *

იარე. — მოგეწევინ, თავი ნუ გემარტოება. 276

იარე და მოდი მნახე

იარე და მოდი მნახე, თან წაშალი მომიტანე,
მოვკვდე, — ტყბილათ დამიტარე, ცხარე ცრემლი დამაყარე.
ცხრა ნაწნავი გიშროს თმანი მხარ-ბეჭებზე დამაყარე. 277

ივანობასა ცელი მანასა¹, ნამგალი შუას ყანასა. 278

ტურის ციხე

ის ოხერი ტურის ციხე, — ციება და კაცის ჭირი,
ყმაწვილები არ გოუშო, ბებრებს დაუხია ცხვირი. 279

მაინც არ მოგკლავ, ტოროლავ

მაინც არ მოგკლავ, ტოროლავ, თუნდა გამიხდე წაშალი,
საწყალის ღამის მეხრისა შენა ხარ იმის მამალი. 280

მთაში ქერმა

მთაში ქერმა სთქვა მართმა², აზნაური ვარ ბართო. 281

მინდვრის მიწა

მინდვრის მიწა მოვხანი, დავეთესე სელი,
სათიბლათ წაველ, ავიღე ცელი,
თიბა დაუწყე, მომწყვიტა წელი. 282

მაშინ დამძახე, გუგულო

მაშინ დამძახე, გუგულო, მუშა რომ დავაგუგუნო,
გვერთ მოვიდგა ტიკით ღვინო, კულა რომ დავარუკრუკო. 283

¹ ადგილის სახელი.

² ერთგვარი ქერია, ოთხკუთხიანი თავთავი აქვე.

მოდი, მოუხე კუდასა

მოდი, მოუხე კუდასა, ბატონი გხურამს ჭედსაო,
მოგცემს და ისევ წაგართმევს, ნუ შაგაკლდება გულსაო. 284

მოვიდა სალამოველი, ბიჭო, მოუსვი, რაღას მოელი! 285

ნამგალას ბიბინაურსა

ნამგალას ბიბინაურსა პირი მიუგავს ღულასა,
ორსავე ერთათ გამოიტანს — ხელეურსა და ულოსა. 286

მომკალი რასა მოეკლა

მომკალი რასა მოეკლა? ნარსა და გვირილასაო,
სათითე ნარსა ეკიდა, სამკლავე გვირილასაო. 287

მოუსვი, მოუცურდება

მოუსვი, მოუცურდება კალმახი ორაგულზედა,
კარგია, ქალო ლამაზო, შენი გორება გულზედა. 288

მუშა უნდა მუშაობდეს

მუშა უნდა მუშაობდეს, ქარავანი ქარავნობდეს,
შენისთანა კობტა ბიჭი უნდა ქალაქს ფალავნობდეს. 289

ნათლის მამავ

ნათლის მამავ, შენი სიტყვა არას მამწონს არაშია,
ხელადას ხელი მათვე, გაიქეცი მარანშია. 290

ნეტავი, ქალო, მე და შენ

ნეტავი, ქალო, მე და შენ ყანები მოგვცა ზიარი,
შიგ სამარგელი მოჭრია, ნაპირი მისცა ტყიანი,
მე და შენ ტყეში შევიდეთ, ყანები დარჩეს ტიალი. 291

ნეტავი რათმე მაქცია

ნეტავი რათმე მაქცია, ბულბულათ გადამაქცია,
ქალ, შენი ბალი გვიჩვენა, შენ ვარდებს შემოგვაჩვენა. 292

რათ ვერ გაიგეთ

რათ ვერ გაიგეთ, სოფელო, ქალი გაეთხოვდი ანაო,
გვირგვინის ქმარი გაუშვი, მხარზე გაუდღე ჩალო. 293

როსტომ სთქვა

როსტომ სთქვა: „ყველა დაფრინავს, ბუზი და ბუზანკალია,
ყანას თუ კაცი არა ყავს, დარჩება მოსამკალია“. 294

* *

სადაა მეძნეურები, დაიწყო-ხელეურები! 295

სადაც დიდი კუდიაო

სადაც დიდი კუდიაო, შავი ბიჭი ჰყუდიაო,
თუ იმას არ მივეშველე, იმის საქმე ცუდიაო. 296

სათიბელი

სათიბელი მივკიდე კარსა ვენახისასა,
მსულეიყო, ჩამოედო ქალსა მეზობლისასა. 297

სახნის-საკვეთი

სახნის-საკვეთი, ჯამბარა ბუთიაშვილმა დამპარა,
დაიქცეს იმის ოჯახი, უხნავ-უთესი დაგყვარა. 298

ქალებო, თქვენი ქმარები

„ქალებო, თქვენი ქმარები როგორ არიან თქვენზედა?“
— „ისრე არიან ჩვენზედა, როგორც მიმინო მწყერზედა“. 299

ქალი არკვევდა ნარკვევსა

ქალი არკვევდა ნარკვევსა, ტურფად უქცევდა ცხრილსაო,
ომი არ გაუჭირდება შენი დედ-მამის შვილსაო. 300

ქალმა თქვა გასათხოვარმა

ქალმა თქვა გასათხოვარმა: „მე ბედს არ დავიკარგავო,
წავალ წყლის პირსა დავჯდები, საყელოს ნოვიქარგაო;
ცხრას გადვივლი მთასა, იქ ვიშოვნე ქმარსაო,
ლამაზ ბიჭსა, მშვენიერსა, წითელ ქუდიანსაო“. 301

ქალმა ქისა შამიკერა

ქალმა ქისა შამიკერა, ქისა დალიანდაგული,
მანამ მქონდა, მიხაროდა, დავკარგე და — დადნა გული. 302

ქაჩალმა ქაჩალს უამბა

ქაჩალმა ქაჩალს უამბა: „შენ რაღათ გინდა დალაქი,
შენ თავზე ბევრი მოსულა შრიანარევი ბალახი,
გასათიბავათ მოდიან ავლაბარი და ქალაქი“. 303

ქორო, ფრენა ვინ გასწავლა

ქორო, ფრენა ვინ გასწავლა, შავარდენო, ნადირობა,
გლეხო კაცო — მუშაობა, თავადებო — ნადიმობა! 304

ყანასა ბადალოვანსა

ყანასა ბადალოვანსა არ უნდა დახედულობა,
თავში შამოკერა ულოსი, ბოლოში გახედულობა. 305

ყანა უმკალი, ნამკალი

ყანა უმკალი ნამკალი, ძნა შეუკრავი რჩებაო. 306

ყანას უნდა ბაგა-ბუგი და მთანი გადასაეალი. 307

ყანაო, ყანაო

„ყანაო, ყანაო, შენ აქ ვინ მოგიყვანაო?“

— „ხარმა მხნა, მუშამ დამთესა, უფალმა მომიყვანაო“. 308

შენ ბიჭო ანაგურელო

შენ ბიჭო ანაგურელო, ხმა შენი ჩამოდიოდა,

შენი ნამგლისა ქლრიალი წყალგაღმა გამოდიოდა. 309

ჰერი, ბიჭო, მუხრანელო

ჰერი, ბიჭო, მუხრანელო, რასა მთხოვდი მუქარასა,

ერთ ორასა მოგერევე, თავს მოგახვევ სუდარასა. 310

ძირში მოუსვი ნამგალი

ძირში მოუსვი ნამგალი, თორემ თავთავი სცივიაო,

ნუ აკოცებ სხვისა ქალსა, ცრემლები გადმოსცივიაო. 311

* *

ხელეური და ულოვო, შენ გაიხარე გულოვო. 312

გუთანაჲ, ურემჲ

ანეულისა გუთანსა

ანეულისა გუთანსა ჯამბარა უნდა რკინისა,

დარჩეული გუთნეული, შიგ მესხრე ედგეს ლხინისა*. 313

ალავერდამ დაიძახა

ალავერდამ¹ დაიძახა: „მე დავებამ გუთანსაო“,
წინა ხარმა დაიძახა: „მე დავაყრი ძალასაო“,
კამეჩებმაც დაიძახეს: „აუტირამთ დედასაო“. 314

აჩეჩამ უთხრა გუთანსა

აჩეჩამ უთხრა გუთანსა: „პატარა პური მიტეხე!“
— „მაშინ სად იყავ, აჩეჩავ, როცა ახოები ვტეხე!“ 315

* *

გამარჯვებულმა გუთანმა აჩეჩას პური სთხოვაო:
„მამშივდა, გამამიგზავნე, გადახდა შამიძლიაო“.
— „საჭრეთლით მოტეხილი ხარ, არ გირევეია სატეხე,
სულ რომ ნამბილი არა ხნა, ერთხელ ყამირიც გატეხე!“ 316

ასსა ურემსა დავუდებ

ასსა ურემსა დავუდებ, ორას უღელსა ხარსაო,
მიდის და მიაჭრეკინებს, მიაშტვრევს კოფო-ჭალსაო,
მივალ და იქ ჩამოვხდები დიდე მეუფის კარსაო,
ლიტრას აბაზათ გავყიდი, — უყურე მოგებასაო? 317

ადექი, შავო მერცხალო

ადექი, შავო მერცხალო, დაჰყე ალაზნის პირსაო,
თოფ-იარალი გიხდება, საპირიწამლე რქისაო. 318

* *

გაფრინდი, შავო მერცხალო, გაჰყე ალაზნის კვალსაო,
ომი არ გაუჭირდება შენი დედ-მამის შვილსაო. 319

¹ იონჯის მსგავსი ბალახია, გრძელფესვებიანი. [შდრ. ალერდი].

ადრე აუდექ ხარებსა

ადრე აუდექ ხარებსა, მამუა ხარებშია,
გადააბრუნე ლამაზი, აკოცე თვალებშია. 320

აცალე და დამაცალე

აცალე და დამაცალე, კახო, მამაშვილობასა,
კოდი პური თუმნათ იყო, ვინ იტყოდა ძვირობასა. 321

ბაბულის ნადირამ

ბაბულის ნადირამ ფაფა ქამა და პურიო,
ნაკნავჩი ჩასხნა მუცელნი, სახლს აღარ უგდა ყურიო. 322

გამიშვი, გათენებულა

გამიშვი, გათენებულა, თავსა ნუ მამაკვლევიენებ,
მოსულა დილისა ბაბუი, კვალსა ნუ მამაკვლევიენებ. 323

• •

გადი, გამოდი, გუთანო, პატარა მეხრეს უხანო 324

გუთნისდედას რა აცხონებს

გუთნისდედას რა აცხონებს, თუ არ შავა საყდარშია,
კარგ დღეში კი თითონა ჰხნამს, მეხრეს. უხნამს ავდარშია,
შავი კამეჩების ცოდო უხვევია კალთაშია. 325

როცა რომ ხენა-თესვით გაძღა

როცა რომ ხენა-თესვით გაძღა, — წადი, ბიჭო, ეხლა ხანიო,
ამიტანა გომბორხედა, იქ გამივლო ერთი კვლიო. 326

დაბუაშვილო ლელაო

დაბუაშვილო ლელაო, ეგრე რამ გაგამგელო,
გუთნის ჭერი არ გეყოფა, ერთი ქოთანი წველო. 327

დასაქცევი გუთნისდედა

დასაქცევი გუთნისდედა, ძირ-ძირ გამოიყურება,
გამომივლის, ჩეკს წამომკრამს: „გასწი, ხარო, არ იქნება!“ 328

დეკეულო

დეკეულო, ფურის შვილო, ფურის ძუძუ გიწოვნია,
ალგეთისა წყალი გისვამს, ნოშროველი გიძოვნია. 329

კამბეჩი მყვანდა ნიკორა

კამბეჩი მყვანდა ნიკორა, ვაქებდი, არა იყო რა. 330

ადგა და ლალა წავიდა

ადგა და ლალა წავიდა, დაადგა ძროხის გალასა,
წინ შეინდა შემოეყარა: „დავეჭიდები ამასა“.
მაიქედურა ლალამა, გვერდი დაქკრა ალაგასა. 331

კამეჩო, შენი გვერდები

კამეჩო, შენი გვერდები, უსიამოვნოთ ბერდები,
გადაბრუნდები მოჰკვდები, ცას ხომ არ შეაბერდები. 332

შავო და ბნელო

შავო და ბნელო ივანე, ვერ ამოუხველ სევდასა,
გადაგებრუნდა ურემი, შენ წამოუწექ ფერდასა. 333

ერთი კამეჩი ვიყიდე

ერთი კამეჩი ვიყიდე, ის გასახეთქი მგლისაო,
ოცი ტაბიკი გატეხა, ორი ოც-ოცი წლისაო,
ოცი სახრე დავამტვრე სულ იფნისა და ზნისაო,
კამეჩი იქავ მივგვარე ფარსად გურგენიშვილსაო:
კამეჩი რო დაინახა, გვერდზე არიდა პირსაო.

იმათ ბანში ჩავეხედე, — ქვაბში ხარშავენ ვირსაო,
ძაღლები დაუხოციათ მამაძაღლ ყასბებცსაო. 334

დავწყველო, აღარ წავიდე

დავწყველო, აღარ წავიდე მე იმერეთის გზაშია,
იქ რომ ვიყიდე კამბეჩი, იმან ჩამაგლო ვალშია.
ავდექ, ქალაქ წამოვედი იმ სიციხე კათათვეშია,
ღართის კარს რომ მოვატანე, მამიკვდა შუა გზაშია. 335

კამბეჩმა ზაქი მაიგო

კამბეჩმა ზაქი მაიგო, ურქო, უკუდო, უყურო,
ეგ რომ უღელში შევაბა, მე ამას როგორ ვუყურო. 336

კახური მეურმე

კახურ მეურმეს აქებენ, უბია ჭრელი ხარები,
გადააბრუნა ურემი, სულ დაამტვრია ქალები. 337

ჯავახეთს ერთმა ბებერმა

ჯავახეთს ერთმა ბებერმა კარები დამიკეტაო,
შიგნიდამ გამამძახოდა: თვალები დაგიდგებაო. 338

მე ჯავახეთს რა მიჭირდა

მე ჯავახეთს რა მიჭირდა, მთვარე იდგა მზესავითა,
ქერის პური და კალმახი წინ მეყარა ბზესავითა.
იქ რომ ქალი თამაშობდა, სახელად მზექალ ქვიანო,
ერთი ბიჭი, ერთი გოგო თამაშობით მოდიანო,
ბიჭიცი მოვკალ, გოგოც მოვკალ, სახელიც ამას ქვიანო. 339

* *

მიტომ მიყვარს ჯავახეთი, ტაშირი და ვაკეაო,
დიდი ფური ბევრს იწველის, დეკეული მაკეაო. 340

ნიკორასა და ლომასა მოვაგლეჯინებ გორასა. 341

* *

ოროველა და გოგია, — მოხან პური და მოგოვა. 342

* *

პატუ კამბეჩო რქიანო, შენი მეუღლე მქვიანო. 343

რათ მამკალ

რათ მამკალ, მამულ ტილო, რა კაცი დაგელოდა,
მამკალ და რალათ შამჭამე, რა ლეში დაგელოდა. 344

სახნისს უნდა ორი ალო

სახნისს უნდა ორი ალო, — საუდაბნოს იარება,
საკვეთელსა ნახევარი, — ზეზეურათ იარება. 345

ტყეში ხარები გავრეკე

ტყეში ხარები გავრეკე, იმას მოვუბი სათარი,
უკანიდგან მომეპარა ის დასაქცევი თათარი,
ხარები იმან წამართო, იქავე დარჩა სათარი. 346

უკანა მეხრე

უკანა მეხრე უკულმა მცხეთის საყდარზე სწერია. 347

ქალმა სთქვა

ქალმა სთქვა გასათხოვარმა: „ნუ გამათხოვებ, დედაო,
თუ მიმცე, ასეთ კაცს მიმეც, რომ იყოს გუთნისდედაო“. 348

ღმერთმან იცოდეს

ღმერთმან იცოდეს, გუთანო, შენი მოდევნა ძნელია,
რაცა კაცი მუდამ მოგდევს, იმისი პური ძველია. 349

სხვის ცოლის მდომელს

[სხვის] ცოლის მდომელს ვაეკაცსა სამოთხე დაეკვეთება,
ცხრა აღლი ნაგრეხი ჯაჭვი კისერზე დეეკიდება,
ვერ უპოვნია სამოთხე, დადის და დაეხეტება. 350

შენ გენაცვალე

შენ გენაცვალე, გამჩენო, რა და რა უნდა გვაჩვენო,
ახალთესული ყანები სალხინოდ უნდა გვაჩვენო. 351

შენი ჭირიმე, გუთანო,

შენი ჭირიმე, გუთანო, მა შენი მრუდე ყელისა,
პური და ღვინო შენ მოგდევს, დამძველებლო ქერისა. 352

ხარებში უნდა წავიდე

ხარებში უნდა წავიდე, სამძიმარს ვეტყვი გლონასაო!
„საყვერის ხარი მოგიკვდა, შენ ნულარ შეიქ ბრძოლასაო“.
— „ნუ გეშინია, პატრონო, კიდევაც შევიქ ბრძოლასაო,
ათას ლიტრას შინ მოგიტან, სტილი არ აკლდეს წონასაო,
ჯიბეში ფული გეყაროს, დადევდე თარაქამსაო,
ეცადე: გამოიყვანე, — ერთი ხარი ყავს მოლასაო“. 353

ხარმა სთქვა

ხარმა სთქვა: „მეხრემ შამაბა დაუბანელი ხელითა,
დამკრა და შემომაგინა თავის ურჯულო ენითა“. 354

¹ კამეჩის სახელი.

ხარმა სთქვა: ხარი ვერ მამკლავს

ხარმა სთქვა: „ხარი ვერ მამკლავს, თუ მეხრე მიზის ღვთიანი, თუ მეხრე უღვთო შემხვდება, რას ვიქმ უენო რქიანი“. 355

ჯამბარამ სთქვა

ჯამბარამ სთქვა: „ჩემი ჯაფა ურიასამც დაადგება, ავდარში გავიძაბები და ღარი ცეცხლათ მეღება“. 356

პალოში, რთველში, ტიწვი

გენაცვალე, ქერის პურო

გენაცვალე, ქერის პურო, ანაცერო დიკისაო,
ქალო, გქონდეს შებრალება პირტიტველა ბიჭისაო,
გაუცინე, გააცინე, მისთვის შენ რა გიჭირსაო. 357

* * *

დალოცვილო ქერის პურო, ანაცერო დიკისაო,
მოდი. ქალო, მაკოცნინე, რა ძალიან გიკვირსაო. 358

აღმასი ფანჯარაზედა

აღმასი ფანჯარაზედა, ქვეშ შევარდენი ბუდობდა,
არც არა ჩემი ბრალია, — სულ შენი გული მრუდობდა. 359

* * *

გადაბრუნდები, მოკვდები, მიწა შეგჭამს გრილიო. 360

დაღამდა და დაჰკრა ბინდმა

დაღამდა და დაჰკრა ბინდმა, ცოლეურთან მიდის ბიჭი,
ღამესა ეუბნებოდა:

„ამალამდელი ღამეო, ნუ გათენდები მალეო,
საყვარლის უბეს ვეხვევი, ველარ ვიშოვი ხვალეო“. 361

* *

ნეტავი შენ, ლულუნელო, მალლა ზიხარ, ლულუნებო. 362

წინდა მეცვა

წინდა მეცვა მეშისა, ქალამანი ხეშისა,
წმინდა გიორგიმ დასწყევლოს ეშმაკების ფერხისა. 363

ხარი ხნამს

ხარი ხნამს, ფური იწველის, მოზვერი ლეწანს კალოსა,
მოდის, მოზვერო, კალონი, თვალ ფხითა აგემსებაო.
„ნეტავ მოვიდეს კალონი, საბძელი აგვემსებაო“. 364

მინდორშია დამეძინა

მინდორშია დამეძინა, დამეხვია ჭინჭველა,
ლამაზ ქალსა ჩაუფგორდი ქვეშაგებში ტიტველა. 365

ქალო, ეგეთი თეთრი ხარ

ქალო, ეგეთი თეთრი ხარ, როგორც საყდარში კირიო,
ნეტავი გამაგებინა, იაფი ხარ თუ ძვირიო. 366

* *

შენ, ქალო, ასე თეთრი ხარ, როგორც საყდარში კირია,
თვალწარბი გადაგხატვია, მთვარეს ნიგიგავს პირია,
ნეტავი შენსა პატრონსა, შენთან მოუვა ძილია! 367

მოდო ყურძენი მიირთვი

„მოდო ყურძენი მიირთვი, თითა და ბუღეშურები“.
— „მაგისტვის არა მცალიან, მივდივარ, მივეშურები“. 368

სატევოზე

სატევოზე ტივი შეეკარ, ფიქვი იყო ნაძვის ხისა,
ზედ ორთაყვირები დავასხი, მაშხალა და ნაძვის ხისა. 369

ახაშენს შეეკრენ ტივსაო

ახაშენს შეეკრენ ტივსაო, ჩვენც დაგვიდებენ წილსაო,
მამასახლისი გვიცემეს, უყურე ძაღლის შვილსაო. 370

გორიჯვრის წმინდა გიორგი

გორიჯვრის წმინდა გიორგი, გადმომცქერელო ტკვრისაო,
მეტრევე ბევრი ჩამოდის ქარელისა და სკრისაო. 371

მეტრევე და ყუდრო ქალა

მეტრევე და ყუდრო ქალა, ჩიბუხ დაატანა ძალა,
თითონ ტივი წაახდინა, მებოლოვეს დააბრალა. 372

სუფრული

ღმერთო, ერთობით მიცნებარ

ღმერთო, ერთობით მიცნებარ, ჰო, ჰო, ჰო, ჰოი, არ დამიწყვიდა
ლონება, ჰო...
ნუ მიმცემ პილწსა ეშმაკსა, შენ მომეც ჰკუა-გონება.. 373

ოცდახუთს ქრისტისშობისა

ოცდახუთს ქრისტისშობისა ქრისტე დაბადებულაო,
ბეთლემისა ქვაბს შინა მარწეველნი არწევენო,
ტრედნიც ღუღუნს ეტყვიანო, ანგელოზნიც გალობასი... 374

უწყლოდ, უპუროდ

უწყლოდ, უპუროდ, უღვინოდ ეამი არას დროს იწირვის,
არცა რა მერცხლის ქანკითა არწივი არ დაიჭირვის, —
თუ ღმერთი კაცსა არ მისცემს, ცუდია რასაც იჭირვის!.. 375

ჩიტი შემოჯდა ღობესა

ჩიტი შემოჯდა ღობესა, იძახდა ქიშმიშობასა,
ღმერთმან მრავალი დაგასწრათ აღდგომა-ქრისტისშობასა!.. 376

მიშველე

მიშველე, მიქელ გაბრიელ, ეშმაკმან არ მიხუმროსა,
არ ჩამაგდოს ჯოჯოხეთში, კარი არ მიმიხუროსა და!.. 377

ადიდებულა ტალაო

ადიდებულა ტალაო, თან მღვრია მოატანაო,
ამიფურგულა, წამილო, შუა წყალს შემეიტანაო,
ვახსენე ანდრია წმინდა, კიდურს გამომიტანაო და!.. 378

არა ვარ ხუცესი

მე ხომ არა ვარ ხუცესი, რომ წამოვისხა ფილონი,
მოდით და ტკბილად ვილხინოთ, ნათელს შევსწიროთ მირონი! 379

ზეცად დაიკრა ნალარა

ზეცად დაიკრა ნალარა, სამხრეთი აიყაროსა,
სამას სამოცდა ხუთი დღე სრულ ერთ დღედ მოიყაროსა! 380

რად არა მღვრნით

რად არა მღვრნით, დარბაზნო, დარბაზნო (3¹), და ჰაი ჰა (3),
სრულ აზნაურთა სავსეო... პარალალი ეგ ლალები, მოკვედე,
რად არ გებრალეები, გებრალეები და ჰაი ჰა... 381

¹ ციფრი იმის მაჩვენებელია, რომ ის ნაწილი იმდენჯერ მეორდება.

ამ სახლში

ღმერთო, ნუ მოშლი ამ სახლში (3)
ლხინსა და ლხინის სუფრასა და ჰაი ჰა... 382

სახლო, საკეთოდ ნაშენო

სახლო, საკეთოდ ნაშენო (3), ზედ გამართულო ბუხარო (2),
შვილი მამას ეუბნება: შენ გამეცალე, ნუ ხარო (2) და...
შენ რაღას იტყვი, სტუმარო, სიმართლით სწორე უთხარო (2)
და... 383

იღუმლის კოშკო

იღუმლის კოშკო მაღალო (3), სასეირნოდ ზედ დგახარო (2),
მოწყენილთ გულსა გაუშლი, მახარობელსა გაცხარო,
ქვეშ ქალნი მოგისხდებიან, შენ, ჩრდილო, სითკენ წახვალო და... 384

სალხინო

მასპინძელსა მხიარულსა

მასპინძელსა მხიარულსა (3) ჰყავს სტუმრები სასურველი (2),
მრავალი აქვს ღვთის წყალობა (3) საწუთრო და სამწყურველი..(2)385

თუ მასპინძელი მოილხენს

თუ მასპინძელი მოილხენს, სტუმარსაც მოელხინება,
ზრდილობა და კარგი გული სამოყვროდ მოეხილება!.. 386

სუფრა ვარდითა

სუფრა ვარდითა საესე არს, ზედ მინა ჩარიგებული,
მო ლხინი ვნახოთ ღვთის მაღლსა კარგი და გარიგებული,
თვარემ წაგვივა სოფელი, ასრე არს დარიგებული!.. 387

სუფრაზედა ძვალი ვნახე

სუფრაზედა ძვალი ვნახე, თეთრის კბილის განახარი,
მომავონდა ტკბილი ღღენი, გეყავდა თამარი, მახარი,
აცა გულო, ნუ მოკვდები, კიდევ განხო განახარი.. 388

დავესწარი ცის გახსნასა

დავესწარი ცის გახსნასა, ქვეყნების გამყარებასა,
ხისა ფურცლის გამოსხმასა, ხილნარის აყვავებასა,
შენ რომ თვალით დაგინახე, ნეტარ ჩემს გახარებასა.. 389

ვინ დაღევს

ვინ დაღევს მარნეულ ღვინოს და!.. ვინ დაღევს მარნეულ ღვინოს
და პერი ჰარალალო ჰარალე, ძმაო, ჰარალე, ვინ არაკრაკამს კულასა...
მე დაღვევ მარნეულ ღვინოს და (2) მე ვარაკრაკამ კულასა, პერა...390

მარნეული ღვინო

მარნეული ღვინო მისევამს და(2) კულით მირაკ... და... რაკებია, პერი..
შენისთანა ბიჭ-ბუჭები და ბევრი მიკანკალეებია, პერი... 391

მასპინძელსა

მასპინძელსა მხიარულსა ხავს სტუმრები საყვარლები,
ღმერთო, მასაც ნუ მოუშლი, რაც რომ ხავდეს საყვარლები.
ამხიარულე სტუმარი, გულჩახოული ნუ ხარი! 392

გაზაფხულ ჭალაის პირო

გაზაფხულ ჭალაის პირო, პირი ამოყვა იამა,
იმ ღმერთმა დამბადებელმა, მე თქვენი მოსვლა მიამა! 393

მასპინძელ კარგა მასპინძლობს

მასპინძელ კარგა მასპინძლობს გულითა მხიარულითა,
ახალი ჩექმა გაცვითა სუფრაზედ სიარულითა. 394

ჩვენი მასპინძლის კარ წინა

ჩვენი მასპინძლის კარ წინა ხევანი ამოსულიყო,
ზედ ბუდეშური დაესხა, საკმელად შამოსულიყო. 395

მასპინძელო, ჩვენო ღვინო

მასპინძელო ჩვენო ღვინო, მარნის კარი ვიკრიალეხს,
აგვიხადე უხვად ქვევრი, ყელი ჩაგვიმაქრიანე. 396

კახურო ღვინო წითელო

კახურო ღვინო წითელო, ყელმოქედილო კულაო,
დაგვისხი, დაგვალევიანე, ნუ გაჩერდები ტყულაო. 397

ნინო, ნინო

ნინო, ნინო, თასით ღვინო
მამიტანე, მოვიღვინო. 398

რას კითხულობ

რას კითხულობ შენ ეს ღვინო დალიე,
სხვასაც სწყურის, ნულარ დაახვალე. 399

დალიე

დალიე და მიგდე ხელში,
მერე თვალი დაუჭირე, როგორ ჩავაფარო ყელში. 400

გასუქებული მოზვერი

გასუქებული მოზვერი აღარ გვიჭამდა ჩალასა,
ერთი მეც დამალევიანეთ, ნუ გაშლით ხათაბალასა! 401

ღობეზე ჩიტი შამოჯდა

ღობეზე ჩიტი შამოჯდა, იძახის ნინო, ნინოო,
კარგი ოჯახის შვილებო, დამალევიანეთ ღვინოო. 402

ლოთებო, ნეტავი ჩვენა

ლოთებო, ნეტავი ჩვენა, არიარალი,
დღეს მოგვეცა შეება ჩვენა, თარიარალი! 403

ადე, ადე, აბულაო,

ადე, ადე, აბულაო, თეთრად გათენებულაო,
ვარსკვლავი ამოსულა, თვარე დაშვენებულაო. 404

ანავო, ქალო, ანავო

ანავო, ქალო, ანავო, ხელ-პირი დაგებანავო,
შენი პირსახის ნახატი ცივ წყაროს ჩამომდგარავო,
შიდ დიაკვანი დამხჩვალა, საბრალო დედის ერთავო. 405

შენ მირაშხანო

შენ მირაშხანო მწვანელი, წალკოტ მტილ მიწებიანო,
გარედ გამოვალ, შენ გიმზერ, შინ შევალ — მიწყურებიანო. 406

ჭაჭკარს ვნახე

ჭაჭკარს ვნახე სახლი კლდისა და წალკოტი ალაგურსა,
იქ რომ ქალი თამაშობდა, გაუშლიდა ბევრ კაცს გულსა. 407

უდესა ქუდი

უდესა ქუდი ბრუდია, ფერხული შევნიერია,
მუცელ ცარიელ და კოხტა პირთეთრნი მჩენიერია. 408

დადიანმან ცხენი მომცა

დადიანმან ცხენი მომცა, გურიელმან უნაგირი,
ისე ცხენი არ მიყვარდა, რომ წითელი უნაგირი,
ათ მარჩილად ცხენი ღირდა და ორასად უნაგირი. 409

კარგი ხარ

კარგი ხარ, კარგო ყოფაო, ბევრო ცხვარო და ზროხაო,
სამწუთროდ სანახევრო ხარ, წამოსასხამო ჩოხაო. 410

ბებერი რომ დაბერდება

ბებერი რომ დაბერდება, ამოუჯდება კერასა,
ნატებს პურს რომ ველარ შესჭამს, მრთელსა დაუწყებს
ცქერასა. 411

ბეჟვა

ბეჟვა წავა სანადიროდ, რა ვჰქნა და (3), წაიყვანს ყმებს
ყველასა და ჰაი...
ჯერ გააქცევს ირემს ხარსა და მერმე უწყებს სტვენასა
და ჰაი... 412

• •

ბეჟვა გაწყრა, კიდევ წავა კორიანტელს და ღელეჟსა,
მოჰკლამს ირემს და მოიტანს, მიართვამს იმას ღელასა
და ჰაი... 413

შავი ხარი

შავი ხარ, შავსა ცხენს ზიხარ, შავი თოქალთო გიგია,
ჯუპრის პერანგი გაცვია, ზედ ნავთის ღილი გიგია,
გამოხვეულხარ ფარ-ხმალში, შუბლზედ აღმასი გიგია
და ჰაი... 414

შავო ყორანო

შავო ყორანო, შავს კლდესა შავი ბულბული ბოლომდის,
გეჰამოს წუთისოფელი, გაგთავებოდეს ბოლომდის და ჰაი... 415

თუში კიოდა მთაზედა

თუში კიოდა მთაზედა, თახტრევან გალავანზედა და ჰაი...
მოეკლა ორასი თურქი, ზედ დაეწერა ფარზედა და ჰაი... 416

• თუში ვარ, მაგრამ კარგი ვარ, რას მიმზერ კარავანზედა, და ჰაი...
• ფებს დავკრამ, გადავვარდები თახტრევან გალავანზედა, *

და ჰაი... 417

თოფო

თოფო, მაშა მოგეშალა, უანგი მოგეკიდა პირსა,
• მთას ნადირი არ გაუშვი, სრულ აქ ჩამოყარე ძირსა და ჰაი.. 418

აღარა შესძლებია-რა

აღარა შესძლებია-რა ჭაღარა შერთულს ბერსაო,
ხელდახელ დათვი მოუკლამს, ემუქარება დევსაო, და ჰაი... 419

სამი თვე

სამი თვე შავმან მანწყევდია, მარტი, აპრილი, მაისი, და ჰაი...
• ცოცხალმან დათვი შევკამე, ვაიმე წამწყემენდს მე ისი,
• ცოლის ქორწილსა მოფუსწარ, რა ბელი მქონდა მე ისი,
და ჰაი... 420

ახალ-ახალი მეთოფე

ახალ-ახალი მეთოფე კაცს არად გამოადგება,
იყიდის ტყვია-წამალსა, ყელამდის ვალში ჩადგება;
ვაუეკაცობა კარგია, მაგრამ შალურებ გაცვდება,
პურადობა სჯობს ყველასა, განძი გაქვს, — შვილსა დარჩება,
და ჰაი... 421

მე ქვეითგან წამოველი

• მე ქვეითგან წამოველი ქიზიყის ბოლოდანაო,
ქიზიყნი მეუნებოდენ, წინ ლეკი დაგიხვდენაო.
• ნეტაი ლეკი შემყარა იმ ტაშირ ვაკეზედანო,
• ნეტაი თოფი ხელთ მომცა, ჩახმანზედ მიმეტანაო. 422

მთად თოვლო

მთად თოვლო, ბარად ყინულო, გალხვი და გადმიშვი შინა...
დალალო და ჰაი...

წახველ და არ წამიყვანე, მარტო გამიშვი მე შინა...

რა გენაღვლა წაგეყვანე მომდგარი მტერი მე შინა...

შენ შეილდ-ცხარი გესროლა, მე ხმალი წამომეშინა...

დალალო და ჰაი... 423

ჩამომეხსენ, არჩილ მეფევე

ჩამომეხსენ, არჩილ მეფევე, ომს დაგიდებ ძალიანსა, დალალო...

მოგეწევი, ხმალს შემოგკრამ, ისარს გესერი შხამიანსა...

ნათარსა სულ დაგიფანტამ, ალიანს თუ ჩალიანსა...

ცხენ-ჯორებს დაგაყრევინებ, ძუვა-ნაღებ ლალიანსა, დალალო

და ჰაი... 424

წყალსა მოჰქონდა ნაფოტი

წყალსა მოჰქონდა ნაფოტი, ალვის ხის ჩამონათალი...

დადგე, წყალო, და მიაბე მოყვრისა შემონათვალი...

„შენი მოყვარე ტანწვრილი შუა გზას ვნახე დაჭრილი...“

დავჯეგ და ბევრი ვიტირე, ზედ მივაყარე ქვა წვრილი!“

დალალო და ჰაი... 425

ზედაი ქვეშას აყრიდა

ზედაი ქვეშას აყრიდა სულდალეული ვადასა...

სისხლში დასვრილი პერანგი ვერ გაგირეცხე, ვაჟ დასა!

დალალო და ჰაი... 426

ეს რა ვნახე

ეს რა ვნახე საკვირველი, ყინულის კაბას კერებდენ...

ფიფქსა უღებდენ სარჩულად, ზღვასა ნემსითა სწვერემდენ!

დალალო... 427

ყაფლან მიდის ომშია

ყაფლან მიდის ომშია, ჰარალო ჰარიჰარალო (2), მოსელაა
ხეთისა ხელშია... (2)
ან მოვა სააღდგომოდ... (2) ან საამაღლებოდ... (2),
ამაღლებაც გავიდა... (2) ყაფლანი არ მოვიდა... (2),
ცოლი ადის კოშკშია... (2) ქმრის დასანახავად... (2),
დაინახამს მსახურსა... (2) შავად შემოსილსა... (2),
მსახურო და ერთგულო... (2), ყაფლანისას რას მეტყვი... (2):
„ქალბატონო, ყაფლან მოჰკლეს... (2) მოჰკლეს და
დამარხესა... (2),
კუბოს გვერდით მისდევდენ... (2), ორნი აზნაურნი... (2),
ერთს მიჰქონდა ჩაჩქანი... (2) და მეორეს ფარ-ხმალი... (2)“ 428

არ შეგრჩა

არ შეგრჩა, აჭი ჩალაბო, ჰაპა და ვაჟო ჩაიალაბო და ჰო ჰო
ჰოი ჰაპა და...
ვაჟო ჩაიალაბო და დარბევა მთის და ბარისა! ჰაპა და ვაჟო
ბაიარისა და...
გამიგონია ხიანი... ქალო, მაგ შენის ქმარისა... 429

დავბერდი, მშვილდი ძირს დავდე

დავბერდი, მშვილდი ძირს დავდე, მალა მთაში ძევს სადამე,
დალპება, ქერჭი გასძვრება, არ მიაღება მზე სადმე... 430

ჭარელი ჭარელს შეება

ჭარელი ჭარელს შეება და (3), თოფები შეიახალესა,
ერთი ბატარა ჭაიარელი (3) გულადმა გადმოშაიალესა.
შენ ჩემს ჭარელს ვერ მოჰკლემდი (3), შე წუწყო გულად-
დაიარავო... 431

მე კაცი ვნახე

მე კაცი ვნახე ბოგელი, ღეთისა და კაცის მგმობელა,
იმას რომ ძალი დაეკლა, თავის მკვდრის შესანდობელი,
ხორცი ხორცად მოეხარშა, მყრალ ყიას ჩასადნობელი,
ტყავი გულად გამოეღო, შიდ ყველის ჩასადებელი... 432

ფაშა ჩამოხდა ხანდოსა

ფაშა ჩამოხდა ხანდოსა, ხანდოსა არა ნიჯგორსა, ხანდოსაია!...
აგდი და გოგდი, შენთვის მოკვდი, სია და სამურ სანჯალ
მეფევე, ყელყურ კაკაბო...
კარგისა მასპინძლისასა ხანდოსა, ხან მაწონს სკამდა, ხან დოსა,
ხანდოსა... 433

სიმღერას ბანი ამშვენებს

სიმღერას ბანი ამშვენებს, ხანდოსა, წალკოტსა ვაშლი წითელი,
ხანდოსა...
ფერხულსა ქალი ლამაზი, ხანდოსა, კაბა ჩაეცვას წითელი,
ხანდოსა...
ვაყვაცსა თოფი და ხმალი, ხანდოსა, მოემწითურის კისერი,
ხანდოსა...
მესტვირეს კარგი ლექსები, მოწყენილთ გულის გამშლელი,
ხანდოსა... 434

შენ ერისთავო

შენ ერისთავო (3), დიდის მთისაოიოიო...
წყალი ჩაგიდის (3), არაგვისაოიოიო...
არ კი გეტყოდი (3), ჩემო ბატონოოიო...
ყიდვა ნუ იცი (3) შენის ყმისაოიოიო...
ბევრი გაყიდე (3) ქალი და სძალიოიოიო...
გარდახატული თვალწარბ-თმისაოიოიო... 435

ქალნი ქართლით

ქალნი ქართლით გადმოსულნი, თუდა (2)... ახლა დაბას
არიანო, და (2)...
ერთსა ჰქვიან მზე და მთვარე (2)... და მეორეს ზარიამო, (2)...
და მესამეს, ჩემსა მკვლელსა, ყელს გიშერი აბიანო... 436

ხევსურნი ჩამოდიოდენ

ხევსურნი ჩამოდიოდენ (2)... დიასამიძის ქალნიო...
ქალნიო, ძმა და ქალნიო, დიასამიძის ქალნიო...

ესხათ ოქროს საყურენი (2)... უქღრიალებდათ ქარნიო, (2)...
ნეტავი მათთან მამყოფა (2)... არ მომეშორა თვალნიო... 437.

ხევსურის ოქროს ლოგინში

ხევსურის ოქროს ლოგინში (2)... შიდ სამნი დანი წევანან,
და (2)...
არ ვიცი, რომელს შევჰყვარდე (2)... სამნივე ერთმანეთს
ჰგევანან, და... 438

ბინდია ესე სოფელი

ბინდია ესე სოფელი, ბინდი მე(2)... ბინდის ფოფალ დუშხალალ
შენ, ქალ, თუ შენა, ქალ, თუ დადნა გული ახლა, იავ და
ვარდო... 439

უფრო და უფრო ბინდლება, ბინდი მე (2)... ბინდის ფოფალ
დუიუშხალალ
შენ, ქალ, თუ შენდა... ქალ, თუ დადნა გუიული ახლა, იავ
და ვარდო... 440

ჩანგნი სმენ

ჩანგნი სმენ მელნისა ტბასა (3), შიდ ორაგული ცურამსა,
რა გინდ რომ ბევრი მაწყინო (3), ეს გული შენკენ
ბრუნამსა... 441

რას გასდევ

რად გასდევ წუთსა პეპელას (3), გაგვიფრინდება, წავგვივა,
არ გვარგებს ხორცი ხორცადა (3), ტყავი არაფრად გაგვივა,
ასრე არს წუთისოფელი (3), გაგვითავდება, წავგვივა... 442

ლელა წავიდა

ლელა წავიდა სირგვსაო, ბეჟვამ თქვა თუ (2), ბეჟვამ თქვა,
რისთვის მომქალ ლელავ, თუ, ლელავ, ბეჟვამ თქვა თუ, ლელავ,
ლელავო...

თან გაყვა ქალთა ჯარია, ბეჟვამ თქვა თუ (2)...
არასა ექამ ამ შვიდ წელსა, ბეჟვამ თქვა (2)... 443

დარეჯან, გაგათხუებენ

დარეჯან, გაგათხუებენ (3), მიგცემენ ბერსა თაითარსა, და
პარალე პარიპარალე და (2)...
დარეჯან, კაბას გიკერვენ (3), ატლასბაფთ ხასსა
ფიართალსა (2)...
ცხენს შეგსმენ, წაგიყვანებენ (3), გაგატარებენ გზაიასა (2)...
შეგიკვრენ შვიდსა ფიცარსა (3), შეგაცურვებენ ზღვაიასა (2)...
პარალე პარი პარალე და... შეგაცურვებენ ზღვაიასა და... 444

ჯავახეთისა ხილია

ჯავახეთისა ხილია ატოლი და ღიმიაო,
ისიც რომ გამოელევათ, გაუწყდებათ ლხინიაო. 445

ჯავახეთო კოდიანო

ჯავახეთო კოდიანო, მეპანტენი მოდიანო,
წინ მეჭიმუნე მოუძღვის, თამაშობით მოდიანო. 446

ჯავახეთს გუთანი მება

ჯავახეთს გუთანი მება, თრიალეთს მანჭუ მეჭირა,
ქართლითგან სადილს ველოდი, მეხრეებს თვალი ეჭირა. 447

ამბობენ

ამბობენ გადმოქცევასა მაღლა ქვიშხეთის მთისასა,
ამბობენ შიდ დატანებას სამოცის ხევსურისასა. 448

ავაშენებ სანთლის გუთანს

ავაშენებ სანთლის გუთანს, შიდ შევაბამ უღელ დევსა,
ზღვას მოვხნამ, ქვიშას დავეთესამ, ხმელეთს ვინადირებ თევზსა.

შენ ჩემო ვენახო

ჰი შენ, ჩემო ვენახო, გარ სთვილი შემოგდებოდეს,
გცემდენ და გიბაჟუნებდენ, ცვარი არ გამოგდენოდეს,
მოგსვლოდეს გულის სტუმარი, სირცხვილის ოფლი
გდენოდეს. 450

მოყვარევ, მღურვით ნუ წახვალ

მოყვარევ, მღურვით ნუ წახვალ, ვერ გასვი ღვინო ქასვითა,
ვერცა რა ისე გამომრჩით, ვერცა რა შენის ფასითა. 451

საქორწილო

ერანითგან თურანს

ერანითგან თურანს ჩაველ ახა ჰეჰეჰოჰოჰი,
შენთვის მეწეოდა გული, ახა...
ზეციერმან დაგიმკვიდროსთ... ერთმანეთის სიყვარული... 452

პატარძლეულის ციხესა

პატარძლეულის ციხესა... გამოუთხრიან ძირსაო...
გამოიყვანენ ლამაზსა... ცრემლით დაჰბანენ პირსაო... 453

სიძისა შავგვრემანობა

სიძისა შავგვრემანობა... სიდედრს უმძიმდა, ნაღვლობდა...
ქალი ცხენს შესვეს, მიჰყავდათ... რაღას უშველის:
ნანობდა... 454

აჰკიდეს ორსა აქლემსა

აჰკიდეს ორსა აქლემსა, აჰკიდეს... ცხენი უნაგრიანია,
აჰკიდეს, ორნივე ზედ შესხდენ სიძე და ცოლის ძმანია...
თქვენი გამარჯობისა იყოს, ჯარო დარბაისელო!.. 455

მეფესა უნადირნია არსიანის მთაზედაო,
მოუკლავს ხარი ირემი, გარდუკიდავს მხარზედაო... 463

ერთხელ იყო ავთანდილი

ერთხელ იყო ავთანდილი ტარიელისა მაცარი,
მოგვემატა მოსამატი, ზაობაბი და ოქრო მყარი... 464

სახლო

სახლო, ღმერთმან აგაშენოს, როგორც შიოს მარანია,
შვიდი ვაჟიშვილი მოგცესთ, პირზედ ესხათ ბალანია,
აგიყვანოს ცათამღინა, დაგნატროდენ ყველანია!... 465

ცისა ცხენი

ცისა ცხენი მოგოგემდა და ხოლმანდულებდა (2), ჰერი, ვაჟო...
ვაჰარ შიგან და, ვაჰარ ჩიტი რას ქართულებდა,
ხიზბავრის მინდორზედა და ხოლმანდულებდა (2), ჰერი,
ვაჟო...
ზედ რომ იქდა ვაჟი კაცი და ხოლმანდულებდა (2) ჰერი,
ვაჟო... 466

საღლეოგო

ყოვლად წმინდაო

ყოვლად წმინდაო ცხოველო, მე შენ კარზეგან მოველო,
ზურგზეგან გუდა მკიდია, შენგან წყალობას მოველო. 467

პირველათ

პირველათ ღმერთი ვახსენოთ, ის უფრო დიდებულია,
მემრე ის წმინდა გიორგი, ყველაში წილდებულია.
ღმერთო, იმასაც უშველე, ვინც რომ წყალწალებულია,
შენი მაღლით ჩვენა ვცხოვრობთ, ცა შენი აგებულია. 468

ყოვლად წმინდა

ყოვლად წმინდა ღვთისმშობელი მალღი. ღვთისა ოლარია,
წინ უდგას ოქროსა ტახტი, გლეხი კაცის მშველელია,
თავშია სხედან უფროსნი, ბოლომდინ მამშვენებლნი,
სუფრის თავშია ქორი ზის, სუფრის ბოლოში არწივი. 469

შე დალოცვილო

შე დალოცვილო საყდარო, რად გინდა ორი კარები.
შადიან და გამოდინან თავსდახურული ქალები. 470

წმინდის გიორგის კარზედა

წმინდის გიორგის კარზედა ხე-ალვა ამოსულაო,
ზედ გამოსხმია ყურძენი, საკმელად შემოსულაო,
ჩვენის ბატონის ქალები საკრეფლათ წამოსულაო. 471

წმინდის გიორგის

წმინდის გიორგის კარებზე ხე-ალვა ამოსულაო,
ცხენსა ზის წმინდა გიორგი სიფიცხით ნიაჟ-ქარია.
ხელში უჭირავს მათრახი სამოცდა სამი მხარია,
რასაც გარდაჰკრა, გარდასწვდა, მაგის დაკრული მცხარია. 472

წმინდა გიორგის შვენება

წმინდა გიორგის შვენება შორს მიადგება გორასა,
შორით მოიყვანს მლოცავსა, გაიხდის თავის მონათა. 473

აჰა, წმინდა გიორგიო

აჰა, წმინდა გიორგიო, შეხტი შემოტრიალდიო,
გაიქეცი, კარს ეციო, — არა სჯერა ეს კაციო. 474

ვარძიასა გაღვიხედე

ვარძიასა გაღვიხედე (3), ტურფად იღვა ქალი სძალი...
მორთული და მოკაზმული, წინ ესვენათ ხატი-ჯვარი. 475

ვარძიას შეკვეთილი ვარ

ვარძიას შეკვეთილი ვარ (3) ჩემის პურიტ და ღვინითა,
როდის იქნება მოგებრუნდე სინარულიტ და ღვინითა. 476

ვარძიას ღვთისმშობელმან

ვარძიას ღვთისმშობელმან ქმარი ავად გამიხადა,
არ მოჰკლა, არც დაარჩინა, ჰაეჰიმოდ გამიხადა. 477

პირმან დაგლოცოს

პირმან დაგლოცოს ღვთისამან (3) ნაწილმან ბარძიმისამან,
ლოცვა-კურთხევამ მღვდლისამან და ბერმან ბარძიმისამან. 478

წმინდა გიორგი ცხენსა ზის

წმინდა გიორგი ცხენსა ზის, ქვეშ უქრის ნაეჰარია,
იაგუნდებით მორთულა ბარათაშვილის ქალია;
დღეობისათვის ვიღას სცალს, ვინც არ მგონია მთვრალია. 479

ღმერთო, ნუ გამირისხდები

ღმერთო, ნუ გამირისხდები (3), ნუ მომკლავ ახალგაზრდასა,
დედ-მამას დავსწვამ, დავდავამ, ცეცხლს მოვუკიდებ ძმა-დასა. 480

დავბერდი, დავუსუსურდი

დავბერდი, დავუსუსურდი, წვერი შემეჰენა ჰალარა,
გარ ბატონს მოვძულებივარ, ცოლ-შვილს უნდივარ აღარა,
მადლობა ღმერთს, უჭირველად რომ ამ ხნობამდის მომყარა,
ისეც არა ვარ მოხუცი, ვეღარ დავუკრა ნალარა. 481

პაპავ, პირი მოგიპარსავს

„პაპავ, პირი მოგიპარსავს, სალამაზოდ კისერია,
გამოიგლოვე სიქვრივე, გჰარბობს თმაში გიშერია,

ტყეში ნადირს აღარ უშვებ, არ გრჩება ნუკრი შველია,
რატომ ცოლსა არ შეერთობ, ნეტა მითხრათ, რას ელია“.

— „ცოლი შევიერთო ლამაზი, ვაჟ თუ არ წამიკაროსა,
სამეზობლოდ რომ გავიდეს, უღვაშ კოკობი ნახოსა,
მას გაუშალოს ბუმბული, მე ჩალა მომეყაროსა,
მას შეუწვას ერბოკვერცხი, მე მხალი მომინახოსა!“ 482

აღახვენ ბაგენი

აღახვენ ბაგენი ჩემნი, ღმერთო, სამებით ქებულო,
ჰაერთა ზედა საღტარნი, დიდებით დამკვიდრებულო,
აღამიანთა ხსნილსათვის განგებით მოვლინებულო,
არსებით ერთ-ბუნებით, პირებით სამრიცხვებულო.
ვისია მწვანე კარავი, მალღიდგან გარდმოხატული,
ღეთისა და მისი ნებითა მთვარე ხარ გამოხატული. 483

დელივო დელია

ჰე ჰე ჰე ჰა, დელივო დელია დელა, შენ რომ წიგნი მოგეწერა,
ჰე ჰე ჰე ჰა, დელივო დელია დელა, წავიკითხე გარნა მეცა,
ჰე ჰე ჰე ჰა, დელივო დელია დელა, ტკბილი სიტყვა რომ
გებრძანა,
ჰე ჰე ჰე ჰა, დელივო დელია დელა, გულსა ნათლად გარდამექცა.
ჰე ჰე ჰე ჰა, დელივო დელია დელა, ტკბილი ხარ და საყვარელი,
ჰე ჰე ჰე ჰა, დელივო დელია დელა, ყველამ იცის გარნა მეცა,
ჰე ჰე ჰე ჰა, დელივო დელია დელა, თუ გულით არ გიყვარდე,
ჰე ჰე ჰე ჰა, დელივო დელია დელა, სასიკვდილოდ დანა

გეცა. 484

სატეკვამო

მანანა ჩარირამა

მანანა ჩარირამა, მანანა ჩარირამა,
ქალო, შენმა სიყვარულმა მე სიცოცხლე მანანა,
ჩარირამა ბეზია, ჩარირამა ბეზია!
აბრეშუმი აღარ ღირს, ბამბა მაინც ბევრია,

შაირი შემომელია, სათქმელი კი ბევრია,
დაეჭედი, წიგნი დავწერე, საკითხავი დილია,
დარდებიც გადავყოლე, დევიფიცო ბედია. 485

* *

(მეგრულად)

(ქართულად)

ჩაირამა გორგოლა ჩაირამა გორგოლა,
ოჩოგოთო მოგორა, მიდღემჩი რომ მაგინო,
o შენი ოვო ქო რლოლა, ჩაირამა... მაინც უნდა გიქნა, ჩაირამა... 486

მელე მარიკია

(მეგრულად)

(ქართულად)

მელე მარიკია, მოლე ქაქუჩია, ვაღმა მარიკელა, გამოღმა ქაქუჩელა,
შური მე ვქიმინია, სულო, რა ვქნა,
კარი გომინჯია!.. კარი გამილე!.. 487

ტაშა, ტაშა

ტაშა, ტაშა, ტაშა ხელებსაო, დოუნაგრე ცხენებსაო,
მე ყვაველი მიკრეფია, ისიც წყალში ჩამიყრია. 488

წყალი მდღვია

წყალი მდღვია, ქალი კივა, ქალსა ვაყი ხოლებია,
ვაყო, ადრე ამიდექი, დამიბანე ხელპირია,
გვერდს მოხსვი ხოხობია. ხოხობს ოუგლეჯია,
მთა გადოურბენია. 489

ადე, გოგოვ

ადე, გოგოვ, ითამაშე ოქროს სინის ლამბაქშიგა,
თითები მოყვანილი გაქვ ოქრომჭედლის ფარგალშიგა. 490

ეს ბიჭი კარგა თამაშობს

ეს ბიჭი კარგა თამაშობს, ეღება არემარესა,
ამან რო ფეხი იტკინოს, ფათერაკს დააბრალებსა. 491

შენ გიორგი ერისთავო, ჩაირამა, ჩაირამა,
 სიყმაწვილით განსაჯო, ჩაირამა, ჩაირამა,
 გილალტეს, თვალი დაგწვეს, ჩაირამა ჩაირამა,
 ოსეთს ჩადი ქარივითა, ჩაირამა, ჩაირამა,
 იქა თვალი აგეხილა, ჩაირამა, ჩაირამა,
 თან გამოუდღე გზასაო, ჩაირამა, ჩაირამა.
 გიორგიმ უთხრა ცხენსაო: ჩაირამა, ჩაირამა,
 მარჯვედ დადექი დღესაო, ჩაირამა, ჩაირამა,
 ოსის წვერზე რომ შეგიყვან, ჩაირამა, ჩაირამა,
 კოდით დაგიდგამ ქერსაო. ჩაირამა, ჩაირამა.
 ოსის წვერზე რომ შევიდა, ჩაირამა, ჩაირამა,
 ანუ სად იყო ამდონი, ჩაირამა, ჩაირამა,
 ანუ სად დაიბადაო, ჩაირამა, ჩაირამა,
 შავ ღრუბელივით მოვლიან, ჩაირამა, ჩაირამა;
 ნისლივით შემოგვერტყაო. ჩაირამა, ჩაირამა
 თოფის სროლა მილივითა, ჩაირამა, ჩაირამა.
 გიორგის მოხვდა მუხლსაო, ჩაირამა, ჩაირამა.
 გიორგი ჩამოასვენეს, ჩაირამა, ჩაირამა,
 ბარაკონის სახტარზედა. ჩაირამა, ჩაირამა,
 შეეგება დედა მისი, ჩაირამა, ჩაირამა,
 სამი ასეთი იკივლა, ჩაირამა, ჩაირამა,
 მის სიმაღლე მიწა გაწყდა, ჩაირამა, ჩაირამა.
 შეეგება მისი ცოლი, ჩაირამა, ჩაირამა,
 სამი ასეთი იკივლა, ჩაირამა, ჩაირამა,
 ზეცას კარები შეაღო, ჩაირამა; ჩაირამა,
 ასწი-დასწია პერანგსა, ჩაირამა, ჩაირამა,
 ოსურებ დაფრანგულია, ჩაირამა, ჩაირამა,
 ულაშს გადუსვა ხელია, ჩაირამა, ჩაირამა.
 გიორგი, რამ შეგიცვალა, ჩაირამა, ჩაირამა,
 შენი სამწუთრო ფერია? ჩაირამა, ჩაირამა,
 აგრე გყოლია მტერია, ჩაირამა, ჩაირამა,
 როგორც შენი გიორგია. ჩაირამა, ჩაირამა
 კუბოში რომ ჩააწვინეს, ჩაირამა, ჩაირამა,
 მისი სასახლე ეგონა, ჩაირამა, ჩაირამა,

ცივი ქვა თავ ქვეშ დოუდვეს, ჩაირამა, ჩაირამა,
დორის ბალიში ეგონა, ჩაირამა, ჩაირამა,
თავზე მიწა წააყარეს, ჩაირამა, ჩაირამა,
მისი საბანი ეგონა, ჩაირამა, ჩაირამა,
ქია-ჭუა დეესია, ჩაირამა, ჩაირამა,
მისი ცოლ-შერილი ეგონა, ჩაირამა, ჩაირამა,
გველმა ლოყაზე უკბინა, ჩაირამა, ჩაირამა,
მისი მარიკე ეგონა, ჩაირამა, ჩაირამა. 492

ევო, მევო

ევო, მევო, ლევან ჩხეიძეეო,
შენი გოგო კურტანაძე მე წავიყვანეო,
სანახველაზე მიბია, ვარდივითა სდგასო.
ვარდი ამიკრეფიაეო, ჭურში ჩამიკრეფიაეო,
ჭური აღუღებულაეო, ქალი აკივლებულაეო,
ქალსა ვაჟი ჰყოლებია, მამას განხარებიაეო,
შამა აკენისთვის წავიდა, რომ მისულა შუა გზაზე,
სული ამოხვდენიაეო.
ჩავიარე ჭალასაეო, ჭალა ეკლიანიეო,
მუხა ძეწკვიანიეო, ზე შევდექი მაღალსაეო,
დავუძახე თამარსაო, თამარ ჩემი რძალიეო,
მიქელაძის ქალიეო,
იმას რომ კაბა აცვია, მთელი რაჭის ფასიაეო. 493

მალლა შემოჯდა

მალლა შემოჯდა
უცხო ფრინველი,
ბოლოწითელი,
ორბი ფთიანი.
ელელეს ჩამოვდა
ოსი და დვალი
ფაიქოშვილი.
ომი შეიქნა
ქალაქის კარსა,

გათენებინსა,
ციკრისა ჟამსა,
ომი შეიქნა,
ქნევა ხმალისა,
ძგერა შუბისა;
შუბის ნალეწი
ზეცას ცვიოდა,
მესამეს დღესა
ჩამოსციოდა.

ჯათარ გაიქცა,
დვალი მოსდევდაო,
ჯათარ, ვერ წახვალ
შინა მშვიდობით,
ცოლს ვერ მიუტან
ლაშკრულ ამბავსაო,
წითელ კაბასაო.
ჯათარ წაიქცა,
ბეტი ოქროსი.
კითხვა შეიქნა:
ჩვენი რა იქნენ
შინითელეზიო?
უკან მიდიან
დაშინებულო.
თოფის, ხმლისაგანო,

ასრილ-დაპრილო,
სისხლში გავსერილო
ბევრი მოქწიეო
თავი გოდრითაო.
ცა და ი ლაშტითაო (?),
წვრილი წელეზიო
ხელკალათითაო.
მუზარადონიო
გორსა გორევაო.
გერგილ იძახისო
გალმა ქალასაო,
ვინცა კაცია,
ჩოხაც აცვიო,
ჩოხა ჯაჭვისაო,
ქუდი ნაბდისაო. 494

ბატონმა ცხენი მიბოძა

ბატონმა ცხენი მიბოძა, ჰაუ რირა აშა ჰა!
ნეტამც არ ებოძებია, ჰაუ რირა აშა ჰა!
ოუდევი აღვირია, ჰაუ რირა აშა ჰა!
ყველას გული აგვირია, ჰაუ რირა აშა ჰა!
ოუდევი ლაგამია, ჰაუ რირა აშა ჰა!
თავი ქონდა მაგარია, ჰაუ რირა აშა ჰა!
წამოვადგი უნაგირი, ჰაუ რირა აშა ჰა!
წამუაჟდა ტურა-მგელი, ჰაუ რირა აშა ჰა!
მოუჭირე ლვედებია, ჰაუ რირა აშა ჰა!
შემემტერა გვერდებია, ჰაუ რირა აშა ჰა!
გევიყვანე ქალაქშია, ჰაუ რირა აშა ჰა!
თავი წარგო ტალახშია, ჰაუ რირა აშა ჰა!
მევიტანე კოკით წყალი, ჰაუ რირა აშა ჰა!
მოვბანე თავ-კისერია, ჰაუ რირა აშა ჰა!
გევიყვანე მარტვილსაო, ჰაუ რირა აშა ჰა!
წიხლი მიკრა ყმაწვილსაო, ჰაუ რირა აშა ჰა!
გევიყვანე ორშაბათსა, ჰაუ რირა აშა ჰა!
კაცი მაძლევს ორ შაურსა, ჰაუ რირა აშა ჰა!

გვეყვანე სამშაბათსა, ჰაუ რირა აშა ჰა!
 კაცი მაძლევს სამ შაურსა, ჰაუ რირა აშა ჰა!
 გვეყვანე ოთხშაბათსა, ჰაუ რირა აშა ჰა!
 კაცი მაძლევს ოთხ შაურსა, ჰაუ რირა აშა ჰა!
 გვეყვანე ხუთშაბათსა, ჰაუ რირა აშა ჰა!
 კაცი მაძლევს ხუთ შაურსა, ჰაუ რირა აშა ჰა!
 გვეყვანე პარასკევსა, ჰაუ რირა აშა ჰა!
 კაპეკათ დააფასესა, ჰაუ რირა აშა ჰა!
 გვეყვანე შაფათსა, ჰაუ რირა აშა ჰა!
 ყველა იმას მეუწება, ჰაუ რირა აშა ჰა!
 შენი ბატონის წყალობა, ჰაუ რირა აშა ჰა!
 არ მოგიშლის შამათსა. ჰაუ რირა აშა ჰა!
 გვეყვანე კვირესა, ჰაუ რირა აშა ჰა!
 ველარ არყევს კბილებსა, ჰაუ რირა აშა ჰა!
 გვეყვანე ხონსა, ჰაუ რირა აშა ჰა!
 ყველე იმას მთხოვსა, ჰაუ რირა აშა ჰა! * 495

საფერხულ ლექსები

სად მიხვალ

სად მიხვალ, თეთრო ქათამო? კახეთისაკენ, ბატონო.
 კახეთს რა გინდა, ქათამო? ყაჭისათვინა, ბატონო.
 ყაჭი რათ გინდა, ქათამო? ქალისათვინა, ბატონო.
 ქალი რათ გინდა, ქათამო? სიძეს გავიჩენ, ბატონო.
 სიძე რათ გინდა, ქათამო? შეშას გამიხეთქს, ბატონო.
 შეშა რათ გინდა, ქათამო? წყალს გავაცხელებ, ბატონო.
 წყალი რათ გინდა, ქათამო? თავს მოვიტუთქავ, ბატონო.
 თავი რათ გინდა, ქათამო? ნეფეს მივართომ, ბატონო. 496

ქალსა ვისმე

ქალსა ვისმე, ქალსა ვისმე	მოლი მოსულაო,
ერქვა შროშანაო,	მოლცს თავსა, მოლცს თავსა
ხუთსა თითსა, ხუთსა თითსა	ნაძვი ასრულაო,
ეცვა ბეჭედაო,	ნაძვის წვერსა, ნაძვის წვერსა
ბეჭდის თვალსა, ბეჭდის თვალსა	ქორს ბუდე ედგაო,

ბუდე იყო, ბუდე იყო
აბრეშუმისაო,
კვერცხი ჰქონდა, კვერცხი ჰქონდა
იაგუნდისაო,
გადმოსჩეკა, გადმოსჩეკა
მარგალიტისაო,
ღმერთო ერთი, ღმერთო ერთი
ჩემთვის გაზარდეო,
სხვა ათასი, სხვა ათასი
სხვისთვის გაზარდეო,
სანადიროს, სანადიროს
გზა გაუწარდეო,
ინადიროს, ინადიროს,
მოკლას ირემიო,
ეიკიდოს, ეიკიდოს,

შინ მოიტანოსო.
მაგ ირემსა, მაგ ირემსა
ბეწვი შეგლიჯეო,
მაგ ბეწვისა, მაგ ბეწვისა
ჩონხა დამირთეო,
ნაგულარი, ნაგულარი
წმინდა ბაიჭიო.
ჩემო ქმარო, ჩემო ქმარო,
ლომო და გმიროო,
მაგ ალვის ხეს, მაგ ალვის ხეს
ტოტი შესტეხეო,
მაგ ტოტისა, მაგ ტოტისა
სახლი დამიდგეო,
ნაფოტარი, ნაფოტარი
წისქვილ-ბოსელიო. 497

ყურშა ო რაშაო

ყურშა ო რაშაო, ო, ჩემო ყურშაო,
ყურშა გავგზავნე ჰანადიროთაო, ო, ჩემო ყურშაო,
აწ კი მოივლის სასადილოთაო, ო, ჩემო ყურშაო,
ყურშა მოსდევდა, ყეფით მოსდევდაო, ო ჩემო ყურშაო,
ყურშას ყეფილი გავდა ქუხილსაო, ო, ჩემო ყურშაო,
ქუხილსა გავდა მალლა მცისასაო, ო, ჩემო ყურშაო,
ყურშას ნახტომი დიდი მინდორიო, ო, ჩემო ყურშაო,
ყურშას ტატები კალოს ოდენიო, ო, ჩემო ყურშაო,
ყურშას თვალები ცხრილის ოდენიო, ო, ჩემო ყურშაო,
ყურშას ვინ კადრა ქერის ბალარჯიო, ო, ჩემო ყურშაო,
ქერის ბალარჯიო, მტკიცულს ვაჭმევდიო, ო, ჩემო ყურშაო,
ყურშას ვინ კადრა ქერქის ბაწარიო, ო, ჩემო ყურშაო,
ქერქის ბაწარიო, ჯაჭვით ვაბემდიო, ო, ჩემო ყურშაო*. 498

აჰა, ქრისტე

აჰა, ქრისტე აღსდგა, გიხაროდეს, მოსულა, მოუტანია,
მადლი მახარობელსა, რა! უფრო მოუტანია,
მახარობელი მოსულა, პური და ღვინო ბრეველია,

ახალი ტანისამოსი. მარიობა გაგვიტენდა .
ახალო ჩემო მძახალო, აქა ბრძანებელს ყველასა,
მერმისათ კიდევ ვნახავო, დიდსაცა და პატარასა. 499
მერმისათ მარიობასა.

საბრალო დედაბრისასა

საბრალო დედაბრისასა თავენი ყანასა მკიანო,
ირემენი ურენს აბიან, კალოს პირს ძნასა ჰყრიანო,
შვლები კალოში აბიან, რა ტურფათ შამოსცქრიანო,
ზედ ანგელოზნი უდგანან, წვრილს ხმაზე დასძახიანო.
ზეცას ყარანა გაგზავნეს, ფრინველი მოკრიფიანო,
შენს მადლსა, ჩხიკვი ნუ გინდა, სუფრასა აგვიშლიანო,
სილამაზითა ხოხობი შუაში ჩაისვიანო,
საწყალი ბერი ქედანი ბოლოში მაიგდვიანო,
თითონა სვამდენ ღვინოსა, ჩვენ დურდოთ გაგვხეთქიანო*. 500

აღზევან წაველ

აღზევან წაველ მარილითვინა,
მარილს მოვიტან და ჩემი ცხვრისთვინა,
ჩემი ცხვრისთვინა და თავშავისთვინა.
დედამ მიშალა და — არ დავიშალე,
მამამ მიშალა და — არ დავიშალე,
წაველ და წაველ და — არ დავიშალე.
უფროსმა რძალმა და — პური ჩამიწყო,
მისმა მომდევნომ და — შოლტი ხელთ მამცა,
უმცროსმა რძალმა და — გზა დამიწყველა.
მაინცა წაველ და — არ დავიშალე.
შუა გზას მიველ და — სიზმარი ვნახე, —
ჩემი თავისა და ნიშა ხარისა.
ჩემს ნიშა ხარსა და — რქა მასტეხოდა,
პერანგს ვიხვედი და ისე უხვევდი.
წაველ და წაველ და — მარილეთს ჩაველ,
ორმოცსა ქვესა და — ორიღა მაკლდა,

მისთვის მოვბრუნდი და — კლდენი მომექცა,
 კლდენი მომექცა და — ქვეშ მომიტანა
 ფეხის თითებმა და — ბორჯი გაიდგა,
 ხელის თითებმა და — დაიყვავილა,
 წვერმა უღვაშმა და — ცვივნი დაიწყო.
 თქვენი ჭირიმეთ და — ამხანაგებო,
 ჩემს ნიშა ხარსა და — სახრეს ნუ დაჰკრამთ,
 ჩემს ირმა კამეჩს და — ტოლს ნუ დაუდებთ,
 ჩემს ბრმა მოზვერს და — შოლტს ნუ მოუქნევთ.
 დედას უთხარით და — დედას, დამწვარსა,
 ბევრს ნუ იტირებს და — თვალებს ნუ იტყენს,
 ლელას უთხარით და — ლელას, ჩემს დასა,
 ინა იყიდოს და — თითნი იღებოს,
 მხიარულის წილ და — შავს ნუ ჩაიცვამს*. 501

უ ბ რ ა ნ ა ი

ყარანაი ყანაშია ტურფათ გასუქებულაო.
 წავალ, ყარანას დავიჭერ, თოკ ჩავაბამ ყელზედაო,
 შევკრამ და შევიგოგებ იმ მაღალ სერზედაო.
 წინ კაცი შემამეყარა: „ცხენს არ გაცვლი ცხენზედაო?“
 ყარანას მაინც არ გავცვლი, სამიც მამცე ერთზედაო.
 ყარანა გამიდიდგულდა, გადმივარდა კლდეზედაო,
 ცალი ფეხი მოიტეხა, მორბის ცალსა კლანჭზედაო.
 ფრანგული ხმალი გავტეხე მისი ყელის ჭრაზედაო,
 ფრთიანი ცულიც გავტეხე იმის შუა ძვალზედაო,
 ასი ლიტრა ქონი ეკრა იმის თირკმელაზედაო.
 ასსა ურემსა დაუდე, ორასს უღელსა ხარსაო,
 მიაქ და მიაჭრიჭინებს, ამტვრევს კოფო-ჭავლასაო,
 ამას ქალაქში ჩავიტან, მივალ მელიქის კარსაო,
 ლიტრას აბაზათ გავყიდი, სამწვადეს შაურათაო.
 ყარანასი ფეხებით ჩამოსხმული სვეტებით,
 ასმა კაცმა ვერ შეჭამა, — ვაი დედა, ფეხებით! 502

ჩიტი გავზარდე

მე ერთი ჩიტი გავზარდე, ელვარე იყო, წითელი,
ქოჩორი ჰქონდა ფირუზი, ყბა და ჩისკარტი ყვითელი,
ეუენი ება ასეთი, — ყოვლათ რბენას მისგან ველი,
სულ იმას ემსახურება სამი გარდელი გამდელი,
დღისით არი მგალობელი, მოღზინე და ღანე ფთხილი,
არ ეძინოს იმის ხმითა ქალსა ტკბილათ დილის ძილი. 503

ჯორი ღვას ნაძვის ძირსაო

ორშაბათს დილა გათენდა, დავუდექ ტყისა გზასაო,
[მ]ხარ მარჯვნივ გადავიხედე, ჯორი ღვას ნაძვის ძირსაო.
ჯორს ვკითხე და არ მითხრა, თუ ვარ მე ხემწიფისაო,
ბარე ვორ ჯონი მივარტყი, მალლა იქნევედა ტლინკსაო.
ოქროს თეფშები ჰკიდია, იბრილი თათრებისაო.
შევაქარ ბამბის თოკები, დავფალი ნაძვის ძირსაო,
მოველ და ბიძას ვახარე: „ბიძავ, მაკოცე პირსაო,
ჩვენც გვეყოფა და შენცაო, დარჩება შვილს-შვილსაო“. 504

კ უ რ დ ლ ე ლ ი

კურდღელი ჩამოცანცალდა, ფხმოტეხილი საწყალი,
ზურგზედ ეკიდა საგძალი, ჩაფნახევაჩი მაქარი,
ნეტავი წინ შემოვყროდი, მე ვიყავ მისი ვაქარი*.

კურდღელსა შეშა მოჰქონდა ასი ურემი ერთათა,
ორღობეს არ ეტეოდა, ყურით ამტვრევდა ღობესა.

კურდღელსა ფეხი მომიტყდა, სათივეს მივე ბოძათა,
კურდღელსა კბილი მომიტყდა, ხანჯალს დავაგე ტარათა. 505

კურდღელმა სთქვა

კურდღელმა სთქვა: ჩირგვში ეზივარ, ვერვინ მოვა ჩემზედაო.
გადვიხედე სერზედაო, ბატონი ზის ცხენზედაო,

თან მეძებრები მოუძღვის, დაგეშილი ჩემზედაო,
აღმართშია მე ვაჯობე, დაღმართშია იმათაო,
ერთმა წუწკმა მეძებარმა კბილი გამკრა გვერდზედაო.
გამწიეს და გამომწიეს, მიმაწვინეს გვერდზედაო,
მეჭინიბეს გადამიგდეს, „შემოიკარ ცხენზედაო“,
მზარეულსა მიმაბარეს, „ეს აგვიგე ჩხირზედაო“.
ცალი გვერდი ცეცხლმა დამწვა, ცალი ერბოს ცხებაამო,
დახედე ამ თავადებსა, რა ლხინი აქეთ ჩემზედაო,
კრახა-კრუხი აუღინეს ამ კვრიხინა თავზედაო. 506

სამთლის გუთანს ავაზენაზ

სამთლის გუთანს ავაზენებ, შიგ შევაბამ უღელ თევზსა,
ზღვაში ვხნამ და ზღვაში ვთესამ, თავგებს ვამკვეინებ ქერსა,
ყინულზედ კალოს გავლენუმ, მორევეშია ჩავყრი ბზესა,
ქინჭველას გოდორს ავკიდებ, კამბეჩებს დავუყრი ბზესა. 507

ა გუზინა და დღესაო

ა გუზინა და დღესაო ქორწილი ჰქონდა ღვდელსაო,
ძალმა ხორცი გამამტაცა, პატარძალს კი სცესაო.
პატარძალი ბუბუტებდა¹: ვერ დავდგები თქვენსაო,
დღეს ჩავალ ვარდისუბანში, ხვალზევითა ჩვენსაო.
დედას წიგნი მაეწერა, შიგ ჩაედვა გიშელიო,
ქალო, მანდა მაითმინე, მე ვერარას გიშველიო. 508

მიმინო მყვანდა, მიყვარდა

მიმინო მყვანდა, მიყვარდა, დამეძინა, — გამეპარა,
შამიჯდა კურთის ციხეზე, ეჟონი მიჟღერიალნა,
ემის ეჟონთა ეღრიალმა ქალაქი შააჯერა.
ქალაქი ბძანა მელიქმა, — ავჭალას თურქნი დგანანო.

¹ ბუბუტებდა.

მიწრონი გავარბენინენ, ფართონი უფრო ჩქარაო.
მივიხედე და მომდევედეს ის ურჯულონი ჯარადა,
ასი ვხკარ, ასი დავკოდე, სისხლი გაუშვი ღვარადა.
ერთი მეცა მკრეს ბეჩავსა, გულსა მამბია მონადა.
დავსჯე და ვსწერე წიგნები, მტრედსა შავაბი მხარადა:
ეს დედაჩემს მიუტანე, — „ველარ მოგივალ ხანადა,
ე ქალი გაათხოვოდეთ, ქმარი შართოდეთ ჩქარადა“*. 509

ალაზნის პირსა

ალაზნის პირსა მოსულა წითელი სატაცური,
დავჯე და კრეფა დავუწყე, — მეგონა უკაცური.
მივიხედე და მამდევედა ის ურჯულო ლეკის ჯარი.
დავჯე და წიგნი დავწერე, მტრედს გამოვაბი მხარათა:
ეს დედაჩემს მიუტა, — „ველარ მოგივალ ჯანათა,
ჩემსა პატარძალს ხელი უღებე ჩინთა,
დაისვი მუხლის ძირასა“. 510

ახლა იქიდგან გიახელ

ახლა იქიდგან გიახელ ქისიყის ბოლოდგანაო,
ქისიყმა კაცი მამწია, — წინ ლეკი დაგიხვდებო.
ნეტაცა ლეკი მაჩვენა, ვასესხო ცხელი ფინთინი!
მოვიხედე და მომდევენ ურჯულო ლეკი ჯარათაო.
გზა წვრილი ამოვარბინე, მინდორი უფრო ჩქარათაო,
ასი ვკარ, ასი გავწყვიტე, ერთი გადმერჩა შავათაო.
მუხასა ზურგი მივანდე, შტოსა დავწიე ფარათაო;
დავჯე და წიგნი დავწერე, მტრედსა შევაბი მხარათაო.
ესი დედაჩემ მთართვი, —
„გიყვარდა თეთრი მანდილი, ჩემზე ასწერე შავათაო,
ე ჩემი საყმო კაცები ჩემზე აუშვი ზარათაო,
ჩემი ქამარ-ხანჯალი გამიეც საწირავათაო,
ეგ ჩემი პეტერა ცოლი — ნუ გამითხოვებ ჩქარათაო,
თუ გემითხოვო ჩქარათაო, მე მჯობდეს კლავი ძალათაო“*. 511

წყალ გაღმა იხვი დედალი

წყალ გაღმა იხვი დედალი გამოღმა გამოქროჭონდა,
კვერცხი დაედვა ოქროსი, შუა ბაზარში ვაჭრობდა,
ორი ბაზარი ეელო, მესამეს ახლა ვაჭრობდა.
მივიხედე ბაზარშია, ქალი იჯდა ჩარდახშია,
ლამბაქით ბალი მივართვი, სამი დღე კარსა უარე,
ერთიც ვერ ავალებინე. მიველ და ფრანგულს უანბე-
დაჯდა და ხმალი გაღესა, ცერი აუსვა ფხაზედა,
მოჭკრა თავი და მიჰკიდა თავის საწოლის კარზედა:
„ვინც ამას ხელავდეთო, ნურვინ გამივლით კარზედაო!“ 512

ხიზამბარელს ქალსაო

ხიზამბარელს ქალსაო თევზი მექნარშაო,
ჩავიარე, მეცა ვთხოვე: „მეც მაჭამე, ბეჩავო“.
— „რა გაჭამო, ბეჩავო, მეც არ მეყო ესაო“.
ფურმა წიხლი გაიქნია, ჩემს ამხანაგს ეცაო:
„ია, ბატონთან წავიდეთ, შენც იჩივლე, მეცაო!“
— „ე რალა საჩივარია, — უნებურათ ეცაო“.
— „უნებურათ რასა ქვიან, კაცი კვდება, ბეჩავო,
ამდენი სისხლი ედინა, გაგვიკვირდა ჩვენცაო“.
საბძელშია შავიხედე, თივაც იყო, ბზეცაო,
შიგ რო ქალი თამაშობდა, მთვარეც იყო, მზეცაო. 513

კოვლი გოგო

მინდორ-მინდორ წამოვედი, ალაგ-ალაგ კოჭი იყო,
მე საწყალმა რა ვიცოდი, თუ ის ქალი კოჭლი იყო! 514

კავკავისა მინდორზედა

კავკავისა^ა მინდორზედა, ოქროს დიელა,
თეთრი ცხენი მოგოგავდა, ოქროს დიელა,

ზედ იჭდა ბიჭი ლამაზი, ოქროს დიელა,
 ჰქონდა უღვეში ქერა, ოქროს დიელა,
 უკან ნოსდევს კოკლი გოგო, ოქროს დიელა:
 „ბიჭო, აქეთ მოიხედე, ოქროს დიელა,
 სიკოკლითა რასა მწუნობ, ოქროს დიელა,
 განა კურდღელს მადევნებო, ოქროს დიელა,
 სახლსა კარგა შეგინახავ, ოქროს დიელა,
 თაროს დაგცკრიხლებო, ოქროს დიელა,
 ჯამებს კარგა დაგირეცხავ, ოქროს დიელა,
 კოვზებს დაგიწკრიხლებო, ოქროს დიელა,
 შვილებს კარგა შეგინახავ, ოქროს დიელა,
 ერთს არ დაგიზიანებო, ოქროს დიელა,
 საფეიქროს მავუჯდები, ოქროს დიელა,
 მაქოს დავატრიხლებო, ოქროს დიელა,
 ახალუხსა შეგიკერავ, ოქროს დიელა,
 ჯიბეს ჩაგიხხრიალებო, ოქროს დიელა,
 მაუდის კაბას შეგიკერავ, ოქროს დიელა,
 კალთებს შავიშრიალებო, ოქროს დიელა“. 515

ეს გოგილაძე ბასილა

ეს გოგილაძე ბასილა მოწყალე ღმერთმა ასია,
 მოყვარე პატრე დაყრის, ცოლს შეაგინებს სახლშია,
 ერთხელ პური არ გვაჭამა, — მეხი დაგეცეს თავშია!
 ქექოი ძრიელ გაჯავრდა, გამოეცალა კარშია,
 ღვინიან ფარა დაკარგა, გამოკრულ იყო ჩვარშია.
 მაყრებ შეგვიდგა ჩურჩული: ჩვენც არ გაგვყარონ კარშია,
 ბიჭებო, ნუ გეშინიანთ, სიმღერას ვიტყვით სახლშია!
 ვახშამი რომ მოგვიტანეს, ძვალი ჩაედოთ ჯამშია,
 იმათ ცოცხალს ის მოუვა, — ძაღლი ჩაარწყევს ყელშია! 516

ელელია მელელია

ელელია, მელელია, დანა სამართებელია,
 თქვენი გოჭი ჩვენ შევჭამეთ, სუქანი, გემრიელია.
 თავ ბატონი წამომადგა ქორიან-მეძებრიანია.

ქორი შეჯდა ხესაო, ლერწამისა წვერსაო,
აქ ჩამოდი ჩვენსაო, ღვინოს გასმევ ბევრსაო.
ნახევარსა მთხლესაო,
პურაა გაქმევ ქადიანსა,
ნახევარსა ნაცრიანსა,
თხას დაგიკლავ ბერსაო, მისსა შვილსა კრელსაო. 517

შ ა ვ ლ ე გ ო

შავლეგო და შე შავლეგო, შავლეგო!
შავლეგ იყო კარგი ბიჭი, შავლეგო,
კარგი, გორათ აგებული, შავლეგო.
ჰყავ ბატონი მადრიელი, შავლეგო,
ამხანაგი მოგებული, შავლეგო.
შავლეგ ცხენსა მოაფრენდა ვიწროსა და აესა გზასა,
შავლეგ ცხენი წამოეჭეცა ნაკვალევსა გუთნისასა.
თავსა თურქი წამოადგა დაღესილი აღმასითა.
„დამკარ, თურქო, ნუ გებრალი, თუ გული გაქვს მამაციისა!“
დაჰკრა თურქმა, თავი მოსჭრა, დაიკიდა უნაგირსა.
შავლეგ დედა მოტიროდა, მოიშლიდა გიშრის თმებსა:
„ჩემი შავლეგის მომკვლელი ჩქარა მიჩვენეთ წამზედა,
თუ იმას თავი არ მოგჭრა, გამცვალეთ კახის ქალზედა!“ 518

* *

შავლეგ ჩამოხტა შავსა გრილოსა,
ომი მოგვიხდა, ომი რა ომი!
ლემის ნაკუწი ხორათ დგებოდა,
სისხლის ნაღვარი ზღვეს ერევოდა,
შუბის ნამტვრევი მკასა ხვდებოდა! 519

დალა თქვით

დალა თქვით, ბარის მხედრებო, დალაობაცა ძნელია.
დაოჩებოდ იმის ცოლ-შვილი, დარჩებოდ უმწყალოთა,

დარჩებოდ იმის წითლაი!, დარჩებოდ ოხრათა,
ამხანაგებსაც უთხარით, — ჩემი,
ჩემი წითლაი გლახას მიეციოთ სულზედა,
ძუა-ფაფარ დაუწანით წითელი შავი რაშითა,
დალაობაცა ძნელია... 520

* *

ლექში მიკითხვენ ლექები, ქისტეთს არის დაჩინთანაო²,
. . . . (აკლია).

შენი გვარისა ქალ-რძალი შავითა იმოსებოდნეს,
ეგ შენი ცოლი ბეჩავი სანთებრივადა დნებოდეს,
შენი საწოლი ლოგინი ია-ვარდევით ხმებოდეს,
შენი წვერი და უღვაში მწვანელივითა ჰკნებოდეს.
ნეტარ შენს საიქიოსა, შენ შეხვალ ტრედი ფერათა,
. . . . (აკლია).

თავს გიდგან კოდნი, საპენი, გადმომდინარნი ჰერითა,
გვერდს გიდგა მელვინეები, ხუციოთა, დიაკვნებთა,
ამოიღებენ, დაღლევენ თუნგითა, მაშრაფებითა³,
დააღაი, დააღაი!.. 521

მოდლი ვნახოთ ვენახი

მოდლი ვნახოთ ვენახი, რამ შექამა ვენახი:
თხამ ჰამა ვენახი; თხამ⁴ ვენახი შექამა.
-მოდლი ვნახოთ თხაო, რამ შექამა თხაო:
მგელმა ჰამა თხაო; მგელმა თხა, თხამ ვენახი შექამა.
მოდლი ვნახოთ მგელი, რამ შექამა მგელი:
დათვმა ჰამა მგელი; დათვმა მგელი,
მგელმა თხა, თხამ ვენახი შექამა.
მოდლი ვნახოთ დათვი, რამ შექამა დათვი:
თოფმა ჰამა დათვი; თოფმა დათვი,

¹ ცხენი.

² ბატონთანაო.

³ დოქებითა.

⁴ დედანში ამ სიტყვის შემდეგ ფრჩხილებშია: ვ-ჩერ.

დათვმა მგელი, მგელმა თხა, თხამ ვენახი შექამა.
(თოფი, ყანგი, მიწა, თავვი, კატა, ძაღლი, ლომი). 522

ქალაქური

მინდა ლექსი ვთქვა, ქალო, მაღნიტიზმური,
ვით მოვიზიდო — მსმენელთა ყური,
რაც რომ გიხილე, ქალო, მშვენებით სრული,
მინდა ლექსი ვთქვა მაღნიტიზმური!
ვითა ვარსკულავი — გაბრწყინებული,
მაისის ვარდო — კოკრებით სრული!
ალვის ხის მგზავსად — ახმარებ წელსა,
ვარდნი ყვავილნი — სრულად გეტრფიან,
აწ დახშულს შეებას — სულნი მხდებიან,
ნაზრახის ეშხნი — მომწყურდებიან!
ოდეს შევებისა — ცეცხლნი მდებიან!
ვით მოვიფინო — შენთვის ვსტერი მე,
ამომხლა სული — შენი კირიმე! 523

• •

ქუციელი ქმარი ვიყავ, ნიდაჯ ქარი ქროდაო,
არც არა მე მივუტანე, არც არა იმათ ჰქონდაო. 524

* *

ბაღში ვარდები, შემოიყვარდები,
მოლი ჩემთანა, გითხრა დარდები! 525

ს ვ ა ნ უ რ ი

დიდება უშგულის მარიამს³

ზღუდე გარტყია ოქროსი,

☩ შესაწირი გინდოდა დიდი.

¹ მღეროდნენ ტფილისში 1860-იან წლებში.

² მღეროდნენ ტფილისში 1860-იან წლებში.

³ ქვემოთ მოთავსებული 16 სვანური ლექსის სვანური ტექსტის დაბეჭდვა, საშუალებად, ვერ მოხერხდა. ვებეჭდეთ გადმოქართულებულად.

ოსეთს დაიძრა ლაშქარი...
 ღვთისმშობელო, სად ბრძახედები?
 ყველა წაუყვანია შენი აღამიანი.
 დათას დაგვლოდეს სიბერე,
 შენ-ლა გაქცევინხარ.
 ცენაში შედიხართ,
 სადილობა ცენაში გვქონდა,
 საუზმე ზასხვაში გვქონდა.
 ფარარს ქვემოთ მივდივართ,
 ხამაო წითის ბალარში (?).
 მაჩხფარში შევდივართ.
 ო სეკოდავო მახხრფარო!
 ზოგს ეკიდათ ქეჩის ტვირთი,
 ზოგს ტანის იარაღი.
 მაჩხფარის მალლობამღი მოსულხართ,
 სიმღერა დაიქეს წმ. გიორგისა.
 ნინაულა ბევრს ტირის:
 შეკოლება ჰქონდა ბავშვებისა.
 ჯანყილი მას შენატროდა.
 სადღა იქნებოდა გათენება,
 ყველგან სამყოფი ექნებოდათ.
 ო, საბრალო მახრობაო,
 ყბა ფართო გექნება
 ნაცეში ალიბეგისა;
 ხატი გაგვიტეხიღ ღვთისმშობლისა,
 მადლი მისი გასწყრომია.
 შდულვაში¹ შედიან,
 სიმღერა დაიქეს წმ. გიორგისა
 მალყარში შევდივართ:
 ო, საბრალო მამაო ჩვენო,
 ქურჯინი² გაქამეს ოსური
 შესაწირის მაგიერ;
 გაგალამაზეს, გაგპარსეს,
 გყიდიან ჩერქეზეთში. 526

¹ სოფ. ოსეთში.

² ოსური მკვადი, სვანურად — ქურჯინი.

ლახამულას ლაშქარი დაიძრა

ლახამულას ლაშქარი დაიძრა,
თავმოყრილი არიან ბეჩოს ხიდზე.

ყველა რჩეული ბეჩოელები.

ლაშქარის წინამძღოლ

ჯულუბას ვერავინ გჯობდა;

ლაშქარის უკან გამყოლად

ნაწიფას ვერავინ გჯობდა.

ფუთას ხმალი უშიშვლია

ჯიხურის! კართან.

„ბავშვებო, თქვენ იქით გაიწიეთ!

დარტყმა ვაჟაკებისა სჯობდა,

ყველაში განსაკუთრებით ქვიჩიქელა

კლდესა შველს არ არჩენს,

მინდორსა კი ირმებს..

ყველაზე განსაკუთრებით ეყის მურზა,

ოთხი შვილი შენ გყოლოდა,

მოკედილი თოფი მხარზე გედვა.

თეთრი მათი ქუდეები

სისხლით შეღებილი ჰქონებიათ“. 527

რა ვქნა სიო

რა ვქნა სიო...

თამარ დედოფალი მობრძანდება,

თავზე გეხურა ზურჩია,

თმები გქონდა ხუჭუჭი (ყალყმისა),

ყურებზე გეკიდა საყურეები,

კბილები გქონდა მარგალიტისა,

თვალები გქონდა იაგუნდისა,

თეძოვებზე გეკიდა მძივები (პაშიმარი),

შიგნით გეცვა ატლასი,

გარედან გეცვა აბჯარი. 528

¹ სახლის წინ მიშენებული სადარაჯო.

მე საბრალო

მე საბრალო მაშინ ვიქნები,
როცა მუჟალი ბატონი გამიხდება;
ასე ბატონობას ვერ გავაწყობთ,
ვიდრე ბექებს არ შევუდგამთ კიბედ,
მანამ ცხენზე არ სჯდებიან,
სანამ არ დავუდგამთ ჯამად გობსა,
მანამ ყველსა არ შესჯამენ.
ასე ბატონობას ვერ გავაწყობთ,
კეისართან მივიდეთ გასასამართლებლად.
მუჟალელი ჯორზე იჯდა,
მულახელი ცხენზე იჯდა,
ასე მისულან კეისართან.
„ბატონო კეისარო, რამე გვიჩიე,
ასე ბატონობას ვერ გავაწყობთ!
მანამ ცხენზე არ შესხდებიან,
სანამ არ შევუდგამთ ბექებს კიბედ,
მანამ ყველსა არ შესჯამენ,
სანამ არ დავუდგამთ ჯამებს გობებად“.
— „აბა, მოდიტ, დანები მაჩვენეთ,
რომელსა უფრო სუფთად გექნეთ!
მულახელსა უფრო სუფთად ჰქონებია,
მუჟალელს ქონით გათხუბნული“.
— „ასე ბატონად არ ვარგებულხართ!
მულახელი ჯორზე შესვა,
მუჟალელი ცხენზე შესვა,
ბატონი მულახი, ცუდი მუჟალი!“ 529

შეჰიდი მუდეჰო, ანუ ბა ილბა ილბა-ბაილ

ბეთქანი ნადირობისას გადმოვარდნილა,
თოთანნიდან შეელი მოვიდა,
ლეწავ კალოზე;
მულახ-მუჟალი თავმოყრილია.
„ვინც ამას მოკლავს,
ის იქნება კარგი მონადირე!“

ბეთქანს კალო მიუტოვებია,
 შესულა დედამისთან:
 „დედა, სიხარულო, თოფი მომეც!“
 — „დედის დღე შენ შეგემატოს,
 წუხელ ცუდი სიზმარი ცნახე,
 ველარ გირჩევ ჩქით წასვლას!“
 ბეთქანს თოფი აუღია,
 ისე გაეკიდა შველსა უკან.
 წინ შველი, უკან ბეთქანი,
 თოთანის ქვამდი ნოვიდა.
 ბეთქანმა თურმე უკან მოიხედა:
 წინ მიუძღვინ სამარხილე გზა,
 უკან მოჰყვება სალი კლდე;
 და შეგიძღვა გამოუვალ კლდეში,
 უკან დასაბრუნნი აღარ გექნა.
 საბრალო ბეთქანო, საცოდავო ბეთქან!
 შეხის თოფის რახუნნი
 ისმოდა რაჭა-ლეჩხუმამდე,
 შენი წიგვრების წკავილი
 ქვეშოთ ისმოდა თავმოყრილ ლახამულამდე.
 მულახ-მულეალმა გაიგო,
 დაუწყიათ სვლა, წასვლა.
 ზოგს ეკიდა ქეჩის ტვირთები,
 ზოგს ეკიდა თოკვის ტვირთები,
 ზოგს ედვათ ბეჭებზე კიბეები,
 გაუვალ კლდის ძირამდი მოხვედით.
 ძირს ქეჩებს უგებენ*,
 ზემოთ თოკებს უშვებენ;
 ყოველ მხრივ კლდე იმართება.
 საბრალო ბეთქან, საცოდავო ბეთქან;
 „ტყუილა ნულა ცდილობთ!“
 — „ცოდვა ჩემი ნორც დალეოდეს
 თამარს, ჩემს რძალსა! —
 უწმინდური განომიშვა სანადიროდ.
 მამა ჩემსა უამბვით,
 ეხალისებოდეს ჩემთვის შველის თავი;

ჩემს ძმებსა უამბეთ,
 წვერი დაიყენონ ჩემ გამო;
 დედამა უამბეთ,
 მიკურთხოს ხაჭაპურ-ჭიშღვარი¹;
 ჩემსა ცოლსა უამბეთ,
 ხვამალა მიტიროს ყოველ კვირაში".
 საბრალო ბეთქან, საცოდავო ბეთქან.
 თმები, შენი თმები,
 ორბებს მიჰქონდათ საბუღრად:
 ძორი შენი ძვლები:სა
 ყორნებს ჰქონდათ ბარტყების საკმელად.
 ბეთქანი კლდიდან ვარდება,
 ძორი კლდეს შეურჩენია,
 ძვლები ძირს ჩასულა. 530

უშგულა ხევი დაიზრა

უშგულა ხევი დაიზრა,
 ეცერსა კაცი გაგზავნეს,
 ეცერამდი ჩაუთვალეს:
 გვანმარეთ თქვენი ძალია!
 ეს ეცერი და უშგული
 შეიქმნა დიდი ჯარია.
 შეკაზმულ ჯაფრუანი
 დილით შეკაზმეს ცხენები,
 მათ რომ აბჯარი ჩაიცვა,
 არ მოშორდები თვალთა.
 გორც ბოლომ რომ შევედით.
 ხმალით დაიწყეს ხრიალი.
 ბრილის ქალასზე ქვე შედგა
 მათი ულუსი ჯარით.
 თერეში, კარგი სოფელი,
 მიწა გასწყვიტა ჭროლითა.
 ღები მოგვცა ქალუანი,
 ფარაჯი მამამ გვიძახი.

უშგულამ, თქვენი ჭირიზე,
 მაცხოვარი ნახევარი,
 ნახევარი თქვენთვინ იყოს,
 გვემართოს თქვენი ბეგარა:
 კაი ნიშა თეთრი ხარი,
 ორი გაბიწი წელეწადში.
 ნარაი ხიდი გავვიწყდა,
 ახალ-ახალ ჩავარდება,
 ქველ-ქველი ქვე დარჩებაო.
 ქორცი გაუტეხელი,
 გვემარცხ ხიდი კარით.
 ალყაჩა, ჩემო ალყაჩა,
 ქორში მოდი სასტუმრად!
 ძამაძალი სვანებმაო,
 მეც ქვე ვიცო, მეც ქვე მომკლას,
 ჭირით მეც ქვე დავაჯერებ.
 გედიწურე ლეკურა,
 თამლი გაუწყვიტია,

¹ ნაცხობი ხაჭაპურის მსგავსად [კერცხნარევი].

მაშინ კისერი მოსჭერი.
დიგორში რომ გადიყვანეს,
წინ ქალები შეეყარენ.
აღუაჩა, ჩემო აღუაჩა,
ვისას იყავ სასტუმრად,

რეიქენ ხმალი შენიო?
ფარაჯი მამამ უძახა.
უშგულავ, თქვენი ჳირიჟე.
აწი კი არი წასვლის დრო. 531

ო საბრალო მოხუცი ნაგჭურ

სახლობ ლადრერის ბოლოს,
ზემოდან გავწროებენ დაღეშქელიანები.
ის კი მიკრულია შუმრას კლდეებზე,
მეტი გასანძრევი არსად მქონია,
ო მარჯვე რძლებო ჩემო,
ჯამლეთი ჩემი მომიყვანეთ,
შემიდგით უნაგერი ჩემს ჳამლეთს,
შეეჯდები წვრილი კატა.
ახ მარჯვე რძალო ჩემო,
შუბლის კანის გასაწვეად
ერთი თავსაფარი შემომაკარ.
კვლავ მოვდივარ წყალ-სასვლელებზე.
ამოვსულვარ ბუნდრანიში.
თვალი მქონდა მთავარანგელოზისკენ.
გვეედრები, მთავარანგელოზო,
მოხუც ნაგჭურის სიბერე
სამარცხვინო არა ქნა!
გადახტა თეთრს ხარსა,
ჩაუელის მთავარანგელოზს.
კვლავ მოვდივარ ფაცხას ჳემოთ,
სამი რჯული წინ დამიხვდა,
ამათაც გვერდს ავუხვევ.
კვლავ მოვდივარ ჳაობის ნაპირებზე,
შემოვსულვარ ბინჭვანიში,
სამ გობსა დავლევ,
მაგრამ პირსაც ვერ მისველებს.
ამოვალ ცალმაცამდი,
ჯამლეთი ჩემი ცალმაცეს ესტუმრება,

მე ისლამს ესტუმრებივარ.
 შემოვსულვართ გალავნის კარამდე,
 გავჩერდი და გალავნის კარზე,
 ორი ქალიშვილი საწველად იყვნენ.
 საბრალო ნაგჭურ, შენი სიბერე როგორი იქნება?
 „თქვე ქალიშვილებო, გამარჯობა!
 რძით ხავსე საწველები არ გაცვთ?
 მე აგივსებ სისხლითა“.
 მოუქნია ხმალი მისი,
 ორი ქალიშვილისთვის კისერი გადამიჭრია;
 ახლა ნაგჭური კარს გადახტება:
 ჩაველ ცალმაგამდი;
 შეეჯდები ჯამლეთს ჩემსა,
 სამი მათრახი დამირტყამს,
 გადაემხტარვარ ფაცხოს ფაფარზე.
 მე შევხედე მთავარანგელოზს, —
 ო მადლიანო, მთავარანგელოზო,
 მოხუც ნაგჭურს სიბერე,
 სიბერე სამარცხვინოდ ნუ,
 შენისა მშვიდობით.
 ქრისტემაც აგრე დაგელოცოს
 აქა მყოფი ადამიანი:
 ბატონის ჩვენის მშვიდობით! 532

გონჯოს ლექსი

გონჯო მოდგა კარებსა,
 აბრიალებს თვალებსა.
 ღვინო გონჯოს არა ქონდა,
 მიდის და თხოვს კაცებსა.
 ღვინო გონჯოს არ მისცა;
 ხელი ჩაკრა ხალამსა,
 ღმერთი მისცემს ბარაქასა.

— თინო თათუნა,
 შენ რას აძლევ გონჯოსა?
 ღორსა წველიან მაკესა.
 აღულებენ ფაფასა.
 ნუ მომიცქედეს გონიერი,
 არა მქონდეს მარილი! 533

შოვდივარ რეკვეთში¹

შოვდივარ რეკვეთში შეუტყობლად,
დასაბერებლო გიორგი!
ტყეს არჩვსა არ არჩენ,
კლდეს ჭიხვსა არ არჩენ,
დასაბერებლო გიორგი!
ყველას აკმევ, ყველას ასმევ,
მონდურავს ამიტომ არავის იყოლიებ
მშვენიერს შენს სათიბებში
ხესა ფრინველს არ არჩენ,
ზღვას თევზსა არ არჩენ,
დასაბერებლო გიორგი! 534

ო საბრალო ლებსრუე!

ო საბრალო ლებსრუე ჯაჭვლანო²,
ღამე ერთი ცუდი გახსოვს,
ალმაიზერების³ გომურში
ამ ბუშებმა ეცერლებმა⁴
დედაზედ გამარონინეს,
ყელზე შემაბეს შევნიაგი⁵
ისე წაჩიყვანეს დაღეშქელიანებისას⁶.
დაღეშქელიანების გომურში,
გომურში ოთარისა.
დამსვეს გომურში,
გომურში ოთარისა.
ბატონი ოთარი ძალიან მიყურებს.
„ბატონო ოთარ! რას მიყურებ?
რომელიც გყავდეს გამყიდველი ჩემი,
იგი ამაღამ როგორმე გამაცანი!“

¹ მღერიან ორფერხულის დროს.

² მღერიან ცეკვის დროს. ლებსრუე — კაცის სახელი, ჯაჭვლან — გვარი.

³ ალმაიზ — კაცის სახელი.

⁴ ეცერლები — ს. ეცერის მცხოვრებნი.

⁵ თასმა.

⁶ სოფლის სახელი.

იჩემებს თაზილა,
 თაზილა გოშთელიანი.
 თავი ნასისხლარი მგონია:
 რვა მდე კაცი შენი
 ყველა მომკლავს ქვემოთა,
 ცხრამდე კაცი შენი
 ყველა დამიკარგავს.
 თავ მგონია ნასისხლარი.
 მეორე დილას ზეზე ვდგებით,
 დავიწყეთ სვლა, წასვლა,
 სადღაც ლელენდი მოვედით,
 სავსე არის დევ-მხეცებოთ:
 „რომელიც იყოთ დედის შვილი,
 ის უკან გამომედევნეთ!“
 თაზილს კიბერი გავაგდებინე.
 დამიწყია სვლა, სიარული.
 ოთარს კაცი კარზე ედგა.
 ახლა მოვედი ოთართან:
 „ბატონო ოთარ, აბრძანდი;
 ახლა მოგივიდა ტყვის ნათასი!“
 ეს ოთარს გულში გაუხარდა.
 ხმალი ოთარს სასთუმალქვეშ ედგა.
 ოთარს ხმალი ამოვართვი,
 კისერი ხმლით გავაგდებინე.
 მე წმინდა გიორგის შევედრებოვარ,
 დამიწყია სვლა, წასვლა,
 ლატალის¹ ზემოთ მოვდივარ;
 მე ლატალელების არ მეშინოდა,
 გრძელი მათი ფეხ-წვივებისა.
 ლენჯერს² ზემოთ მოვდივარ;
 მე ლენჯერლების არ მეშინია,
 მოკლე მათი ჩოხებისა.
 წმინდა გიორგისკენ გასახედი შემექნა:

¹ სოფლის სახელია.

² სოფელი ზემო სვანეთში, მესტიის ახლოს.

საზედაზე ჭურს მოვხდი თავს,
მღვდელს წირვას გადავახდევინებ,
მოკეთე ადამიანებს ყველას დავპატიეებ. 535

ქალო საბრალოვ¹

ქალო საბრალოვ, ქალო საცოდავო,
წამყვანი მოგივიდა სამამამთილოდან.
დედამთილ-მამამთილს არ შეუდგები,
ცხენს უნაგირს ვერ შეადგამ,
ავჯანდში ფეხს ვერ შესდგამ,
აღვირს ხელს ვერ ახლებ,
წითელ-ყვითელს ვერ ჩაიცვამ,
თუ არა და, არა, არ მომცილდები,
ერთ დანას მე ვიკრავ,
მეორე დანას შენ ჩაგკრავ. 536

ოია ოიალე²

ოია ოიალე, ხადაჯუყვა³ და მის ლაშქარი,
ოია ოიალე, ციოცი⁴ და მისი ლაშქარი,
სახლები მოუწყვიათ, ოია ოიალე,
მოციქულობა გაუმართავთ...
ფაფის მსმელები ევემის თავადები,
ვერძის მკერდის სვანეთის თავადები.
აბა მარჯვედ, სვანეთის ვაჟკაცებო!
დასცემიან და ზევით მოუვლიათ
ჩერქეზ ვაჟკაცებისთვის.
ხადაჯუყვას ბეჭში ჰკრეს,
დაამხობენ ხეობას ქვემოთ.
ქრისტეს ისე დაელოცოს
ციოცი და მისი ლაშქარი! 537

¹ მღეროან ფერხულის დროს.

² ფერხულში მღეროან.

³ ევემის (სოფლის სახელია) უფროსი კაცის სახელი.

⁴ სვანების უფროსი კაცის სახელი.

ო საბრალო ასლან მურძა¹

ოთხშაბათ ღამეს ქალის მოყვანა გქონებია,
პარასკევ ღამეს კი ჯვრის წერა.

ასლანულ მღვდელთან² წასულა,
დარჯი³ თავის მამის სახლში.

ასლანულა შინ მოსულა:

„დედა სიხარულო, დარჯი რა იქნა?“

— „დედა, გფიცავ, ლოგინს აგებს.“

— „დედა, სიხარულო, არ აგებს;

დედა ჩემო [...?] მომეცი!“

— „ახლა მეძებენ მამა ჩემის სახლში:

ცხრა ჩემო ძმაო,

აბა, რაიმე გიქნიათ,

ასლან-მურძა ნაწნავეებს მაჭრის!“

უმცროსი ძმა გამოვარდა:

„მამა ჩემო, ცოდვა შენ გქონდეს

რვა ჩემი ძმებისა,

სისხლი ნულა დაგედვას,

ის დრო აღარ არის,

ჩავერიოთ ერთმანეთს.“

ამ დროს დარჯის ძმებისთვის ცხრა

კისერი მოუჭრია ასლან-მურძას.

ქრისტეს ისე დაელოცოს

აქა მყოფი აღამიანები! 538

უშგულის ახალგაზრდა ვაჟები

უშგულის ახალგაზრდა ვაჟები⁴

ვაზრობდით დღე და ღამე

თავს თქვენის დაღუპვას.

ამაღამდელი თქვენი სადგომი

სახლში იქნება ბერყანისა.

¹ მღერთან ფერხულში. ასლან-მურძა — კაცის სახელი.

² მღვდელს სეანები პაპს ეძახიან.

³ ასლანულას საცოლეს სახელი.

⁴ მღერთან ფერხულში.

მეორე დილას ზეზე დგებით,
დანძრევით სოფლიდანა,
დანძრევით დასაწევ ვორშაბათს.
დავიწყეთ სვლა, სიარული,
ჩვენ წმ. გიორგი გვილოცავს;
დავიწყეთ სვლა, სიარული,
ლაკერამას თავში მივედით.
ჩვენ ღვთისმშობელი გვილოცავს.
ერთმანეთსა შევხედეთ,
ფერი გვედვა ნაცრისა.
ნიშანიც ამით მოგვეცა.
დავიწყეთ სვლა, სიარული,
ბავარს ზემოთ რომ მივდივართ,
ქარავანი შეგვხვდა მწყერებდა,
ნიშანიც ამით მოგვეცა.
ლაკხდარს ზემოთ [რომ] მივდივართ,
ჩხკვმა დაგვძახა მარცხნიდან.
ქვემო მთამდის რომ მოვედით,
თოვლი შეგვექნა გასაკვალე,
კვალი გვიძღვა ქაჯისა,
წინ წასვლასა ვუარობდით.
ზემო მთამდის მოვედით,
თხა შემოგვხვდა ქაჯისა,
მცირედ ერთმანეთს შევეკრითხეთ:
ზოგსა გვიჩვენია მჟავე წყლისკენ წასვლა,
ზოგსა გვიჩვენა ნამყვამისკენ.
შეუხებეთ ნამყვამისკენ,
ნამყვამის ბოლომდინ რომ მოვედით,
ზემოდან მოგვეცენია ჯიხეები.
გორვაშის შვავმა მოგვიჭრა.
აბა, პატ, ახალგაზრდა ვაჟებო,
როგორც უშველით თავსაო!¹
არ გაგვიყონ ამხანაგობა.
თოფები, თქვენი იარაღი

¹ სიტყვა სიტყვით: რა არ გიქნიათ.

თოვლსა ერია.

გიორგი ბესისძე ბექაილს,

მსგავსი მურზაბეგისა,

თოფი ლამაზ მხარზე გედვა,

შენს ძმებს კითხულობ.

მაგრამ როცა ვერა გაიგო რა ძმებისა,

დაბრუნდა სოფელ ჟიშიანში.

ქალბატონებს უამბო ამ ბედის შესახებ ყველაფერი.

ჟიშიანის ქალბატონები წითლად იღებავენ თაქსაფრებს. 539

ასლამაზ, ხევის საქები¹

ასლამაზ, ხევის საქები,

დარჯილ გყავდა სევანეთში საქები.

სუთშაბათ სალამოს რჩქაროდი

დარჯილთან ჯერის დასაწერად.

ჩუთშაბათ სალამო მოსულა,

დარჯილთან ჯერის დასაწერად

ასლამაზი მღვდელთან წასულა.

სანამ ასლამაზი მღვდელს შინ მოიყვანს,

მანამ დარჯილი გაქცეულა,

გაქცეულა ოდნავ ღია კარებში.

ასლამაზმა მღვდელი შინ მოიყვანა.

„დედა, სიხარულო, დარჯილი სადაა?“

— „დედის დღემც შენ შეგმატებია,

დედა, დარჯილს მე მოგრყვან!“

— „შენი მოყვანილი არ მინდა!

კასალები მომეც ზანდუკისა!“

ასლამაზმა გასალები გამოართვა,

აბჯარს შიგნით ჩაიცვა ატლასი,

გარედან მოჭედილი ხნალი დაიკიდა,

ასე გაყვა მეძვე დარჯილს,

ფრთხილად მისდევს მეძვე დარჯილს.

სანამღი დაეწეოდა,

¹ მღერიან ეკევის დროს.

მანამ დარჯილმა დაიძახა:
 „ცხრა ჩემო ძმანო,
 რაიმე გიქნიათ,
 ასლამაზი ნაწნავეებს მაჭრის!“
 ცხრა მისი ძმანი
 წინ წასვლას ცდილობენ.
 გაუსწრია უმცროს ძმას,
 უმცროს ძმას გურმაჩელას.
 ასლამაზმა ამათ უთხრა:
 „მე საომრად არ მოვსულვარ,
 ცოლს ვიბრუნებ ჩემს სახლში.“
 ასლამაზს არავინ დაუჭერა,
 ესროლეს იქით-აქიდან:
 „თქვე კაცებო, რასა შევებით?
 მე საომრად არ მოვსულვარ,
 ცოლს ვიბრუნებ ჩემს სახლში,
 ბრძოლა თუ კი გინდოდათ,
 ბრძოლას მე გასწავლით!“
 ერთმანეთზე წააწყო სუყველა,
 შინ დაბრუნდა ასლამაზი.
 (სიმაჰრი) მამა ამ დროს
 ციხის თავზე იჯდა:
 „ასლამაზ, ჩემო სიძე,
 უკან გამომხედე, შემახედე
 თეთრი შენი შუბლისათვის!“
 ასლამაზმა უკან მოხედა,
 მან თოფი სტყორცნა შუბლში:
 „ცოდვა ჩემი დარჯილს ექნება,
 ცხრა ძმა ასე დახოცა,
 თეთრი სიძე მე მომაკვლევინა!“ 540

ბიმურზოლა მესტიელი

რერადი, ორერაშა რერა,
 რერადი, ბიმურზოლა მესტიელი, რერა,
 რერადი, ცხოვრება გქონია ყველაზე უკეთესი, რერა,
 რერადი, იჯექი თეთრს ცხენზედა, რერა,

რერადი, დადიოდი სოფელ-სოფელ, რერა,
 რერადი, მანოლა¹ გიყვარს ფიდიანებისა², რერა,
 რერადი, სამი ჯაფარიძე მიგიტოვებია. რერა,
 რერადი, ბექა³ სანადიროდ წასულა რერა,
 რერადი, საუკეთესო ჯიხვი გიშოვია. რერა,
 რერადი, ამაღამდელი სადგომი სად მექნება? რერა,
 რერადი, ბერეაშის ქვაბის ქვეშ მექნება. რერა,
 რერადი, სადილ-ვახშმად რა გვექნება? რერა,
 რერადი, ჯიხვის თავი ან ფეხები მექნება. რერა,
 რერადი, ბექა გაქნელი მიმხვდარა, რერა,
 რერადი, დილას სიზმრებსა სჩიოდა: რერა,
 რერადი, ოხ საშინელო წუხანდელო სიზმარო, რერა,
 რერადი, ჩემი თოფი მესტიელებს, რერა,
 რერადი, მესტიელებს ვექადი, რერა,
 რერადი, მე ამაღამ შინ მივალ, რერა.
 რერადი, კარს მივადექი ჩემს ძმებს: რერა,
 რერადი, — ჩემო ძმებო, კარი გამიღეთ! რერა,
 რერადი, უმცროსმა ძმამ კარი გაუღო. რერა,
 რერადი, ჩემი ძმები ნაცარს უსხდნენ. რერა,
 რერადი, — ჩემო ძმებო, რა დაგემართნია? რერა,
 რერადი, — როგორ, რა დაგვემართა? რერა,
 რერადი, — მანოლა წაგვართვა ბიმურზოლამ. რერა,
 რერადი, — იმისთვის თქვენ ნუ შეწუხდებით! რერა,
 რერადი, მე ამაღამ მესტიას წავალ. რერა,
 რერადი, კარს მივდგომივარ ბიმურზოლას, რერა,
 რერადი, ყურს ვუგღებ კარ-ფანჯარასთან, რერა,
 რერადი, სიმღერა მომესმა ჩემი ცოლისა. რერა,
 რერადი, ცრემლები გადმოუცვივდა ცხელ-ცხელი. რერა,
 რერადი, მანოლმა კვარი აანთო, რერა,
 რერადი, ლოგინის დასაგებათ ბიმურზოლასი. რერა,
 რერადი, ო მარჯვე ჩემო თოფო, რერა,
 რერადი, სწორ ლოგინსა ჩვენ დავუგებთ! რერა,
 რერადი, ჭექა გაადინა თოფმა მისმა, რერა,
 რერადი, ფეხები გაჭიმა ტახტის გარეთ, რერა,

¹ ბექას ცოლი, რომელიც ბიმურზოლას შეუყვარდა.

² მანოლას კირისუფლების გვარი.

³ მანოლას ქმარი.

რერადი, ფეხი გაჭიმა ბიმურზოლამ. რერა,
 რერადი, ამაღამ მე სიმაპრისას წაეალ. რერა,
 რერადი, კარს მივდგომივარ სასიმაპროს ჩემსას, რერა,
 რერადი, ქრისტეს დალოცვილ სასიმაპროს, რერა,
 რერადი, სასიმაპროს ყურშა. რერა,
 რერადი, თითქოს ბუზი გაფრინდაო, არ იღარდა, რერა,
 რერადი, ყურს ვუგდებ კარ-ფანჯარას. რერა,
 რერადი, მუსაიფი ჰქონდათ ურვათზე, რერა,
 რერადი, მანოლას ურვათად რა აჯობებს? რერა,
 რერადი, უფროსმა ძმამ არჩია, რერა,
 რერადი, ბიმურზოლას თეთრი ულაყი, რერა,
 რერადი, მანოლას ურვათად ის უნდა. რერა,
 რერადი, ო მარჯვე თოფო ჩემო, რერა,
 რერადი, სწორ ურვათს ჩვენ ავიღებთ! რერა,
 რერადი, ჰეჰა გაადინა მისმა თოფმა, რერა,
 რერადი, ფეხი გაჭიმა უფროსმა ძმამ, რერა,
 რერადი, ფეხი გაჭიმა სკამს გარეთ. რერა,
 რერადი, მე ამაღამ შინ მივალ, რერა,
 რერადი, კარგს ნიშას დაეკლავ, რერა,
 რერადი, ხელუხლებელ ამბარს ხელს მივყოფ, რერა,
 რერადი, მოუხდელ ჭურს მოვხდი, რერა,
 რერადი, თვით ამ სოფელს მოვიწვევ, რერა,
 რერადი, სუფრას გავუშლი. რერა,
 რერადი, დილას საყვედური მოგივიდა: რერა,
 რერადი, რა ემართა ქმრის მოკვლა? რერა,
 რერადი, ეს მარტო არ გეგონოს. რერა,
 რერადი, ერთი ლეჩაქი უფროსი ძმისათვის გექნება. რერა,
 რერადი, ქრისტეს დაველოცოთ, რერა. 541

სხვა და სხვა

მეზობელში ლამაზ გოგოს

მეზობელში ლამაზ გოგოს სამიჯნუროთ მოვეკიდე,
 ხელი მკრა და გამამაგლო: „ბიჭო, რას გადამეკიდე!
 წადი, ბიჭო, და ყანა მკე, სარჩოს სამყოფ მოვეკიდე,
 ან დაგრჩება ჩემი თავი, ან სხვას ვინმეს მოვეკიდე“. 542

ამადულდი, მარგალიტო

ამადულდი, მარგალიტო, ნაგუბარში ჩადეგ, წყალო,
არც იგეთი ლამაზი ხარ, — რა თავს იმადლები, ქალო 543

აფრინდა

აფრინდა ქორი, ჩაინადირა ქალა,
თეთრი ქალი ბრინჯს არჩევდა, შავგრემანი სამარხოსა,
თეთრმა ქალმა ხმა არ გამცა, შავგრემანმა დამმარხოსა 544

აგერ მოდის გაზაფხული

აგერ მოდის გაზაფხული, დედამიწის დამფარველი,
ააყვავა ტყე და ველი, მინდორს დასდო კაი ფერი.
ავიარე სოფლებშია, გამოსულა საყვარელი, ო
ტურფამ დამიქნია ხელი, კისერს გადმამხვია ხელი. 545

ამას-იმასობაშიო

ამას-იმასობაშიო წავალ თათრისობაშიო,
თათრისობა მე ქალს მომცემს, ჩავარდები ყოფაშიო. 546

აქამდინ გულსა ხალვათო

აქამდინ გულსა ხალვათო ახლა რა სევდა დამერთო,
ერთისა მკლავდა სურვილი, ზედ მეორესი დამერთო! 547

აქეთ ნუში

აქეთ ნუში, აქით ნუში, შიგ სურვილი ამოუშვი,
დედამთილო, გეხვეწები, დანიშნული გამოუშვი. 548

ახ, მასალო, მასალო

ახ, მასალო, მასალო, რაც შენ ჩემგან წახველი,
ვიცი უძილოთი მომკლამს შენი ჯავრი და ნალველი,
ერთხელ იყავ საქები სატრფო და საყვარელი. 549

ზიკმა ტყეში გამიტყუა

ზიკმა ტყეში გამიტყუა, ჩიტის ბუდე ვიცი მეო,
ხელი მკრა და გადამაგდო: „ქალო, ასე ვიცი მეო“. 550

ბაღჩაში გადავიხედე,

ბაღჩაში გადავიხედე, გარდამიწოა იამა,
ყაყაჩო აყვაეებულა, ვარდი გაშლილა, მიამა 551

* *

ბაღჩაშია გადვიხედე, ნუში გაშლილა, მიამა,
შენთან ყოფნა და გვერდთ წოლა, ღმერთა იცოდეს, მიამა 552

ქალი ვნახე

ბაღჩაშია გადვიხედე, ქალი ვნახე მწოლიარე,
თავთ ეღგა თეთრი ცაშლი, ფეხთით უფრო მსხმოიარე,
სიტყვა უთხარ და არა ქნა, ძმაზედ იყო მგლოვიარე,
გაებრუნდი და უკან წაველ, მათ ბანზედა გავიარე,
იმ გულითაც ის ღაიწოს, რაც მე გულით გადვიარე. 553

ქალსა ვარდი

ქალსა ვარდი დაეკრიფა, ხელთ ეჭირა კალათითა,
ერთი ვთხოვე და არ მომცა, დაჯდეს ჩემის ბარაქითა. 554

იაგუნდის მარანშია

იაგუნდის მარანშია ლალი ბქის და ღვინო დგასო,
ზედ ალვის ხე ამოსულა, ნორჩია და შტოსა შლისო,
ზედ ბულბული შემომჯდარა, გასაფრენათ ფრთებსა შლისო. 555

თინიაო, თინიაო

თინიაო, თინიაო, მარგალიტის ღილიაო,
გადაპარულა ბოსტანში, მსხალქვეშ დაუძინიაო,

ზედ წასდგომია ნაცვალი, ნაცვალი და გზირიაო:
„აღე, აღე თინიაო, რა დროს შენი ძილიაო!“
ასეთ წიხლი გაიქნია, — ეს ვილასი ვირიაო,
ოქროს ნალები გაბია, ვერცხლით შექედილიაო. 556

თინია გამოგვეპარა

თინია გამოგვეპარა თელავის ციხის ძირსაო,
თითო ასეთი სალტე აქვს, თითო სოფლათა ღირსაო.
თინიავე, თოფი გვიბოძე, თორემ აგიტეხ ქირსაო,
დღისით დაგპარამ ნახირსა, ღამე ცოლსა და შვილსაო. 557

ბარბაღე, შენი სითეთრე

ბარბაღე, შენი სითეთრე უხმარ ქალაღდა გიგავსა,
თვალი და წარბი ღამაზი წყალსა შევარდენს გიგავსა,
კლავ — გვრიმი, ტანად ლერწამი ქმარი ტარიელს გიგავსა,
მოწყენას ვერვინ შეგატყობს, პირი სამოთხეს გიგავსა. 558

ბროლის მინდორსა

ბროლის მინდორსა გავხედე, ვთქვი თუ ღამაზი სჩანს საღმე.
დავინახე, მოდიოდა სანავარდოდ მინდორს საღმე.
დავეწიე, შემოვუჭეგ ცხენის ბარდას გავას საღმე.
ღამემღურა: „აქამდისინ რატომ არ ჩამაგღე რაღმე?“ 559

ბერი — ბებერი

ბერი — ბებერი მომყავდა, მე მიხაროდა ქალაღა*,
დავკექ და კბილი ვუშინჯე, — ერთი არ ჰქონდა წამლაღა 560

ბოსტანში გაღვიხედე

ბოსტანში გაღვიხედე, შამასულა ქერები,
თეთრი გოგო დავიჭირე, ვაშლევინე ხელები. 561

იმ გოგოს

იმ გოგოს შემოეთვალა: „შენ ბიჭო, ჩემო ნეფეო,
ქორწილს ნუ დააგვიანებ, მე შენთვის დავეფეთეო“. 562

ადილდა მტკვარი

ადილდა მტკვარი, თან მოჰყვა თოში,
გოგოს მოუხდება აზრუმის ქოში,
აკრია ქამარი, წელი აქვს ბოში,
გოგო, მაკოცნინე, მივდივარ ომში! 563

გაღმი-გამოღმი გორზედა

გაღმი-გამოღმი გორზედა ქორ-შაეარდენი ბუდობს,
ქალ, ჩემი არა ბრალია, შენი თვალები მრუდობს. 564

გზა სიარულმა დალია

გზა სიარულმა დალია, სიბი ქვა წყალთა დენამა,
ქალი და ვაჟი დალია ერთმანეთისა ცქერამა. 565

გოგო, წითელი პერანგი

გოგო, წითელი პერანგი შეუკერნია დედასა,
ტირილი დაგვიწყებია, გული მოუკლავს სევდასა. 566

გოგოია, შავთვალა

გოგოია, შავთვალა, ბიჭმა შემოგითვალა,
გენაცვალე კაკალ სულში, აქ ჩამოდი ჩემთანა. 567

გოგოსა წითელი ვაშლი

გოგოსა წითელი ვაშლი ხელში ვერ ავაღებინე,
სამი დღე-ღამე ვეხვეწე, კარი ვერ გავაღებინე. 568

გუშინ გოგომ

გუშინ გოგომ ასრე მითხრა: „შეგიკერამ კაბასაო,
ზედ დაგიბამ ოქროს ღილსო, აბრეშუმის კილოსაო“. 569

დავდიოდი სახობბესა

დავდიოდი სახობბესა, დავიჭირე ხობობიო,
წინ გოგო შემომეყარა, ძუძუ ჰქონდა კოკობიო,
მე იმას ვერ მოვცილდები, სადაც წავა, წავყობიო. 570

დამენაძლიე, საბედო

დამენაძლიე, საბედო, შენი შაირი გავბედო,
ჩაგიჯდე წყაროს პირასა, ბულა დათვივით დაგბეგო! 571

ეწერს ცეცხლი ეკიდება

ეწერს ცეცხლი ეკიდება, მუხას ებრიალებაო,
მე ლამაზი გოგო მინდა, შენ რა გეპრიანებაო. 572

ვიართ, ბაღჩას შავიდეთ

ვიართ, ბაღჩას შავიდეთ, ჩავკრიფთ მარგალიტები.
ლამაზმა ქალმა ჩაგვისწრო, კარ გაუყარა კლიტები,
ბროლისა ხელი გამოყო, მარგალიტისა თითები,
შიგნიდან გამოგვძახოდა: „შიგნით რათ დავიჩაგრები!“ 573

ზემო ქართლიდან წამოველ

ზემო ქართლიდან წამოველ, ჩამოვიარე გზა წირილი.
გადმომდგარიყო დერეფანს ქალი ლამაზი, ტანწვრილა:
„აუაღე, ბიჭო, ნუ მომქლავ, ახალგაზრდა ვარ, ყმაწვილი!“ 574

თეთრო ქალო

თეთრო ქალო, შენ მიყორდი, თორე შავი ბევრიაო,
წითელ პერანგსაც გიყიდი, თორე ხამი ბევრიაო,
ინებებ, — ჩემთან მობძანდი, წითელ შალი ბევრიაო. 575

ცივი დილა

ცივი დილა იყო, მოქროდა ქარი,
წინ შამამეყარა ლამაზი ქალი,
ქვეშ-ქვეშ გამიცინა, თან მიყო თვალი! 576

იამა გშობა

იამა გშობა შობითა, ნარგიზმა ძუძუ გაწოვა,
ია დაიგე, ბულბულო, ზედ ვარდი მოიფინეო. 577

ვარდი რითა სჯობს

იასა ვარდი რითა სჯობს, რით უფრო დიდებულაა,
იასა და ვარდს შუა მე ყაყაჩო მირჩევნია. 578

იდუმლის კოშკო

იდუმლის კოშკო მალალო, სასეიროზედ დგახარო,
ქვეშ ქალნი მოგისხდებიან, ჩრდილო, სათკენაც წახეალო.
579

ისევ ქალო ირინე

ისევ ქალო ირინე, კარი ჩამოგვირბინე,
უბეში ხელი ჩაგიყავ, ვერ შეგატყვე სირბილე.. 580

ისევ ქალო დარია

ისევ ქალო დარია, გული შენი მკვდარია,
მე და შენი სიყორული დედიშენის ბრალია. 581

ისევ ქალო ქეთო

ისევ ქალო ქეთო, შენც ერთო და მეც ერთო,
ყველა ააცი შენ გიყურებს, გენაცვალოს ხმელეთო,
ხმელეთო და ხმელეთო. 582.

ისევ და ისევ

ისევ და ისევ ღიზოზო, შოგვიკერე ქისო,
მისთვინც აღარ მოგეშეები, გინდა გახდე ცხვისო. 583.

• •

ღიზო მინდის ვერასა, კომშს ურიგებს ყველასა. 584

ასი მთა გადმოვიარე

ასი მთა გადმოვიარე, ქუდი გადმოვატრიალე,
ასე ჩამოველ სოფელშა, ძალლი არ შავახშიანე,
ასე შავალე კარები, ყუნწი არ შაუჭრიალე,
ასე ავწიე საბანსა, კალთა არ შაუშრიალე;
ასე ჩაუწეე გოგოსა, ძილი არ შაურხიევეო,
ასე გაუხსენ ხონჯანი, ფოჩი არ შაუნძრევეო. 585

კრუხი ვენახში

კრუხი ვენახში შავიდა წიწილების წივწივითა,
შარი შური, ბარი გოგდი, გოგოსია სისირ ბაკლა,
გოგო შუშანაე! 586

ლამაზის ქალის

ლამაზის ქალის სიტყვათა ისრით მოკლა ჩემი გული,
გამშორდა ქალი ლამაზი, შორით გალობს, ვით ბულბულა. 587

ლამაზმა ქალმა დამწყევლა

ლამაზმა ქალმა დამწყევლა, სახელად ერქვა მაკაო,
ტანისამოსი დაქკერა, ახალუხი და კაბაო,
შექამანდი გააკეთა, ძალღმა მოსტაცა ტაფაო. 588

ლეკურ-ლეკურ დამბაჩა

ლეკურ-ლეკურ დამბაჩა, ტეხური და აბაშა,
ცირეს კაბა გოშხურედა, საზაფხულო ქულაჯა. 589

მათურის თავის კლდეშია

მათურის თავის კლდეშია სისხლის წყარონი დიანო,
შიგა რომ ჭამი ქალნია, ბევრის ყმის გულსა კვლიანო,
გამოვლენ, ხელ-პირს იბანენ, შუქნი მთას გადივლიანო. 590

მალლა მალლისა მთაზედა

მალლა მალლისა მთაზედა კურდღლისა სისხლი მდგარიყო,
ზედ აჯდა ორი არწივი, სვემდა და ვერ გამძღარიყო. 591

მალლა მთაში

მალლა მთაში წყარო დის, ნარინჯის ფერი ჩამოდის,
გვერთ უზის ქალი ლამაზი, მუშკ-ამბრის სული ამოდის. 592

მე ვარ და ჩემი ნაბადი

მე ვარ და ჩემი ნაბადი გამთენებელი ლამისა,
დავწვები, ჭავრი ჩამყვება სამი ლამაზი ქალისა,
ერთია მეტათ ლამაზი, მეორე — ლერწამ ტანისა,
მესამე ასეთი არის, — დამყენებელი თვალისა. 593

მე რო შენკენ

მე რო შენკენ წამოვედი, იდექი დერეფანშია,
უცებ გული წაგივიდა, წყალი ვერ მოგასწერია. 594

მე შორილამ შემომესმა

მე შორილამ შემომესმა მემურვალი ქალის ქება,
კითხვა-კითხვით მივაგენი, მინდა ავუსრულო ნება. 595

მთაზე ყანა

მთაზე ყანა დევიდევი, შით დავთესე კვატვაი,
ბაბამ ქალი არ მომგვარა, ვერ დავდგები მარტვაი. 596

მთაო გადმიშვი, მაღალო

მთაო გადმიშვი, მაღალო, რას ნიხლი მოგიხვევია,
შენს იქით ჩემი ერთგული სხვას ვქმემს ჩაუხვევია. 597

მთასა დაედვა თრთვილი

მთასა დაედვა თრთვილი, მწყემსო, ახყარე ცხორიო,
ან არ მოგწყინდა მთანიო, ან არ მოვირნდა ბარიო? 598

მთაში არიან ირმები

მთაში არიან ირმები, იქ აკეთებენ ბინასა,
ჩამოდიან და წყალსა სმენ სალამოსა და დილასა. 599

მივდივარ, არ მეშვებთან

მივდივარ, არ მეშვებთან, მე ვიცი წამიყვანებენ,
არ ვიცი, ცხვრებში გამრევენ, თუ ციკან გამიყენებენ. 600

მივალ გზასა

მივალ გზასა, მივიმღერი, ქვრივი ბანს მეუბნებაო,
ყმაწვილებო, ჩამოდექით, ლამაზი მობრძანდებაო. 601

მინდვრიდამ ამოდოდა

მინდვრიდამ ამოდოდა ქალი ლამაზი მქრეტელი,
ხელი შემოყო, განათლდა ზემო თარომდი კედელი. 602

მინდვრის ჭოგი

მინდვრის ჭოგი ამოვრეკე დაჭედლი ნალთაგანა,
დამწვარი ვარ, დადაგული ამპარტაეან ქალთაგანა. 603

მინდორში არ დამაძინა

მინდორში არ დამაძინა ქუნქლამა და კოლომამო,
ლოგინში არ დამაყენა გაგლეჩილმა გოგომამო. 604

მოვიდა მარიამობა

მოვიდა მარიამობა, ჩვენის ქალების დღეობა,
ახლა წავალი ქალაქსა, სარტყლებს მოუტან ქალებსა. 605

ნადირის კვალსა

ნადირის კვალსა შემოვყევ ნახტომსა ჭეირნისასა,
ვეძებ და ვერსად შევეყრივარ მიჯნურს ჩემ გუნებისასა. 606

ნეტავი მოვკვდე

ნეტავი მოვკვდე ხის ძირსა, ფოთოლი დამედინოსა,
მოვიდეს ქალი ლამაზი, თვალს ცრემლი მოედინოსა. 607

ნეტავი, ძმავო

ნეტავი, ძმავო, იმ დღესა, თავს რომ გვირგვინი გედგასო,
ქორწილსა წამოგსწრობოდე, ჯამითა ღვინო შესვასო. 608

ნეტარ რაა იმისთანა

ნეტარ რაა იმისთანა მარიამ დედოფლისთანა,
გაღმით-გამოღმით ქალაქი იმ შუა ქუთაისთანა,
წყალში რომ ფეხი უდგია, იმ ოქროს ჩარდახისთანა. 609

ნეტავი წყლის პირს მაძინა

ნეტავი წყლის პირს მაძინა, ზედ გულზედ ქვიშა მაძინა,
ლამაზი ქალის კლავზედა ცხრა დღე და ღამე მაძინა. 610

ნეტავი მომკლა მინდვრათა

ნეტავი მომკლა მინდვრათა, შამბი მეყოფა სუდარათ,
ყვავ-ყორანი დამიტირებს, კაქკაჭი დედისებურათ. 611

ნეტამც ვინმე მომკლას

ნეტამც ვინმე მომკლას ვინმე, ასო-ასოთ დამჭრას ვინმე,
თავზედ ცეცხლი მამიკიდონ, ბოლომდისინ დამწვას ვინმე, —
ამთენს კიდევ მოვცხირვი, საყვარელთან დამსვას ვინმე! 612

მინდორი ამოვიარე

მინდორი ამოვიარე, მინდორი ტალახიანი,
შენ რო სიტყუები გცოდნია ბლომა და ბარაქიანი! 613

კურდღელს ძალღი მოუტევე

კურდღელს ძალღი მოუტევე, შარას დაცილებია,
ყველა გლახა მოშაირეს თავუბა დაცილებია. 614

მან შაშვმა უთხრა

მან შაშვმა უთხრა მარჯანსა; „გადამეკიდე რასაო,
შორიშორსა გვაქ სავეალი მინდორიცა და მთაცაო“. 615

ადექ, ირემო

ადექ, ირემო, ნუ გძინამს, ყურტქვიტა ლამაზუნანო,
ოთხივ ფეხებით ნაჭედო, ავეანდა უნაგრიანო. 616

ახლა კვირია, კვირია

ახლა კვირია, კვირია, რას დაგეღია პირია,
ეს მგელი მითომ მოგკალი, თხა შემიჭამა ნისლაო.
ჩქარა, ბიჭო, საციქველი, სხვაგანაც მინდა მისვლაო. 617

მთას ვიყავ

მთას ვიყავ, მთობა ვერა ვქენ, ახლა ჩამოვე ბარადა,
არა ვარ იასაული, ვერას წაგართმევ ძალადა. 618

მზეო, გამოდი ვაკესა

მზეო, გამოდი ვაკესა, თხას დაგიკლავ მაკესა,
შეგიწევ და შეგიბრაწავ, წინ დაგიდგამ გობითა,
შენც გობითა, მეც გობითა, სწორა ამხანაგობითა. 619

მე უმღერალი ვერა ვძლებ

მე უმღერალი ვერა ვძლებ, სულო შამინდე მკვდრისაო,
მკვდრისაო და არა მკვდრისა, ხათრი მაქ მეზობლისაო. 620

მე რო სხვითა

მე რო სხვითა შეილათ ვეყავ, ვემსახურე ხარიკას,
ფეხშიშველა მაჩანჩალა, არ იმეტებს ხარის ტყავს. 621

მე ორპირში რა მინდოდა

მე ორპირში რა მინდოდა, გამაგზავნეს ძალათაო,
ერთი რამე ქე ვიპოვე შეიდიოდე მანეთაო,
დავჯექი და პური ვქამე, გავატარე დროებაო,
ვასშმათ სახლში რომ მივედი, ჯავიძინე მაგრაათაო,
ვოსოსოია რერაშაო.. 622

მალლა ზიხარ

მალლა ზიხარ, ბუსა ჰგეხარ, ძირს ჩამოხვალ, — ყორის გველსა.
ვაქეაცობას კარგს გიქებენ, ოჯახობას — ცარიელსა. 623

ჩემო სესია

ახლა და ჩემო სესია, ხანჯალიც გაგილესია,
ათას რვაასი გაწყვიტე, ოცი სხვა დაგისრესია. 624

ალალმა დაიალალა

ალალმა დაიალალა თრიალეთისა ველიო,
გასწყვიტა ჩიტი და მწყერი, ნიბლას უდინა მტვერიო. 625

ეშმაკურათ წაველ კახეთს

ეშმაკურათ წაველ კახეთს, ქალს დაეგო ჩემთვის მახე.
ჩემი ლურჯა იქ დავეკარგე: ვიტირე და ვივაგლახე.
უნაგირი ავიკიდე, წეროსავით ვილახლახე. 626

ბაზალეთს ქორი აფრინდა

ბაზალეთს ქორი აფრინდა, არაგვი ჩაინადირა,
დააჯდა დედალ ხოხობსა, იქ ნაძოვარი აღინა. 627

გადვიხედე საგინეს

გადვიხედე საგინეს, ქორი ქათამს აგინებს,
„აქშა, აქშა, შე ტიელო“, ქორი მოგინადირებს. 628

აღე შვილო, ზაქარიავ

აღე შვილო, ზაქარიავ, გაიხედე რა დარია.

— „ზეით მოწვიმს, მოქრის ქარი, ქვეით უფრო ავდარია“. 629

ავიარე ავლებსაო

ავიარე ავლებსაო, თხა დაეკლათ ფშაელებსაო,
ხორცი ვთხოვე და არ მომცეს, დახე იმ შავეულებსაო. 630

აი თინანო

აი თინანო, თინანო, ვაი თუ ბოლოს ინანო!
თინა მიდის წყალზედა, კოკა უდევს მხარზედა.
თინამ კოკა ძირს დადო, — გამიგორდი მკლავზედა!
თინამ დაკლა ქათამი, არ მაჭამა ბარკალი,
ღმერთო, შენ გაუწყვიტე ჭუჭულა და ქათამი! 631

აკი გითხარ, დედამთილო

აკი გითხარ, დედამთილო, ნუ გამგზავნი წისქვილშია,
იქ ბიჭები დამხვდებიან, ჩამაგდებენ სირცხვილშია! 632

ალექსანდრე, საზრეო

ალექსანდრე, საზრეო, ეგ რა მოოსაზრეო,
მამა ქალაქ გაგზავნე, დროშკა დაიბარეო,
შიგ ჩაისვი კეკელო, გორი მოატარეო! 633

ამ საცინალ კაპრანასა

ამ საცინალ კაპრანასა წვერი ჰქონდა მურა,
ხაფანგის ოსტატი იყო, დეეკირა ტურა,
შეეწო და მეეხარშა, შეეკამა სულა,
დედაკაცს ეუბნებოდა: მომაწოდე სურა!
— მე შენ სურას არ მოგაწვდი, შენ შესრუტამ სულა! 634

შენ გენაცვალე შენიო

შენ გენაცვალე შენიო, პატარა ბატის წვენიო,
პატარა კიდევ დამისხი, გაეცემატუნო წვერიო. 635

დავით ელიზბარაშვილმა

დავით ელიზბარაშვილმა ჩამაბარა მარანიო,
ანგარიშში რომ ჩამიდგა, ემეშალა ბალანიო. 636

ესე ჯორი წითელია

ესე ჯორი წითელია, წითლა ვაკეს გაზდილია,
თავი აქვს მეტად გრძელია, შესაჯლომათ კი ძნელია. 637

კაცი გავაზიდგან

კაცი გავაზიდგან მოდის, სულყველგან ფონი ჰგონია,
ჩოხა მიეცა გირაოდ, ფული არ გამოჰყოლია. 638

კულა და მარტნი

კულა და მარტნი შაიბნენ, კულამ აჯობა ხერხითა,
შავიდა კულა ბოსელში, მაგრა დეება ფეხითა. 639

ნადირნი მონადირესა

ნადირნი მონადირესა მოეკლა, ელო გრილსა,
გემეეგზაენა ბიჭები, ელოდებოდა ღვინოსა. 640

ორნიე იქ შევიყარენით

ორნიე იქ შევიყარენით ჭალსა დიდ ვაკისასა,
ხელი გადავყავ, ვაკოცე ნაწნავსა გიშრის თმისასა*. 641

პიტნა-პიტნა

პიტნა-პიტნა პელენცაო, ყადის გოგო წემექცაო,
ერთი უნდა მეკოცნაო, წამოხტა და გემექცაო. 642

რას ტირი, ქალო

რას ტირი, ქალო, რას ტირი, რას დაგითხრია თვალეზი,
მინდორი შენი ცრემლისგან სამსეა ნაგუბარებით. 643

სადაური სად მოკვდება

სადაური სად მოკვდება, სად უთხრიან სამარესა,
ვინა ჰყავს ყურის მგდებელი, ვინ დააფრქვევს ცხარე ცრემლსა,
დედა და ცოლი და შვილი სით მოხვდება იმ მხარესა,
მაგრამ ღმერთი მოწყალეა, თვის შექმნილ კაცს ისა მზერსა. 644

საბრალო ბერი ქედანი

საბრალო ბერი ქედანი მთას წავა საბუდარათა,
წინ შავარდენი დაუხვდა, აუტყდა საჩხუბარათა. 645

საწყალი კატა ჩიოდა

საწყალი კატა ჩიოდა, ვამე მხარი და ბარკალი,
ქალებმა ერბო შეჭამეს, მიმტყიბეს ალალ-მართალი 646

სირმა, სირმა

სირმა, სირმა, სირმა ხაზაზიანო,
მე შენს მიზეზს ვერ გადურჩი, შე გულმიზეზიანო. 647

საყვარლათ საგონებელო

საყვარლათ საგონებელო, ვაშლივით გაგორებენო! 648

სამი სიტყვა

სამი სიტყვა გუშინ გითხარ, სამი ღღესა, გახდა ექვსი,
ვერც შაირი მოგაწონე, ვერცა მაგრე რიგად ლექსი,
იანვარში მომიტანე ყარფუზი და მუხა ნესვი! 649

ტურამ ქათამს ამოუხტა.

ტურამ ქათამს ამოუხტა, სოფამ ჰერზე მიაშურა,
ერთ ღერგში ძმარი დახტა¹, წაჰკრა ფეხი, მოაშპორა².
ტურაც იმფერი უნდოდა, — კაცათ თავი მოაჩვენა,
საკილტავში ჩააფრინდა, კაცმა ველარ მოაშორა. 650

ტურფანი

ტურფანი სხედან ბაღშია, არიგებ-ჩარიგებული,
წინ სუფრა უდგათ გაშლილი, ზედ მინა გარიგებული. 651

ფაფრის მინდორსა

ფაფრის მინდორსა ვაკესა წყერს. მოუდგემდი მახესა;
შემამეჩეცა ლამაზი, მალ-მალ მამიშლის მახესა;
გოგოვ, ნუ მიშლი მახესა, თორემ შეგიშლი სახესა! 652

¹ დახვდა.

² დაღვარა.

ქათმისა მიყვარს ფრენაო

ქათმისა მიყვარს ფრენაო, მადლიდამ გადმოფრენაო,
მხარ-ბეჭი, ბარკალ-კურტუმი, პატარა საწიწკნელაო. 653

ქალს ქისა გამოეგზავნა

ქალს ქისა გამოეგზავნა, ქისა დალიანდაგული,
სანამ მქონდა, მიხაროდა, დავკარგე და — დადნა გული. 654

ქალი არ მამწონებია

ქალი არ მამწონებია ღუმაცხო¹ ბროლასავითა,
ყელყურზე ჩამოვეხვიე თივაზედ ხორასავითა²,
დაუჯე მუხლის კვერზედა ირმების სროლასავითა,
დავექარ, დაღარ³ მოვეშვი შაშხანზედ კორასავითა⁴. 655

ელიზბარი, ვაუიკაი

ელიზბარი, ვაუიკაი, ორივ ეშმაკ კაცებია,
ფერსამც⁵ აქა მოურეკა მაგა დედაკაცებო.
ბალახზე ორ შაურ მამცემ, კარგათ გავისარჯებო,
თუ ორ-ორიც არ შაუქნა, ციმბირს დავიქარგებო,
თუ შურათ წვერს გავიკეთებ, ლამაზ დავიხლართებო. 656

ქალ, კახეთს გაგათხოვებენ

ქალ, კახეთს გაგათხოვებენ, ქალმანი გინდა რკინისა,
მოგაგონდება ახმეტა, სურვილი მოგკლამს ღვინისა. 657

¹ სოფელი.

² დახვეულ ულოსავით.

³ და აღარ.

⁴ თოფზე სანიშნესავით.

⁵ ბევრსამც?

ქალმა აიღო ქვა

ქალმა აიღო ქვა, დამცა, — რა გულმა გააბედინა!
შიგნითი გული მამიკლა, გარ ცეცხლი მამადებინა. 658

ქალმა დამწყევლა

ქალმა დამწყევლა ლამაზმა, თმაშეღებილმა ინითა,
ნეტავი იმას შემყარა, ზარხოშათ ვიყო ღვინითა. 659

ქალმა ვაშლი გადმამიგდო

ქალმა ვაშლი გადმამიგდო, ამოიღო უბიდგანა,
„ჩემეულათ შემინახე, არ გადმიგდო გულიდგანა!“ 660

ქალმა სთქვა

ქალმან სთქვა: „ახალ ვაჟკაცსა სიცილით შევუყვარდები,
შორითგან დავსწვამ, დავდავამ, ახლოს არ მივეკარები!“ 661

ღღეს კვირეს ღღესა

ღღეს კვირეს ღღესა შევუტიე მწყერსა,
ქალმა ხელი დამიქნია: „აქ წამოდი ჩვენსა,
პურსა გაჭმევ ბევრსა, ღვინოს ძველისძველსა“.
— „ღმერთმა კარგით აგაშენას, ბევრჯელ ვიყავ თქვენსა!“ 662

ქალო, ვისი ხარ

ქალო, ვისი ხარ ლამაზი, დაურჩი დედა შენსაო,
საქმე რო არა გქონდეს რა, ჩამოხვიდოდე ჩვენსაო. 663

ქალო, ქალო კისკისაო

ქალო, ქალო კისკისაო, სად მიხოლი წისქვილსაო,
დაგეწევა შენი ქმარი, ჩავილილავს ცხვირპირსაო. 664

ქალო ხაბარდიანო,

ქალო ხაბარდიანო, მინდა შენთან ვიარო,
ერთი გზა შენ მეიკავე, მე საღაით ვიარო,
გახტენი და გამოხტენი, გვერდი ვერ შეგიარო. 665

ხაბარდიანო

ქალო ხაბარდიანო, გაქ და გიხარინაო,
ხაბარდა რომ დაგიგვება, თვალი მაშინ დაგიდგება 666

ქალო, ქალო კისკისაო

ქალო, ქალო კისკისაო, აქ ჩამოდი წყლოს პირსაო,
ღვინოს გესმევ კულითაო, გაგახარებ გულითაო. 667

ქალო, ქალო ქანციავ

ქალო, ქალო ქანციავ, თეთრი კაბა გაცვია,
გაიხადე, მე ჩამაცვი, მითომ გაგიცვეთია. 668

ქალო, ქალო შავთვალა

ქალო, ქალო შავთვალა, ბიჭმა შემოგიტვალა:
ან მამე ჩემი დანა, ან წამიყვანე თანა. 669

ქარი ქრის

ქარი ქრის, ქარი შიშინებს, მალლა ჩარდახსა ბერავსა,
შიგა ზის ქალი ლამაზი, შავი პერანგსა ჰკერავსა. 670

ყორანო

ყორანო, ქარის¹ ბოლოსა არცა ჩაავლე თოლიო
ან არცა ღნახე უშიში², ან აბაშვილი ჯარიო³.

— ვნახე და ველარ დავსწონე⁴, არწივს ეფარა მჯარიო. 671

შავს კლდესა

შავს კლდესა შავი ყორანი ჩავა და ჩეექანება,
ჩავალის, ლეშით გაძღება, ამოსვლა დეეზარება. 672

აი დედასა

აი დედასა, ყორანო, შენ ჩემი ლეშით ძღებოდე,
მე შენგან არ მეშინოდეს, შენ ჩემი შიშით კვდებოდე! 673

შავხედე ბაბაკის მთასა

შავხედე ბაბაკის მთასა, ცხორი სძოვს ჭერშარეული⁵,
ბევრჯელ აჰმეი დუშმანსა ოხშამი ჩხამგარეული. 674

შენი ჭირიმე, მთვარეო

შენი ჭირიმე, მთვარეო, ლამაზ ქალს მიმაბარეო,
გათენებამდინ მამყოფე, გათენდეს, — გამაპარეო. 675

შენი ძმობა-სიყვარული

შენი ძმობა-სიყვარული ერთხელ გულში ჩამიგდია,
ჭორი ბევრი გამიგია, მაგრამ ყური არ მიგდია. 676

¹ სახელი ადგილისა ხევში.

² კაცის სახელი.

³ მფარველი უშიშისა.

⁴ გავუბედე.

⁵ დასერილი ყურით.

შვიდნი ძმანი

შვიდნი ძმანი წამოვედით, შეიდ სოფელს მოვეფინენით,
შვიდსავე ასე ვახდევინეთ, ფრჩხილი არ წავაგდებინეთ. 677

შილდაში ჯარი შავიდა

შილდაში ჯარი შავიდა ფერცცვალობის დღესაო,
დუქნები დაწვეს, დადაგეს, ბევრს აუტირეს დედაო,
თელავს ქალაღი გაგზავნეს, მოვდივართ ეხლა
თქვენსაო. 678

ჩამოვიარე ავლევი

ჩამოვიარე ავლესა, ფერხული ებათ ქალებსა,
ქალებმა ცილი დამწამეს, ქურდობა დამაბრალესა,
მიუჭბრუნდი და მეც ვუთხარ, რაც რომ შინ დამაბარესა. 679

ჩამოვიარე ავლევი

ჩამოვიარე სურამსა, მშრალზე მარხილი ცურამსა,
შახებდე ლამაზ გოგოსა, ყელიც უგვანდა სურასა. 680

ჩაჩქანს ვიყავ

ჩაჩქანს ვიყავ, ჩაჩქა ვნახე, ნადარბაზი ორომ გული,
იქ რომ ერთი ქალი ვნახე, იმან დამიკოდა გული. 681

ჩემმა საყვარელმა

ჩემმა საყვარელმა ნახე რა მიყო?
გული დამიკოდა, ცეცხლი მამიდო.
ჩემმა საყვარელმა ნახე რა მიყო?
ჯოჯოხეთის ხუნდი ფეხში ჩამიგდო. 682

ჩემი ძმისა ნეფისა

ჩემი ძმისა ნეფისა თვალი გამეეფისა,
არ დაპიკლა ქათამი, არ მაქამა ბარკალი,
ღმერთო, ისე გაუწყვიტე წიწილა და ქათამი. 683

ჩიტი-გვრიტი მოფრინავდა

ჩიტი-გვრიტი მოფრინავდა, მე შროშანი მეგონა,
საცა ლამაზ ქალსა ვნახამ, ყველა ჩემი მეგონა. 684

ჩონჩოზედ გადმოვიარე

ჩონჩოზედ გადმოვიარე, ქალი პირს ებანს წყაროზედ,
ჯერ ვეხვეწე და ვეხვეწე, მემრე დაუდეგ ძალაზედ. 685

ცივი დილა იყო

ცივი დილა იყო, მოქროდა ქარი,
ლამაზს მოქონდა წყაროდან წყალი,
ქვეშ-ქვეშ გამიცინა, თან მიყო თვალი,
ფეხზედ ქოში ეცვა, ქვეშ ელო ნალი. 686

ძმობილო, ჩემო ძმობილო

ძმობილო, ჩემო ძმობილო, ხან ფოლადო, ხან რკინაო,
ულვაშზე ფისი დაგადვეს, აღარ დაგქირდა ინაო. 687

წავალ, წავალ

წავალ, წავალ, არ დავდგები, ჩავჯდები შუა ქალებში,
რომელიც მომეწონება, ვაკოცებ შუა თვალებში. 688

წყალი მწყურია

წყალი მწყურია, წყალს დავლევი, დავეწაფები გუბესა,
წავალ და ჩავეხუტები ლამაზი ქალის უბესა. 689

წვიმამ იწვიმა

წვიმამ იწვიმა ზეცისო, ჭური გატეხა ვერცხლისო,
შიგ ღვინო იდგა მეფისო, დასესხი ყურუშებისო. 690

წითელსა კარვის კარავსა

წითელსა კარვის კარავსა ფარდა მიეგლო ქარსა,
შიგ ძზე დაბნელებულიყო, მთვარე აყრიდა შაქარსა.
მთვარევე, ნუ აყრი შაქარსა, შენ არეინ მოგცემს მაგ ქალსა. 691

წისქვილს პური დავაყარე

წისქვილს პური დავაყარე, მივაბარე მინდობით[ა],
მე წავალ, შენ დაგტოვებ, კიდე გნახავ მშვიდობით[ა]. 692

ჭიი, ჭიი

ჭიი, ჭიი ჭიანური, ზარბაზანი მხიარული,
შენ უკრავდი, მე გეძებდი, მომეწყინა სიარული. 693

ჭინჭველას ნალი ავყარე

ჭინჭველას ნალი ავყარე, სახნის-საკვეთი დავსწვერე,
იმის ნარჩენი რკინაი ლიტრა მანეთად გავციდე. 694.

ჭიშკარიანთ ქალის ქება

ჭიშკარიანთ ქალის ქება, უნდა გითხრა, არ იქნება,
პირისფერი დიბის კაბა ალვის ხის ტანს მოუხდება,
ალმანისა ჭინძისთავე კოკობ ძუძუს მოუხდება. 695

ხეობა ჩამოვიარე

ხეობა ჩამოვიარე, მთამ დაიხვია ბურია,
უფალმა ნუ მომიშალოს შენი კეთილი გულია. 696

ერუსალიმს მიმავალი

ერუსალიმს მიმავალი ეუბნება ბერი ბერსა:
ჩემი სულის არ დასჯამა, არას ეყვის გერი გერსა. 697

ხუცესმა უთხრა ხუცესსა

ხუცესმა უთხრა ხუცესსა, — წირვას ამბობენ რუსეთსა,
წასვლა კი არ მეზარება, თუ გამიძლობენ მუცელსა. 698

ჯავრი მკლავს

ჯავრი მკლავს, ჯავრი მალონებს, ჯავრი მატირებს დედას.
ჯავრო, მილამდი არ გჯავრობ, მილამ არ გამიბევრდები. 699

ჰოი, შე ჩემო ცკილიო

ჰოი, შე ჩემო ცკილიო, სარკეს მივიგამს პირიო,
თვალწარბიც გადაგხატვია, ქოჩორიც ოქროს პირიო,
იკლიკიტან, კარი ხისან, ჩახტა ოლან, პირი მთისაო,
ბარი მათხოვე ხისაო. 700

ჰაი ანანო, ანანო

ჰაი ანანო, ანანო, აეჭალას ლეკნი დგანანო,
ცხენები დაკაზმულები ლაგამწყყრილი დგანანო. 701

ჰალალმე ალთა დედანო

ჰალალმე ალთა დედანო, ქალი ზის წყაროს ზეგანო,
არტყია მუშკის სარტყელი, უხდება კაბა ზეგანო. 702

წისქვილის ბანზე

წისქვილის ბანზე შემოხდა ქალი ლამაზი მკვრეტელი,
თვალეები შემამაწყყირა, დავლოცე იმის მკედელი. 703

წყლის პირსა

წყლის პირსა კახამბალები, ზედ ახვევია ქალები,
ერთი შეხედვით შევატყობ, რომელსაც შევებრალები. 704

ჰაინალები, ნალები

ჰაინალები, ნალები,
წყლის პირსა კახამბალები,
ზედ მოდობია ქალები;
ზოგს მოკედომია ქმარები,
ზოგს საყვარელი ძმანები. 705

ქვეიღამა მოვდივარ

ქვეიღამა მოვდივარ,
დამელო თავი.
წინ შამამეყარა
გულმკვდარი ქალი.
სევდით გული მამკვეთა,
მივეგდე მკვდარი.
ავდექ დილასა,
ავიღე ცელი,
წაველ ნაფუზარში,
გავთიბე ქერი. 706

ვაი, დედაო, დედაო

ვაი, დედაო, დედაო, რა დიდი ღორი კვდებაო!
„შვილო, რა გენადლეუბაო, დიდი ჩიჩია გხვდებაო“. 707

გენაცვალოს დედა შენი

გენაცვალოს დედა შენი, მემრე შენი მამიდა,
შენი წილი შეჭამანდი თაროზედ დგას ჯამითა,
ზედ მიხვევიან თავეები, — რა ყოფა აქვთ მაზედა! 708

ამომავალო ღრუბელო

ამომავალო ღრუბელო, გადამიტანე თანაო,
სად არის ჩემი დედ-მამა¹, მიმაგდე იმათთანაო. 709

¹ ვარიანტში: მოყვარე.

მთვარეს კაცი მოეგზავნა

მთვარეს კაცი მოეგზავნა: „აქ იყავი და ვერ მნახე!“

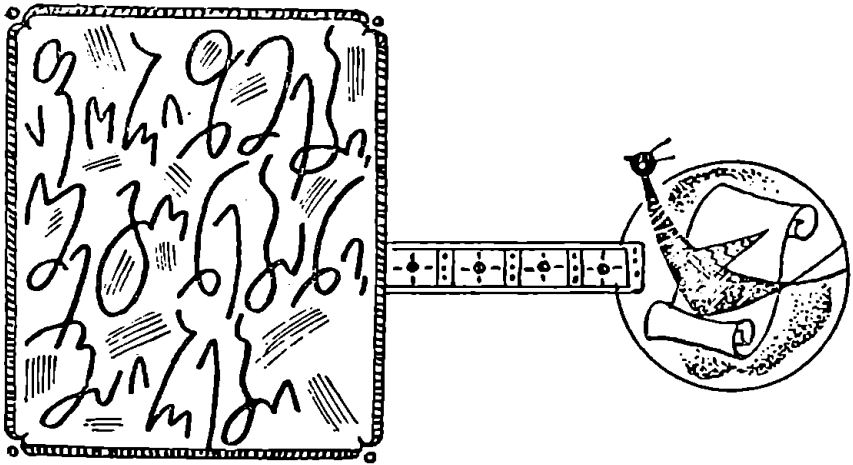
— „არ მეცალა, შენმა მზემა, ქალის ქუდსა ვკერავდიო, გარს ვუვლებდი მარგალიტსა, ოქრომკედით ვკემსამდიო“. 710

ზეცას ვიყავ, ზეცა ვნახე

ზეცას ვიყავ, ზეცა ვნახე, ვარსკვლავებსა დავენახე,

მთვარემ კაცი მომიგზავნა: „თუ აქ იყავ, რათ არ მნახე!“

— „შენი შიშით, მორიდებით, ველარ მოველ, ველარ გნახე, თავი ისთე შევინახე, კაცსაც აღარ დავენახე!“ 711

ვაჟკაცნი

ვაჟკაცსა გული რკინისა

ვაჟკაცსა გული რკინისა, აბჯარი უნდა* ხისაო.
თვალი ქორულეზ მკვრეტელი, ხელ-მუხლი შავარდნისაო,
ბარი, კამბეჩი თავისი, ცოლი მოსწონდეს სხვისაო. 712

ესე არ იცი

ესე არ იცი: ჯაბან კაცს გულს უკლავს სხვის მამაცობა,
თვით კარგ კაცობა არ ძალუძს, სხვისა შურს კაი კაცობა. 713

ვაი, რა დიდი ბრალია

ვაი, რა დიდი ბრალია, შავარდენ ახყავს ძერასა!
ვაუფრინდება, წაუვა, შორით დაუწყებს ცქერასა. 714

ადექით, აიშალენით

„ადექით, აიშალენით, საომრათ შეემზადენით,
ერთი მე მოვალ საბრალო, ცხრანი თქვენ მოხვალთ გმირები!“
— „ნეტავი შენსა დედასა, შენ გაუზღიხარ შვილათა,
ერთი შენ მოხვალ საბრალო, ცხრანი ჩვენ მოვალთ გმირები, —
წახვალ, ამას დაციკვებებ: შუამთა ჰყრიან ვირები!“ 715

ალაზნის პირსა ჰკილია

ალაზნის პირსა ჰკილია ვაჟის ჯურჯანს ფარით,
მოუვლის ომის წადილი, ხანდინხან შესძრავს ქარიო. 716

არ ვარგა კაცი უმტერო

არ ვარგა კაცი უმტერო, არც ძრიელ მტერმორეული,
თოფი უჯობს ჩანმახითა, სიათა გვარშერეული,
რომელიც ხურობს მაჟარსა, არის გონგამოლეული. 717

არ გათეთრდები, ყორანო

არ გათეთრდები, ყორანო, რაც უნდა გხეხონ ქვიშითა.
მტერნი არ შაგვიბრალებენ ტირილითა და ვიშითა,
კმალთ კი არ შევეპოები, შუბნი გამხეთქენ შიშითა. 718

ტირილითა და გლოვნითა

ტირილითა და გლოვნითა მტერნი არ შეგვიბრალებენ,
მოვლენ, დაგვწვენ და დაგვდაგვენ, მზე იყოს, —
დაგვიბნელებენ. 719

* *

არას ვარგა სამძიმარი, უსარგებლო ცრემლთა დენა! 720

დასხდებიან ჩვენი მტერნი

დასხდებიან ჩვენი მტერნი, ჩვენზე რასმე გაამგებენ,
ჩვენზე ამოლებულ ხმალსა ხელუკუღმა ჩააგებენ. 721.

ბევრის ხმალი გვექადნის

ჩვენ ბევრის ხმალი გვექადნის, ზევით მთის, ქვევით ბარისა,
ვერავენ ვერას დაგვაკლებს, ხორცი ძანძლია ვაჟისა! 722

ამირან

ამირან, ბასრი ბუსრი ხარ, ორბი ხარ დაბრუნებული,
მტერთანა დათვის შუბლი ხარ, სტუმართან—გაცინებული. 723

აღას შესულმა ფრიდონმა

აღას შესულმა ფრიდონმა მუხა მოგლიჯა ძირითა,
გასხიბა, მხარზე გაიღო ვაჟმა მამაცათ ქებულმა. 724

დილა აღრიან, დედაო

დილა აღრიან, დედაო, კაის ყმას უნდა სადილი,
ან მტერი შემოღვარდება, ან მთას გაუფა ნადირი. 725

ვაჟკაცს რას გამოადგება

ვაჟკაცს რას გამოადგება სოფელს შეენება თავისა,
ხმალს უნდა აჭრევინებდეს, იმედი ჰქონდეს მკლავისა. 726

კმალსა არ უშლის სიმოკლე

კმალსა არ უშლის სიმოკლე, ფეკ წადგო, წაემატება,
არც ვაჟი-კაცსა სიდაბლე, თუ თავი გაემეტება. 727

ვინც რომ კაცია

ვინც რომ კაცია, — ჩოხა ჯაჭვია,
ქული ნაბღისა — ჩაბალახია. 728

ვინცა კაცია, ჩონა აცვია,
ჩონა ჯაქვისა, ქუდი ნაბდისა,
მუზარადისა. 729

თუ მოყვარე ხარ

თუ მოყვარე ხარ, — მიმოყვრე: კალთა გავაბათ კალთასა,
მტერი ხარ, — შემატყობინე: ან მთას დაგინვდე, ან ბარსა. 730

ნუ გიხარიან, ქალო

ნუ გიხარიან, ქალო, კაისა ყმისა ცოლობა,
წავა და ლაშქარს მოკვდება, შენ მოგინდება ცალობა,
ასტყდება შენზედ თემობა და შეექნება ცილობა. 731

კარგი ყმა ლაშქარს მოკვდება

კარგი ყმა ლაშქარს მოკვდება სწორების ჯობინობაზედ,
გონჯაჲ კი ბოსლის კარებზედ, ქალების ლოდინობაზედ. 732

კარგი ყმა

კარგი ყმა მაშინ კარგია, ხმალი რომ შეიქს ელვასა,
მოციქულობდეს ისარი, შუბი აგდებდეს ენასა. 733

კაცი, მტერთ გადმოგდებული

კაცი, მტერთ გადმოგდებული, გეზელ ქორულებ ჰკიოდა,
ჩვენ მონადირე გვეგონა, თურმე მას გული სტკიოდა,
თავს ჰქონდა ხმალი ნაკრავი, გულს სისხლი ჩამოსდიოდა,
ათი მოეკლა გზადაგზა, უომრობასა ჩიოდა. 734

მგელი არ მოშლის

მგელი არ მოშლის მგლობასა, ლალი ყმა მამაცობასა,
არც მოშლის ბერი არწივი წვერის ძირს ნადირობასა. 735

მთას გახვალ

მთას გახვალ, მოჰკლავ ნადირსა და ბარათ ცეცხლის
მქნელი ხარ,
დააძლებ ამხანაგებსა, თავად მთავარი ქორი ხარ. 736

ვინ მაჰკლავს

ვინ მაჰკლავს კარსა ირემსა მარიანობის თვისასა,
ვინ გაახარებს ცოლ-შვილსა თავისასა და ცხვისასა. 737

ხმა მომწონს შენის თოფისა

ხმა მომწონს შენის თოფისა, მთა-კლდეთა შამოხუილი,
წაბრუნებ-წამობრუნება, ქორებულ წამოჰყვივილი. 738

მუშა უნდა მუშაობდეს

მუშა უნდა მუშაობდეს, მეომარი ხმაღს იღებდეს,
მტერზე იყოს გაღესილი, მაშინ არაფერს ითმენდეს,
მამულის გულისათვისინა თუნდ მოკვდეს, არცა იქვეშერენდეს;
დღე არ ქონდეს მოსათმენი, რაკი მიდგება ძალზედა,
კაცი მოკვდება ცოლზედა, მამულზედ საკუთარზედა. 739

ნეტავი ლაშქარს შეგვეყარნა

ნეტავი ლაშქარს შეგვეყარნა სამნი ბატონის ყმანიო,
მოგვეწივა მძიმე ლაშქარი, სწორებს გვეცადა თავიო,
მადლიდამ გადმოაკვირა ლამაზი ქალის ჭარიო:
ბევრს ქალს კი შესძულდებოდა თვალად ლამაზი ქმარიო,
ბევრს ქალს კი შეჰყვარდებოდა პირად ჭულური ქმარიო. 740

ნუ სცრუობ

ნუ სცრუობ, ნუ ამპარტავნობ, ნუ ელესები ქალთაო,
აგრემ სად გამაგაქციონ ამოღებულთა კმალთაო! 741

პატრონ თქვა

პატრონ თქვა: „ხმალო, გაგყიდი, ვაჭარი ამიჩენია!“

ხმალმა თქვა: „პატრონ, რად მყიდი, რა წუნი შაგიჩნევია?
მამიკლავს შენი მამკვლელი, სხვა რა დამიშავებია!“ 742

როსტომ თქვა

როსტომ თქვა: „მიწა გრილია, სიტყვას არ უნდა რბილობა,
შიში არ იხსნის სიკვდილსა, ცუდია დაღრეჯილობა,
რაც ომში კაცი დევსწროს, გარჯა უნდა და ცდილობა,
ათასათ გვარი დაფასდა, ორი ათასათ ზრდილობა,
თუ კაცი თითონ არ არი, ცუდია გვარიშვილობა.

ცრუ კაცი წყალმა წაიღოს, — აქოს, აღიდოს, — გაქვიშოს,
უბრალოთ ლაყაბს დაიწყებს, გუშინწინდელი არ იყოს“. 743

სალამოთი მოუმატებს

სალამოთი მოუმატებს კაი მუშა და მძლე კარი;
გადაბრუნდება, მოკვდება გადათრეული მქლე კარი,
თუ კაცი გულოვანია, ყოველთვინ გაუჭრის ხმალი. 744

სოფელს სტირიან ქალები

სოფელს სტირიან ქალები: „სოფელს კაი ყმა კვდებაო,
ღმერთო, ნუ მოჰკლავ კაის ყმას, სოფლობა წაგვიხდებაო,
უფროსთანა ან მტერთანა წინ ვილა წაგვიძღვებაო“. 745

მშვიდს დროს გარჩეული

მშვიდს დროს გარჩეული საქმე სიჩქარით ვერ გასწორდება,
და კაც თუ კაცობა ეთქმის, არც წარსულს დაავიწყდება.
ბევრჯელ ნათქვამს ერთ გადათქმა გზას ვერ უპოვნის სწორესა
და ვისაც რჩევა უნდოდეს, აასრულოს იმან ესა. 746

წინანდალს ვაზი ამშვენებს

წინანდალს ვაზი ამშვენებს, ახმეტას ვაშლი წითელი,
ვაჟაკსა ფარი და ხმალი, მოიმწითუროს კისერი. 747

* *

წმინდა სამების ყმა ხარო, კარ-კამბეჩივით დახვალო. 748

წმინდის გიორგის ყმა

წმინდის გიორგის ყმა ვარო, ხარ-კამეჩივით დავალო,
თუ მინდა ლაფში ჩავწვები, თუ მინდა მშრალზე გავალო. 749

ბატონისა ვარ ლალი ყმა

ბატონისა ვარ ლალი ყმა, მტერო, არ შეგეპოვები,
მოგიბრუნდები, ხმალსა გცემ, ან მოგკლამ, ან შეგაკვდები 750.

შენ ბიჭო აზანბურელო

შენ ბიჭო აზანბურელო, ხმა შენი ჩამოდიოდა,
შენი დაჭრილი ლეკები არაგვში ჩამოდიოდა. 751

შილდის თავს ვეფხვი დაეკოდე

შილდის თავს ვეფხვი დაეკოდე, სამჯერ საომრათ მეტია,
პურად-გულადი ვაჟაკი სამი გაფრენით მეტია. 752

შავხელე ერევენლათა

შავხელე ერევენლათა, კარავი კარავს უმბია;
ვისია მწვანე კარავი, თავს იგრის ტყავი ხურიან?
შიგა ზის როსტომ-ტარიელ, უცეცხლოდ რკინის მდნობნია. 753

შ ა ლ ი

ალაზანსა და იორსა

ალაზანსა და იორსა ზედ დავაწვები, ყლაფს უზამ,
აი იმ მთას წიხლს ამო[ვ]კრამ, ქალო, მაგ შენ წინ ტყაფს უზამ,
და თავგასულსა დიაცსა მე იმას ველარას უზამ. 754

ადგა ქალი

ადგა ქალი, დასძრა ტანი,
დადგა გობი, ზედ საცერი;
სცრა ფქვილი და მუშტით ზილა,
აცხო მისი ქადა-პური,
თვითონ ჭამა, ჩვენც გვაჭამა,
აცხონა დედ-მამის სული. 755

ჯოჯონეთჩიგამც

ჯოჯონეთჩიგამც შევალის სწორი სწორის მეგობარი,
ერთსა ჰქონდეს ალალი გული, მეორეს — დაუნდობარი;
ვერ წავა კაცი იმ სოფელს ქალისგან შეუცდომარი. 756

• •

როსტომ სთქვა: „მე დიაცისა მე სიტყვა არ მემზილება“. 757

ცოტა მოხნული სჯობია

ცოტა მოხნული სჯობია ბევრსა და ხარვეზიანსა,
ქალი სჯობია ფერმკრთალი ლამაზს და სხვებთან ზიარსა,
ყველა ხელს იმას გადასდებს, იმ ოხერსა და ტიალსა. 758

• •

ანეული და თერობა, ლამაზ ქალს უნდა ფერობს. 759

თივა მთისა უჯობს

თივა მთისა უჯობს, რეგვენო, ღვინო და პური ბარისა,
კოცნა უჯობს თეთრი ქალისა, შახევენა შავგრემანისა,
შავგრემანმა თქო: „შაგიხვევ, ამოვალ შენის მადლითა“ 760

ღედაკაცი დაბერდება

ღედაკაცი დაბერდება, მუუჯდება კერასაო,
ცარიელ პურს არ მიირთმევს, მოგვინდომებს წველასაო,
საქმე რომ არა ჰქონდეს, ატიკტიკებს ენასაო. 761

გოგო ისეთი ძაღლია

გოგო ისეთი ძაღლია, მალ-მალ ჩაგირბენს კარსა,
თითონ ახლო არ გიღგება, შორიდან გიშვრება თვალსა. 762

მალლა მთაშია

მალლა მთაშია ყინული აპირობს ჩამოდნობასა,
გოგოების გათხოება უყურებს შემოდგომასა. 763

ქალი მყავდა მშვენიერი

ქალი მყავდა მშვენიერი, ტურფა იყო კავოსანი.
გავათხოვე, გავატანე ჩემი ვეფხისტყაოსანი.
მან იკითხა, არ უსმინეს, ისინია სვანოსანი,
ისევე მე წამოვიღე, ჩემი ვეფხისტყაოსანი. 764

საბრალო ქვრივის ქორწილო

საბრალო ქვრივის ქორწილო, უჩუმრად გინდა ღიღინი,
რა გინდ რომ იყო ლამაზი, არ მოგიხდება გვირგვინი 765

ვის უნახამს

ვის უნახამს, ვინ ნახა ქვრივი მორთულიო,
ტანთა ეცვას დარაია, ყურთმაჯ-შეყრილიო,
თავსა ეხუროს მანდილი, ფანცის სარტყელიო. 766

კარგი ხარ

კარგი ხარ კარის ვანაო, თუ შენ ქათამი არ იყო,
ძმანი არ გაიყრებოდენ, თუ დედაკაცი არ იყო. 767

არა მწამს

არა მწამს რა დიაცისა, როგორც მოწმენდილი ცისა,
არცა არა მწამს ჩემი დის, როგორც რომ ბრწყინვალე მზისა. 768

ვაჟკაცს დიაცის დამდოსა

ვაჟკაცს დიაცის დამდოსა სამარემც დაეკვეთება,
დღეს ერთი უყვარს, ხვალე სხვა, ხვალეზეგ სხვა ებედება. 769

ოჯახნი, ნათესაობა

სამნი ძმანი

სამნი ძმანი გაცვივინდითო, სხვა სოფელი ვარჩივნეთო,
ვიკვნესეთ და ვივაგლახეთ, ჩვენი სახლი ვარჩივნეთო. 770

ფშაველი ვარ

ფშაველი ვარ და ფშავს წავალ, ვამ ფშაურო ხინკალო. 771

ისეთ სტუმრის

ისეთ სტუმრის დედა მოკვდეს, თორმეტ ხინკალს შექამასო,
ისეთ დიასახლისიცა, რომ ნარჩომი გაათვასო! 772

ვაიბე, დედავ

ვაიბე, დედავ, გვერდები, უცოლშვილოთ ვბერდები 773

¹ შექამოსო.

ბრაღია მოკედეს ვაჟკაცი

ბრაღია მოკედეს ვაჟკაცი, უდროთ მოიშალოსა,
არცა დადგომოდეს გვირგვინი, არცა შინ მოეყვანოსა! 774

* *

დავწვრილშვილდი, — დავიწიე, მომეზარდნენ, — ავიწიე. 775

ღმერთო, ნუ შეჰყრი

ღმერთო, ნუ შეჰყრი ვაჟკაცსა ცოლსა ყბედსა და მძინარსა,
ის მოჰკლავს, ის დააბერებს, ის შერთამს წყალსა
მძინარსა. 776

ვაჟკაცსა ცოლის სიავე

ვაჟკაცსა ცოლის სიავე შუა გზას მათგონდება,
წაიღებს საფიქრებელი, გზას იქით გადავარდება. 777

* *

როსტომ სთქვა: „ცოლის დამნდოსა სამარე დეეკვეთება“. 778

ლაშქარს წასვლა

ლაშქარს წასვლა მას უხარის, ვისაც კარგი ცხენი ჰყავსო,
დაბრუნება და შინ მოსვლა, ვისაც კარგი ცოლი ჰყავსო. 779

კაი ქალისა პატრონსა

კაი ქალის პატრონსა უნდა ყავდეს ძაღლი ფრთხილი,
ბინდიდან ალიონამდის არ იღირსოს თვალთა ძილი;
გლახა ქალისა პატრონსა მუდამა აქვს ძილი ტკბილი. 780

ქალი, ქმრის დაწუნებული

ქალი, ქმრის დაწუნებული, სამშობლოს მიშავდებოდა,
სამშობლომ შინ არ შეეუშო, პირი რომ უშავდებოდა. 781

ციდან წამოვა ღრუბელი

ციდან წამოვა ღრუბელი, თავთაქვე დაეკიდება,
კაცი რომ თავის თავს უზამს, მტერიც არ მოეკიდება,
უცოლობა სჯობია, ზოგ ჭირს რომ გადეკიდება. 782

ასეთია კაცის გული

ასეთია კაცის გული, ვით მორევი შავი ზღვისა,
რა გინდ კარგი ცოლი ჰყვანდეს, მაინც მოუნდება სხვისა. 783

ზოგიერთი პატარძალი

ზოგიერთი პატარძალი დაეგდება ძელივითა,
თუ გინდ რომ ხმაცა ესმოდეს, ყურს წაუგდებს მგელივითა,
სალამოს ქმარი მოუვა, კუდს მოუქნევს მელივითა,
ქმარსა ასრე ეგონება, მქნელიაო თემივითა.
იმას სახრე მოუხდება, წაეგრიხოს წნელივითა. 784

პატარძალო პატარაო

პატარძალო პატარაო, წყალს მომიტან, სხვას არაო,
ჩამოჯდები კერასაო, ატანტარებ ენასაო,
ჩასვამ ცეცხლის კვერასაო, წაგვამწარებ ყველასაო. 785

ავი პატარძლის ყოფნასა

ავი პატარძლის ყოფნასა სახადი სჯობს სახლშია:
ჯამებს უბიათ ფერხული გარეთ კარაპანშია,
კოვზები თავებს იმტვრევენ ტალახსა და ლაფშია,
ქაფქირი ტალახში ფლია, ჩამჩა იცემს თავშია.
კაი პატარძალი არი! სახრე უნდა ტანშია. 786

ჩვენ რომ რძალი მოვიყვანეთ, მეტათ გაწრეტილიაო,
უსანდომო, უსადრიკო, სალამგაწყვეტილიაო. 787

ასრე უნდა პატარძალი

ასრე უნდა პატარძალი, ერხეოდეს ვერხვივითა,
მამამთილსა ემსახუროს, დედამთილსა ღმერთივითა;
მაზლ-მულეებს მოეგარგაროს, შვილებს მიჰყვეს ღვედივითა,
იმას ისრე შეინახვენ, უგუნური ტრედივითა. 788

გენაცვალე, სახლო

გენაცვალე, სახლო, კარო, ჯამ-ჰურქელო, მემრე თარო,
სახლში კარგო პატარძალო, ღმერთმა გაგახაროს, ქალო. 789

მამამთილო იისაო

მამამთილო იისაო, დედამთილო ბიისაო,
მაზლო იაგუნდისაო, შვილო ნუშის გულისაო,
მულო, შენ ამოვარდი, რომ ხარ ავის გულსაო. 790

ზემოთიდან წამოვედი

ზემოთიდან წამოვედი, დაბლა ჩაველ გურიას,
ღმერთო, რა ჭირს გადამკიდე ჩემ დედამთილ ჯღუნეისს 791

აწი რა ვქნა

აწი რა ვქნა, რა ვიგონო ავი დედამთილისაგან,
შინ რომ ჩაველ, შემოძულეებს, გადამაგდებს ეზოსაგან. 792

ნეტა რა ვქნა

ნეტა რა ვქნა, როგორა ვქნა? ავი დედამთილი ხარო!
არასა ვკამ, — უკმელი ხარ, ვკამ და — ასრე სვაევი ხარო.

ნელა დავალ, — ზანტს მეძახის, გავექცევი, — ქაჯი ხარო.
თუ ძირს ვზივარ, — კუტს მიძახის, ზეზე ვდგავარ, — სარი ხარო,
ვაამებ და — არ მიწონებს: მამაძაღლის ქალი ხარო! 793

მეზობელში არ ვარგა

მეზობელში არ ვარგა მირონის მიღებაიო,
ერთხელც არის შეაგინებს, ისიც შეიქნა ურიაიო. 794

ოქრო ოქროს შეუწონე

ოქრო ოქროს შეუწონე, მარგალიტი ლალასაო,
ნათლიდელის სილამაზე რას არგია სვინასაო. 795

* *

ოქრო ოქროს შეუწონე, მარგალიტი მინასაო,
ნათლიდელა ენაცვალოს თავის ბატონ სვინასაო! 796

* *

ნათლიდელის სილამაზე არ არგია სვინასაო,
კაცი უნდა უყურებდეს გადებულ ხელს წინასაო. 797

ნათლიდელამ ჩაუხალა

ნათლიდელამ ჩაუხალა ერბო-კვერცხი სვინასაო,
ბავშს უთხრა: ეგ აყააო, უნდა უდგა ფინასაო! 798

ნეტავი ძმათა მრავალთა

ნეტავი ძმათა მრავალთა, შინ ვერვინ შაუჭდებაო,
ვერვინ აგინებს ცოლ-დელას, ვერც ვინ ცხენს შაუჭდებაო! 799

ძმაო, რაჲ სჯობს

ძმაო, რაჲ სჯობს ძმობასა, ერთმანეთისა ყმობასა!
ძმა მაშინ მოგაგონდება, ორნი რა გცემდენ მარტოსა. 800

ომსა ფრინველსა

ომსა ფრინველსა მკარგრძელსა ალგეთს მინდორი დაექნა,
უძმოსა, უმამისძმოსა ამირანს თავი მადეკლა. 801

ვაი დედასა

ვაი დედასა და ვაი დასა, ვაი უძმოსა ქალსაო,
ისე არა სძევს პატივი, როგორც რომ შარა გზასაო! 802

ძმაო, ამ თვალთა ნათელო

ძმაო, ამ თვალთა ნათელო, ძმაო, სახე გაქუტს მზისაო,
ძმაო, ვინ მოგცა მშვენება, — შვიდთა მასკვლავთა ცისაო,
გიყვარდე, მომიგონებდე. დამტირებელო დისაო. 803

ობოლს სწყევლიან ყორნები

ობოლს სწყევლიან ყორნები: ნუმც გამოსულხარ ველადა,
მანამ შენ გამოხვიდოდი, კორცი გვრჩებოდა ძველადა. 804

წუთისოფელი

სოფლისა თავსა ვესახლე

სოფლისა თავსა ვესახლე, არა სოფელი ჩემ თავსა,
სოფელს კი ვეთავსებოდი, სოფელი მე არ მეთვისა. 805

იმ სოფელს

იმ სოფელს ვერვინ წაიღებს ამ სოფლისა ცხოვრებასა,
წუთისოფლის სტუმრები ვართ, ჩვენ წაველთ და სხვა დარჩება,
ჩაიცივათ და დავიხუროთ. ამის მეტი რა შეგვრჩება! 806

ცა მტკავლით

ცა მტკავლით, ქვეყანა ცილით — ნახე თუ გაიზომება,
ზღვა თუ აიწყვის ბეშვითა ან ცანი გადიწონება. 807

ცა მხარზედ გადამეკიდოს

ცა მხარზედ გადამეკიდოს, ქვეყანა ზურგზედ მეკიდოს,
მზის შუქზე ვრბოდე უდრეკლად, ჰაერზედ ხელი მეკიდოს,
შვიდი ცა მქონდეს ქალალდად,
მზე სანთლად, სალხენი კალმად. 808

ყველანი დავიხოცებით

ყველანი დავიხოცებით, ვაი ჩვენ ბედის წერასა,
დავეხსნეთ ჭორის კრეფასა და ძრახვას მეზობლისასა! 809

წუთია წუთისოფელი

წუთია წუთისოფელი, ცნობას არ გვაცლის ძმისასა,
გადავბრუნდებით, მოვკვდებით, ქვეშ მოვექცევით ქვიშასა! 810

ეგ სოფელი სთველია

ეგ სოფელი სთველია,
აქ არავინ დარჩება,
ყველა წასასვლელია. 811

წუთია წუთის ქვეყანა

წუთია წუთის ქვეყანა, წუთის წეობით იწვება,
ზოგი ლხინსაა, თამაშას, ზოგი უცეცხლოთ იწვება. 812

წადი და ჰკითხე ცხედარსა

წადი და ჰკითხე ცხედარსა, ნეტავ რა მიექონება, —
სამი ადლი ტილო მიაქვს, ის არის მისი ქონება. 813

რუსთველმა თქვა

რუსთველმა თქვა: განა თხა ვარ, გაზაფხულზე გავიკრიჭო!
მე სიცოცხლე მისთვის მინდა, ხან ვიცინო, ხან ვიკრიჭო. 814

სოფელო, მიეთ-მოეთო

სოფელო, მიეთ-მოეთო, საბრუნავისა მახეო,
ზოგსა ცათამდის აიყვან, ზოგსა უკულმა დაჰხეო. 815

* *

ეს სოფელი ასეთია: მიეთი და მოეთია! 816

წუთისოფლისა ცხოვრება

წუთისოფლისა ცხოვრება ვერცხლით არ მოიპოება,
მდიდარი კაციც მინახამს, ოხრათ რჩებოდეს ქონება. 817

ვაი შენ წუთისოფელო

ვაი შენ წუთისოფელო, დაგცადე ათას ფერათა,
ხორცი ვალადე, ვასუქე, სულსა დაუდექ მტერათა.
სული ვერც იმან მოიგო, ვის ოქრო ედგა კერათა. 818

რა ღირსა შავი მელანი

რა ღირსა შავი მელანი თეთრი ქალაღდის წერასა,
ყველანი დავიხოცებით, ვაი ბედისა წერასა! 819

რასაც დავთესთ

რასაც დავთესთ, იმას მოემკით, საიქიოს წინ დავგვხედება,
ამ სოფელს ხორციელობა ხნს ფოთლივით გაცვივდება. 820

ღმერთო, შენ ხარ

ღმერთო, შენ ხარ ყოვლის შემწე, მოწყალე კარგადებულის,
სიცოცხლისგან აბეზარის, თავიდგან ხელადებულის. 821

ნეტავი კაცსა იმასა

ნეტავი კაცსა იმასა, ვისაც ესმის ღვთის ვედრება,
მას უშოვნია ცხოვრება, არვისგანა აქვს ყვედრება,
პური, ღვინო უხვათა აქვს, ყველა მდიდართან ედრება. 822

ღვდელი წირვაზედ დადგება

ღვდელი წირვაზედ დადგება, ლაპარაკი არის ძნელი,
სახარების კითხვაზედა უნდა ვყაროთ ცხარე ცრემლი. 823

ღმერთო, შენა ხარ მშველელი

ღმერთო, შენა ხარ მშველელი კაცისა დაკარგულისა,
დაწვება და დაიძინებს, ფიქრი აქვს სამკაულისა. 824

არც ანგელოზი

არც ანგელოზი, არც კაცი, ღვთის მეტი არა სრულია, —
არა აქვს დასაბამისი და არცა დასასრულია. 825

ღმერთმა მოგცეს

ღმერთმა მოგცეს ერისთვიანთ წყალობაო და ჯავახიანთ
გალობაო. 826

ზოგიერთი უგუნური

ზოგიერთი უგუნური ღმერთს ტყუილად ემადლება,
ზარის ხმას რომ გაიგონებს, პირჯვრის წერა ეზარება. 827

რასაც კაცსა

რასაც კაცსა ღმერთი სწყალობს, ერთიც არ დაუკენესია,
მოსავალი მით მოსვლია, თუნდ კლდეზედ დაუთესია,
ხმალიც გაუჭრის დალაბრა¹, თუმცა არ გაუღესია. 828

¹ ჩლუნგი.

უწყლოთ, უპუროთ

უწყლოთ, უპუროთ, უღვინოთ ეამნი აროდეს იწირვის,
კაცსა თუ ღმერთი არ სწყალობს, საქმეს ტყუილათ
იწირვის. 829

გამჩენელმა გაგვაჩინა

გამჩენელმა გაგვაჩინა, სარჩო მოგვცა, დაგვარჩინა,
სარჩოთ მოგვცა იგი ყანა, სანადიროთ ხშირი ტყეო. 830

ღმერთმა მოგვცა მიწა-წყალი

ღმერთმა მოგვცა მიწა-წყალი, გუთნისდედა, მებრე, ხარი,
პური-ქერი, ფეტე-სიმიინდი, მათი თესვა ჩვენ ხელთ არი. 831

აღდგომა დღე დარიანი

აღდგომა დღე დარიანი, ამაღლება ნამიანი,
ყველა კაცმა დაიჭერას, პური მოვა ძალიანი. 832

შენ გენაცვალე, ზათხულო

შენ გენაცვალე, ზათხულო, საცა რომ დავწვე, დამხურო,
თვალი დაგიდგეს, ზამთარო, რა წვე ნაცარში დამფალო. 833

გორის თავს ქორი

გორის თავს ქორი ნადირობს, კახეთის ბოლოს არწივი,
ქორი ჩასძახის: „ჩამოვალ!“—„არ ჩამოგიშვებ!“—არწივი. 834

კარგის ყმის დედას

კარგის ყმის დედას დავნატრი, ვინც ნათქომს გააცხადებსო¹,
წვალის სანადიროსა, ჭიკვს მოხკლავს, მააქანებსო,
დაძღებს ამხანაგებსა და ჯალაბთ გაახარებსო. 835

¹ ასრულებსო.

ჩემი მტერიმცა

ჩემი მტერიმცა, დედაო, მონადირისა ცოლია,
ჯერ შუალამე არ იყოს, მას გათენება ჰგონია,
დააგდებს თბილსა ლოგინსა, სად რა ჭიოხჩი! გაქდება,
ხანდიხან მოჰკლავს ნადირსა, ხანდი თითონაც წაქდება. 836

მალლა მცის მონადირე

მალლა მცის მონადირე ხარ, ბოლო გიხდება ხმლისაო,
ყველას მოსიყვარულე ხარ, ნათესავისა, მტრისაო;
ალალო შენსა ვენახსა, ჭიგო უვლია მსხლისაო,
რაც იმას ღვინო გამოვა, ნახევარია სხვისაო. 837

კარგი კაცის პურმარილი

კარგი კაცის პურმარილი გზაზედ ხიდად გადებული,
ბატონი ჰყავს მადრიელი, კარის კაცი მოგებული! 838

ღღეს წითელი პარასკევი

ღღეს წითელი პარასკევი, ხვალ შაბათი თენდებაო,
ხვალზე რო კვირე მოვა, მარხვა გაჯანჯალდებაო;
მარხვაო, კარჩი გამოდი, აღდგომა მეგეჯარაო.
აღდგომასა დიდსა ღღესა, შაწევნასა კრავლისასა,
იმ პურსა და იმ მარისა, იმ ღვინოსა ვაზისასა. 839

მინდორჩი ცეცხლი დავანთე

მინდორჩი ცეცხლი დავანთე, ზედ დავაყარე დეკა,
კაცი რომ იხარჯებოდეს, აღარას არგებს ღრეკა. 840

დილით ოქრო ხარ

დილით ოქრო ხარ, სტუმარო, სადამოს ვერცხლათ იქცევი,
თუ კიდევ მოგიგვანდა, სპილენძათ გადაიქცევი. 841

ნეტა რა არის მისთანა

ნეტა რა არის მისთანა ქვეყანათაზე მზისთანა,
საქმელ-სასმელად პურ-ღვინო, სანელად მარილისთანა. 842

ფაფა ხახამდენა

ფაფა ხახამდენა, მახუხი კართამდენაო,
იფქლის პური მთამდენა, ქერისა გადავლამდენაო. 843

სადილი ხელზე

სადილი ხელზე მტვრევეითა, სამხარი ამოკვეთითა,
ვახშამი ძილმა წაიღოს, ვაი სულო ამოხედითა. 844

ეს ტიალი სიღარიბე

ეს ტიალი სიღარიბე ჩემზედ არის დაჩვეული,
სადაც წავალ, წამამყვება, ტყავჩი არის გახვეული. 845

როსტომ თქვა: დღეიმც კრულია

როსტომ თქვა: „დღეიმც კრულია იმ ჩემი დაბადებისაო,
ერთხელ მე რომ დავიბადე, დღეიც ვერ ვნახე ლხინისაო,
ვერ გავიმართე კისერი, უღელი მედო რკინისაო“. 846

ჩავვარდი საგონებელსა

ჩავვარდი საგონებელსა, ვით რომ კამეჩი მორევსა,
ვიწევ და ვერ ამოვსულვარ, ვაიმე ჩემსა ღონესა. 847

ღობეზედ ჩიტი შემოჭდა

ღობეზედ ჩიტი შემოჭდა: [იძახდა] ნინო, ნინოსაო,
საწყალსა კაცსა ვინ მისცემს აღების ღამეს ღვინოსაო,
დიკისა პურსა საქმელად, იფნისა შეშას საწველად. 848

ეს ზოგი კაცი რასა გავს

ეს ზოგი კაცი რასა გავს, ანუ სათქმელად რასათვის,
რასაც იზოვნის, ინახამს იმ ერთი შავი დღისათვის;
არც თავს არგია, არც სხვასა, არცა მოღვეწობს ღვთისათვის,
გადაბრუნდება, მოკვდება, დარჩება ეშმაკისათვის. 849

ნეტა რო ჩემი სასახლე

ნეტა რო ჩემი სასახლე მალლა მთაზედა აღმეგო,
გამვლელ და გამომლელისთვის დღე ყოველ კარი გამელო,
სიტყვა არვისთვის მეწყინა, სულ ყველას გული მომეგო,
რაც მეშოვნა და მეპოვნა, სრულ გლახაკებზედ გარდმეგო! 850

სიღარიბე და ობლობა

სიღარიბე და ობლობა ორივე გადამხედია,
სიღარიბე ხომ ძნელია, ობლობა გადამეტია. 851

სიკვდილი და ღარიბობა

სიკვდილი და ღარიბობა ვორვე¹ ერთათ მოდიოდა,
გაშინჯეს და გამოშინჯეს, — სიკვდილს ღარიბობა სჯობდა. 852

ეს ჩვენი გული

ეს ჩვენი გული რასა გავს? მაჟარს გავს ნამდადებულსა,
სამჯერ გავს მაშლილ წისკელსა, სამჯერ წყალგადადებულსა,
სნეულს გავს მწუხიარესა, ლოგინში თავმიქცეულსა,
ქალს გავს ქმარ-ყოფამოშლილსა, შინ მოსულ, დაწუნებულსა,
დარბაზ გავს ჩამაქცეულსა, შიგ ლაშქარს დაჩუმებულსა,
გავს მთასა იანვრისასა, ლემადეს გადმოხურვილსა. 853

• •

სხვაგან იყო გული მისი, სხვაჲ არას მოიგონებდა. 854

¹ ორივე.

არ ვარგა

არ ვარგა ქირში გატეხა, თუ კაცი გონიერია,
წავა და სხვაგან დარჩება, სოფელი ღონიერია. 855

როსტომ თქვა: გვარი სჯობია

როსტომ თქვა: „გვარი სჯობია“, სოლომონმა თქვა: „ზრდილობა“.
ათასათ გვარი დაფანდა, ორი ათასათ ზრდილობა,
თუ კაცი თითონ არ არის, ცუდია გვარიშვილობა. 856

ქალი არ ვარგა

ქალი არ ვარგა ქურდ-ბოზი, ვაჟი სოფელში მკვებარი,
გაუქირდება, დადგება, როგორც უღელში მქლე ქარი. 857

თეთრისა თხისა

თეთრისა თხისა ციკანსა შორს შეეტყობა ვაცობა.
ისევ შენ გამოგადგება ეგ შენი კარგი კაცობა. 858

შაბურ შამბისათვის

შაბურ შამბისათვის მოკვდა, ერისთავი — ერისათვის,
მე რათ მოვეკვდე, მე გლახაკი, ცული ყოფაქცევისათვის? 859

ერთს სიტყვას

ერთს სიტყვას ასეთს გასწავლი, დასამარხავად კმარიყოს:
ნუ ეხმარები ავ კაცსა, თუ სადმე წყალმა წაიღოს;
ვინ იცის, ღმერთი გარისხდეს, ნაპირში სადმე გარიყოს, —
ნულარ აჰყობი ღვთის მადლსა, ხელი ჰკარ, მალე წაიღოს! 860

• •

კაცი უნდა კიცი იყოს, რომ დაჰპირდეს, არ გამტყუნდეს. 861

ცუდი არის სამძიმარი

ცუდი არის სამძიმარი, უსარგებლო ცრემლთა დენა,
რაც გემართოს, გამოართვი, ნულა გინდა უკან დევნა. 862

სუფრავ გაშლილო

სუფრავ გაშლილო, ლხინი ხარ, ჭკვავ, ჩავარდი გონებასა,
ნამუსი ყველას სჯობდა, ასის თუმნის ქონებასა. 863

ნამუსისთვისა გამოვა

ნამუსისთვისა გამოვა ულვაშები და წვერია,
რაც გინდა ელაპარაკე, თუ კი კაცს არა სცხვენია. 864

* *

სვინდისისათვის გამოვა ულვაში, თმა და წვერია,
დათვისაც ასხია ბალანი, აბა ის რაის მქნელია? 865

ღმერთმა რა ქნას

ღმერთმა რა ქნას და რა უყოს
იმ ამხანაქს: რაც იპოვნოს, არ გაუყოს. 866

კარჩი ლუდი გაგვიფუჭდა

კარჩი ლუდი გაგვიფუჭდა და ველარ იქს ლუდობასა,
თუ რომ მოსამართლე გქვიან, ნუ ეწევი მრუდობასა. 867

წყალს იქით

წყალს იქით კაცმა იძახა: „ჩემო ძმავე გაბრიელო,
ბევრას კაცს უყავ სიკეთე, არვინ მყავს მადრიელო“. 868

როსტომ თქვა: ჩემი პასუხი

როსტომ თქვა: „ჩემი პასუხი ჩინეთის ქვაზე სწერია, ვისთვისაც ხმალსა ვიქნევდი, ის გახდა ჩემი მტერია“. 869

ერთგულისამცა ორგულსა

ერთგულისამცა ორგულსა ხიდნი წყალს ჩაუცვივიან, შვილდომც გაუწყვეტს ბაწარსა, ესარნიმც ელეწებთან. 870

თავად არ შევალ სხვისასა

თავად არ შევალ სხვისასა, თუ შევალ — ჩემის ძმისასა, ისრე შევალ და გამოვალ, როგორც ძმა იყო ძმისასა. 871

ზოგი კაცი საექვოა

ზოგი კაცი საექვოა, არ მსაკარი არვისა, არც ავის საქმის რცხენია და არცა რამის კარგისა. 872

მალლა ზიხარ ჩარდახშია

მალლა ზიხარ ჩარდახშია, გარ გალავანი გივლია, ჩაგიცომს დიბის ქათიბი, არშია შამოგიელია, ამხანავს აღარ კადრულობ. ცუდი ზნე შემოგილია. 873

თავსა სევდასა ნუ მისცემ

თავსა სევდასა ნუ მისცემ, — გულს ხავსი მეეკიდება, კაცი ცრუ, ამპარტავანი, სილაღეს მეეკიდება, ის უფრო ცრუი იქნება, ვინც იმას მეეკიდება. 874

კაცმა ის უნდა იფიქროს

კაცმა ის უნდა იფიქროს, რაც არა სჯობდეს, არ ითქვას. სიმთვრალით სიტყვა წამოსცდეს, სიფხიზლით ისევე გადათქვას. კაცმა რომ ორი სიტყვა თქვას, ორი სიტყვა ძირსავე დარჩეს,

კაცს რომ კაცი შემოაკვდეს, კაცმა ნახოს — კი არ გასცეს, არაფერი ეკითხოს რა, წავიდეს და ცოდვას დასცდეს: დაბეზლება ცუდი არის, ღმერთი დიდათ ცოდვით გვაძლევს, ნეტარება აქვს იმასა, ვინც ავსა ნახამს და დასთმენს. 875

არცა ყველასა

არცა ყველასა თქმა უნდა, თუ კაცი გონიერია, წავა და ყველგან დარჩება, სოფელი ღონიერია. 876

ბაყაყმა თქო

ბაყაყმა თქო: „წყალში ვზივარ, ყელი მიტომ მებერება, თუ ამოვთქო, მეშინიან, თუ არა ვთქვი — მეჭავრება“. 877

ქრისტე რომ გამოგვეცხადა

ქრისტე რომ გამოგვეცხადა, გააჩინა რკინის კარი, უფალმან სული ჩვენ მოგვცა ერთმანეთის მობიზლარი. 878

იუდა ვერცხლის მოყვარე

იუდა ვერცხლის მოყვარე სიყმით არს ავის შქნელია, იესო მიტომ გაყიდა, რომ იყო მამის მკვლელია. 879

მჭედელი

მჭედელი, განა რკინასა სპილენძი არ გაერევა; კაცსა თუ კაცის ჯადი სჭირს, მიზეზი არ დაეღვეა. 880

კაჭკაჭმა უთხრა ყვავსაო

კაჭკაჭმა უთხრა ყვავსაო: „ჩავარდი გულის ხმასაო, კაცი რომ დაიკუზება, შენზედ აიღებს ქვასაო“. 881

გალმიდგან ბუი იძახის

გალმიდგან ბუი იძახის, გამოლმიდგან შუვარდენი,
შუაზედ ხოხოზი ჩივის: „იმათ ხელში ჩავეარდები“. 882

ასწიე მძიმე-მძიმესა

ასწიე მძიმე-მძიმესა, მსუბუქი რალა მეტია,
კაცი თუ კაცსა ვერ იცნობს, სიკვდილზე გადამეტია. 883

გონებიერი ნადირი

გონებიერი ნადირი შუა ლამისას აღგება,
გათენებამდენ გაძლება, სიმაგრის აღგილს ჩადგება. 884

დალოცვილო ვერხვის შეშა

დალოცვილო ვერხვის შეშა, მალ-მალ გინდა შეკეთება,
ბრიყვს საქმე გაუფუჭდება, ჭკუამ იცის გაკეთება. 885

ეს წისქვილის ქვა არისო

ეს წისქვილის ქვა არისო, მისი წესი ფქვა არისო,
როს კაცი არ შეისმენს, იმისთვის თქმა რა არისო. 886

თხას უთხრეს

თხას უთხრეს: „მგელი მომკვდარა“. თხამ გაიცინა, გადიქა.
თხაო, შენ რას გიხარიათ? ერთი მომკვდარა ბერ-მგელი,
განა სამგლეთი გადიქა? 887

აცადე, დაიზღებთან

აცადე, დაიზღებთან ცხაოტს¹ ფართონი² მგლისანი,
ჯავრი არ შაურჩენიათ თავის მოლალის მტრისანი. 888

¹ სოფლის სახელი.

² დანარჩენი.

კამეჩი წევს და იცოხნის

კამეჩი წევს და იცოხნის, თავის ამინდი ჰგონია,
ლაფში ჩაფლული ურემი შინ მიტანილი ჰგონია. 889

კაცი უნდა ხერხი იყოს

კაცი უნდა ხერხი იყოს, გაჰქონდეს და გამოჰქონდეს;
არც უნდა რომ ხარბი იყოს, სულ თავისკენ გამოჰქონდეს,
უნდა თავის ოფლსა სჰამდეს, განა თუ არამი ჰქონდეს. 890

გმირი მეც ვიყავ

როსტომ თქვა: „გმირი მეც ვიყავ, ჯირითი შამოვისრიე,
მეზობლის გაჯავრებასა ბევრით დათმობა ვირჩიე“. 891

ტკბილმა ენამ

ტკბილმა ენამ, კარგმა სიტყვამ ხმალი უკანვე ჩააგო,
თოფის ფეხშეყენებულის კვესი უკანვე გადადო,
ამაყმა კაცმა, ბოროტმა გული ხანჯალზე ააგო. 892

ჰკუამ მოჰამა სოფელი

ჰკუამ მოჰამა სოფელი, ვერ ხმალმა ამოღებულმა. 893

წუწულაის ორბაი

წუწულაის¹ ორბაი² ბუსაჰილს³ არაყს სომდაო. 894

ხალხის წინ

ხალხის წინ გარდმომეგება, თავი რას მოგიწონია,
ვინც იცის საქმე, ხომ იცის, ვინც არა — ცერცვი ჰგონია. 895

¹ მსმელი გლეხის სახელი.

² ხარის სახელი.

³ საღუქნო ადგილი დარიალისკენ.

ჯორი სჯობს

ჯორი სჯობს საქონელშია, დაუთოქშირებს, დადგება. 896

კაცი კაცსაც დაჰპატიუებს

კაცი კაცსაც დაჰპატიუებს, წინ წართვით სუფრას გაუშლის.
თუ ნამეტანი მიირთვა, თავშიაც ჭკუეებ შაუშლის,
მოყვარეს მტრათ გადაუქცევს, დავიდარაბას აუშლის. 897

კაცო, ახლო მოსულო

კაცო, ახლო მოსულო, ჯერ იფიქრე და ისე სთქვი, —
ნეტავი, წყალო, შენ მესვი, ღვინოვ, ალაგზე დამესხი,
ცეცხლო, შენ რალა შეგცოდე, მძინარეს თავსა დამეცი. 898

მეც ვიყავ ლაშარს

მეც ვიყავ ლაშარს, ორთ ქალთ შუაში ვჯდებოდი,
პირში პაპიროზ მეჭირის, რატიშვილივით ვდილობდი;
საცა მუზიკა აჩქამდის, უწინ მე გადავფრინდოდი,
ტანში დაედგოდი ფიქრადა, მუხლებში დავიგრიხოდი;
ზამთრის ძროხებში გამგზავნეს, ცულით ნაკერთა ვჭირდოდი,
მალალს ხეზედა შავხდოდი, გაჰქროლის, გავიღრიჯოდი, —
რა ვქენ ამ ასეთ-აგეთმა, რად არ ღამითაც ვთიბოდი! 899

საწუთროსა სამი ვთხოვე

საწუთროსა სამი ვთხოვე: ენა-პირი ხელოვანი,
ზედ საჯდომად მალი ცხენი, წინ მინდორი ველოვანი,
საკოცნელად თეთრი ქალი, ტანწვრილი და ფეროვანი. 900

ნეტავი ნატვრა მაშატრა

ნეტავი ნატვრა მანატრა, ის ნატვრა ამიხდინაო,
მუხრან ბატონი ყმად მომცა, კახის ბატონის ბინაო;

მამცა ყენის უღური¹, ხონთქართან გამიდინაო,
ჭავეკვაძის კარგი ღვინო მილით შინ მამიდინაო. 901

იალბუზი და წალკოტი

იალბუზი და წალკოტი ნეტავი ეკლით შენარა,
მას რკინის კარი შაგვიბა, კლიტე ჩვენ მოგვცა, თქვენ არა. 902

ალაზანი დოთ მიქცია

ალაზანი დოთ მიქცია, გორიელი² მკადათაო,
აფხაზიანთ სასახლეო წინ დამიდგა თეფშათაო;
ალაზანზე რომ ვერხვი დგას, ხელში მომცა კოვზათაო. 903

იქით გაიქე

იქით გაიქე, გოგია, სადაც დაბალი ღობია,
ბუღეშურებიც იქა დგას, ყურძენიც იქა სჯობია. 904

ხუცესმა უთხრა

ხუცესმა უთხრა ხუცესსო, ალაპი არის რუსეთსო,
„თუ ჭორი არ არიო, შორი არ არიო“. 905

ღორო, ეკურთხე, ეკურთხე

ღორო, ეკურთხე, ეკურთხე, თუ სხვა ღორი ეკურთხებულა,
სიხარბე ღვდლისა და სიხარბე ღვდაკაცისა, —
ღიაკვანო, აიღევი, ჩადე ხურჯინის ძირსა. 906

ღმერთო, ღმერთო

ღმერთო, ღმერთო, დიდებულო, ფეხებჩამოკიდებულო,
გააჩინე მგლები, დააქამე მღვდლები. 907

¹ ბედი, იღბალი.

² დიდი სახნავი ადგილი ბაკურციხეში.

ვინც გაჰყვება

ვინც გაჰყვება მუცელსა, გადაეარღება კლდესაო. 908

სიყვარულსა მალვა უნდა

სიყვარულსა მალვა უნდა, როგორც ცხენსა ნაპარევსა,
გამოჩნდება, გლოვს უნდა, როგორც გულის საყვარელსა. 909

აგრე არ უნდა

აგრე არ უნდა, შავ ბიჭო, ქალთა თმიანთა ყვარება,
ხან ხვევნა უნდა, ხან კოცნა, ხანდი კი მკლავზე გორება. 910

სულ მუდამ

სულ მუდამ ქროლა არ ვარგა, მიწას ააშრობს სველასა,
უწყვეტლივ ჭყვივილ-კივილი თავს მოაძულებს ყველასა. 911

შაიყრებიან ფრინველნი

შაიყრებიან ფრინველნი, არ გაირევენ ძერასა.
კაცი ვერსაით წაუვა თავის ბედსა და წერასა. 912

ვაი რა ძნელი ყოფილა

ვაი რა ძნელი ყოფილა მინდორს სიკვდილი ცხენისა,
აკიდება, შინ მოტანა უნაგირისა ხმელისა! 913

გაზაფხულისა თავზედა

გაზაფხულისა თავზედა ზეს ფურცელი გამოუვა,
რა ქნას კარგმა მონარდებმა, თუ დუშაში არ მოუვა;
კაცი რომ გაღარბდება, თავში ჭკუა გამოუვა,
ზოგს ძილათ გადაეჭყევა, ზოგს ძილი აღარ მოუვა. 914

ძნელი ყოფილა სიბერე

ძნელი ყოფილა სიბერე, სიპი ქვას დაედარება,
დაჯდება, ველარ აღგება: ადგომა დაეზარება. 915

ბერსა კაცსა

ბერსა კაცსა და ვაგლახსა მალე დაათრობს მაჭარი,
სიყმევ, გიყიდლი ფასითა, თუ მოგიღებდა ვაჭარი. 916

სიბერკაცითა

როსტომ თქვა: „სიბერკაცითა სიტყვა სათქმელად გაჭირდაო,
შვიდ ლიტრა ჯაჭვი ტანთ მეცვა, ეხლა აღება გაჭირდაო;
შვიდ ლიტრა კმალი ნაქონი როსტომის ნეზირს
დასჭირდაო“. 917

ასე მტერი შეგიწუხდა

ასე მტერი შეგიწუხდა, როგორც სიბერე ძნელია,
ჭილოფმა გვერდი მატკინა, სიმბილე შემომელია. 918

ბერი კაცი ვარ

ბერი კაცი ვარ, ნუ მამკლავ, ყველა დაგიწყებს გმობასა,
თუ სადმე შემემეყრები, გეტყვი შეილსა და ძმობასა. 919

დავბერდი

დავბერდი, შეილდი ძირს დაედე, მალლა მთაშია ძევს სადმე,
დალპება, ალყა ასძვრება, არ მიაღგება მზე სადმე. 920

დავბერდი, დავჩაჩანაკლი

დავბერდი, დავჩაჩანაკლი, წვერი გამიხდა ქალარა,
შინ ცოლ-შვილს მოვძულებივარ, ბატონს უნდივარ აღარა. 921

დაბერებულხარ, ბებერო

დაბერებულხარ, ბებერო, დაუკბენიხარ ქიასა,
საცა შენ დაიმარხები, ნეტა იმ ეკლესიასა. 922

ზოგიერთი ბებერია

ზოგიერთი ბებერია, სიბერის დროს გაფრანგდება,
ბელში ჯოხს არ გამოიწყვეტს, კერას პირას დაცოცდება.
შვილსა სცემოს, — თავისია. შვილის ცოლს — რას ემართლება,
რძალი იმას არ მოუთმენს. ერთხელ შფოთი აიშლება. 923

ღმერთმა დაბადა

ღმერთმა დაბადა ქვეყანა, ქვეყანა ბედისწერათა,
ზოგია შეუსმენელი, არვის არ გვარგებს ჯერათა,
მოკვდება, დაიკარგება, იქცევა მიწა-მტვერათა. 924

მოკვდებით

მოკვდებით, თან რა გაგვევება? ორი ადლი ტილო ქველი,
იმასაც მიწა შაგვიქამს, ჩენ დაერჩებით ცარიელი. 925

გადაბრუნდები

გადაბრუნდები, მოკვდები, მიწა შეგქამს გრილიათ. 926

სიკვდილმა უთხრა სიცოცხლეს

სიკვდილმა უთხრა სიცოცხლეს: „როცა არის, ჩემი ხარო,
ჩაიცვამ და დაიხურამ, ცუდი მონასტერი ხარო;
ას წელიწადს რომ იცოცხლო, ბოლოს ისევ ჩემი ხარო,
დაგიბნელებ წუთის სოფელს, მიწის მეზობელი ხარო“. 927

ცუდი არის

ცუდი არის სამძიმარი, ცუდ უბრალოს ცრემლთა დენა;
გლოვა მაშინაც გვეყოფა, შავ მიწას ამოვცქეროდეთ,
შავი მიწისა ნაწვეთი ზედ გულზედ ჩამოდიოდეს! 928

ნეტავ რა სჭირდა

ნეტავ რა სჭირდა სიკვდილსა, ვერ მიხვდა ჩემი გონება,
შიგ ამოარჩევს ვაჟკაცსა, რომელიც მოეწონება. 929

პაი, ტიალო სიკვდილო

პაი, ტიალო სიკვდილო, სახლში ქურდულათ შაზვლო;
დაგვიხოც ვაჟი კაცებსა, ბებრებს კი შავგინახამო. 930

დავლონებულვარ სიკვდილსა

დავლონებულვარ სიკვდილსა, სიმძიმის სიპიხ ქვისასა,
ამხანავთ მოშორებასა, დაბნელებასა შზისასა. 931

სოფელო, ჭირვეული ხარ

სოფელო, ჭირვეული ხარ, დაგჭირვებია ქაჯია,
მამას რომ შეილსა მოუკლავ, ცოლზე რაღა ქნას ხარჯია. 932

კარგსა დროსა სჯობს

კარგსა დროსა სჯობს სიკვდილი ავ დროსა შემოსწრებასა;
ომის დღისით სჯობს შესწრება ცრუთან ლხინის
შესწრებასა. 933

მანამ მთელი ვარ

მანამ მთელი ვარ, — ვახარებ ჩემთა ვარღთა და იათა,
მოვკვდები, — გაუხარდებათ ჯერ მტერთა, მემრე ჭიათა! 934

თავადაზნაურობა

აზნაურობა მიყვარდა

აზნაურობა მიყვარდა, გვერდზედ დახურვა ქუდისა,
გავლა-გამოვლა ბაზარში, გადაკიდება ჩხუბისა. 935

აზნაურისა ყმობითა

აზნაურისა ყმობითა ფქვილი ვერ დავდგი გოდრითა,
ვერცა ვხან და ვერცა ვთესე, ვერც კალო ვლენე
მოზერითა. 936

ვაი, ვაი ვასაო

ვაი, ვაი ვასაო, ყაფლანიანთ ყმასაო,
აჰკიდებენ ქვესაო, აძახებენ ვასაო;
ერთი მჰადი დილასა, ერთი სადამოსაო,
ერთი ჯამი შეჰამადი ბატონსა და ყმასაო. 937

გადვიხედე ბოსტანში

გადვიხედე ბოსტანში — ქინძი ყვავა ქინძარა,
ბატონმა რომ ცხენი მაჩუქა, გინდ იყოს და გინდ არა. 938

კამბეჩიანი გუთანი

კამბეჩიანი გუთანი ლალია, გამღევანია,
მებატონისა მუცელი ადლი და ნახევარია;
საწყალი გლეხის მუცელი არც მისი ნახევარია. 939

მზე წინათ

მზე წინათ გომბორზე მოვა, შუქი ალავერდს ჩადგება;
ადგილიმც დაილოცება, საც თეიმურაზ ბძანდება.
მაგისი აზნაურობა მთაზე მძღებურად წადგება,
უხორცოდ პურსა არ სჰამენ, მინამ არ დაუმარხვდება. 940

ქართლი მისთვინ დავაგდე

ქართლა მისთვინ დავაგდე, თოვლს დასდებს, აღარ აიღებს,
რაც მოსავალი მოუვათ, მოვა ბატონი, წაიღებს. 941

ორღობე ამოვიარე

· ორღობე ამოვიარე, ძალღებმა ჴაქნეს გნისი,
ქაღებმა გაღმოიხედეს. — მობძანღა ჩვენი კნიაზი. 942

ორი ბატონი

· ორი ბატონის ყმა ვიყავ, ხან ისა მცემღა, ხან ესა;
ორთავ ერთ ღღეს ღამეხოცნენ, ხან ის ვიტირე, ხან ესა.
ორი ქაღბატონი ღარჩა. ხან ერთს ვაკოცე, ხან ორსა. 943

ციციანთ სუფრა

· ღმერთმა ღასწყევღოს ციციანთ სუფრა, ამიღახვრიანთ
გაღობა;
კარებამღინ არ მიგყვება მუხრანიანთ წყაღობა. 944

შენ ჴააღ თუმანიშვიღო

· შენ ჴააღ თუმანიშვიღო, გარღიღო ნეფი კარზეღა,
ვინ მოგცა მებაღახობა ქართლი-კახეთის ცხვარზეღა?
თითოსაც არა სჯერღებღი, ორ-ორს იღებღღი რვაზეღა. 945

/ * *

· შენ ჴააღ თუმანიშვიღო, გარღიღო ნეფის კარზეღა,
ვინ მოგცა მებაღახობა ჴემო ქართლისა ცხვარზეღა.
უსამართღობას შვრებოღღი ჴემო ქართლისა ცხვარზეღა.
ავღდექ ღა ცული გავღღესე, ხელი ავუსვი ფხაზეღა,
ეს ცული კარგათ გავღღესე თუმანიშვიღღის თავზეღა! 946

ჩემი ბატონი

ჩემი ბატონი გამიწყრა, ჴურგზე ამკიღა ნაღარა;
გაჯავრება რომ იქნება, განა ღატკბობა აღარა?! 947

ღირბი, ბრეთი

ღირბი, ბრეთი, არადეთი, რუისი და საქაშეთი,
გორს წისკვილი, ატენს ზვარი, ქალაქს ასი პირი ცხვარი;
გადმამიგდე იტრიაო, როგორც ერთი კიტრიაო. 948

აქამდინ აზნაურები

აქამდინ აზნაურები უწრუწუნებდენ ქორებსა,
ახლა კი მათი ცოლები უკან დასდევენ ღორებსა. 949

თურმან ვარ ფაფარენელი

თურმან ვარ ფაფარენელი, კითხვა რათ მინდა გვარისო,
ხორხი დაეწვი და მალარო, ჭავრი მკლავს ეინვალ გორისო,
თიანეთ ქავკავაძისო, გაუმადლარის ღორისო. 950

თავადების საქმელები

თავადების საქმელები ბადრიჯანი და სალათა;
იგრე გასწყუნენ თავადები, ერთი არ დარჩეს წამლათა. 951

ენდრონიკაანთ თავადები

ენდრონიკაანთ თავადები გადაყვარე კლდესა,
იმითი ლამაზი ცოლები ტყეში მელორეებსა,
მეცხვარეები მორბოდენ, — „წილი გვიღევს ჩვენცა“. 952

ღმერთო, დარი მაიყვანე

ღმერთო, დარი მაიყვანე, დარი დარზე მააბიო;
თავადები სუ გაწყვიტე, კვდარი კვდარზე მააბიო. 953

* •

ღმერთო, ღმერთო, დარი ქენი, დადიანი კვდარი ქენი. 954

სხვადასხვა კუთხე

ვარიანი ვალიანი, უტყეო და ქარიანი. 955

• •

ლელისთავი¹ — გველის თავი. 956

• •

არაშენდა — გადაშენდა. 957

გორისციხეო ქვიანო

გორისციხეო ქვიანო, სულ მუდამ ქარი ქრიანო,
არც წყალო და არც წისქვილო, არც მეზობელო ხეთიანო. 958

დილომი

დილომი — ბაღდადი არი, რომ არ იცოდეს ქარიო;
სიმიინდი ბევრი მოსულა, ყველას დაუდგამს ძარიო. 959

დილომ რომ პური მოვიდა

დილომ რომ პური მოვიდა, ნეტავი არ მოსულიყო,
ვკამეთ და იმან გვაწყინა, შალვარში გამოსულიყო,
ჩვენ წყენას ვინა ნაღვლობდა, სტუმარი არ გასვრილიყო. 960

• •

ჩამოვიარე სურამსა, მარხილი მშრალზე ცურამსა. 961

სურამია

სურამია — ლოთების მაკარია,
საცა კაცი დაჰკარგოთ, მოძებნეთ, იქ არია. 962

¹ სოფელია ვარიანის ახლოს.

ხიდისთავო

ხიდისთავო, შემკობილო, წინ მინდორო, უკან ტყეო,
გლეხებისა სავაგლახო, გორელების სამოთხეო. 963

* *

შემკობილო მეჯვრუხეო, წინ მინდორო, უკან ტყეო,
ქალებისა სათამაშო, ვაეებისა სამოთხეო. 964

თუში ვარ

თუში ვარ გოგოლაური, ნუ მყურობ ტალ:ვარზედა,
დავკრამ ფეხს, გადავარდები ბახტრიონ ვალაფანზედა,
ხუთიე ვერ მოვკლა ხმალდახმალ, გამცვალეთ კახის ქალზედა. 965

ოცდაოთხსა გურულსა

ოცდაოთხსა გურულსა მაკე ტურა შეეყარა,
სანამდი ჯოხს აიღებდენ, სულით ხორცი გაეყარათ.
მეგრელმა თქვა, დავსწრებოდი, — ყაზახურად დავდგებოდი,
სომეხმა თქვა, დავსწრებოდი, — ჩახმახურად დავხედებოდი.
ქართლელმა თქვა, დავსწრებოდი, — მარილივით დავდნებოდი. 966

იმერეთს რათ გამათხოვე

იმერეთს რათ გამათხოვე, თემურაზ ჩემო მამო,
ქამა მამწყინდა ღომისაჲ, ვამეე კახურო ყანაო. 967

იმერელი ვარო

იმერელი ვარო, არას გარგივარო,
შეგქამ, შეგსომ, ისევე წაგივალო. 968

ღიღველი

იმერელი ვარ ღიღველი, ზურგზედ მკიღია გიღელი,
ქვეშ შიგ მაქ თოხის ნატეხი, ბარი მაქ გასაყიდელი.

საცა თფილი ღომი, მე იქ ვიცი ომი,
საცა ქალი ფუნთუში, ნახე ჩემი კუნტრუში,
საცა ხმალი შიშველი, მე იქ ვარას გიშველი. 969

მე იმერეთში ნავალი

მე იმერეთში ნავალი, ქალი მინახავს მრავალი,
ჩაცმული და დახურული, მოვის პერანგით მავალი;
კისერზედ ხელი გადავდე, ქალსა ვაკოცე მრავალი,
ამითენ ვინც გინდ დამძრახოს, — მზე იყო ამომავალი 970

თქვენი ნინო

მეგრელებო, თქვენი ნინო როგორ რასმე მოიქცევა,
ადგომაში კეტი უნდა, დაჯდომაში წაიქცევა,
კიღობანი სავსე ჰქონდეს, მეზობლისას გაიქცევა. 971

გორელი — მატრაბაზი.

გორელო მატრაბაზო
წითელლოყა, ტ... ლამაზო. 972

საწყალო მოხნიეებო

საწყალო მოხნიეებო, ალების ღამეს
თქვენთვის არცა ნიორი და არცა ნიორ-წყალიო. 973

გუდუნით ნაზარდო

ოსო. გუდუნით ნაზარდო, შე იმერელო — ღომითა.
საწყალო არაგვის კაცო, გაუმადარო ომითა. 974

ქევს მოქვეენი

ქევს მოქვეენი უბნობენ, ქევსურნი გავაქციენით,
წითელ-ყვითელნი დროშანი საქელეს¹ დავაყრიენით,
თავის ნასროლნი ისარნი თითონვე შავაქციენით. 975

¹ ადგილის სახელი.

მე ვარ ხევსური

მე ვარ ხევსური, არაგვის შვილი,
მტკვრის ნათესავი,
შიგვე ერევა მღვრიე ლიახვი,
ქსანიც მოჰყვება, მააქვს ღრიალი,
მტკვარს ზიგ ერევა არაგვის ძალი,
არაგვიანთა ხელში აქეთ ხმალი. 976

ხევსურო

ხევსურო, ხმალი გულ გაძლევს,
ფშაველო — ენა გრძელი,
გუდამაყრელო — მაჟორი,
ტყვია გამოდის ცხელი,
თავით ბოლომდე კრელი*. 977

ღმერთმან ქნას

ღმერთმან ქნას, სვეტის ცხოველმა, მცხეთას აშენდეს ქალაქი
და მასთან დუქან-ბაზრები, თავსა პარსაედეს დალაქი! 978

ასურეთის წყალი მისვამს

ასურეთის წყალი მისვამს, ცხეთა ისე ამიშენებია,
ცხეთის ტყვარი და არაგვი ცვარი არ გამირევიან;
აილო და მკლავი მამკრა, — „რათ გააკეთე კარგია!“ 979

მე ნატახტრელი

მე ნატახტრელი არა ვარ, რომ ჯარი მიდგეს კარზედა,
მე მუხრანელი არა ვარ, კომბალი მედოს მხარზედა,
მე ხომ ცხეთელი არა ვარ, რომ ხელი მედვას ადღებდა. 980

¹ მცხეთის საყდრის აშენებაზეა ნათქვამი, შეგირდს რომ ოსტატე უკეთესი
დაუკეთებია და ოსტატს ხელი მოუქვრია შეგირდისთვისო.

არც ყანობელია

არც ყანობელია გახლივარ, შევეფრინდე დარაბაზედა,
ვასხა და ვასხა კასუშკა, თივა ვაწერა ძმაზედა,
არც ქურთიელა გახლივარ, ჭკა! ჩაუტირა ჯარზედა;
არც ფხელშელაი გახლივარ, ვიზრდებოდე ჩხუბზედა,
ჩოხანი შემოვიხინე, დავჯე და ბევრი ვიტირა;
არც გორისციხელაა გახლივარ, დავსუნსულეებდე გზაზედა;
არც სივონელა გახლივარ, ყურნი დავიჭრა თავზედა,
არც გარბანელაა გახლივარ, ვიცქირებოდე გზისკენა;
არც ტყარშეტელა გახლივარ, ქურთნი² ავაგა ბანზედა;
არც გაიბოტენაა გახლივარ, ჩრდილელი³ მიდგეს კარზედა,
უწყა და უწყა ქერები! 981

წავკისისთანა ქალები

წავკისისთანა ქალები არ არის ქვეყანაზედა,
ასეთი დასუქებულან, როგორც ირემი მთაზედა,
სუფრაზედ დამწყკრივებულან, როგორც ვარსკლავი მცაზედა. 982

ქალი ქისტი

ქალი ქისტი ჯობს ხევსურსა, ვაჟი ორსოებლელი⁴.
სამდევრად გუდამაყრელი, თავის ბან-კარზე — სნეელი⁵. 983

ზრდილნი არიან

ზრდილნი არიან იმერნი, მტერთა მიმცემი რისხვისა,
პურადობა და ვაჭრობა ქართველთა არ ეძრახვისა,
ომი და ლხინი კახისა მოსაწონია კაცისა. 984

¹ კილყეავი.

² წივა.

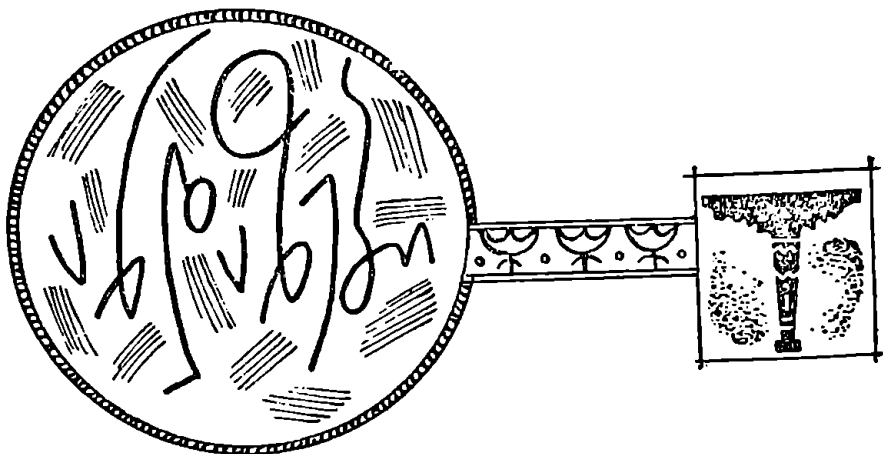
³ ბატონი.

⁴ სოფ. ორსოებლო.

⁵ სოფ. სნო.

ჩოხა-ნაბდით შამოსილი

ჩოხა-ნაბდით შამოსილი ეშმაკ გავს აფხაზებია,
მცირე ჩამოღმა გურია ბრძენ კარგათ უხსენებია,
ოსები, კარგი ბიჭები, მშველი გონიათ გამფთხალი,
ჩერქეზი მუდამ ყაზახობს, ქალი სჯომრათ მზათ არი.
პირველ თქმულა ძველთაგან სიღარბაისლე მესხისა,
რდილნი არიან იმერლნი, მტერთა მიმცემნი რისხვისა. 985

ა

ააფრინე ალალიო, რაც არ არი, არ არიო.

- აბანოში გამოჩნდება თეთრი და შავიო.
ა ბატონო ბაწარო, დავით მეფეს გასწავლიო.
- აბესალომ და ეთერი ღმერთმა შეჰყარა ერთფერიო.
- ა დათვი და ა კვალიო.
- ადათია და წესია, ფეტვი ადგილზე სთესია.
ადამიანის პირის კანი ხახვს შუა გარსზედ თხელია,
და თუ ერთხელ გაიხა, კამბეჩის ტყავზედ უფრო გასქელდება.
ადამიანს მკადის სახელი დაავიწყდაო.
ადგილის კურღელს ადგილის მწევარი დაიჭერსო.
ადე დაბრუნდი, წესქვილო, დასჯერდი შენს ქონებასო.

* პ. უმკაშვილი პიონერი იყო აგრეთვე ქართული ანდაზების შეკრების და გამოცემის საქმისა. მის ქალაქებში არის ცნობები, საიდანაც სჩანს, რომ მას. უკვე 19-20 წლის ქაბუეს, დაუწყია, სხვათა შორის, ანდაზების შეკრება. ეს ანდაზები, დავ. ჩუბინაშვილის ქრესტომატიიდან ამოღებულეპით შევესებული. მან დაბეჭდა 1876 წელს („ქართული მწერლობა, წიგნი მესამე. ქართული ანდაზები“. ფასი ორი შაური. ტფილისი, მელოქივილის და ამხანაგთა სტამბა, 1876. გვ. 1—52). ამ წიგნის შემდეგი, 1876 წ. 9 მკათათვით დათარიღებულო, წინასიტყვაობა აქვს დართული:

- ადექ ნახე ჰირიაო, დაჯექ ნახე ლხინიაო.
- აღრე აღგომა მეტი სიციოცხლე არისო.
აღრე ამდგომსა კურდღელსა ვერ მოეწევა მწევარიო.
- აღრე ამდგომსა ყმაწვილსა დედა უმზადებს სადილსა.
- აღრე რომ ძროხა იბღაველებს, გვიან გამოიწველებო.
ავი არ მაკადრიაანო, კარგი არ მალირსიანო.
ავი კაცი აღდგომასაც ავია.
- ავი მეზობლის მოშორება თუ გინდა, რამე ასესხეო.
ავი მუშა კვირა-ძალს გახალისდება.
- ავი მუშა კვირა-ძალზედაც ავიაო.
ავი შემნახავი ქურდის ამხანავია.
ავი შვილი დედ-მამის მაგანებელია.
ავი ძალლი არც თითონა სკამს, არც სხვას აკმევს.
ავია თუ კარგია, ქალო, შენი ქმარია.
- ავისა კაი ნუ გინდა, ნურც მისი მოსაგებელიო.
ავიფურთხე — ულვამს მოხვდა, დავიფურთხე — წვერს მოხვდაო.
ავსა კაცსა ავი ლიტყვა ურჩეენია სულსა, გულსა.
ავს მეზობელს (ადამიანს) ცეცხლიც საციქველი ეგონაო.
- ავს მოვალეს ნაცარი გამოართვი და თვალეში შეაყარეო.
- ავს ნუ იქ და ავისაგან ნუ გეშინიანო.
აზამბურელი (თუ მაზანდარელი) თათარი გოჭის თავს მეცილებო-
დაო.
აზნაურთა სტუმრობაო ნუ გგონია ხუმრობაო.
აზნაური მკადს არა სკამს, მოშიველება — ჰირსაც მომქამს.
- * აზრუმს კი არა ვყოფილვარო, მაგრამ აზრით* კი ვიციო.

„ქართული ანდაზები ძველადგანვე შეკრებილი ჩვენს ხელნაწერ წიგნებში ჭერ აქამომდე არა სჩანს. პირველად ვხედავთ დავით ჩუბინაშვილის შედგენილ ქრესტომატიასში 1846 წ. და გადაბეჭდილს მეორე გამოცემაში 1863 წ. ამას გარდა ასიოდე იპოვება ჟურნალ „ცისქარში“ 1853 წ. ძალიან შეცვლილი, გალექსული და დამახინჩებული. ცალკეთ დაბეჭდილი კი ჭერ არა ყოფილა.“

„ამ ახალ გამოცემულ ანდაზებში და სიტყვის მასალებში (რიცხვით 990 -მდე) ჩუბინაშვილის ქრესტომატიიდან შემოვიდა 510-მდე ცოტაოდენის ცვლილებით და გამოკრებით; დანარჩენი 480-მდე ჩემგან შეკრეფილია.“

„ამ ანდაზებში ზოგი ისეთი სიტყვის მასალები ანუ ფრაზები ურევია, რომელიც თუმცა ნამდვილი ანდაზები არ არის, მაგრამ ძალიან ხშირად ანდაზასავით ხმარობენ, და არ გვიჩნდება გამოგვეყო.“

„საკვირო იყო შინაგანის აზრის მიხედვით დაგვეყო, და არა ანბანის რიგითა,“

- * ათასად კაცი დაფხსდა, ათი ათასად ზრდილობა, თუ კაცი კაცად არ ვარგა, ცუდია გვარისშვილობა.
ათჯერ გაზომე და ერთხელ გამოსჭერიო.
აღია წვეიდა, მუსია მოვიდაო.
აღიას დარდი ფლავიაო.
- * აღიას დარდი რა არისო და — ფლავიო.
ამანათს მგელიც შეინახავს.
- * ამდენ აღმართს თავდაღმართიც ექნებაო.
- * ამირან გულში მღეროდა, ყმანო, ბანი მითხარითო.
ამქარი ამქარს იცნობს.
ამყოლს აპყევი, დამყოლს დაპყევი, წყალი ნაპირზე გაგაგდებსო.
- * ამწივი ძალასა ჰქვიან, დამიშვი უღონობასაო.
ამხანაგი ნუ გძულს, საშოვარი ნუ გშურს.
ანაბრის შენახვა მიწამაც იცისო.
არა გყავდეს მოახლეო, თავი მოიმოახლეო.
არა ვკრამ, გარბისო, რო დავეკრა, უფრო გაიქცევაო.
- * არავინ არ იცის, დღეს რა მოაქვს.
არამკითხე მოამბეო, თაროს ჩამომიარეო.
არამკითხე მოამბეო, მიბეგვე (მიტყიპე) და მიაგდეო.
არა მწამს რა დიაცისა, არცა მოწმენდილის ცისა.
არას მომცემო და ყბასაც მომტეხო?!
არასოდეს არ გახმება წყალთა შინა ხეთა ძირი,
არასოდეს არ ცხონდება უშვილო და პურა-ძვირი,
თუ უშვილო ცხონდებოდეს, სამოთხეში შევა ვირი.
არა შეჯდა მწყერი ხესა, არა იყო გვარი მისი.
არ გათეთრდება ყორანი, რაგინდ რომ ხეხო ქვიშითა.

მაგრამ რადგან ჭერჭერობით ასე ცოტაა და, ამას გარდა, გვინდა, რომ შემდეგშიც მსურველთ არ გაუძნელდეთ ანდაზების შეკრება სხვა ამ შრომითაცა, ამისათვის ისევე ანბანის რიგით დაებეჭდეთ, როგორც უფალს ჩუბინაშვილსა აქვს დაბეჭდილი. პეტრე უმიკაშვილი“.

აქ მე შევიტანე ყველა ის ანდაზები, რომლებიც აღნიშნულ წიგნაკში იყო მოქცეული. მათი გამოცნობა მკითხველს შეუძლიან მით, რომ მათ ვარსკვლავი არ უზის. მაგრამ პ. უმიკაშვილის მასალებში აღმოჩნდა კიდევ საკმაოდ ბევრი ანდაზა, რომლებიც მას იმ წიგნაკის გამოცემის შემდეგ შეუგროვებია, — ზოგი თვითონ ჩაუწერია, ზოგი თავის ნაცნობ-მეგობრების დახმარებით შეუკრებია. მე ეს ანდაზებიც, რამდენადაც ისინი წიგნაკში მოქცეულების განმეორებას არ წარმოადგენდნენ, შევიტანე აქ და ვარსკვლავით აღვნიშნე. ფ. გ*

არ გაიკითხვენ გოგოსა ტირილთა და ვიშითა.

არ ეშინიან ბაადურს ბაკაკურის ხმლისაგან.

• არ ვიცი ერთია და ვიცი ათასიო.

• არმინდამ ცხრა ჯამი დო შეჰამაო.

არცა ძევს და არცა მშინანო (ერთს იმერელს ძალიან შიოდა და კიდობანში პურს ეძებდა; ვერ იპოვა და ხალხში კი იძახდა: არცა ძევს და არცა მშინანო).

არცა ვისი ყმა ვყოფილვარ, არც არავეინ ყმათ მყოლია;

ძველი პური, ძველი ღვინო წლის წლობამდის გამყოლია.

არც მგელი მშეიერი, არც ბატონს ზიანი.

არ ცოდნა არ ცოდვააო.

არც შენი მოტანილი მინდა, არც შენი. გატანილიო (საბძელმა უთხრა ქარს).

ასე გავიდა მარტიო, არ მამიკლა ციკნის ბარტყიო (მეცხვარემ დაიქადა. მარტმა ჯაბრზე სამი დღე ისესხა აპრილისაგან. მეცხვარემ გუდაში კატა ჩასვა და ჭერში ჩამოჰკიდა; სამი დღე ცხვრებს კატის ყურებაში და ბლავილში ჭამა დაავიწყდათ, მარტმა ვერაფერი დააკლო).

ასეთი გოდორი დასწანით, რომ თქვენს შვილებსაც გამოადგესო.

(ერთს ადგილს ჩვეულება ჰქონდათ, კაცი რომ დაბერდებოდა,

გოდორში ჩასვამდნენ და კლდიდამ გადაადგებდნენ. ერთის

ბრმა ბერი კაცის შვილებმა მოინდომეს მამისათვის გოდრის

დაწვნა. ბერ კაცს ესმოდა იმათი ლაპარაკი და ჰკითხა, რას

აკეთებთო? უთხრეს, არაფერსაო, გოდორს ვწნავთო. ვიცი,

ვისთვინსაც გინდათო, მაგრამ ასეთი უნდა დასწნათ, თქვენს

შვილებსაც გამოადგესო. ეს რომ უთხრა, ხელი აიღეს ამ საქ-

მეზედ).

ასეთი ხიდი გასდგე, შენმა შვილის შვილმაც ზედ გაიაროს.

ასეთმა ფურმა დამწიხლოს, რომ საწველელს მივსებდესო.

• ასეთმა ფურმა დამწიხლოს, რომ ჩემზე მეტს იწველიდესო.

ასი დამკარ, ერთი მათქმევიინეო.

ასის წლის ბებერმა იანვარში მარწყვი მოინდომაო.

• ასის წლის დედალს ერთი წლის მამალი სჯობს. (აჭარა)

• ასმა სულმა ცხვარმა ერთს ხეს შებლავლაო და ძირიანად გაახმოო.

აპრუწვით არის მახარე, კალოზე ბარგი გაყარა.

აპრუწუწუნის წამალი პრასა და ნიახურია.

ფერინე, აფერინეო, — რაც არ არის, რა ვაფერინოო!
აფხაზმა სთქვა: მეგრელს თუ თოფი მოხვედრია, ჯირკს მოხვედრია
აქ იყავ და არა მნახე, შორსა — შენი ჭირიმეო.
აქ იყავი, არა მნახე, — ვირზე შეჯექ, მოდი მნახე.
აქლემები წაიკიდნენ, კოზაკი შუაში გასრისეს.

- * აქლემი კლდეზე გადავარდა, ვირმა ყვირილი დაიწყო; ვირს ცემო
დაუწყეს, რა გაყვირებსო? ის მაყვირებსო, რომა იმ აქლემს მე
ამამაზიდვინებენო.

აქლემის საპალნე ისე არ დაპატარდება, რომ ვირის (ჯორის) სა-
პალნე არ გაკეთდეს.

აქლემის ქურდი და ნემსის ქურდი ორივე ქურდიანო.

- * აქლემმა თქვა: თორმეტი შვილი გავზარდე, მაგრამა მე ჩემი სა-
პალნე არ მამეშვო.

აქლემს მოულოცეს: კოზაკი გეყოლაო, და მე კი ზურგიდამ საპალ-
ნე არ მამშორდაო და გინდ ხუთი ათასი კოზაკი მეყოლოსო.

აქლემს რა ჰქვიანო? არც ეგრე მსხვილათ ვიციო. — ნემსს რაღა
ჰქვიანო? არც აგრე წვრილათ ვიციო.

- * აქლემს საცერი დაადგეს, დაწვაო; აიღეს და ადგაო.
აქლემს უთქვამს, რომ არ დამაჩოქებდნენ, ქვეყანას ავიკიდებდიო.
აქლემს უთხრეს, კისერი მრუდე გაქვსო, და სხვა რა მაქვს სწორეო.
აღდგომა და ხვალაო.

აჩქარებითა სოფელი არავის მოუქამია, და ვინც რომ აჩქარებულა,
მას მალე დაუნანიანო (მალე თან გადააწყოლიანო).

აჩქარებული წყალი ზღვაში არ გაერევაო.

აცა ვირო, ნუ მოჰკვდები, ალავერდი (ბალახია) მოვაო.

- * აქარელს ცხენი გადაეჩეხა კლდეზე და უთხრა: სწორეთ დაგებო-
ქებია ფეხი და არ გადაიჩეხებოდითო. (აქარა)

- * აქარელს ჰკითხეს: ყური სად გაქვსო, და — თავის ქულზეო. (აქარა)

- * ახალი მეგობარი დაიკავე, ხოლო ძველს ნუ დაივიწყებ. (სამეგრ.)

ახალი ცოცი კარგა ჰგვის, ძველი მოატანს ქვიშასა.

ახალს კიტრს და ახალს ამბავს ძვირად ნუ იყიდი, მალე გაიფუტება.

ახალწელიწად დღეს ვირმა ბაგაზე შეიტყო, რომ დღემ მოიმატაო.

- ბავშვმა თქვა: 'გამივა და ვტირიო.
- ბავშვს უთხრეს, რა გატირებსო? გამიდის და ვტირიო. ბალი წყერში გამწარდებაო.
- ბარაქლამ მაზარალა, ოლოლომ ვერა მიყო რაო. ბარში რომ კკუა დაიკარგება, მთაში მოსძებნიან.
- ბატკანი ერთი ბლაოდა, ძუძუ ყველასა სწყუროდაო.
- ბატკანი ერთი ბლაოდა, ძუძუ ყველას შიოდაო.
- ბატონი გულში მღეროდა, ყმანო, ბანი მითხართო. ბატონი რო ყმას უწყრებოდეს — იმედიო.
- ბატონის კაცს ნუ გალახავ, თუ გალახო, ასე გალახე, რომ გალახვა ერქვას. (ითქმის დათრობაზედ.)
- ბატონის საყვარელი გველი ყმისაგან უბეში ჩასმას მოველიო.
- ბატონმა რომ გითხრას, კაცი მოკალო, შენ ნალი და ქუდი მოამზადეო.
- ბატონმა სთქვა, მუხას ვაშლი ასხიაო, და შენ დაიჭერეო. ბატონმა ყმას უთხრა, ყმამ მოსამსახურესაო.
- ბატონს ყმა უყვარდა უსმელ-უქმელი, ტანთ-ჩაუცმელიო. ბატონს წინდაწინ მოჩივარი მართალი ეგონაო. ბაღდადს ვირი კიტრად იყიდება, მაგრამ იქ წასვლა-მოსვლა ერთ ჯორად ღირს მისის საგზლით.
- ბებერი ხარის რქა საქცევში დაურქვიანო. ბებერი ხარის რქაც გამოსადეგიაო. ბებიაე, წირპლიანს თვალში იმეტომ გაკოცებ, დიდი კვერი დამიკრაო.
- ბებრის ქორწილში ქერის ლავაშს ვინ იკითხავსო. ბედაურები დაიხოცნენ, ვირებს დარჩათ მეიდანო. ბედაური ცხენი მათრახს არ იკრავს. ბედაურიდამ გადმოხედ და ვირზედ შეჯე?! ბედი მომეც და სანეხვეზედ გადამაგდე.
- ბედნიერმა მიწა მოხნა, დაფარცხა და დაპყვა წვიმა.
- ბევრი ლაპარაკი — ბევრი თავის ტკივილიო. ბევრი მგელი ნაენებს ვერა იქს.
- ბევრი ჰოი, ჰოი კამბეჩსაც გაავიყებსო. ბევრი ჰო-ჰო-ჰო ხარსაც გადარეცს.

ბევრის გამზღლის ხელში ყმაწვილი დაიხაგრებაო.

ბევრის ცემით რკინაც გატყდება.

ბევრის ხელის ჭირიმე და ცოტას პირისაო.

ბერი-კაცი თერესო, ვაჟ-კაცს ერთი ხედესო,

ყმაწვილს ხუნი ეცესო და ღმერთს თაყვანი სცესო.

ბერო, გაუშვი ბერობა, სხვა დაიჭირე ხელობა. (ქალებს დაუწყვე მტერობა.)

* ბერს უთხრეს: ბერო, ხორცი გიჩანსო და — ჩემი ეგ არისო.

* ბელელმა თქვა: უნდა წავიქცეო; ბაღჩამ უთხრა: როგორ წაიქცევი, გვერდში მე ამოგიდგებიო. (აქარა)

ბელურა და ბელურა სხვის სანაკელოზე იბრძოდაო.

* ბზობის ყვაევით დაიკარგაო.

ბოზს ბოზობა არ გაუვიდა, მაჰანკლობას მიჰყო ხელი.

ბოლოკმა თქვა: უკადრისმა გამთალა, მსუნაგმა გამფხიკაო.

ბრმა რას ჩიოდა? და ორსა თვალსაო.

ბრმა ლობეს მიადგა, და შენს ჩქით გზა არსაით მაქვსო.

ბრმას რა უნდოდა და — ორივე თვალიო.

* ბრმას ცოლი მოუკვდა, — ნუ ეტყვით, ვერ გაიგებსო; როცა გვერდით აღარ დაუწვება, ვერც მაშინ გაიგებსო?

* ბრძენსა აქვს თავისუფლება სოფელში ყოფა-ნებისაო.

ბუზი ბევრი ბუზისო და ფუტყართან ყველა ტყუისო.

ბუზს სპილოს ყურში დაუზამთრდა, გაზაფხულამდინ დარჩა; მერმე გამოვიდა და სპილოს მადლობა მოახსენა. სპილომ უთხრა: ვინ ხარო, მე შენი არც შემოსვლა გამიგიაო, არც გამოსვლაო.

* ბულბულმა სთქვა: ჩემისთანა გალობა არავინ იცოდა, მაგრამ ისეთმა ალაღმა გამომიქროლა, რომ ყველა დამავიწყაო.

ბურთი და მეიდანის შენ დაგრჩენია (იმას დარჩენია).

ბუხარი და ორი კაცი, თუ გაჭირდეს, — სამი კაცი,

თუ მეოთხეც მიემატოს, მასპინძლო, კარში გადი.

* ბუხარში ჭეჭილი ამოსულაო.

3

გადარეულისათვის ნიადაგ ღზინია.

გადი გამოდი, გუთანო, ღირღიტავ, ბანი უთხარო.

გავეიქცევი — ქარიანი მქვიან; დავდგები და — ლაჩიანი.

გაზაფხულის მზე რძალსაო, შემოდგომისა ქალსაო.

- გამარჯვება, ცარიელა მამუკაო.
გამგონი გაიგონებსო.
გამქცევი და მამწევი ორიც ღმერთს ეხვეწებოდნენ.
გამხიარულდი, ბუხარო, გულჩათხრობილი ნუ ხარო.
გარდამხდა გადასაველი, სხვაც უარესსა მოველი. (იძახდა გამხმარი
თავი, რომელიც მაღლა კლდეზე ეგდო. მგზავრმა შეხედა და
თქვა: „ამის უარესი რაღა გადახდებო!“ შემოუბერა ქარმა,
გააგორა მტვრევითა და ანთებულ საკირეში ჩააგდო.)
- გარეული კატა შინაურ კატას გარეთ აგდებდაო.
გარეულმა ქათამმა შინაური გააგდოვო.
- გატეხილს დაბეგვილი (დაფეჟილი) სჯობიაო.
გაუგონიათ, ალია მომკვდარაო; ის კი არ იციან, რომელი ალიააო.
- გალმა გაედავე და გამოლმა შეგჩებოაო.
- გაძლევენ, — გამაართვი, გცემენ, — გაიქეციო.
გაწყვეტას გაწვდენა სჯობიაო.
გაჭირება მიჩვენეო, მე გაქცევას გიჩვენებო.
გაჭირებამ დედოფალთან დამაწვინაო.
გაჭირებამ სტაფრა-დიბა მაცვეთინაო.
გაჭირების ტალკვესი ხარ (არის).
- გვარია, განა მჩვარიაო.
გვარის ამოწყვეტა სჯობია ადათის ამოწყვეტასაო.
გველი გარედან არის ჭრელი, კაცი შიგნიდამ.
გველი ეკალზე იყო გარდაკიდებული, ურიამ ნახა და თქვა: ჭირი
ჭირსა გარდუკიდებიათო.
- გველი წავიდა მრუდობით, ეგონა გადარჩებოდა.
გველმა კბენა არ იცოდა, კაცმა კბენა ასწავლაო.
გველსა ხვრელით გამოიყვანს ენა ტკბილად მოუბარი.
- გვერდისხლიანს გვერდტალახიანი (გვერდტილიანი) სჯობიაო.
გზირს სოფელში არ უშვებდნენ, ფარხმალი მამასახლისისას დამო-
კიდეთო.
გინდ მკვდარი და გინდ შინ არ მოსული!
გიჟი ბევრჯელ მართალს იტყვის.
გიჟი დაასაქმე და შენც თან მიჰყევითო.
გიჟი ის არის, ვინც აბნევს; ვინც ჰკრეფავს, გიჟი არ არის.
გიჟი მიუშვი ნებასა, თვით შეეყრების სნებასა.
- გიჟი ნურც მტრათ გინდა, ნურც მეგობრათო.

- გიჟი ქორწილში შევიდა, ჩვენს სახლს აქა სჯობნებიაო.
- გირაო ყუამდენაო.
 - გიცნობ. რკინაო, მიძეხარ წინაო.
 - გლახა გამცემი ღმერთს სტულდა, ეშმაკს უყვარდაო. გლახა და ამპარტავანიო.
 - გლახამ თეთრი (ფული) იშოვა, გამოსახვევი ვერაო.
 - გლეხმა რა გაყიდაო და — პურიო, რა იყიდაო და — პურიო. გოგრა არ გახდება შირაზის შუშა, თუნდა მალა თაროზე შესღვაო.
 - გოშიამ თქვა, ჩხუბსა ვიქო, და ძირს მაშ ნახეთო. გოჭი ჭყივილით გაიზრდება, ყმაწვილი ტირილით.
 - გუთნის სახნისი შვიდ წელიწადში ერთხელ წვერს ოქროს წამოკრაესო.
- გულისა პირმან ამოსტქვაო.
- გულს ჭავრი, ლორღი ყანასა არც როდის არ დაეღევა.

ღ

დაადარე მსხალი პანტას.

დაე დამძრახონ და ნუ შემებრალონ.

დავას ფულითა ყიდილობსო.

- დავწვრილშვილდი, — დავიწიე, დამეზარდენ, — ავიწიე. დათვი რომ მოგერიოს, მამა უნდა დაუძახო. დათვი რომ საძალღე გახდაო, იმისი საქმე წახდაო. დათვის ბლუილი პანტისთვისაო.
- დათვმა თქვა: მე კაცის სიყვარულით ვერა ვძღებოდით და კაცი ჩემი მტრობითაო.
- დათვმა თქვა: სანამ ჩემი ტოლი არ მოვკალი, გემო ვერ ჩავატანეო. დათვმა კბენა არ იცოდა, კაცმა კბენა ასწავლაო.
- დათვსა ჰკითხეს: პანტა გიდგაო? მიდგაო. გიდგაო და — კიდეც გინდაო.
- დათვს თავში სცემდენო და ამბობდა, ეს რა ბრავა-ბრუგი მოდისო. დათვს უთქვამს: თუ თოფს მომარტყამენ, ერთი ლიტრის ტოლა დამაკლდებაო, და თუ მალლიდამ ჩამოვარდი, ერთი ლიტრის ტოლა მომემატებაო.

- * დამ დას ნიფხავი ათხოვა და უთხრა: დუმას კი ნუ ჩაპყოფო.
- * დამ დას საცერში გაჰხედა და უთხრა: როგორ მხედაო? — როგორც შენ მხედავ, მეც ისე გხედაო.
- * დამწვარს მღუღარეც დაასხესო.
- დარბაზს შესვლა შენს ხელთ არის, გამოსვლა პატრონისა.
- * დარში ნაბადს ნუ დააგდებ, ავდარში ქალამანსაო.
- * დასაკლავ ხარს რაღა ყურება უნდაო.
დაუპატრიჟებელს სტუმარს აბუჩი ჰქვიან.
დაუჩვევარს ნუ დააჩვევ, დაჩვეულსა ნუ მოაკლებო.
დაღვრილ ერბოს ისე ვერ აიღებ, რო ცოტაც არ დაჩჩესო.
- * დაღირებულს დაკვრა უნდაო.
დაჰკარ უბედურსაო.
- * დგომას ჯდომა სჯობიაო და ჯდომას წოლაო.
- * დედაბერმა იანვარში მარწყვი ინატრაო (მოინდომაო).
დედაკაცის თმა გრძელია, ჰკუა მოკლე.
დედაკაცმა გაიწია და ცხრა უღელმა ხარმა ვერ შეიმაგრაო.
დედაკაცს ჰანამ ქმარე ჰყავს, ამირანია და როცა მოუკვდება, ამირანთ ამირანო.
დედაბიწა გრილია, მკვდარს რომ მიაბარებენ, მალე დაავიწყდებაო.
დედა ნახე, მამა ნახე, შვილი ისე გამონახე.
დედინაცვალიო — თვალში ნაცარიო.
- * დედის სიყვარულით ბავშვს ეალერსებოდნენო:
- * დედის წინ მორბენალ კვიცს მგელი შეშჰამსო.
- * დედუამ წვრილ პურებს დაუწყო ცხობა და მამუამ ოროლს დაუწყო ჰამაო.
- * დიდი ლუკმა ჩაიდევც, ქმარს შეხედევო; პაწა ლუკმა ჩაიდევცი, შვილს შეხედევო. (აჰარა)
- * დიდ-კაცს დიდი ჰკუა აქვსო.
- * დიდ-მარხვას უთქვამს: ისე მალე გავიბრებნო, რომ ქვრივმა პერანგი ვერ გამოიცვალოსო.
დიდს დიდი მუცელი (მოთმინება) უნდა ჰქონდესო.
დიდს საყდარში პატარა წირვა განა არ შეიძლებაო?
დიდს სიყვარულს დიდი სიძულვილი მოსდევს.
დიდს ფაფას დიდი სულის ბერვა უნდაო.
დიდის ლუკმა სჯობია ცოლის მზითევსაო.
- * დილის შარი სჯობია საღამოს სარგებელსაო.

- * დო იყვეს, თორემ ბუზი ბალდადიდან მოვაო.
დოჭამიას დო აგონდებოდა, ყველიჭამიას — ყველიო.
- * დოლა თხამ წყალში ჩაიხედა და თქვა: ჯერ რქები არ ამომსვლია,
პატარა ვყოფილვარო.
- * დრო არის — შექცევა სჯობია, დრო არის — გაქცევა.
დრო დროთი, თორემ ეამი ნიადაგ იწირვის.
- * ღუმას რაღა საცხები უნდაო.
ღღე წაიდა და არა ფათერაკიო.
ღღეგანდელი კვერცხი მირჩევნია (სჯობია) ხვალინდელ ქათამსა.
- * ღღეს-მოხვალისა თოვლი მოუვიდაო.
ღღის შარი სჯობია ღამის ხეირსაო.

ე

ელვაა დედაკაცის საქმე.

ენამ რა გიყო? და თავში რაკუნო.

ენა ტკბილი, ენა მწარე, ენა ქვეყნის ამომგდებო.

ენა მწარე, ენა ტკბილი, ენა მოკლე, ენა გრძელი.

ენა სევდის უკუმყრელი, ენა ქვეყნის შეცამძვრელი,

ენა მკურნალ სნეულთათვის, ენა მრთელთა ლახვრის მკერელი,

ენა სული ჭულთმობრძავეთა, ენა ზოგჯერ სისხლის მღვრელი.

ერბო-კვერცხის სიყვარულით ფაფას ჰკოცნიდნენო.

ერთგული გული არ გაორგულებულა და ორგული არ გაერთგულ-
ლებულა.

ერთი ალილო ხუცესსაც შესცდებო.

- * ერთი გაძლომა მგელსაც არას არგებსო.

- * ერთი გვერდიდან ფიცარი არ გაითლება.

ერთი თხილის გული ცხრათ ძმათ გაიყვესო.

ერთი კაცი დასცინოდეს, თავის თავსა დასცინოდეს, ორი კაცი
დასცინოდეს, ერთმანეთსა დასცინოდეს, სამი კაცი დასცინოდეს,
ღიად მოსაწონიაო.

- * ერთი კაცი იმერეთში ძაღლმა დაგლიჯა, მცხეთის ხიდზე სხვა ძაღ-
ლი ნახა და მოკლა, — ესეც იმის გვარისა იქნებო.

ერთ კაცი პურის ქამაშიაც ბრალიაო.

- * ერთი კაცი რომ იცინოდეს, თავს ეცინოდესო.

ერთი მე ვკარ, ერთი ჩემმა ძმობილმაო, დობილს თვალი გავარ-
დაო.

ერთი ნახვა ცნობაა. ორი ნახვა ძმობაა.

ერთი პირი ძილი წყალსაც მოუვა.

• ერთი რომ ასჯერა ვთქვა, ასი რამდენჯერა ვთქვაო.

• ერთი წელიწადი მიწაში ნიორიც თავს შეინახავსო.

ერთის კოდის ფეტვინს დახვრეტა ადვილია ერთის ყმაწვილის გაზღაბეო.

ერთის პირიდან კიდეც ცივა, კიდეც თბილა.

ერთის პირის ჭირიმეო და ბევრის (ორის) ხელისაო.

ერთის ჩიტის (მერცხლის) ჭიკჭიკი ზაფხულს ვერ მოიყვანს.

• ერთის წიხლის კვრით ციხე ვერ დაიშლებაო.

ერთის წლის ბერწობისთვის ფური არ დაიკვლის.

ერთის ხელით ორი ნესვი (ორი საზამთრო) არ დაიჭირებაო.

ერთის ხისა ნიჩაბიც გამოვა და ბარიც (ჭვარიც.)

• ერთმა დედაკაცმა თქვა: ბაგამ საჯდომი მატკინაო; სხვებმა ასე გაიგონეს: ბაგრატ მეფე მომკვდარაო.

ერთმა თავგმა ცხრა ქვევრი წაპილწაო.

• ერთმა მთიულმა თქვა: შეიდი წლის ლორი მაქვსო; მეორემ უთხრა: რაც ხანი ქვეყანაზე დავდივარ, ეს კავნი აქა მკიდიანო.

ერთმა პირმა ცხვარმა რომელ ხესაც შებღაველოს, გახმებაო.

• ერთმა ღორმა ჭავახეთი ამოადგოვო.

ერთმა წვირიანმა ღორმა ასი ღორი გასვარაო.

ერთმანეთის ბაძითა (ჭავერითა) სახლი აევისთ ნაგვიანთა.

ერთს ადგილს ვირი თუ ტალახში ჩაეფლა; მეორეთ თუნდა მოკვლა, იქ აღარ გაივლის.

ერთს მომგვარე ჰქვინან, ორს — მომისხი.

ერთს ქვეყანას გამდელი არ იყო, ვირს ვარდისაზარს ეძახდნენო.

ერთს ქვეყანაში უკეთესი ვერა ნახეს, ვირი ყადათ დასვესო.

ერთს ყურს ჰქვინან ისმინეო, მეორეს — ისხლიტეო.

ერთხელ დაჭირებაში ქაჩალი თავი მეწისქვილესაც გამოჰყენებია.

• ერთხელ შაველ საყდარში. თვალი გამოვითხარეო.

• ერთხელაც იქნება, თხა მგელათ იქნება.

• ერთხელაც იქნება, მელას მინდორზე გაუთენდებიაო.

• ერთხელაც კოკლი წინაო.

• ეს ფეტვი კი მოსცდაო და ეხლა ჭანაბას, თუ იწვიმებო.

• ეს ფლავი თუ კარგია, ხან თქვენსაო და ხან ჩვენსაო.

ეს ფონი კარგია, მაგრამ ერთს ადგილს ახჩობს.

ეს ქათამი ჩვენსა კაკანებს და სხვაგან კვერცხსა სდებსო.

ეს ძაღლი ამ ძაღლისაო, ორივე ამ სახლისაო.

ეშმაკის მუშა ღმერთმან დაფუშა.

ეშმაკის ნაშენი ღმერთმა დაფუშა.

ეშმაკები რუმბებს ალბობდნენ (ჰბერავდნენ) და ღვინო არსად იყოვო.

• ეშმაკს ღვინო არა ჰქონდა. ტიკებს ალბობდაო.

ეშმაკის წინ მალაყს თამაშობდნენ.

ეწერმა თქვა: მე რომ ეწერს არ მეძახოდენ. ოცდახუთნაირი ქირის წამალი ვარო. (აქარა)

3

ვაი, ბატონო, მეღვინე მოგვიკვდაო; და ვაი მეღვინის ბრალი, თორემ ბატონი მეღვინეს კიდევე იშოვნისო.

ვაი ღედაო, ღედაო, რა დიდი ღორი კვდებაო! — შვილო, შენ რა გენალვლება, დიდი ჩიჩია გერგებაო.

ვაი ზხოვნაა, ვაი კარზედ დგომააო.

ვაი კუტი კალიის ბრალი, თვარემ ფრთიანი გაფრინდება.

ვაი უშველებელსა.

ვაი შენ ჩემო კარალულო ჩალო. (კარალელი გლეხის ქალი უთხოვნია ერთ თავადიშვილსა; კარგს ლოგინში წოლის დროს ჩალაში ჩვეული წოლა მოაგონდა და თქვა: ვაი შენ ჩემო კარალულო ჩალო! ქმარმა ჰკითხა: რა ამბავიაო. და უპასუხა: ჩვენი კარალული ჩალა მომაგონდაო.)

ვაი, შენ ჩემო ტიკტორაო, რა ცუდ საქმეს მიჰტორავო.

შენ თუ ღვინოს გამომიღევ, ვიცი კარგად მიგტორავო.

• ვაი შენს მტერსა, რაც აღდგომა აღარ მოვიდესო. (ერთ მღვდელს დიდ-მარხვაში ანგარიშისთვის შვიდი მარცვალი ცერცვი ჩაუყრიხა ჯიბეში. რამდენი კვირაც გასულა, იმდენი მარცვალი ამოუღია და გადუგდია. ცოლს უნახავს, ცერცვი ყვარებია მღვდელსო და — ერთი მუჟა ცერცვი ჩაუყრია ჯიბეში. ერთ კაცს უკითხავს: მღვდელო, აღდგომა როდის არისო? მღვდელს ცერცვი ამოუღია, დაუთვლია და უთქვამს: ვაი შენს მტერსა, რაც აღდგომა აღარ მოვიდესო.)

- ვაი ჩვეენსა წერასაო, თავი გიგავს ძერასაო,
გულითადი ვეზირი ორგული ჰყავს ყველასაო.
ვაიმე, ძმად თარხანო, რა ჰქუაზედ თხლათ ხარო.
ვაის გავეყარე, ვუის შევეყარე.
- ვაუკაცს უთქვამს: ან ქორწილში რათ წავალ, ან ქელეხშიო. თუ კაი ცოლი მეყოლება, ქორწილი სახლში მექნებაო, და თუ ავი ცოლი მეყოლება, სატირელი შინ მექნებაო.
- ვარიას რომ კვერცხის დადება მოუნდება, კაკანს მაშინ დაიწყებსო. ვაშლი რომ მაღლა შეაგდო. სანამ ჩამოვარდება, იმაშიაც დრო გაივლის.
- ვახშამთ უკან ხილი უნდა, აზნაურთა წესიაო.
- ვაჭრობა და მოყვრობა ნებისა არისო.
ვერიდებოდი ბოლოკსა (ბოროტსა), დამხვდა სოფლის ბოლოსა.
ვეშაპი ასეთს არას ჩაჰყლაპავს, რომ მონელება არ შეეძლოსო.
- ვიდრემდის ღმერთი მწყალობდაო, ცხრა დიაკვანი მყვარობდაო.
ვინ ალაღ-ალაღს იძახდაო, და ვინ მწყურს იჭერდაო.
ვინც არის ნება ჩემიო, ის არის დედა ჩემიო.
- ვინც აღების ღამეს გასქდაო, ცხონდაო, ვინც აღდგომასო — ჯოჯოხეთში წავიდაო.
- ვინც დედას გავარდაო, ყველა დარბაზს შევარდაო.
ვინც ვის სძულს, მისი ლაპარაკი რახარუხია, პურის ქამა ჰყაპა-ჰყუპია.
- ვინც თავის თავისთვის არ იყო, იმის ბედი შავი იყოვო.
ვინც თავღს გააკეთებს, თითსაც გაილოკავსო.
- ვინც იცის იცის, ვინც არ იცის და ცერტევი ჰგონიაო.
ვინც მოითმენსო, ის მოიგებსო.
ვინც რა უნდა თქვასო, საღვინემ კი ფქვასო (ერთ წისქვილში ბევრი საფქვავე მივიდა და ჯერზედ ცილობა შეიქნა; ერთმა საფქვავეს პატრონმა ღვინო მიუტანა მეწისქვილეს და იმან ეს სამართალი გაუჩინა.)
- ვინც რა უნდა თქვასო, წისქვილმა კი ფქვასო.
ვინც რომ კაცია, ჩოხა ჯაჭვია, ქული ნაბდისა ჩაბალახია.
- ვინც რომ მარტში ხორცი სჭამოსო, დედამ თავის შვილის ხორცი სჭამოსო.
ვინც ღამე ხნა, ისიც მოკვდაო.

- ვინცა სვამდა, ისევ იმას სწყუროდლო.
ვინცა ჭამა ქათმის გული, ვერ მოიგო კაცის გული.
ვირი ვირთან დააბიო, ან ფერს იცვლის ან ზნესაო.
ვირი თავისთვის ვირს აკეთებს და სხვისთვის ჯორსა.
ვირი რო ბატონათ გყავდეს, ჰაჩის ნუ ჰკადრებო.
ვირის წიხლი არ უნდა იწყინოო.
- ვირისაგან წიხლი კი არ მეწყინება, მეტკინებაო.
ვირმა იჩივლა: თხუთმეტი მუტრუკი გავზარდე, მაგრამ ზურგიდამ
კურტანი არ მომცილდაო.
ვირმა კული აიბზიკა, ნახირში გამრიესო.
ვირმა პალო მოგლიჯა, ერთი პატრონს ჰკრა, თხუთმეტი თითონ
იკრა.
ვირმა რა იცის, ხურმა რა ხილია.
- ვირმა ხილი მოიტანა, ისევ თითონ დახვრიმაო.
- ვირს ბელსა სტენიდენო და ისევ გადმააგდებდაო.
ვირს პიტნა სძულდა და ცხვირში სტენიდენენო.
ვირს რქა არ გამოუვიდა, თავი პატარა ეგონა, ხბორებში გაერია.
- ვირს ტვირთი რომ მოუნდება, საბაჟოს კარს მიადგება.
ვირს უთქვამს: წინა ფეხებისა რომ არ მეშინოდეს, მთელს ქვეყა-
ნას წამოვიცილებო.
ვისაც არ უნდა, რიყეზედაც ქვას არ დაინახავს.
- ვისაც გაჭირვება არ უნახავს, მან ლხენა არ იცის.
- ვისაც გული არა სტკივა, ცხარი ცრემლი არა სცვივაო.
ვისაც დედას მივსცემ, მამა ის იქნებაო.
ვისაც ვინ უყვარს, იმისი ლამაზი ის არის.
ვისაც თევზი უნდაო, საჯდომი სველი უნდა ჰქონდესო.
ვისაც სამლო უნდოდა, ცხვარს იძახდაო; ვისაც გაძლომა — კამ-
ბეჩისაო.
- ვისაც სახლი არ აუგია, ჰგონია, ბოძები თავის თავათ ამოსულანო.
ვისაც უმი არ უჭამია, მოხარულიც მწარე ჰგონია.
- ვისაც ღმერთი აძლევს, კობლითაც აძლევსო.
ვისაც შვილი არ მოჰკდომია, შვილის სიკვდილს ნუ შესჩივლებო.
ვისიც ენა ჰქარტალია, იმის სიტყვა მართალიაო.
ვისიც ერდო მაღალიო, მე იმისი მაყაროო.

- * ვისიც შიში, ხათრიც იმისიო.
ვსდღვე, ვსდღვე, ვერ მოვეწივე; დავსდღვი და მოვუცადეო.
- * ვხედავ ნიშანსა, დაჰკვლენ ნიშარასაო.

ზ

- * ზამთარი შემოტეული სჯობიაო.
- * ზარალს ზარალი მოაქვსო.
- * ზარი მეორეთ აღარ დაირეკებაო.
- * ზარმაც მჭედელს კვირას მოუნდება მჭედლობა.
ზარმაც მწყემსს საქონლის გამოდენა (გამორეკა) შორიდან ურჩევნიაო.
- * ზარმაცისთვის ყოველთვის უქმე არისო.
- * ზაფხული ზამთრის მუშა არისო.
- * ზენაქარო, არც შენი მოტანილი მინდა, ნურცა რას წაიღებო.
- * ზეცას მტრედი მიფრინავდა და ქვეშ შამფურს უთლიდენო.
ზოგი მფრინველია, იმისს ხორცსა სჭამენ, ზოგი მფრინველია, ხორცს აჭმევენ.
ზოგი რჩებოდა ბედითა, ზოგი ვერც მოჭირვებითა.
- * ზოგი წინ სარკეა და უკან სამართებელი.
ზოგი ჭირი მარგებელია.
ზოგისა ბამბა ჩხრიალებს და ზოგისა კაკალიც არაო.
ზოგს რძალი ტყუოდა და ზოგს დედამთილიო.
- * ზოგსა კაცსა კაცი ჰქვიან, ზოგსა კაცსა კაცუნაო,
ზოგს დიაცს — დედაკაცი, ზოგს დიაცს — დიაცუნაო.
ზოგსა კაცსა უმეცარსა ბედი ხელითგან წაუვა: დაჰკარგავს თავის ხელითა, თავის თავისგან მოუვა.
ზოგჯერ თქმა სჯობს არა თქმასა, ზოგჯერ თქმითაც დაშავდების.
ზურგწამხდარი ჯორი (ვირი, ცხენი) ზეცაში კაჭკაქს დანინახავსო.
ზღვა კოვზით დაილევიაო.
- * ზღვა ფაფად იყო და უბედურს კოვზით არ ხვდაო.

თ

თავებზეა თქვეს: კატას ეყვანი შევაბათ, რომ ველარ მოგვეპაროსო.
არჩიეს, მაგრამ შემბმელი ვერ გამოარჩიეს.

- თავგი ბურეჯში შიმშილით არ მოკვდება.
- თავგი არ იყო, ხვედას ებრძოდა.
თავგმა თხარა, თხარა, კატა გამოთხარა.
თავგს ბუმბულში აწვენდნენ, და სოროში მიძვრებოდაო.
თავად არ იყო ძმარიო, შიგ შეუერიეს წყალოო.
თავადიშვილის ყმობითა ფქვილი ვერ ჩავდგი კოდითა.
თავადიშვილიო — ორი ბათმანი ტილიო.
თავდაძვრენილი — კუდგაბზეკილი.
თავდაბლობამ ცანი მოდრეკიანო.
თავდები ხელით ჰკიდია.
თავი არა სთქვა, ბოლო არ იყოვო.
 - თავის უსიამოვნო სტამბოლში გაყიდესო.
თავის ქება თავის მტვრევააო.
 - თავის ქება კიტრადაო, კიტრი კაპეიკადაო.
თავისი ქონი თვალებს სწვავს.
თავს იწონებს მწვანე კიტრიო.
თავს-საცილს კაცი არ მოუკლავს, შიმშილს კი დაუბნედა.
 - თავშავამ თქვა: ღმერთი რომ გამიწყრა, ბაღნების ხელში ჩავარდნიო. (აჭარა)
თათარო, შენი ჭირიმე, თუ ჩემი ძმა იქნებოო.
თაფლი იყოს, თორემ ბუზი ბაღდადიდამ მოვაო.
თაფლი კარგია, მაგრამ ცოტა კუპრი ურევია.
თაფლი კარგია, მაგრამ ძაღლის გუდაშია.
თაფლი რომ ხელში გეჭიროს, თითი უნდა გაილოკოო.
 - თევზებო, თქვენ ერთმანეთს ეხირებდითო და მე წყალში მაგდებთო.
თევზი ეძებს ღრმა წყალსაო და ადამიანი — კარგსაო.
თევზი თავიდან აყროლდებაო.
თევზი მარხვაში, ცხენი აღმართში.
თევზი წყალში არ დაფასდებაო.
თევზმა თევზს უთხრა: პატარა იქით იძარიო, და — საიღ მივიძრა,
ორივ ერთ ტაფაში ვიწვითო.
თევზმა სთქვა: სათქმელი ბევრი მაქვს, მაგრამ პირი წყლითა მაქვს
სავსეო.
 - თეთრი და შავი აბანოში გამოჩნდებაო.
თეთრი თხა ყველას მსუქანი ეგონა.
თეთრი კბილი და შავი გულიო.

- თეთრი ძაღლი და შავი ძაღლი ორივე ძაღლია.
- * თეთრი ძაღლი მატყლის მოზარაღეაო.
- * თეთრი ჯორი გაიღეო და მტრის ჯავრი ამოიყარეო.
თვალადებული (აწუნებული) — წყალწადებული.
თვალეებ შუა რომ ცხვირი არ იყოს, ისინიც ვერ მორიგდებიან.
თვალი დაუდგა ხუროსა, დაჯდეს და არაკუნოსა.
თვალი თვალსა მოშორდების, გული გადასხვაფერდების.
თვალი ხილს შესჭამსო.
- * თვით არ იყო ძმარი, შიგ გაერია წყალი.
თივაში ცეცხლი არ დაიმალება.
თითო გოგრიდამ თითო ჭკუა გამოდის.
თითო კოჭობი ნაცარი ყველგანა დუღსო.
თითო სახლში თითო ქოთანს შეჭამანდი დუღსო.
თითონვე სჭრის, თითონვე ჰკერავს.
თოვლი თეთრია, მაგრამ სიცივე ძნელი სჭირს.
თოვლი იმისათვის მოვა, რომ ფეხს დასძრავს.
- * თოფით მკვდარ კაცს განკითხვა არ აქვსო. (აჭარა)
თუ არ გვეყოფა, ჩვენ ვეყოფითო.
თუ არ გინდოდეს ჭირიო, — იჩარე (გათალე) ჩხირიო.
- * თუ გავთხოვდი, გავთხოვდი, თუ არა და ჩვენებიანთ მელორე ხომ აქ არისო. (ქალს უთქვამს.)
თუ გული გულობს, ქადა ორის ხელით იჭმევაო.
- * თუ დამაცდი, მახარე ვარო, თუ არა და მახრუჭაო.
თუ თავი ჩემი მე მახლავს, ღარიბად არ ვიხსენები.
თუ კაცი შევა, შეპყვება; გამოვა — გამოპყვება.
- * თუ კაცს არა სწადიან, რიყეზე ქვას არ დაინახავსო!
თუ მათქმევინებ, სათქმელი ბევრი მაქვსო, მაგრამ პირზე ხელს მა-
ფარებენო (გლუხს უთქვამს.)
თუ მასპინძელი არა მღერის, სტუმარსაც მოსწყინდება.
- * თუ მაწონი ძაღლმა შეჭამა, ქოთანი რაღა იქნაო.
- * თუ მეცხვარესა სწადიან, ყველი ერკემლისა მაიწურებაო.
თუ მტერი არა გყავს, ძმას გაეყარე, მტერი გაგიჩნდებაო.
- * თუ მცემთ, — მცემეთო, თუ არა და მეძინებაო.

¹ იხ. 230 გვ.: ვისაც არ უნდა....

- * თუ მცოდნეყო, რომ ციღვან მგელი ჩამომივარდებოდა, ძაღლს გულ-აღმა დავაწვენდიო.
- თუ ნიორი არ გიჭამია, პირი რათ გიყარსო.
- * თუ ნიორი არ გიჭამია, საჯღომი რათ გეწვისო.
- * თუ სამოთხე არ იქნება, ჯოჯოხეთი ხომ მზად იქნებაო.
- თუ ურემმა შეშა ვერ მოიტანა, თითონ შეშა უნდა იყოს.
- თუ ღარიბი არა ხარო, ღარიბი სტუმარი ხომ გყოლიაო.
- თუ შენი არა იხარჯებოდეს რა, ღვინს ნურა გირჩევენია.
- თუ ჭირისუფალი არა სტირის, მოტირალი ვისი აბუჩის მოვავლანება.

თუ ჭკვიანი არ სცდებოდეს, რეგვენი კლდეზედ გადავარდება.

თუნდა გახივე, თუნდა გაფხრაწე, ორივე ერთია.

თუნდა მგელმა შემჭამოსო, თუნდა მგლისფერმა ძაღლმაო.

თუნდა მკვდარი და თუნდა შინ არ მისული.

თურაშაულის პატრონი ტყეში დაეძებს კუნელსაო.

- * თურაშაულის პატრონი ტყეში დაეძებს კუნელსაო; თურაშაული შინ ჰქონდა, ტყეში რა ჰქონდა სულელსაო.

თხა ვიყიდე, თხა გავყიდე, სარგებელი ვერა ვნახე.

თხა კიკინით ამოვიდა, ცხვარს სული ამოუვიდაო.

თხამ სანეკრი დანახა, და სახტომი კი არ გაშინჯა.

თხას თხა უნდა, ცხვარს ცხვარიო.

თხას თხა ურჩევენია ათას სულს ცხვარსა.

თხას თხის ფეხით დაჰკიდებენ, ცხვარს ცხვრის ფეხით.

თხის პატრონს აღარც თხის კულიო?

0

- * იანვარში მეცხვარეს თხები დაუკრემლია, საქმეს წინ წავიგდებო.
- * იაფი ხორცი წვენს არ გამოსცემს.
- იერუსალემს ვირი თოფრით გაგზავნეს და ისევე თოფრით მოვიდაო.
- * იერუსალემს ნიორი გაგზავნეს, წმინდა ადგილია, სიწმინდეს მისცემსო; მოიტანეს და ისევე ყარდაო.
- * იმდენი ვერ მოვიცალე, რომ მომემკვდარიყავიო.
- იმედინი შიმშილიც კარგია.
- * იმერელი იმერელს შვილს ასესხებტო.
- იმერელმა ნემსი იპოვნა და ქარში ეფარებოდა, ქარს შუაზე გამოყოფსო.

იმერელმა ნალი იპოვა და რალა მაკლიაო? აბჟანდუკი, ზედ საკუკი,
საკბილუკი და . . .

იმერელმა ცხენის ნალი (ნემსი) იპოვნა და — ღმერთო, სარკინეთი
ამოაგდუო.

იმერელმა (თუ ურიაბ) ცხვარი იყიდა და მალმალ ღუმას უმინჯავ-
და, თხა არ იყოსო.

* იმერელს უთქვამს: ბრუნდი შეშა აქ მე მაწვალებსო და შინ ჯალაბს
მცწვალებსო.

* იმერელს უთქვამს: დანა რომ მქონდესო, უშეჭამადობას რას ვი-
ნადვლიო, შევითლიო და შევექცევიო.

* იმერელს უთქვამს: ცეცხლი ნურც საიქიოს დამილიოს ღმერთმა და
ნურც სააქაოსაო.

იმერელს უთქვამს: ცოლსაც არავის დაუქერ, თუ ჩემსავით იხმარე-
ბენო.

* იმისთანა შიში დაიქცესო, რომ მეწისქვილეს ის ვერ უთხრაო,
მსხვილათა ფქვავს, წმინდათ დაფქვეო.

იმისი მადლი მე ვიცი, თუ ხატი ჩემი შეჭედლილიაო.

იმისი ცოცხალთ იციან, მკვდართ საით უზმენ თავსა.

იმ მეზობლის ჭირიმეო, რომელიც კვერცხზე მარცხს მომცურისო.

* ინდოეთში ვირი კიტრად არისო, მაგრამ იქ მისვლა აქლემის ფას-
ზედ ბევრი დაჯდებაო¹.

ინდოეთში ვირი ხეზედ გავიდაო; და ეს ვირი და ეს ხე, აბა აქაც
გავიდესო.

* ინთიშვილი — მინთიშვილი, რაც მამა და იგი შვილი. (აჭარა)

ირემმა ირემს ბალახი მოუშვირა, და — არც შენ გაკლია და არც
მეო, ერთმანეთის გულის მოგებააო.

ის უჯობს მამულსა, შვილი სჯობდეს მამასაო.

ისე მგელი არ მოკვდება, რომ თხის დასამარხი გახდეს.

* ისეთი ხიდი გადე, რომ შენმა შვილიშვილმა ზედ გაიაროს.

იხვი რომ წყალში იყოს, ქვა ესროლე; თუ მოჰკლავ, იხვი შენია,
თუ არა და — ქვა წყალში დარჩეს.

ბ

კაი კაცის ნაცოლარი, კაი ღვინის ნაძირალი.

კაი მოქმელს კაი გამგონი უნდა.

¹ იხ. 221 გვ.: ბაღდადს ვირი.....

კაი პაპა იყავიო, კაი ქამა გიყავიო.

კაი (ჰკარ) შინაურსა, თორემ გარეული სად წაგივაო.

კაისათვის კაი ვის უქნიაო.

კაკებმა თქვა: ორმოცდა თორმეტი სიმღერა ვიცოდი, ასეთმა ალაღმა წამამიქროლა, რომ სულ დამავიწყაო.

კალთაში გიჯდე და წვერს გაგლეჯდეო.

კამბეჩი მყვანდა ნიკორა, ვაქებდი, არა იყო რა.

კამბეჩის მოჭიდავე ხარს რქა არ შერჩებო.

კამბეჩმა თქვა: ქვეყნის დანგრევინა რომ არ მეშინოდესო, ასეთს გავიქევევი, მფრინველიც ვერ მომეწიოსო.

კაეის (ტალის) მკამელი ქათამი თავს იღორებსო.

* კარგი მეზობელი მზის უწინარეს დასანახავიაო.

კარგი მოთამაშე კამბეჩის ცოხნასაც აპყვებო.

* კარგი ფონიაო, მაგრამ ერთ ალაგას ახრჩობსო.

* კარგი ქალის ქმარსა საგძალი არ ექირებო.

კარგი ქენი, ქვას დადევ; გაიარე, წინ დაგხვდება.

* კარგი ჩვენც მოგვეწონება, ავი არც თავის დედასაო.

კარგი ცხენი მათრახს არ დაიკრავსო.

* კარგი ცხენი დეზს არ შამოიკრავსო.

* კარგის მძებნელი ავს შევეყარეო.

კარგისა უიღვა ძვირად სჯობს, ზედ გამოღება სართისა.

კარგისათვის კარგი არავის უქნია, მოუჭირე, გველოო.

* კარგს არ მაღირსიანო, ავს არ მაკადრიანო.

კატა ძეხვს ვერ შესწვდა, დღეს ჩემი პარასკევიაო.

* კატა ხორცს ვერ შესწვდა და—მინც პარასკევიაო (ოთხშაბათიაო.)

კატამ შესქამა ძეხვიო, ამოიკვეთა ფეხიო.

კატას თევზი უყვარდა, მაგრამ წყალში ფეხის დასველება კი ეჭ-ვე-რებოდაო.

კატას ძეხვი თავში ჩაჰკრეს, და ღმერთმა მაგისთანა მეხი ნუ დამა-კლოსო.

კატას უთხრეს: შენი ფინთი წამალიაო. და ღრმად ჩაფლა.

* კატის გაქცევა საბძლის ბოლომდენ არისო.

კაცი ბჭობდა, ღმერთი იცინოდა.

* კაცი გინდ ზღვას დაულრჩვია, გინდ ცვარსაო.

კაცია და გუნებო.

კაცი თავის თვალში ძელს არა ხედავს და ხევის თვალში ჩაღასაც დაინახავს.

კაცი ისე არსად იცნობება, როგორც მგზავრობაში.

■ კაცი კაციით და ღობე სარითო. (აჭარა)

კაცი კაცითაო, ღობე ქაცვითაო.

კაცი კაცის წამალია.

■ კაცი კაცს მიატანს, ნადირო ტყესაო.

■ კაცი მიწისაგან შექმნილია და მიწად მიიქცევისო.

კაცი მოკვდა პურა-ძვირი. წაახვევენ ტილოსაო, მოსთბრიან და ჩააგდებენ. — ე მანდ ეგდე, შვილოსაო; ვინც იმას შენდობას ეტყვის, ღმერთმა შეარცხვინოსაო.

კაცი რო იხარჯებოდეს, აღარას არგებს ღრეკაო.

■ კაცი სცადეო და სახლი ათარხნეო.

კაცი უნდა ხერხი იყოს, გაჰქონდეს და გამოჰქონდეს; განა კაცი ეჩო არის, სულ თავისკენ მიითლიდეს.

■ კაცი შიგნით არის ჭრელი და გველი გარედანაო.

კაცი ცხენზედ იჯდა და ცხენს ეძებდაო.

■ კაცი ცხენს ვერ შესწვდა და უნაგირს დაუწყო მტერევაო.

კაცია — ხუცესი უყვარს, კაცია — ხუცესის ცოლი.

კაცის თვალი ხარბია.

■ კაცის თვალს შავი მიწის მეტი ვერა გააძღობს რაო.

კაციც შენა ხარ და ქუდიც შენა გხურავს.

კაცმა თქვა: ამ ჩემის სულისა ვერა გამიგია რაო — თბილს აცო-
ვებს, ცივს ათბობსო.

■ კაცმა იმისთანა ლუკმა არ უნდა გადაყლაპოს, რომ ვერ მოინელოს.

კაცმა ჭირი მალაო, ჭირმა თავი არ დამალაო.

■ კაცს ღირე ეღვა თვალშიო, სხვას კი — ბეწვს უშინჯავდაო.

■ კაცს იმღენი ჭირი ნუ მიაღვეს, რამღენსაც იხდისო.

■ კაცს რომ სინხლით პირი სამსე ჰქონდეს, ხმა არ უნდა ამოიღოს.

კაცს ორი სახელი უნდა ჰქონდეს, ერთი საიქიოსთვის და ერთი სააქაოს დასარჩენათ.

კაცს შინ ოქრო სათხრელი ჰქონდა და გარეთ მიდიოდაო.

კბილა: ტკბილია, და როცა აღამიანს გაამწარებს, მოიგლეჯს და გადააგდებს.

კბილის ჩიჩქნით მუცელი არ გაძღება.

კედელ-კედელ იარეო, ოლომც კი გაიარეო.

კედელს ცერცი შეაყარო, ზედ არ დადგება.

კვერნა სანადიროთ წავიდა და ტყავი დაუტევაო.

კვერნასაც თავისი ტყავი სჯის.

კვერცი საბუღარიოთ ამოღებული სჯობს ბაზარში ნაყიდსო.

კვერცხის გემო თავის წონა მარილით არისო.

- * კვირძალი შემომესწრო, ირემს კული ვერ მოვაბიო.

კვიცი გვარზედ ხტისო.

კვიცი იყიდე და დედა უკითხე.

კვიცი რომ დედას გაასწრობს, იმას მგელი შესჭამს.

- * კიდეე მოვა ქაჩალი მექუდის კარზედაო.

კითხვა-კითხვით ინდოეთს მივლენო.

კობელა ფურმა იწველა, იწველა, ბოლოს ჰკრა წიხლი და სულ დაღვარა.

- * კოდალავ, შენ სულ ეგრე აკაკუნებო, მაგრამ მე შენი ხარატულები ვერა ვნახეო.

- * კოვზის პირით საფქვავე დაეყარეო და ტარით მინდი აიღეო.

კოკა მუდამ წყალს არა ზიდავსო.

- * კოკა წყლის გზაზედ გატყდება.

კოკა წყალზედ გატყდება, ხარი ქირაზედ მოკვდება.

კოკასა შინა რაცა სდგას, იგივე წარმოსდინდება.

კორკოტი ვჭამე ასლისა, დრო არის ჩემის წასვლისა.

კოჭებზე (ფრჩხილებზე) გეტყობაო.

კოჭლი ქოთანსა ლოკდაო, გადაბრუნდა და მოკვდაო.

- * კოხტა-ამპარტავანი ღმერთსა სძულდა და ეშმაკს უყვარდაო.

- * კოხტა კაცს შინა სცემდენ, გარეთ არ ამბობდაო, გარეთ სცემდენ და შიხ არ ამბობდაო.

კულა ხარი თავისთვის არ იყო, სხვას ბუზებს უგერებდაო.

კუმ ფეხი გამოჰყო, მეც ნახირ-ნახირო.

- * კურდღელი პატარაა და გაქცევა დიდი აქვს.

კურდღელი რომ გამოვარდა, ჩემ მწევარს მაშინ მოუნდა საქნელიო

კურდღელმა თქვა: სანამ გამახტუნებენ, მანამ უფრო მეშინიანო.

კურდღელმა რაც იმალა, ის იხტუნა.

- ლამაზი ცოლი დღეს შენი, ხვალე სხვისაო, მომკვლელი მამაციისაო.
- * ლაპარაკი ლაპარაკსა, ცხენი გაჰყვა ამხანაგსა.
- * ლარი გაიტანს კედელსაო.
- * ლეკი ან თათარი და შენი ძმა რომ ჩხუბობდნენ, სწორი სამართალი მიეციო.
- ლიტრას ეუბნებოდნენ, და კოკავ, შენ გესმოდესო.
- * ლიტრიანი კაცი ჩარეჟიანის ბოძიაო.
- * ლობიო თქვა მთიულმა და ყბა ამოვარდა; ყველი თქვა და ისევ გაუსწორდა.
- * ლომი ფრჩხილებით იცნობებო.
- ლუკმა გავარდესო, ჯამში ჩავარდესო.
- * ლუკმას დილისას წყალში ჩაჰყეო, საღამოსას წიხლი ჰკარო. (ამაზეა ნათქვამი: თუ საღამოთი ლუკმა ან პურის ნატეხი ხელიდან გაუვარდათ, აღარ აიღებენ; დილით კი ნამცეციც რომ ჩაუვარდეთ, თავს არ დაანებებენ,—ავი, მავნე ეშმაკი დაეპატრონებო.)

მ

- მადლი მატლად იქცაო.
- მადლი ჰქენი, მარცილიც მოაყარეო.
- * მადლიანი ხარ, თამარო, აღრე დააგებ ლოგინსაო.
- * მაინც კი ვკვდებიო და შენი ჭირიც მეო.
- * მამა ნახე, დედა ნახე, შვილი ისე გამონახე.
- მამავ, გიყვარდა გუთანიო, დაჯექ და ბანი უთხარიო.
- მამალი რომ უდროო დროთ დაიყვილებს, თავს მოსჭრიან.
- მამალმა თქვა: მე კი ვიყვილებ, და თუნდ გათენდეს და თუნდ არაო.
- * მამამ ჭამა ტყემალიო, შვილიშვილს კბილები დააჭრაო.
- მამასახლისს შინ არ უშვებდნენ, და — ფარ-ხმალი ზემო თაროს დამიკოდეთო.
- მამიდასაც ვნახავ, კვიცსაც ვავხედნი.
- მამის სული გაეშვა, მამინაცვლისას ჰფიცავდაო.
- მამის სული გაეშვა, პაპის სულს ჰფიცავდაო.
- * მანამ პეტრე მივიდაო, პავლეს ტყავი გააძრესო.

მანამ ხმალი მივიდაო, ენამ თავი მოსჭრაო.

- * მართლის მთქმელს კაცს მართლის მოლაპარაკე კაცი უნდა. მართლის მთქმელს ცხენი უნდა შეკაზმული ედგას. თქვას და წავიდეს.

მარტი პატარძალია. დღეში სამჯერ მოირთვება და სამჯერ მოიფუშება.

მარტი რომ წინ გედვას, ზამთარს ნურც აქებ, იურც აძაგებო.

მარწყვი მპირდება გასუქებასაო, და გული არ ამბობს ასრულებასაო.

მარხვა ვჭამო დოსთვინაო, ქურდობა ვქნა ხბოსთვინაო?!

- * მარხვის მჭამელს ხსნილში აღარ ჰქონდა რაო.

მაღალი არ მოდრკა, დაბალი ვერ შესწვდა.

- * მაძლარ მღვდელს დიაკვანიც მაძლარი ეგონაო.

მაძლარი მშიერს წვრილად უფხვნიდაო.

მაძლარს მშიერიც მაძლარი ეგონაო.

- * მაწანწალა მეღამ აჯობა მწოლიარე დათვსაო.

- * მაწონს ვეუბნებოდნო და ის დოს მოატლაკუნებდაო.

- * მგელი დანარჩენსა ჩიოდა და პატრონი წანალებსო.

მგელი რომ დაბერდება, ძაღლების სათრევი გახდებაო.

მგელი ცხვარში დაერია, ვაი ერთის პატრონსაო.

მგელმა თქვა, ჩემ დამპყერს ძაღლს ერთის შეხედვით ვიცნობო.

მგელმა რომ ძაღლსავით სული იცოდეს, ქვეყანას ამოაგდებსო.

მგელს მგელობა ერქვა, ტურამ ქვეყანა ამოაგდო.

მზავრობდნამ მოსულს ჰკითხეს, რა მომიტანეო, და შენ რა გამატანეო? შენთვის მაინც რა მოიტანეო, და თავი მთელი და მუცელი ცარეღლიო.

მგლის თავზედ სახარებას კითხულობდნენ და ეშურებოდა, ცხვარმა არ გამასწროსო.

მგლის შიშით ცხვარი ვის გაუწყვია?

მგორავს ქვას ხავსი არ მოეკიდებაო.

- * მგუანას შეუჭამესო, მძინარას შაუნახესო.

მდიდარს უთხრეს, მშვიდობაში (ტანისამოსიო) და ღარიბს უთხრეს, ვინ მოგცაო?

მე ალალ-ალალს ვიძახოდი, სხვები მწყერს იქერდნენო.

- * მე და ჩემმა ქმარმა ვიანგარიშეთო და ჩემს მაზლს აღარა ერგო რაო

- მე რომ ვხედავ ნიშანსაო, ხარს დაგეკვლენ ნიშასაო.
- * მე რომ ხარაზი ვყოფილიყავი, ღმერთი უფეხო აღამიანებს დაბადებდა, რომ ჩემი ხელობა აღარ გასულიყო.
მე შენკენაო, შენ ეშმაკებისკენაო.
მეგრელმა თქვა: ვისაც ჩემი სიყმაწვილის ვაჟკაცობა არ უნახავს, ჩემი ძოხუტებულობა ღმერთმა ნუ აჩვენოსო.
 - * მედღე-ხვალღეს თოვლი მოუვაო.
მეზობელი მეზობლის (შენი) სარკეაო.
მეზობელს მეზობლის მკედარი მძინარე ეგონაო.
მეზობელს ხარი უქადნე, და ღმერთი შენ მოგცემს.
მელა კვდებოდა და თავი საქათმეში მიჰქონდა.
მელა მახეში გავბა, თავი მოიმძინარა, სიზმარი იქნებაო.
მელამ თავისი კუდი მოწმად მოიყვანა.
 - * მელამ წყალში ჩააფსა: შენც იმასთან ჩაჰხუოდეო.
მელას თავისი მახრჩობელი უყვარდა.
მელას რაც აგონდებოდა, ის ეზმანებოდა.
 - * მელას უთხრეს: გძელს რომ ამოკლებდნენ, სად იყავიო? იქ ვიყავიო. მოკლეს რომ აგრძელებდნენ, სადღა იყავიო? იქ აღარ ვიყავიო.
მელას ჰკითხეს: თავი საით გიყოთო, და საქათმისკენაო.
 - * მელოგინეს რომ მოშივდეს, ცხრა სოფელი დაიმშევაო.
მესტეირის ცოლს ჰკითხეს, შუშპარი იციო? და ჩემს ღღეში მაგის მეტა რაღა გამიკეთებია მე დაღონებულსაო.
მეტისმეტმა სიწმიდმა ტრაპიზონი (ტრაპეზი) დააქციაო.
მეფე გაგიწყრეს, თემს შეეხვეწე; თემი გაგიწყრეს, — გადაეხვეწე.
 - * მეფე გულში მღეროდა და შინაყმებს თავი დააჰკრაო. (გურია)
მექოთნე ქოთანს საითაც უნდა, ყურს იქით გამოაბამსო.
მეშურნეთ თვალი ცეცხლის მინათვალო.
 - * მეცხვარემა თქვაო: თუ ისა მცოდნიყო, რომა ციდან მგელი ჩამომივარდებოდა, ძალს გულაღმა დავაწვენდიო.
მზეს ვინც ტალახს ესვრის, მზეს ვერ მიუწევს, მასვე თავს დაეცემა.
მთა და ბარი არავის გაუსწორებია.
მთა მთას ვერ მოხვდება, კაცი კაცს კი მოხვდებაო.
მთვარე რომ ჩემკენ იყოს, ვარსკლავს რას შევეპუები.
მთიულია და ბრიყვობსო, ღვე თავისთვის იყოსო.
 - * მთიული შინ შეუშვიო და მოყვრობას მოგინდომებსო.

მთქმელი ვერა იქს, მქნელი ვერ იტყვის.

მთქმელს გამგონი უნდაო.

მიზეზ-მიზეზ — დოს მარილი აკლიაო.

მიმპარავი ძალი მყეფარზედ უარესიაო.

მინდორს თვალი აქვს და კედელს ყურით.

მირბის-მორბის გაბრიელი, არვინ არის მადლიერი.

მკაში პირობას ხენაში პირობა სჯობს.

მკედარი მკედარს აეკიდა, სამარემდინ მიმიტანეო.

მკედარს ლომს ცოცხალი ძალი სჯობიაო.

მოგება და ზარალი ამხანაგები არიან.

- მოვერადე ღოლოსაო, დამხვდა სოფლის ბოლოსაო.

მოვიდა სეტყვა და დახვდა ქვაო.

მოვიდა სომეხი, მოიტანა სხვა მეხი (მიხი).

მოთრეულო წყალო, მოთრეულო რძალო.

- მოკეთემ პირში უთხრა, მტერმა უკან უძრახაო.

მოკვდა ქათამი, ოქროს კვერცხის მდებელიო.

- მოლა მატყუარა, შენ რას თამაშობო (მოლას ზღაპარი, რომ ფულს ინახავდა და შერე აღარ აძლევდა და დედაკაცმა რომ გაამტყუნა).

მომტირალე როდი ტირისო, რომ მობანემ ბანი მისცესო.

მორჩა (მიხვდა) ბერი ცხონებასა, დედაბერი ქონებასა (წაწყემდა-საო).

- მოსაწიელს მოცდა უნდა.

მოყვარე მოყვარეს რომ წაეჩხუბოს, ასეთი სიტყვა არ უნდა უთხრას, რომ შერიგების დროს ნათქვამცნა სცხვენოდესო.

მოყვარეს პირში უძრახვენ და მტერს პირს უკანაო.

- მოციქული ყვენთან მივაო.

მოციქულმა ფაფა ჭამოსო და ღორებს თივა დაუყაროსო.

მოცლილი კაცი კურდღელს ურმითა სდევსო.

მოწანწალე ტურასაო ერთხელ გაუთენდებაო.

მოჰკლას ხარი თივამაო.

მოჰკლეს მართლის მთქმელიო.

- მრავალის მდომი ცოტასაც დაკარგავსო.

მრჩოლელ საქონელს ღმერთი რქას არ მისცემსო.

- მსუქანს ყელი იცნობსო და მძიმეს ხელიო.

მსხალი პანტას დაადარაო.

- მსხვილ-მსხვილი ნაფოტი ტყისაკენ გარბოდაო.
მტერი რომ არა გყავდეს, ვისაც დაპირებულს არ აუსრულებ, მტერს იშოვი.
- მტერმა კეტი დამკრა და მოყვარემ ვაშლიო; ვაშლის დანაკრავი მეტკინა და კეტის არაო. (გურია)
- მტერმა მტერს არ უყო, რაც კაცმა თავის თავს უყოვო.
მტერმა მტრის ამბავი არ იცის, რომ იცოდეს, მისი ბრძოლა არ გაუძნელდება.
- მტერს გობით უბოძე და მოყვარეს კოვზითო. (გურია)
მტრედს თავისის სიმართლით (სიმშვიდით) ნისკარტი მოსჭრესო.
მტყუანს ტყუილის კარებამდინ მიჰყვებიანო.
მუნჯის ენა პატრონმა იცისო.
მუცელი ღმერთად გაუხდია.
მუცელი ჩემს ქვეით არის, ჩემს ზევით არ არისო.
ბუცელს აქორებ — ქორია, აღორებ — ღორია.
მფრინველია, რომ იმის ხორცსა სჭამენ, მფრინველია, რომ ხორცს აჭმევენ.
- მღვდელი კი არას ამბობს და დიაკვანი რას მიჰქარავსო.
მღვდელს (ხუცესს) არ უჯერებდნენ, ძალს დაუჯერეს (მღვდელი მეჭლისში მივიდა, — წვიმისო; არ დაუჯერეს. ძალდი მოვიდა გაწუწული, — დაიჯერეს).
- მშვენიერი ხარ, ხოხობო, ბოლო რომ გამოგიჩნდება.
- მშიერი წისქვილსა და გუთანს მიატანსო.
- მჩხავანა კატა თავგს ვერ დაიჭერსო.
- მძინარეს გველიც არ უკბენსო.
- მწევარი რომ კურდღელს მისდევს, კურდღელი რაღას მისდევსო?
და კურდღელი არავის მისდევს, სიკვდილს გაელტვისო.
- მწვადი ასე შესწვი, არც მწვადი დაიწვას და არც შამფური.
- მწაფეს ესროდნენ, მკვახე სციოდა.
- მწიხლავს წინ დაუდგებიან, მკბენავს უკან.
- მკედელს დანა არა ჰქონდა და ფეიქარს ხელსახოცი.

6

ნაბიჭვარსაც მონათვლა უნდა.
ნაბოზვარ დედამთილს რძალი არ გაუბოზდება.
ნავში მჯდომი მენავეს ეჩხუბებოდაო.

- * ნათლ... მიუვიდა ნათლიდედასა და უთხრა: კოჭლი ცხენი არისო და ვერაფერი ვერ წამოიღოვო. ნათლიდედამ უბასუხა: ვაი შენ ნათლიდედასაო, თუ იქიდან ვერა წამოიღო რა, აქედან უფრო ვერას წაიღებსო.
- * ნათლიავო, შენსას ჩემი მირჩენია, სხვისას შენისო.
- * ნათლიამ უთხრა ნათლიდედასა: ჩემი ნათლული გებრალეზოდესო. ნათხოვარი ათხოვეო, სული აცხოვეო. ნათხოვარი მოგიხდება, ისევ მალე გაგებდება.
- * ნამგლევი მგლისა არისო.
- * ნამუსისათვის გამოვა ულვაში, თმა და წვეკრია. ნამუსიც კარგი საქონელია. ნაქები თავი კიტრათა ღირსო. ნაცარი იყარე დიდის გორისა. ნაცნობი ციებ-ცხელებაც კი კარგიაო. ნაჩუქარს ცხენს კბილი არ ეშინჯვის. ნემს-მახათს მჯილვი არ შემოეკვრის. ნეტავი ასი დამკრან და ერთი მართალი მათქმევინონ.
- * ნეტავი თავადი ვიყო და თუნდ ბეგთაბეგიშვილი ვიყოვო. ნეტავი იმას, ვინც მოითმენს; ვაი იმას, ვინც ვერაო.
- * ნეტავი როგორც ავი დარი კაი დართ მალე იქცევა, ისე ავი კაცი კაი კაცად იქცევიდესო.
- * ნეტარ არს კაცი ნაშრომის თვისის ნაყოფი სჯამოსა.
- * ნეხვსა და ვარდს მზე ერთად დასცქერისო.
- * ნიავი როცა მოდის, მაშინ უნდა ანიაგოსო.
- * ნიორმა თქვა: ყმაწვილმა ნაყვით გამათავა და პატარძალმა სირცხვილითაო. ნიორმა ძმარშიაც თავისი სიმყრალე სამი წელიწადი შეინახა.
- * ნიორს უთქვამს: გიორგობისთვის ჩამამასწარი, მკათათვეს ამამასწარიო.
- * ნისილ შენი არ არის, სხვისიაო.
- * ნუ დააგდებ ძველსა გზასა, ნუცა ძველსა მეგობარსაო. ნუ დასცინი სხვასაო, გადაგხდება თავსაო. ვინც დასცინებს სხვასა, მოიბრიყვებს თავსა. ნუ დაჰკარგავ ძველსა რჯულსა, ნურცა ძველსა მეგობარსა. ნუ იქ ავსა, ავისაც ნუ გეშინიან. ნუ ხარ ავი, ავისაც ნუ გეშინიან.

- ნურც ეშმაკს დაინახავ, ნურც პირჯვარს დაიწერ.
- ნუ მატყუებ, სარქისაო, აგრემც ღმერთი გაგზრდისაო.
ნუ მისდევ ცუდსა პეპელსა, გაგიფრინდება, წაგივია; არცარა ხორცი განხორცებს, არც ტყავი ფასად გაგივია.
ნურც მცელი მშიერი და ნურც ბატონის ზიანიო.

ო

- ობლის კვერი სცხვა, სცხვა, გვიან გამოცხვა და კარგათ გამოცხვა.
ობლის მამა ღმერთია.
ობოლი გაზდას მოელის, ღარიბი გამდიდრებასა.
- ობოლი კვერს დასტიროდა, ისიც შუა გაუტეხესო.
ობოლი, ძლივს ერთი კვერი ჰხვდა, და ისიც გატეხილი.
 - ობოლო, ვის სცემო და — ვინც გამზარდაო.
 - ობოლო, ვის შაგიწებო, — და ვინც განზარდა, იმასაო.
ოდეს ტურთა გაიფდეს, აღარა ღირს არცა ჩირად.
 - ოდეს უთქვამს, ჩემ სამყოფს ურნიდგანაც გამოვგლეჯამო.
ოთოთაანთ ქორს უთხრეს (დაცინებით): ჰკარ შინაურსა, თორემ გარეული სად წაგივიაო (ამ ქორს ნინდორში ხოხობს მოუტევებდენ, შინ მოვიდოდა და ქათამს დააჯღებოდა).
ორი ბატონის ყმა ვიყავ, ხან ერთი მცემს, ხან მეორე.
ორი კაცი ერთ კაცზედ ლაშქარია.
 - ორი კაცი რომ იცინოდეს, ერთმანეთს ეცინოდესო.
 - ორი შაურის მწირველმა აჯობა აბაზის მწირველასო.
 - ორი შაურის მწირველსა მის ღლეში არა უშავს რაო.
 - ოქრო პატარა არის, მაგრამა ფასი ღიღი აქვსო.
 - ოქრო სადაც იჭრება, ფასი იქა სდევსო.
 - ოცდასამ აპრილს ოცდასამი ძირი ყანა რო გქონდეს, მოიმედე იყავიო.
ოხერს ეკლესიას ეშმაკები დაეპატრონებიან.

პ

- პანტის კოვზივით შიგ ეჩრებაო.
პანღური მეწყინება, კი არ მეტყინება.
- პარკით პურს ნუ მომპარავ და გორგრით ღვინოსაო.
- პატარა არის ბეწვი, მაგრამა კაცს გულს აურევსო.

პატარა ვიყავ, დიდისა მეშინოდა; დიდი გავხდი, პატარისა მეშინოდაო.

პატარა ტოროლა დიდ ტოროლას ატყუებდაო.

- * პატარძალი ტყუოდაო, მაყრებს უწყრებოდაო.

პატივს უთქვამს: ერთს ორად ვერ ვაქცევო, და ერთს ასე გავხდისო, რომ ორსა სჯობდესო.

- * პატრონმა როგორც ვითხრას, ვირი ისე დააბიო.

- * პერანგი თუ არ გამოგდიოდეს, სოფელში გაიტანე და სანიფხვეც გამოგიჩებაო.

- * პირველი ბედი ბედია, მეორე მოგონილია.

პირველი ბედი ბედია, მეორე — გაგონებაა, მესამე — ვირზედ შეჯდომა, მეოთხე — გაცუნებაა. (მრავალჯერ ქორწინებაზედ.)

- * პირმა შენმა გამოგაჩინოსო.

- * პირობა კაცს ცოლს წაართმევსო.

პირში მაქებელი ეშმაკის მოციქულია.

პურაძვირი თუ გამხიარულდა, ბედოვლათს გადააჭარბებს.

პურაძვირს კაცისა მარილი მეტი დაიხარჯება.

პური და ღვინო ძველი სჯობს, ბატონი ახალ-ახალი.

- * პური მეპურეს დააკვრევინე, ერთი პური ნუ გშურსო.

- * პურის პურს გაკმევო, თუ შენს ძმას გაეყრებო (ცოლს უთქვამს ქმრისთვის.)

პურმა სთქვა: მე პირს არ მოესძებნი, თუ თვითონ არ მეძებსო.

პურმარილს დასწავლა ქვამაც იცის.

პურმარილს ნურც ფეხს ამოჰკრავ, ნურც გაექცევი.

პურმარილი ქვაზედ დასდევ, გამოივლი, იქ დაგხვდება.

პურს პურით გაკმევო.

6

რასაც დასთეს, იმას მომკიო.

- * რასაც ვირი ეწევოდა, ორს იმოღენას ვირის პატრონო.

რასაც კაცი თავის თავს უზამს, ვერა მტერი ვერ უზამსო.

რა ქნას კარგმა მონარდებმა, თუ ღუშაში არ მოუა.

რა ქნას, რო არა ტიროდეს შავი და ბნელი ქალია, პირდაპირ ჩამოხდომია სიკვდილის ფერი ქმარია.

რაც აღზანა — ის ჩაღზანაო.

რაც არა ვშობებ (შევექენ), შვილი არ იყო; რაც არ გავზარდე, —
ყმაო (ძმაო).

რაც არ ექნას მამა შენსა, ნურც შენ დახვევ მარმაშებსა.

რაც არ მერგება, არ შემერგება.

* რაც არ ჰფერობდეს ჩიორას, ნუ უყრი ასაკენკლათა.

* რაც თხამ თრიმლს უყო, ორი იმოდენა თრიმლმა თხის ტყავს
უყოვო.

რაც თხამ უყო თრიმლსა, ის თრიმლმა თხის ტყავს.

რაც მგელმა ცხვარს დააკლო, რაც არა — მწყემსმა უარესი ქნაო.

* რაც რომ ცას ემართა, დედამიწა ხუოდაო.

რაც შეეჭამე, ის შემრჩაო, რაც არა და იქ დამრჩაო.

* რაცა მქვია, პირსა მცხია.

რაცა ნახე, აღარ ნახავო.

რეგვენს კაცს ჰკუთ თვალში აქვს.

* რეგვენს ნაჩუქარი მუქთი ეგონაო.

რკინა რკინით დაიჭირება, კაცი კაცით.

როგორიც ალაგია, — იმისთანა ალაბიაო. (ურია ჩერქეზმა დაიჭირა,
ჯოხი მისცა, ფართალი ამით მომიზომეო, ჩემი ალაბი ეს
არისო. ურიამ მოუზომა და თქვა: როგორიც ალაგია, იმისთანა
ალაბიაო.)

* როგორიც აღხანა, ისეთი ჩაღხანაო.

როგორიც მღვდელიო, იმისთანა ერიო.

როგორიც ტყე იყო, იმისთანა ნადირი გამორბოდა.

* როგორიც პირ-მარხვაო, ისეთი დიდ-მარხვაო.

როგორც გიწირამს — ისევე სწირეო.

როგორც გიჭირს, ისე გიღირსო.

როგორც თვალი შორს, ისე გული შორს.

* როგორც კაცს ცოლი არ წაერთმევა, ისე ნაფეტვარი არ წაერთ-
მევაო.

როგორც მოხვალ, სვინაო, ისე წახვალ შინაო.

* როგორც უნდოდა მელას, ტყავი შინ მოუტანიაო.

როგორცა ქუხს, ისე არა წვიმს.

* როგორც შეიძლო, შენს მეუფეს ისე ელადადეო.

* რომელმაც უარი გითხრას, იმისი იმედი გქონდესო.

რომელს თითსაც მოვიჭრი, ყველა მეტყინება.

- * რომლისაც მთის იმედი მქონდა, იმან უფრო ფეხები დამაძროვო. როცა არისო, თხა მგელთა არისო.
- * როცა ვნახავ ალოსა, მაშინ გავლევ კალოსა.
- * როცა თონე გაგრილდება, პურს ველარ აცხობსო.
- * როცა ხმალი შიშველი, მაშინ ვერას გიშველიო.
- * რძალ-დედამთილ შუა ვიჯრიც დაიკარგაო.

ს

- საბძელი გეწოდეს, ხელი მოითბეო.
- * საბძელს რა დიდი რამ უნდა, — ბოძი, ლატანი, კავიო. სად გაგონება არ არის, კარგვია სამართლინაო. (მთიულს უთქვამს.)
 - * სად მუხრანი, სად წილკანი, სად თხა სძოვდა, სად ციკანი. სადაური სადა კვდება, სად უთხრიან სამარესა. სადაც არ იყოს, ცოტა კმარ-იყოს. სადაც არ სჯობს, გაცლა სჯობს კარგისა ნამაციისაგან. სადაც ბუზი დაიბადება, იმისი ბაღდადი ის არისო. სადაც გავა გავაო, თქმოც გავათ გავაო.
 - * სადაც იყოს ბედი შენი, მიგიყვანოს ბედმა შენმაო.
 - * სადაც ქვეყნის ნახირი, იქ ბებრის ხბოვო. სადაც შავარდენი ბუღობს, მტრედი ვერ გაიხარებსო. სადაც ძალი შევა, სამართალი ბანიდამ ავაო. სადაც წახვიდე, იქაური ქული დაიხურეო.
 - * სადილთ უკან ომი არ დაგვიანებულაო. სავაგლახოდამ აიღე, სატილოზედ დააგდეო.
 - * საზიარო საზიანოაო.
 - * საზიარო ყანა თხებმა მოჭამაო.
 - * საზიარო ყანა ჩიტს მოუჭამიაო.
 - * სათვალავში რვანიო და ნახევარი ბრმანიო.
 - * სათხე მარილი სად არისო. საიღამ სადაო — წმინდა საბაო. საიდუმლო ორშიაო; თუ მესამე გაერია, საიდუმლო აერია. საითაც გავიქეცი, იქით წავიქეციო.
 - * საკიცხავი წყალს მიჰქონდა, ხელი ამოყო და ცხრა სოფელი კიდევ გაკიცხაო. სალათის გაკეთება ასეა: პურადმა ზეთი დაასხას, პურაძვირმა ძმარი, ქკვიანმა მარილი, გიჟმა აურიოს.

- სალდათი მოკვდაო და სალდათი ჩადგაო.
სამ დღემდისინ სამმა იცის, სამ დღეს უკან თემმა იცის.
სამართლით მოპირილი ხელი არ მეტყინება.
- სამგლე გოჭივით ასტყდაო.
სამგორის მინდორზედ დედაბერი არ ეტეოდაო.
სამთ იციან დღესაო, სამ დღეს უკან ცხრა მთასაო.
სამი დღის ხბო თავის თავათ წყალზე წავა წყლის სასმელათაო.
- სამი დაკვრით გველი არ მოკვდებაო.
- სამი დღის სიცოცხლისათვინ ერთმა მეფემ ძაღლის ლეკვი შეტყამა.
- სამი კაცი რომ იცინოდეს — დიად მოსაწონიაო. (სამეგრ.)
სამოსელს ნაწიბური გაუშინჯე და შვილს დედ-მამაო.
საკოცნელი ლოყა საფურთხებელი რათ გავიხადოვო!
სანამ თორნე ცხელია, ლავაში მიაკარო.
სანამ პეტრე მოვიდოდა, პავლეს ტყავი გააძრესო.
სანამ ემაწვილი არ იტირებს, ძუძუს არ აწოებენო.
სანამ წნელი ნედლია, უნდა მოგრიხო.
სანამ ხმალი მივიდოდა, ენამ სისხლი დაღვარაო (თავი მოსჭრაო).
სანახეს რამდენსაც გაჰქექენ, უფრო უარესად ასუნდება.
სანთელ-საკმელი თავის გზას არ დაჰკარგავს.
- სანთელი თავის წინ არ გაანათებსო.
სანთელი ქვეშ არ გაინათებსო.
სართი (ქრთამი) დასწრებისაო.
სართი ჯოჯოხეთს ანათებს.
სასჯელს სასჯელიო, სახარკოსა ხარკიო.
- საულლე ხარს სარქეში შეეტყობაო.
საფლავი კაცმა არ უნდა დაჰკარგოსო.
- საქებურმა ხარმა საყვეარზე გადატრინაო.
საქებურმა ხარმა ნიახური გარდაქელა.
საქმეს წაახდენს რეგენი, ფათერაკს დააბრალებსა.
საქონელი პატრონს ეგვანებაო.
- საქონელს თვალი სჭამსო.
საქონელმა თქვა: ღმერთო, პატრონს მიმეცი, რომ მოხმარება შე-
ეძლოსო.
- საყდრის კარი რომ ღია იყვეს, ძაღლს ნამუსი უნდა ჰქონდესო.
საყდრის კარი ღია იყო, ძაღლს ნამუსი არ ჰქონდაო.
- საყვედურისა მელასამც შეუტყამიაო.

- * საშოვარი ნუ გშურს, ამხანაგი ნუ გძულს.
საშოვნელსა ნაშოვნი სჯობია.
- * საცა კაი ყვავილია, ფუტკარიც¹ იქით მიაშურებს. (აქარა)
საცა შენი სთქვა, ჩემიც (სხვისაც) იქა სთქვიო.
საცა ჩემი არ შევიდა, ჩემი არ შეიქმნაო.
საწყალი კატა ჩიოდა: ვაიმე თეძო და ბარკალი, ქალებმა ერბო
შექამეს, მე დამწვეს ალალ-მართალი.
- * საჭირბოროტაია შაკაზმულ ცხენ, დაილოც შიშვალ ცხენ, ფეკ გა-
დასწვდიდი და გადასჯდიდი. (ხევსურ.)
სახარე ხბოსა სასკორეში შეეტყობაო.
სახელია და სახრავი კი არაო.
სახელის გატეხას თვალის გავარდნა სჯობიაო.
- * სახლი ააგეო და სახლი წააგეო.
- * სახლის აგებას სახლის გადაგება უნდა.
- * სახლი იყვეს ფანჩხატიო, შიგ რამ იყვეს ფარსაგიო.
- * სახლი იწოდეს, ხელი მოითბეო.
- * სახლი უარესთაო.
სახლის პატრონისა მარილიც მეტი წავაო.
სელის დათესვაზე რაც ითქვა, მოგლეჯაზედაც ითქვაო.
სესხი და ვალი არ დაბერდება.
სევეი ძვალს გაზომავს და ისე ჩაპყლაპავსო.
სიბერემდინ კაცს სწავლა არ მოსჭარბდება.
- * სიბერემდინ სიქაჩლე გეწეროსო.
- * სითამდაბლემ ცანი მოდრეკიანო.
სიკვდილი და სიცოცხლე ამხანაგები არიან.
სიკვდილი დაემუქრა კაცს: „შვილს მოგიკლაო!“ და შენი ამბავი
რომ ვიცი, არც კი გამიკვირდებაო.
სიკვდილი ყურს უკანა გეაქვსო.
სიკვდილმა თქვა: „ასე არავინ მოვკალი, რომ მიზეზი სხვას არ
დააბრალონო“.
- * სიკვდილს უკან სინანული აღარ არისო.
- * სიკვდილო, ბაგა-ბაგაო. (ერთი შვილი ჰყვანდა დედ-მამას. მისულა
სიკვდილი და უთქვამს, შვილი უნდა მოგიკლათო. წაუყვანიათ
შვილი ბაგაში და დაუმაღავთ, სიკვდილი ვერ იპოვნისო. მერე

¹ აქარაში ამბობენ: სკაც.

სიკვდილს უთქვამს, მაშ თქვენ უნდა დაიხოცნეთო თქვენი შვილის მაგივრათაო. მაშინ უთქვამთ: „სიკვდილო, ბაგა-ბაგაო“, ვითომც ბაგაშიაო.)

სიმართლე შვილს შვილამდინაო.

* სიტყვა ბანზე შააგდოო.

სირცხელი დიდი კომბალია.

სისსლით სისხლი არ გაიბანებოო.

სიფრთხილეს თავი არა სტკივა.

* სიყვარულს შიში შეიქსო.

სიცილი გადამდებიაო.

სიცილს ტირილი მოსდევს და ბევრჯელ სიცილი ტირილად გარდაიქცევა.

* სიციოცხლეში რომ იყო ნაძრახად, მას ჯობს სიკვდილი სახელოვანი. (სამეგრ.)

სიძეო, რამდენსაც გვიან-გვიან მოხვალ, უფრო შეგვიყვარდებიო.

* სომეხს უთქვამს: მე რომ კურღლის გაქცევა მინახავს, ღმერთმა იმის ხორცი ნუ მაჭამოსო.

* სოფელი გაიქცეს, გაიქეციო, დადგეს და დადექიო.

სოფელი ვნახე უძაღლო, გამოვიარე უჯოხოო.

სოფელი შენდებოდეს, შეასწარი; იქცეოდეს, გაასწარი.

სოფლის ქვრივმა იჩივლა, ურიშას მჭადმა შეილები ღამის დამიხოცოსო. (მეზობელმა ჰკითხა: ჭა, კიდევ გაქვს მჭადიო: — არ გებრალეები, ბეჩავეს ისიც გამომელიაო! — მაშ ამის იქათ ნახე გაწყვეტაო.)

* სტეფანელი¹ ნემსს ტყავსა ხდიდაო; გერგეთელი შეესწრო: რამდენი ხორცი გაგიყოლებიაო!

სტუმარი მასპინძლის ვირიაო (როგორც დაბას, უნდა დაჰყვესო).

* სტუმარი სტუმარს პატივობდა, მასპინძელს ორივე სძულდაო. სტუმართა სიყვარულითა მოძღვართა ხორცი სჭამიან.

* სტუმარო, შენი სახეთქავიც არისო და ჩემიცაო.

სტუმარს სტუმარი სძულდა, მასპინძელს ორივე.

სტუმარს უთხარეს, კორკოტს მოუტრე, შენი სახეთქიც არისო.

* სტუმრობა ხადელთ² იციანო.

სულ არარაობას ისევ ცალი უღელი ხარი სჯობს.

¹ სტეფანწმინდელი, ყაზბეგელი.

² სოფელია მთიულეთში.

- * სულ არაობას ცხრა უღელი ხარი სჯობიაო¹.
- * სულ მუდამ კოკა წყალს არა ზიდავსო.
- * სულ მუდამ რომ სახლი ვაგო, შიგ როდისღა დავდგეო.
სული სულს იცნობს.
სული ტკბილია.
- * სულიერში კატასავით არასა აქვს კაი დროო.
სქამოს ზვილმა და ზღვას სულმოო.
სკრის კიდევ და ჰკერავს კიდევო.
სხვა თევზებს კალმახი სჯობდა და კალმახს თხის წვეწეო.
სხვათა მაზიარებელი მოკვდა უზიარებელი.
სხვათა ჭრიო — ღობეს ჩხირიო.
სხვამან სხვისა უკეთ იცის სასარგებლო საუბარი.
- * სხვას ხაროს უთხრიო და წინდაწინ შენ ჩავარდებო.
- * სხვენზე ყანა რომ გაიკეთა, ის კი არ იყო სულელი; სულელი ის იყო, ვინც მას ენაწილა. (სამეგრ.)

1 ქუთაისის მაზრაში ჩაწ. მოწ. ფხაკაძის მიერ 1870 წ. ბევრ ადგილას ამ ანდაზას ასე ამბობენ: ... ც ხ რ ა უღელი ხარი სჯობიაო, მეც ბევრჯერ ვამიგონია ასე. პ. უმიკაშვილის ქალაქებში შემხედა ვინმე მ. ქათამაძის (ბორჯომიდან) წერილო, რომელიც დამწერს ვაზ. „ღრობისთვის“ გაუგზავნია და რომელშიაც იგი ამტკიცებს, რომ ეს ანდაზა სწორედ ასე უნდა ითქვას: ... ც ხ რ ა უღელი ხარი სჯობიაო. საბუთად მოჰყავს შემდეგი ვადმოცემა. მის ბებიას უამბნია მისთვის, — ჩვენი ერთი წინაპარი მდიდარი გლეხი ყოფილაო, ძლიან მცდელი და მშრომელი, სტუმარსაც კი რამე საქმეს გააკეთებინებდაო. გაუგია მეფეს და მოუწოდებია გამოვლიდა. შეუთვლია, გეწვევიო. გლეხი მომზადებულია გასამასპინძლებლად, თან სტუმრების მოსვლამდე დიდი საკალოე ადგილი გაუსუფთავებია. როცა მეფე და მისი მხლებლები მოსულან, ამ კალოზე მიუღია და უთხოვნია: ჭერაჯრობით ამ გეწმენდილ ადგილზე ისეირნეთო. გამასპინძლება კარგად, მეფეს უკითხავს: მდიდარი ხარო? გლეხს უპასუხნია, — მდიდარი არა, მაგრამ შეძლებული კი ვარო. — მაშ სტუმრებსაც რაღად ამუშავებო? — შრომა ღმერთმა გვიბრძანა, მეც ვეშაობ და სტუმრებსაც ვაშრომებო. — ჩემგან და ჩემი მხლებლებისაგან რაღა ხეირი ნახე დღეს ჭამის მეტიო, — ჰკითხა მეფემ. — დიდიო, — უპასუხა გლეხმა, — საკალოე ადგილი დაგატეპნინეთო. მეფეს პასუხი მოეწონა, მაგრამ არ შეამჩნევინა. პირიქით, გაწყრა, მთელი ოჯახი სახლში დაატუსაღებინა, ქონება ყველაფერი ჩამოართვა, ჩუმად ყარაულები მიუჩინა, — აბა რას იზამსო. მეორე დღეს გლეხს შეილები მოუვიდნენ, რომელნიც საძოვარში ცხრა უღელ უღელ ხარს მწყემსავდნენ კალოსთვის. დაიწყეს ტირილი თავიანთ უბედურებაზე. მამამ ანუგეშა: „ნუ ტირით, შეილებო, ეს იღბალი გვწერებია, რა გაეწყობა; იმ ცხრა ხარს მოუარეთ, სულ არაობას ცხრა უღელი ხარი სჯობიაო“. ამის შემდეგ მეფემ ყველაფერი დაუბრუნა და კიდევ დაასაჩუქრა. ის ანდაზაც აქედანაა წარმომდგარიო. ფ. გ.

- სხვის ამარ ფართო ლოგინს ნუ დაიგებო:
- სხვის ამართ ფართო კარავს ნუ დაიდგამო.
- სხვის გაკეთებულმა — გულიო, და ჩემმან — წელიო.
- სხვის ხელით ნარს ნუ მოგლეჯო, ეკლიანი ბალახიაო.
- * სხვისა ბედაურს შენი ჯაგლაგი გერჩივნოსო.
 - * სხვისა შვილი არა შვილობს, ვით ნაცარი არა ფქვილობს.
 - * სხვისა ქირიო, ღობეს ჩხირიო.
 - * სხვისი ხელით გაკეთებული საქმე თვალს ეამა და გულს არაო.
 - * სხვისი ხელით გველი არ მოიკვლება. (აქარა)
 - * სხვისი მაზიარებელი დარჩა უზიარებელი.
- სჯობს სიციოცხლესა ნაძრახსა სიკვდილი სახელოვანი.
- * სჯობს ქვემო ბოლოს შინ დგომა გარეგან კარსა მზერასა.

ტ

- * ტაში ასწავლის შუშპარსა.
- ტაშტი გ-ტყდა, ხმა გავარდა.
- ტერტერამ უღელი გადააგდო, კურღელი მოკლაო.
- * ტირილით ველარავის უპოვნია სიცილით დაკარგული.
- ტირიფონის მინდორზე დედაბერი არ ეტეოდაო.
- ტიტველა კაცი ცხრათ ვერ¹ გაცარცვესო.
- ტკბილი ენა გველს ხერელიდამ (სოროდამ) გამოიყვანს.
- * ტყავთხელს რა ეთქმის ტყავისქის მეტი.
 - * ტყუილი ფიცი შვილისშვილამდინ გასტანსო.
- ტყუილის მთქმელს რა სარგებლობა აქვსო? და მართალსაც აღარ უჯერებენო.
- ტყუილის მთქმელს ტყუილის კარებამდინ უნდა გაჰყვეო.
- ტყუილს მოკლე ფეხები აბია.

უ

- * უბედურობა ბედს წინ უსწრობსო.
- უბედურს ადამიანს ქვა აღმართში მოეწევა.
- * უგვარო სუფრის შორს დაჯდებაო და გვარიანი ახლო მიიტანსო

¹ დაბეჭდილშია: ცხრაჯერ, რაც, მგონია, ბეჭდვის შეცდომა უნდა იყოს. შეად. ქვემოთ: შიშველი....

- * უგუნურ მეგობარს გონიერი მტერი სჯობიაო.
უვირისთაოთ ქორწილი არ იქნებაო.
- * უკეთუ მცოდნოდა, სად დავეცემოდი, ჩალას იქ დავიგებდიო.
- * უკუდო ხარი თვითონ არ იყო და სხვას ბუზებს უგერებდაო.
- * ულავის ვირის პატრონსა საძილედ აღარ სცალიან.
- * უმოახლო ქვეყანაში ვირს პირმთვარისა დაარქვესო.
უნაგირი გქონდეს, ცხენს ბევრჯელ იშოვნისო.
უნაგირი ვიშოვე, ცხენი ვერ ვიშოვე, ცხენი ვიშოვე, უნაგირი ვერ
ვიშოვე.
- უნამუსო ვირზე იჯდა, ფეხებს მიატლავუნებდაო.
უნამუსო ვირზე შესვეს, აჩი ვირო, დაიძახა.
უნამუსო თხა ტყილამ გამოხტა.
უნახავმა — ნახაო და შიგ ჩავარდაო.
- უნიფხვო ნიფხავს ვერ იშენევსო.
უნიფხვო სიზმარში ცხრა ნიფხავსა ხელავდაო.
- * უპატრონო ეკლესიას ეშმაკები დაეპატრონენო.
ურაკუნე კედელსაო, ელაპარაკე რეგვენსაო.
ურემი რომ გადაბრუნდება, გზა მაშინ გამოჩნდება.
- * ურემი უხაროდ არ ვარგა.
- * ურემს სადაც დააწვება, იქ დაიჭრიალებსო.
ურემსაც რომ მეტს დაუღებენ, ჭრიასს დაიწყებს.
უსაქმო კაცისათვის მუღამ უქმეა.
- * უფალო, კაჭკაჭი მოკვდაო, და — მე გაჩენაც არ გამიგიაო.
უქონლობამ დიბის კაბა მაცვეთინაო.
- * უღვთოთ ხეს ფურცელი არ გავარდებო.
- * უშვილოსთვის ქალიც შვილიაო.
- * უშიშარი კაცი მარცხს იზამს, თუ არ მოუფრთხილდება. (სამეგრ.)
- * უძაღლო ვპოვე სოფელი, უჯოხო გავიარეო.
უწინ მოჩივარი ბატონს მართალი ეგონაო.
უწყლოდ, უპუროდ, უღვინოდ ჟამი აროდეს იწირვის.
- * უხეირო ტირილი მკვდარს ფეხებს გააქნევიანებსო.
- * უხეირო ბულა შინაურს ააჯდებო.
- * უხეირო ფრინველი დაჯდომის დროს აფრინდებო.
- * უხუცესო ქვეყანაში ყვავს ხუცესი დაუძახეს. (თუ გახადესო.)
- * უჯიშო ცხენსა ნუ აჭმევ ქერსა.

ფანცი-ფუნცი გაცვდებო, შავი უამი დარჩებო (მზითევზე).

▪ ფაფა წამიხდა რვეითა, კორკოტი მოურველობითაო.

• ფაფის მკამელს კოვზი წელში უნდა ერკოსო.

ფაფის შეშინებული დოს უბერავდაო.

ფეიქარი ფაშა შეიქნა, მაგრამ ნიდაღ თავისას იგონებდა: ვაი შენ ჩემო საფეიქრო, მასტიყო და მასრა-მაქოვო.

ფეიქარს ცოლი ეუბნებოდა: შენი ძმა ამდენს შოულობს მოტყუებით და სიცრუითო. ეს მაქოს ავდებდა და მღეროდა: „ჯერ არ შეუტყვიათო, ჯერ არ შეუტყვიათო“. ერთხელ მოვიდა ცოლი და უთხრა: შენი ძმა დაუქერიათო და ამდენს ახდევინებენო. იმან დაამღერა: „ახლა შეუტყვიათო, ახლა შეუტყვიათო“.

ფერი ფერსა მადლი ღმერთსა.

• ფეტვი კი მოსცდაო და ეგ ღრუბელი ჯანდაბას წაიღეო.

• ფეტვიო და ყველაზე მეტო.

ფეტუს უთქვამს: ხრიალი¹ მიჩვენეო და ჩხრიალს გიჩვენებო.

• ფეხების მოჭირებით შვილი არ იშობებო.

• ფეხიანებით, თორემ უფეხოები სად წაგვივლენო².

• ფილტვივით ზევიდგან ექცევაო.

ფიცი მწამს, ბოლო მაკვირვებსო. (ქურდმა მამალი მოიპარა, კალთაში დამალა, მაგრამ ბოლო უჩანდა; პატრონს ეფიცება, არა ვიცი რაო. პატრონმა უპასუხა: ფიცი მწამს, ბოლო მაკვირვებსო.)

ფლაფე გაატარესო, და მე რაო? თქვენსა შეიტანესო, და შენ რაო?

¹ ფეტვის ნათესისთვის კარგია შშრალში დაფარცხვა.

² ამ ანდაზის შესახებ გრემისხვეელი ე. გოძიაშვილი სწერს 1888 წ. პ. უმიკა-შვილს: „ეს ანდაზა ალევლებზე (სოფ. ალევის მცხოვრებლებზე) არის ნათქვამი. უწინდელ დროს ალევლებს თავები მოუგოიანებიათ, ასე რომ ბატონისთვის თავები ისე უჩვენებიათ, რომ მითომ გიყები ვართო. რასაც საქმეზე დაუყენებია ბატონს, გადარეულათ უკეთებიათ ყველა საქმე. ბოლოს ბატონს უთქვამს: აბა თუ გიყები არიანო, ყურძენი დაემარცვლოთო, მარცვლებში ჭია აურიოთო და ისე დაეუღდათო. თუ მართლა გიყები არიან, კიებსაც შასკამენო; თუ გიყები არ არიანო და ყურძენს მარცვლებს აარჩვენო და კიებს არ შასკამენო. მართლა მორაკეს მთელი სოფელი ალევი და დაუყარეს ჭია და ყურძენს მარცვალი. დაეხივნენ და დაუწყეს ჭამა ჭიასაც და მარცვალსაც. კიებმა რომ დაიწყეს გასელა, მაშინა თქვეს: ფეხიანებით, თორემ უფეხოები სად წაგვივლენო. ბატონმა მაშინ დაიჭერა, მართლა გიყები ყოფილანო, და ამითი თავი დაიხსნეს ბატონისაგან“.

ფლავი ვის უდგას და მადა ვისა აქვსო.
ფური ნახე, საწველელი ისე სთხოვეო.
ფური მოკვდა, ხანულობა გარდასწყდაო.
ფურმა იწველა, იწველა, ბოლოს ფეხი ჰკრა და დაღვარა.

3

- ქაღა ქაღაო, გულზედ გადაჰქარდაო.
- * ქათალიოზი კვდებოდა, უთხრეს: მადლიანი ხარ, ქვეყანა დალოცეო. მე თუ აღარ ვიქნები, ქვა ქვაზედამც ნუ დაღებო.
 - * ქათამი ამბობსო: ვაი ჩემი ბრალი, ხორციტ ქვასა ვშობამო. ქათამი წყალს დაღვეს და ღმერთს შეხედავს. ქათამმა სჩხრიკა, სჩხრიკა და თავის საკლავი დანა გამოსჩხრიკაო.
 - * ქათამს კვერცხის მეტი არაფერი არ შეუძლია. (სამეგრ.)
 - * ქათმის წიწილს უთქვამს: ღმერთს თუ ჩემთვის სიკეთე სდომებოდა, დედას ძუძუს მისცემდაო.
- ქათმისათვის უკითხავთ: საიქნოს რა ამბავი მიიტანეო? რაღა ამბავიო: ცხვარი დაკლეს, ზედ წამაკლეს; ძროხა დაკლეს, ზედ წამაკლეს; თხა დაკლეს, ზედ წამაკლეს და სხვა რაც დაკლეს, ზედ წამაკლესო.
- ქათმისა მიყვარს ენაო, მალლიდგან გაღმოფრენაო, მხარ-ბარკალ-კურტუმ-კისერი, ცოტა რამ საწინწყარაო, თუ საბძელსაც დაუმატებთ, ჩემთვის ესეცა კმარაო.
- ქალაქი კარგი სათლელი ღუმა არის.
ქალ თმიანი, მწვადი მცვრიანი.
ქალ იჯდეს, ბედს ელოდეს; ვაჟი იჯდეს, ბერდებოდეს.
ქალ მორცხვი, ვაჟი ხასი, ქვეყნის ფასი.
ქალი ქებით გათხოვდებო, რძალი კარგი ვის უნახავს?
- * ქალი ქმარსა სწუნობდაო და იყო იმისი ანაბარაო.
 - * ქალის ჰკუა თხამ ვენახზე მიაჭამაო. (იმერ.)
ქარის მოტანილს ქარი წაიღებს.
- ქარმა უთხრა საბძელს: კარი გამიღე, ბზეს შემოვყრიო. საბძელმა უთხრა: თუ დამეხსნები, არც შენი შემოყრილი მინდა და არც გაყრილიო.
- ქაჩალი თავს არ მოიქეპსო, და თუ მოიქეპა, სულ გადიგლეჯსო.
- * ქაჩალი კარგი აქიმი იყვეს, თავის თავს რასმე უწამლებდაო.
ქაჩალმა წამალი იცოდეს, თავის თავს უზამს.

ქაჩალს ჰკითხეს: ვინ უფრო გძულსო, და — ვინც თავი დამბანაო. ქვა თავის ადგილს მძიმეა, რომ დაიძვრის, დამსუბუქდება.

ქვაცა აქვს და კაკალიცა.

ქვევრს რასაც ჩასძახებენ, იმას ამოსძახებს.

ქვეითი ცხენოსანს დასცინოდა.

- ქვეითს ერთი უთხარ და ცხენიანს ორიო. (ცხენიანი რომ მიდი-
ოდეს და მიიბატიყო, ორი უნდა უთხრა, ამისთვის რომ ცხენი-
დან ჩამოსვლა დაეზარება, და ქვეითს კი ერთი სიტყვაც ეყო-
ფაო.)

ქვეყანა მაშინ წახდაო, დათვი რომ საძაღლე გახდაო.

- ქვრივი დედაკაცის გაზრდილი ხარი კარგი გამოვაო და შვილი
მყრალი გამოვაო.

ქვრივმა ქვრივს მიუტირა, მერმე ერთმანეთს თვითონვე გული
დაუღვეს.

ქვრივსა და ობოლს ღმერთი ღღეში სამჭერ გადმოხედავს.

ქმარი ლაშქრიდამ მოვიდა, ცოლი ანბავს ეუბნებოდაო.

- ქმარი ქალაქს იყო და ცოლი შინ ამბავს ახვედრებდაო.

ქოთანი დაგორდა, სარქველი იპოვა.

ქოთანი შევდე თაროზე ყურიანი და უყურო; ორივე ერთად გამო-
დის ყურიანი და უყურო.

ქოთანმა თქვა: ოქროს ძირი მაქვსო. ციცხვმა უთხრა: მე საიღამ
მოვალო?

ქოთანმა თქვა: ოქროს ფსკერი მაქვსო. კოვზმა უთხრა: მე შიგ
დავსცურავ და შენ მე მასწავლიო.

- ქოთანს უთქვამს, კაი მოსახლე ვარო; კოვზს უპასუხია: ყოველ-
ღღე შიგ დავერაკუნები, მაგრამ შენი კაი მოსახლობა არ შემე-
ნიშნავსო. (გურია)

ქორო, ბევრისა მდევარო, ბევრჯელ დარჩები მშვიერი.

- ქოროს უთქვამს: განა დედალს ვერ მოვიტაცებო, მაგრამ წიწილის
წივილი მიყვარსო.

ქოთაკმა ძაღლმა კაი ძებნა იცისო, მაგრამ ცხვირში ეკალი ეჭავ-
რებო.

ქოთაკმა ძაღლმა რომ კურღლედი დაიბრუნოს, კაი საქმეაო (დაქე-
რაში გაუბარეო).

ქრთამი ჯოჯოხეთს ანათებს.

- ქრისტე ღმერთი რომ გუთნის დედად გყვანდეს, გუთანი არ მოგე-
შლებათ.
- ქული დაღე და სამართალი ისე ჰქენიო.
- * ქურდი კაცი არ მიიღებს საუკუნო ცხოვრებასო. (სამეგრ.)
ქურდი ფიცზედ მზა არის.
ქურდის ქურდი ცხონებულია.
- * ქურდის შემნახავი ქურდზე უარესიაო.
ქურდმა ერთი ცოდვა ქნა, დამკარგავმა ათასი.
- ქურდმა იპარა, იპარა და თავის მოსაკლავი ხმალი მოიპარაო. (სა-
მეგრ.)
ქურდმა სთქვა: სახლში ისე არ შევალო, რომ ერთი მუჭა ნაცარიც
არ ჩავიგდოვო.
- ქურდმა ქურდს მოჰპარაო და ღმერთმა გაიციანაო.
- * ქურდობა იციო? და ვიციო. დამალუაყო? დამალვა კი არაო.
ქურდს რა უნდოდა? და ღამე ბნელი.
ქურდს რომ კაცმა ყური ადევნოს, დღეში თხუთმეტჯერ გატყდება!
ქურდს სახლი ეწოდა და არ უჯერებდნენო.
- * ქურდსა სხვაც ქურდი ეგონა და ბოზსა ბოზიო.

ღ

- ღამის ქურდს დღისით დაიჭერენ.
- ღაღანიძემ სამის დღის სიცოცხლისათვის სამი თვის ძალი შესქამა.
- * ღარიბის გაჩენაში ღმერთი არ ურევიაო.
ღარიბი კაცის პურის ჭამა მადლია.
ღვთისაც მეშინიან, ღვთის რისხვისაც.
 - ღვთის ხელი ხემწიფის გულზეაო.
ღვინით გალახულს ჯობით გალახული სჯობია. .
ღვინის ქურდი თხლეზედ დაიჭირესო.
ღვინო არსად არ იყო, ეშმაკები ტრეკებს ალბობდნენო.
 - * ღვინო უფროსსაო, წყალი უმცროსსაო.
ღვინომ თქვა ჰაჰანაურმა, უცეცხლოდ წამოვდუღდები, ჰკვიანსა
კაცთან ბრძენი ვარ, გიჟ-კაცთან წამოვფრინდები.
 - * ღირსეული სიკვდილი სჯობია უღირს სიცოცხლესაო.
ღმერთი არა ნახეს, ჰკუთთ იცნეს.
ღმერთი დიდათ გაისარჯა ჩვენს გამო სახლისათვის, ახლო-ახლო
დაგვაყენა ერთმანეთის ნახვისათვის.

- ღმერთი დიდია, ღარიბო, გული ნუ შეგიწუხდება.
ღმერთი ვისაც მისცემს, ორის ხელით მისცემს; ვისაც წაართმევს, კიდევ ორის ხელით წაართმევს.
ღმერთი: მექუდეაო (ერთს მოხდის, მეორეს დახურავსო).
ღმერთი მთას დახედავს და თოვლს ისე დასდებს.
ღმერთი რომ კაცს გაუწყობდა, პირველად ჰკუთას გამოუღვესო.
ღმერთი უხვია, ღარიბო, გული ნუ შეგიღონდება.
- ღმერთო, ნუ მისცემ გლახასა, უფრო არა სკამს მარხვასაო.
ღმერთმა ქვეყანაზედ გადმოიხედა, და — ბევრი ჩემი უნებური მკვდარი ძევსო.
ღმერთმა ქნას, ჩვენს ძროხას მგელი დაეჭიროსო.
ღმერთმა ქნას, თქვენმა თხამ წყვილ-წყვილი შობოსო.
ღმერთს მთა და ბარი არ გაუსწორებიაო.
- ღმერთს ჰკუთას ასწავლიან, იმ ქვეყნიდან ხომ არა ხარო?
ღმერთსაც თავის პირით შეეხვეწებიან.
- ღოლოს შექამანდა მეხი დაეცესო და იმასაც უპარილოსაო.
- ღორი გოჭითაო, თორემ პარსვით ვერას გაბდებიაო.
- ღორი ნაპირში შეუშვი, შუაში შევაო. (რაჰ.)
- ღორი რამდენიც უნდა ბანო, ისევე ლაფში ჩაწევაო.
- ღორი რომ გასუქდება, მგელს ჰიდაობას დაუწყებსო.
ღორი ჰკაჯაზდ მოკვდაო და ხმა გავარდაო.
- ღორიანი და უღორო — ორივე ერთათ გამოვლენო. (იმაზეა ნათქვამი. რომ ალებში და დღესასწაულზე ღორის დაკვლა იცინ, და ღარიბს არ ეყოლება ღორი დასაკლავად.)
ღორის თავი ხალიჩაზედა დადვიანო; იგორიან, იგორიან და ლაფში ჩავარდებინო.
ღორის ტილი რომ ფეხზედ დაისვა, თავზედაც გაეა.
ღორმა თქვა: რაც გოჭები გავზარდე. წმინდა წყალი არ მისვამსო.
- ღორს უთქვამს: ჯერ დამკალი და მერე დამაფასეო.
ღორს უთხრეს: ქეჩოში ქერი გიყრიაო. ღორმა თქვა: მე კი პირი არ მიმიწვდება და თუნდ იყოს, თუნდ არაო.
ღორბლიანი დღე პატარძალს დილა ეგონაო.

ჟ

- ყარყუმს რა ჰკლავსო, და — თავისი ენაო.
ყბად-ალებული — წყალ-წალებული.

- ყბედი ვინ გააჩუმაო? და მუნჯმაო.
- * ყბედი რამ მოლალაო, და მუნჯმაო.
 - * ყვაგი აფრინაზედ იჯდაო, და ხელს აქნევას ელოდაო.
ყვაგი ნეხვზედ იჯდა და ბოლოს არიდებდაო.
ყვაგს ბახალა მოუკვდა, ბუს მიუგდო: თავი დიდი გაქვსო, შენ იტირე და თავში იეციო.
ყვაგს თვალი არა ჰქონდა, ღმერთს წამწანსა სთხოვდაო.
ყვაგს რა აქვს, ბუს რა მისცესო?
 - * ყვაგს რა აქვს, ყორანს რა მისცესო?
ყვაგს რა ჰქონდა, ბუს რა გაჰქონდესო.
ყვაგს რომ კაკალი გააგდებინო, ისიც კარგიაო.
 - * ყვაგმა თქვა: იქაურობა ავაყროლეო, ახლა სხვაგან უნდა გადავსახლდეო. კაქკაქმა უთხრა: სადაც წახვალ, შენი მყრალი ბოლო იქ გაგყვებო.
 - * ყვაგმა ყვაგს უთხრა, იქით მიიწი, შე სკინტლიანოვო.
ყვაგსაც თავისი ბახალა მოსწონს.
 - * ყვაგმა სიმურნით შაშვი მოკლა, — შენც შავი ხარო.
ყველა ბუზი ბზუისო, ფუტკართან კი ყველა ტყუისო.
ყველა დაბალ ღობეზე გადადისო.
ყველა თავისას ჩიოდა, მენახირე ბუზანკალსა.
 - * ყველა რამე რასმე არგებსო და მუცელი მუცელს არას არგებსო.
ყველა საქმე ქვეყანაზე რიგდება, ცოლ-ქმრობა კი ზეცაშიო.
ყველა სესხი და ვალია.
ყველა ფრინველი ხეზე ზის, მწყერი მიწაზე გოგდება.
ყველა ღმერთს ეხვეწებოდა, წალდი კიკოსაო.
ყველა ციციანათელას მისდევსო.
 - * ყველამ სხვისა ჭამაო და ჭურღმა თავისიო.
 - * ყველაფერი ადრეული სჯობია სიკვდილის მეტო.
ყველი და პური — კარგი გულიო.
 - * ყველისა და პურის მკამელმა ღმერთს აღარ შეჰხედაო.
ყვითელი ოქრო შავის დღისთვისაო.
ყმაწვილი თუ არ იტირებს, დედა ძუძუს არ მისცემს.
ყმაწვილი ტირილით გაიზრდება და გოჭი ჭყვიცილით.
ყმაწვილი ჯერ არ დაბადებულყო, აბრაამს არქმევდნენო.
ყმაწვილის ენა დედას ესმის.
 - * ყმაწვილის ნაწილევი ღობეზე ეკიდაო და ფართხალობდაო.

ყმაწვილო, რათა სტირიო? გამოდის და ვტირიო.

ყმაწვილს გვაპი პატარა აქვს და სული ღიღიო. (პოუსვენრობაზედ.)

- ყმაწვილს კვერს ნუ დაჰპირდებიო და ღმერთს სანთელ-საკმელსაო.
- ყოველი წული მშობელთა, მგზავსი მგზავსს ემგზავსებიან.
- ყორანმა თქვა: აქ ვარ გონჯი და აქ ვდებ შავ კვერცხს, თვარა წყალს ვაღმა რომ გავალ, თეთრ კვერცხს დავდებო. (აქარა)
- ყორანმა შაშვის ჯიბრით შროშანი მოკლა, — შენც შავი ხარ და ისიცაო.

ყური იმიტომ არ გაიზრდება, რომ ბევრს რასმე გაიგონებს.

ყურმა თქვა: უცხო ანბავი რომ მესმის, იმიტომ არ ვიზღებო.

ყურძნის სიყვარულით ღობეს ჰკოცნიდნენ.

ყურძნის ქურდი იანვარში დაიკვებებს.

შ

- შავ ღორს შავი კურატი არ დაელევაო.
შავ ღორს შავ ტრუხა არ დააკლდება.
- შავარდენის ახლო ქედანი ვერ იბოგინებსო.
შავი გული და თეთრი კბილიო.
შავი მიწის მეტი კაცის თვალს ვერა გააძღობს რა.
- შავს ღორს თუნდა აღმა შეფხანე, თუნდა დაღმა ჩამოფხანე, მაინც ღორია.
- შაშვმა თქვა: თორმეტნაირი გალობა ვიცოდით, ერთმა ალაღმა დამიტიაო და სულ დამავიწყდაო.
- შეაქეს გოშია და შეაქამეს მგლებსაო.
- შეაქეს გოშია და შეაკლეს ზედაო.
შეგნებულთან ჭირი (ომი) სჯობია შეუგნებულთან ლხინსა. (ლაპა-რაქსაო.)
შეთვლით შვილი არ შეიქნებაო.
- შენ ვინა გკითხავს, ბარი (ბალი) ათ შაურათ არიო.
შენ ლხინი (ხილი) სჭამე, მებაღე რაში გეკითხებაო.
- შენდებოდეს — შეეწიე, იფსებოდეს — შეესიე. (რაქა)
შენი თუ არა იხარჯებოდეს რა, ლხინს ნურათფერი გირჩევნია.
- შენი კარები გააღე და ხხვისაღ ღია დაგხვდებაო.
- შენი მუცელი შენ ქვევით არის, შენ ზეით ხომ არაო.
შენს სულგრძელებას ჩემი დღეგრძელობაეც უნდა.
შენც წახდი, მეც წამახდინე, ქრისტეან გიხაროდესო.

- შენც წახდი, მეც წამახდინე, ახლა ქრისტე აღსდგა, გვიხაროდეს. შეუნდოს შენს მკვდარსაო, ჩაუდოს ჩემს ყბასაო.
- შეუცდნელი კაცი სამარეს არ წავაო.
- შეშინებულმა ძალმა სამ წელიწადს მთვარეს უყეფაო. შეჩვეული ჭირი სჯობია შეუჩვევარ ლხინსაო. შეკამადს თვალი სკამს. შვიდს სადილზე შეესწრა, შვიდი ლუკმა აიღეო.
- შვიდი ფეხი ყანა გქონდესო და შვიდ მაისის წვიმა მოხედესო, იმედი გქონდესო.
- შვილი გაზარდე მტრულადა, გამოგადგება ძმურადა. შვილი მტრულად გაზარდე, მოყვრულად გამოგადგება.
- შვილი მამას ძველ ამბავს ასწავლიდაო.
- შვილი მშობელს ემსგავსება. (სამეგრ.)
შვილისშვილი ბაბუას (პაპას) ძველ დროს ასწავლიდაო. შვილმა გული გაიორა, შვილისშვილმა გულის გული.
- შვილს ვინც გიქვებს — მტერია, ვინც გიძაგებს — შენია.
- შიმშილმა ხმელა არ იცის და სიცივემ ძველაო.
- შინაური — ელამიაო.
შიხ გარიგებული საქმე გარეთ არ გამოგადგება.
შინ დაბარებული გარეთ კაცს არ გამოადგებაო.
შინაც დაერჩი ქორწილსა, გარეთ სადილობასაო.
- შინ კაცს ოქრო სათხრელი ჰქონდა და გარეთ მიდიოდა. შინ შვილები გიტროოდეს, გარეთ ტაბლას რა უნდაო.
- შინ შვილს სიკვდილს გარეთ შვილისშვილისა სჯობიაო. შინაურს ხუცესს შენდობა არა აქვსო.
- შიშველი ასთ ვერ გაცარცვესო.
შიში ვერ იხსნის სიკვდილსა, ცუდია დაღრეჯილობა.
- შორებელ მოყვარეს ახლობელი მტერი გერჩიოს.
- შორებელ ცხენოსანს ახლობელი ვიროსანი სჯობს. შორი გზა მოიარე, შინ ნშვიდობით მოდიო.
- შუაკაცის გული ხალვათიაო.
შუალამემდის ეხვეწებოდა ქმარის, შუალამეს იქით ცოლიო.
- შუალამისას ბნელაში შავ ნახნავში მგელი შავ ბატკანს გაარჩევსო. შუბი ხალთაში (გუდაში) არ დაიმალება.

- ჩათრევას ჩაყოლა სჯობს.
- * ჩაკლავის ბუდეს ღმერთი ააშენებსო.
ჩემი არ გითხრა, გული რით დაგწვა?
ჩემი ავლადიდებო კურდღელს აეკიდებო.
- * ჩემი ენა ჩემი მტერიო.
- * ჩემი ურგები თუნდა ზღვაში ქვა გდებულაო და თუნდა ქვეყანაზე
კაცი ყოფილაო.
ჩემი ურგები ქოთანი ქვასაო, შექამადი ძაღლსაო.
ჩემი ურგები შეილი წყალსაო.
- * ჩემო, შენ გითხარი და გული მოგიკალიო.
- * ჩემო მამის-თვალა ქორჭია, შენი და ჩემი საქმე ორი დღის ფოხია.
(სამეგრ.)
- * ჩვენს ბატონს გაუვიდაო და ნამუსი წაუვიდაო.
ჩვეულება რჯულთ უმტკიცესია.
- * ჩივილი თხოვნაო და თხოვნა ძალათ წართმევო.
ჩიტი ბდღვნად არა ღირდა, დევნა მეტი იყო.
ჩიტი ნარს შეეხიზნა, წვიმა ნომიფარეო.
ჩიტი ნარზე იჭდა და ხელის აქნევს ელოდაო.
- * ჩიტი სადაც გაიზღება, იმის ბაღდადი ის არისო.
ჩიტი სკამდა გოგრასაო, ვაი ჩვენ ამ დროთ მოყრასაო.
ჩიტი ლობეს შეეხვეწა, ქარს ნუ გამატანო.
ჩიტი ფრთითაო — ქალი თმითაო (ქმრითაო).
- * ჩიტის სკინტლზე ზვაფი აიშლებო.
- * ჩიჩიაცა და ბაბაც ორივე გინდაო.
- * ჩუქებას ჩუქება უნდაო.
ჩქარს უგვიანდებოდაო.
- * ჩხირს ვერ გაამწვეტებსო.
ჩხუბში ისეთს სიტყვას ნუ იტყვი, რომ შერიგებაში შეგრცხვეს.

ც

- * ცა და ქვეყანა იქცეოდა და მუდომ თვალები დაითხარაო.
ცა ქუდათ არ მიჩნია, დედამიწა ქალამნათ.
ცალ-ცალკე მოჩივარი ბატონს მართალი ეგონაო.
ცალის ხელით ტაში ვერ დაიკვრისო.

- ცარიელმა თითმა ხარხა გამომხლიხა,
 ცარიელ კაცს საბაჟოზე უხაროდან.
 ცარიელ ქოთანში თითს არ ჩაჰყოფსო.
 ცას არავინ შეაბერდება.
- * ცაცუნს კაკუნი მოაქვსო.
 ცდა ბედის მონახევრეა.
 ცეცხლი და გული სტუმარსა, წავა, შინ მოაგონდება.
 ცეცხლი ვთქვი, და პირი არ დამწვა.
 ცეცხლი თვაში არ დაიმალება.
 ცვარი ცვარსა ჰკარ, ზღვით იქცევასო.
 - * ცვარი ცვარს მიემატება, ზღვა შაიქნებაო.
 - * ციკვერა ცემით მოკლეს, ძნა რატომ არა გყავსო.
 ცის ვალი დედა-მიწას არ შერჩება, დედა-მიწისა — ცასა.
 ციციანთ დავა გახადანო.
 ციცივიც ვიცი, კოვზიცაო.
 ციხე შიგნიდამ გატყდება.
 ციხეს კარი უნდა, კარს უკან კაცი.
 ცოდვა გამეღვენებული სჯობიაო.
 - * ცოდო ბორასაო.
 - * ცოლი გაეშვაო და ცოლის მამის დასა ჰყვარობდო.
 ცოლ-ქმარს ცულას პირზედ სძინებიათ (სიყვარულზედ).
 ცოლ-ქმარის ლაპარაკი რეგვენს გაყრა ეგონანო.
 ცოლსა დიდი ცომი უნდა, ასი ლიტრა საფანელი.
 - * ცოტა-ცოტაობით პატარძალი დაორსულდო.
 ცოტა მოთოხნე, ცოტა მოხოხნე.
 - * ცოტა მხვნელი-მთესველი ღმერთს ემდუროდანო.
 ცოტავ. სად მიდიხარო? და ბევრთანანო.
 - * ცოტავ, სად მიდიხარო? და ბევრის მოსატანათანო.
 ცოცხალს არ მეცვა კაბანანო, მკვდარსა ჩამაცვეს ფარჩანანო.
 - * ცრუ მოლაპარაკეს მართალსაც აღარ დაუჭერებენო.
 ცუდა კაცი მახათს იყრიდანო.
 ცუდათ ჭდომას ცუდათ შრომა ჰჯობია.
 ცუდი მოსამსახურე მტერზე უარესია. (სამეგრ.)
 - * ცუდი მეზობელი ამომავალი მზეა, ნახე — კარგი რა იქნება.
 ცული პატარა არის, მაგრამ დიდს ხეს წამოაქცევს.
 ცხარე ძმარი ქურქელს გახეთქსო.

- * ცხენდავარდნილს შინ მშვიდობის მეტი რა ეთქმისო.
- * ცხენი გვარზედ მირბის.
ცხენიდან გადმოხდა, ვირზე შეჯდაო.
ცხენიდან გადმოვარდნა სჯობს ვირიდან გადმოვარდნასაო.
ცხენიცი უმთრახოთ არ წავაო.
- * ცხენს ვერას უშვრებოდნენ და უნაგირს სცემდნენო.
- * ცხენს ვერა შესწვდნენ, უნაგირს მტვრევა დაუწყესო.
ცხენს ვერა დააკლიან რა, უნაგირს გარდაახდევინიან.
ცხენსა და დედაკაცს კაცი არ უნდა ენდოსო.
- * ცხენს უთქვამს: როცა ჭიანჭველა დაიმალება ბალახში, მაშინ ბალახს რაღა გემო აქვსო.
- * ცხვარი ვის კარებზედაც დაიბღაველებს, იმის არისო.
ცხვარი ცხვარია, გაცხარდება — ცხარია.
ცხვარს ცხვრის ფეხით დაჰკიდებენ, თხას თხის ფეხით.
ცხვარში მგელი დავერია, ვაი ერთის პატრონსაო.
ცხვირს მოიწმენდენ და არ მოიგლეჯენ.
ცხვრის ღუმას არა სჯამს, უკანიდან რათ აბიაო.
სულ არარაობასაო ისევ ცალი უღელი ხარი სჯობიაო. (ცხრა ძმით ცხრა უღელი ხარი ბევრი ეგონათ, გაიყვეს და ცალ-ცალი უღელი შეხვდათ. მერმე ესა თქვეს.)

ძ

- ძალა აღმართსა ხნავსო.
ძალათ წართმევა გამიგონია, და ძალათ მიცემა კი არაო.
ძალი შინ შევიდაო და სამართალი ბანიდან გავიდაო.
- * ძალლი დაიმახსოვრებს, ვინც აჰმევეს.
 - * ძალლი კოჭლობით არ მოკვდებაო.
ძალლი ქალაქს მიდისო, და რა მიაქვს, რა მომიტანოსო?
 - * ძალლი ქალაქს მიდიოდა, და რა მიჰქონდა, რა მოჰქონდაო?
ძალლი შინ არ ვარგოდა და სანადიროდ გარბოდა.
ძალლი ძალლის ძვალს არ გასტეხს.
 - * ძალლი ძვალსა ხრავდა, არც არა ეხროდა, არც თავს ანებებდაო.
ძალლი ჭოპოსანს ლოკავდა, ენაში სისხლი გასდიოდა, ასე ეგონა, ჭოპოსანს გამოსდისო.
ძალლი ჰყეფს და ქარავანი გადის.
ძალლი ხსნებაზედაო.

ძალის სამკვდლოდამ რას გაიტანს?

ძალის კუდი შვიდი წელიწადი კალაპოტში იდვა, გამოიღეს, ისევ გამრუდდა.

ძალისა ბატკანი ვის უნახავს.

* ძალისა ძალი გამოვა, ბატკანი ვის გაუგიაო.

* ძალს ძალის ნაკბენი არ ეტკინებაო.

* ძალს უთხრეს: რათ იყეფებო, და მტრებს ვაშინებო; კუდს რა-
ღათ ჩქნევო, და მეც მეშინიანო.

ძალსა სცემდნენ, რძალს ასმენდნენ.

* ძეგველი კაცი ნენს ატყავებდა, მცხეთელმა ნახაო და უთხრა: ოჰ,
რამოდენა ლეში გაგეყოლებიაო!

ძერას შვილი მოუკვდა, ბუს მიუგდო, დიდი თავი გაქვს, იტირე
და თავში იეცო.

ძერას თვალი არა ჰქონდა, ღმერთს წარბსა სთხოვდაო.

* ძეძვზე ძეძვი ამოვაო.

ძველ ბზე ვერცხლიაო და თივა ცეცხლიაო.

ძვირად სყიდვა სჯობს კარგისა, ზედგამოღება სართისა.

ძილმა სასთუნალი არ იცის და შიმშილმა სანუკვარი.

ძილს ძილი მოსდევსო.

ძლიერმა სუსტი მნახე, დაჩაგვრა შეგიძლიანო.

ძმა ძმისთვისაო, შავ-ღლისთვისაო.

ძმამ ძმას ანგარიში უყო და ისევ ძმები იყვნენო.

ძმამ ძმას უთხრა: შენ ნახირში წაბადნდიო, მე ქორწილში წავეთ-
რევიო.

ძმამ ძმის ხორცი ლოღნა და გვამმა არ ჩაუშვაო.

ძნა იწოდა, ულო იცინოდა.

ძროხა ნახე და ღონი ისე სთხოვეო.

ძროხა კლდეში გადავარდა, ვირმა ყვირილი შექნა; ჰკითხეს: რა
გაყვირებსო, და მე ამამატაინებნო.

ძროხამ თქვა: დასაბამი მიშოვნეო, დასაწოლს მე ვიშოვნეო.

* ძროხამ იწველა, იწველა და ბოლოს წიხლი ჰკრა და დააქციაო.

ძროხამ რომ აღრე ებღავლოს, გვიან გამოიწველებაო.

* ძროხას სცემდნენ, ხბოს ავიწყებინებდნენო.

ძუნა ძაღლმა სიხარბით ბრმა ლეკვებს დაუწყო ყრაო.

წავიდა დღე და არა ფათერაკი.
 წავიდა ძვირისა, და არა იაფისაო.
 წაიქცა ჭირკი, მოეხვია ჭრჩველა.
 წამწყმინდა მიხედულობამაო.

- წამხედურამ წაიხედა, წინა ფეხი წაიტეტკვა.
 წასელა სჯობს წამაჲალისა, არ დაზმანება ხანისა.
 წახდა. წავიდა ჩოჩეთი, ჩვენ რა ვქნათ უჩოჩეთოთაო.
 წახდა მამულის პატრონი, და არა შვილის პატრონიო.
 - წაჭე-უაჭე ცეცხლს დაგინთებო, თუ შენს ძმას გაეყრებო.
 (ოღს უთქვამს ქმრისთვის.)
 - წველას ვთხოვდი და დოს მოარბენებდაო.
 - წვინა მოვა და ქვეყანას ვერ გარდაწვდებო.
 - წიღნას რა დიდი რამ უნდაო, გათხარე და ამოყარეო, მინიჩბე და მიაყარეო.
 - წითელი ოქრო შავის დღისთვინაო.
 წინა კაცი უკანა კაცის ხიღია.
 - წინა მოჩივარი ბატონს მართალი ეგონაო.
 - წინასწარმეტყველი თავის ქვეყანაში არ შეწყნარებულაო.
 წისქვილი ჭერით არისო.
 - წისქვილის ქვები თუ ერთმანეთს არ ეხმარებოდეს, ცალმა რაც უნდა იბრუნოს, ვერას დაფქვავს.
 - წისქვილის კეთებაში ვისაც მოშივა, ცხონდებაო.
 - წისქვილს წყალიო და გუთანს ხაროო.
 - წისქვილში ვისაც მოშივა, წაწყდებაო, და კალოზე ვისაც მოშივა, ცხონდებაო.
- წლის საფიქრებელი და წამრს გასაკეთებელიო.
 წმინდის გიორგის ცხვრისათვის მგელს თვალები უდგებოდაო.
 წყალ-გაღმა წაედავე, რომ წყალ-გამოღმა შენ დაგრჩეს.
 წყალი არ ენახათ და ნიფხავს იხდიდნენო.
 წყალი თავის ნაწყლევს არ დააგდებსო.
 წყალი ნაყე, ნაყე და ისევ წყალი დადგება.
 წყალი ნაწყლევში ჩაეარდებაო.
 წყალი რომ შენ არ მოგყვეს, შენ წყალს მიჰყევიო.
 წყალი რომ დაგუბდება, აყროლდება.
 წყალი სათავეთ მონახე, სადაც რომ მილი მილობდესო.

წყალი წყაროსთან სჯობია სათორნესთან გადატანილსაო.
წყალნი წავლენ და წამოვლენ, ქვიშანი დარჩებიანო, დაიზრდებიან
ობლები, მამულნი დარჩებიანო.

- წყალს უთქვამს: ხამს ვეძებო.
- წყალს წყლობა ეთქმოდა, იმასაც მოტანა უნდოდაო.
წყალში თევზი არ დაფასდება.
- წყალში მოსიარულეს ცალი ფეხი სამარეში უდგასო.
წყალწაღებული ხავსს ეჭიდებოდაო.
წყილს დააწვენს და აქლემს აშობინებს.
წყილს ნაშტარი ჰკრესო და ლხინათაც ეყოვო და ჭირათაცაო.

8

ჰამა ქონებაზედ ჰკილია.

- ჰამა ძლონამდენაო.
ჰამამ რა მიყო, ლოკვამ რა მიყოსო.
- ჰია გველს წაეზმანა, გაიწია და გაწყდაო.
- ჰიან კაკალს ჰიანი მუშტარი ეყოლებაო. (გაუჩნდებაო.)
ჰიას რომ ფეხს დაადგმენ, ისიც ხმას ამოიღებს.
- ჰიყელამ იწია-იწია და ზედ შუაზე გაწყდაო.
- ჰირვეულისათვის ჰირი არა მშურსო. —
ჰირვეულობა რიგით არისო.
ჰირი ნომგონებელსა.
ჰირი ჰირს გაართობსო.
ჰირი მართალსაო.
ჰირო, მეზობლისას წადი, მე კი მომშორდიო.
ჰირიც აღარ მიუბრუნდება მეორეთ.
ჰირსა შინა გამაგრება ასე უნდა, ვით ქვითკირსაო.
ჰკვიანი თუ არ შესცდა, რეგვენი კლდეს უნდა გადავარდესო.
ჰკვიანი რომ შესცდება, ბრიყვის უარესიაო.
ჰკვიანი ჩიტი ორისავე ფეხით გაებაო.
ჰკუას რო ურიგებდნენ, არ დასწრებიანო.
ჰკუა მოგონებაზედ ჰკილია.
- ჰორი თუ არ არისო, შორი კი არ არისო.
ჰორი თქვი და მეჰორე ხელში დაიჭირე.
ჰურს არა ჰკითხავდნენ და — ასისა ვარო.

- ხათრი, ხათრიო და — ჩემ ქმარს აღარა ერგო რაო.
ხანდაზმულს კაცს სიზმარიც დაეჭერება.
- ხარდაუკლავი ხარს ვერ დაჰკლავსო.
ხარბის თვალს შავის მიწის ნეტი ვერა გააძღობს რა.
- ხარი დანასთან მიათრიესო.
ხარი სხვისა, სახრე ტყისა, დაჰკარ და ნუ გებრალვისაო.
- ხარი ხართან დააბი, ან ფერს იცელის და ან ზნესაო.
- ხარის ფალავანი კამეჩის ფალავანსა სჯობიაო.
- ხარი ქირაზედ მოკვდება, კოკა წყალზედ გატყდება.
ხარმა ხარს ურჩინა და საძოვარს გააგდოო.
ხარს მამობით მოსჰამენ, ფურს დედობით.
- ხატი მწყალობელი მყვანდესო, თორემ დეკანოზმა რაც უნდა მიჰქაროსო.
ხატი თუ ჩემი მოჰედლია, მე ვიცი იმისი სიცხოველო.
- ხატო, შემეწიე, შორეული ვარო; რა შეგეწიო, ცარიელი ხარო.
ხატს სანთელს ნუ დაჰპირდება და ყმაწვილს კვერსა; თუ დაჰპირდე. ნულარც უმტყუენებ.
- ხე რომ წაიქცევა, ცულიანი და უცულო ზედ მიადგებაო.
- ხე ძირით ცხოვრობს და კაცი მუცლით.
ხელი ხელსა, გოჭი მგელსა.
ხელით ტარებას მუცლით ტარება სჯობია. (ითქმის საგდლისათვის.)
ხელმა ხელი დაბანა, ორმა პირი.
ხერხი სჯობია ღონესა, თუ კაცი მოიგონებსა.
- ხვამლი (ხატი) ვისაც სწყალობს, ღომი მას მოუვაო. (სამეგრ.)
ხვნაში პირობა სჯობია მკაში პირობას.
ხიზილალა ზამბილისა ცოტა ჰამე, ძამიაო, თვარა მუცელს შემოგბერავს, ჩემი არა ბრალიაო.
ხილი მეხილესაო.
ხილს რომ პირი ჰქონდეს, თავის თავს შესჰამსო.
ხმა ღუთისა — ხმა ერისაო.
- ხრინვი ხუცესოვო, და ერისკაცმაც იცისო.
ხსენთან ნაჭამი — სულთან ამოსულიო.
- ხუთი წლის ტახს რაღა წინ თხრა უნდაო.

ხუთს თითში არც ორი არის ერთმანერთის ტოლი.
ხუმრობა თავს ვერ დაიჭერს.

- * ხუცესს შაძლარს დიაკონიც შაძლარი ეგონაო.

ჯ

- * ჯავახილის ღორი გახდაო (არისო).
 - * ჯალაბიშკ დაგითავსწორდებო. (მთიელის დიდი წყევლა.)
 - * ჯალაბსა მუშა ვეგონე, გამოვიარე კარიო.
 - * ჯალაბში ყოფნა დიდი ბატონობააო.
 - * ჯამში თუ არას ჩაპყრის, ვერც არას ამოიღებს.
 - * ჯაო არც ცასაო და არც ქვეყანასაო.
 - * ჯერ არ დაბადებულყო, ალიას არქმევდნენო.
ჯერ არ მინდოდა შობა და მერმე სიკვდილი.
 - * ჯერ არ შეექმნა, — სახელს არქმევდნო.
 - * ჯერ თავო და თავო, მერმე ცოლო და შვილო.
 - * ჯერ სულ არ იყო ძმარიო, ზედ დაასხიან წყალიო.
 - * ჯერ შობაო და მერე აღდგომაო.
ჯერ ძილო, მერმე სიზმაროო.
 - * ჯიანჭველს რომ ფრთები გამოუა, ღმერთი მაშინ გაუწყრება.
 - * ჯინჭველს ღმერთი გაუწყრება, ფრთები მხრებში ამოუეა, ზეცას
ასელა მოუენდება, სული გზაში ამოუეა.
 - * ჯორივით მთვარესა და მთვარეზე ახლდებო.
 - * ჯორჯიბა ძაღლმა რომ კურდღელი გამოაბრუნოს, დაქერათ ჩაუ-
არდება.
- ჯოხს რომ აიღებენ, ქურდი კატა შეიტყობსო.
ჯოჯოხეთს ერთი მუგუზალი აკლდა, და ისიც მიუმატესო.

ჰ

ჰკითხე ასსა, ჰქმენ გულისა.

(სიტყვის მასალა)

ასეთი ენა აქვს, რომ ორსულ დედაკაცს მუცელს წაუხდენს.
ასეთი წვერი ჰქონდა ხანჯალს, რომ ბუზი აეგებოდა.

თვალში ეკლად მიაჩნია.

იმის საცოდობით ქვა (ქვეყანა) იწოდა.

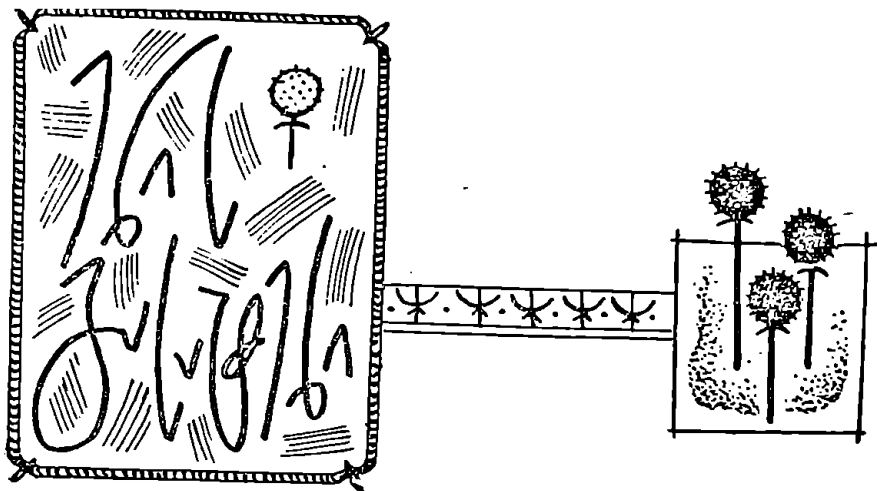
ის არის და გორის ციხე (ყარგათ გაკეთებულ საქმეზე.)

პირ-შეუღებლათ წვიმს.

ყველას თავზე კაკალს ამტვრევს.

ცას ბეწვით-და ჰკიდიაო.

ციბრუტივით ტრიალებდო.

ახალციხის ციხის ძირსა
ჩემი ცოლის ძღვენი ვკამე. 986

კურტანი დაგვიკურტნამს,
კურტნული დაგვიკურტნია. 987

ჩემი ბალის წვანილი: პრასა, ბოლოკი, პატნა, ტარხუნა თუ კი მე
მეპრას-მებოლოკ-მეპიტნა-ტარხუნება, რატომ შენ არ გეპრას-
გებოლოკ-გეპიტნა-ტარხუნება? 988

სარტყელი მივირტყი, მოვირტყი,
მორტყმული დავიარები. 989

ტყეში ყაზახი შევიდა, ტყე გაყაზახებულაო. 990

•

ბერიკას ხარები შეუბამს, შეუსაბელ-სახნის-სახენელ-უღელ-ტა-
ბიკ-აპაურებია, როგორც შეუსაბელ-სახნის-სახენელ-უღელ-ტაბიკ-
აპაურებია, ისთე ამოუსაბელ-სახნის-სახენელ-უღელ-ტაბიკ-აპაურე-
ბია. 991

•

მწყერი ვწვი და მწყერი ვქამე, მწყერის კუჭის ქონის ქადაც
მიჭამიო. 992

•

ალი ხე, მალი ხე, სილიხე, სიკინჭილიხე.
ხე-ვასური, ვარვალახე, მარიამხე, კვაწარახე. 993

•

სამი სასაწნახლე ხე. 994

•

ხიტი ცხრა-ფრთა ღელეს ჩახტა, ამოიხედა და თქვა: ვაი რა
ღურჯი ცა ჩამს! 995

•

ბლაცსა კაცსა ბლისკინასა,
ბლის კალათით ბლის ხიდზედა
ბალი გაქონდ-გამოქონდა,
ვერც გაყიდა, ვერც შეჭამა,
ისევ გაქონდ-გამოქონდა. 996

•

სამი მუჭი შინდარწყლი¹
შევიტანე შინდარწყლში. 997

¹ ჭაგ-ეკალი.

•

ესე ლორი რა ლორია,
ლორზე გადანამორია. 998

•

თოქალთო დავათოქალთე,
დათოქალთოებულია. 999

•

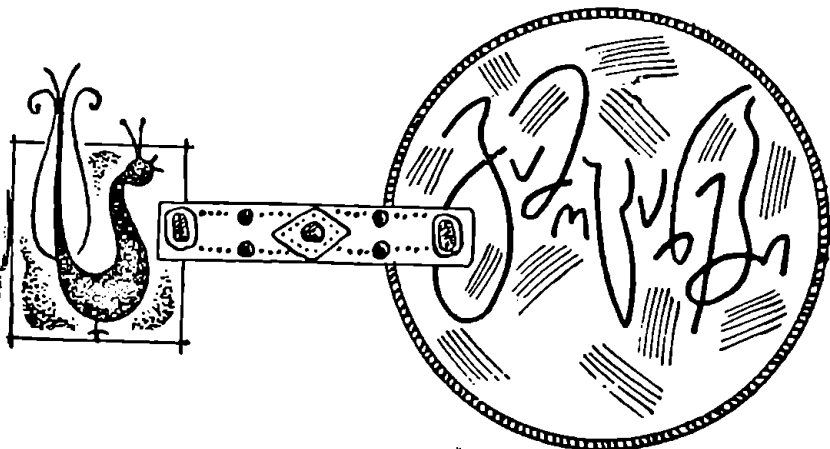
თეთრი თხა გავათხათეთრე. 1000

•

საყდარშია თეთრი ტრედი,
ფრთა-თეთრი და ფრთა ფარფატი. 1001

•

დაფაციცებულნი ფრინველნი
უფრო დაფაციფუცდებიან. 1002

1. ალიყურის ბეგი ვარო, განა ისპაანსა ვარო,
გული მიყრია სპილოსი, კაცმა არ იცის რა ვარო,
ასე მგონია, ჩემითა ზეცას უკიბოთ ავალო. 1007
2. ერთი რამე ვნახე, ეშმაკისა მახე,
წვრილი ჩიტი გაბმულიყო, ისიც თვალით ვნახე. 1004
3. ზეციდგანა გადმოუშვი აშილარა და მახეა,
წვრილსა ჩიტსა ვიჭირავდი, ჩემი თვალით ვნახეა. 1005
4. ერთი რამე მშვენიერი ტურფად აქნევს ყელსა,
იმისი ნამუშავარი მთლად აშვენებს თემსა. 1006
5. ერთი პატარა მანანა სუფთად იღებს ყელსა,
სასიკვდილო სახლს აშენებს, უკუდგება ბნელსა. 1007
6. ერთი რამე სულიერი სახლს იკეთებს სადგომარსა,
თავისთვინა საკედომარსა. 1008
7. ერთი რამე სულიერი სალამაზოთ აღერს ყელსა,
სახლს იკეთებს, უკუდგება ღამე-ბნელსა. 1009
8. ერთი რამა სულიერი მალა ზის და იხრის ყელსა,
სამხიარულოდ სახლს იგებს, თითონ დგება უკუბნელსა. 1010
9. ვა, რა სახლი ავაშენე, ვა, რა ჭინაყარიო,
შით შევედი, დავიძახე: ვერ გამიღე კარიო! 1011

☐ აბლაბუდა.

☐ აბტეშუმის კია.

10. ვზივარ კლდესა, ვაქნევ ხელსა,
მოდი მამიჩემის მზესა! 1012
11. ერთსა რასმე მოგახსენებ, ამისთანა შენი ხელი,
იყო კაცი უმობელი, არ ეწონა დედის ხსენი;
მას თან ახლდა დედაკაცი, იმის გვერდით მონახლები:
სჭამდა რასნეს გემო-მწარეს, — ეშმაკისა მონაგები. 1013
12. სალარო ვნახე შეკრული ბადაჩჩისა და ლალისა,
მეფემან ყულუხჩის უბძანა, — გარდმოიტანე ძალითა,
უსასყიდლო და ძვირფასი, გარდმოჰქედელი ძალითა,
სუფრას აშვენებს, ამდიდრებს, ვიწვი მისისა ალითა. 1014
13. ხია, ხია, ზია ბალი, ზედ ასხია მწარე ბალი,
არც ისმევა, არც იკმევა, არცა ზედა გაისვლება. 1015
14. ხე, ხე, ხერავანდი, ზედ ასხია ზერავანდი,
არც იკმევა, არც ისმევა, არცა კაცი გაისვლება. 1016
15. მინდვრიდგანა მოდიოდა დიდი უსურბელა,
თავი ბურბუშელა, ფეხი კუნტრუშელა,
დაიჩოქებს, კაცს შეისვამს, ზურგი კოკოშელა. 1017
16. კაცი მივიდა კაცისას, კაცთა შინა,
სახლი გავიდა სარკმელში, კაცი ქე დარჩა მპარავად. 1018
17. ერთი სტუმარი მეწვია მისდღეში უსტუმრებელი,
იმას საკმელი მივართვი, სუფრაზე დაუდებელი. 1019•
18. დილით ოთხით დადის, შუადღისას ორითა
და საღამოზედ სამითა. 1020

¹⁰ აბრეშუმის ძათად ამოხვევა სამუხელათი.

¹¹ აღამ და ევა.

¹² აზარფეშა და ლეინო.

¹³⁻¹⁴ ანწლი.

¹⁵ აქლემი.

¹⁶ ბადე, წყალი და თევზი.

¹⁷ ბავშვი, ახალდაბადებული, და ძუძუს მოწოება.

¹⁸ ბავშვი: ჯერ ფორთხავს, შემდეგ ფეხს აიღვამს, სიბერეში ჯოხს დაიბჭენს.

19. ერთსა რასმე ბუნებას ერთი მძიმე განძი ძევსა,
მულაჲ მატობს, არ აკლდება, არც სახელი, შიგან ძევსა,
არვის ძალუძს გამოლება, თვით აღარჩევს მოსკლის
დღესა. 1021
20. დიასამიძის ქალი ვარ, მაღალი ვაჟრის ცოლი ვარ,
ყარყუმის ტყავი მასხია, ზედ ოქროს დილი მზბია. 1022
21. გაღმა თოვლი, გამოღმა კოხი. 1023
22. თეთრი ვარ, თეთრი, მინდორზე თეთრად გადმოვეფინები,
დრო მომივა იმისთანა, ცხენზე გადმოვეკიდები. 1024
23. ერთი რამე საქონელი, მდიდრისაგან მოღებული,
ხან გახსნილი, ხან შეკრული, ხან მგზავრი და ხან
დებული. 1025
24. სახლი დავდგი უსაძირკვლო, ხან გახსნილი, ხან შეკრული,
ხან მგზავრი და ხან დებული. 1026
25. სახლი მწვანე, უსაძირკვლო, სახალხოთა წოდებული,
წითლად, ყვითლად მორთულია, მდიდარს ვისმე გვერთ-
ხლებული,
ხან შეკრული, ხან გახსნილი, ხან მგზავრი და ხან დებული,
რჯულიანი ურჯულოსგან, არასვისგან დაკლებული. 1027
26. ერთს უსულოს ერნი შლიან, ჭკუა-გონი აერევა,
იგი ყვავის მრავალფერად, ყვავილშიგან გაერევა;
არ აკლია ხმალი, ჩანგი, საზან-ჩანგში გაერევა,
ერთმანერთსა თავში ჩაჰკრვენ, რომელიცა მოერევა. 1028
27. ერუშ-მარუშელა, ფეხი ბანდრუშელა,
მინდორ-მინდორ დაყიალობს, თავი კვანტუშელა. 1029
28. თავს მოვჭრი, გულს ამოვიღებ,
სასმელს მივცემ და ილაპარაკებს. 1030

¹⁹ ბავშვის დაბადება.

²⁰ ბალი.

²¹ ბამბა.

²²⁻²⁵ ბამბის კარავი.

²⁶ ბანქო (სათამაშო ქალაღი).

²⁷ ბატი.

²⁸ ბატის ფრთის გამოჭრა კალმად.

29. ერთი რამე სულიერი უფერისა უფერია,
ზურგი მიუგავს მაისსა, თებერვალსა მუცელია. 1031
30. ევი ევისა, ფეხი მეშისა,
ხმა ზურაბისა, ხტომა ვერძისა. 1032
31. ევი ევისა, ხორასტანისა,
ხტომა დევისა, ხმა ზურაბისა. 1033
32. ფეხი ღვედისა, ხმა ზურაბისა, გახტომა ლომისა. 1034
33. ყორყი ყარყალობენ. რასა ყარყალობენ?
— ხარსა ქელი არ წაუხდეს, მუშას ხელი არ მოუცდეს! 1035
34. შვინდი, შვინდი შაბეჭდილი,
ვერც შენ გახსნი, ვერც მე გავხსნი,
ვერც გიორგი ნეფის შვილი. 1036
35. ბონდო წვერი, ბონდო წვერი,
თითი ვკარი, შიგ გავძვერი. 1037
36. შავია, შაშვი არ არის; თეთრია, ყველი არ არის;
კული აქვს, თაგვი არ არის. 1038
37. ჩავაგდე ოსპის ოღენა, ამოჭდა ქვეყნის ოღენა. 1039
38. ორბი ორბის ოღენი, თავი კოჭბის ოღენი,
გამოვარდა და იძახის: მე ვარ მეფის ოღენი! 1040
39. სისხლი აქვს, სული არა აქვს. 1041
40. გარეთ ატლასი, შიგნით ათასი. 1042
41. შიგნით გული გულია, გარეშემო ატლასი,
რაც მას ჯარი ახვევია — შუბოსანი ათასი. 1043
42. სალარო ვნახე შემკული ბადახჩითა და ლალითა,
დავხედე და მამეწონა მისი დანახვა თვალითა,
სუფრას აშვენებს, ამდიდრებს; მე ვიწვი იმის ალითა. 1044

29—33 ბაყაყი.

30 ბაყაყის ყიყინი.

34—36 ბეჭელი.

38—38 ბოლოკი.

39—43 ბროწეული (№ 41 შეად. ქვემოთ № 553-ს: წაბლი).

43. ერთსა პატარა მინდორსა ხენი დგა რამე ლამაზი,
ყირმიზით შემოსილია, ტანთა აცვია ანაზი,
სირმას ართამდა, ტიროდა, წყნარი, მშვიდი და ლამაზი. 1045
44. ცას ხელი ვკიდე, ვერ ვკიდე, ვარსკვლავსა ვემუდარები,
თასი მიბოძეთ, დავყარო იაგუნდი და ლალები. 1046
45. ბახჩას შავედი, ყვავილი სხვა ყვავილზედა ხანობდა,
გარს ევლო ზღუდე მაგარი, ზოგ წითელ, ზოგი მწვანოდა;
შიგ მარგალიტი წყობილი, ძოწითა გაილალოდა,
ვინც ხელსა ჰყოფდა, მოსწყვეტდა, არვისგან დაინანოდა. 1047
46. არი ერთი ფრინველი, შეხედავ — ფრინველია, დაჯდება —
კატა არი. 1048
47. ჭერზე თავდაღმა დადიან, გარდმოვარდნისა არ
ეშინიათ. 1049
48. შავი არის და შაშვი არ არის, სუნი იცის და ძაღლი არ არის. 1050
49. გავიხედე მინდორში, სიო-ქარი ქრისო,
ყველა იმას ურტყამს, სისხლი არა სდისო. 1051
50. ერთსა მინდორში ერთი ჩიტი რბის,
ყველა იმას სცემს და სისხლი არა სდის. 1052
51. მინდორში გამოვიდა უთავო და უკულო,
გევიდე, გევიდე, თვარა რაჟა ვუყურო? 1053
52. ზევიდან მოწიწინებს უყურო, უფეხო, უხელო,
გევიქცე, რაჟა ვეტაკო, ან ასე რაჟა ვუყურო? 1054
53. ერთი კურო გამოვიდა, ურქო, უყურო,
მიყურე, როგორ მიყურე, აბა როგორ ვეძგერო. 1055

43—45 ბროწეული.

46 ბუ.

47—49 ბუზი.

49—53 ბურთი.

54. შავი არის შაშვივითა, გალაჯულა კაცივითა. 1056
55. შავია შაშვივითა, გალაჯულა დათვივითა. 1057
56. რა უფრო მშვენნიერია, რა უფრო ღონიერია, რა უფრო მალია?
1058
57. თავი არა აქვს, ყური არა აქვს, მოუბრუნდები — კული არა აქვს,
რასაც აჰკიდებენ, წაიღებს, სათქმელი ენა არა აქვს. 1059
58. ანაკეცი, შანაკეცი, ქალი მოღის თმა-ნაკეცი,
არცა უნდა პირსა წყალი, არცა თავსა სავარცხელი. 1060
59. ვთოკე, ვთოკე, ვერ ავთოკე. 1061
60. ეს ჩემი თოკი ვთოკე, ვთოკე, ვერ ავთოკე. 1062
61. ერთი საბელი მაქვს, ვკეცე, ვკეცე, ვერ დავკეცე. 1063
62. ეს ჩემი ბაწარი ვთოკე, ვთოკე, ვერ ავთოკე. 1064
63. ერთი სარტყელი მაქვს, ვკეცე, ვკეცე, ვერ დავკეცე. 1065
64. ერთი სუფრა მაქვს. ვკეცე, ვკეცე, ვერ დავკეცე. 1066
65. ერთს პატარა მინდორზედ სულს სთოვს. 1067
66. თოვს, თოვს, ხოშკაკლავს, ხვალ ბატონი ხბოს დაკლავს;
მონარნავს და არ იჰმევა, მობრუნდება — სხვას დაკლავს. 1068
67. ჩავდევნი ფრჩხილის სისხო, ამოვიღე კოცის სისხო. 1069

64—86 ბუხარი.

86 გაზაფხული, შემოდგომა, თვალის მხედველობა ა.

87 გემი.

88 გველი (შეად. ქვემოთ № 309-ს: პრასა).

89—64 გზა.

85 გობი, რომელზედაც ფქვილსა სტრიან.

68—87 გოგრა.

68. ედემისა, ბედემისა, უკუნისა, უჩუნისა,
ედემ შაჯდა, ბედემ შაჯდა, ბადრი უკან შამოუჯდა. 1070
69. აკიბული კიბეები, ხოროსნები, ციხეები,
შიგ აბიან ხოროსნები, დასძახიან ფელუნები
[ფალაუნები?] 1071
70. არწივი წივის, მუხრანი კივის, ლომი ეწევა, ფუტურო სკდება,
ალმული ასდის. 1072
71. ორბი მოჯდა ორასი, ფრთა გაშალა სამასი,
ნისკარტი ჰკრა ოთხასი, კლდე გააპო ხუთასი. 1073
72. როდის არიან სულ ორნი დღენი? 1074
73. ერთი დედა ზღის შვილებსა, უფრო წვრილსა და დიდებსა;
დაჯდება, თითონვე შეშჯამს, მალე გაილესს კბილებსა. 1075
74. შვილი ფიცარი, შვილათ შეკრული,
ვერც მეფე გახსნის, ვერც იმის ჯარი. 1076
75. მოვიდა თეთრი მოზვერი, გააგლო შავი მოზვერი. 1077
76. პატარა და — უი, უი, უი! 1078
77. ერთი ხელსახოცი მაქვს, ვაშრე, ვაშრე, ვერ გავაშრე. 1079
78. ერთსა ლამაზსა კუბოსა ზის რამე, მუსაიფობსა,
ძირიდგან არის წითელი, არ არის შებლობილსა;
ავი და კაი მისგან მოუდის ყოველ სულს დაბადებულსა,
ბოლოს კიდევაც გამოხსნის მისაგან დამარცხებულსა. 1080
79. ქვესკნელ მავალი წითელი, ორი ფეხები განზედა;
შენ ამას ვერ გამოიცინობ, აღე გაბძანდი კარზედა. 1081

68—71 გუთანი:

72 დაბადების დღე და სიკვდილის დღე.

73 დედამიწა, ადამიანი, ადამიანთ გამრავლება და სიკვდილი.

74 დიდი მარხვა.

75 დღე და ღამე.

76 ეკალი რომ შეერკობა.

77—78 ენა.

79 ენდრო.

80. სახლი მიდგია ხურო კაჭკაჭის ნაგები,
ვკივი, ვეივი და კარი არა მაქვს საღები. 1082
81. ახადე ფირფიტელსა, ჩავხედე გულყვითელსა. 1083
82. დედა მყვანდა ადი-მრუდი, დაორსულდა მთვარე-მზეზედ;
ძმა მეყოლა ფალევეანდი, ადამის დამმარცხებელი. 1084
83. ხე მრუდო და ხე მართალო, ხეო, მაგრამ კარგო ხეო,
მეფეთა და ხემწიფეთა მასპინძლო, კარგო ხეო;
ამ სოფლისა სალხინოო, საუკუნოს სამოთხეო,
მასპინძლო მხიარულო, გავეხარე, რო გნახეო. 1085
84. ხე მრუდო და ხე მართალო, ხეო, მაგრამ როგორ ხეო;
საქაოს ცხოვრება ხარ, საიქიოს სამოთხეო. 1086
85. ხე მრუდო და ხე მართალო, ხეო, როგორ სწორე ხარო;
ამხანაგსა შამაძლეებ, საყელოსა დამახეო. 1087
86. ყოველ ხეში უკეთესო, ვარდ-მართალო, მაგრამ ხეო,
ამ სოფლისა სიამოვნე და იმ სოფლის სამოთხეო;
მეფეთა და დედოფალთა, ყოველის სულის შემაქცეო.
მასპინძლთა სიამოვნე, გამიკვირდა, რა გნახეო. 1088
87. ერთ პატარა მინდორზე სიოს ქარი ქრის,
შით ლამაზი ქალი ზის, სისხლის ღვარი სდის. 1089
88. ზურმუხტის ტახტზე მჯდომელმან, გვირგვინოსანმა მეფემან,
მწვანით მოსილმან უებროთ მით ინდოთ ქალმან ნეფემან,
თვალით და ტანით ტურფამან, სიცოცხლე მეფემან,
ბადახჩათ პოვნა ლალისა — მქონი სთქვას მისმან
მკრეფელმან. 1090

80 ეევანი.

81 ერბო ქილაში.

82-88 ვაზი.

87-88 ვარდი.

89. სუნი აქვს სურნელებისა, ფერი აქვს სინაზიანი,
 მას ახლავს უცხო მოლაყბე, არშიყი, ტურფა-ხმიანი;
 რა მოვა ზაფხულის პირსა, მზე არი კირჩხიბიანი,
 მაშინ მოვა და სენს კურნავს, სულს სურნელს
 საყნოსლიანი. 1091
90. გული ტყბილობს, ენა შაქრობს, მას ტანი აქვს სინაზისა,
 სურნელება სახლს ააგებს საქვრეტელათ ხედან ხისა,
 გული მიაქვს და გონება, მითვე არი მგზავსი ცისა. 1092
91. ერთი ციხე, ჩემი ციხე, ქვის კენჭით გამოჭიხტული. 1093
92. კიკი-კიკი, კიკი-ვაშლი, ზედ ასხია წვტი ვაშლი,
 არც იქმება, არც ისმება, არცა ზედა გაისვლება. 1094
93. პატარა ბოსტანი მქონდა, ვკენჭე, ვკენჭე, ვერ მოვკენჭე. 1095
94. ელა არი, მელა არი, კარებს უკან კერა არი,
 კვიცი გაკრეჭილია, კალო მოჭედილია. 1096
95. აღზნი, აღზნი არელსა, ჩიბუხ-კაცი ტარელსა,
 დღე კარში არ გამოვლენ, ღამე შინ არ შემოვლენ. 1097
96. გამოცანას მოგახსენებ, გამოიცან — სიბრძნე გაქვსო,
 ერთ სოფელში ოთხთა ძმათა ერთმანეთის ფერი აქვსო;
 ერთს ჭარი ჰყავს უთვალავი, ერთსა მარტო ტახტი აქვსო,
 ერთი მუდამ სიყრმეზე სდგას, ერთს სიბერე ახლო
 აქვსო. 1098
97. რა არის გვარი, არა შობს, არც ოდეს გადაშენდება,
 რა სხვა, სხვა გვარსა მიუდგეს, მით იშვას, მით მოშენდება;
 როს დაიბადოს, მაშინცა გვარი არ დაუშვენდება,
 რაზომ პატივი მიაპყრათ, ძუა არ დაუშვენდება. 1099
98. ერთი დიდი უზურბელა, თავი კვანტრიშელა,
 ფეხი კვანტრიშელა; პირჯვარს იწერს, ღმერთმა არ
 უშველა. 1100

89—90 ვარდი და ბულბული.

91—96 ვარსკვლავები ცაში.

96 ვარსკვლავები, ცა, მზე და მთვარე (შეად. ქვემოთ: მზე და მთვარე, № 263).

97—98 ვირი (შეად. ქვემოთ № 528: ცხენი).

99. მობძანდება ბეგსავითა, წაეთრევა ძალსსავითა. 1101
100. ზევით ცაჲა მოიღრუბლა, მოიხკილისკამუჲეჲრა,
ქვევით მელამ კუდი ჩაჰყო, ჩაიხკილისკამუჲეჲრა. 1102
101. სიბნელე ვნახე, მეზარა, პირი ჰქონდა ბნელიო,
კაცის შემწუხებელი, ჯოჯოხეთის ფერიო. 1103
102. კიკლი, კიკლი კიბესა, ყაფლანიანთ ციხესა,
ზედ კურდღელი შემომჯდარა, აწკაპუნებს ყურებსა. 1104
103. ვზივარ კლდეში, ვაქნევ ხელსა, მოდი, მამიშენის მზესა. 1105
104. ერთს პატარა მინდორზე ჯორის თავი ჰკიღია,
ვინც იმის ხმას მოისმენს, მისი ცოდვა ჰკიღია. 1106
105. ქათამმა დაიკისკისა, გარს შამეესხენ შვილები,
არც იყო მისი გაზრდილი, არც მისი გამოჩევილი. 1107
106. თავი ოქრო, ბოლო ვერცხლი, შუაწელი რკინა,
ამისი გამომცნობელი წამოდექით წინა. 1108
107. სამ კაცს ერთი ქუდი ახურავს. 1109
108. ას კაცს ერთი ქუდი ახურავს. 1110
109. წირპლიანი ბებერი ღობიდან გამოიციტებოდა. 1111
110. კაჰკაჰსა წიგნი მოჰქონდა დათვის დანაწერიო,
ვინც ამას გადიკითხავს, ჰკვიანი და ბრძენიო. 1112

99 ზამთარი.

100 ზამთარი და ყინვა.

101 ზამთრის ნისლიანი დღე.

102—104 ზარი.

105 ზარი, ეკლესია და ხალხი.

106 ზაფხული, შემოდგომა და ზამთარი.

107 ზედადგარი.

108 ზენი.

109 ზღმარტლი.

110 თაფლი.

111. სირამ, სირამ ბაზაზო, სირამ, სირამ კაქკაქო;
მამულიდამ რომ გამოხვალ, იქვე სული გაგცივია. 1113
112. ნადირი რამე მინახავს, უფროთ, უნისკრო, ფრინველი,
სახლი აქვს, ცეცხლი ვერ დასწვავს, ძნელია დასაქირველი,
ყოველი კაცი მას ებრძვის, ერისკაცი და მწირველი. 1114
113. კაცი წავიდა საქურღლად, სახლში შევიდა მპარავად,
სახლი გაძვრა და კაცი შიგ დარჩა მპარავად. 1115
114. გამოიციანით, რა არი, გამრავლებული მრავალი,
რომ არ ნახულა კაცთაგან ქვეყანაზედა მავალი,
თუმც მარხვაში მათი სისხლი ალალ საქმელად მზა არი. 1116
115. რწყილმა კვერკვეშო ჰქნა. 1117
116. დაკვეცე ფარის ოდენა, გავშალე ქვეყნის ოდენა. 1118
117. კლდეზე სანთელი ანთია. 1119
118. დავწვეთ, დავწვეთ, დავიძინოთ, ხუტუ-ხუტუ ექნათო,
ბანჯვლიანი, ბუნჯვლიანი ერთმანეთსა ვკრათო. 1120
119. ორნი პატარა მარცვალნი ერთმანეთს ემტერებიან,
ამ წამას აქა არიან, იმ წამას გაფრინდებიან. 1121
120. ორი ფრინველი ჩემთანა დაბადებითა სხდებიან,
რამ წამა მოვლენ ჩემთანა, იმ წამე გაფრინდებიან. 1122
121. ორი ფრინველი ჩემთანა დაბადებითვე სხდებიან,
ამ წამსა ჩემთან არიან, იმ წამსა გაფრინდებიან,
[სხვისასა კრეფენ ამბავსა, თავისას ვერა ხედებიან,]
ახლოს არიან, მეზობლად, ერთმანეთს ვერ შეხვდებიან. 1123
122. ორნი ფრინველნი ჩვენთანა დასაბამითვე სხდებიან,
ამ წამსა ჩვენთან არიან, იმ წამსა გაფრინდებიან;
შვილდნი, მონანი გვერდს ახლავს, მუდამ მათყენა ხლდებიან,
სხვისას აქებენ ჯავასა, თავისას ვერ მიხვდებიან. 1124
123. ოცდაათმა ჩიტმა ერთი კვერცი დადეს. 1125

111—114 თევზი.

115 თესლი ბოლოცისა.

116—123 თვალეზი.

123 თვე.

124. ხე ბრუნდი და ხე მართალი, წვერში ხუთი
მარცვალი. 1126
125. ეს ჩემი პაწია ბაჰია სირბილით არის მაკეა. 1127
126. ერთი პატარა დედაბერი ცეცხლის პირში დაორსულდა. 1128
127. მოვა ქაჯისავით, დაჯდება მეფესავით, წავა წყალსავით. 1129
128. გადმოვდგებოდი, გეჩვენებოდი, ის არ გეგონა,
გესტუმრებოდი. 1130
129. მალლიდამ წამოვიდა არუშ-ბარუშელაო,
თავი ჰქონდა კუკუჩელა, ფეხი ბურბუშელაო. 1131
130. ერთი ფრინველი მოვიდა, ბოლო-დაწყობით დაჯდაო,
ადგა და ისევ წავიდა, უსულო ცხენზედ შაჯდაო. 1132
131. აქედამა გავიქეცი, მინდვრის ბოლოს წავიქეცი. 1133
132. მალლიდგან გადმომდგარიყო ურქო, უყურო, უკუდო,
შევება, რავე შევება, თუ არა და რა ვქნა. 1134
133. გარეთ ელვა, შიგნით ჰქეპა, კაცის შესაშინებელა. 1135
134. აზურმელილი მგელი, მიწა-მიწა მთხრელი,
ნადირს მოკლამს და ვერ შექამს, ეს არის
საკვირველი. 1136
135. კამსი კუმსი კამსარასა, ნადირობს და ჰკამს არასა. 1137
136. იკიკმაკური, სალაფერდუმი, გოჭკანტური. 1138
137. ერთსა რასმე მოგაბარებ უსულოსა, უგულოსა,
ვინძლო ასე შემინახო, რწყილმა არსად უკბინოსა. 1139

124 თითები.

126—128 თითისტარი.

127—130 თოელი.

131—136 თოფი (თოფის ტყვია).

138 თოფის ჩახმახი.

137 თოქინა.

138. ითვისება, იმარგლება, ისმება და არ იქმება. 1140
139. ოთხი ზევით, ოთხი ქვევით, ვირო თხა,
შენ ამას ვერ გამოიცინობ, ვირო, თხა. 1141.
140. მიდის და უკან იხედება. 1142
141. ცა ვდრიკე და ვარსკვლავი ვკრიფე. 1143
142. ცასა მოუწმენდიაო, მოუჟაქაქებიაო,
ტურას ტყავი მოუხურავს, მოუხაბაქებიაო. 1144:
143. ტყეში ხარი შემივარდა, გამო, გამო, გიშერაო,
გიშერა არ გამოვიდა,
ფანცი-ფუნცი შიგ დაჰყარა, გამოვიდა შიშველაო. 1145
144. საბძელს უკან კვანია, დედამიწა განია. 1146
145. გამოცანას მოგახსენებთ, ვისაცა გაქვთ სიბრძნე მრთელად,
სამოცდაათ წელს უკანა ვინ ყოფილა მკედარი ძველად;
გზასა ზედან გაშიშული, საფლავშიგან დაუფლულად,
სამოცდაათ წელს უკანა აღდგომილა ისევე მრთელად. 1147
146. შვილი მამის ხნის, დედაზე კი უხნესი. 1148
147. პირველ ღვდლობდა, ილოცვიდა, თითონ იყო, აწ ახსენოთ,
ელურსამეთს მეფეთ იჯდა, ესე ჩემგან მოიხსენოთ,
ვინც რომა სცნათ, უნცროსმა სცნათ და უფროსებს
მოახსენოთ. 1149
148. უცხო, უცხოსა აღგილსა, უცხო სტუმარი გვეწვია,
უცხო და პატიოსანი. უცხო სადილი მივართვი,
სუფრაზე დაუღებელი. 1150

138 თუთუნი (იმერეთში ამბობენ არა „თუთუნი მოიწევა“ არამედ „თუთუნ-
ისმება“).

139 თხა.

140 თხის რქა.

141—143 თხილი.

144 თხუნელა.

145 იერემია წინასწარმეტყველი.

146—147 იესო ქრისტე.

148 იესო ქრისტეს დაბადება.

149. ლახვარმან რკინისამან, ნაყოფმან ხისამან,
ასომან ხარისამან, ლერწამმან ჩალისამან
კაცი მართალი შეაწუხა. 1151
150. მე ერთი რამე მინახავს კაცთაგან არ აგებული,
ფეხი არა აქვს, ისე სდგას, ჰაერსა მოკიდებული,
მას ზედა მოვალს ძლიერი, მისთვის არს გამზადებული,
ამისა ახსნას ეცადე, თქვენგან წყალობას მოველი. 1152
151. სიბრძნემ თავისა თვისისა სახლი იშენა ქებული,
მას შვიდნი სვეტნი შეუდგა, შვიდნივე წმინდათ გებული,
სიკვდილით მოკლა სიკვდილი, დაიხსნა ცოდვილთ
კრებული,
ამისი ახსნა შენგან მწადს, ვიცი, კაცი ხარ ცნებული. 1153
152. ეს ვინ იყო, არ ეხილა არც ქვეყანა, არცა ზეცა,
უხილავად ღმერთი იცნა, შემოქმედსა თაყვანი სცა? 1154
153. რადგან ბრძანეთ გამოცანა, მოგახსენეთ ახლა მეცა:
ის ვინ იყო, არ ენახა არც ქვეყანა არცა ზეცა,
უხილავად ღმერთი იცნა, სული წმინდა, მამა, ზეცა,
სიხარულითა კრთომილმან მუცლიდამა თაყვანი სცა? 1155
154. ერთი რამე სულიერი დიდი ორბისა მზგავსია,
თავზე ბალანი არა აქვს, გულზე მაგარი ასვია,
ბოლო მიუგავს ბორბალსა, აგრე აქვს იმის მოდგმასა. 1156
155. ერთი რამე სულიერი მთაზედ დარბის ქარსავითა,
ცეცხლი სძულს და შეშა უყვარს, მხთალი არის
ქალსავითა. 1157
156. ერთი რამე სულიერი მთაში დადის მწყრალივითა,
ცეცხლსა ძრიელ ერიდება, შეშა დააქვს ძვალისვითა,
მე მინახამს, დახვეოდეს ბატონები ყმანივითა. 1158

¹⁴⁹ იესო ქრისტეს წვალება.

¹⁵⁰ „იესო ქრისტე რომ დაბრძანდა ანდამატის ქვაზედ“.

¹⁵¹ იესო ქრისტე.

¹⁵²⁻¹⁵³ ივანე ნათლისმცემელი.

¹⁵⁴ ინდოური.

¹⁵⁵⁻¹⁵⁶ ირემი.

157. ერთი რამე სულიერი მთას დადგება წყნარებითა.
 უსაზომოთ ზომიერი, მფთხალი არის ქალივითა;
 ცეცხლსა უფრთხის. შეშა დააქვს და მასპინძლობს
 რძალივითა,
 მე მინახავს, თავადები მას დასდევენ ყმანივითა. 1159
158. თვალად და ტანად ტურფა, სახითა ანაგებიითა,
 უწყლოდ, უმიწოდ ხესა ზდის, მით გეუბნებთ ქებითა;
 ვინც მისი მიმდევარია, ფეხი არ ერჩის ძებნითა.
 ამისა ახსნას ეცადე, ბრძენი იქნები ქებითა. 1160
159. სამნი მკერვალნი დავსხედით, ქურთი, აფხაზი და მესხი,
 სამეფო კაბას ვკერამდით, კოჭამდინ ღილო დამესხი,
 ნეტავი, წყალო, შენ მესვი და, ღვინოვ, ცეცხლზე დამესხი,
 ცეცხლო. შენ რაღა შეგცოდე, მძინარეს თავზე
 დამესხი. 1161
160. ჩემ პატარა საყდარში ორი ხატი ასვენია. 1162
161. ზეციდამ ჩამოვარდი, ვაი დედავ, ქული დამრჩა. 1163
162. მე ზემოდანა მინახავს ზანზალა დაკიდებული,
 მე ზანზალიდამ მინახავს მე რგვალი გამოღებული,
 მე რგვალიდამა მინახავს მე ძვალი გამოღებული;
 მე ძვალიდამა მინახავს მე რბილი გამოღებული.
 მე რბილიდამა მინახავს მე წყარო გამოღენილი.
 მე წყაროდანა მინახავს უკუნი განათლებული. 1164
163. კაცზე მალალი, ქულზე დაბალი,
 ნალველასავით მწარე, შაქარსავით ტკბილი. 1165
164. ხეა, ხე, ხერავანდი, ხეს ასხია ზარავანდი,
 ზედ იცინე, ზედ იკრიჭე, ზედ იალბუზის მთა არი. 1166
165. კატა ზევით კლანჭებით ჰკიდია. 1167

157—158 ირემი.

159 კაბის დაწვა: სამი მკერავი ჰკერავდნენ სამეფო კაბას. რომ გაათავეს, ღვიზის სმა დაიწყეს. იმ დროს ცეცხლი გადმოვარდა და კაბა დაიწვა. მეორე დღეს პასუხად მეფეს ეს გამოცანა მოახსენეს.

160—164 კაკალი.

165 კალათი.

166. თავი ბუზს უგავს, ფეხი ჩალსა, ნახტომი დევი
კალსა. 1168
167. ერთსა რასმეს სულიერსა სიჭრელე ახლავს ვეფხვისა,
არც უნდა სახლის აგება, არც საზღო მოჭირებისა,
სული არ მიედინება თავის ბზისა და ქერისა,
ამის სახლსა და საბძელსა ცეცხლი ვერ დასწვამს
მეხისა. 1169
168. სირისი კაქკაქი, სირი ფრთები ასხია. 1170
169. დათვი მობაზუნობს, დათვი ბარაქიანი, ფეხებ-
ტალახიანი. 1171
170. ჰორომ-ჰორომს გეიძახის ჰორომ ფერენჯიანიო,
ჯორს კული მიუგავს, საბან ტალახიანიო. 1172
171. ბაზი მობაზუნობდაო, ბაზი ბარაქიანიო,
კული ჯორსა მიუგავდა, კული ტალახიანიო. 1173
172. დიდ მინდორში გევიხედე, — დიდი უზურბელაო,
თავი ჰქონდა კვატუშელა, კული სრიელაო. 1174
173. მიდის, მოდის, იქავე დგას. 1175
174. მიდის, მოდის გაბრიელა, არავინ ჰყავს მადრიელა. 1176
175. მიწის შესაკმელი ძაღლის შესაკმელს მიჰყავს. 1177
176. შავი არის შაშვივითა, თეთრი არის თოვლივითა,
რგვალი არის კვერცხივითა, გრძელი არის შუბივითა. 1178
177. ერთი თახჩა მაქვს, კენჭებით გამოტენილი. 1179
178. ეს ჩემი პატარა ბოსტანი ქვით არის მოკედილი. 1180
179. ოცდათორმეტი მცეხველი, ერთი მხვეტელი. 1181

168 კალია.

167—168 კალმახი.

169—172 კამბეჩი.

173—174 კარები.

175 კაცი და ცხენი.

176 კაქკაქი.

177—178 კბილები.

179 კბილები და ენა.

180. თეთრი ცეხეს, წითელი ურევეს, ოხერი უძახის: ჩამოყარეო. 1182
181. ზურგი ქეისა, მუცელი ხისა. 1183
182. ყველა დაწოლილი არის, ყუნცულეი ზეზე არის. 1184
183. ჩემ პატარა საყდარს ვუარე, ვუარე, კარი ვერსად
ვეუპოვნე. 1185
184. არც ბანი აქვს, არც კარი აქვს. 1186
185. შიგნით ოქრო, გარეთ ვერცხლი. 1187
186. როცა ცივია, თხელია, როცა გათბება, გაჰყინავს. 1188
187. ერთი რამეა, შიგნიდან ოქროა, გარედან ვერცხლი, ის რომ
დაიქცეს, ველარავინ ააშენებს. 1189
188. სულიანსა უსულო, უსულოსა სულიანი. 1190
189. უსულო არის ორსულად, სულიერისა მშობელი. 1191
190. უსულო იყო ორსული, სულიერისა მშობელი,
შვილსა შობს, თითონ მოკვდება, ძნელია
გამომცნობელი. 1192
191. უსულო არის ორსული, სულიანისგან შობითა,
მევე ვშვე ჩემი მეუღლე, ცოლად მყავს თანახლებითა;
ცოლმან ჩემმან შვა ასული, ასულმა მამაჩემი შვა,
თქვენ დაარღვიეთ გრძნობითა. 1193
192. ერთი, ორი, სამი, ოთხი, ხუთი, ექვსი, იქნა შვიდი,
კვლავ თორმეტი, დასაბამით არის ხიდი განაკიდი,
ვინც ამას კი ამოხსნის, მასთან არის ქკუა დიდი. 1194

180 კბილები, ენა და მუცელი.

181 კეერი.

182 კერია.

183—180 კვერცხი.

181 კვერცხი, ქათმები: დედალი და მამალი.

182 კვირა, თორმეტი თვე და წელიწადი.

193. შვევა შავად, გამოვა წითლად. 1195
194. თვალი აქვს და თავი არა, ძუა აქვს და კული არა. 1196
195. ზურგი უგავს კლდესა, მუცელი კრიანტელსა. 1197
196. ერთი ეკლესია მქონდა გატენილი ხალხითა. 1198
197. დედა შინ ზის, შვილი დადის და იყიდება. 1199
198. ერთ მინდორზე თესლი ვთესე, მწვანეთ იყო ამოსული, შვეყავ ხელი, ამევიღე, ეკლით იყო შემოსილი. 1200
199. ერთს ალაგსა თესლი ვთესე, მწვანეთ ამოუვა ძირი, თავი მოვჭერ, შუბლს გავვიკარ, თათარივით გაპარსული. 1201
200. თეთრსა თესლსა დაუფენენ, მწვანეთ ამოუვა ძირი, შტო მრავალი გეზრდება, ფოთოლი აქვს მეტად ხშირი, ყვავილი ნარგიზს მიუგავს, მაგრამ უფრო გარდაშლილი, მწვანე, მკვანხე ხილი იცის, საჭმელია მეტად გრილი. 1202
201. მინდორშია თესლი ვთესე, მწვანეთ იყო ამოსული, დაბერდება, გაყვითლდება, ცოტაა და ტანი სრული, მისი თავი შუბლში ვიკარ, ვით ხუცურებ გბასრული, ვინც ამას არ გამოიცნობს, ცუდია და გაბასრული. 1203
202. სახლი მაქვს ნაგები ხაუო კაჭკაჭისა, ვეივი. ვჩხივი, კარი არა მაქვს. 1204
203. ყიყვი, ყიყვი, ბატონის კარს ვიყვი; ყიყვი შინ შეიბატიყეს, მე კარზე ვიყვი. 1205
204. საწოლის კარს წაიკიდნენ ყვავი, ყორანი, ჭიკარტი. კაჭკაჭი გამოეშველა, გაუშვერია ნისკარტი. 1206
205. ემე და ემე ჩხუბობდნენ ემე და ემეს კარზედა, ემე რომ არ მოსწრებოდა, ემე მოჰკლავდა ემესა. 1207

183—185 კიბო.

186—201 კიტრი.

202—206 კლიტე და გასაღები.

206. შევა ლომი ხის წვერსა, შეაყრევინებს ჩინჩხალსა. 1208
207. ერთი რამ უცხო ფრინველი მთასა დადგება გმირულათ,
თავს ხურავს წითელი ქუდი, ტანთა აცვია ბერულათ,
მას თავის პირი ცულათ აქვს, ახალი გამოპირულათ,
ხმელს დაჰკრავს, ნედლი გამოაქვს მას თავის სარჩო
გმირულათ. 1209
208. გააღებ — ჩაიდებ, მოპრეწამ — გამოიღებ. 1210
209. მალლა-მალლა წამოვიდა უზუმბარაქიანი,
წყლისა პირსა ჩამოხტა კურტუმ-ტალახიანი. 1211
210. ყოლი კაცი მიწვა-მოწვა, ბასი[მ] ჭიბი გააბზიკა. 1212
211. ყველა მიწვება, მოწვება, ის კაცი ისევ ჰყუნტია. 1213
212. ასითვიანთ ქალი ვიყავ, ასი კაბა მეცვა,
ერთმა ნიაგმა შემომკრა, ასივ შემიკეცა. 1214
213. შიგნით გული გულია, გარეთ მახაჯანია,
ისიბო და ისიბოლო, ის სამოსლის განია. 1215
214. ერთმა ქალმა მოსმიერმა სინით ხილი მომიტანა,
ფერი ჰქონდა სნეულისა, სუნი ყნოსად მშეენიერი. 1216
215. ხესა ვაშლი აბია, სახელს ვამბობ — აგია. 1217
216. ოქრო არის, ოქროს ფერი, გაყვითლებული განაბია,
ჩემისთანა კარგი ხილი სხვის ბახჩაში არ აბია. 1218
217. თუშო, წაწეკ, ლეკო წახურე. 1219
218. ერთი გველი, ორი ხვრელი. 1220

206—207 კოდალა.

208 კოვზი.

209—211 კოკა.

212—213 კომბოსტო.

214—216 კოშში (ბია).

217 კოწახური.

218 კრიალოსანი.

219. ტირის, ტირის ქალაქიო, მთელი მოქალაქენიო,
მოვიყვანე დალაქიო, დავაჩუმე ქალაქიო. 1221
220. გახტა რკალი, თან გაჰყვა ჯარი. 1222
221. მალლა შევადდე, რა არის, შორს ჩამოვარდა, ქვა არ არის,
კვერცხს სდებს, ქათამი არ არის, ბალახობს, ძროხა არ
არის,
წყალშია, თევზი არ არის. აბა რა სულიერი არის? 1223
222. გამკეთებელმა გააკეთა, თავისთვის არ გააკეთა.
მყიდავმა იყიდა, თავისთვის არ იყიდა,
ვისთვისაც გააკეთა (იყიდა), იმანვე ვერ ნახა. 1224
223. შავი არი შაშვივითა, ხმა მიუგავს კაკაბსაო,
შენ ამას ვერ გამოიცნობ, ნუ დაიწყებ ლაყაფსაო. 1225
224. ერთსა რამე საქონელსა ხმა მიუგავს ბაკაკსა,
ვინც ამას ვერ მიხვდება, ტყულა ნუ იღებს ხმასა. 1226
225. აკაკაბ, ბაკაკ ციკანო, აქ არი შენი ჯუკული,
აპკარ, კბილზე იკარი. 1227
226. ფეხი ჩალისა, ყური თიქნისა, გახტომა კრავისა. 1228
227. გარეთ ხორცი, შიგნით კანი. 1229
228. გარეთ გული და შიგნით ტყავი. 1230
229. მშრალი შევიდა, სველი გამოვიდა. 1231¹
230. გარუჯული, გახრუკული, ყურეში მიგდებული. 1232
231. ვიწვი, ვდნები, საიდუმლოს ვეფარები. 1233

²¹⁹—²²⁰ კრუხი წიწილებით.

²²¹ კუ.

²²² კუბო.

²²³—²²⁶ კულა.

²²⁴ კურდღელი.

²²⁷—²²⁸ კუპი (ქათმისა და სხვ.).

²²⁹ ლაგამი.

²³⁰ ლასტი.

²³¹ ლაქი (წერილზე დასაკრავი).

232. ზევიდგან გადმოკიდული ერთი ქოთანნი ჩუნჩხული. 1234
233. ეს ჩემი პატარა ფინია ღომითა გაქიკნილია. 1235
234. უძვლო, უფხო, რქიანი და მოსიარულე. 1236
235. რქა აბია — ხარი არ არის, ხეზე აღის — კაცი არ არის, სწერს და მწერალი არ არის. 1237
236. საპალნე ჰკილია — ცხენი არ არის; რქა აქვს — ხარი არ არი; ზეზე აღის — კაცი არ არის. 1238
237. კორკოტა, კორკოტა, მოსახლობით დარბოდა. 1239
238. თავი აქვს და თვალი არა, კული აქვს და ძუა არა. 1240
239. ეს ჩემი ბაჩა მირბის და მიჭიხეინობს. 1241
240. ჰე, ჩემი კვიცი მიდის და მიიხუხნება. 1242
241. აგერ, აგერ გორაზედა კვიცები იკბინებიან. 1243
242. გევიხედე, — შავი იყო, მივედი და მკვდარი იყო; ფეხში ხელი წავატანე, ნაცოხარი ამეილო. 1244
243. კაქკაქა კარაკუმელო, დასკრი მზესა და მთვარესა, ააგებ არემარესა. 1245
244. კაქკაქა კაქმაჭურამა დასკრა მზენი და მთვარენი, მისმა პატარა ძმისწულმა თავს შემოაელო არენი. 1246
245. კაქკაქმა კაქკაქუნამა, შაძრა მზენი და მთვარენი; იმისმა მამიდაშვილმა ზედ მთავერა არენი. 1247
246. აყიო გძელი, ხოე გელდი. 1248
247. აქედამ გავკარ ისარი, მცხეთას გავხეთქე ფიცარი. 1249

232—238 ლელი.

236—237 ლოკოკინა.

238 ლურსმანი.

239—243 მაკრატელი.

244—246 მაკრატელი და ნემსი.

246—247 მამალი.

248. ეგინჩარი ეგინჩრულად მოკაზმული,
თავს კაუხნი წამოუსხამს საფერიცვლო ღვინის ფერი,
მიწას ბაქავს, ცას მუქარას ეუბნება. 1250
249. წინ ხერხი, უკან ნამგალი; ვერ გამოიცილო მამალი! 1251
250. დაბადებიდან კოხტაა, ამპარტავანი თავითა.
ცოლთა და შვილთა სიმრავლე არ მოსწყინდება თავითა,
სიბრძნე სოლომანს მიუგავს, დღისით გლეჯავს თუ ღამითა,
თავისი ტოლი[ს] მებრძოლი ტოტითა თუ მკლავითა. 1252
251. ამპარტავანი თათარი დაიარება, ყვირისა,
ნამეტნავად მედიდურობს, არ მოლოდინე ჭირისა,
ქრისტე ღმერთსა მოგვაგონებს, გამფრთხობი არის
ძილისა. 1253
252. ეგერ, ეგერ გორაზე წითელი შილა ჰყენია. 1254
253. თეთრათ დაქქსელე, წითლად მოვქსოვე, შავათ
ამოვიღე. 1255
254. მკვდარი ცოცხალს იჭირავს. 1256
255. ერთი რამა სულიერი მიწა-მიწა მძრომელია,
მეფისა და დედოფლისა თავსა წამომჯდომელია,
სამჯერ სახელს მოგახსენებ, ვინძლო ახსნა რომელია. 1257
256. მე ერთი რამე მინახამს მიწაშია მჯდომელია,
სამჯერ მე გეტყვი სახელსა, ერთხელ შენ თქვი რომელია,
ამისა გამომცნობელი ბრძენი მიუწვდომელია. 1258
257. გამოცანას მოგახსენებ, გამოიცილობ რომელია;
ორსა მე გეტყვი სახელსა, ერთი შენ სთქვი რომელია. 1259

248—251 მამალი.

252 მარწყვი.

253 მაცვალი.

254 მახე.

255—257 მელია.

258. ერთი ცხენი მყავს სოსანი, სოსანზედ უფრო სოსანი,
წავა ინდოეთს. წყალს დაღვეს. ისევ მამივა
ცოცხალი. 1260
259. ერთი რამ მოლოზანსა ჰგავს აქა და ყოველ კიდესა,
მიწას ფხვნის, ზეცას აიტანს, შვილისთვის შვიუნჯებსა;
ბოძალი აქვს და ვერ ისვრის. ზურგს უკან გადიკიდებსა,
მისი ხმა ნათლისმცემელსა აქებს და განადიდებსა. 1261
260. ერთი რამე ქვეყანაზე ყოველს თვეზე იბადება,
მინამ თვე დადგებოდეს, ის კიდეცა კვდება. 1262
261. სახლის სართულზე ჯამის ნატეხი ძვეს. 1263
262. ორბი, ორბი ოზასია, მხრებგაშლილი ათასია,
ნისკარტი ჰკრა ტყეს, ტყე გააპო ათასია. 1264
263. ერთსა ახსნას ვიამბობ, გამოიცნობ, — სიბრძნე გაქვსო,
ერთს ქვეყანას ორთა ძმათა, ორთავე ერთი ფერი აქვსო;
ერთი მუდამ სიყრმეზე დგას, ერთს სიბერე ახლო აქვსო,
ერთს ჯარი ჰყავს უთვალავი, ერთსა მარტო ტახტი
აქვსო. 1265
264. კატა კუდითა ჰკილია. 1266
265. ოკლოკინისა, კარი რკინისა,
ვინც ამას გამოიცნობს, ის არის ჩვენი რჯულისა. 1267
266. ფურცელი კრული, უზანი წკრული,
ვინც იმას იცნობს, ჰკუთით არის სრული. 1268
267. ასი ხევი ავიარე, ასი ნუკრი მოდიოდა,
ერთსა ფეხი მოსტეხოდა, ყველა იმას შესტიროდა. 1269
268. ქვა ვკარ და ჯაგი წაიქცა,
ვინც ამას არ გამოიცნობს, იმის ოჯახი დაიქცა. 1270

258—259 მერცხალი.

260—261 მთვარე.

262 მზე.

263 მზე და მთვარე.

264 მიკიტნების (ყასბების) ჩანგალი (შეად. ქვემოთ № 273).

265—266 მირონი.

267—268 მკედარი.

269. ოსტატი ყრუ, შაგირდი მუნჯი. 1271
270. ერთი კაცი ას კაცს წააქცევს. 1272
271. ერთს ადგილზედ ერთხელ მზე მიადგა,
არც მისდღემჩი მისდგომია, არც მისდღემჩი მიადგება. 1273
272. თაგვი კუდითა ჰკილია. 1274
273. კატა კუდით ჰკილია. 1275
274. ხარი ბოსელში შევაგდე, კუდი ხელში შემრჩა. 1276
275. ერთი რამე სულიერი ფეხს იღებავს ინითა,
არ ჰამს მარილიანსა, არცა დათვრების ღვინითა. 1277
276. მუხა ნათე ლაშაფლა, ენაძვირ-მოლაპარაკე
ხელმწიფე ლამაზათ ვნახე. 1278
277. ალალმა დაიკისკისა, გარს შემოირტყა ბატკნები. 1279
278. ალალმა დაირუქრუკა, გარ შემოიხსნა შვილები;
არ იყო იმის შვილები, არც არა შვილიშვილები. 1280
279. ზემოდგანა წამოვიდა კაბა-კუბო ჰრელოსანი,
ყველა იმას დეედენა, ქვეითი და ცხენოსანი. 1281
280. აღმოსავლეთს ყანა ვთესე, დასავლეთსა ლალიეი,
რა არის საჭამადი, უკუდო და ვარიეი? 1282
281. მიდის და ნავალი არ აჩნია. 1283
282. ერთი მანანაი იარება, კვალს არ აჩენს. 1284
283. მივა, მოვა, კვალს არ აჩენს. 1285
284. ღმერთმა ბრძანა და კაცმა ქნა, ცხენს შეადგა უნაგერი;
არცა უნდა თივა-ქერი, არცა ლაგამ-უნაგერი. 1286

269 მკედარი და მიწა.

270 მოლა ლოცვის დროს.

271 „მოსემ რომ გააპო შეწამული ზღვა“.

272—274 მსხალი, ვაშლი და სხე.

275 მტრელი.

276 მუხა, თელა, ნაძვი და წიფელა.

277—278 მღვდელი.

279—280 მწყერი.

281—284 ნავი.

285. არ მიცან, მიცან-მიცანა, თხა მიდის ფიცარ-ფიცარა.
„სად მიხვალ, შე მოკაქულო?“ — მე მივალ
გამართულთანა! 1287
286. „საით მიხვალ, კაქულიავ?“ — შენთან მოვალ,
ფშიკურიავ. 1288
287. ერთი რამ უცხო ფრინველი განთიადისას ფრინავდა,
მთელის ტანიდამ მარგალიტებსა ფანტამდა;
მთვარეს სურდა აეკრიფა, აზძლია და ვერ აკრიფა,
მზემა, დილით დამნახველმა, სულ თითო-თითოდ
აკრიფა. 1289
288. ახლა ეულსა, მეულსა, წამალს ადებენ სნეულსა,
გადმოიხედა მეუფემ, — ეს რა უქნია წყეულსა! 1290
289. შვილი მოვპარე დედასა, მივგვარე ერთსა ეულსა,
შეგკარ, შევბორკლე, თავი მიუგავს სნეულსა. 1291
290. ერთი რამ უცხო ნაზარდი შორსა გაგზავნა ძიძამა,
მას დახვდნენ ნათესავეები, ვერ იცნო თავის ბიძამა. 1292
291. ერთი რამ უცხო ნაზარდი შორს წაიყვანა ძიძამა,
იქ დახვდა ნათესავეები, მაგრამ ვერ იცნო ბიძამა;
ვერცა აწყინა სიცივემ, ვერცა სიციხემა მზისამა,
რომელიც დარჩეს, იხაროს. ნაყოფმა მამულისამა. 1293
292. ოცდათორმეტი უსულო ერთმანეთს მიუხტებიან,
არცა აქვთ ხელი, არც ფეხი, დავლენ, დაიარებიან;
ილაშქრებენ, იბრძვიან, უიარაოდ კვდებიან,
ერთ წამში ყველა მოკვდების, მასვე წამს
გაცოცხლდებიან. 1294
293. ერთსა პატარა ველზედა დგას ოცდაათი სოფელი,
შუა გზა არის სავეალი, თავთავათ გასაყოფელი,
თუ იგი კაცი ვერ მიხვდა, ცუდია წუთი სოფელი. 1295

285—286 ნამგალი და თავთავი (ჩალა).

287 ნამი.

288—291 ნამყენი.

292—293 ნარდი.

294. ერთსა პატარა ველზედა ოცდაათი კაცი სდგებოდნენ,
დასად და დასად წყობილნი, წამსავე წარმოსდგებოდნენ,
ორთ მოციქულთა მდომობდნენ, ზოგნი მათგანნი
კვდებოდნენ,
ზოგნი კიდევა ცოცხლობდნენ. 1296
295. ერთსა პატარა ველზედა სხდა ოცდაათი სოფელი,
შუა გზა არის სავალი, თვისთვისათ გასაყოფელი;
სოფლისგან მოძულეებული, მტერთ შუა გასაყოფელი,
უთუოდ, თუ არ მიესწარ, დარჩა ხელმიუყოფელი. 1297
296. ერთსა პატარა ადგილსა სახლობს ოცდაათი კაცი,
ადგილს იყოფენ თვისთვისათ, ხუთ-ხუთ, სამ-სამ და
ოროლი;
მათ შუა დარბის შათირი, მუდამ შებმისა მდომელი,
და ამათს მყოფრებელსა ლხინი აქვს უსაზომელი. 1298
297. ობოლი მარგალიტი ხარ, ვინადგან გამონადები,
ხილი გინდათ თუ საქმელი, კრიფეთ, ეს არის ბალები,
ამისი გამომცნობელი — გონებით გამონადები. 1299
298. გახტა კაბელე, თან გაჰყვა საბელე. 1300
299. მკვდარი მკვდარს მიაქვს. 1301
300. უსმელად, უქმელად ტყეში გასუქებული. 1302
301. ჩემი მეგრული დედალი მიწა-მიწა კვერცხის მდებელია. 1303
302. აბელი-ბელი, საბელი გძელი, ბამბის გული უგრეხელი. 1304
303. ეგერ, ეგერ სერზედა წითელი ჯამი ამხია. 1305

294—296 ნარდი.

297 ნალები.

298—299 ნემსი და ძაფი.

300 ნესვი.

301 ნორი.

302 ნისლი.

303 ნიყვი (სოკო).

304. ერთი რამე სულიერი მიდგომა კლდესა.
სასიკვდილო სახლს აკეთებს, ეხვეწება ღმერთსა. 1306
305. აგრე-იგრე მივდიოდი იგრეთისა მთაზედაო,
უშობელმა დეკეულმა ნუკრი მიგდო ხელზედაო,
ერთი მკვდარი, ცხრა საფლავი. სიძევ, გამოცანა არი! 1307
306. ღამე ჩლუტ, ღლისით ბრიქ. 1308
307. ბაბუს სძინავს, ბაბუს ღვიძავს, ბაბუს წვერი მიწაშია. 1309
308. თავი დაღმა, ფეხი აღმა და ფურცელი გარდიგამა. 1310
309. ანაკეცი, მანაკეცი, ქალი იჯდა თმა-ნაკეცი,
არცა უნდა პირსა წყალი, არცა სარკე-სავარცხელი. 1311
310. ზაფხულში კარავს დიციემს და ზამთრივ შინაურია,
ხშირათ ასხია ეკალი, გასცივა — ბროწეულია. 1312
311. ერთი რამ არის ასეთი, ღვთისთვისაც სახმარებია,
ერთი არს, მრავალს მოისხამს, კაცთათვის საყვარელია;
უიმისოთ ვერ იცხოვრებს ვერც ბერი, ვერცა ღვდელია;
მკვდართაცა გამოადგების. თუ დარჩა საყვარელია. 1313
312. ჭკვიანო, შენ მეცნიერო, ეს გამოცანა რა არსო:
ერთი რამ მკვიდრი ქონება ორსავე სოფელსა კმარსო,
გაზრდის და გააღიღკაეებს, წახდენაზედაც მზა არსო. 1314
313. ახაია, მახაია, თავს აცვია თალხაია,
ვინც ამას ვერ მიხვდება, ფინთია და გლახაია. 1315

³⁰⁴ ობობა.

³⁰⁵ პატარძალი. (ერთი პატარძალი ორსულად ყოფილიყო; გზაში გაეპარა მყურებს და ნეფეს და მინდორში მოიშობობიარა თავისი ძმის — თუ მეჭვარის — შემეწობით, რომელმაც ეს ნაბიჯვარი დასკრა 9 ნაწილად და ცალცალკე დამარხა, მერე კი სიძეს ეს ამბავი გამოცანად უთხრა).

³⁰⁶ პაქიკი (შეად. ქვემოთ № 571: წინდა).

³⁰⁷⁻³⁰⁹ პრასა (№ 309 შეად. ზემოთ № 58-ს: გველი).

³¹⁰⁻³¹² პური (ყანა).

³¹³ რკო.

314. ტყეშიდ არის, ჩუმად არის, შინ მოვა, დიდს დაიყვირებს. 1316
315. ტყეში გავიზარდე, ტყეში დავიბადე,
სახლში მოვედი, დიდი დავიძახე. 1317
316. ტყეში გავიზარდე, ტყეში დავიბადე,
შვედი სახლში და კუკუ დავიძახე. 1318
317. შავია და შაშვი არ არის, ნადირობს და ძაღლი არ არის. 1319
318. შავია შაშვივითა, ცეკვა იცის ფრანგივითა. 1320
319. შავი ულავი ქვეყნისა, ფიცხლათ ამლები ფეხისა,
ლაგამსა ვერავინ ასდებს, კაცია ჩვენი ქვეყნისა. 1321
320. შავი მოვა შავითაო, შავი ბრავაბუგითაო. 1322
321. შავი არი შაშვივითა, იკბინება ძაღლივითა,
გაძლება და წამოწება კულა მეძებარვითა. 1323
322. შავი არი შაშვივითა, ქვეშკნეთს არი ხვადივითა,
კაცს ისე აიყოლიებს, აფხაზური ჩანგივითა. 1324
323. ძონძმანძებით იმყოფება, ეშმაკურათ, ქაჭურითა,
კაცს ისე შაათამებს, ვით სტვირით და ფანდურით. 1325
324. ხალიჩაში გავეხვიე ეშმაკისა ფლიდივითა,
კაცსა ისე ვათამაშებ, ქამანჩა და სტვირივითა. 1326
325. ელენ ვარდი მოფრინამდა შულამე ბინდისასა,
მოიქნევედა ყავარჯენსა შავტარიან გიშრისასა. 1327
326. აკაკანოური, ბაკაკანოური, კისერ-აკაკანოური,
მოიშლება, მოიწყობა, მოწყენია სიარული. 1328
327. აინური, ჩაინური, კისერ-ტატინური;
მოიწყობა, მოიშლება, მოწყენია სიარული. 1329

314—316 როდინი.

317—325 რწყილი.

326—327 საათი.

328. ერთ პატარა ველაზედ რა ათასი იტრიალოს, —
მაინც უკურტენაზედ, მაინც უკურტენაზედ. 1330
329. არახუნებს, აწკარუნებს, დადის, ბრუნაჰს, გარს ტრიალებს,
სულიერი კი არ არის. 1331
330. კიკლი-კიკლი კიბესაო, ზოროხტურის ციხესაო,
გადმომდგარა კურდღელაი, თვალებს აციცინებსაო. 1332
331. ერთი რამ უცხო, უსულო, სიბრძნეს იძახის, მოკვირსა,
სახლი აქვს უცხოთ ნაგები, ხმისა გამოსელა უჭირსა;
სიბრძნეს გამოსცემს იქილამ, ხალხს გაგონება უჭირსა,
ვინც ამას მარდათ გამოსცნობს, მას სიბრძნე აღარ
უჭირსა. 1333
332. აქნევს თავსა და ბოლოსა და ტანსა უჩინახოსა,
მას ორი თვალი უყრია, არც ერთით ვერა ნახოსა;
ყვითელი ვარდის დედამან შვილისთვის შაინახოსა,
თეთრი იელჩი გაგზავნოს, ქალებმა იფახოსა. 1334
333. აცაყუნა, მაცაყუნა, ბატონსაც და ყმასაც უნდა. 1335
334. ლიჭინასა, ლიჭინასა, მკედარი ცოცხალს იჭირავსა. 1336
335. მე ერთი რამე მინახავს გათლილი წმინდის ქვისანი,
მას გარე ზღუდე ავლია ოქროსა ანუ რქისანი;
ბერს ყმაწვილად გარდააქცევს, ბრძანება არის
ლეთისანი. 1337
336. ყველა მიწვება, მოწვება, ის იმას აწვება. 1338
337. საქიმანჯული კონდახში, გათენებამდი ჰქონდა შით. 1339
338. მალღა ავიდა ივანე, ძირს ჩამოყარა თივა. 1340
339. აგერ, აგერ მთაზეა, გველის თავი ქვაზეა. 1341

328—331 საათი (№ 330-ს შეად. ზემოთ № 102: ზარი).

332 სადღობელი, კარაქი და დო.

333—334 საეარცხელი.

335 სათვალე.

336—337 საკეთი (ურდული).

338—339 სამართებელი (შეად. ქვემოთ № 366: საჩეჩელი).

340. მალლა ვზივარ დანდარზედა, წვერი მცვივა
კალთაზედა. 1342
341. პატარა ციციტელასა მთილამ თივა ჩამოქონდა. 1343
342. უმთოსა მთასა, უგზოსა გზასა,
იჯდა ლიპორტი, იქმოდა გზასა. 1344
343. გარეთ ოქრო, შიგნით ვერცხლი,
ვერცხლში წყალი, წყალში ცეცხლი. 1345
344. მამამამ სახლი ამიგო, კეკლუცი ბანის ბანითა,
გრძელი და ცამდის მალალი, სიგრძე და მისი განითა;
შაველ, გამოველ სიცილით, სიმღერით, ბანის ბანითა,
ის დამიქცია სატანამ. მე ვარ მას აქეთ ნანვითა. 1346
345. გავალ ხესა, ვაქნევ ხელსა,
გამოვიყვან ბაქრაძესა. 1347
346. უხუ ბუხუ, ბაიას ფერი. 1348
347. მალლა დავდექ ბაქანზე, წვენი დამდის კალთაზე. 1349
348. პატარა აყლაყუდაო, საყდარზე მიასკუპლაო. 1350
349. გამოცანა ნათქვამია ბრძენთა გამოსაცნობისა,
სახლი უდგია ელვარი, შიგ ზის თქვენის სახისა;
პირისპირ შეყრა იამის, რა ერთმანეთის ნახვისა. 1351
350. პატარ-პატარა მინდორსა კეკლუცი მონადირობსა,
შევხედე და შემოვხედე, თვალს არა მინაწუნებსა. 1352
351. ხარი მყავდა ევა, ზურგში ება ენა;
მის ნათქვამს ყველა კაცი სჯერა. 1353

340—342 სამართებელი (შეად. ქვემოთ № 366: საჩეჩელი).

343 სამოვარი.

344 სამოთხე.

345 სამუხველი და შულო ძაფი.

346—348 სანთელი (თაფლისა).

349—350 სარკე.

351 სასწორი.

352. ერთი თხა მყავდა რემაო, ზურგზედ მაიბა ენაო;
 იმისი სიტყვა-პასუხი მთელს ქვეყანას ა სჯერაო. 1354
353. ერთი თხა მყავდა ელაო, ზურგზედ შუბამს ენაო;
 იმისი სიტყვა-პასუხი სუყველამ დაიჯერაო. 1355
354. ტყეში დავიბადე, ტყეში გავიზარდე,
 სოფელს ჩამოვედი, ვაჭრობა ვისწავლე. 1356
355. აკრაკნელი, დაკრაკნელი, კერიაზედ დაპკრა კბილი. 1357
356. აკაბულისა კიბესა, ზედ როსტომისა ცინესა,
 შევა ლომი, შესძახებს, გააყრევიებს ჩქრიალსა. 1358
357. ოკლიკო, დოკლიკო, დოშხაპ-დოწკაპ. 1359
358. სახლი ვნახე უსასყიდლოთ ღვთისგან ჩვენთვის მონათენი,
 შიგ ტახტი სდგას მოკაზმული, მძიმე სტავრით მონათენი;
 ზედ მეფე წევს განსვენებით, სრულ ნათლითა მონათენი,
 და თავშიშველნი მსახურნი, ორლანოს ხმით მონათენი. 1360
359. ორბი ორბის დონეთიო, თავი კოკზის დონეთიო,
 გადავდგები, გადავიძახებ, მე ვარ ქვეყნის დონეთიო. 1361
360. დათვი ზის და თმას იწეწავს. 1362
361. ზედადგარც, ზედ ნადგამი, ზედ ირემი გაწოლილი,
 წიოდა, კიოდა, ქვეშ ბალანი სცვიოდა. 1363
362. ავიხედე მთაზედა, ეშმაკი ცუცქდა ქვაზედა,
 ხელი მოცხვა თავზედა, მეიცაცუნა თმაზედა. 1364
363. გევიხედე მთაზედაო, ეშმაკი ზის ქვაზედაო,
 მუშტუკუნი შემოვკარი იქით-აქეთობაზედაო. 1365
364. ახალციხის მთაზედაო კურდღელი ზის ქვაზედაო,
 მუჭუტუნი შემოვკარი აქეთ-იქით ყბაზედაო. 1366

352—354 სასწორი.

355—357 საქვაბე ჭაჭვი.

358 საყდარი და ტრაპეზი.

359 საყვირი.

360—364 საჩეჩელი.

365. შიდა ვზივარ ჩარდახშია, წვერი მცვივა კალთაშია. 1367
366. მალლა ვზივარ ბაქანზედა, წვერი მცვივა კალთაზედა. 1368
367. მალლა ბატი ფრიალებს, ძირს ბუმბული სცვივა. 1369
368. ერთი ხარი მყავს, ბაგა-ბაგა ხდებოა. 1370
369. მე ვკამ, შენ კამ, ცემას რას მემართლები? 1371
370. ერთი რამ მალლა კიდებული, სამის ფეხით ასავალი, ოქროს ქუდი თავსა ჰხურავს, მას უყურებს მრავალი, სურნელებისა სული ხრჩის მისილამ გამონავალი. 1372
371. აღსაც უნდა, ბაღსაც უნდა, ბატონსაც და ყმასაც უნდა. 1373
372. აცაეუნა ბაცაეუნა, ბატონსაც და ყმასაც უნდა. 1374
- 373 ერთი რამ არის, ყველას უნდა. 1375
374. ბანზე ციკნები დახტიან. 1376
375. მალლიდამა წამოვედით ხაპა-ხუპით ცხენოსანი, სულ უკანა დაჰედევნენ ქვეითი და ცხენოსანი. 1377
376. ვიცი და არ ვიცი. 1378
377. არ ვიცი და არც მახსოვს. 1379
378. ყოვლისა სულის ნიადაგ უშრომელია, ანაზღად, უჩინრად დარბის, ვერვინა სცნობს, რომელია, არცა ქვეყანაზედა სჩანს, არც მიწაში მძრომელია, მიცემულს ნათელს წაართმევს, ეს არ ვიცი, რომელია. 1380

365—367 საჩეჩელი (№ 366 შეად. ზემოთ № 340-ს: სამართებელი).

368—369 საკერი.

370 საცეცხლური.

371—373 სახელი.

374—378 სეტყვა.

378 სიკვდილი: ვიცი, რომ მოკვდებით, არ ვიცი, როდის.

377 სიკვდილი და დაბადება.

378 სიკვდილი.

379. ესე კაცი რა კაცია, ცხრამ ჩოხა რომ აცვია. 1385
380. ასლამაზა მე მქვიან, ასი ტყავი მაცვია,
აბრეშუმის ქოჩორი თავზედ ვადამასხია. 1382
381. თეთრი ქათამი, ბოლო-კურტუმ, ნარიყანას ედებოდა,
ესხა, მესხა მარგალიტი, ოქროს ფერად ედებოდა. 1383
382. ერთი რამა მაქო, ბატონს არა აქო,
ასლავანა მიქვიან, ასი ტყავი მიცვია;
აბრაშუმის ქოჩორი თავზე ვადასჩეჩია. 1384
383. ოქრო, ოქრო, ვერცხლია, ბიმბილეგი ასხია,
ვინც ამას არ მიხვდება, თავსა ლაფი ასხია. 1385
384. ბახჩაშია ვადვიხედე, ისი მინდა მრავალეცი,
ტყავი ეცვა გასასხლელათ, ისი მინდა მარგალიტათ;
ჩაწყობილი ჯილოსანი, ისი მინდა,
ვინც ამას გამოიცნობს, მეცნიერად ისი მინდა. 1386
385. ბახჩაშია ვადვიხედე, ხილნარი დგა, ისი მინდა,
მარგალიტად ჩაწყობილი, ჯილოსანი, ისი მინდა;
მრავალფერი კაბა ეცვა გასახდელი, ისი მინდა,
ვინც ამას გამოიცნობს, მეცნიერად ისი მინდა. 1387
386. მინდორშია თესლი ვთესე, ხეივნურად იდგა ისი,
ათას ფერად კაბა ეცო, გასახდელათ მინდა ისი,
მარგალიტივით ასხმული, შასაქმელად მიხდა ისი. 1388
387. ერთი უსულო ბებერი მზის უნახავი ბერია,
ხელით არიხებენ, ფეხით ვერ წამონდგომია,
ასი თუმნის საქონელსა ჩაყლაპამს, ვით რომ მგელია. 1389
388. ტყეში ცალფეხა ლოგინი მიდგა. 1390
389. ტყეში ცალფეხა ბებერი. 1391
390. ერთი თეთრი ქათამი მყავს, მიწა-მიწა მდებელია. 1392
391. ერთი რამე ქვეყანაზედ მშვენიერი რამე არის.
მოსკრიან, მოიტანებენ, არ იხმარებენ რკინასა,
ბატონსაც გეგხარდება, ზედაც იზანენ ლხინასა. 1393

379-384 სიმინდი.

387 სკივრი.

388-391 სოკო.

392. პირი ხისა, სული ღვთისა,
მუცელი აქვს ჩვენი ცხვრისა. 1394
393. პირნომწვარი კუთხეში მირბის. 1395
394. სამ კაცს ერთი ქული ახურავს. 1396
395. ოთხ კაცს ერთი ქული ხურავს. 1397
396. ოთხ ძმას ერთი დედა ჰყავთ. 1398
397. აჭინჯილი, მაჭინჯილი, ოთხი ფეხით მამიჯარი,
არცა უნდა თივა-ქერი, არცა ლაგამ-უნაგირი. 1399
398. ცოცხალია, ბალახსა სძოვს, მოკვდება და ღვინოსა
სვამს. 1400
399. პატარა და პი! 1401
400. ღმერთი ვერ ხედავს, მეფე — ხანდახან, ჩვენ —
ყოველთვის. 1402
401. კაცნი ხედვენ ყოველთვის, ხელმწიფენი ძვირათა,
ღმერთს არც უნახავს და არცა ნახამს. 1403
402. ტომარა და ტონტორიკი, სახელს გეტყვი,
ვერ იაზრებ. 1404
403. იტიმ ტომარა, ატამ ტომარა,
სახელს გეტყვი, გვარს მიტომ არა. 1405
404. ირიბულად გამოჭრილი შავი ნაბადი ახურავს. 1406
405. ქვეშ საფენი, ზედადგარი, გომიჯები, სადგისები,
საკბილაკო, სანაჯური, იმის გულის მოსაბნევი. 1407

³⁹² სტერი.

³⁹³ სული (ჩოგანი), რომლითაც ღმრს ზელავენ.

³⁹⁴ სკამი (სამფეხა).

³⁹⁵⁻³⁹⁷ სკამი.

³⁹⁸ ტყი (რუმბი).

³⁹⁹ ტილი (ფრჩხილებზე რომ მოკლავენ და დააყოლებენ: პი).

⁴⁰⁰⁻⁴⁰¹ ტოლი (ამხანაგი).

⁴⁰²⁻⁴⁰³ ტომარა.

⁴⁰⁴ უთო.

⁴⁰⁵ უნაგირი.

406. ტყეში დაიბადა, ტყეში გაიზარდა,
გამოვიდა და გრძელი დაიძახა. 1408
407. დავდე ტაფა, დავდე ღუმა, დადნა ტაფა, არა ღუმა. 1409
408. უთვალო იყო, მიყვარდა, გათვალისწინდა, შემძულდა. 1410
409. ხორცი აღამიანისა, ქაფი ცხერისა, ქვაბი ძროხისა. 1411
410. უწალდოთ, უცულოთ აშენებულნი. 1412
411. ქვეყანას გადასწვდება, ჭურის პირს არა. 1413
412. პატარა ცუგრუმელაო, სუყველას საყვარელაო. 1414
413. სახლი ავაგე ხისაო, არ არის ნათოტისაო,
შედიან და გამოდიან, ბრძანება არის ღეთისაო. 1415
414. ერთი რამ უცხო ფრინველი სიბრძნეს იძახის, მიკვირსო,
სახლი აქვს უცხოთ წყობილი, ხუროსა გამოსჭურისო. 1416
415. სუსტი, სუბუქი ფრინველი, შორე მომტანი ვარდისა;
ჯერ ღეთისა მოსამსახურე, მერმე ყოვლისა კაცისა. 1417
416. ჩადიან, ჩატირიან, ამოდიან, მღერიან. 1418
417. ერთის ნახვით მრავლი სული მე მინახამს ერთგან მყოფი,
ბევრგან სახლობს ქვეყანაზე, მოსამრავლად ყველგან მყოფი,
შენც ეცადე მის სარგოსა, რომ უშენო მას სამყოფი,
ვემსახუროთ, მან გვიბოძოს, გამოიღოს მუნ ნაყოფი. 1419
418. ერთსა რასმე მოგახსენებ, — ამისთანა საკვირველი! —
დიდ ჯალაბ და სახლ ვიწრო, მაგრამ ტკბილათ აგებულნი;
ისარს გესვრის, მას მე მოვკლამ, ასე არის დადებული,
ყოველთვის ღმერთს ეხვეწება განა მისგან დადებული. 1420

406 ურემი.

407 ფეხი და ქალამანი.

408 ფეხსაცმელი.

409 ფეხი, წინდა და ქალამანი.

410 ფოქა.

411—412 ფული.

413—418 ფუტკარი.

419. აბუზულმა სიპი შობა, სიპმა აბუზული შობა. 1421
420. ძირ—ხმელი, შვა ნედლი, კატარ-წაპირპირებული. 1422
421. ერთი რამ სულიერი აზის ბროლის დანადარსა,
სამ დღესა და სამ კვირასა გააცოცხლებს განა
მკვდარსა. 1423
422. ეგრეც ვიყავ, ესრეცა ვარ, ისე გაგხდი, როგორც მე
ვარ. 1424
423. როგორ შეიძლებს სომეხი მარტო ლომისა ბრძოლასა,
აქ ათიბინებს ყანასა თავის ყმასა და ქალასა;
კაბარიას დაუძახებს, ის თუ დაიჭერს მელასა,
ახალუხისას მოგართმევთ, ხელი მოხვიე ლელასა. 1425
424. დავაბამ, დადის, ავუშევბ და დგას. 1426
425. მკვდარი ცოცხალს მიაბზეინებს. 1427
426. ქვაბი ძროხისა, ხორცი ადამიანისა, ბეწვი ცხვრისა. 1428
427. ცხოვრობს უსხეულოდ, ლაპარაკობს უენოდ;
არავინ მას არ ხედავს, ყველა კი ყურობს. 1429
428. ერთი რამ არის ასეთი, უჩინო და ხმიანი,
ზოგჯერ ვინატრით მოსვლასა, ზოგჯერ მას მოაქვს
ზიანი. 1430
429. ერთი რამ არის უჩინო, უსულო და ხმიანი,
ცასა და ხმელეთს მოივლის, რომ მოუნდება ტრიალი;
მაინც ვერავინ დაიჭერს, თუნდა დაადგეთ ხმლიანი. 1431
430. გამოცანას მოგახსენებ. დიდი არაფერიო:
აკვირ, მაკვირ საკვირველსა,
უღელს გათლი სამთლისასა,
მას შევადგამ შვიდსა დევსა,
ზღვას და ხმელადს ვახენევინებ,
ქეიშას ავუყენებ ბღღვირსა. 1432

419—421 ქათამი (№ 420-ს შეად. ქვემოთ № 494).

422 ქათამს უთქვამს კვერცხისთვის.

423 ქათობი, კაბა და ახალუხი.

424—425 ქალამანი.

426 ქალამანი, ფეხი და წინდა.

427—430 ქარი.

431. თეთრი ყანა, შავი თესლი, მიღგომია კაცი, ებრძვის. 1433
432. ერთსა რასმეს ორი თავი, — დიხ ღიდათ გამიკვირდა, თეთრსა ვკითხე, არა მითხრა, არცა სიტყვა მომისმინა; შავმა თავმან არაბულად საუბარი მომიხშირა. 1434
433. კაცი ყანასა თესვიდა, ბრძენი და თვით მეცნიერი, წინ ეღვა ბროლის ნაკვეთი და კუპრი მისი მიერი; გუთანი ჰქონდა ჩალისა და მკლავი მისი მიერი, ამისა გამომცნობელი კაცი ხარ გულისხმიერი. 1435
434. შიგნით წიქარა, გარეთ გიშერა. 1436
435. წითელსა ეკლესიასა შავი ყორანი შემოჟდა. 1437
436. ბანი აქეს, კარი არა აქეს. 1438
437. ოღენა, ოღნის ოღენა, სირონ კაქკაქის ოღენა, შენ ბატონობას ვინ მოგცემს, მუხუღოს მარცვლის ოღენა. 1439
438. აგერ მოდიან ჩვენი ქმრები, ჩვენი ქმრების მამები, ამ ყმაწვილების პაპები, ჩვენი მამანთილები. 1440
439. ერთი რამ უცხო ფრინველი ფენს არ იღებამს ინითა, არა სჭამს მარლიანსა, არც დაითვრება ღვინითა, ვინც წიგნი იცის, გამოსცნობს ქანო, რაე და ინითა. 1441
440. ქალაქიდგან მოვიტან ბალქოსა და ინასა, ძროხას მოგცემ ურქოსა და უჩლიქოსა, პერანგს შეგიკერავ უჩაქოს და უსახოსა. 1442

431—433 ქალღალღზე წერა (ნაწერი).

434 ქვაბი.

435 ქვაბი ცეცხლზე.

436 ქილა.

437 ქინძისთავი.

438 ქმრები (ერთ სოფელში ორი ცოლშვილიანი კაცი ყოფილა. ერთ ღღეს ეს კაცები საღდაც დაკარგულან. მათ ცოლებს თავიანთი შვილები შეურთავთ და შვილები გასჩენიათ. ერთ ღღეს ის კაცები დაბრუნებულან, და ერთ-ერთ ღღედაკაცს ღომ დაუნახავს, ეს გამოცანა უთქვამს).

439 ქორი.

440 ქოსა.

441. ორნი არიან, ტოლნი არიან, მიდიან, მიიმღერიან. 1443
442. უკანდამ მოგვიარე, მეც გიგონე ხერხი,
ავილე და შამოგტყორცნე ჩემი ორი ფეხი. 1444
443. ერთსა მაღალ მთაზედა ასი ძროხა მოდიოდა,
ერთსა ფეხი მოსტეხოდა, ყველა მას შესჩერებოდა. 1445
444. უსულოთა მღებვიარე ბორკილშიდა გაივლების,
მალ-მალ პირით დაიღების, თითოულად დაითვლების;
მუნ ორსული, მუცელლია, პირს ეცემის, გავარდების,
თავის ხორცსა აყლაპებენ, გასუქდება, დაშვენდება. 1446
445. კაცზე მაღალი, ღორზე დაბალი. 1447
446. შავი მობრაგუნობდაო შავი ბაკი-ბუჯითაო,
შავსა პირი აგუხვიე შავი აბრეშუმითაო. 1448
447. მოვიდა ნისლა მოზვერი, გასწყვიტა წუთისოფელი. 1449
448. მევიდა შავი მოზვერი, წეიქვა მთელი სოფელი. 1450
449. ერთი რამ არის ფრინველი უცხვირო, უყუროსანი,
უკვერცხოთ შვილის მშობელი, ვითა ირემი ხბოსანი. 1451
450. ღლით წევს და სძინავს, ღამით ფრინავს და დადის. 1452
451. ორპირსა ღობე ნარგისა, შიგა წევს ქალი ბანგისა,
ტანთა აცვია ხაზმუზი, საყელო ბარანბაზისა. 1453
452. შავი და წითელი მამლები ხშირად მიწიდგან ყვიიან. 1454
453. ლალის ფერათ აყვავდება, ხელს უჭირავს ლამაზიო,
ვინც ამას ვერ გამოიცნობს, ხელში მომცეს აბაზიო. 1455

441—442 ქოშები.

443—444 ქსელი.

445 ქუდი.

446 ქუხილი და ღრუბელი.

447—448 ღამე.

449—450 ღამურა.

451— გველი.

452—453 ღვინო.

454. ლალის ფერათ აყვავდება, ხელს უჭირავს ლამაზიო,
ვერ გამოსჭრის კარგი მჭრელი, ვერ შეჰკერავს
ხარაზიო. 1456
455. სარო ვნახე, შემკულ იყო ბარდახტითა და ლალითა,
ნეფემან ყულსა უბძანა, — გადმოიტანე ძალითა;
უსასყიდლო და ძვირფასი, გადმოქედილი თვალითა,
სუფრას აშვენებს, ამდიდრებს, ვიწვი მისინა ალითა. 1457
456. ავხადე ფირფიტელასა, ჩავხედე გულწითელასა. 1458
457. ცასა მოუწმენდია, მოუკილისკამურებია;
მამლიყუჩამ თავი ჩაყო, ჩაყო, ჩაიქვაპუნა. 1459
458. წვრილი ვარ და მაღალიო, თავში მაქვს კაკალიო. 1460
459. კენესის და არა სტკივა რა,
ეძებს და არა დაჰკარგვია რა. 1461
460. მივა, მოვა, კენესის, ტირის; ჰკითხე, თუ რა
დაეკარგა. 1462
461. მამა წლისა, დედა ორი წლისა, შვილი საბარავათ
მიდიოდა. 1463
462. ერთი წლისა მამა იყო, ერთი თვისა შვილი იყო,
დადიან ვენახში, ბარვენ. 1464
463. წაიქცა ჯირკი, დეეხვია ჰიანჰველა. 1465
464. შავი მოდის შავითა, შავი რახა-რუხითა;
შავსა თვალი ავუხვცე თეთრი აბრეშუმითა. 1466
465. ეს ჩემი ცხენი სოსანი წავა, წყალს დალევს,
შინ მოვა ცოცხალი. 1467

454—455 ლენო.

456 ლენიანი ქვევრის მოხდა.

457 ლენის ამოღება ქვევრიდან.

458 ლომი.

459—462 ლორი.

463 ლორი გოქებით.

464—465 ღრუბელი.

466. ორი მუშტი გავიქნიე, გაგადინე თხლაშანი,
აქამდინ რას აკეთებდი, ახალუხი მზათ არი. 1468
467. ერთ პატარა მანანას თავზე ცეცხლი ეკიდება. 1469
468. უსულოსა, უგულოსა თავზე ცეცხლი ეკიდება. 1470
469. ერთი რამ არი, სულსულობს მშვენიერ მუცელ-ყელითა,
თავზედა ცეცხლსა დაიდებს, გაკვირვებს მისი
მზერითა. 1471
470. ერთ ჩემ ბოსტანში ყოველთვინ კვამლი ამოდის. 1472
471. თავი ბუს უგავს, ფეხი ჩალასა,
ნახტომი დევის ალაგსა. 1473
472. ერთი რამ უსულ-უგულო, მდებარე მუცელ-ყელითა,
ლაპარაკობს და არ ისმის, ნეტავ რა რჯულის ენითა;
წყალი სწყურია, ვერა სვამს; სხვანი ასმევენ ხელითა,
თავზედა ჭილას დაიჭენს, პატრონს აამებს ღხენითა. 1474
473. ძირი მიწასა, შუა წელი საბძელსა და თავი შენა. 1475
474. თავს ანძრევს, ბოლოს არ არყევს, შუაში ჩაბალახობსა;
ასხია ორი თვალეზი, პატრონმა დაინახოსა. 1476
475. წყალში კაკანებს, თევზსა სჭამს, მალლა იბუღრებს ერია,
კაკაბსა წიგნი მოჰქონდა დავითის დანაწერია,
ვინც ამას გამოიცნობს, ჰკვიანია და ბრძენია. 1477
476. ასლანიანთ ქალი ვიყავ, ასი კაბა მეცვა,
ქარმა რომ შემომიბერა, კალთა შემომიკეცა. 1478
477. ერთი ხე არის, ამოძვრებისო,
თავი ხუცესსა მიუგავს, წვერი არსაით უჩანსო,
მოსწყვეტთ და ხელში გაქრება, ცუდი რამ შვილი:
არისო. 1479

466 ყაითანი.

467—471 ყალიონი.

472 ყალიონი (თათრული).

473—474 ყანა (პური).

476 ყანჩა.

478—477 ყაყაჩო (№ 476 შეაღ. ზემოთ № 212-ს: კომპოსტო).

478. უძვლო, უფხო, წყალში ცურავს. 1480
479. თეთრი მამალი მიწიდგან ამოყივოდა. 1481
480. აბლი, ბაბლი, ვერცხლოს ტახტი,
მზით ავიდე, მთვართ დავდგი. 1482
481. ზემოთ ცაჲ მოიწმინდა, მოსკელისკამურა.
მელამ კული წყალში ჩაყო, ჩაიქლილიელამურა. 1483
482. წყლის პირსა წამოწოლილა ყევეარ-ყევეარა გველია;
შეგხედე, ასე მეგონა, — ის არი ჩემი მტერია. 1484
483. ადამი დარი, ქათამი მწვარი,
ავართვი მხარი, შეგვამე თვალი. 1485
484. მასრაშვილის ქალი ვიყავ, მაქრაშვილს პატარაძალი;
კამის კუმის კაბა შეცვა, ოქროს ღილზედ მეკიდა. 1486
485. ალავე ავი, შავი ქათამი, შევართვი მხარი, არ ება
თავი. 1487
486. ერთი პატარა მანანა საყდრისა კარსა გალობდა,
თავზე მოესხა მაზარა, კოქამდინ არა ჰფარავდა. 1488
487. თავშიშველი, ფეხშიშველი, სახელს გეტყვი, ვერ
მიხვდები. 1489
488. ერთ ცხენზე იჯდნენ ქალი და კაცი. ხალხმა დასცინა.
ქალმა უთხრა: რას იცინითო, ამ კაცის დედა
დედაჩემის დედამთილი იყოო. რა იყო ის ქალი ამ
კაცისა? 1490
489. მამა შენი, მამა ჩემი. შენ ძე ჩემი, მე და შენი,
ნანა, შვილო, ნანინა. 1491

478—479 ყველი.

480—481 უინული.

483—484 ყურძენი.

485 ყურძენი (შავი).

486 შაშვი.

487 შველი.

488 შვილი.

489 შვილი: ერთი კაცი ტყვედ წაუყვანიათ. აქ ერთი ქალი დარჩენია. რომ დაბრუნებულა, შეედომით თავისი ქალი შეუერთავს. როცა უკანასკნელს შეუბრძვია, ეს სიტყვები უთქვამს თავის შვილისთვის ნანად.

490. შარშან იყო მამა ჩემი, წირეულ ძიძათ მოვექვები,
ჩემი გაზდილი ყმაწვილი დედა ჩემსა ქმრათ მივეცი. 1492
491. ჯერ ხომა ხარ, ჩემი ძმა ხარ, მერმე ჩემი ცოლის შვილი,
შედი, უთხარ მამაშენსა, გარეთ გელის შენი შვილი. 1493.
492. ტყეში წითელი კოკები ჰკიდიან. 1494
493. ასი ხევი ავიარე, ასი ბუდე ავშალეო,
ქალსა მძივი ავეყარეო, კალათაში ჩავეყარეო. 1495
494. ძირში ნედლი, შუაში ხმელი, ზევით გაპირპილებული. 1496
495. თხა და ძროხა დაძმობილდა ნემსის შუამავლობითა. 1497
496. ადე, ადე, აბულაო, ყელმალალო ციხისაო,
დეშაყო აბრეშუმისა, საძირკველო რკინისაო. 1498
497. უსულოსა, უგულოსა გულზე ბალანი ასხია. 1499
498. ხე დავიარე, ხერნალი, ერთი ხე ვნახე მართალი,
ვალაპარაკე ცხრა ძმანი. 1500
499. მალლიდგან გაღმომდგარა დიდი ოსურბელა,
თავი კუნტრუშელა, კუდით პირჯვარს იწერს, არუშ
მარუშელა. 1501
500. მეც კი მაქვს, შენც კი გაქვს და გარუჯულ ჯირკსაც. 1502
501. ერთი რამ უცხო მოვალი ორი ჩნდა, გამიკვირდაო,
თუ გავიქვები, გამომყუა, თუ დავდეგ, დადგა ისაო;
თუ ხელში ავიღე რამე, მან ბარგი აიკიდაო,
თქვენი ჭირიმე, მიშველეთ, ე რა გადამეკიდაო. 1503

490 შვილი: ავადმყოფი (თუ ხაროში ჩაგდებული) მამისთვის ქალს ძუძუ მო-
უწოვებია და გადაურჩენია, და ეს გამოცანაც ამაზე უთქვამს.

491 შვილი: ერთი ახალგაზრდა კაცი ტყვედ წაუყვანიათ. იმის მამას იმისი ცო-
ლი შეურთავს. ტყვეს ეს ამბავი გაუგია. როდესაც განთავისუფლებულა და შინ
მოსულა, კარებზე ახალი ძმა დაუნახავს და მისთვის ეს სიტყვები უთქვამს.

492—493 შინდი.

494 ე. წ. შობის ხსნილი, დიდი მარხვა და აღდგომა (შეად. ზემოთ № 420: ქა-
თამი).

495—496 ჩექმა.

497 ჩოთქი.

498—499 ჩონგური.

500—501 ჩრდილი.

502. ერთი რამეა, დაუდგრომი, ერთი ჩვენი თანამყოლი,
 ცდილობს, რომ არ გაგვეყაროს, ვით მოამბე უკან მყოლი,
 უღ მაშერალად დადებული — კაცი იმისი ამყოლი. 1504
503. ერთი რამცა, თეთრი რამცა, თეთრად გადაპენტილამცა,
 ვინც ამას ვერ გამოიცინობს, თხაც არის და
 ბეცილაცა. 1505
504. ერთი რამ დიდი ფურცელი გადაგვეფარა თავზედა,
 ასხია წვრილი მარცვალე, არ დაითვლება მასზედა;
 მოვა, მოსცივია ძირთაგან, არ [დაიშტვრევა ქვაზედა,
 ამისი გამომცნობელი ძნელია ქვეყანაზედა. 1506
505. საარშეყოთ მეც მინახავს ერთი დიდი მრგვალი ლოდი,
 ზედ ნაბამი, ყურთ მახვილი, მას ასხია ასი კოდი,
 ზოგი ლალი, ზოგი ბროლი, ზოგი არის ოქროს ზოდი. 1507
506. კრის და არ აკაკუნებს. 1508
507. ვზივარ შვაში, არ მაქვს ფასი,
 დამცქერია ყველა თვალში. 1509
508. ერთი უსულო არსება, — იმის ნაწოლარზე ნაყოფი ვერ
 ამოვა. 1510
509. ამ ჩემი წიქარეის ნაწოლზე ბალახი აღარ ამევიდა. 1511
510. ერთი ხარი მყავს, სადაც ის დაწევა,
 იქ ბალახი აღარ ამოვა. 1512
511. დღისით ცაა მოწმენდილი, ქალს არ დასწევას პირის სახეს;
 საღამოს — ცა მოღრუბლული, რთვილს გააგდებს, ვისგან
 ვნახე,
 ამისი გამომცნობელი ჭკუით სოლომონ ბრძენი ვნახე,
 ან კი უნდა გამოიცინო, ან საღვინით ღვინო ნახე. 1513
512. სიდღდრი მყვანდა იელი, სიმამრი კოსტანტიელი,
 ცოლი მყვანდა კუდიანი, არც მე ვიყავ ქრისტიანი. 1514

502 ჩრდილი.

503 ცა.

504-508 ცა და ვარსკვლავები.

509-511 ცეცხლი.

512 ცეცხლი, ზედადგარი, ქვაბი და საკიდელი.

513. წითელი შავს ურბენს. 1515
514. სანამ დედა დაიბადა, შვილმა ქალაქ ჩაირბინა. 1516
515. არვიცანას მოგახსენებ, დიდი არაფერიაო,
 ალაგ წითელ, ალაგ ყვითელ, ალაგ ალის ფერიაო,
 რომ ეცადო, ვერ იშოვნო, წააგო ყოვლისფერიაო. 1517
516. ერთი პატარა მანანა ხან გაიცინებს, ხან არა. 1518
517. არ მიცანა ცანა, ცანა,
 ხან გეიხდოს, ხან ჩეიცვამს,
 მაინც ცანა, ცანა, ცანა. 1519
518. შავია და არ არის შაშვი, წითელია და არ არის ცეცხლი,
 სუნი იცის და არ არის მეძებარი, გაფრინდება და არ არის
 ფრინველი. 1520
519. წავიდა შარავანდელი, ვით ლამპარს ცეცხლი ედება,
 ცეცხლია, ნაპერწკალსავეთ აბედს არ მოეკიდება,
 თვალთა პატიოსანი, საქურჭლეს არ ჩაიდება,
 ამისი გამომცნობელი მეცნიერთან ჩაითვლება. 1521
520. ღმერთს რა აკლია? 1522
521. ასწიე ბროლისა სვეტსა, რა გულმა ნახოს იამა,
 იტვირთოს ცვარი ობოლი სარდაფის კარმა ღიამან;
 სამივემ ერთათ იდინოს — ლალმა, ბროლმა და იამა. 1523
522. აქეთ გორა, იქით გორა,
 შუაში ერთი ბელტი გორავს. 1524
523. იქით გორა, აქეთ გორა.
 შიგა გორამს თეთრი ბორა. 1525

513 ცეცხლის ალი ქვაბის გარშემო.

514 ცეცხლის ბოლი.

515 ცისარტყელა.

516—519 ციკინათელა.

520 ცოდვა.

521 ცოლქმრული კავშირი.

522—523 ცომი ვარცლში.

524. ერთი პატარა მანანა ხან ჩამორბენს, ხან არა. 1526
525. უსულოსა, უგულოსა სამი სარტყელი არტყია. 1527
526. ასიაო, ბასიაო, ფეხი ოქროს თასიაო,
ულვაშები, ყურს უკანა წვერი ასხიაო. 1528
527. იღუშ-მადუში, ფეხებ-კვატუში, კუდით პირჯვარს
იწერს. 1529
528. თავი ზვიმირას მიუგამს, ფეხი კვატუშელას,
კუდით პირჯვარს იწერს, ღმერთმა არ უშველა. 1530
529. ურქო, უენო ოთხფეხი, მსახურთათვის დიდი მარგი,
ვინც იმისი არშიცია, კაცი არის ერთობ კარგი;
შენ იმას ვერ გამოიცნობ, აიკიდე დიდი ბარგი,
ამისთანას შენ ვერ ახსნი, შენი თავი შენთვის დარგი. 1531
530. ერთი რამე სულიერი გასაჭირში ოფლსა ხოცს,
ნახევარი რკინა არის, ნახევარი რქა და ხორცი,
ეს შენც იცი და მეც ვიცი. 1532
531. ოთხი მთვარე, ოცდაოთხი ვარსკვლავი. 1533
532. აჯინჯალი, მაჯინჯალი, ოთხი ფეხით საბიჯარი,
ქვეშა წყალი სადინარი, ზეცით თივა სათივარი. 1534
533. ზეით ველი, ქვეით ველი, ქვეშ წყალი გამოდენილა. 1535
534. ოთხო დოთხო, ოთხო ფეხო, მუცელ-დასტა ეფრემ იყო,
მალლა მთაზე სათიბელო, ძირსა წყარო სადინარო. 1536
535. გავალ, გავალ გალივითა [მკალივითა?], ხმას გავიღებ,
ზარივითა,
გლუხმა-კაცმა შემინახოს მარგალიტის თვალივითა. 1537
536. ერთი უცხო სანახავი მინდორ გავა მკალივითა,
სხვილი წვრილში გაერევა, ხმას გაიღებს ზარივითა,
ზოგსა ღღესა არ იკმება, ზოგსა ღღესა — მსხალივითა. 1538

524—528 ოცხი.

528—529 ცხენი.

530—531 ცხენის ნალები.

532—538 ცხვარი.

537. კული თავისგან უფრო აქვს, მიწაზე ვნახე მავალი,
მუდამ რაზმისა შემკვრელი, მალალ მთაზედა მავალი;
ერთი სიცოცხლის მომცემი, ოთხ სხვა ბეგარას მოველი,
ამის ახსნასა ეცადე, შენგან წყალობას მოველი. 1539
538. მოდის, მოდის, მორაკრაკებს, მინდორ გავა, გაიშლება,
ვინც ამას არ გამოიცნობს, ჭკუილამაც შაიშლება. 1540
539. ეს ჩემი პატარა ბოსელი ვხვეტე, ვხვეტე, ვერ
დავხვეტე. 1541
540. ერთი სახლი მაქვს, ერთ ბოძზედა დგას. 1542
541. ორი სახლი მაქვს, ერთი ბოძი აქვს. 1543
542. აჩხა ბაჩხა მოქსოვილი, უდგამო და უსავარცხო. 1544
543. ქვს უმძიმესი და შაქრის უგემროელესი. 1545
544. მოვიდა კურო მოზვერი, წეიქცა მთელი სოფელი. 1546
545. მოვიდა კურო მოზვერი, გაწყვიტა მთელი სოფელი. 1547
546. ქვეილამ მოდის მოზვერი, სულ ამოწყვიტა სოფელი. 1548
547. ოთხნი არიან, ძმანი არიან, ბახჩას ჩადიან, ჩაიმღერიან. 1549
548. კლდეზე კოკები ჰკილია. 1550
549. გავიხე დიდ მინდორზე, დიდი ზვინი დგასო. 1551
550. ორი ორანეი, ოთხი კორანეი, თორმეტი ჭიჭიბუზა,
არც ერთი ატლაბუცა. 1552
551. გარეთ ათასი, შიგნით ატლასი. 1553
552. შიგნით ატლასი, გარეთ ათასი. 1554

537—538 ცხვარი

539—541 ცხვირი.

542 ძეწკვი.

543—548 ძილი (შეად. ზემოთ №№ 447 და 448: ღამე).

547—549 ძეძუები (ძროხისა).

550 ძეძუები: ადამიანის, ფურის, ღორის, ხოლო სრულიად არა აქვს ქათამს.

551—552 წაბლი.

553. შიგნით გული გურგუმელი, გარეთ კანი ატლასია;
მას რომ ჯარი ახევეია, შუბოსანი ათასია. 1555
554. ზაფხული მთასა მაღალსა, დაზამორდა, შინა აყრია,
ტანთა ეკალი აცვია, გახდიან, — აზნაურია;
ქალაქს წაიღენ სავაქროთ, იკითხვენ, სადაურია,
ყოველნი იმას ვაქრობენ, თათარია და ურია. 1556
555. მოდი, მოდი, ხუტუ-ხუტუ ვქნათო,
ბანჯგელიანი ბანჯგელიანსა ვკრათო. 1557
556. ერთს პატარა მინდორზედ მუდამ ორი გველი წევს. 1558
557. ერთ გაბლეკილ ქედსაო ორი გველი წევსაო. 1559
558. დავდევ ტაფა, ჩავდე ღუმე, დადნა ტაფა, არა ღუმეა. 1560
559. ის ჩემი ცხენი სტუმარი, დიმიტრისა სტუმარი,
უთვალო იყო, ვიჯეჟი, გათვალისა, — გავუშვი. 1561
560. აზანი აზიზინოსა, ხაზინა აბრეშუმისა,
ორთავ ციხესა მაღალსა საძირკველი აქვს მაღალი. 1562
561. სამასია, სამი ოცი, სამზე ორი დაადევი,
ორსა ერთი მიუმატე. 1563
562. ერთსა ადგილსა ხე რამ დგას, საჩრდილობელად გრილია,
თორმეტი ტოტი მას ახლავს, ფერად-ფერადი ჩრდილია;
თითოსა ტოტსა ოთხ-ოთხი ხილი აბია ტუბილია,
შვიდ-შვიდი კურკა მათ უძევს, გამოსაცნობლად
ძნელია. 1564
563. ვეზირმა ჰკითხა ზალდასტანს გამოსაცნობად ასეა:
ერთსა ხაროსა შტოზედა თორმეტი შტონი ასხია,
ოცდაათ-ათი მასთანა უწვრილეს უფრო ნაზია,
არც დააკლდების, არც მეტობს, გარდახდეს წელი
ასია. 1565

833—854 წაბლი.

855 წამწამები.

856—857 წარბები.

858—880 წაღები.

881—883 წელიწადი.

564. აკიბული, ჩაკიბული, ქრისტე ღმერთის მოციქული. 1566
565. აქედან ვისროლე ესარი, გეგუთს ჩავაწყე ფიცარი. 1567
566. წინ ზურგი, უკან მუცელი; აბა გამოცან, რა არი. 1568
567. ტყეში ფიჩხი გადავუშვი. 1569
568. დავაწყვიტე, ველარ აღვა. 1570
569. თეთრი ხნული, შავი თესლი, თესლი მთესავს ეუბნება. 1571
570. კაცი ვნახე, ორი თავი ჰქონდა, დიდათ გამოიკვირდა,
ერთი თავი თეთრი ჰქონდა, ერთი შავათ გამოსკვირდა;
თეთრმა თავმა ხმა არ გამცა, უმძრახსაცვით გამიღიმდა,
შავმა თავმა არაბულათ საუბარი გამიხშირა. 1572
571. დღე ბრეჩი და ღამე ჩლუნგი. 1573
572. ჩემი ტიტველა შენს ბალნიანში. 1574
573. მე ხუთი ძმანი მინახავს, არ რომელს აქვს აზდილობა;
ნუშაობს, ტანთა არ იცვამს, აჩნიათ უცოდნელობა. 1575
574. აკიბესა, ჩაკიბესა, საროს ტანისა ციხესა;
ხუთი ნამორი რკინები ჩაჰყვება კიდის კიდესა. 1576
575. აკიბული საკიბესა, ძალი როსტომის ციხესა.
ნამორ-ნამორი რკინები ნიიარს კიდის კიდესა. 1577
576. ჩაკიბულსა კიბეზე, სიროდიანის ციხეზე,
ოთხი ნამორი აწყვიდა, ერთია — კიდის კიდეზე. 1578
577. ხუთი ძმანი არიან, ოთხი წევს, ერთი გარს უვლის. 1579
578. ოთხი ციხეს აგებს, ერთი გარს უვლის. 1580
579. ოთხი უვლის, ერთი ჰლობამს. 1581

544—505 წერილი.

546 წვივი.

507 წვიმა.

508 წვინტლი.

579—570 წიგნი.

571 წინდა (შეად. ზემოთ № 306: პაკიკი).

572 წინდა — პაკიკი.

573—578 წინდის ჩხირები.

580. საკვირველი საქმე ვნახე, შვილდმან ისარი ააგდო,
დავეჩქე და დავუნიშნე, ხეს ვესროლე, ჭეა ააგდო. 1552
581. ისარი ხისა, შვილდი წყლისა, კუნძს მოხვდა
და ჭეა გაფრინდა. 1583
582. ხის შვილდი, წყლის ისარი, ქვებს კი ატრიალებს. 1564
583. აფირფიტული ფირფიტი აბანოს ებანებოდა;
მისი ნასროლი ისარი ხელმწიფეს ეკადრებოდა. 1585
584. დედალ-მამალი ხობობი ერთმანეთს დადარებოდა;
მათი ნასროლი კოლბოხი ხელმწიფეს ეკადრებოდა. 1586
585. აბანოელი ბატები აბანოს ებანებიან;
მათი ნასროლი ისარნი ხელმწიფეს ეკადრებიან. 1587
586. არწივი წივის, მუხრანი კივის,
ლანბი უწყდება, ფუტურო სცევივა. 1588
587. წივა, წივა წიოსანი, თავს ადგია ტვირთოსანი;
გუვულებო, გაიხედეთ, თუ ნოდინ ტვირთოსანი. 1589
588. ყივის, ყივის ყოყონქარი, ზედ დასძახებს გოგომქარი;
გოგომქარო, გაიხედე, მოდიან, თუ არსად არი. 1590
589. დათვი ბურღულულობს, მტვერს ჰყრის. 1591
590. დათვი წევს და კუდი ღრინავს. 1592
591. ოხროხვინა დევი ფშვინავს, მასპინძელი სანთელს
უნთებს. 1593
592. რა არის, რომელ უფალმან ეს ჩვენთვის სარჩოთ ინება,
მედამ ქშენავს და ბევრს საქმობს, არ არის ნიღი ქირევა:
რა ხელსა მიჰყობს ოსტატი, თავს მტვერი გადედინება,
წყალი აქვს, მაგრამ ვერა სვამს, ის არი მისი
ქირევა. 1594
593. დათვი ჭამდა, ღლოფინობდა, ბასკვინჩელა ხმას
მისცემდა. 1595
594. ათანა, თეთანა წაიკედნენ რუსთანა,
მიუბრუნდა თეთანა, წისლი ჩაჰკრა გულთანა. 1596

580—582 წისქვილი (№ 586 შეად. ზემოთ № 70-ს; გუთანი).

583—584 წისქვილი და სარეკლა.

595. აქიდანა გაიქეცი, არიბანას გვერდზედ ეცი,
არიბანამ შემოგძახა: რამ დაგბადა ასე მხეცი. 1597
596. ჩემი ციხე, რავე ციხე, რავე წიბ-წიპით ნაქმარი,
შითა ვჯივარ და ვიძახი: გასაველი არ მაქ კარი. 1598
597. გამოტანას მოგახსენებ უცხოსა და დიდებულსა,
მრავალ ფერად გამოგიჩენ ჩვენთა ტოლთა წოდებულთა,
შავხედუ და ლომსა გავდა, პირში მახვილჩადებულსა. 1599
598. უძვლო, უფხო, ჭაობ-ნადირი,
ვინც არ გამოიცინოს, გააკეთოს სადილი. 1600
599. უცხო სტუმარი მესტუმრა უღურ-ბაღური ბაღითა,
მოვიდა, ღვინო დალია, ზღვა გაიარა ნავითა. 1601
600. ჯაილოზ ექიმი მოვიდა უღურ-ბაღური თავითა,
დათვრა, დაღვინიანდა, ზღვა გაიარა ნავითა. 1602
601. ერთი ექიმი მოვიდა უკვირ-მაკვირი შავითა,
მოვიდა და უაქიმა, ზღვაში გასცურა ნავითა. 1603
602. მოდის და მოდის ლაშქარი, მოდის და მოაზნელებსა,
უკრავად კაცა დაკოდამს, უწამლოდ გაამთელებსა. 1604
603. მოდგა და მოდგა ლაშქარი, მოდგა და მოიყარაო;
უჩხუბრად სისხლი იღინა, უენოდ გაიყარაო. 1605
604. დაეკარ ხმალი, არ დაეტყო კვალი. 1606
605. ერთი რამ არის ასეთი, რომ მცირედი აქვს ფასები,
ვერვინ დარჩება უმისოთ, ვერც დიდი, ვერცა ნასები;
მისგან დაშვენდეს ყოველნი, ქვეყანა ბევრი ასები,
სახმარად არის ასეთი, კაცთაგან დაუფასები. 1607
606. ვერც შეჰკერამს მკერავი, ვერც გამოსჭრის ხარაზი;
ვინც ამას გამოიცინობს, ის იქნება ლამაზი. 1608

595 წისქვილის ღარის წყალი და ბორბალი.

596 წიწილი (კვერცხში).

597 წმინდა სამება.

598—603 წურბელა.

604—606 წყალი.

607. თემი რა მორბის, ვით ქარი მოჩქრის,
 არა ჰყავ მეფე, არცა აქვს სეფე,
 ბევრჯელ გადავლენ ულრანსა გზასა,
 შევადგამ კეხსა, შევქდები ზედა, ვითარცა ცხენსა. 1609
608. ო, შავ კაცო, გზაზედ მჭდარო, ნუ ჩამოხვალ, გიდალატო,
 ჩამოხვალ და გიდალატო, მე დალატი არ შემწამო. 1610
609. ერთი მიდის, ერთი სკამს, ერთი გაჩერებულა. 1611
610. ჩემი მეგრული დედალი წყლის პირზე ჩამოკასკასებს. 1612
611. ეს ჩემი თეთრი ქათამი ღელე-ღელე დაკაკანობს. 1613
612. ერთი თეთრი ქოჩორა ღელე-ღელე დაყვივოდა. 1614
613. თავს დაჯდება მეითარი, მოუჯდება მას თარხანი,
 დაირაზმის, დაიწყობის, გამოუვით კარგა ხანი;
 აშლილობა შეექმნებათ მათ, გახდება თავთა ხრანი,
 თქვენ ამას ვერ გამოიცნობთ, გამოგივით კარგი ხანი. 1615
614. თავს დაჯდება მეითარი, მოუჯდება მას თარხანი.
 შუაზედ დადის შათირი, ის არის მისი სამძღვარი;
 შენ ამას ვერ გამოიცნობ, გამოგივა კარგა ხანი. 1616
615. თავს დაჯდება მეითარი, მოუჯდება მას თარხანი,
 რაზმსა კარგათ დააწყობენ, გამოუვით მათრახანი,
 აშლილობა შეიქნება, გაუხდებათ თავრახვანი. 1617
616. მივა, მოვა ქარავანი, არ უგჯება ქალაბანი. 1618
617. აი იქითა ღელეში კუპრი ამოდენაშია. 1619
618. დღეი მოკაკული და ღამე გამართული. 1620

607 წყალი.

608 წყალი, აღიდებული.

609 წყალი, თევზი და ქვა.

610—612 წყლის ქაფი.

613—615 კადრაკი.

616—617 კიანჭველა.

618 კილოფი.

619. ვერცა დაჭრის კი მჭრელი, ვერც შეკერავს ხარაზიო,
ხარატულეზ გამოჭრილი ხელთ გიჭირავს ლამაზიო. 1621
620. ვისაც ის აქ [აქვს], რა არა აქ [აქვს],
ვისაც არა, რა ექნება. 1622
621. აჰა ოდენო, ოდენო, მცირე კაჭკაჭის ოდენო;
შენ მეფობას ვინ მოგცემს, მუხულოს კაკლეს ოდენო. 1623
622. გამოცანას მოგახსენებ, დიდი არაფერიაო,
ზოგან ყვითელ, ზოგან წითელ, ზოგან აღის ფერიაო. 1624
623. შავია, შაშვი არაა, გაფრინდება, ჩიტი არაა;
ნეძებარია, ძალი არაა, დიძახებს და მხეცი არაა. 1625
624. ორსა ნაკეცსა კედელსა კაცი შიგ იწვა გუფთისა,
წელსა ეხურა მავარა, საყელო სირმა-გუნდისა. 1626
625. ერთი რამ ქვეყნად იზრდებეს, უსულო არის, ჩუენია,
თუ მისსა ხორცსა იკითხავ, მიწა, ნატარი, ყუმია,
და თუ შეწვამ, შეიწვის, გარეთ ისევა უმია. 1627
626. უსულოსა, უგულოსა ზურგზე მოსვლია ბანალი. 1628
627. ტყეში გაზრდილი, ტყეში დაბადებული,
გამოვა და უქს იძახის. 1629
628. ხე შევიარე ხერნალი, ერთი ხე ვნახე,
ისიც გვერდ-ჩამონათალი. 1630
629. ხე მრული და ხე მართალი, აბია ხუთი მარცვალი. 1631

619 კიქა.

620 ჰკუა.

621 კრიკინა.

622 ხალიჩა.

623 ხარაბუზა.

624 ხატი.

625 ხე.

626 ხეზე ხავსი.

627 ხელაევი, რომლითაც ღმრს ცეხვენ.

628—629 ხელი.

630. ასი ხევი ავიარე, ერთი ხე ვერ ვნახე მართალი.
ერთი ხე ვნახე, ისიც გულ-განონათალი,
მას ება ხუთი მარცვალი. 1632
631. ხუთი შევკარი ხუთითა, ხოლო ხუთს შევკრავ
ხუთითა. 1633
632. ერთი ქათამი მყავს, ფეხებიდგან წყალსა სვამს,
თავიდგან კვერცხსა სდებს. 1634
633. ღმერთმა ბძანა და კაცმა თქო, დევს დავადგათ უნაგირი,
ვაჲ თუ დევი გაიპაროს, თან წაილოს უნაგირი. 1635
634. კაცმა თქო და ღმერთმა ბძანა, დევს დავადგათ უნაგირი,
არცა უნდა ქერი-ბზენი, არცა ლავამ უნაგირი. 1636
635. ზევით ღმერთის დიდებით, ქვევით კაცის მძლავრობით
დევს უნაგირი შევადგით. 1637
636. ორმო ბნელი, შიგ მოზვერი, ძნელად მოსაბრუნებელი. 1638
637. სინა, სინა სინასაო, სინა აბრეშუმისაო,
საძირკველი რკინისაო, აფრა აბრეშუმისაო. 1639
638. ახაია, მახაია, თავს ახურავს კახაია. 1640
639. ძალღი წევს და კუდი ღრინავს. 1641
640. ლობეშია ხელი შავყავ, ფუჩელამა მიკბინა. 1642
641. ლობერ, ლობერ, — უპ, უპ! 1643

630 ხელის გული.

631 ხელი და ფეხი.

632 ხეხილი.

633—636 ხიდი წყალზე.

638 ხმალი.

637 ხომალდი.

638 ხურმა.

639 ჭარა.

640—641 კინკარი.

642. ქვეყანაზე ყველა არს, სამი აკლიაო,
· შეს გამოიცანი, ძრიელ კარგიაო. 1644

643. ბერი კაცი იარება, იარება და კარს აეფარება. 1645

644. ოდეს ცანი წარიგრაგნეს, მაშინ გახდეს წიგნი ტყავად,
[ორგინე პეტრეს ლიტო (?) არიონა (?)] იდგეს შავად,
ოქრო ქრთამად არ გავიდეს, რაგინდ იყოს მოსარწყავად,
ვაიმე თუ მეც მეკითხოს ცოდო ჩემი დამნაშავად. 1646

642 ა) ჯორს შეილი არ ეყოლება, ბ) ცაზე კიბე ვერ მიიდგმის, გ) ზღვაზე ხი-
ლი ვერ გაიდება.

643 ჯოხი.

644 ჯოჯოხეთი.

ზ ე ნ ი ზ ვ ნ ე ბ ი

პ ო ე ზ ი ა

სატრფიალო ლექსები

(№№ 1 — 224)

1) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ.— 2) კახ., ს. ეაჩნაძიანი, ა. ჩანდიერის ჩაწ. 1869 წელს. ვარიანტები: ა) პ მირიანაშვილის ჩაწ. ერთი რაქველის თქმით 1887 წ. (სათაურად აქვს: „თამარ დედოფლის ქება“):

შეგამკობ თავით ბოლომდე, თამარო იმ ბროლისებრო,
კეუა-გონება შეგშვენის . . . (აკლია)
სიტყვით და საქმით სოლომონ, სიმდიდრით სილათისებრო,
ტანზე რო თავი გაბია ვერცხლისა კულანისებრო,
მაზე რო თმანი გასხია დაწნული გიშერისებრო;
ყურო ირიბად ნახერეთო . . . (აკლია)
შუბლო და შუბლის ფიცარო, გათლილო ქალაღისებრო,
მაზე რო წარბი გადაგდულს გველუშაპისა გზისებრო;
თვალნო, მელნისა ტბანი ხართ, წამწამნო იჩხირჩხირსებრო,
ცხვირო, სოთურებ ნახხამო, სახოცად ყურყუმისებრო;
ლაწენო, ლალისა მსგავსნი ხართ, ბავენო ბალახჩისებრო;
მაში ჩასხმულო კბილებო, ცაშია ვარსკელავისებრო,
მაში რო ენა გიბრუნაეს, წყალშია კალმახისებრო;
მას ქვეით ყულო მოყრილო, ვერცხლისა სურანისებრო,
მაზე მობმულო ნიკაპო, თეთრისა ქალაღისებრო;
მელაენო, რკინისა კეტნი ხართ, თითებო მათარახისებრო,
გულო და გულის ფიცარო, გათლილო ფიქალისებრო,
მაზე რო ძუძუნი გორეენ, ვერცხლისა კულანისებრო;
მას ქვეით თეთრო მუცელო თეთრისა ქალაღისებრო,
მაში ნახლართო წელეებო, ჩონგურის ალყავისებრო,
მას ქვეით ერთო ადგილო, საეალად ედემისებრო,
მისგან ნაყოლი შეილეები ფასია ხმელეთისებრო.
კანქებო... (აკლია).
. . . (აკლია), წყვილ კოქო, ვარდის კონა ხართ,

თითებო, ლულად ნასხამო, თეთრი ხართ ქაღალდისებრო
.. (აკლია).

ბ) ხევი, ჩაწ. 1871 წ.:

შუბლო, შუბლის ფიცირო, გათლილ ხუროსებრო,
მაჩი რო თვალნი გიბრუნენ შუქურ მარცვლავისებრო,
მაზე წამწამნი გაწყვიან შაის ყორნის ფრთისებრო,
მაზე ცხიერი ჩამოგდის, გათლილ ხუროსებრო,
მას ქოითო ნიკაპო, სურვილს ამოგიცნატო.
მაზე კლავნი გასხიან თითო კეტელისებრო,
მაზე თითნი გაწყვიან თითო მთარახისებრო,
მას ქოითო ძუძუნო, ბამბის ქულოისებრო,
მას ქოით რბილო მჟუელო, სამყოფ სამოთხისებრო,
შიგ წყარონი გამოდიან სასმელ შარბათისებრო,
მაზე მწონილი მოსულა ზღვის პირის ლერწამისებრო,
საკმელ ტარხუნისებრო.

ამ ლექსს ხელნაწერში წინ შემდეგი სტრიქონები აქვს:

ზანგელ, ჩემო ზანგელო,
ასე მიტომ მიყორდი, მილოს მთაზე მიძოვდი,
არ დიშალე, დაგორდი, უკან მაყვე ქვა-ლოდი.

3) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. თბილისს სოფლელი დედაკაცის თქმით 1871 წ. და: ქართლი, ს. აბისი, ფხვენისელი ახუა კილოსანიას ცოლის თქმით ჩაწ. 1870 წ. იოს. ამირეჯიბის მიერ. ვარიანტი: შორაბ. მაზ., „შემყრებელი მეც ვიყო“:

შენ რომ წიგნი მოგეწერა, მე არ ღირს ვარ ეგრე ტუბილსა,
მოგეწერა, წავიკითხე, ხესა ვეჯექ ალვის ჩრდილსა,
დაეწერა ბროლის თითსა, ბაგე-ტუბილსა მარგალიტსა.
ამა წიგნსა, თქვენ ნაწერსა, ვაკოცებ და მოვქამ ქირსა,
საწოლშიდაც თან ჩაეიტან, არ ვიღირსებ თვალთა ძილსა,
ჩემი მოგონებისათვის ღმერთი არ დაგიღუეს ლხინსა.

4) გურია, ილარ. ღლონტის თქმით ჩაწ. გ. დ. შარაშიძის მიერ 1874 წ.; ვარიანტი: ხონი, ჩაწ. 1882 წ. ბას. რატინის მიერ:

წუხელ სიზმარსა გვერდსა გიახელ, თეთრ კლავსა თავი ჩამედვა.
თმანი გიშრისა ყელთა მეხვია, ორთა ძუძუს შუა თავი ჩამედვა,
გული გულს ჩახუტებული, კარგს საწოლს გვერდი დამედვა.
გამომეღვიძა, ვერ დაგინახე, ენა დამება ტყვერითა,
დღისით ვერ გავიპარე, დამე წამოვალ მთვარითა,
მოვალ და შენ წინ მოვკვებები, აგავსებ ჩემი ცოდვითა,
ტირილსა დაგაწყებინებ მაგ შვარდენის თვალითა,
ყელსახოველ საყვარელო, პირად ტურფა ქალისა,
შენ ნიადაგ საქებარო ყოველს შენი გვარშიდა,
შენ მოცემა შეგიძლია უკვდავების წყაროსა.

5) შორაბ. მაზ., „შემყრებელი მეც ვიყო“. — 6) გურია (შეთარილო). — 7) რაქა, ს. ლები, მ. გვაშელის ჩაწ. 1871 წ. — 8) თუშის ქალის თქმით შემოქმედული, ჩაწ. ვ. კობახიანიშვილის მიერ ს. ტოლათს (დაახლ. 1880 წ.). — 9) ფშავ., არტანულო

ბაბაღე მინდოდაურის თქმით ჩაწ. 1836 წ. — 10) აკარა, იას. ნათაძის ჩაწ. ბათუმის გუბერნიასი 1882 წ. — 11) კახ., ალექსი ბესიკაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 12) მესხ., ს. ხიზაბაგრა, სტ. ტატურაშვილის თქმით ჩაწ. ილ. ალხაზიშვილის მიერ 1883 წ.; ვარიანტები: ა) მღვდ. ივ. გვარამაძის (ვინმე მესხის) ჩაწ. იქვე 1884 წ.:

შენც ლამაზი, მეც ლამაზი, ორთავეს გვექონდა წონება,
ვინც მე და შენ დაგვაშორა, ნუ ეღირსოს მას ცხონება,
საიქიოს დასჯა მისცეს და საკაოს ცხელება. —

ბ) ქართლში ჩაწ. იოს. ამირეჯიბის მიერ 1870 წ.:

იავ გულო, იავ სულო, იავ ჩემო გონება,
ვინც მე და შენ დაგვაშოროს, არ ეღირსოს ცხონება.

13) უთარილო (დაახლ. 1870 წ.).—14) ქართლი, იოს. ამირეჯიბის ჩაწ. 1870 წ. — 15) მისივე ჩაწ. იქვე. — 16) კახ., ს. ველისციხე, ი. სიღამონ-ერისთაის ჩაწ.— 17) ხევი, პ. ლუდუშაურის ჩაწ. სოსიკა ბუნელიშვილის თქმით. ვარიანტები: ა) კახ. ჩაწ. (უთარილო):

ქალო, მაგ შენსა სურვილსა — შემამითვალე — რა უყო,
ზურგს ავიცილო საბლითა? რომ ვერა ეზიდო, რა უყო?
დავემხო დედამიწასა, ქვესკნელ კინკველას ხმა უყო?

ბ) ქართლი, იოს. ამირეჯიბის ჩაწ. 1870 წ.:

ქალო, მაგ შენსა სურვილსა შემამითვალე რა უყო,
ზურგს ავიცილო საბლითა, რა ვერა ეზიდო, რა უყო?

გ) მესხ, ს. ხიზაბაგრა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ.:

ქალო, მე შენსა სურვილსა შემამითვალე რა ეუყო,
მაგრა მოვეყო საბლითა, ზურგს ავიცილო, რა ეუყო?
დავემხო დედამიწასა, ქვეშ კინკველს, ზეცას ხმა ეუყო,
მაინც აღარ შემიბრალებ, თავს უარესი სხვა ეუყო?

დ) იქვე ჩაწ. ი. ლაზარაშვილის მიერ:

გოგოვ, მაგ შენსა სურვილსა, სად წაუეიდე, რა უყო?
მაგრა შევეყო საბლითა? რა ვერა ეზიდო, რა უყო?
ძირს დედამიწას დავემხო: ქვეშ კინკველას ხმა უყო,
სული გამჩენს ღმერთს შევიწირო, ლეში ყვაე-ყორანს გავუყო,—
მაინც არ შეგებრალები, თავს უარესი სხვა უყო?

18) ნ. ნ. თერაძის ჩაწ. 1871 წ. — 19) ს. ხუმელაგა, მღ. ნ. ბაკურაძის ჩაწ. 1887 წ. — 20) ქართლი. ს. მოხისი, სოსო სხირტლაძის თქმით ჩაწ. 1870 წ. იოს. ამირეჯიბის მიერ. — 21—24) ქართლი, მისივე ჩაწ. 1870 წ. — 25) მესხ., ს. ხიზაბაგრა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ.—26) კახ. ჩაწ. [1870 წ.]. — 27) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 28—29) ს. ხუმელაგა, ნ. ბაკურაძის ჩაწ., 1887 წ. — 30) ქართლი, ს. ავლეი, ჩაწ. 1887 წ. — 31) მესხ., ს. ხიზაბაგრა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. — 32) შორაპ. მაზ., „შემკრებელი მეც ვიყო“. — 33) მცხეთელის თქმით ჩაწ. თბილისის 1863 წ. — 34) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას. — 35—36) ქართლი, იოს. ამირეჯიბის ჩაწ. 1870 წ. 37) კახ., ჩაწ. 1901 წ. — 38) ხევი, ოლგა ყაზბეგის ჩაწ. 1875 წ. — 39) მესხ., ს. ხიზაბაგრა, ი. ლაზარაშვილის ჩაწ. — 40) ქუთ.

მაზ., ს. ზარათი, ბიკია ქაშვიანის თქმით ჩაწ.— 41) ქართლი, ი. ამირეჯიბის ჩაწ.— 1870 წ.; ვარიანტი: მესხ., ს. ხიზაბაერა, ი. ლაზარაშვილის ჩაწ.:

ყველა ხილნარი ყვავდება, თავ-წითელ ბუდემურები,
გოგოვ, ერთი მაკონინე, ბინათენ მიეშურები.

— 42) მცხეთელის თქმით ჩაწ. თბილისს 1863 წ. — 43) მესხ., ს. ხიზაბაერა, ილ. ლაზარაშვილის ჩაწ. — 44) კახ., ს. ვაჩნაძიანი, ი. ნატროშვილის ჩაწ.; ვარიანტები: ა) კახ., ნ. ანდრონიკაშვილის ჩაწ. 1868 წ. (:... როგორ უნდა გავინელო?); ბ) ქართლი, ს. ნადარბაზევი, ს. ბასილოვის ჩაწ. 1871 წ. (:... როდის უნდა დავინელო?); გ) აჭარა, ი. ნათაძის ჩაწ. 1882 წ. ბათუმის გუბერნიაში:

ჩემო მკვლელო, ჩემო მწველო, ჩემო ახლოს მეზობელო,
როგორც ცეცხლი წამიკიდე, ისევე შენ უნდა გამინელო.

— 45) კახ. (უთარილო), — 46) ქართლი, იოს. ამირეჯიბის ჩაწ. 1870 წ., აგრეთვე კახ. (უთარილო). ვარიანტები: ა) ხევი, ოლგა ყაზბეგის ჩაწ. 1875 წ. (:... ბრწეწარბის კეთვა წერილათა); ბ) მეჭერისხეველის თქმით ჩაწ. თბილისს 1863 წ. (:... შენ გეუბლები შეილათა); გ) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ. (მესამე სტრ.: ნეტაჲი იმის ღედასა, რომლისაც ბელი შენა ხარ). — 47) ქართლი, ს. ქარელი, ა. რინაშვილის ჩაწ. 1869 წ. — 48) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას. — 49) მესხ., ს. ხიზაბაერა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. — 50) კახ., ს. ვაჩნაძიანი, ი. ნატროშვილის ჩაწ. — 51) შორაზ. მაზ., „შემკერებელი მეუ რეყო“. — 52) მესხ., ს. უღუეივ. ბარიკალოვის ჩაწ. 1889 წ.; ვარიანტი: მცხეთელის თქმით ჩაწ. თბილისს 1863 წ.:

ატენის ხეობაზედა გავკარ ძირობაზედა,
გოგო, შენ რო სიტყვა მითხარ, როგორ ხარ პირობაზედა?

— 53) კახ., ს. ვაჩნაძიანი, ი. ნატროშვილის ჩაწ. — 54) მესხ., ს. ხიზაბაერა, სტატატურაშვილის თქმით ჩაწ. ილ. ალხაზიშვილის მიერ 1888 წ. — 55) ქართლი, მადამ ფონ დერ ნონეს ჩაწ. — 56—57) ქართლი, იოს. ამირეჯიბის ჩაწ. 1870 წ. — 58) მესხ., ს. ხიზაბაერა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. — 59) კახ., ს. კაკაბეთი, ვ. ეფეთიშვილის ჩაწ. 1880 წ. — 60) მესხ., ს. ხიზაბაერა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. ვარიანტი: ხევი, მის. ჩქარეულის ჩაწ.:

მთაში გავთიბე ბალახი, წამიხდა აედარობითა,
სულ გული გადამელია, ქალ, შენის მუდარობითა.

— 61) ხევი, მის. ჩქარეულის ჩაწ. — 62) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას. ვარიანტები: ხევი, ბალთას ჩაწ. 1871 წ., და მეორე: უთარილო. ორივეში იწყება: „იმერეთი მოვიარე“, „იმერეთი დამივლია“; გარდა ამისა, პირველში არის კიდევ ორი სტრიქონი:

სურვილისა ვაშლი მედგა, ფეხი შავდგი, შეახარე,
შენ მაშინვე შემეყოფი, როგორ თოლი შეყარე.

ქართლში ეს ცალკე ლექსად იმღერება. ვარიანტი კიდევ: მესხ., ს. ხიზაბაერა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ.:

ყაყაროსა სიწითლითა ყანა დაუშვენებია,
წამწამსა და წამწამს შუა ბალი ალგიშენებია,
შიდ ჩაგთესავს სურვილი, კაცი მოგიყენებია,
შენ მოგიკლამს ჩემი გული, სხვისა აგიშენებია.

— 63) ხევი, ოლგა ყაზბეგის ჩაწ. 1875 წ. — 64) ქართლი, იოს. ამირეჯიბის ჩაწ. 1870 წ. — 65) ქართლი, ს. კოდა, სოფ. პაპიაშვილის თქმით ჩაწ. ევ. გაბაშვილის მიერ 1887 წ. — 66) უთაროლო. — 67) ქართ., იოს. ამირეჯიბის ჩაწ. 1870 წ. — 68) მისივე ჩაწ. იქვე. — 69) კავკ., ს. ხუმელაგა, მღ. ნ. ბაკურაძის ჩაწ. 1887 წ. — 70) ქართლი, იოს. ამირეჯიბის ჩაწ. 1870 წ. — 71) კახ., ს. ვაჩნაძიანი, ი. ნატროშვილის ჩაწ. — 72) შორაპ. მაზ., „შემკრებელი მეც ეიყო.“ — 73—75) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1870 წ. — 76) ხევი, ოლგა ყაზბეგის ჩაწ. 1875 წ. — 77) მესხ., ს. ხიზაბაგრა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. — 78) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას. — 79) მეჭვრისხეველის თქმით ჩაწ. თბილისს 1860 წ. — 80) უთაროლო; კავკ., ს. ხუმელაგა, ნ. ბაკურაძის ჩაწ. 1887 წ. ვარიანტები: მესხ., სტ. ტატურაშვილის თქმით ჩაწ. ი. ალხაზიშვილის მიერ 1888 წ. და: ქართლი, ს. კოდა, ევ. გაბაშვილის ჩაწ. 1887 წ. (ამაღამ შენთან მამოფე, შენი ქირიმე, რას მეტყუი?) — 81) კახ., ნ. ანდრონიკაშვილის ჩაწ. 1868 წ.; ვარიანტები ა) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას (:ქალო, შენი წულა, ქოში...); ბ) ლეჩხ. მაზ., ანტ. გოლეთიანის ჩაწ. (:ბოშო, შენი თავსა-ფარი). — 82) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას. ვარიანტები: ა) ქართლი, იოს. ამირეჯიბის ჩაწ. 1870 წ.; ბ) კახ., ს. ვაჩნაძიანი, ა. ბესიკაშვილის ჩაწ. 1872 წ.; გ) ხელთუბნელი დედაკაცის თქმით ჩაწ. თბილისს 1870-71 წ. გ. თუმანიშვილის მიერ; დ) კახ., ს. ველისციხე, ი. სიღამონ-ერისთავის ჩაწ.; ე) შორაპ. მაზ., „შემკრებელი მეც ეიყო“; ვ) იქვე; ს. ფარტანაყანები, მ. ფხაკაძის ჩაწ. — 83) ქართლი, იოს. ამირეჯიბის ჩაწ. 1870 წ.; კახ. (უთაროლო). — 84) ხევი, ოლგა ყაზბეგის ჩაწ. 1875 წ.; სხეებშია (ქართლი, მაღამ ფონ ღერ ნონეს ჩაწ.; კახ., ს. კაკაბეთი, ვ. ეფთიმიოვის ჩაწ. 1880 წ.; მესხ., ს. ხიზაბაგრა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. [აქ ვაეი-სადმია მიმართვა]: მინდორშია თეთრი ქვაო). ვარიანტი: ხევი ჩაწ. 1871 წ.:

მინდორჩია თეთრი ქვაო, აესწიე და არ ამყუაო,
ეაძმე, ჩემო საყვარელო, საცა მინდა, არ მამყუეო.

85) [გრემის]ხევი, ალექსა გომიაშვილის თქმით ჩაწ. 1882 წ. — 86) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას. — 87) კახ., ალ. ჭანდიერის ჩაწ. 1870 წ. 88) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ.; აგრეთვე: მესხ., ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. (ს. ხიზაბაგრა); ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას. — 89) ხევი, ოლგა ყაზბეგის ჩაწ. 1875 წ., აგრეთვე: უთაროლო; ილ. ჭავჭავაძის ჩაწ. 1871 წ.; კავკ., ს. ხუმელაგა, ნ. ბაკურაძის ჩაწ. 1887 წ.; ანაგა — მაღარო, ნინო ხირსელაოვის თქმით ჩაწ. დოდაევის მიერ 1875 წ. 90) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას; ვარიანტი: ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ.:

ვარლო, შენ ძირში მოვკვდები, ზედ ფურცელი დამაყარო,
გვერდით მიქდეს საყვარელი, გულზედ ცრემლი დამაყაროს,
წინ ელგას ოქროს ჩარეჭა, შიგ შაქარი ჩაყვაროს,
ერთი აქეთ შემამხედე, შენი ქირი შამეყაროს.

— 91) მესხ., ს. ხიზაბაგრა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. — 92) კავკ., ს. ხუმელაგა, ნ. ბაკურაძის ჩაწ. 1887 წ. — 93) ქართლი, მაღამ ფონ ღერ ნონეს ჩაწ. 94 — 95) შორაპ. მაზ., „შემკრებელი მეც ეიყო.“ — 96—99) მესხ., ს. ხიზაბაგრა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ.—100) იმერ. ჩაწ. — 101) მესხ., ს. ხიზაბაგრა, სტ. ტატურაშვილის თქმით ჩაწ. ი. ალხაზიშვილის მიერ 1888 წ. — 102) კახ. (უთაროლო). — 103) კახ. (უთაროლო); ვარიანტი (უთაროლო). — 104) შორაპ. მაზ., „შემკრებელი მეც

ციყო". — 105) ა. ნ. თერაძის ჩაწ. 1871 წ.; ვარიანტები: ა) ქართლი, იოს. ამირე-
ჯიბის ჩაწ. 1870 წ. (შეორე სტრ.: ვინც უნდა გყავდეს მიწური, ვერ გიზამს...); ბ)
შეჯერისხეველის თქმით ჩაწ. თბილისს 1860 წ.; გ) კახ. (უთარილო) (აქ შეორე
სტრიქონი: რაგინდ რო გყვანდეს მიწური...); დ) ხევი, ოლგა ყაზბეგის ჩაწ. 1875 წ.:

აი იმ მთას თოვლიანსა ველოდი ჩამოდნობასა,
ქალო, ვინ გიღებს იმედსა, ვინ გიზამს ჩემოდნობასა.

ე) მესხ., ს. ხიზაბავრა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ.:

შენსა ერდოსა თეთრი ქვა შიდ ლამის ჩამოდნობასა,
ათასიკ გყავდეს მიწური, ვერ გიზამს ჩემოდნობასა.

106) აპარა, ჩაწ. 1890 წ. — 107) კახ., ს. კაკაბეთი, ვ. ფეთიშვილის ჩაწ. 1880 წ.;
108) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 109) სენათი, ს. ჩუხევი, დარეჯ.
ბაქრაძის თქმით ჩაწ. ელ. წერეთლის მიერ. 110) ქართლი, მადამ ფონ დერ ნონეს
ჩაწ., აგრეთვე: ს. კასპი, თ. ამილახერის ჩაწ. 1875 წ. — 111) მესხ., ს. ხიზა-
ბავრა. ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. — 112) ფშავე., არტანუჯის ბაბაღე მინდოდაურის
თქმით ჩაწ. 1886 წ. — 113) ქართლი, მადამ ფონ დერ ნონეს ჩაწ.; ვარიანტები: ა)
კახ., ს. ვაჩნაძის, ა. ჯანდიერის ჩაწ. 1869 წ.:

დაეწერ წიგნს, გამოგიგზავნი, ვარდო, გაშლილო ველათა,
ვინ მიგაბარა მხატველსა, შეგამყო ყოვლის ფერათა;
სად მოიყალა იმ ღმერთმა, დაგხატა ათას ფერათა,
შენი თავი შეგვაყვარა უცხო ნადირის ფელ[?]ათა,
გულ[შ?]ი მოგვეა სეველა შენი, ცხელუბა მოგვამევენა,
ნეტაი ერთი შენი ხმა ავანტყოფს გაგვაგონა,
პირისპირ დაგვაკონა, ძუძუ-მკერდსა ჩაგვაკონა.

ბ) მესხ., ს. ხიზაბავრა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ.:

დაესწერე, წიგნად მოგართვა, ვარდო, გაშლილო იადო,
სოსანმა ნეგო ნარგიზმა შეგამყო ჩემს სამზერადო.
სად მოიყალა იმ ღმერთმა შენის თვალ-წარბის წერადო,
ან სად იშოვა მხატვარი, დაგხატა ათას ფერადო.

114) ქართლი, მადამ ფონ დერ ნონეს ჩაწ.; ვარიანტი: კავკ., ს. ხუმელაგა, მღ.
ნ. ბაქრაძის ჩაწ. 1887 წ.:

თვალები გიგავს მაყვალსა, წამწამი ვაზის წალმსა,
წიგნი მისთვის ვერ მოგწერე, წვერი მომიტყუა კალამსა,
წიგნს დაეწერ, გამოგიგზავნი, შავი მელნით დანაწერსა,
მას თვალებს წააკითხებდი სურვილისა დანაწერსა,
ვი მიწამდინ ვნახამდე, მინამდი რა გააწვესა!

115) მესხ., ს. ხიზაბავრა, ი. ლაზარიშვილის ჩაწ.; ვარიანტი: გრემისხევი, ალექსა.
გომიაშვილის თქმით ჩაწ. (1882 წ.);

წიგნო, წადი პირიმხესთან, პირმა მთვარემ წაგაკითხოს,
ჩემი გკითხოს, მოახსენე: ყმაწიელი ვარ, გამაკითხოს,
თუშემ იმან არ შემობრალოს, იმ დიდ სოფელს იქა ჰკითხოს.

116) გრემისხევი, ეფრ. გოდიაშვილის ჩაწ. 1882 წ. და: ქართლი, მადამ ფონ დერ ნონეს ჩაწ.; ვარიანტები: ა) მეჭვირისხევის თქმით ჩაწ. თბილისს 1860 წ. (აქ ბოლო სიტყვებია:... დამადგა გულსა ნათელი შევბათა) და ბ) სენათი, ს. ჩუხევი, დარჯ. ბაქრაძის თქმით ჩაწ. ვლ. წერეთლის მიერ (დაახლ. 1870 წ.):

მალლიდგან გადმოვიხედე, თვალი შამოკარ რეტათა,
მეკეთე, მემშვენიერე, მეტურფე მეტისმეტათა,
ეს წიგნი, თქვენი ნაწერი, ვერ ვნახე ახლა მეტათა,
დაკვეც და გულზე დავიდებ, დამადგა ნათლის სეეტათა.

117) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. — 118) ხევი, ოლგა ყაზბეგის ჩაწ. 1875 წ. — 119) კავ., ს. ხუმელაგა, ნ. ბაკრაძის ჩაწ. 1887 წ. — 120) მესხ., ს. ხიზაბავრა, ი. ლაზარაშვილის ჩაწ. 121) ფშავ.; არტანუღი ბაბალე მინდოდაურის თქმით ჩაწ. 1886 წ. — 122) მისივე თქმით ჩაწ. იმავე წელს; ვარიანტი: ფშაველის (კიშპოელის) თქმით ჩაწ. ფასანაურს 1870 წ. — 123) აქარა, ხუტუბანი, ჩაწ. 1890 წ. — 124) აქარა, ი. ნათაძის ჩაწ. 1882 წ.; ვარიანტი: იქვე ჩაწ. 1890 წ. — 125) გურია, გ. დ. შარაშიძის ჩაწ. 1874 წ. და გაბრ. კვაკაძის ჩაწ. (ერ. გოგირაიშვილის რეეული) 1903 წ.; ორივე ჩანაწერი მე შეეერთე იმ სახით, როგორც ტექსტშია მოცემული. — 126) კახ., ს. კაკაბეთი, ე. ეფთომოვის ჩაწ. 1880 წ.; არის აგრეთვე მეორე: თბილისის ჩაწ. 1860 წ. (აქ მეორე სტრ.: სანამ დედა შეიტყობდეს, ჩენი საქმე გაჩაღდება). — 127) შორაპ. შაზ., „შემკრებელი მეც ეყოლ“. — 128) ქართლი, იოს. ამირეჯიბის ჩაწ. 1870 წ.; ვარიანტი: მესხ., ს. ხიზაბავრა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ.:

აქამდის კარგად მყურებდი, აწ კი დამიწყე ძულება,
სწორე მითხარ, შენსა მზესა, რამ შეგიშალა გუნება?

— 129) თბილისის ჩაწ. 1860 წ.; ვარიანტები: ა) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ.:

გუშინ ბიკმა, დედაბოზმა, ჩენი ეზო გადიარა,
ტანთა ეცო ლურჯი ჩოხა, ქული მევეარდიანა,
ნეტავ იმას არ გეველო,
ის რომ თვალით დავინახე, გული დამიდარდიანა.

ბ) მესხ., ს. ხიზაბავრა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ.:

იმ ღღეს ვემან, დედაპოხმან, ჩემი ეზო გარღარანა,
ტანხედ ეცო თეთრი ჩოხა, ქული მოვეარდიანა,
ნეტამც თვალით არ მენახა, გული გამისედიანა.

— 130) ხევი, ს. სტეფანწმინდა, ოლგა ყაზბეგის ჩაწ. 1875 წ. — 131) ხევი (უთარილო). — 132) კახ. (უთარილო). — 133) ხევი (უთარილო). — 134) ხევი, ს. ბუნელიშვილის თქმით ჩაწ. დიმ. ყაზბეგის მიერ (1875 წ.). — 135) ხევი (უთარილო). — 136) ქართლი, ს. კოდა, სოფ. პაპიაშვილის თქმით ჩაწ. ევ. გაბაშვილის მიერ 1837 წ.; ვარიანტი: მესხ., ს. ხიზაბავრა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ.:

ქალო, უნდა გეშაირო, მაგრამ გულში დარღო მაქსო,
გაიქვე, — სადღა წახვიდე? გასაეღელი ხიდი გაქსო.

— 137) ქართლი, ს. კოდა, ევ. გაბაშვილის ჩაწ. 1887 წ. — 138) მესხ., ს. ხიზაბავრა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. — 139—140) ქართლი, ს. კასპი, ზ. კვიციანიშვილის თქმით ჩაწ. 1875 წ. თ. ი. ამილახვრის მიერ. — 141) ქართლი, ს. ქვიშხეთი, მაქ-

სიმე გაბრეღის თქმით ჩაწ. 1902 წ. — 142—143) იმერ., პ. მირიანაშვილის ჩაწ. 1887 წ. — 144—146) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. — 147) კახ., ს. ველისციხე, ი. სი-
 დამონ-ერისთავის ჩაწ. — 148) მესხ., ს. ხიზაბაერა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. — 149)
 ქართლი, იოს. ამირეჯიბის ჩაწ. 1870 წ. — 150—151) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მა-
 რაბდას. — 152) ქართლი, ს. კასპი, თ. ი. ამილახვრის ჩაწ. 1875 წ., აგრეთვე იოს.
 ამირეჯიბის ჩაწ. იქვე 1870 წ.; ვარიანტი: ქართლი, ს. ქარელი, ა. როინაშვილის
 ჩაწ. 1869 წ. (ბოლო სიტყვები: ...თუნდა გასიღე კვახივითა). — 153 — 154) მესხ.,
 ს. ხიზაბაერა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. — 155) მისივე ჩაწ. იქვე; აგრეთვე: [გრე-
 მის]ხევი, ა. გოძიაშვილის თქმით ჩაწ. 1878 წ. (: ...არ ვიკადრებ ჩახვევენასა) და:
 მესხ., ს. ხიზაბაერა, ი. ლაზარაშვილის ჩაწ. (:... არ ვიკადრებ მოხვევენასა). — 156)
 ქართლი, ს. კოდა, ევ. გაბაშვილის ჩაწ. 1887 წ.; აგრეთვე: ხელთუბნელი დედაკაცის
 თქმით ჩაწ. თბილისს 1870-71 წ. გ. თუმანიშვილის მიერ (: თუ დედამთილმა შე-
 მიტყო, ის ჩამამწარებს ყველასა); ილ. კეკელიძის ჩაწ. 1871 წ. (:... მახლი მამწა-
 რებს, თუ დედამთილმა შემიტყო, გამომასალმებს ყველასა). — 157) ქართლი,
 ს. ნადარბაზევი, ს. ბასილოვის ჩაწ. 1871 წ. — 158) კახ., ნ. ანდრონიკაშვილის ჩაწ.
 1868 წ. და: [გრემის]ხევი, ე. გოძიაშვილის ჩაწ. 1882 წ. — 159) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ.
 1871 წ. — 160) [გრემის]ხევი, ე. გოძიაშვილის ჩაწ. 1882 წ. — 161) ქართლი, იოს.
 ამირეჯიბის ჩაწ. 1870 წ.; ვარიანტი: უთარილო. — 162) ქართლელი ბიჭის თქმით
 ჩაწ. თბილისს 1863 წ. — 163—164) მესხ., ს. ხიზაბაერა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ.;
 № 163-ის ვარიანტი: ს. ხიზაბაერას ჩაწ. იაკ. ლაზარაშვილის მიერ. — 165) კახ.,
 ს. საგარეკო (უთარილო); აგრეთვე: კახ., ნ. ანდრონიკაშვილის ჩაწ. 1868 წ. (არე-
 ულია) და: ხევი, მიხ. ჩქარეულის ჩაწ. [1888 წ.]. — 166) ხევი, ს. სტეფანწმინდა,
 ოლგა ყაზბეგის ჩაწ. 1875 წ. — 167) ქართლი, იოს. ამირეჯიბის ჩაწ. 1870 წ. და:
 კახ. ჩაწ. (უთარილო). — 168) მესხ., ს. ხიზაბაერა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. — 169)
 ხევი, ს. სტეფანწმინდა, ოლგა ყაზბეგის ჩაწ. 1875 წ., აგრეთვე: პავლე ლულუშაუ-
 რის ჩაწ. იქვე. — 170) ქართლი, ს. ნადარბაზევი, ს. ბასილოვის ჩაწ. 1871 წ. —
 171) ქართლი, მადამ ფონ დერ ნონეს ჩაწ. — 172) ხევი, ს. სტეფანწმინდა, ოლგა
 ყაზბეგის ჩაწ. 1875 წ. — 173) მესხ., ს. ხიზაბაერა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ.;
 ვარიანტი: ილ. კეკელიძის ჩაწ. 1871 წ.:

ირემო, მთასა მყვირალო, რად ჩამოვარდი ბარადა?

— მეუღლე ჩემი მომიკლეს, დაეხეტებდი ცალადა.

— 174) მესხ., ს. ხიზაბაერა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. — 175) ხევი (უთარილო),
 აგრეთვე: კახ., ნ. ანდრონიკაშვილის ჩაწ. 1868 წ. (:... თორე დაგვიკორებენ, ეშ-
 მაკობას შეგვიტყობენ, უფრო დაგვაშორებენ). — 176) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის
 ჩაწ. 1871 წ., აგრეთვე: კახ. ჩაწ. (უთარილო). — 177) კახ. (უთარილო). — 178)
 კავკ., ს. ხუმელავა, ნ. ბაკურაძის ჩაწ. 1887 წ. — 179) ქართლი, ს. ავლევი,
 ა. ნათიძის ჩაწ. (უთარილო). — 180—187) მესხ., ს. ხიზაბაერა, ვინმე მესხის ჩაწ.
 1884 წ. — 188) [გრემის]ხევი, ა. გოძიაშვილის თქმით ჩაწ. [1882 წ.]. — 189—190)
 მესხ., ს. ხიზაბაერა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. — 191) ქართლი, იოს. ამირეჯიბის
 ჩაწ. 1870 წ. — 192) ქართლი, მადამ ფონ დერ ნონეს ჩაწ., ვარიანტი: მესხ.,
 ს. ხიზაბაერა ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ., აგრეთვე: ხევი, ს. სტეფანწმინდა, ოლგა
 ყაზბეგის ჩაწ. 1875 წ. (პირველი ორი სტრიქონი). — 193) ხევი, გარბაანელის
 თქმით ჩაწ. 1873 წ. კეკელიძე; ვარიანტი: ხევი, მიხ. ჩქარეულის ჩაწ. 1888 წ.:

აღდგომასა დიდსა დღესა, შაწვენასა კრავლისასა,
იმ პურმა და იმ მარილმა, იმ ლენიმა ვახისმა, —
ფიცმა რა ქნას ქალისამა!

— 194) ქართლი, იოს. ამირჯიბის ჩაწ. 1870 წ., აგრეთვე: ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. შარაბლას. — 195) მესხ., ს. ხიზაბაერა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. — 196) მესხ., ს. ხიზაბაერა, ი. ლაზარაშვილის ჩაწ. — 197) იქვე, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. — 198) შორაპ. მახ., „შემკრებელი მეც ვიყო“. ვარიანტები: ა) ს. ხიზაბაერა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ.:

მეც აქედგან ვერა გხედამ, ქელი მიფარებს წინარე,
მე შენისა ტრფობისაგან დაბნედილი ვარ, მძინარე,
სურვილმან ასრე მომწუყიტა, წამოველ, ველარ ვიარე,
ეს ჩემი თავი მოგიკედეს, წერილი დაგიგვიანე!

ბ) კახ. (უთარლო. შეიცავს პირველ ორ სტრიქონს). — 199) ქართლი, ს. კოლა, სოფ. პაპიაშვილის თქმით ჩაწ. 1887 წ. ე. ვაბაშვილის მიერ. — 200) იმერ. ჩაწ. (უთარლო). — 201) შორაპ. მახ., „შემკრებელი მეც ვიყო“. — 202) მესხ., ს. ხიზაბაერა, ი. ლაზარაშვილის ჩაწ. — 203) — მეჭერისხეველის თქმით ჩაწ. თბ, 1860წ.; ვარიანტი: ქართლი, ს. ქარელი, ა. როინაშვილის ჩაწ. 1869 წ. (აქ მესამე სტრ. არაა). — 204) მესხ., ს. ხიზაბაერა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ., — 205) გრემისხევი, ალექსა გოძიაშვილის თქმით ჩაწ. [1878 წ.]. — 206) მესხ., ს. უღე, ი. ბატიკალოვის ჩაწ. 1889 წ.; ვარიანტები (მცირეოდენი განსხვავება): ა) ქართლი, ჩაწ. 1864 წ. (:... ვარდი გვიყრია...); ბ) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. შარაბლას (:... ვარდი გასხია...); გ) მესხ., ს. ხიზაბაერა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. (:... ფრენით ჩამოვალ...); დ) შორაპ. მახ., „შემკრებელი მეც ვიყო“ (:... სულ ცეკვით მოვალ...); ე) ლეჩხ. მახ., ა. გოლთიანის ჩაწ. (: ...ცეკვითაც მოვალ...). — 207) კახ., ლ. ჩერქეზოშვილის ჩაწ. 1871 წ.; მცხეთელის თქმით ჩაწ. თბილისს 1863წ.; ვარიანტი: ქიზა, ნინო ხირსელოვის თქმით ჩაწ. 1875 წ. (:... ღვინის ფერო მდინარეთ). — 208) კახ., ს. კაკაბეთი, ე. ფეფთიმოვის ჩაწ. 1880 წ. — 209) კაკე, ს. ხუმელაგა. ნ. ბაქურაძის ჩაწ. 1887 წ., აგრეთვე: კახ. (უთარლო). — 210) უთარლო. — 211) ქართლი, მადამ ფონ დერ ნონეს ჩაწ. — 212) გრემისხევი, ალექსა გოძიაშვილის თქმით ჩაწ. 1882 წ. — 213) მესხ., ს. ხიზაბაერა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ.; ვარიანტი: კაკე, ს. ხუმელაგა, მღ. ნ. ბაქურაძის ჩაწ. 1887 წ.:

ჩემო ამ სოფლის საღვინო,
მე უშნოთ რით მოვიღხინო,
თუ არ შენითა,
ავათ შევიქენ მძიმე სენითა,
მოდო და მნახე, მოდი ფრენითა,
მომეალერსე ტყბილის ვენითა.

— 214) კახ., ნ. ანდრონიკაშვილის ჩაწ. 1868 წ. — 215) ქართლი, ს. ქარელი, ა. ბოინიშვილის ჩაწ. 1869 წ. — 216) ქართლელის თქმით ჩაწ. თბილისს 1863 წ. — 217) ბ. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. — 218) კახ., ს. ველისციხე, დავიდოვის თქმით ჩაწ. (უთარლო). — 219) ხევი (უთარლო). — 220) მესხ., ს. ხიზაბაერა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. — 221) ქართლი, იოს. ამირჯიბის ჩაწ. 1870 წ., აგრეთვე:

ა) თბილისის ჩაწ. 1864 წ.; ბ) ქიზ., ნინო ხირსელოვის თქმით ჩაწ. 1875 წ.; გ) ქართლი, ს. ნადარბაზევი, ს. ბასილოვის ჩაწ. 1871 წ.; დ) ხევი, ს. სტეფანწმინდა, ოლგა ყაზბეგის ჩაწ. 1869 წ. (იწყება: აი იმ მთას ვერა ვხედავ...); ე) მესხ., ს. ხიზაბაერა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. (მეორე სტრ.: სწორეს რად არ შემომითელი, მიკვირს...). — 222) მესხ., ს. ხიზაბაერა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. — 223) მისივე ჩაწ. იქვე, ვარიანტები: ა) უთარილო (: ცრუმან სოფელმან...); ბ) მეჭვრისხეველის თქმით ჩაწ. თბილისის 1863 წ. (: ...სიმწარე დამალეინა); გ) ქართლი, ს. ქართლი, ა. როინაშვილის ჩაწ. 1869 წ. (: წუთისოფელმა... ძიმწარე დამალეინა); დ) უთარილო:

წუთისოფელმა ჩემი დღე სიმწარე დამალეინა,
მატრია ცხარე ცრემლითა, ზღვასთვინაჲ შემართევეინა,
არც მომკლა, არც დამარჩინა, არც სული დამალევეინა.

— 224) მისივე ჩაწ. იქვე (ს. ხიზაბაერა).

სასიმღერო ლექსები

(№№ 225—711)

— 225 — 228) კახ., ს. ველისციხე, ი. სიღამონ-ერისთავის ჩაწ. — 229) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ.; ვარიანტი: კავკ., ს. ხუმელაგა, ნ. ბაკურაძის ჩაწ. 1887 წ.:

ზღვის პირში ერთი ვერხვი დგას, შტოები ჩინარ-დაყრილი,
მას ქვეშათ თქვენა ბძანდებით, სახელოს ყურთმაჯ-შეყრილი,
თქვენ რომ ქალი გესურვებათ თმა-ოქრო, ჯიღა-აყრილი.

— 230—235) კახ., ს. ველისციხე, ი. სიღამონ-ერისთავის ჩაწ. — 236) [გრემის]ხევი, ა. გოძიაშვილის თქმით ჩაწ. 1882 წ. — 237—238) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 239) ხევი, მიხ. ჩქარეულის თქმით ჩაწ. 1888 წ.—240) ხევი, ჩაწ. 1870 წ.— 241) ქართლი, ვ. ჯაქანოვის ჩაწ. — 242) ხევი, არაფეთელი ბურდულის თქმით ჩაწ. 1871 წ.; ვარიანტი: უთარილო. — 243) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ.— 244) კახ., ნ. ანდრონიკაშვილის ჩაწ. 1868 წ.; ვარიანტი: [გრემის]ხევი, ვფრ. გოძიაშვილის ჩაწ. 1882 წ.:

იარე, ქალო, წავიდეთ სიმინდის სათოხნელადა,
ლოყები დაგწითლებია ბიჭების საოცნელადა.

— 245) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 246) უთარილო. — 247) ქუთ. მაზ., ს. პატარა ჭხაიში, ი. ცაგარეიშვილის თქმით ჩაწ. მ. ლეჟავას მიერ. — 248—249) თიანეთი, ვ. ნამორაძის ჩაწ. 1883 წ. — 250) ლეჩხ. მაზ., ა. გოლეთიანის ჩაწ. — 251) ქუთ. მაზ., ს. ივანდიდი, ს. მაკარაძის ჩაწ. — 252) ქუთ. მაზ., „შემკრებელი მეც ვიყო“. — 253—258) სენაკ. მაზ., დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. ამ ლექსს მღეროდნენ იქ თოხნის დროს და დღესასწაულ დღეებშიც. — 259) გურულო ნადური, ჩაწ. 1871 წ. დ. ბარნაბიშვილის მიერ (რომელიც აქ აღნიშნავს: „ეს ლექსი დაწერა თვით გურულმა მომღერალმა“). — 260) ნადურის ლექსი, სენაკ. მაზ., ს. კლდედამართი, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 261) ნადურის ლექსი, ქუთ. მაზ., სამს. ყიფიანის ჩაწ. — 262) უთარილო. ვარიანტი: ს. იყალთოს ჩაწ. 1873 წ. ალ. მაყაშვილის მიერ:

ობლისა დედა ჩიოდა, შვილი მომიკლა მზემაო.

— არც მე მოკვალი, არც შენა, მინდორმა მოკლა გრძელმაო.

— 263—264) თიანეთი, გ. ნამორაძის ჩაწ. 1883 წ. — 265) კახ., ს. კაკაბეთი, ვ. ეფეთიმოვის ჩაწ. 1880 წ. — 266) თიანეთი, გ. ნამორაძის ჩაწ. 1883 წ.—267) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ., აგრეთვე: ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. და: ქართლი, მადამ ფონ დერ ნონეს ჩაწ. — 268—269) კახ., ს. ველისციხე, ი. სიღამონ-ერისთავის ჩაწ. — 270) ქიზ., ანაგა, ნინო ხირსელოვის თქმით ჩაწ. 1875 წ.— 271) თიანეთი, გ. ნამორაძის ჩაწ. 1883 წ.; ვარიანტი: კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ. (მეორე სტრ.: ...იკიდ შეგიტან ყანაში...). — 272) მისივე ჩაწ. იქვე. ვარიანტი: კახ., ს. ვაჩნაძიანი, ალ. ჯანდიერის ჩაწ. 1870 წ. (მეორე სტრ.: შეგიტან მტო-ვანაშია, თუ გასკრი, გავიჩნდებო). — 273) კახ. (უთარილო). — 274) კახ., ს. ევლისციხე, ი. სიღამონ-ერისთავის ჩაწ. — 275) კავკ., ს. ხუმელაგა, მღ. ნ. ბაქურაძის ჩაწ. 1887 წ., აგრეთვე: ა) ქართლი, ს. ნადარბაზევი, ს. ბასილოვის ჩაწ. 1871 წ. და ბ) მესხ., ს. უღე, ი. ბარიკალოვის ჩაწ. 1889 წ. — 276) უთარილო. — 277) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 278) უთარილო. — 279) კახ., ს. ველისციხე, ი. სიღამონ-ერისთავის ჩაწ. — 280) ხევი, ეფრ. გოძიაშვილის ჩაწ. 1882 წ. — 281) თიანეთი, გ. ნამორაძის ჩაწ. 1883 წ. — 282) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას. — 283) უთარილო. — 284—286) თიანეთი, გ. ნამორაძის ჩაწ. 1883 წ. — 287) კახ., ს. კაკაბეთი, ვ. ეფეთიმოვის ჩაწ. 1880 წ. — 288) ხევი, ალექსა გოძიაშვილის თქმით ჩაწ. 1882 წ., აგრეთვე: კავკ., ს. ხუმელაგა, მღ. ნ. ბაქურაძის ჩაწ. 1887 წ. 289—290) კახ., ს. ველისციხე, ი. სიღამონ-ერისთავის ჩაწ. — 291) კახ., ს. კაკაბეთი, ვ. ეფეთიმოვის ჩაწ. 1870 წ.; ხევი, ეფრ. გოძიაშვილის ჩაწ. 1882 წ.; იქვე პაულე ლუდუშაურის ჩაწ. (აქ მეორე სტრ.: შიგ სურვილი ჩაგვიოთესა...); იქვე ოლგა ყაზბეგის ჩაწ. 1869 წ.; კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ.; კავკ., ს. ხუმელაგა, მღ. ნ. ბაქურაძის ჩაწ. 1887 წ. (მესამე სტრ. მარტო ამ უყანასკნელშია). — 292) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 293) ხევი, ეფრ. გოძიაშვილის ჩაწ. 1882 წ.; ვარიანტი: ქართლი, ს. ნადარბაზევი, ს. ბასილოვის ჩაწ. 1871 წ. (აქ იწყება: გეყურებოდეთ, სოფელო...). — 294) იქვე მიხ. ჩქარეულის ჩაწ. 1888 წ. — 295—296) თიანეთი, გ. ნამორაძის ჩაწ. 1883 წ. — 297) კახ., ს. ვაჩნაძიანი, ალ. ჯანდიერის ჩაწ. 1870 წ. — 298) კახ., ს. ველისციხე, ი. სიღამონ-ერისთავის ჩაწ., — 299) ხევი, ეფრ. გოძიაშვილის ჩაწ. 1882 წ. — 300) იქვე, მისივე ჩაწ.; ვარიანტი: კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ.:

ქალი არკვედა ხორბალსა...

სიცილი გამოუჩენდა მარგალიტისა კბილსაო.

— 301) შორაპ. მახ., „შემკრებელი მეც ვიყო“. ვარიანტები: ა) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ. (აქ მარტო პირველი ორი სტრ.) და (ასევე): ბ) ქართლი, ს. ნადარბაზევი, ს. ბასილოვის ჩაწ. 1871 წ. — 302) ხევი, ეფრ. გოძიაშვილის ჩაწ. 1882 წ., აგრეთვე: კავკ., ს. ხუმელაგა, მღ. ნ. ბაქურაძის ჩაწ. 1887 წ. (აქ მესამე სტრ.: გუშინ ხატის დღეობაში იმ ერთ ქალზე დამწყუდა გული). — 303 — 304) კახ., ს. ველისციხე, ი. სიღამონ-ერისთავის ჩაწ. — 305) უთარილო. — 306) კახ., ს. კაკაბეთი, ვ. ეფეთიმოვის ჩაწ. 1880 წ.—307) თიანეთი, გ. ნამორაძის ჩაწ. 1883 წ. — 308) მესხ., ს. უღე, ი. ბარიკალოვის ჩაწ. 1889 წ. — 309) კახ., ს. ველის-

ციხე, ი. სიღამონ-ერისთავის ჩაწ. (სხვაგან: შენ, ბიჭო, აზამბურელო...). — 310) კახ. (უთარილო). — 311) გრემისხევი, ალექსა გოძიაშვილის თქმით ჩაწ. 1884 წ. — 312) თიანეთი, გ. ნამორაძის ჩაწ. 1883 წ. — 313) მისივე ჩაწ. იქვე. — 314) მესხ., ს. უღე, ი. ბარიკალოვის ჩაწ. 1889 წ. — 315) თიანეთი, გ. ნამორაძის ჩაწ. 1883 წ., — 316) უთარილო. — 317) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 318) უთარილო. — 319) ხევი, ს. სტეფანწმინდა, გ. ჭამარჯიშვილის თქმით ჩაწ. 1881 წ. — 320) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 321) — გრემისხევი, ეფრ. გოძიაშვილის ჩაწ. 1882 წ. — 322) იქვე, ს. სტეფანწმინდა, ალუშკა შადურის თქმით ივ. შადურის ჩაწ. 1884 წ. — 323) გრემისხევი, ეფრ. გოძიაშვილის ჩაწ. 1882 წ. — 324) ქართლი, ვ. ჭაჭანოვის ჩაწ. — 325) ხევი, ეფრ. გოძიაშვილის ჩაწ. 1882 წ. — 326) ქართლი, ს. ქარელი, ა. როინაშვილის ჩაწ. 1869 წ. — 327) კავკ., ს. ხუმელაგა, ნ. ბაკურაძის ჩაწ. 1887 წ. — 328) თიანეთი, გ. ნამორაძის ჩაწ. 1883 წ. — 329) უთარილო. — 330) მცხეთელის თქმით ჩაწ. თბილისს 1863 წ. — 331—333) კახ., ს. ველისციხე, ი. სიღამონ-ერისთავის ჩაწ. — 334) კახ., ს. მანაი, ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 335) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას. — 336) ხევი (უთარილო). — 337) ქართლი, ვ. ჭაჭანოვის ჩაწ. — 338) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 339) ქართლი, იოს. ამირეჯიბის ჩაწ. 1870 წ. (ბესო ხამაგელაშვილის თქმით). — 340) უთარილო. — 341) მცხეთელის თქმით ჩაწ. თბილისს 1863 წ. — 342) ხეუსურ. (უთარილო). — 343) ქართლი, მადამ ფონ დერ ნონეს ჩაწ.; ვარიანტი: კახ. უთარილო (აქ მეორე სტრ.: მე მეუღლობას ვერ გიზამ, პატარა ბიჭი მქვიანო). — 344) გრემისხევი, ეფრ. გოძიაშვილის ჩაწ. 1882 წ. — 345) თიანეთი, გ. ნამორაძის ჩაწ. 1883 წ. — 346) კახ., ს. ველისციხე, ი. სიღამონ-ერისთავის ჩაწ. — 347) თიანეთი, გ. ნამორაძის ჩაწ. 1883 წ. — 348) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ.; კავკ., ს. ხუმელაგა, ნ. ბაკურაძის ჩაწ. 1887 წ.; აგრეთვე: მესხ., ს. უღე, ი. ბარიკალოვის ჩაწ. 1889 წ. — 349) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას. — 350) კახ., ს. ველისციხე, ი. სიღამონ-ერისთავის ჩაწ. — 351) მესხ., ს. უღე, ი. ბარიკალოვის ჩაწ. 1889 წ. — 352) თიანეთი, გ. ნამორაძის ჩაწ. 1883 წ.; ვარიანტი: ილ. ქვეკავაძის ჩაწ. 1871 წ.:

შენი ქირიმე, გუთანო, შენი მა მრუდი ყელისა,

სადილს მაკმევე და სამხარსა, მოტანა იცი წველისა.

— 353) ქართლი, ს. ქვიშხეთი, მაქსიმე გაბრელის თქმით ჩაწ. 1902 წ. — 354) თიანეთი, გ. ნამორაძის ჩაწ. 1883 წ. — 355) გრემისხევი, ეფრ. გოძიაშვილის ჩაწ. 1882 წ. — 356) თიანეთი, გ. ნამორაძის ჩაწ. 1883 წ. — 357) კავკ., ს. ხუმელაგა, ნ. ბაკურაძის ჩაწ. 1887 წ. — 358) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 359) ქიზ., ანავა, ნინო ხირსელოვის თქმით ჩაწ. 1875 წ. — 360) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 361) მისივე ჩაწ. იქვე. ვარიანტი: ილ. ქვეკავაძის ჩაწ. 1871 წ.:

ამაღამდელი ღამეო, ნუ გათენდები მალეო,

ეხებევი ბროლისა ყელსა, ველარ ვიპოვი ხეაღეო.

— 362—364) იქვე, მისივე ჩაწ. 1871 წ. — 365) უთარილო, აგრეთვე: ქართლი, მადამ ფონ დერ ნონეს ჩაწ. (: ...ლოგინში ტიტველა) და: კახ. ს. კაკაბეთი, ვ. ეფთვიმოვის ჩაწ. 1880 წ. (გოგო, შენ კი ჩაგიგორდი ქვეშაგებში ტიტველა). — 366) ხევი (უთარილო), აგრეთვე: იქვე, ოლგა ყაზბეგის ჩაწ. 1869 წ.; კახ., ლ. ჩერქეზიშვილი-

ღის ჩაწ. 1871 წ. (აქ მეორე სტრ.: სიზმარში მომავონდები, წამოვღებები და ვტი-
როი). — 367) ქართლი, იოს. ამირჯიხის ჩაწ. 1870 წ., აგრეთვე: მესხ., ს. ხიზა-
ბაერა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. (მარტო აქ არის მესამე სტრიქონი). — 368) კახ.,
ს. კაკაბეთი, ვ. ეფეთიშვილის ჩაწ. 1880 წ. — 369) ქართლი, ვ. ჯაჭანოის ჩაწ. —
370) მესხ., ს. ხიზაბაერა, სტ. ტატურაშვილის თქმით ჩაწ. ი. ალხაზიშვილის მიერ
1888 წ. — 371) კავკ., ს. ხუმელაგა, ნ. ბაქურაძის ჩაწ. 1887 წ., აგრეთვე: ქართ-
ლი, ვ. ჯაჭანოის ჩაწ. (აქ: წმინდა გიორგი კლდისაო... გადმომქტერელო...). —
372) უთარლო. — 373—382) მესხ., ს. ხიზაბაერა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ.—383)
მისივე ჩაწ. იქვე. ვარიანტი: ქართლი, ს. კოლა, სოფ. პაპიაშვილის თქმით ჩაწ.
ეკ. გაბაშვილის მიერ 1887 წ.:

გამხიარულდი, ბუხარო, გულჩათხრობილი ნუ ხარო,
ეუბნება შეილი მამას: დაბერდი, ჩემთან ნუ ხარო.

— 384—391) მესხ., ს. ხიზაბაერა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. — 392) აქარა, ჩაწ.
1890 წ. — 393) ხახმატელი ფშაველა ალუდაურის თქმით ჩაწ. 1883 წ. — 394)
კავკ., ს. ხუმელაგა, მლ. ნ. ბაქურაძის ჩაწ. 1887 წ., აგრეთვე: ნინო ბარათოვის ჩაწ.
ს. მარაბდას. — 395) კახ., ს. კაკაბეთი, ვ. ეფეთიშვილის ჩაწ. 1880 წ. — 396) ნი-
ნო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას. — 397) რაქა, სვ. ბოქორიშვილის ჩაწ. 1894 წ.
— 398) ქართლი, ს. კოლა, სოფ. პაპიაშვილის თქმით ჩაწ. ეკ. გაბაშვილის მიერ 1887 წ.
— 399) აზარფეშაზე წაწერაილი 1837 წლისა. 400) ხეი, მიხ. ჩქარეულის თქმით
ჩაწ. 1888 წ. — 401) იქვე, პავლე ლუღუშაურის ჩაწ. — 402) ქუთ. მახ., ს. ფარ-
ცხანაყანები, მ. ფხაკაძის ჩაწ. — 403) ქართლი, მადამ ფონ დერ ნონეს ჩაწ. 404 —
410) მესხ., ს. ხიზაბაერა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. (№ 404-ის ვარიანტი: ს. უღე,
ივ. ბარიკალოვის ჩაწ. 1889 წ.) — 411—426) მესხ., ს. ხიზაბაერა, ვინმე მესხის
ჩაწ. 1884 წ. (№ 425-ის ვარიანტი: კახ., უთარლო. აქ: ...შუა გზას ენახე გაქე-
დილი... ზედ მივაყარე ქვა ყრილი). — 427) მისივე ჩაწ. იქვე. ვარიანტი: ჩაწ.
იქვე ი. ლაზარაშვილის მიერ:

ეს რა ნახა ჩემმა თვალმა, ყინულის კაბას ჰკერამდა,
ფიფქსა უღებდა სარჩულად და ნემსის ყურწით სწევრავდა.

— 428—441) მისივე ჩაწ. იქვე. — 442) მისივე ჩაწ. იქვე. ვარიანტი: ხეი. ეფრ.
გოძიაშვილის ჩაწ. 1882 წ.:

დაეხსენ ცუდსა პეპელას, გაგიფრინდება, წაგივია,
არა რას ხორცი გახორცებს, ტყავიც ცალ ფულათ გაგივია.

— 443) მისივე ჩაწ. იქვე. — 444) მისივე ჩაწ. იქვე. ვარიანტი: იქვე, იაკ. ლაზა-
რაშვილის ჩაწ. — 445—447) მესხ., ს. ხიზაბაერა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. —
448) მისივე ჩაწ. იქვე, აგრეთვე: ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას (აქ: ...მალა
ღუშეთის მთისასა). — 449) მისივე ჩაწ. იქვე, აგრეთვე: ჩაწ. იქვე ი. ლაზარაშვილის
მიერ. აქ მეორე სტრიქონიდან:

ზღვასა ვხნამ, ქვიშას დაეთსავ, ხმელეთზე დაიქერ თევზსა,
ყინულზე კალს გავლენწავ და მორევეში ჩაყერი თევზსა.

— 450—451) მისივე ჩაწ. იქვე. — 452—453) მისივე ჩაწ. იქვე. — 454) მისივე
ჩაწ. იქვე: აგრეთვე: კახ., შაქრო ბილანიშვილის თქმით ჩაწ. 1901 წ. (: ... ტა-

ღას უშველის ნანობა). — 455—456) მისივე ჩაწ. იქვე. — 457) ქართლი, მაღამ ფონ დერ ნონეს ჩაწ. — 458) გურიაში ჩაწ. — 459) ქართლი, მაღამ ფონ დერ ნონეს ჩაწ. — 460—466) მესხ., ს. ზიზაბაერა, ვინმე მესხის ჩაწ. — 467) მესხ., ს. უდე, ი. ბარკალოვის ჩაწ. 1889 წ. — 468) უთარილო; ვარიანტი (შეიცავს პირველ ორ სტრიქონს): ს. მლეთს ჩაწ. 1876 წ. ხატობაში. — 469) ხევი, ჩაწ. 1876 წ. — 470) იქვე, მიხ. ჩქარეულის ჩაწ. 1888 წ. — 471) იქვე ჩაწ. 1876 წ. — 472) იქვე, მიხ. ჩქარეულის ჩაწ. 1888 წ., აგრეთვე: იქვე, გ. ყამარჯიშვილის თქმით ჩაწ. 1881 წ. — 473) კახ., ს. კაკაბეთი, ვ. ფეთიშვილის ჩაწ. 1880 წ.; ვარიანტი: იქვე ჩაწ. (უთარილო). — 474) ხელთუბნელი დედაკაცის თქმით ჩაწ. თბილისს 1868 წ. ვ. თუმანიშვილის მიერ. — 475—482) მესხ., ს. ზიზაბაერა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. — 483) სენაკ. მაზ., დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. (მღეროდნენ წირვის შემდეგ). — 484) იქვე, მისივე ჩაწ. — 485) ქუთ. მაზ., ე. მაქარაძის ჩაწ. — 486—487) ლეჩხ. მაზ. [სოფ. ნაკურალეში], ა. გოლეთიანის ჩაწ. — 488—489) მისივე ჩაწ. იქვე. — 490) მესხ., ს. ზიზაბაერა, ი. ლაზარაშვილის ჩაწ. — 491) ქართლი, ჩაწ. 1863 წ. — 492) ლეჩხ. მაზ., ა. გოლეთიანის ჩაწ. — 493) რაქა, ს. ძირაგეული, სვიმ. ბოქორიშვილის ჩაწ. 1894 წ. — 494) ზემო-რაქა, ს. საკაო, გოგია ინატაშვილის თქმით ჩაწ. ბ. ჭაფარიძის მიერ 1875 წ.; ვარიანტი: უთარილო (აკლია). — 495) ლეჩხ. მაზ., ანტ. გოლეთიანის ჩაწ.; ვარიანტები: ა) პ. მირიანაშვილის ჩაწ. (იმერ.) 1888 წ.; ბ) გურია, ს. მამათი, გ. დ. შარაშიძის ჩაწ. 1874 წ. — 496) ხევი, ქალების ფერხულის სიმღერა, ჩაწ. 1871 წ. — 497) რაქა, სვიმ. ბოქორიშვილის ჩაწ. 1894 წ., აგრეთვე პ. მირიანაშვილის ჩაწ. 1888 წ. და სპ. აბესალაშვილის ჩაწ. რაქაში 1871 წ. — 498) ზემო-რაქა, გოგია ინატაშვილის თქმით ჩაწ. ბ. ჭაფარიძის მიერ 1875 წ.; ვარიანტი: ზუგდ. მაზ., მიქელაძის ჩაწ. (ნაწყევ.) — 499) სენაკ. მაზ., ა. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 500) კახ., გრემელის თქმით ჩაწ. ს. ენისელს 1863 წ.; ვარიანტი: მცხეთელის თქმით ჩაწ. თბილისს 1863 წ.; მთავარი განსხვავება: მეოთხე სტრიქონის შემდეგ:

საღამომ მელეები მოვლენ, კუდით კალოსა გვიანო,
 დათვი წისკვილში გავგზავნოთ, პურსაც ხო დაგვიფუციანო,
 გერიტი ახურებს თონესა, ტრედნი ხო ამოჰყრიანო,
 გერიტი მცაშიაც გავგზავნოთ, ფრინველს დაჰპატიყიანო,
 შოშიას სიმღერისათუენ შუაში ჩაისვიანო,
 ბულბულსა სიგალობისთვის გვერღებდა მოუსვიანო და სხვ.

501) კახ., ნ. ანდრონიკაშვილის ჩაწ. 1868 წ.; ა. ბერიკაშვილის თქმით ჩაწ. ს. ვაჩნაძის მიერ 1872 წ.; ნინო ვაჩნაძის თქმით ჩაწ. ს. ბაკურციხეს 1875 წ.; ქართლი, მაღამ ფონ დერ ნონეს ჩაწ.; ვარიანტები: ორი უთარილო და მესამე 1877 წ. ს. სტეფანწმინდას ჩაწ. სოლ. ფიცხელაურის მიერ. — 502) ქართლი, ს. ქარელი, ა. როინაშვილის ჩაწ. 1869 წელს. ვარიანტები: ა) მცხეთელის თქმით ჩაწ. თბილისს 1863 წ.; ბ) ქართლი, მაღამ ფონ დერ ნონეს ჩაწ.; გ) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას; დ) კახ., ა. ბერიკაშვილის თქმით ჩაწ. 1872 წ. აქ ეს ლექსი რწყვილზეა ნათქვამი:

შულადამისა ხანსაო რწყვილმა მიქბინა მხარსაო,
 ავდექ, სანთელი ავანთე, გამოუდექი კვალსაო, და სხვ.

— 503) ქართლი, მაღამ ფონ დერ ნონეს ჩაწ. — 504) მესხ., ს. უღე, ი. ბარკალოვის ჩაწ. 1889 წ. — 505) კახ. (უთარილო). ვარიანტი: ქართლი, ჩაწ. 1864 წ. — 506) იმერ., პ. შირიანაშვილის ჩაწ. — 507) კახ. (უთარილო). — 508) ხევი, ს. სტეფანწმინდა, ჩაწ. 1870 წ. (დაახლ). ვარიანტი: ანაგა-მალარო, ნინო ხირსელოვის თქმით ჩაწ. ღოდაევის მიერ 1875 წ. — 509) ხევი, ჩაწ. 1871 წ.; ვარიანტები: ა) მესხ., ს. ხიზაბავრა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. (შეიცავს პირველ სამ სტრიქონს; მეორე სტრ.: ქუთაისს ხეზედ შემოქდა...); ბ) სენაკ. მაზ., ს. გოტიანეთი, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 510) კახ., ნ. ანდრონიკაშვილის ჩაწ. 1868 წ.; ვარიანტი: ანაგა-მალარო, მარიამ მანუუევის თქმით ჩაწ. ღოდაევის მიერ 1875 წ. — 511) რაკა. ს. ქორთა, ჩაწ. 1871 წ. — 512) კახ., ს. ვარნაძიანი, ალექსი ბერიკაშვილის თქმით ჩაწ. 1872 წ.; ვარიანტები: ა) უთარილო; ბ) კახ., ს. ვარნაძიანი, ანასტ. პაპუნაშვილის თქმით ჩაწ.; გ) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას; დ) კახ. ჩაწ. (უთარილო). ვარიანტები — ყველა — ნაწყვეტს წარმოადგენს. — 513) უთარილო. — 514) კავკ., ს. ხუმელაგა, ველ. ნ. ბაქურაძის ჩაწ. 1887 წ.; ვარიანტები: ორი (უთარილო). — 515) კახ., ნ. ანდრონიკაშვილის ჩაწ. 1868 წ.; ვარიანტი: მესხ., ს. ხიზაბავრა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. — 516) იქვე ჩაწ. სტ. ტატურაშვილის თქმით ილ. ალხაზიშვილის მიერ 1888 წ. — 517) იმერ., პ. შირიანაშვილის ჩაწ. 1888 წ. 518) კახ. ჩაწ.: ა) უთარილო და ბ) ლ. ჩერკეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 519) კახ. (უთარილო). — 520) თუშ., ჩაწ. 1863 წ. (ს. ენსიესლ). — 521) უთარილო. — 522) ჩაწ. 1864 წ. — 523—525) ჩაწ. თბილისს 1859—1861 წ. — 526—531) სვანეთში ჩაწ. ბეს. ნიყარაძის მიერ 1875 წ.) № 526 და 530-ის განსახვევებულო ვარიანტები დაბეჭდილია: პირველის — Сборн. матер. для опис. местн. и плем. Кавк., ტ. XXXI, გვ. 2—4, მეორის—იქვე, გვ. 40—42 და ეგნ. გაბლიანის „ძველსა და ახალს სვანეთში“. გვ. 211—213. — 532) იქვე ჩაწ. (უთარილო). — 533—535) იქვე ჩაწ. გაბრ. ნიყარაძის მიერ 1871 წ. (№ 534-ის განსახვევებულო ვარიანტი დაბეჭდილი აქვს ეგნ. გაბლიანს „ძველსა და ახალს სვანეთში“, გვ. 205. — 536—538) იქვე ჩაწ. სპირ. ვაწაძის მიერ 1871 წ. (№ 538-ის ვარიანტი დაბეჭდილია Сборн. мат., ტ. XXXI, გვ. 28—30). — 539—540) იქვე ჩაწ. ბეს. ნიყარაძის მიერ 1875 წ. (№ 539-ს რაოდენადმე ჰგავს დაბეჭდილი „მახაშარე ყუიონარე“, Сборн. мат., ტ. XXXI, გვ. 20—22). № 540 ვარიანტია № 538-ისა. მისი განსახვევებულო ვარიანტი დაბეჭდილია Сборн. мат., ტ. XXXI, გვ. 28—30). — 541) გიორგი დაღეშეკელიანის ჩაწ. ს. ეცერში და თარგმანი, მისი კარნახით დაწერილი პ. უმიკაშვილის მიერ (თარიღი არა აქვს). ამის მოკლე ვარიანტი დაბეჭდილია Сборн. мат., ტ. XXXI, გვ. 36—38 და (უფრო ვრცელი) ეგნ. გაბლიანის „ძველს და ახალს სვანეთში“, გვ. 209—211), — 542) ქართლი, ს. ქარელი, ა. როინაშვილის ჩაწ. 1868 წ.; ვარიანტი: მესხ., ს. ხიზაბავრა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ.:

ასპინძას მეზობლის ქალსა სამიჯნუროდ მოევიდე,
 დამიბრუნა, ასრე მითხრა: „ვეყო, რას გარდამევიდე,
 წადი მთასა, თივა თიბე, სარჩო-ყოფას მოევიდე,
 ჩემი თავი თუ არ დაგრჩეს, უკეთესს სხვას მოევიდე!“

— 543) ხევი (უთარილო); კახ., ს. კაკაბეთი, ე. ეფეთიშვილის ჩაწ. 1880 წ. (: ...რა თავს იზვიადებ, ქალო!); ანაგა-მალარო, ნინო ხირსელოვის თქმით ჩაწ. ღოდაევის

მიერ 1876 წ. (: ...თავიც მიიწონო, ქალო). — 544) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 545) მცხეთელის თქმით ჩაწ. თბილისს 1863 წ. — 546) კავკ., ს. ხუმელაგა, ნ. ბაქურაძის ჩაწ. 1887 წ. — 547) ქართლი, ე. ჭაჭანოვის ჩაწ. (უთარილო). — 548) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 549) ქიზ., ანაგა, ნინო ხირსელოვის თქმით ჩაწ. 1875 წ. — 550) ხევი, ს. სტეფანწმინდა, ოლგა ყაზბეგის ჩაწ. 1875 წ. — 551) მესხ., ს. ხიზაბაგრა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ.; — 552) ქართლი, იოს. ამირეჯიბის ჩაწ. 1870 წ. — 553) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას. ვარიანტი: ა) კახ., ნ. ანდრონიკაშვილის ჩაწ. 1868 წ.; ბ) ქართლი, იოს. ამირეჯიბის ჩაწ. 1870 წ.; გ) ქიზ., ანაგა, ნინო ხირსელოვის თქმით ჩაწ. 1875 წ. (აქ ყველაში მესამე სტრ.: თავი ვთხოვე და არ მაძეა...); დ) კავკ., ს. ხუმელაგა, ნ. ბაქურაძის ჩაწ. 1887 წ.; ე) ქართლი, მადამ ფონ დეარ ნონეს ჩაწ.; ვ) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ.; ზ) ქართლი, ს. ნადარბაზევი. ს. ბასილოვის ჩაწ. 1871 წ. (აქ ყველაში მესამე სტრ. ერთი ვთხოვე და არ მაძეა...; უკანასკნელში, გარდა ამისა, მეორე სტრიქონი: თავით ედგა ოქროს ვაშლი...). — 554) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას. — 555) კავკ., ს. ხუმელაგა, ნ. ბაქურაძის ჩაწ. 1887 წ. — 556) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ.; ვარიანტი: მისივე ჩაწ.:

სამუქანთ თინიო გამოკრული დილიაო,
 ბოსტანში[ა] გადასულს[ა] ბალ ქვეშ დაუძინაო,
 კაქატელი ზედ მიჰყვია, ვით ზაფხულის რწყილიაო;
 ვადმობრუნდი, თინიო, ნუ ხარ ასეთი ძვირიაო.

— 557) მისივე ჩაწ. იქვე 1871 წ. — 558) ქუთ. მაზ., გ. ფხაკაძის ჩაწ. — 559) მესხ., ს. ხიზაბაგრა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. — 560) იქვე ჩაწ. ი. ლაზარაშვილის მიერ. — 561) უთარილო; ვარიანტი: ქიზ., ანაგა, ნინო ხირსელოვის თქმით ჩაწ. 1875 წ.:

წინამხარში გავიხედე, შემოსულა ქერები,
 წითელკაბა დავიკირე, ვაშლევიწე ხელები.

— 562) ქართლი, ს. კოდა, სოფ. პაპიაშვილის თქმით ჩაწ. 1887 წ. ეკ. გაბაშვილის მიერ. — 563) მესხ., ს. ხიზაბაგრა, ი. ლაზარაშვილის მიერ ჩაწ. — 564) ხევი, ს. სტეფანწმინდა, ოლგა ყაზბეგის ჩაწ. 1875 წ.; ვარიანტი: ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას (აქ მეორე სტრ.: ეგ რა ჩენი ბრალოა, ქალ, შენი ქმარი ბრუნდობდა). — 565) ქართლი, იოს. ამირეჯიბის ჩაწ. 1870 წ.; ვარიანტი: ს. ენისელს ჩაწ. 1863 წ. (აქ მეორე სტრ.: გოგო და ბიჭი დალივა...). — 566) ქართლი, ს. კოდა, სოფ. პაპიაშვილის თქმით ჩაწ. 1887 წ. ეკ. გაბაშვილის მიერ. — 567) შორაპ. მაზ., „შემკერებელი მეც ვიყო“. — 568) მესხ., ს. ხიზაბაგრა, ი. ალხაზიშვილის ჩაწ. სტ. ტატურაშვილის თქმით 1888 წ. — 569) იქვე, ს. უდე, ი. ბარიალოვის ჩაწ. 1889 წ. — 570) ბონი, ბ. რატინაის ჩაწ. 1882 წ. — 571) კახ., ს. ველისციხე, ი. სიღამონერისთავის ჩაწ. — 572) აპარა, ჩურუქსუ [ქობულეთი], ჩაწ. 1890 წ. — 573) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას. ვარიანტი: კახ., უთარილო (:შიგნიდან გამოძახოდა: ბიჭო, არ დავებრჩევები). — 574) კავკ., ს. ხუმელაგა, ნ. ბაქურაძის ჩაწ. 1887 წ. — 575) ხევი (უთარილო). — 576) საგარეჯოში ჩაწ. (უთარილო). — 577) კახ., ა. ანდრონიკაშვილის ჩაწ. 1868 წ. — 578) კახ. (უთარილო). — 579) მესხ., ს. ხიზაბაგრა, სტ. ტატურაშვილის თქმით ჩაწ. ი. ალხაზიშვილის მიერ 1888 წ. —

580) ხევი, მიხ. ჩქარეულის ჩაწ.; ვარიანტი: კავკ., ს. ხუმელაგა, ნ. ბაკურაძის ჩაწ. 1887 წ.:

ქალო ირინეო, გვერდიო ჩაშოგარბინეო,
მაჯაში ხელი წაგაეღე, ვერ გინახე სირბილეო.

— 581—583) იქვე, მისივე ჩაწ. — 584) ხევი (უთარილო). — 585) კახ., ს. ენისელს ჩაწ. 1863 წ. — 586) ქიზ., ანაგა, ნინო ხირსელოვის თქმით ჩაწ. 1875 წ. — 587) [ქართლი, გრემის] ხევი, ალექსა გომიაშვილის თქმით ჩაწ. 1882 წ. — 588) ქართლი, ს. ნადარბაზევი, ს. ბასილოვის ჩაწ. 1871 წ.—589) ხონი, ბ. რატინის ჩაწ. 1882 წ. — 590) ხევსურ., გოგოლაურის თქმით ჩაწ. (უთარილო). — 591) მესხ., ს. ხიზაბაგრა, ი. ლაზარაშვილის ჩაწ. — 592) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდს. ვარიანტები: ა) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. (: ...ნარინჯის ფერათ გამოდის); ბ) კახ. (უთარილო; მეორე სტრ.: შიგა ზის ქალი ლამაზი...). — 593) ქართლი, იოს. ამირჯიხის ჩაწ. 1870 წ., აგრეთვე: მცხეთელის თქმით ჩაწ. თბილისს 1863 წ.; ვარიანტები: ა) ქართლი, მადამ ფონ დერ ჩონეს ჩაწ. (მესამე სტრ.: ერთია ლოყაწითელი...); ბ) ს. ნადარბაზევი, ს. ბასილოვის ჩაწ. 1871 წ. (მესამე სტრ.: ერთია ლოყაწითელი, მეორე შეგვეგრძანია); გ) აჭარა, ჩურუქსუ, ჩაწ. 1890 წ. (მარტო პირველი ორი სტრ.). — 594) კავკ., ს. ხუმელაგა, ნ. ბაკურაძის ჩაწ. 1887 წ. — 595) მესხ., ს. ხიზაბაგრა, ი. ლაზარაშვილის ჩაწ. — 596) აჭარა, ჩურუქსუ, ჩაწ. 1890 წ. — 597) ხევი, ს. სტეფანწმინდა, ოლაგა ყაზბეგის ჩაწ. 1875 წ.; ვარიანტი: კახ., ნ. ანდრონიკაშვილის ჩაწ. 1868 წ. (მეორე სტრ.: მთას იქით ჩემი მიჯნური სხვა ბიქსა გაღუხვეენია). — 598) ხევი, მიხ. ჩქარეულის თქმით ჩაწ. (უთარილო). — 599) ხევი (უთარილო). — 600) უთარილო. — 601) შორაპ. მაზ., „შემკრებელი მეც ვიყო“. — 602—603) კახ., ს. მანავი, ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 604) ქართლი, ს. კოდა, სოფ. პაპიაშვილის თქმით ჩაწ. 1887 წ. ეკ. გაბაშვილის მიერ. — 605) ხევი მიხ. ჩქარეულის თქმით ჩაწ. (უთარილო). — 606) მესხ., ს. ხიზაბაგრა, ი. ლაზარაშვილის ჩაწ. — 607) ილ. ქაეკავაძის ჩაწ. 1871 წ., აგრეთვე: კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ.; ვარიანტები: ა) ქართლი, იოს. ამირჯიხის ჩაწ. 1870 წ. (პირვე. სტრ.: ვაი თუ მოვეკდე მუხის ძირს, ფურცელი დამედინოს); ბ) მესხ., ს. უღე, ი. ბარიკალოვის ჩაწ. 1889 წ.:

ვამე თუ მოვეკდე ხის ძირსო, ფოთოლი დამეფინოსო,
მოვიდეს ქალი ლამაზი, თვალ კრემლი დამეფინოსო,
სამარემდინ თან წამომყევს, ქაქეთი მიწა მომაყაროსო,
ჩემი ქორჩის მონაგლეჯი დამწეარ გულზე დაიყაროსო.

— 608) კახ. (უთარილო). — 609) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. — 610) ქართლი, ს. კოდა, სოფიო პაპიაშვილის თქმით ჩაწ. 1887 წ. ეკ. გაბაშვილის მიერ. ვარიანტი: ქართლი, იოს. ამირჯიხის ჩაწ. 1870 წ. (: ...კლავზედა შვიდი დღე-ღამე მაძინა). — 611) კახ., ს. კაკაბეთი, ვ. ეფთვიშვილის ჩაწ. 1880 წ.—612) ბაკურციხე, ნინო ვარნაძის თქმით ჩაწ. 1875 წ. — 613) კახ., ს. ველისციხე, ი. სიღამონ-ერისთავის ჩაწ. — 614) ს. სალზინო, თ. ნადირაძის ჩაწ. — 615) ქართლი, მადამ ფონ დერ ნონეს ჩაწ. — 616) ქართლი, ს. ქარელი, ა. როინიშვილის ჩაწ. 1869 წ. — 617) შორაპ. მაზ., „შემკრებელი მეც ვიყო“. — 618) ხევი, ს. სტეფანწმინდა, სოლ. ფტახელაურის ჩაწ. 1877 წ. — 619) შორაპ. მაზ., „შემკრებელი მეც ვიყო“. — 620) ხევი

სურ., ხახმატელის თქმით ჩაწ. [1870 წ.].—621) კახ., ნ. ანდრონიკაშვილის ჩაწ. 1868 წ. — 622) ქუთ. მაზ., ს. ივანდიდი, ლ. ტაბიძის თქმით ჩაწ. ე. მაქარაძის მიერ. — 623) კახ., ს. ველისციხე, ი. სიღამონ-ერისთავის ჩაწ. — 624) ხონი (უთარბლო). — 625) მესხ., ს. უდე, ი. ბარიალოვის ჩაწ. 1889 წ. — 626) კახ., ს. ველისციხე, ი. სიღამონ-ერისთავის ჩაწ.; ვარიანტი: ქართლი, იოს. ამირეჯიბის ჩაწ. 1870 წ.:

ემაყურათ წაეელ კახეთს, ლეკს დეეგო ჩემთვის მახე,
იქ დავკარგე საყვარელი, ვიტირე და ვივავლახე.

— 627) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას. — 628) ხევი, არაფთეული ბურღულის თქმით ჩაწ. 1871 წ.—629) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ.; ვარიანტი: კახ. (უთარბლო):

ადე ბიკო ზაქარიაჲ, გარეთ გადი, რა ქარია.

— ბატონო, არც ქარია [და არც ავღარი], არც ღარია,

ქვეშ მიმინო, ზედან ქორი, თეთრი ჩადრი აფარია.

— 630) კავკ., ს. ხუმელაგა, ნ. ბაკურაძის ჩაწ. 1887 წ. — 631) კახ. (უთარბლო). — 632) ქართლი, ჩაწ. 1863 წ., აგრეთვე: ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას. — 633) ქართლი, ს. კოდა, სოფ. პაპიაშვილის თქმით ჩაწ. 1887 წ. ეკ. გაბაშვილის მიერ. — 634) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 635) მესხ., ს. უდე, თ. ბარიალოვის ჩაწ. 1889 წ. — 636) კახ., ს. ველისციხე, ი. სიღამონ-ერისთავის ჩაწ. — 637) შორაბ. მაზ., ე. ვეფხეაძის ჩაწ. — 638) კახ., ს. ველისციხე, ი. სიღამონ-ერისთავის ჩაწ. — 639) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას. — 640) კახ., ს. ენისელს ჩაწ. 1863 წ. — 641) მესხ., ს. ხიზაბავრა, ი. ლაზარაშვილის ჩაწ. — 642) აქარა, ჩურუქსუ, ჩაწ. 1890 წ. — 643) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. — 644) კავკ., ს. ხუმელაგა. ნ. ბაკურაძის ჩაწ. 1887 წ. — 645) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას. — 646) ხევი, ს. სტეფანწმინდა, სია გიგაურის თქმით სიმ. გიგაურის ჩაწ. 1890 წ.; ვარიანტი: იქვე ჩაწ. უთარბლო (:... ვაიმე თეძო და ბარკალი... მე დამწვეს ალაღმართალი). — 647) იმერ., ა. გორგაძის ჩაწ. — 648) მცხეთელის თქმით ჩაწ. თბილისს 1863 წ. 649) კახ., ს. ველისციხე, ი. სიღამონ-ერისთავის ჩაწ. — 650) აქარა, ხუტუბანი, ჩაწ. 1890 წ. — 651) [გრემის]ხევი, ეფრ. გოძიაშვილის ჩაწ. 1882 წ. — 652) მესხ., ს. ხიზაბავრა, ი. ლაზარაშვილის ჩაწ. — 653) გორელი დედაკაცის თქმით ჩაწ. თბილისს 1868 წ. გ. თუმანიშვილის მიერ. — 654) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას. — 655) ფშავ., ფშაველის თქმით ჩაწ. ფასანაურს 1870 წ. — 656) ხევი, ხახმატელის თქმით ჩაწ. 1870 წ. — 657) კავკ., ს. ხუმელაგა, ნ. ბაკურაძის ჩაწ. 1887 წ.—658) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას.—659) ქართლი, იოს. ამირეჯიბის ჩაწ. 1870 წ.; ვარიანტები: ა) რაჭა, გ. მინდელის ჩაწ.; ბ) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას (ორივეში: ...ხელმუღებელმა ინითა). — 660) იქვე მისივე ჩაწ.; ვარიანტი: მესხ., ს. ხიზაბავრა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ.:

შავარდენი გაღმოფრინდა აბრეშუმის ბუღითგანა,
ერთმან ვაშლი შემომტყორცნა, ამოიღო უბოთგანა,
სთქვა: „ეს ჩემ მაგიერ გქონდეს, არ გარღმიგლო გუღითგანა“.

— 661) მესხ., ს. ხიზაბავრა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. — 662) ხევი (უთარბლო). ვარიანტი: კახ. (უთარბლო):

შეუტეე მწყერსა, შეხტა მუხის წვერსა;
ქალი მიქნევს ხელსა: „აქ ჩამოდი ჩვენსა,
ძირ დაგიგებ ხალიჩასა, ზედ მოგიტოლი ყველსა,
დავლევ და დაგაღვივებ [.... „აქლაი].

— 663) ქართლი, იოს. ამირეჯიბის ჩაწ. 1870 წ.; ვარიანტი: ა. ნ. ფერაძის ჩაწ.— 1871 წ. (შეორე სტრ.: საქმე რომ აღარა გქონდეს, ჩამოირბენდე ჩვენსაო). — 664) ხევი (უთარილო); ვარიანტი: კახ. (უთარილო).

ქალო, ქალო კისკისავ, ჩამოჯდები წყლის პირსა,
ბიკვები ჩამოივლიან, ჩაგამტვრევენ ცხვირ-პირსა.

— 665) ლეჩხ. მაზ., [ნაკურალეში,] ა. გოლეთიანის ჩაწ. — 666) ქუთ. მაზ., ს. ივანდიდი, ე. მაკარაძის ჩაწ.; აგრეთვე: შორაპ. მაზ., „შემკრებელი მეც ვიყო“ — 667) ქართლი, ს. კოდა, სოფ. პაპიაშვილის თქმით ჩაწ. 1887 წ. ვ. გაბაშვილის მიერ. ვარიანტი: რაჭა, სვიმ. ბოკორიშვილის ჩაწ. 1894 წ.:

ქალო, ქალო კისკისაო, აქ ჩამოდი წყლის პირსაო,
წყლის პირსა კახამბალები, ზედ ახევეია ქალები,
ერთი შეხედვით შევატყოფ, რომელსაც შევებრალები.

— 668) კახ. (უთარილო). — 669) ქართლი, ს. კასპი, თ. ი. ამილახერის ჩაწ. 1875 წ. და: იმერ., პ. მირიანაშვილის ჩაწ. 1888 წ. — 670) კახ. (უთარილო). — 671) ხევი, ს. სტეფანწმინდა, ალუშქა შადურის თქმით ივ. შადურის ჩაწ. 1884 წ., აგრეთვე: სოლ. ფიცხელაურის ჩაწ. იქვე 1877 წ.; სიმ. შადურის ჩაწ. იქვე 1890 წ. — 672) ხევი (უთარილო), აგრეთვე: კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ. (: შავი ყორანი შავ კლდესა შავად შეედონება). — 673) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 674) ხევი, ს. სტეფანწმინდა, ჩაწ. 1875 წ. — 675) ქართლი, იოს. ამირეჯიბის ჩაწ. 1870 წ., აგრეთვე: შორაპ. მაზ., „შემკრებელი მეც ვიყო“. — 676) კახ., ს. კაკაბეთი, ვ. ეფთიმიოვის ჩაწ. 1880 წ. — 677) კავკ., ს. ხუმელავა, ნ. ბაკურაძის ჩაწ. 1887 წ. — 678) კახ., ს. ველისციხე, ი. სიღამონ-ერისთავის ჩაწ. — 679) კახ. (უთარილო). — 680) უთარილო. — 681) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას. — 682) მეჭერისხეველის თქმით ჩაწ. თბილისს 1860 წ. — 683) კახ. ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 684) კახ., ს. ენისელს ჩაწ. 1863 წ. — 685) ხევი, მიხ. ჩქარეულის ჩაწ. 1888 წ. — 686) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას. — 687) ს. სალხინო, თ. ნადირაძის ჩაწ. — 688) შორაპ. მაზ., „შემკრებელი მეც ვიყო“, აგრეთვე: კახ., ს. ენისელს ჩაწ. 1863 წ. — 689) კახ., ს. კაკაბეთი, ვ. ეფთიმიოვის ჩაწ. 1880 წ., აგრეთვე: ჩაწ. ს. ენისელს 1863 წ. — 690) მესხ., ს. უდე, ი. ბარკალოვის ჩაწ. 1889 წ. — 691) ქიზ., ანავა, ნინო ვაჩნაძის თქმით ჩაწ. 1875 წ. — 692) ხონი (უთარილო). — 693) ხელთუზნელი დედაკაცის თქმით ჩაწ. თბილისს 1870-71 წ. გ. თუმანიშვილის მიერ. — 694) კახ. (უთარილო). — 695) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. — 696) კახ., ს. ველისციხე, ი. სიღამონ-ერისთავის ჩაწ. — 697 — 698) [ქართლი.. გრემის]ხევი, ეფრ. გომიაშვილის ჩაწ. 1882 წ. — 699) ხევი, მიხ. ჩქარეულის ჩაწ. 1888 წ. — 700) ქართლი, ს. ქარელი, ა. როინაშვილის ჩაწ. 1869 წ. — 701) ქართლი, ვ. ჭაჭანოვის ჩაწ. — 702) მესხ., ს. უდე, ი. ბარკალოვის ჩაწ. 1889 წ. — 703) ხევი, ს. სტეფანწმინდა, ოლგა ყაზბეგის ჩაწ. 1896 წ. — 704) რაჭა, პ. მირიანაშვილის ჩაწ. 1888 წ. — 705) ქუთ. მაზ., ს. ფარცხანაყანები. — 706) ა. ნ. ფე-

რადის ჩაწ. 1871 წ.—707) ქართლი, მადამ ფონ დერ ნონეს ჩაწ. — 708) კავკ., ს. ხუმელაგა, ნ. ბაკურაძის ჩაწ. 1887 წ., აგრეთვე; ქართლი, ს. ნადარბაზევი, ს. ბასილოვის ჩაწ. 1871 წ. (პირველი ორი სტრ.) და ლეჩხუმი, ანტ. გოლეტიანის ჩაწ. — 709) კახ., ს. ველისციხე, ი. სიღამონ-ერისთავის ჩაწ., აგრეთვე; ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას.—710) ხელთუბნელი დედაკაცის თქმით ჩაწ. თბილისს 1870-71 წ. .გ. თუმანიშვილის მიერ; აგრეთვე; ხევი, მიხ. ჩქარეულის ჩაწ. [1884 წ.]. — 711) ქუთ. მაზ., ს. ივანდიდი, ერ. მაქარაძის ჩაწ.

აფორიზმები, შავონებანი, შაირები

(№№ 712 — 985)

— 712) ილ. კავკავაძის ჩაწ. 1871 წ.; ვარიანტი (მისივე ჩაწ.):

ვაეცასა გული რკინისა, ქვეშ მუხლნი უნდა მგლისაო,
თვალნი ქორებულ შექმნილნი, ზედ მხარნი შავარდნისაო.

— 713) უთარილო.—714) ხევი, მიხ. ჩქარეულის ჩაწ. — 715) კახ., ს. ველისციხე, ი. სიღამონ-ერისთავის ჩაწ. — 716) ხევი, ს. სტეფანწმინდა, ალ. შადურის თქმით ივ. შადურის ჩაწ. 1884 წ., აგრეთვე სია გიგაურის თქმით სიმ. შადურის ჩაწ. იქვე 1890 წ.; ვარიანტი: ილ. კავკავაძის ჩაწ. იქვე 1871 წ.:

ლაშარის ჭვარსა ჰკილია ლალის ჭურხაის ფარიო,
მოუელის ომის სურვილი, ხანდიხან შესძრავს ქარიო.

— 717) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას; ვარიანტი: ხევი, უთარილო (მარტო ერთი სტრ.: არ ვარგა ვაეი უმტერო, არც მტრისაგან ვათელილი). — 718) ხევი (უთარლო); ვარიანტი: ილ. კავკავაძის ჩაწ. 1871 წ. (აქ მესამე სტრ. არაა). — 719) ხევი, ილ. კავკავაძის ჩაწ. 1871 წ. — 720) უთარილო. — 721) ხევი, არაფეთელი ბურღულის თქმით ჩაწ. 1871 წ.—722) ხევი, ს. სტეფანწმინდა, ს. ბუნელიშვილის თქმით დიმ. ყაზბეგის ჩაწ. [1875 წ.]. — 723) იქვე, გ. არჩინაშვილის თქმით ჩაწ. 1881 წ. — 724) იქვე, ოლგა ყაზბეგის ჩაწ. 1875 წ.—725) იქვე, ალ. შადურის თქმით ივ. შადურის ჩაწ. 1884 წ., აგრეთვე; სია გიგაურის თქმით სიმ. შადურის ჩაწ. იქვე 1890 წ.; ვარიანტი: იქვე, პავლე შადურის ჩაწ. (მეორე სტრ.: ან მტერნი მოუცივიან, ან მთას გაუელენ ნადირნი).—726) იქვე, ილ. კავკავაძის ჩაწ. 1871 წ., აგრეთვე; ეფრ. გომიაშვილის ჩაწ. 1882 წ.; ვარიანტი: იქვე ალ. შადურის თქმით ივ. შადურის ჩაწ. 1884 წ. (აქ: ...სოფელს შეენება ტანისა... სიმღირე ჰქონდეს მკლავისა). — 727) იქვე, დიმ. ყაზბეგის ჩაწ.; ვარიანტი: იქვე, მისივე ჩაწ.:

ვაეო კაცო, მშვენიერო, ლენის ფერო მცინარეო,
კმლის სიმოკლე რას დაგიშლის, ფეხი წადგი წინარეო.

— 728) უთარილო. — 729) უთარილო. — 730) უთარილო. — 731) ხევი (უთარლო). ვარიანტი: ილ. კავკავაძის ჩაწ. 1871 წ.:

კარგისა ყმისა ცოლობა ნუ გიხარიან, ქალაო,
წავა და ლაშქარს მოკედება, დარჩები ცარიელაო.

— 732) ხევი, ილ. კავკავაძის ჩაწ. 1871 წ. — 733) უთარილო, აგრეთვე; ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას. ვარიანტი: ილ. კავკავაძის ჩაწ. 1871 წ.:

კრგი ყმა მაშინ კარგია, კმალნი რო შევლენ ელვას,
მოციქულობდენ ისარნი, მშვილდნი აძლევდენ ენას.

— 734) კახეთი (უთარილო) და ხევი, პავლე ლულუშაურის ჩაწ., აგრეთვე: ა) ხევი, ს. სტეფანწმინდა, ალუშკა შადურის თქმით ივ. შადურის ჩაწ. 1894 წ.; ბ) იქვე, სია გიგაურის თქმით სიმ. შადურის ჩაწ. 1890 წ. (აქ მხოლოდ პირველი ორი სტრ.)—735) ხევი, სტეფანწმინდა, ალ. შადურის თქმით ივ. შადურის ჩაწ. 1884 წ., აგრეთვე: სია გიგაურის თქმით სიმ. შადურის ჩაწერილი იქვე 1890 წ. — 736—737) იქვე, გ. არჩინაშვილის თქმით ჩაწ. 1881 წ. — 738) სია გიგაურის თქმით სიმ. შადურის ჩაწ. 1881 წ. — 739) [ქართლი, გრემისხევი,] ალექსა გოძიაშვილის თქმით ჩაწ. — 740) [ხევი] ილ. ჭავჭავაძის ჩაწ. 1871 წ.— 741) იქვე, ალ. შადურის თქმით ივ. შადურის ჩაწ. 1884 წ.—742) თუშ., ილ. ჭავჭავაძის ჩაწ. 1871 წ.—743) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას. ვარიანტი, ა. ხახანაშვილის ჩაწ. თუშეთში:

როსტომ თქვა, მიწა გრილია, სიტყვას არ უნდა რბილობა,
ვაეკაეს რომ გაუჭირდება, სიტყვა უნდა და რბილობა.

— 744) [ქართლი] ს. გრემისხევი, ალექსა გოძიაშვილის თქმით ჩაწ.; ვარიანტი: ეფრ. გოძიაშვილის ჩაწ. იქვე, 1882 წ. (მესამე სტრ. არა აქეს). — 745) იქვე, ს. სტეფანწმინდა, დიმ. ყაზბეგის ჩაწ. [1875 წ.]. — 746) იქვე, სია გიგაურის თქმით სიმონ შადურის ჩაწ. 1890 წ. — 747) ფშავ., ს. არტანი, და. ხიზანიშვილის ჩაწ. 1884 წ.; ვარიანტი: ქართლი, ს. ქარელი, ან. როინაშვილის ჩაწ. 1869 წ.:

სიმღერას ბანი ამშვენებს, წალკოტსა ვაშლი წითელი,
ვაეკაესა ფარი და ხმალი, ულვაში მეწითურით.

— 748) ხევი, ს. სტეფანწმინდა (უთარილო). — 749) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ.; ვარიანტი: ხევი, ს. არაფეთი, ბურღულის თქმით ჩაწ. 1871 წ.:

ამილახერიანთ ყმა ვარ, კარ-ბულასაებ დავალ,
თუ მინდა, წყალში დაეწეები, თუ მინდა — მშრალზე ვავალ.

— 750) ილ. ჭავჭავაძის ჩაწ. 1871 წ. — 751) კახ. (უთარილო). — 752) თუშ., ა. ხახანაშვილის ჩაწ. ს. ბიჭმენდს [1888 წ.]. — 753) ხევი, ს. ხურთისი, მიხ. ჩქარეულის ჩაწ. 1888 წ. — 754) ხევი, ს. სტეფანწმინდა, ოლა ყაზბეგის ჩაწ. 1875 წ.; ვარიანტები: ა) ილ. ჭავჭავაძის ჩაწ. 1871 წ. გიორგი მუხრანბატონის თქმით, რომელსაც ერთი გლეხისგან გაუგონია:

როსტომ სთქვა: „სიბერკაცითა სიტყვა სათქმელად გაჭირდაო,
ჩაჭკვის პერანგი გაეცეთი, ეხლა აღებაც გაჭირდაო;
ასსა ლიტრასა რყინასა კბილს მოუჭირებ, კანტს უზამო,
იქით მთასა და აქეთსა ხელს მოუჭირებ, რახტს უზამო,
ალაზანსა და იორსა დაეწაფები, ყლაპს უზამო,
თავსა გასულსა დიაცსა მე იმას ვერას უზამო“.

ბ) ხევი, მიხ. ჩქარეულის თქმით ჩაწ. 1888 წ. (აქ. ბოლო სტრიქონი: გააებულსა დიაცსა, ღმერთმანი, კრანტსა ვერ უზამო). — 755) მესხ., ს. უდე, ივ. ბარკალაოვის ჩაწ. 1889 წ. — 756) ხევი (უთარილო). — 757) თუშ., ა. ხახანაშვილის ჩაწ. [1888 წ.]. — 758) ქართლი, [გრემისხევი,] ეფრ. გოძიაშვილის ჩაწ. 1882 წ.; იქვე, ალექსა გოძიაშვილის თქმით ჩაწ.:

ქალი სჯობია ფერმკრთალი ლამაზს და სხეებთან ზიარსა,
იქნება გულდადებული, ამყოფებს ნამუსიანსა.

— 759) მცხეთელის თქმით ჩაწ. თბილისს 1863 წ. — 760) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას. — 761) კახ., ს. ვაჩნაძიანი, აღ., ჯანდიერის ჩაწ. 1870 წ.; ვარიანტი: იქვე, ს. ველისციხე, სიღამონ-ერისთავის ჩაწ.:

ბებერი რომ დაბერდება, დაუჭდება კერასაო,
კრუხ-ჭუჭულა მივაბარე, დამიკმია ძერასაო,
რომ არავინ არ ჰკითხამდეს, ატარტარებს ენასაო.

— 762) კახ., ს. კაკაბეთი, ვ. ეფეთიმოვის ჩაწ. 1880 წ. — 763) ს. გორისას ჩაწ. (უთარილო). — 764) იმერ., ს. როკიტი, გ. კახიანის თქმით ჩაწ. აღ. ნანეიშვილის მიერ. იგივე ლექსი, ვიღაც აზნაურის თუ თვადის გამოთქმული, აკაკის ასე აქვს ჩაწერილი („აკაკ. კრებ.“, VII, 1898):

ქალი მყავდა ედემს ზრდილი, ოქრო-ხუჭუქა თმოსანი,
გავათხოვე, მზითვათ მივეც ჩემი „ვეფხვისტყაოსანი“.
მაგრამ ისევე დამიბრუნა, თურმე იყო სენოსანი*.

— 765) უთარილო. — 766) კავკ., ს. ხუმელაგა, ნ. ბაკურაძის ჩაწ. 1887 წ. — 767) უთარილო. — 768) ხევი, ს. სტეფანწმინდა, ოლგა ყაზბეგის ჩაწ. 1875 წ. — 769) ხევი, ს. სტეფანწმინდა, ოლგა ყაზბეგის ჩაწ. 1875 წ.; ვარიანტები: ა) იქვე ჩაწ., უთარილო (მეორე სტრ.: დღეს შენი არის, ხვალ ცხვისა, ხვალეზე ცხვა ეკეთება); ბ) იქვე ჩაწ. ილ. ჭავჭავაძის მიერ 1870 წ. (უკანასკნელი სიტყვები: ხვალეზედ სხვა ეკეთება). — 770) ქართლი, ს. ქარელი, ა. როინიშვილის ჩაწ. 1869 წ. — 771) ხევი, მიხ. ჩქარაულის ჩაწ. 1888 წ. — 772) ხევი (უთარილო). — 1773) იქვე მიხ. ჩქარაულის ჩაწ. 1888 წ. — 774) მესხ., ს. ხიზაბაგრა, ს. ტატლარაშვილის თქმით ჩაწ. 1888 წ. ი. ალხაზიშვილის მიერ.; კახ., ნ. ანდრონიკაშვილის ჩაწ. 1868 წ. და იქვე ჩაწ. 1871 წ. ლ. ჩერქეზიშვილის მიერ (მეორე სტრ.: რომ ჰყვანდეს ცოლი ნათხოვნი, ჭერ შინ არ მოეყვანოსა). — 775) უთარილო. — 776) უთარილო; ასეთივე: ვინმე მესხის ჩაწ. ს. ხიზაბაგრას 1884 წელს. ვარიანტები: ა) უთარილო (მეორე სტრ.: ის შეშლის, ის დააბერებს, ის მისცემს წყალსა...); ბ) ილ. ჭავჭავაძის ჩაწ. 1871 წ. (: ...ცოლსა ფლიდსა და მძინარსა, ის მოჰკლამს, ის დააბერებს, ის შერთავს...); გ) ქართლი, იოს. ამირეჯიბის ჩაწ. 1870 წ. (დმერთო, ნუ მისცემ ვაჟაკსა... ის მოჰკლავს, ის დააქლექებს, ის მისცემს წყალსა...); დ) პ. უმიკაშვილის ანდაზების წიგნაში:ის შეშლის, ის დააბერებს, ის შერთავს წყალსა მდინარსა. — 777) ხევი, ს. სტეფანწმინდა, ოლგა ყაზბეგის ჩაწ. 1875 წ., აგრეთვე: ეფრ. გომიაშვილის ჩაწ. იქვე 1882 წ.; კავკ., ს. ხუმელაგა, ნ. ბაკურაძის ჩაწ. 1887 წ.; [გრემის]-ხევი, ალექსა გომიაშვილის თქმით ჩაწ. (აქ არის შესაშვ სტრ.: ან თავსა მისცემს წყალს მდინარს, ან კლდებზე გადავარდება). 778) თუშ., ა. ხაზანაშვილის ჩაწ. [1888 წ.]. — 779) ხევი, ს. სტეფანწმინდა, ოლგა ყაზბეგის ჩაწ. 1875 წ. — 780) შორაპ. მახ., „შემეკრებელი მეც ვყო“; ვარიანტი, უთარილო:

ლამაზი ცოლის პატრონსა უნდა ჰყავდეს ძალღი ფრთხილი,
ან ძალღი უნდა ფხიზლობდეს, ან ლამაზის დედამთილი.

ასეთივე: ილ. კავკაზადის ჩაწ. 1674 წ.—791) უთარლო.—752) [ქართლი, გრემის]-
ხევი, ალექსა გომიაშვილის თქმით ჩაწ.—793) ქართლი, ჩაწ. 1659 წ. — 754) მესხ.,
ს. ხიზაბაგრა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ.; ვარიანტი: ილ. კავკაზადის ჩაწ. 1871 წ.:

ზოგიერთი პატარძალი წამოწევა ძელეოთა,
ენას ხომ არ დააყენებს მაწინარი გველეოთა,
იმას კარგი სახრე უნდა, გააგრიხოს წწელეოთა.

—785) უთარლო, აგრეთვე: 1873 წ. კავკავს ჩაწ. მოზღოველის თქმით, „რომელ-
საც დედა გორელი ჰყოლია“ (აქ მესამე სტრ. არაა). ვარიანტები: ა) ჩაწ. 1859 წ.
(მეორე სტრ.: დაბანდები კერის პირსა, ატანტარებ უნის ძირსა); ბ) მესხ., ს. ხი-
ზაბაგრა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. (მეორე სტრ.: დაქდები კერის ძირსა და ენას
ატანტარაო). მესამე სტრიქონი არც ერთში არ არის. — 786) ქართლი, ს. ქარე-
ლი, ა. როინაშვილის ჩაწ. 1869 წ.; ვარიანტი: ილ. კავკაზადის ჩაწ. 1671 წ.:

ავი პატარძლის შესვლასა სახალი სჯობს სახლშოთა,
ჩამჩა იცემს თაეშოთა: მე ჩაეარდი წყალშოთა,
კოვზები ფერხისას აბმენ გარედ დერეფანშოთა.

— 787) მესხ., ს. ხიზაბაგრა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. — 788) მისივე ჩაწ. იქვე.
ვარიანტები: ა) უთარლო:

ასე უნდა პატარძალი, ეხვეოდეს ვერხეოთა,
დედამთილსა ემსახუროს, მამამთილსა ღმერთიეოთა,
მაზლი ასე შეინახავს, უგუნური მტრედოთა.

ბ) ილ. კავკაზადის ჩაწ. 1871 წ.:

ზოგიერთი პატარძალი ხეს ეხვევა ვერხეოთა,
დედამთილს კარგად ექცევა და მამამთილს ღმერთიეოთა.
იმას ასე შეინახვენ, — უგუნური ტრედოთა.

— 789) კახ., ს. ვაჩნაძიანი, ალ. ჯანდიერის ჩაწ. 1870 წ.—790) მესხ., ს. ხიზაბაგ-
რა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. — 791) ხონი, ბას. რატინის ჩაწ. 1882 წ. — 792)
ქუთ. მაზ., ს. ივანდიდი, ლ. ტაბიძის თქმით ჩაწ. ე. მაქარაძის მიერ.—793) მესხ.,
ს. ხიზაბაგრა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. აქ ამ ლექსს დედამთილი ამბობს; ისე
კი იგი პატარძლის ნათქვამადაა ცნობილი. — 794) ქართლი, ს. ქარელი ა. როინა-
შვილის ჩაწ. 1869 წ. — 795) მესხ., ს. უდე, ი. ბარიკალოვის ჩაწ. 1889 წ. — 796—
798) მესხ., ს. ხიზაბაგრა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. — 799) ხევი, პაულ ლულუ-
შაურის ჩაწ. — 800) იქვე, ილ. კავკაზადის ჩაწ. 1871 წ. — 801) ფშა., ვაჟა-ფშავე-
ლას (ლუკა რაზვიაშვილის) თქმით ჩაწ. 1886 წ. — 802) [გრემის]ხევი, ეფრ.
გომიაშვილის ჩაწ. 1882 წ. — 803) ქართლი, მადამ ფონ დერ ნონეს ჩაწ. — 804)
ხევი (უთარლო). — 805) გრემისხევი, ეფრ. გომიაშვილის ჩაწ. 1882 წ.; ვარიანტი
(უთარლო):

სოფლისა თაესა ვესახლე, განა სოფელი ჩემ თაესა,
ის კი თთვისა სოფელმა, მას რომ სოფელი ეთვისა.

— 806) [ქართლი, გრემის]ხევი, ალექსა გომიაშვილის თქმით ჩაწ.; ვარიანტები:
ა) ეფრ. გომიაშვილის ჩაწ. იქვე, 1882 წ. (ისეთივე, მხოლოდ პირველი სტრ. არაა);
ბ) უთარლო (პირე. სტრ. არა; ბოლო სტრ.: კარგა ვსვთ და კარგა ეკამოთ...).

807—808) შორაბ. მაზ., ს. ქალატყე, იე. ელიაშვილის ჩაწ. მოხუცი გლეხის გრიგოლა მერკვილაძის თქმით 1888 წ. — 809) ხევსურ., აბ. წულაძის ჩაწ. 1887 წ.; ვარიანტი (უთარილო):

დაეხსნათ ქორის კრეფსა, ძრახვსა მეზობლისასა,
ჩვენც ეგრე დაეხოცებით, როგორცა ვხედამთ სხვისასა.

810) ხევსურ., აბ. წულაძის ჩაწ. 1887 წ. — 811) ჩაწ. 1859 წ. („ძველებური სიმღერრიდან“. პ. უ.). — 812—813) უთარილო. — 814) ქართლელისაგან — კანჩულშიშვილისაგან — გაგონილი 1861 წ. — 815—816) უთარილო. — 817) ქართლი, ს. ქარელი, ა. როინაშვილის ჩაწ. 1869 წ. — 818) ქართლი, მადამ ფონ დერ ნონეს ჩაწ.; ვარიანტები: ა) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას (მესამე სტრ. არაა); ბ) კაკე, ს. ხუმელაგა. ნ. ბაკურაძის ჩაწ. 1887 წ. (მესამე სტრ. არაა); გ) მეჭერის-ხეველის თქმით ჩაწ. თბილისს 1863 წ. (არის სამი სტრ., მაგრამ მეორე სტრ.-ად ზემოთ № 815-ის მეორე სტრ. არის). — 819) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას. ვარიანტი: უთარილო (: ...შავი მელანი დალია...). — 820) [გრემის]ხევი, ალექსა გომიაშვილის თქმით ჩაწ. — 821—823) კახ., სოფ. ეელისციხე, ი. სიღამონ-ერისთავის მიერ ჩაწ. — 824) კახ., ს. კაკაბეთი, ვ. ეფთვიმოვის ჩაწ. 1880 წ. — 825) შორაბ. მაზ., ს. ქალატყე, გლეხი გრიგოლა მერკვილაძის თქმით ჩაწ. იე. ელიაშვილის მიერ 1888 წ., აგრეთვე ასეთივე მეორე ჩაწ. ს. საყულისა გლეხის თქმით ი. ნაცელიშვილის მიერ. — 826) ლ. ერისთავის თქმით ჩაწ. 1887 წ. გორში. — 827) [გრემის]ხევი, ეფრ. გომიაშვილის ჩაწ. 1882 წ.; ვარიანტი: ილ. ქავეკავაძის ჩაწ. 1871 წ. (:ზოგი კაცია ამ სოფელს, ღმერთს...). — 828) ილ. ქავეკავაძის ჩაწ. 1871 წ. — 829) [გრემის]ხევი, ეფრ. გომიაშვილის ჩაწ. 1882 წ. — 830) მესხ., ს. უდე, ი. ბარკიალოვის ჩაწ. 1889 წ. — 831) კაკე, ს. ხუმელაგა, ნ. ბაკურაძის ჩაწ. 1887 წ. — 832) ხევი (უთარილო). ვარიანტები: ა) იქვე, მის. ჩქარეულის ჩაწ. 1888 წ. (: ...ყველა კაცმა დაიჭრეთ...), ბ) იქვე, ეფრ. გომიაშვილის ჩაწ. 1882 წ.:

აღდგომა სჯობს ნამიანი, ამალღება დარიანი,
სხვა კი არას მოასწავებს, — პური მოღის ძალიანი.

— 833) მესხ., ს. უდე, ი. ბარკიალოვის ჩაწ. 1889 წ. — 834) ხევი, ს. სტეფანწმინდა ჩაწ. 1881 წ. (ერთი მეფე გორს იჯდა და ერთი კახეთში, — იმაზეა ნათქვამი. პ. უ.). ვარიანტი: იქვე ალუშკა შადურის თქმით იე. შადურის ჩაწ. 1884 წ. და სია გიგაურის თქმით სიმ. შადურის ჩაწ. იქვე 1890 წ. (აქ: წვერის თავს ქორი ნადირობს, წვერის ბოლოსა არწივი...). — 835) იქვე, ს. სტეფანწმინდა, ალუშკა შადურის თქმით იე. შადურის ჩაწ. 1884 წ.; ასეთივე მეორე, სია გიგაურის თქმით ჩაწ. იქვე სიმ. შადურის მიერ 1890 წ.; 1881 წ. ჩაწ. იქვე გიგა არკინაშვილის თქმით (დედაც ვაცხოხნე იმისი, ვინც... შახედება სანადიროჩი, ჭიკვს თოფს ჰკრავს, გააქანებსო...). — 836) იქვე პავლე ლუღუშაურის ჩაწ.; ვარიანტი: იქვე, ალუშკა შადურის თქმით იე. შადურის ჩაწ. 1884 წ. (მეოთხე სტრ. არაა). — 837) ქართლი, ს. ნადარბაზევი, ბასილოვის ჩაწ. 1871 წ.; ვარიანტი: ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას (მარტო ორი სტრ.):

თართიან, შენსა ვენახსა ქიგო უღვია მსხლისაო,
რაც იმას ღეინო გამოვა, ნახევარია სხვისაო.

— 838) [გრემის]ხევი, ეფრ. გომიაშვილის ჩაწ. 1882 წ. — 839) ხევი, ს. ხურთისი, მის. ჩქარეულის ჩაწ. 1888 წ.; ვარიანტი (უთარილო. მარტო პირველი ორი სტრ.). — 840) იქვე ჩაწ. (უთარილო). — 841) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას. — 842—843) ხევი, მის. ჩქარეულის ჩაწ. 1888 წ.; ვარიანტი: ეფრ. გომიაშვილის ჩაწ. [გრემისხევი,] 1882 წ.:

ფაფა კარამდენაო, მკადი ქამამდენაო,
ქერის პური მთამდენაო, წმინდა — გადავლამდენაო.

— 844) [გრემის]ხევი, ეფრ. გომიაშვილის ჩაწ. 1882 წ. — 845) [ხევი] პავლე ღუღუშაურის ჩაწ. — 846) იქვე, ი. ოჩიაურის ჩაწ. 1884 წ. — 847) ილ. ქავეკაეძის ჩაწ. 1871 წ. — 848) კახ., ს. ველისციხე, ი. სიღამონ-ერისთავის ჩაწ. — 849—850) მესხ., ს. ხიზაბაერა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. — 851) [ქართლი, გრემის]ხევი, ეფრ. გომიაშვილის ჩაწ. 1882 წ. — 852) აპარა, ს. ხუცუბანი, ჩაწ. 1890 წ., აგრეთვე: იმერ. ჩაწ. (უთარილო):

სიყვდილი და სიღარიბე ორივე ერთად მოჩივოდა.
დაიხოქეს და დააბქვეს: სიყვდილს სიღარიბე სჯობდა.

— 853) ხევი (უთარილო). — 854) უთარილო. — 855) უთარილო. ვარიანტი: ილ. ქავეკაეძის ჩაწ. 1871 წ.:

არ უნდა ქირში გატეხვა, თუ კაცი გონიერია,
წავე დ ყველგან დარჩება, სოფელი ღონიერია.

— 856) [გრემის]ხევი, ეფრ. გომიაშვილის ჩაწ. 1882 წ.; ვარიანტი (უთარილო):

ყველა ბრძენნი შეიყარნენ, სულ ერთად ჰქონდათ ყრილობა,
ყმა ბატონს რითა სჯობია, ამაზე ჰქონდათ ცილობა:
ათასად გვარი დაფასდა, ათიათასად ზრდილობა,
თვითონ თუ კაცი არ ეარგა, ცუდია გვარიშვილობა.

— 857) ხევი, ს. სტეფანწმინდა, ალუშკა შადურის თქმით ივ. შადურის ჩაწ. 1884 წ., აგრეთვე: ილ. ქავეკაეძის ჩაწ. 1871 წ. — 858) [გრემისხევი,] ეფრ. გომიაშვილის ჩაწ. 1882 წ. — 859) [ქართლი,] ს. გრემისხევი, ალექსა გომიაშვილის თქმით ჩაწ.; ვარიანტი: აპარა, ფოცხვერი, 1871 წ. ჩაწ.:

ერი კვდება, მე რისთვისა?
არტენი ყველისთვისა
მე რო მოყვდე, მე რისთვისა?
შენ რო მოყვდე, შენ რისთვისა?

— 860) შორაპ. მაზ., ს. კალატყე, მოხუცი გლეხის — გრ. მერკვილაძის — თქმით ჩაწ. 1888 წ. ივ. ელიაშვილის მიერ. ეგვეე ს. საყულის ჩაწ. ის. ნაცვლიშვილის მიერ. — 861) ხეესურ. (უთარილო). — 862) კახ., ს. ველისციხე, ი. სიღამონ-ერისთავის ჩაწ. — 863) უთარილო. ვარიანტები: ა) [ქართლი. გრემის]ხევი, ალექსა გომიაშვილის თქმით ჩაწ. (: ... გაშლილი ვარდი ხარ... სჯობია ათას თუმნის ქონებას); ბ) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას:

გენაცუალე, ლხინის სუფრავ, შენ ჩამაგდე მონებასა,
შენი ერთი შახევენა უჯობს ათას თუმანს ქონებასა.

— 864) უთარილო. — 865) [გრემის]ხევი, ალექსა გოძიაშვილის თქმით ჩაწ. — 866) კახ., სოფ. ველისციხე, ი. სიღამონ-ერისთავის ჩაწ. — 867) ხევი (უთარილო). — 868) ხევსურ., ხევში ჩაწ. ივ. ოჩიაურის მიერ 1884 წ.; ვარიანტი გორელი (ხელთუბნელი) დედაკაცის თქმით ჩაწ. თბილისს 1870-71 წ. შ. თუმანიშვილის მიერ: შედის — გადის გაბრიელა, არვინ არის მადრიელა.

— 869) უთარილო. — 870) ხევი (უთარილო). — 871—872) მესხ., ს. ხიზაბაკრა, ვინმე მესხის ჩაწ. 1884 წ. — 873) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას. ვარიანტი: მისივე ჩაწ. იქვე:

შავი ხარ, შავ ცხენსა ზიხარ, შავი თექალთო გიდგია,
ალარ კადრულობ ამხანაგს, ცუდი ზნე შემოგილია.

— 874) უთარილო. — 875) [ქართლი] ს. გრემისხევი, ალექსა გოძიაშვილის თქმით ჩაწ. — 876) უთარილო. — 877) ხევი (უთარილო). — 878) კახ., ს. ველისციხე, ი. სიღამონ-ერისთავის ჩაწ. — 879) ქართლი, ს. ქარელი, ა. როინაშვილის ჩაწ. 1869 წ. — 880) გრემისხევი, ეფრ. გოძიაშვილის ჩაწ. 1882 წ. — 881) ქიზ., ანა-გა, ნინო ვაჩნაძის თქმით ჩაწ. 1875 წ. — 882) კახ., ს. ველისციხე, ი. სიღამონ-ერისთავის ჩაწ. — 883—884) [გრემის]ხევი, ეფრ. გოძიაშვილის ჩაწ. 1882 წ. — 885) კახ., ს. ველისციხე, ი. სიღამონ-ერისთავის ჩაწ. — 886) მესხ., ს. უღე, ი. ბარიაკალოვის ჩაწ. 1889 წ. — 887—888) ხევი, ს. სტეფანწმინდა (უთარილო). — 889) ილ. კაეკვაძის ჩაწ. 1871 წ. — 890) [გრემის]ხევი, ალექსა გოძიაშვილის თქმით ჩაწ. — 891) ხევი, ივ. ოჩიაურის ჩაწ. 1884 წ. — 892) [გრემის]ხევი, ალექსა გოძიაშვილის თქმით ჩაწ. — 893) უთარილო. — 894) ხევი, ს. სტეფანწმინდა, ალუშ-კა შადურის თქმით ივ. შადურის ჩაწ. 1884 წ. (წაწულას ხარი გაუყილია, ფული არაყში გაუქრია; შინ რომ ჰკითხეს, ორბაი ხომ არ გინახავსო, ეს ლექსი უთქვამს). — 895) უთარილო. — 896) [ქართლი. გრემისხევი.] ეფრ. გოძიაშვილის ჩაწ. 1882 წ. — 897) კახ. (უთარილო). — 898) კახ., ს. ველისციხე, ი. სიღამონ-ერისთავის ჩაწ. — 899) ხევსურ. (უთარილო). — 900) უთარილო. ვარიანტი: ილ. კაეკვაძის ჩაწ. 1871 წ. (: მეუფესა სამი ვთხოვე... ზედ საჯდომად ლურჯი კვიცი...). — 901) ხევი, ილ. კაეკვაძის ჩაწ. დღემით 1871 წ. — 902) ხევი, უთარილო. — 903) ბაკურციხე, დ. ჩოლოყაშვილის თქმით ჩაწ. 1902 წ. — 904) ხევი, ეფრ. გოძიაშვილის ჩაწ. 1882 წ. — 905) კახ. (უთარილო). ვარიანტი: ხევი, მის. ჩქარაულის ჩაწ. 1888 წ.:

ხუცესმა უთხრა ხუცესსო: „ომსა ამბობენ რუსეთსო, ,
იქ მაინც უნდა წაიღე, თუ გამძღებენ მუცელსო“.

— 906) ქართლი, ს. არბო (უთარილო). — 907) კახ., ს. საქობოს ჩაწ. (უთარილო). — 908) ქართლი, ი. მურმანიშვილის თქმით ჩაწ. (უთარილო). — 909) ხევი, ს. სტეფანწმინდა, ოლგა ყაზბეგის ჩაწ. 1875 წ., აგრეთვე: მეორე, უთარილო. — 910) ხევი, (დომ. ყაზბეგის ჩაწ. უნდა იყოს). — 911) იქვე, მიხ. ჩქარაულის ჩაწ. 1888 წ. — 912—913) [ქართლი. გრემისხევი.] ეფრ. გოძიაშვილის ჩაწ. 1882 წ. — 914) გურია, ს. მამათი, მათა მორჩილაძის თქმით ჩაწ. გ. დ. შარაშიძის მიერ 1874 წ. — 915) [ქართლი, გრემისხევი.] ეფრ. გოძიაშვილის ჩაწ. 1882 წ. — 916) უთარილო. — 917) ხევსურ., ივ. ოჩიაურის ჩაწ. 1884 წ., აგრეთვე: [გრემის]ხევი, ა. გოძიაშვილის თქმით ჩაწ. 1878 წ.:

როსტომ თქვა: „სიბერაკითა სიტყვა სათქმელად გავირდა, ჩაცმა აღვილი ჯაჭვისა, მაგრამ აღება გავირდა, ამა ჰკითხევით დიავეანს, როსტომ იშში ზნეთ რა სკირდა, როცა ხმლის პირი დამემტერის, ყუბუ პირივით გასკრიდა“.

- 918) აქარა, ხუცუბანი, ჩაწ. 1890 წ. — 919—920) ილ. ჭავჭავაძის ჩაწ. 1871 წ. — 921) კახ., ს. ველისციხე, ი. სიღამონ-ერისთავის ჩაწ.; ვარიანტი: გორელი დედაკაცის თქმით ჩაწ. თბილისს 1868 წ. გ. თუმანიშვილის მიერ (: ...დაუესუსურდი, წვერი შემექნა... შინ ჯალაბს...). — 922) ქართლი, ს. კოდა, ეკ. გაბაშვილის ჩაწ. 1887 წ.; ვარიანტები: ა) კავკ., ს. ხუმელაგა, მღ. ნ. ბაქურაძის ჩაწ. [1887 წ. (: ...შეუქამიხარ ქიასა); ბ) ქართლი, უთარილო (: ...არ უქებენია ქიასა). — 923) ილ. ჭავჭავაძის ჩაწ. 1871 წ.—924) კახ., ს. ველისციხე, ი. სიღამონ-ერისთავის ჩაწ. — 925) მისივე ჩაწ. იქვე; ვარიანტი: იმერა ჩაწ., უთარილო:

ვაი ვინ წავა იმ სოფელს ამ სოფლის მადრიელია,
პატარა ტილო გვეყოფა, ცოტათი ვანიერია,
იმასაც მიწა შეგვიკამს, დავრჩებით ცაბიელია.

- 926—927) უთარილო. — 928) კახ., ლ. ჩერკეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 929) მისივე ჩაწ. იქვე. ვარიანტი: უთარილო (: ნეტავ და ზნე სკირს სიყვილისა...). — 930) ხევი, ეფრ. გომიაშვილის ჩაწ. 1882 წ.—931) ილ. ჭავჭავაძის ჩაწ. 1871 წ. — 932) ქართლი, ს. კოდა, ეკ. გაბაშვილის ჩაწ. 1887 წ.—933) ილ. ჭავჭავაძის ჩაწ. 1871 წ. — 934) ხევი, ს. სტეფანწმინდა, ჩაწ. 1881 წ.; ვარიანტები: ა) უთარილო

სანამ ცოცხალ ვარ, ასე ვიქ, — ვახარებ ჩემსა იასა,
მოვკვდები, — გაუხარდება სამაძის კარის ქიასა

- ბ) მესხ., ს. ხიზაბაერა, ი. აღხაზიშვილის ჩაწ. 1888 წ. (ი სიხამდი ვარ, ასრე ვიქეა). — 935) ქართლი, ს. ნადარბაზევი, ს. ბასილოვის ჩაწ. 1871 წ., აგრეთვე: ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას. ვარიანტები: ა) ქართლი, ს. ქაბელი; ა. როინაშვილის ჩაწ. 1869 წ. (: მე თავადობა მიყვარდა...) და ბ) კახ., ს. კაკაბეთი, ვ. ეფთიმიოვის ჩაწ. 1880 წ. (მეორე სტრ.: სოფელში გავლა-გამოვლა, ყველგან ატეხა ჩხუბისა). — 936) ქართლი, ს. ნადარბაზევი, ს. ბასილოვის ჩაწ. 1871 წ., აგრეთვე: ა. როინაშვილის ჩაწ. ს. ქარელში 1869 წ.; ვარიანტი: კავკ., ს. ხუმელაგა, მღ. ნ. ბაქურაძის ჩაწ. 1887 წ. (: ამილახერისა ყობოთია...); — 937) ხელთნეული დედაკაცის თქმით ჩაწ. თბილისს 1870-71 წ. გ. თუმანიშვილის მიერა — 938) იმერ., ს. სალხინოს ჩაწ. თ. კანდელაკის მიერა — 939) მესხ., ზედუბანი, ჩაწ. 1871 წ.—940) ფშავ., ს. არტანი, დ. ზიზანაშვილის ჩაწ. 1884 წ. — 941) კავკ., ს. ხუმელაგა, მღ. ნ. ბაქურაძის ჩაწ. 1887 წ. — 942) ხევი, პავლე ლუღუშაურის ჩაწ., აგრეთვე: უთარილო. ვარიანტი: იქვე ჩაწ., უთარილო (: სოფელში ამოვიარე...). — 943) ქართლი, ს. კოდა, სოფ. პაპიაშვილის თქმით ჩაწ. 1887 წ. ეკ. გაბაშვილის მიერა. ვარიანტი: ხევი, აღუშკა შადურის თქმით ივ. შადურის ჩაწ. 1884 წ. (მარტო პირველი ობსტრ.):

სამის ბატონის ყმა ვიყავ, ხან ის მცემდა, ხან ისა,
სამივემც გამიწყდებთან, ხან ის ვიტნო, ხან ისა

- 944) მცხეთას ჩაწ. 1886 წ. — 945) ქიზიყელის თქმით ჩაწ. 1864 წ. — 946) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას, — 947) ხევი, ეფრ. გომიაშვილის ჩაწ. 1882 წ.

— 948) ქართლი, უთარილო. (მეფემ თავის ქალს ჰკითხა, გათხოვებისას მზითვად რა მოგცეო, და მან ასე უპასუხა.) — 949) ქართლი, ს. კავთისხევი, ვ. ჭაჭანოვის ჩაწ., აგრეთვე: აკაკი წერეთლის თქმით ჩაწერილი (აქ მეორე სტრ.: ახლა კი მათი შეილები ქალას დასდევენ ღორებსა). — 950) ილ. კავკავაძის ჩაწ. 1871 წ. — 951) კახ., ს. ველისციხე, ი. სიღამონ-ერისთავის ჩაწ. — 952) კახ., ს. თოხლიაური, ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 953) უთარილო. — 954) იმერ. ჩაწ. (უთარილო). — 955) სხვა სოფლებს უთქვამთ, ხოლო თვითონ ვარიანელებს ასე უთქვამთ: ვარიანი გვარიანი, უმტვერო და ქარიანი. (იაკ. გოგებაშვილის — ვარიანელის — თქმით ჩაწ.). ვარიანტი: უთარილო (: ვარიანი — ქარიანი). — 956) უთარილო. — 957) იაკ. კოგებაშვილის თქმით ჩაწ. — 958) ხევი, ს. ხურთისი, მიხ. ჩქარეულის თქმით ჩაწ. 1888 წ. (გორისციხე თერგის ხევეში, გათქმული უწყლობით, ქვადრიანი ადგილით. პ. უ.). — 959) ჩაწ. 1882 წ. აგრეთვე: ხევი, ეფრ. გომიაშვილის ჩაწ. 1882 წ.; ვარიანტი: ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას (: დილოში კარგი სოფელი...). აქ არის მესამე სტრ.: დედაკაცები ამბობენ, საუბედურო არიო. — 960) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. 961—962) ჩაწ. 1888 წელს (82 წლის იასე მურმანიშვილის თქმით). — 963) ჩაწ. 1888 წ. — 964) კავკ., ს. ხუმელაგა, მღ. ნ. ბაკურაძის ჩაწ. 1887 წ. — 965) ილ. კავკავაძის ჩაწ. 1871 წ.; ვარიანტი: არაგველი ბიჭის თქმით ჩაწ., უთარილო (: ვაეი ვარ გოგოლაური... ასიც ვერ მოკვლა...). — 966) მეგრელების ნათქვამი გურულებზე, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. სენაკ. მაზ., ს. მეჭეთში, 1871 წელს. კახელებს ეს ლექსი უთქვამთ იმერლებზე (ნ. ანდრონიკაშვილის ჩაწ. კახეთში 1868 წ.) და შეიცავს მხოლოდ პირველ ორ სტრ.:

ოცდახუთსა იმერელს წინ ტურა შემოეყარა,
მინამ იმას გაიცინობდა, სული ხორცათ გაეყარა.

— 967) ფშავ., ს. არტანი, დ. ხიზანაშვილის ჩაწ. 1884 წ. — 968) ხევი, ალექსა გომიაშვილის თქმით ჩაწ. 1882 წ., აგრეთვე: უთარილო (ქართლ-კახ.). — 969) ხევი, ალექსა გომიაშვილის თქმით ჩაწ. 1882 წ., აგრეთვე: კახ., ს. ელისციხე, ი. სიღამონ-ერისთავის ჩაწ. — 970) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას, აგრეთვე: კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ. (მარტო პირველი სამი სტრ.) და იქვე ე. ეფეთიშვილის ჩაწ. (ს. კავბეთი) 1880 წ. (მარტო პირველი ორი სტრ.). ვარიანტები (ყველგან ორი სტრ.): ა) უთარილო (: ...მორთული და მოკმაზული...); ბ) ს. ველისციხე, ი. სიღამონ-ერისთავის ჩაწ. (: მე იმერეთსა ნავალი...); გ) კავკ., ს. ხუმელაგა, მღ. ნ. ბაკურაძის ჩაწ. 1887 წ. (: ...მწვანე ქიშხებით მავალი). — 971) კავკ., ს. ხუმელაგა, მღ. ნ. ბაკურაძის ჩაწ. 1887 წ.; ვარიანტი: ხევი, ეფრ. გომიაშვილის ჩაწ. 1882 წ. (მარტო ორი სტრ.):

კახელებო, თქვენი ნინო ნეტა როგორ მაიქცევა,
ადგომაში კეტი უნდა, დაჯდომაში წაიქცევა.

— 972) უთარილო. — 973) მთიულეებს უთქვამთ მოხვევებზე. მიხ. ჩქარეულის თქმით ჩაწ. 1889 წ. — 974) ხევი, ჩაწ. 1877 წ. — 975) ხევი, ს. სტეფანწმინდა, ილუშკა შადურის თქმით ივ. შადურის ჩაწ. 1884 წ.; აგრეთვე: ჩაწ. სტეფანწმინდას, ზატობაში, 1881 წ. (: ...საძელეს დავაცილენით... ისარნი უკანვე შევაქციენით); ვარბანელის თქმით ჩაწ. კავკავში 1873 წ. (მარტო პირველი და მესამე სტრ.); ბევსურ., ბერდია გამდივანაშვილის თქმით ჩაწ. 1874 წ. (: ...ისარნი მაგათავ შე-

ვასრავნითო).—976) უთარილო.—977) ხევი, ს. სტეფანწმინდა, ჩაწ. 1877 წ.—978) [გრემას]ხევი, ეფრ. გომიაშვილის ჩაწ. 1882 წ.—979) მცხეთელის თქმით ჩაწ. თბილისის 1863 წ.—980) უთარილო.—981) ხევი, ს. ყანობელი, მიხ. ჩქარეულის თქმით ჩაწ. თბილისის 1888 წ.—982) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას.—983) ხევი, ს. სტეფანწმინდა, ალუშკა შადურის თქმით ივ. შადურის ჩაწ. 1884 წ.—984) ილ. კავკავაძის ჩაწ. 1871 წ.; ვარიანტი: ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას:

შაბჰა და ომი კახისა მოსაწონია კაცისა,

ჩუქება, პურად დიდება სომეხთ ვერ დევძრახისა,

თვალად წითური, გულფიცხი, რჯულის დამპყერი რუსია.

— 985) ნინო ბარათოვის ჩაწ. ს. მარაბდას.

ანლაზები

(შენიშვნები იხ. გვ. 216—218)

ენის განსაზღვრა

(№№ 986—1002)

986 — 990) ქართლი, მადამ ფონ დერ ნონეს ჩაწ. — 991—992) რაქა, სვიმ. ბოკორიშვილის ჩაწ. 1894 წ. — 993—999) შორაპ. მაზ., ს. ფული, კ. ჩხეიძის თქმით ჩაწ. ბათუმში 1897 წ. — 1000—1001) [ქართლი, გრემის]ხევი, ეფრ. გომიაშვილის ჩაწ. 1885 წ. — 1002) უთარილო.

გამოცანები

(№№ 1003—1646)

1003) თბილ. ჩაწ. (დაახლ. 1859 წ.). — 1004) იმერ. (უთარილო). — 1005) ქუთ. მაზ., ს. ჭყვიში, ი. ბერიკაშვილის ჩაწ. — 1006) ქართლი, დარია მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1007) გურია, გ. კალანდაძის ჩაწ. — 1008) რაქა, ვერ. მინდელის ჩაწ. — 1009) იმერ., გ. ყიფშიძის ჩაწ. — 1010) უთარილო. — 1011—1012) ქუთ. მაზ., სევ. ჩაჩუას ჩაწ. — 1013) უთარილო. — 1014) უთარილო. — 1015) ქუთ. მაზ., ს. ფარცხანაყანები, გ. ფხაკაძის ჩაწ., აგრეთვე: ა) ქუთ. მაზ., ვ. მოწე-ნიძის ჩაწ.; ბ) იქვე, შ. ფხაკაძის ჩაწ.; გ) რაქაში ჩაწ. 1871 წ.; დ) სენაკ. მაზ., დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1015) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ., აგრეთვე: ა) უთარილო; ბ) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1017) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ., აგრეთვე: ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. აქ:

მალღიღამა წამოვიდა უზუმ, უზუმ მელაო,

თავი ბურბუშელაო, ფეხი კუნთრუშელაო,

კული პირჩვარს იწერდა, არაკ-მარაკელაო.

— 1018) ქუთ. მაზ., ს. პატარა ჭიხაიში, მიხ. ლევაძის ჩაწ. — 1019) უთარილო, აგრეთვე: ა) სენაკ. მაზ., დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ.; ბ) აქარაში ჩაწ. (მარტო ერთი სტრ.: ერთი სტუმარი მესტუმრა, მიდღემჩი უსტუმრებელი); გ) რაქა, ვერ. მინდელის ჩაწ.; დ) გურია, მალ. შალიკაშვილის ჩაწ.; ე) ქუთ. მაზ., სევ. ჩაჩუას ჩაწ. — 1020) [ქართლი,] ს. გრემისხევი, ეფრ. გომიაშვილის ჩაწ. 1882 და

1885 წ. — 1021) უთარილო. — 1022) კახ., ალ. ჭანდიერის ჩაწ. — 1023) იმერ., ს. ძირკოვანი, სპ. ქათამაძის ჩაწ. — 1024) სენაკ. მაზ., დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1025) ქუთ. მაზ., ს. ტაბაიანი, ბეს. კელენჭერიძის ჩაწ., აგრეთვე: ანთ. გორგაძის ჩაწ. ს. ვილემი. — 1026) უთარილო, აგრეთვე: ქუთ. მაზ., ს. ფარცხანაყანები, გ. ფხაკაძის ჩაწ. — 1027) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ., აგრეთვე: ა) მისივე ჩაწ. იქვე; ბ) ქართლი, ს. ტუზერი, ნინო ხიდირბეგოვის ჩაწ.; გ) უთარილო. — 1028—1029) ქართლი, ს. ტუზერი, ნ. ხიდირბეგოვის ჩაწ. — 1030) უთარილო, აგრეთვე: ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1031) ქართლი, ს. ტუზერი, ნ. ხიდირბეგოვის ჩაწ. — 1032) ქუთ. მაზ., ს. ტაბაიანი, ბეს. კელენჭერიძის ჩაწ. — 1033) უთარილო, აგრეთვე: სენაკ. მაზ., დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1034) ქუთ. მაზ., სევ. ჩაჩუას ჩაწ. — 1035) უთარილო. — 1036) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. — 1037) უთარილო. — 1038) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. — 1039) მისივე ჩაწ., აგრეთვე: უთარილო. — 1040) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1041) კახ. ჩაწ. — 1042) ქუთ. მაზ., ჩამწერნი: სპ. ქათამაძე, მ. ფხაკაძე, ე. ძოწენიძე, სევ. ჩაჩუა, ილ. დათეშიძე, თ. ნადირაძე; თბილისის ჩაწ. 1864 წ., ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ.; უთარილო; კახ. ჩაწ. ალ. ჭანდიერის მიერ (აქ: შიგნიდან ათასი, გარედან ატლასი). — 1043) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. — 1044) უთარილო. — 1045) უთარილო, აგრეთვე: კახ. ჩაწ. 1871 წ. ლ. ნერკეზიშვილის მიერ. აქ:

ერთსა პატარა მინდორსა ქალი ზის ლამე ლამაზი,
სირმას ართამდა, ტიროდა, მშვიდი და წყნარი, ლამაზი,
ამისი გამომცნობელი ბრძენია ანუ ჭამბაზი.

— 1046) უთარილო, აგრეთვე: ა) ქართლი, ს. ტუზერი, ნ. ხიდირბეგოვის ჩაწ. და ბ) უთარილო. — 1047) უთარილო. — 1048) სენათი, გაბრ. ნიქარაძის ჩაწ. 1871 წ. — 1049) ქუთ. მაზ., ერ. მაქარაძის ჩაწ. — 1050) სენაკ. მაზ., დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1051) თ. ნადირაძის ჩაწ. ს. სალხინოს, აგრეთვე დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. იქვე 1871 წ. — 1052) უთარილო; აგრეთვე: ა) იმერ., ეას. ბეჭურიშვილის ჩაწ., ბ) სენაკ. მაზ., დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1053) რაჭა, 1871 წ. ჩაწ., აგრეთვე ს. ქვიშის ჩაწ. ის. ნაცელიშვილის მიერ. — 1054) იმერ., გ. ყიფშიძის ჩაწ. — 1055) იქვე ჩაწ. — 1056) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ., ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. თბილისის 1871 წ.; [ქართლი,] ს. გრემისხევი, ჩაწ. ეფრ. გომიშვილის მიერ 1882 და 1885 წ. — 1057) თბილისის ჩაწ. 1864 წ. — 1058) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1059) რაჭა, ს. ლეზი, მიხ. გავაშელის ჩაწ. 1871 წ. — 1060) შორაპ. მაზ., ს. ლელენია, ერ. ვეფხაძის ჩაწ. — 1061) გურია, გ. კალანდაძის ჩაწ., აგრეთვე: აქარაში ჩაწ. — 1062—1063) უთარილო. — 1064) სენაკ. მაზ., დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ., აგრეთვე: იმერ., სამი სხვადასხვა ჩანაწერი. — 1065) [ქართლი,] ს. გრემისხევი, ეფრ. გომიშვილის ჩაწ. 1885 წ., აგრეთვე: იმერ. ჩაწ. ზოს. ხარაძის მიერ. — 1066) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. თბილისის 1871 წ., აგრეთვე: უთარილო. — 1067) გურია, გ. კალანდაძის ჩაწ. — 1068) აქარაში ჩაწ. — 1069) გურია, გ. კალანდაძის ჩაწ. — 1070) უთარილო. — 1071) კახ., ს. თოხლიაური, ლ. ჩერკეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ., აგრეთვე: ქართლი, დარია მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. აქ:

აკიბული კიბეები, ხოროშული ციხეები,
ზედა სხედან მარწუხები, დასახიან ქილიკები.

-- 1072) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ., აგრეთვე: იქვე ჩაწ. ნ. ხი-
დირბეგოვის მიერ (აქ „ალმური ასლის“ არ არის). — 1073) დარ. მამაცაშვილის
ჩაწ. იქვე. — 1074) [ქართლი,] ს. გრემისხევი, ეფრ. გოძიაშვილის ჩაწ. 1882 წ. —
1075) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ., აგრეთვე: ა) მის მიერ ჩაწ. იქვე;
ბ) უთარილო (აქ: ერთი დედა ზღის შვილებსა, მსხვილსა და წერილებსა; დაღის და
თითონვე დასკამს, ცეცხლთ ილესამს კბილებსა). — 1076) დარ. მამაცაშვილის ჩაწ.
იქვე, აგრეთვე: ა) მისივე ჩაწ. იქვე; ბ) [ქართლი,] ს. გრემისხევი, ეფრ. გოძიაშვი-
ლის ჩაწ. 1882 და 1885 წ.; გ) უთარილო; დ) იმერ., დ. სირბილამის ჩაწ. (აქ: შვი-
ლი ფიცარი შეფიცებული, შემტყიებული...); ე) ქუთ. მაზ., ს. ტაბაკინი, ბ. კე-
ლენჭერიძის ჩაწ. (აქ: შვილი ფიცარი შეფიცებული, ვერც გახსნის მეფე, ვერც მისი
კრებულო); ვ) იქვე ს. ჩაჩუას ჩაწ. (იწყება: აქედან ვისროლე ისარი, გეგუთს ჩა-
ვაგდე ფიცარი...); ზ) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ.; ც) უთარილო („ზ“ და „ც“-ში
ბოლო: ვერავინ გახსნის ურჯულოს მეტი); თ) იმერ. ჩაწ.; ი) იქვე, ს. კოლევი, ალ-
ოყრეშვიძის ჩაწ. 1871 წ. (: შვილი ფიცარი, შემტყიებული, შეფიცებული, ვერ გახ-
სნის გაქირვებული კაცის მეტი); ია) ქუთ. მაზ., ს. კუციში; ი. ბერეკაშვილის ჩაწ.
(: თრმოცდარვა ფიცარი, აფიცებული, დაფიცებული, ვერ გამოხსნის დივანბეგი,
ვერც იმისი მხლებელი). — 1077—1078) უთარილო. — 1079) [ქართლი,] ს. გრე-
მისხევი, ეფრ. გოძიაშვილის ჩაწ. 1885 წ., აგრეთვე: ა) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ.;
ბ) უთარილო; გ) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ.; დ) ქუთ. მაზ.,
მ. ფხაკაძის ჩაწ.; ე) სენაკ. მაზ., დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. (: ერთი ჩემი
პირსახოცი ვაშრე, ვაშრე, ვერ გევაშრე); ვ) იქვე ჩაწ. (უთარილო); ზ) ქუთ. მაზ.,
სამს. ყიფიანის ჩაწ. (: ეს ჩემი პატარა პლატოვი ვაშრე, ვაშრე...). — 1080) იმერ.,
ს. კუციში, ის. ნაცელიშვილის ჩაწ. — 1081) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ.
1872 წ. — 1082) სენაკ. მაზ., დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1083) უთა-
რილო, აგრეთვე: ა) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ.; ბ) ა. ნ. ფე-
რაძის ჩაწ. 1871 წ.; გ) დუშეთი, კონია ბაქრაძის ჩაწ. 1878 წ. (აქ: აუხადე ფირფი-
ტასა, დავხედე გულყვითელასა). — 1084) უთარილო, აგრეთვე: კახ., ლ. ჩერქეზი-
შვილის ჩაწ. 1871 წ. (: დედა მყენდა ბრანძი-ბრუნძი, მამა ლერწამ ტანისა, შვი-
ლი ასეთი გამოვა, უხელოდ დასცემს ძირსა). — 1085) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის
ჩაწ. 1871 წ., აგრეთვე ორი უთარილო:

- ა) ხეო, ხეო, როგორ ხეო, ამ სოფლისა სალხინოვო
და იმ სოფლის სამოთხეო,
მეფეთა და დედოფალთა მასპინძლო, მხიარულო,
ყოვლის სულის შემაქცევო, გამიყვარდა, რო ვნახეო.
- ბ) ხეო, ხეო, არა ხეო, ყველა ხისა ხემწიფეო,
მეფისა და დედოფლისა ყელზე ხელის გადამხევეო,
რომ მოვიდე, მიმასპინძლე, ლხინი მაზედ მანახეო.

— 1086) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ.—1087) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ.
1871 წ. — 1088) უთარილო. აგრეთვე მეორე:

ყოველ ხეში უკეთესო, ვარდმართალო, მაგრამ ხეო,
სააქაოს სალხინო ხარ, საიქიოს სამოთხეო,
მკვდრებიც ამას ნატრულობენ, ნეტაი ჩვენ, რომ გნახეო,
მეფესა და ხემწიფესა საყელოსა გარდახეო.

— 1089) ქუთ. მაზ., სე. ჩაჩუას ჩაწ. — 1090) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1091—1092) უთარილო. — 1093—1094) აპარაში ჩაწ. — 1095) ქუთ. მაზ., ერ. მაქარაძის ჩაწ., აგრეთვე: ს. ძიროვანს ჩაწ. სპ. ქათამაძის მიერ. — 1096) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1097) მისივე ჩაწ. იქვე, აგრეთვე ვარიანტი, მისივე ჩაწერილი იქვე (აზი-ნაზი ტანერი, ჩემი ჩიბუხ-ტანერი, დღე კარზე არ გამოვა, ღამე შინ არ შემოვა). — 1098) მისივე ჩაწ. იქვე. — 1099) მისივე ჩაწ. იქვე. — 1100) იმერ., ს. ქუციში, ის. ნაცვლიშვილის ჩაწ. — 1101) აპარაში ჩაწ. — 1102) უთარილო. — 1103) ქართლი, ს. ტუზერი, ნ. ხიდიბეგოვის ჩაწ. — 1104) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ., აგრეთვე: ა) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. (კიკლი, კიკლი კიბესა, სალახტუნე ციხესა...); ბ) უთარილო (კიკლი; კიკლი კიბესა, მოლახტურა ციხესა...); გ) უთარილო; დ) კახ., ალ. ჯანდიერის ჩაწ., ე) უთარილო („გ“, „ღ“ და „ე“-ში: კიკლი, კიკლი კიბესა, როსტომიანთ ციხესა...). — 1105) უთარილო, აგრეთვე: ა) იმერ., ს. ქუციში, ის. ნაცვლიშვილის ჩაწ.; ბ) ქუთ. მაზ., ს. ფარცხანაყანები, გ. ფხაკაძის ჩაწ. („ა“ და „ბ“-ში ბოლო: მოდი მა-მაჩემის მზესა). — 1106) გურია, გ. კალანდაძის ჩაწ. — 1107) იმერ. ჩაწ. — 1108) [ქართლი], ს. გრემისხევი, ეფრ. გომიაშვილის ჩაწ. 1885 წ. — 1109—1110) აპარაში ჩაწ. — 1111) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ., აგრეთვე: რაქა, ს. კიბრევი, გერ. მინდელის ჩაწ. (აქ: ჩლიჩიანი ბლიტინი ტყეში გამოიშობრება). — 1112) იმერ. ჩაწ. — 1113) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ., აგრეთვე: ა) მისივე ჩაწ. იქვე (სირამ, სირამ სიკაქკაქო, სირამ ფრთები გასხია, მაგ ადგილს რომ გაშორდები, იმ წამს სული გაგცეოვა); ბ) უთარილო (სირან, სირან სიკაქკაქე... შენს მამულს რომ გაცილდები...); გ) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ. (სირამ, სირამ კაქკაქო, სირამ ფრთები გასხია, ბუღილამ რომ ვადმოვარდე, მსწრაფლათ სული გაგცეოვა); დ) იქვე, ალ. ჯანდიერის ჩაწ. (სირიმ, სირიმ კაქკაქო... რამწამ ბუღილამ გამოხვალ...); ე) უთარილო (სურამ, სურამ კაქკაქო...). — 1114—1115) უთარილო. — 1116) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ., — 1117) უთარილო. — 1118) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ., აგრეთვე: ა) ქუთ. მაზ., ს. ჩაჩუას ჩაწ.; ბ) გურია, ს. კალანდაძის ჩაწ. („ა“ და „ბ“-ში: დავეციე ფარის ღონეთზე, ვავშალე ქვეუნი ღონეთზე); გ) სენაკ. მაზ., დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. (დავეციე ფარის სიფართე...); დ) ქუთ. მაზ.; სამს. ყიფიანის ჩაწ. (დავეციე ფარის ღონეზე...); — 1119—1120) უთარილო. — 1121) გურია, გ. კალანდაძის ჩაწ. — 1122) სურამში ჩაწ. ნატ. ორჯონიკიძის თქმით 1885 წ., აგრეთვე: ა) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ.; ბ) შორაპ. მაზ., ს. ლელენია, ერ. ვეფხაძის ჩაწ. (აქ: ამ წამს ჩემთან არიან, იმ წამს გაფრინდებიან, სხვისას ეძებენ ჭავარსა, თავისას ვერ მიხვდებიან). — 1123) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. (ორი ჩანაწ.), აგრეთვე: უთარილო (კუთხოვან ფრჩხილებში მოქტეული მესამე სტრიქონი აქედანაა აღებული დარ. მამაცაშვილის ჩანაწერშია, ერთში: სხვისასა ხედვენ ჭავარსა, თავის ავს ვერ მიხვდებიან, მეორეში: თავისას ვერ მიხვდებიან). — 1124) ილ. კავკაჟაძის ჩაწ.

1871 წ. — 1125) სენაჯ. მაზ., დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1126) უთარლო. — 1127) შორაპ. მაზ., ს. ლელენია: ერმ. ვეფხაძის ჩაწ., აგრეთვე: ა) ა. ნ. ფერადის ჩაწ. 1871 წ.; ბ) ქუთ. მაზ., ს. ტაბაყინი, ბეს. კელენჯერიძის ჩაწ. (აქ: ჩემი პატარა ფინია...). — 1128) ქუთ. მაზ., ს. პატარა ჭიხაიში, მიხ. ლეჟავას ჩაწ. — 1129—1130) სენაჯ. მაზ., დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1131) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1132) მისივე ჩაწ. იქვე, აგრეთვე: ა) უთარლო და ბ) უთარლო (აქ: უცხო ფრინველი მოვიდა, ბოლო-დამკვებით დაქადა...). — 1133) დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. იქვე (ორი ჩანაწ.; მეორე ჩანაწერში არის მეორე სტრიქონი: იქა ვკაპე იელი, აქ მოველი მშვიერი); აგრეთვე: ა) უთარლო; ბ) ა. ნ. ფერადის ჩაწ. 1871 წ. (: ...ქვემო ბოლოს წაიქექე); გ) უთარლო; დ) [ქართლი,] ს. გრემისხევი, ეფრ. გომიშვილის ჩაწ. 1885 წ. („გ“ და „ღ“-ში: ...მინდვრის პირას წაიქექე). — 1134) დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. იქვე. — 1135) ქუთ. მაზ., ს. პატარა ჭიხაიში, მიხ. ლეჟავას ჩაწ. — 1136) სენაჯ. მაზ., დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1137) იმერ., ს. ძიროვანი, სპ. ქათამაძის ჩაწ., აგრეთვე: ა) ქუთ. მაზ., ს. ტაბაყინი, ბეს. კელენჯერიძის ჩაწ.; ბ) ქუთ. მაზრა, ს. ფარცხანაყანები, მ. ფხაკაძის ჩაწ.; გ) იქვე ჩაწ. გ. ფხაკაძის მიერ; დ) ქუთ. მაზ., იაყ. ძოწენიძის ჩაწ. („ბ“, „გ“ და „ღ“-ში: კაპსი ექსი კაპსარას...); ე) სენაჯ. მაზ. ჩაწ. (აქ: ნივთი ნადირობს და არა სკამს). — 1138) ქუთ. მაზ., ერ. მაქარაძის ჩაწ. — 1139—1140) უთარლო. — 1141) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1142) სენაჯ. მაზ., ს. მარტვილი, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1143) ქუთ. მაზ., ს. პატარა ჭიხაიში, მიხ. ლეჟავას ჩაწ., აგრეთვე: ა) სენაჯ. მაზ., დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ.; ბ) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. (: მტა ვდრიყე...); გ) აქარაში ჩაწ. (: ცას ვლუნვიდი, ვარსკელავს ვკრეფდი); დ) გურია, მალ. შალიკაშვილის ჩაწ. (: ცას ვლუნვა, ვარსკელავს ვკრეფ). — 1144) ქუთ. მაზ., ს. ფარცხანაყანები, მ. ფხაკაძის ჩაწ. — 1145) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ., აგრეთვე: ახს. ჩაწ. — 1146) იმერ., გ. ყიფშიძის ჩაწ., აგრეთვე: მეორე ჩანაწ. იქვე. — 1147) ქართლი, ს. ტეზერი, ნ. ხიდირბეგოვის ჩაწ. — 1148) იმერ. ჩაწ. — 1149) უთარლო. — 1150) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1151) უთარლო (კახ.). — 1152) ქართლი, დარია მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1153) უთარლო (ორი). — 1154) უთარლო. — 1155) კახ., ა. ჭანდიერის ჩაწ., აგრეთვე: ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. (აქ ბოლო სტრიქონი: სიხარულის მკრთალი იყო, მაცხოვრისთვის თაყვანს ეცა). — 1156) სენაჯ. მაზ., ს. ზანძა, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1157) უთარლო. — 1158) ქართლი, ს. ტეზერი, ნ. ხიდირბეგოვის ჩაწ. — 1159) ქართლი, სოფ. შაპიაშვილის თქმით ჩაწ. ს. კოდას ეყ. ვაბაშვილის მიერ 1887 წ., აგრეთვე: უთარლო. — 1180) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1161) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1162) იმერ., ს. გორისუბანი, ს. გიორგობიანის ჩაწ. 1871 წ., აგრეთვე: ა) იქვე ჩაწ.; ბ) რაჭაში ჩაწ. გერ. მინდელის მიერ; გ) სენაჯ. მაზ., დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ.; დ) ა. ნ. ფერადის ჩაწ. 1871 წ. — 1163) ზონი, ილ. კანიშვილის ჩაწ., აგრეთვე: ა) ქუთ. მაზ., ს. ფარცხანაყანები, მ. ფხაკაძის ჩაწ.; ბ) გურია, გ. კალანდაძის ჩაწ.; გ) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. (: მალღიღამა ვადმოუარდი, ვაიმე, დედაე, ქუდის ჩაჩი); დ) ა. ნ. ფერადის ჩაწ. 1871 წ. (აქაც ასე); ე) ქუთ. მაზ., ს. ჩაჩუას ჩაწ. (: ზევიდან მოწინწილობს...); ე) აქარაში ჩაწ. (: ზევიღამა ვადმოჭრილი, ვაიმე დედაე,

ქუდი დამარჩა; ზ) უთარილო (: მალღიღამა ჩამოვარდი...). — 1164) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ., აგრეთვე: ა) უთარილო; ბ) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. (აქ: მე ზანზალოდამ მინახამს მე ხმელი გამოღებული, მე ხმელიღამა მინახამს მე ნელღი გამოღებული); გ) უთარილო; დ) ქუთ. მაზ., ს. კვეცი, ი. ბერიკაშვილის ჩაწ. (აქ: მე ზანზალა მეგონა, ზანზალა გაყიდებული, ბილი, ძვალში გამოღებული, წყაროთ გამოღენილი). — 1165) [ქართლი], ს. გრემისხვეი, ეფრ. გომაცაშვილის ჩაწ. 1881 წ., აგრეთვე: ა) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. (: აქლემზედ დიდი, კვერცხზედ პატარა, შაქარზედ ტბილი, ნალეველზედ მწარე); ბ) უთარილო (: აქლემზე მალღი, კვერცხზე დაბალი, ძიმწარებე მწარე, შაქარზე ტბილი). — 1166) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1167) ქუთ. მაზ., ს. პატარა ჩიხაიში, მ. ლევაქას ჩაწ. — 1168) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1169) მისივე ჩაწ. იქვე. — 1170) რაქაში ჩაწ. 1871 წ. — 1171) ქუთ. მაზ., ს. პატარა ჩიხაიში, მ. ლევაქას ჩაწ. — 1172) სენაკ. მაზ., ს. შინასუფეთი, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1173) ქუთ. მაზ., ს. ფარცხანაყანები, მ. ფხაკაძის ჩაწ. — 1174) იმერ., გ. ყიფშიძის ჩაწ. — 1175) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ., აგრეთვე: უთარილო. — 1176) უთარილო. — 1177) გურია, გ. კალანდაძის ჩაწ. — 1178) უთარილო. — 1179) ხევი, ს. გრემისხვეი, ეფრ. გომაცაშვილის ჩაწ. 1885 წ., აგრეთვე: ა) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. და ბ) უთარილო. — 1180) სენაკ. მაზ., ს. კოტიანეთი, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ., აგრეთვე: ა) მისივე ჩაწ. იქვე (: ერთი პატარა ბალი თეთრი ქვით სასესეა) და ბ) უთარილო (: ამ ჩემს პატარა ბოსტანში თეთრი ქვები ჰყრია). — 1181) მისივე ჩაწ. იქვე. — 1182) გურია, გ. კალანდაძის ჩაწ., აგრეთვე: სენაკ. მაზ., დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. — 1183) უთარილო. — 1184) იმერ., ბ. ბებურიშვილის ჩაწ., აგრეთვე: იქვე გ. ყიფშიძის ჩაწ. (: ყველა დაწოლილი არის, კუნტალა ზეზე არის). — 1185) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ., აგრეთვე: ა) სენაკ. მაზ., დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ.; ბ) ქუთ. მაზ., მ. ფხაკაძის ჩაწ.; გ) იქვე სპ. ქათამაძის ჩაწ.; დ) იქვე ზ. ხარაძის ჩაწ.; ე) იქვე დ. სირბილაძის ჩაწ.; ე) იქვე ს. კელენჯერაძის ჩაწ.; ზ) იქვე ილ. დათეშიძის ჩაწ. 1870 წ.; ე) იქვე ჩაწ. (სამი); თ) იქვე, ს. გორისუბანი, ს. გიორგობიანის ჩაწ. — 1871 წ.; ი) შორაბ. მაზ., ს. ლელენია, ერ. ვეფხაძის ჩაწ. — 1186) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. — 1187) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1188) იქვე მისივე ჩაწ. — 1189) უთარილო. — 1190—1191) იმერ. ჩაწ. — 1192) უთარილო. — 1193) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1194—1195) გურია, ს. კალანდაძის ჩაწ. — 1196) სენაკ. მაზ., ს. გეჭეთი, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1197) ხონი, ბას. რატაიანის და ილ. ქანიშვილის ჩაწ. (ორი ჩანაწ.). — 1198) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1199) კახ. ჩაწ. — 1200) ქუთ. მაზ., ს. კვეციში, ბ. ბახტაძის და ი. ბერიკაშვილის ჩაწ., აგრეთვე: ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. (აქ: შავ მთაზედა თეთრი ვთესე, თეთრი ყვითლად აყვავებდა; ხელი შეეყავ, მწუანე ვკრიფე, ეკლათ იყო შემოსილი). — 1201) კახ., ს. თოხლიაური, ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1872 წ., აგრეთვე; ხონი, ბ. რატაიანის ჩაწ. (აქ: ელის თავზე ელი ვთესე, ეკლათ იყო ამოსული, თაეი მოვქვერ, შუბლში ვკარი, ხუცად იყო გაპარსული). — 1202) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ.; აგრეთვე: ა) უთარილო (ისეთივე, როგორც ტექსტში); ბ) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. (აქ: თორსა თესლს დაუთესამ...); ტექსტის მესამე სტრ. აქ არაა; გ) უთარილო (ის სტრუქტონი აქაც არაა, იწყება: შავსა მიწის დაუფენენ...). — 1203) უთარილო. — 1204) სენაკ. მაზ.,

ს. სალხინო, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ.—1205 — 1206) უთარილო. — 1207) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ., აგრეთვე: ქართლი, დარია მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1208) ქუთ. მაზ., ერ. მაქარაძის ჩაწ. — 1209) ქართლო, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. (ორი ჩანაწ.; მეორე ჩანაწერში ბოლო: ხმელს დაქარავს, წყალო გამოაქვს...). აგრეთვე: ა) უთარილო (: დილითა ადრე აღგება, ჭერ დაიძახებს ვირულებ, თავს ხურავს წითელი ქუდი, ტანთა აცვია ბერულებ, ხმელსა სცემს, ნედლი გამოაქვს, თავისი სარჩო გმირულებ); ბ) ქუთ. მაზ., ს. ფარცხანაყანები, მ. ფხაკაძის ჩაწ. (: წამოდგება დილას ადრე, დაიყვირებს ვირივითა, თავს წითელი ქუდი ხურავს, ტანს აცვია ბერულათა); გ) სენაკ. მაზ., ს. მარტელი, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. (: დილასა ადრე აღგება, ის დაიძახებს გმირულად, ხმელსა სცემს, ნედლი გამოაქვს, ეთარცა გამოპირულად); დ) უთარილო (: ტანზედ აცვია წითელ-ვეითელი, ხმელსა სცემს, რბილი გამოაქვს თავის სარჩოთა გმირულათ). — 1210) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. — 1211) უთარილო. — 1212) გურია, გ. კალანდაძის ჩაწ. — 1213) [ქართლო], ს. გრეზისხევი, ეფრ. გომიშვილის ჩაწ. 1882 წ., აგრეთვე: უთარილო (: ყველა მიწეება, მოწეება, მაქვი ისევე კუნტია). — 1214) უთარილო. — 1215) ქართლი, დარია მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ., აგრეთვე: უთარილო (: შიგნით გული გულია, გარეთ მუხას ჩანია, მისი ფრთანი და ბოლონი სამოსლისა განია). — 1216) უთარილო (ორი, მეორეში პირველი სტრ: ...სინთი რამე მომიტანა). — 1217) გურია, გ. კალანდაძის ჩაწ., აგრეთვე: ს. კალანდაძის ჩაწ. იქვე (: თავი კისერზე გაბია, სახელს ვიჩივი, ავია). — 1218) სენაკ. მაზ., ს. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1219) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1220) უთარილო. — 1221) ქუთ. მაზ., ს. ფარცხანაყანები, მ. ფხაკაძის ჩაწ. — 1222) ქუთ. მაზ., ს. ტაბაყინი, ბეს. კელენჭერიძის ჩაწ. — 1223) ი. ნაეკლიშვილის ჩაწ. ს. ქვეიშვი, აგრეთვე მეორე: უთარილო. — 1224) უთარილო. — 1225) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ., აგრეთვე: ა) რაქაში ჩაწ. 1871 წ. (აქ: ...ხმა მიუგავს კაქ-კაქსაო..., ნუ დაიწყებ ბაყბაყსაო); ბ) სამი უთარილო (ერთში: ...ხმა მიუგავს კარებსაო...). — 1226) ს. გიორგობიანის ჩაწ. ს. გორისუბანს 1871 წ. — 1227) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ.—1228—1229) ქუთ. მაზ., სეე. ჩაჩუას ჩაწ.—1230) გურია, მ. კალანდაძის ჩაწ. 1231) ს. გიორგობიანის ჩაწ. 1871 წ. ს. გორისუბანს, მეორე: უთარილო. — 1232) იმერ. ჩაწ., აგრეთვე: გურია, გ. კალანდაძის ჩაწ. (: ერთი დღულა მომყავს და გაუხევეტელზე არ დაწეება). — 1233) უთარილო. — 1234) გურია, გ. კალანდაძის ჩაწ. — 1235) ქუთ. მაზ., ერ. მაქარაძის ჩაწ. — 1236) იმერ., გ. ყიფშიძის ჩაწ. — 1237) სენაკ. მაზ., ს. სალხინო, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ.—1238) კახ., იე. ვაჩნაძის ჩაწ.—1239) გურია, გ. კალანდაძის ჩაწ. — 1240) სენაკ. მაზ., ს. მარტელი, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1241) ქუთ. მაზ., ე. ძოწენიძის ჩაწ. — 1242) ს. გიორგობიანის ჩაწ. 1871 წ. ს. გორისუბანს. — 1243) ქუთ. მაზ., ილ. დათეშიძის ჩაწ., აგრეთვე: ა) რაქა, გ. მინდელის ჩაწ.; ბ) ს. ძიროვანს ჩაწ. სპ. ქათამაძის მიერ; გ) უთარილო. — 1244) ქუთ. მაზ., ს. ქვეიში, ბ. ბაბტაძის და ი. ბერიკაშვილის ჩაწ., აგრეთვე: ა) ქუთ. მაზ., ს. ფარცხანაყანები, მ. ფხაკაძის ჩაწ.; ბ) ქუთ. მაზ., ს. ჩაჩუას ჩაწ.; გ) ქუთ. მაზ., ს. ყიფიანის ჩაწ.; დ) იმერ. ჩაწ. (უთარილო); ე) სენაკ. მაზ., ს. მარტელი, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. (: ... ჩაეფრინდი შარვალშია, მოვალეობინე ნაცობარი); ვ) ს. კოლევი, ა. ოყრეშიძის ჩაწ. 1871 წ. — 1245) კახ., იე. ვაჩნაძის ჩაწ.—1246) ქუთ. მაზ., სეე.

ჩაჩუას ჩაწ. — 1247) უთარილო. — 1248) გურია, მალ. შალიკაშვილის ჩაწ. — 1249) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1250) იმერ. ჩაწ. — 1251) [ქართლი,] ს. გრემისხევი, ეფრ. გომიძეშვილის ჩაწ. 1885 წ., აგრეთვე მისივე ჩაწ. იქვე 1882 წ. (: ...ზოგმა ვერ იცნო მამალი) და: ა) ქუთ. მაზ., სევ. ჩაჩუას ჩაწ.; ბ) იქვე, ს. ფარცხანაყანები, მ. ფხაკაძის ჩაწ. (: ...ბრიყუო, ვერ იცან მამალი); გ) იქვე ს. ქყეიში, ბ. ბახტაძის და ი. ბერიკაშვილის ჩაწ. (: ...წინ ხერხი, უკან ნამგალი); დ) უთარილო (:... თავს ხერხი, ბოლოს ნამგალი); ე) უთარილო:

ერთსა რასმე სულიერსა თავსა აზდის ცეცხლის ალი,
არც აცეია ნარმის კაბა, არც ნაქსოვნი, არცა შალი,
თაეზედ ხერხი გაქლობილი, ბოლოს აქვს სულ ნამგალი.

— 1252) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1253) მისივე ჩაწ. იქვე.
— 1254) ქუთ. მაზ., ილ. დათეშიძის ჩაწ. 1870 წ. და მეორე: უთარილო. — 1255) [ქართლი,] ს. გრემისხევი, ეფრ. გომიძეშვილის ჩაწ. 1882 და 1885 წ., აგრეთვე: ა) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. (ორი ჩანაწ.; აქ ბოლო: ...შავით ამოვქვერ), ასევე: ბ) ქუთ. მაზ., ს. ტაბაკინი, ბ. კელენჭერიძის ჩაწ.; გ) ა. გორგაძის ჩაწ. ს. ილეში. — 1256) გურია, გ. კალანდაძის ჩაწ. — 1257) კახ., ს. თოხლიაური, ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ., აგრეთვე: ა) უთარილო (მეორე სტრ.: კაი ვაეკაცი-სათვის თაეზე წამომდგომელი), ასევე: ბ) ქუთ. მაზ., სპ. ქათამაძის ჩაწ.; გ) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. (აქ მარტო პირველი ორი სტრიქონია). — 1258) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1259) უთარილო. — 1260) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ., აგრეთვე: ა) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. და ბ) ორი უთარილო. — 1261) კახ., ივ. ეაჩნაძის ჩაწ. და: ა) ქართლი, ნ. ხიდირბეგოვის ჩაწ.; ბ) უთარილო. — 1262) ქუთ. მაზ., ს. ძიროვანი, სპ. ქათამაძის ჩაწ. — 1263) ქუთ. მაზ., ს. პატარა ჭიხაიში, მ. ლეჟავას ჩაწ. — 1264) ქუთ. მაზ., ს. ფარცხანაყანები, მ. ფხაკაძის ჩაწ., აგრეთვე: ა) ხონი, ბ. რატვიანი და ილ. ქანიშვილის ჩაწ. (ორი ჩანაწ.; აქ ბოლო: ...შუაზე გააპო აღმასი); ბ) უთარილო. — 1265) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ., აგრეთვე: ა) ორი უთარილო (იქვე ჩაწერილი უნდა იყოს); ბ) უთარილო (პირველი სტრ. არა აქვს); გ) კახ., ა. ჭანდიერის ჩაწ. (ნაწყვეტი); დ) ქუთ. მაზ., სევ. ჩაჩუას ჩაწ.:

არმიცანას მოგახსენებ, დიდი არაფელიაო,
ერთი მუღამ სიყრმეზე დგას, მეორეს სიბერე ახლო აქო.

ე) სენაყ. მაზ., ს. გეჭეთი, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ.:

ორნი ძმანები არიან, სიბრწყინვალე უნდა აქო,
ერთსა მუღამ ჯარი ახლავს, მეორესა ტახტი აქო,
მოკვდება და გაცოცხლდება, სიბრწყინვალე მაშინ აქო.

ვ) რაქაში ჩაწ. 1871 წ.:

ორნი ძმანი არიან, ხნით ტოლნი არიან,
ერთს ყავს ჯარი უთვალავი, მეორეს მარტო ტახტი.

— 1266) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1267) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. — 1268) უთარილო. — 1269—1270) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1271) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. — 1272) აქარაში ჩაწ. — 1273) უთა-

რილო. — 1274) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ., აგრეთვე: ღუმეთი, კონია ბაქრაძის ჩაწ. 1878 წ. — 1275) თ. ნადირაძის ჩაწ. ს. სალხინოს, აგრეთვე: უთარილო. — 1276) რაქა, გ. მინდელის ჩაწ. — 1277) იმერ. ჩაწ. — 1278) გურია, ს. კალანდაძის ჩაწ. — 1279) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. — 1280) უთარილო. — 1281) უთარილო. აგრეთვე: ა) უთარილო (: მალა, მალა მოფრინამდნენ კაბაკუბო ქრელოსანი...); ბ) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. (: მალლიდამა გამოვიდა კაბაკუბო ქრელოსანი...); გ) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. (: მალლიდამა წამოვიდა კაბაკუბო კაბაკრელი...); დ) იმერ., გ. ყიფშიძის ჩაწ. (: ზევიდან მოწიწინობს უყუდო და ქრელოსანი...). — 1282—1283) სენაქ. მაზ., დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1284) აქარაში ჩაწ. — 1285) თ. ნადირაძის ჩაწ. ს. სალხინოს. — 1286) ა. გორგაძის ჩაწ. ს. ილუში. — 1287) ხონი, ბ. რატინის ჩაწ., აგრეთვე: სამი უთარილო. — 1288) აქარაში ჩაწ. — 1289) უთარილო. — 1290) ქუთ. მაზ., სეე. ჩაჩუას ჩაწ., აგრეთვე: ხონი, ბ. რატინის ჩაწ. (: ახლა ელულსა, მელულსა, წამალს ადებენ სნეულსა, მეუფემ გადმოიხედა, — ვა რა უქნია გრძნეულსა). — 1291) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ., აგრეთვე: ა) იმერ. ჩაწ. (: შვილი მოვსტაცე დედასა, სხვას მივბარე, გულსა შევკარი, შევაკატაკე, თავი მიუგავს სნეულსა); ბ) უთარილო (: დედასა შვილი მოვსტაცე, თავი უგავდა სნეულსა, შევეუხვიე, შევეუბორძიე). — 1292) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1293) ქუთ. მაზ., ს. კულაში, ერ. მიქელაძის ჩაწ., აგრეთვე: კახ., ივ. ვაჩნაძის ჩაწ. — 1294) ქუთ. მაზ., ს. წიხაიშვილი ჩაწ., აგრეთვე: ა) ხონი, ი. ჯანიშვილის ჩაწ. (: ორი მოვიდა ორიოთა, ოცდახუთითა (?), შით იქდა თეთრი ირემი თეთრითა მოკაბმულითა); ბ) უთარილო. — 1295) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ., აგრეთვე: იქვე, ნ. ხიდირბეგოვის ჩაწ. (მესამე სტრ.: თუმც არავინ ხელს მიჰყოფს, დგანა სულ დაკუტებული). — 1296) უთარილო. — 1297) კახ., ლ. ჩერქეზოშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1298) უთარილო, აგრეთვე: ა) ილ. ჭეკვიძის ჩაწ. 1871 წ.; ბ) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ.; გ) უთარილო; დ) უთარილო (პირველი ორი სტრ.). 1299) ქართლი, ნ. ხიდირბეგოვის ჩაწ. — 1300) გურია, გ. კალანდაძის ჩაწ. — 1301—1302) სენაქ. მაზ., ს. უშაბათი, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1303) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1304) აქარაში ჩაწ. — 1305) იმერ., ზ. ხარაძის ჩაწ., აგრეთვე: ა) რაქა, გ. მინდელის ჩაწ.; ბ) ქუთ. მაზ., ს. ტაბაკინი, ბ. კელენჯერიძის ჩაწ.; გ) ღუმეთი, კონია ბაქრაძის ჩაწ. 1878 წ. — 1306) ქართლი, ნ. ხიდირბეგოვის ჩაწ. — 1307) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ., აგრეთვე: ერთი უთარილო. — 1308) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. და ერთი უთარილო. — 1309) ა. ოყრეშიძის ჩაწ. ს. კოლევს. — 1310) უთარილო. — 1311) ქუთ. მაზ., ს. კულაში, ერ. მიქელაძის ჩაწ. — 1312—1313) ქართლი, ნ. ხიდირბეგოვის ჩაწ. — 1314) ღუმეთი, კონია ბაქრაძის ჩაწ. 1878 წ. — 1315) იმერ. ჩაწ. — 1316) სპ. ქათამაძის ჩაწ. ს. ძირიანს. — 1317) რაქა, ს. კვიბრევი, გ. მინდელის ჩაწ., აგრეთვე: ა) იმერ. ჩაწ. გ. ყიფშიძის მიერ.; ბ) იქვე ჩაწ. (უთარილო); გ) ქუთ. მაზ., ს. კვეიში, ბ. ბახტაძის და ი. ბერკიაშვილის ჩაწ.; დ) სენაქ. მაზ., დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1318) უთარილო. — 1319) სენაქ. მაზ., ს. უშაბათი, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1320) ა. ოყრეშიძის ჩაწ. 1871 წ. ს. კოლევს. — 1321) უთარილო. — 1322) სენაქ. მაზ., ს. მარტვილი, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1323) ქართლი, დარია მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ., აგრეთვე: ა) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ.

(: ...გამდება და გაგორდება...); ბ) უთარილო; გ) [ქართლი,] ს. გრემისხევი, ეფრ. გომიაშვილის ჩაწ. 1882 წ. (აქ ახსნად აღნიშნულია: მყვალნი. არის მარტო პირველი სტრიქონი). — 1324) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1325) [ქართლი,] ს. გრემისხევი, ეფრ. გომიაშვილის ჩაწ. 1885 წ. — 1326) უთარილო. — 1327) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1328) სენაკ. მაზ., ს. მარტვილი, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1329) ქუთ. მაზ., ს. კუიეში, ის. ნაცელიშვილის ჩაწ. — 1330—1331) უთარილო. — 1332) აქარაში ჩაწ. — 1333) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ., აგრეთვე: ა) უთარილო (მეოთხე სტრ.: ვინც ამას კარგათ გამოსცნობს...); ბ) ქართლი, ნ. ხიდირბეგოვის ჩაწ.; გ) იქვე დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. (ორი ჩანაწ.; აქ მესამე სტრ.: იქილად სიბრძნეს გამოსცემს, სოფელს შენასკვა უქირსა). — 1334) უთარილო, აგრეთვე: ა) უთარილო (მესამე სტრ.: ყეთელი ოქრო დედამა შეილათების შეინახოს); ბ) უთარილო:

აქნევს თავსა და ბოლოსა და ტანსა უქირბახოსა,
დედამ მუცელში ხელი ჩაუყოს, გულ-ღვიძლი მოუნახოსა,
თეთრი სოფლათა გაუყოს, ყეთელი შეინახოსა.

— 1335) გურია, მალ. შალიკაშვილის ჩაწ. — 1336) სენაკ. მაზ., დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1337) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ.; კიდევ: ა) ნ. ხიდირბეგოვის ჩაწ. იქვე (მეორე სტრ.: მას გარე ზღუდე ავლია ვერცხლისა ანუ ქვისანი); ბ) უთარილო. — 1338) [ქართლი,] ს. გრემისხევი, ეფრ. გომიაშვილის ჩაწ. 1882 და 1885 წ. — 1339) გურია, მალ. შალიკაშვილის ჩაწ. — 1340) ქუთ. მაზ., ს. ტაბაქინი, ბ. კელენჯერიძის ჩაწ. — 1341) ს. ძიროვანი ჩაწ. სპ. ქათამაძის მიერ. — 1342) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. — 1343) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ., აგრეთვე: ა) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ.; ბ) უთარილო (: პატარა ციგრი-გელასაო მალღიდამ თოვა მოქპონდა); გ) უთარილო (: პატარა წინწყელასა ტყიდან თოვა ჩამოქპონდა). — 1344—1345) უთარილო. — 1346) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ., აგრეთვე: ა) ქართლი, ნ. ხიდირბეგოვის ჩაწ. (მეორე სტრ.: დიდია, ცამდინ მალალი, სიგრძე და მისი განითა, შევალ, გავალ სიცილითა, სიმღერითა და ბანითა...); ბ) ორი უთარილო (: მამამან სახლი ამიგო მალალის ბანის ბანითა...). — 1347) უთარილო. — 1348) სენაკ. მაზ., დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1349—1350) უთარილო. — 1351) ქართლი, ნ. ხიდირბეგოვის ჩაწ.; კიდევ: უთარილო. — 1352) რაქაში ჩაწ. 1871 წ. — 1353) აქარაში ჩაწ. — 1354) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ., აგრეთვე: ა) რაქაში ჩაწ. 1871 წ. (: ...ელაო, ზურგზე გადიკრა ენაო...); ბ) უთარილო (: ...ზურგზე დაეკარ ენაო...); გ) იმერ. ჩაწ. (: ...ზურგზე გადიდვა ენაო...). — 1355) უთარილო, აგრეთვე: ა) ქუთ. მაზ., ს. პატარა ჭიხაიში, მ. ლეყავას ჩაწ.; ბ) რაქა, ს. ლეზი, მ. გავაშვილის ჩაწ. 1871 წ. (: მისმა სიტყვამ და პასუხმა ქვეყანა გააჩერა); გ) შორაპ. მაზ., ს. ლელენია, ერ. ვეფხაძის ჩაწ. (: ერთი თხა მყავდა ბელაო, გვერდზედ მოექტა ენაო, მისი სიტყვა და პასუხი ქვეყანას დააჩერა); დ) ხონი, ბ. რატინის ჩაწ. (: ეს ჩემი ელა მელაო, ბეკზედ გაედო ენაო...); ე) სპ. ქათამაძის ჩაწ. ს. ძიროვანი; ვ) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. (: ერთი ცხვარი მყავს რემაო...); ზ) გურია, მალ. შალიკაშვილის ჩაწ. (: ერთი თხა მყავდა მელა, ზურგს დაეკარი ენა, ქრისტიანი და ურჯულო ყველა მის სიტყვას სჯერა). — 1356) უთარილო, აგრეთვე: ქუთ. მაზ.,

ს. ტაბაიანი, ბ. კელენჯერიძის ჩაწ. (: ...მინდორში გამოუვლი, ეპკრათ დაეკეტი). — 1357) ქუთ. მახ., ლ. დათეშიძის ჩაწ. 1870 წ., აგრეთვე: ა) იმერ., ბ. ბებური-
შვილის ჩაწ.; ბ) ს. გორისუბანი, ს. გიორგობიანის ჩაწ. 1871 წ.; გ) იმერ.,
გ. კიფშიძის ჩაწ.; დ) ქუთ. მახ., ე. ძონენიძის ჩაწ.; ე) უთარლო (ზოგ ვარიანტი:
კერიაზე დაკრა კბილი). — 1358) ქუთ. მახ., სეე, ჩაჩუას ჩაწ., აგრეთვე: უთარი-
ლო (: აბიკოლისა ციხესა, ზე როსტომისა ციხესა, შვეა ლომა, შესძახებს, შეაბიძ-
გინებს). — 1359) აქარაში ჩაწ. — 1360) უთარლო. — 1361) გურია, მალ. შალი-
კაშვილის ჩაწ. — 1362) ქართლი, დარ. მამაკაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1363) უთა-
რილო, აგრეთვე მეორე უთარლო (აქ მეორე სტრ.: ჩივის, ტირის, ქვეშ ბანაღი
სცევის). — 1364) სენაკ. მახ., ს. გეჭეთი, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ.
— 1365) იმერ. ჩაწ. — 1366) იმერ. ჩაწ. (ორი ჩანაწ.: მეორეში, ბ. ბებურიშვილის
ჩანაწერში: ეგერ, ეგერ გევიხედე, კურდღელი ზის ქვაზედაო, მიევი და შემოე-
კარი იქით-აქეთ ებაზედაო). — 1367) უთარლო. — 1368) კახ., ალ. ჯანდიერის
ჩაწ.; კიდევ: ორი უთარლო. — 1369—1370) ქართლი, დარ. მამაკაშვილის ჩაწ.
1872 წ. — 1371) სენაკ. მახ., ს. მარტვილი, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. —
1372—1373) უთარლო. — 1374) ქუთ. მახ., სეე, ჩაჩუას ჩაწ., აგრეთვე: ს. გო-
რისუბანს ჩაწ. ს. გიორგობიანის მიერ 1871 წ. — 1375) [ქართლი,] გრემისხევი, ეფრ.
გოძიაშვილის ჩაწ. 1882 და 1885 წ., აგრეთვე: ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. (: ერ-
თია და ყველას უნდა). — 1376) უთარლო. — 1377) ქართლი, დარ. მამაკაშვილის
ჩაწ. 1872 წ. — 1378) [ქართლი,] ს. გრემისხევი, ეფრ. გოძიაშვილის ჩაწ. 1882 და
1885 წ., აგრეთვე: ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. — 1379) სენაკ. მახ., ს. ბანძა, დ.
ბარნაბიშვილის ჩაწ. [1871 წ., აგრეთვე: ორი უთარლო. — 1380) ქართლი,
ნ. ხიღირბეგოვის ჩაწ. — 1381) გურია, ს. კალანდაძის ჩაწ. — 1382) უთარლო. აგ-
რეთვე: დუშეთი, კონია ბაქრაძის ჩაწ. 1878 წ. (: ასლამაზი მიქვიან, ასი ტყავი მი-
ცვია, ამისი გამოშენობელი შეცნიერათ მიცნია). — 1383) ქართლი, დარია მამა-
კაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1384) უთარლო. — 1385) სენაკ. მახ., ს. გეჭეთი,
დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1386) ქართლი, ნ. ხიღირბეგოვის ჩაწ. — 1387)
კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ., აგრეთვე: უთარლო:

ბალჩაშია გაღვიხედე, ტურფა ენახე, ისი მინდა,
ჯილოსანა ჩაწუობილი, ტურფა ენახე, ისი მინდა,
ვინც რომ ამას გამოიცნობს, მეცნიერათ ისი მანდა.

— 1388) უთარლო. — 1389) ქართლი, დარ. მამაკაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1390)
უთარლო. — 1391) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. — 1392) უთარლო. — 1393)
ს. ძირიუანი, სპ. ქათამაძის ჩაწ. — 1394) ქართლი, დარ. მამაკაშვილის ჩაწ. 1872 წ.,
აგრეთვე: კახ., იე. ვაჩნაძის ჩაწ. (: პირი ხისა, მუცელი ცხვრისა, სული ღვთი-
სა). — 1395) სენაკ. მახ., ს. მარტვილი, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1396)
ქუთ. მახ., ს. პატარა ჩიხაიში, მ. ლევაუას ჩაწ., აგრეთვე: იქვე სეე. ჩაჩუას ჩაწ.
(: სამ ძმას...). — 1397) იმერ. ჩაწ. — 1398) ქუთ. მახ., იაე. ძონენიძის ჩაწ. —
1399) იმერ., დ. სირბილაძის ჩაწ., აგრეთვე: უთარლო (: აჩინჯარი, მაჩინჯარი...)
— 1400) [ქართლი,] ს. გრემისხევი, ეფრ. გოძიაშვილის ჩაწ. 1882 წ. და 1885 წ.,
აგრეთვე: ა) კახ. ჩაწ. და ბ) უთარლო. — 1401) ილ. კეკევაძის ჩაწ. 1871 წ., ერ-
თიუ უთარლო. — 1402) უთარლო. აგრეთვე: იმერ. ჩაწ. — 1403) ქართლი, დარ.

მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1404) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. და: უთარილო (: ტომარა და პონტორიკი, სახელს გეტყვი, ვერ მიხედები). — 1405) იმერ. ჩაწ., აგრეთვე: ს. კოლევს ჩაწ. ა. ოყრეშვილის მიერ 1871 წ. (: ერთი კიტომარა, სახელს გეტყვი და გვარს შიტომ არა). — 1406) სენაკ. მაზ., ს. სალხინო, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1407) ქართლი, ნ. ხიღირბეგოვის ჩაწ. — 1408) სენაკ. მაზ., ს. უშაბათი, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1409) მისივე ჩაწ. იქვე, აგრეთვე: ა) იმერ. ჩაწ. და ბ) გურია, გ. კალანდაძის ჩაწ. — 1410) უთარილო. — 1411) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ.—1412) სენაკ. მაზ., ს. მარტვილი, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1413) გურია, მალ. შალიკაშვილის ჩაწ.; კიდე: ა) იქვე ჩაწ. გ. კალანდაძის მიერ; ბ) იმერ. ჩაწ. ს. მესხის მიერ; გ) იმერ. ჩაწ. (: ქვეყანას წვდება, ქუარის თავს კი არ წვდება); დ) აქარაში ჩაწ. (: დუნიას გადასტევაბა, ქუარის პირს კი არაო); ე) უთარილო. — 1414) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ.; კიდე: ა) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. (: პატარა წიწკიტელაო, ბატონის საყვარელაო); ბ) უთარილო (: პატარა ციგრიგელაო, ბატონის საყვარელაო); გ) უთარილო (: პატარა ჩიგრიგელა, ბატონის საყვარელა). — 1415) უთარილო, აგრეთვე: ა) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ.; ბ) ქუთ. მაზ., ს. ტაბაყინი, ბ. კელენჯერიძის ჩაწ. (: სახლი ავაშენე ხისა, შედიან და გამოდიან ანგელოზები ღვთისა); გ) სამი უთარილო. დ) სენაკ. მაზ., ს. გეჭეთი, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. (აქ ახსნად აღნიშნულია: საყდარი). — 1416) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1417) სენაკ. მაზ., ს. გოტიანეთი, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ.; კიდე: ა) ს. კოლევს ჩაწ. ა. ოყრეშვილის მიერ 1871 წ.; ბ) აქარაში ჩაწ.; გ) კახ., ალ. ჭანდიერის ჩაწ. (: სუსტი, მსუბუქი, ჭერ ღვთის მოსამსახურე, მერე ყოველი კაცისა) — 1418) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. — 1419) ქართლი, ნ. ხიღირბეგოვის ჩაწ. — 1420) კახ., ს. თოხლიაური, ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1421) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ.; კიდე: უთარილო (: აბურძგალამ ქვა მოშობა, ქვამ აბურძგალა მოშობა). — 1422) აქარაში ჩაწ. — 1423) სენაკ. მაზ., ს. ბანძა, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1424) [ქართლი,] ს. გრემისხევი, ეფრ. გომიაშვილის ჩაწ. 1882 წ., აგრეთვე: ა) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. და ბ) სურამში ჩაწ. — 1425) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ., აგრეთვე: უთარილო. — 1426) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ.; კიდე: ა) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. (: დაეაბამ, წუა, აეუშვებ, დადგება); ბ) გურია, გ. კალანდაძის და ს. კალანდაძის ჩაწ. (ორი ჩანაწ.); გ) იქვე ჩაწ. ბ. ბებურიშვილის მიერ; დ) ქუთ. მაზ., ვ. ძოწენიძის ჩაწ.; ე) იმერ. ჩაწ. (: აეუშვებ და გაჩერდება, დაეაბამ და მირბის); ე) ორი უთარილო. — 1427) ქუთ. მაზ., ს. ტაბაყინი, ბ. კელენჯერიძის ჩაწ. — 1428) უთარილო. — 1429) სენაკ. მაზ., დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1430—1431) უთარილო. — 1432) სპ. ქათამაძის ჩაწ. ს. ძიროვანს. — 1433) ქუთ. მაზ., ს. ჭყვიში, ბ. ბახტაძის და ი. ბერიაშვილის ჩაწ. — 1434) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1435) უთარილო. — 1436) ს. გორისუბანს ჩაწ. ს. გიორგობიანის მიერ 1871 წ.; კიდე: ა) ქუთ. მაზ., სევ. ჩაჩუას ჩაწ.; ბ) იქვე ვ. ძოწენიძის ჩაწ.; გ) გურია, ბ. ბებურიშვილის ჩაწ. — 1437) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ.; კიდე: ა) უთარილო; ბ) კახ. ჩაწ. (: წითელ ეკლესიაზე შავი ფრინველი შემოჰდა). — 1438) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. — 1439) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1440) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1441) კახ., მისივე ჩაწ. 1871 წ.; კიდე: ა)

იქვე ჩაწ. ალ. ჯანდიერის მიერ (: ერთი რამე სულიერი თავს იღებავს ინითა...);
ბ) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ.; გ) ორი უთარილო. — 1442) ქუთ.
მაზ., სევ. ჩაჩუას ჩაწ. — 1443) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ.—1444)
მისივე ჩაწ. იქვე; კიდევე: უთარილო. — 1445) რაქაში ჩაწ., აგრეთვე: ა) იქვე ჩაწ.
1871 წ. (: რუსი ყაზახი მოდიოდა ფეხის ჩახახუხითაო, ერთსა ფეხი მოსტეხოდა
და ყველა იმას უტდილო); ბ) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. (: ერთსა
პატარა ველზედა ასი ნუკრი მოდიოდა, ერთსა ფეხი მოსტეხოდა, ასე იმას შესტკე-
როდა). — 1446) სენაკ. მაზ., დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1447) ქართლი,
დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ.; კიდევე: ა) ქუთ. მაზ., ს. ყიფიანის ჩაწ. (: ლორს
კოქამდი არ შესტობა, კაცის უმალღესია); ბ) სენაკ. მაზ., დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ.
1871 წ. (: კაცზედ უმალღესია და ლორს მუელამდის ვერ მოუწევს). — 1448)
ქუთ. მაზ., ს. ფარცხანაყანები, მ. ფხაკაძის ჩაწ.; აგრეთვე: სენაკ მაზ., დ. ბარ-
ნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. (: ხმამალა რახუნობს, ზარივით ყვირის, არაეის არ
ესმის და ბრძენთა შეუტყვებელი). — 1449) [ქართლი,] ს. გრემისხევი, ეფრ. გო-
ძიაშვილის ჩაწ. 1885 წ. — 1450) გურია, ბ. ბებურიშვილის ჩაწ. — 1451) კახ.,
ს. თონლიაური, ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ., აგრეთვე: ა) რაქაში ჩაწ.:

ერთი რამ უტხო ფრინველი, ორფრთა, ორყურ-კბილოსანი,
უკვერცხოთა შვილსა შობავს, ვითარც ირემი ხბოსანი.

ბ) იმერ. ჩაწ.:

ერთი რამ უტხო ფრინველი, ორფეხი, ორყუროსანი,
უკვერცხოთ შვილის მშობელი, ვითა ირემი ხბოსანი,

— 1452) სენათი, ბ. ნიყარაძის ჩაწ. 1871 წ. — 1453) უთარილო. — 1454) გურია,
გ. კალანდაძის ჩაწ. — 1455) უთარილო. — 1456) უთარილო, აგრეთვე: ა) ქართლი,
დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. (: ვერც გამოსკრის კაი მქრელი, ვერ შეჰკერავს
ხარაზი, ათას ფერად აყვავდება, ხელთ აიღებს ლამაზი); ბ) რაქაში ჩაწ.; გ)
ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ.; დ) ქუთ. მაზ., ს. ფარცხანაყანები, გ. ფხაკაძის ჩაწ.
— 1457) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. (ორი ჩანაწ.; მეორეში მესა-
მე სტრ: ...გაღმოკდეული თვალითა). — 1458) შორაპ. მაზ., ს. ლელვია, ე. ვეფ-
ხაძის ჩაწ.; კიდევე: ა) იმერ. ჩაწ.; ბ) ს. ძიროვანს ჩაწ. სპ. ქათამაძის მიერ; გ) ქუთ.
მაზ., ი. ძოწენიძის ჩაწ.; დ) გურია, ბ. ბებურიშვილის ჩაწ. — 1459) დუშეთი, კო-
ნია ბაქრაძის ჩაწ. 1878 წ. — 1460) სენაკ. მაზ., ს. სალინო, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ.
1871 წ. — 1461) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1462) სენაკ. მაზ.,
ს. მარტვილი, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ.—1463) [ქართლი,] ს. გრემისხევი, ე.
გოძიაშვილის ჩაწ. 1882 და 1885 წ. (ორი ჩანაწ.; მეორეში: დედა წლისა, მამა ნახევარი
წლისა, შვილი საბარავთ მიდიოდა). — 1464) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ.
1872 წ. — 1465) დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. იქვე, აგრეთვე: ათი სხვადასხვა ჩანაწ.
რაქაში, გურიაში, იმერეთში, სამეგრელოში. — 1466) იმერ. ჩაწ., აგრეთვე: რა-
ქაში ჩაწ. გ. მინდელის მიერ (აქ: ...შავი აბრეშუმითა). — 1467) რაქაში ჩაწ. —
1468) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1469) ქუთ. მაზ., სევ. ჩაჩუას
ჩაწ. — 1470) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. აგრეთვე: [ქართლი,]
ს. გრემისხევი, ეფრ. გოძიაშვილის ჩაწ. 1882 და 1885 წ. (: უსულოსა, უგულოსა
თავზე ცეცხლი ანთია). — 1471—1472) სენაკ. მაზ., ს. გეჯეთი, დ. ბარნაბიშვილის

ჩაწ. 1871 წ. — 1473) უთარილო. — 1474) ს. ჯყეიში, ი. ნაცელიშვილის ჩაწ. — 1475) [ქართლი,] ს. გრემისხევი, ეფრ. გოძიაშვილის ჩაწ. 1882 წ.— 1476) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. — 1477) იმერ., ჩაწ. 1864 წ. — 1478) იქვე ჩაწ. — 1479— 1480) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1481) გურია, გ. კალანდაძის ჩაწ. — 1482) ქართლი, დარია მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ.; კიდევ: ა) კახ., ალ. ჯანდიერის ჩაწ.; ბ) ქუთ. მაზ., ერ. მაქარაძის ჩაწ.; გ) ქართლი, ს. ნადარბაზევი, ს. ბასილოვის ჩაწ.; დ) რაჭაში ჩაწ. გ. მინდელის მიერ; ე) ქუთ. მაზ., ს. კულაში, ე. მიქელაძის ჩაწ.; ვ) ქუთ. მაზ., ს. ფარცხანაყანები, მ. ფხაკაძის ჩაწ. და რაჭაში ჩაწ. (: ახტი, ბახტი, ოქროს ტახტი...); ზ) გურია, ბ. ბებურიშვილის ჩაწ.; (ლ) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ.; თ) სამი უთარილო. — 1483) უთარილო. — 1484) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. — 1485) ქუთ. მაზ., სევ. ჩაჩუას ჩაწ.; კიდევ: ა) გურია, გ. კალანდაძის ჩაწ.; ბ) სენაკ. მაზ., ს. მარტვილი, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ.— 1486) იმერ. ჩაწ. — 1487) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. და: ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. (: ალავე-ილავე, შავი ქათამი, ავგლიჯე მხარი, შეეკამე ფრთაი). — 1488) უთარილო. აგრეთვე: ქუთ. მაზ., ს. ტაბაიანი, ბ. კელენჯერიძის ჩაწ. — 1489) უთარილო (ორი ჩანაწ.), აგრეთვე: ა) აქარაში ჩაწ. (: თაეშიშველი, ფეხშიშველი, მიგახტენ და ვერ მიხტები); ბ) ა. გორგაძის ჩაწ. ს. ილუში; გ) გურია, ს. კალანდაძის ჩაწ.; დ) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. (: უკან შიშველი, პირშიშველი, რას უშველი, სახელს გეტყვი, ვერ მიხვდები). — 1490) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. — 1491) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1492) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ., აგრეთვე: ა) იმერ. ჩაწ.; ბ) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ.; გ) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1493) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1494) უთარილო. — 1495) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1496) ქუთ. მაზ., ს. პატარა ჭიხაიში, მ. ლეუჯავას ჩაწ.; აგრეთვე: იმერ. ჩაწ. (:... ზევით აპარპალებული). — 1497) რაჭაში ჩაწ. — 1498) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. და: დუშეთი, კონია ბაქრაძის ჩაწ. 1878 წ. — 1499) რაჭა, ს. ლები, მ. გავაშელის ჩაწ. 1871 წ. — 1500) იმერ. ჩაწ. — 1501) შორაპ. მაზ., ს. ლელვია, ერ. ვეფხაძის ჩაწ. — 1502) ქუთ. მაზ., ს. მესხის ჩაწ. — 1503) კახ., ლევ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ., აგრეთვე: ა) კახ., ალ. ჯანდიერის ჩაწ. (: ერთი რამ უსულგულო ამხანაგათ მეკიდება, თქვენი ქირიმეთ, მიშველეთ, მე რას ვადამეკიდება); ბ) ქუთ. მაზ., სევ. ჩაჩუას ჩაწ. (: ერთია ორით მვალი, ორი მთა ვადევიარე; თუ წვევიარე, წამოშყვა, თუ დავდეგ, დავდეგ კიდევ, თუ რამე ხელით ავიღე, მან ბარგი აიკიდა); გ) უთარილო. — 1504) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1505) მისივე ჩაწ. იქვე, აგრეთვე: ა) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ. (მეორე სტრ.: თუ ამას არ გამოიცილობ, ყრუცა ხარ და ბენტერამცა); ბ) უთარილო (: ერთი რამცა თეთრი რამცა, ქვლეტილაცა, ბრეცილაცა...). — 1506) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ., აგრეთვე: ა) უთარილო; ბ) უთარილო (აქ მესამე სტრ. არაა; მეოთხე სტრ.: ამისი გამოცინობელი მრავალ არს ქვეყანაზედა); გ) უთარილო (: ერთი რამ არის ასეთი, ვარდამავალი არსზედა, ასხია წვრილი მარცვალი, ვერ დაითვლება არსზედა); დ) უთარილო (ორი სტრიქონია; მეორე სტრ.: ასხია წვრილი მარცვალი, არ დაიმტერევა ქვაზედა). — 1507) კახ., ალ. ჯანდიერის ჩაწ. და მეორე: უთარილო. — 1508) კახ. ჩაწ., აგრეთვე ა) გურია, მალ. შალიკაშვილის ჩაწ.; ბ) ს. სალხინოს ჩაწ. თ. ნადი-

რაძის მიერ. — 1509) გურია, გ. კალანდაძის და მალ. შალკაშვილის ჩაწ.; სენაკ. მახ., ს. მარტვილი, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ.— 1510) სენაკ. მახ., ს. გოტანეთი, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ.— 1511) იმერ. ჩაწ. ბ. ბებურიშვილის მიერ და კიდევ ორი უთარილო.— 1512) [ქართლი,] ს. გრემისხევი, ეფრ. გომიშვილის ჩაწ. 1882 და 1885 წ., აგრეთვე: ა) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ.; ბ) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ.; გ) იმერ. ჩაწ. დ. სირბილაძის მიერ; დ) უთარილო.— 1513) ქართლი, სოფ. პაპიაშვილის თქმით ჩაწ. ს. კოდან 1887 წ. ე. გაბაშვილის მიერ. — 1514) უთარილო.— 1515) სენაკ. მახ., ს. მარტვილი, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1516) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. — 1517) იმერ. ჩაწ. ბ. ბებურიშვილის მიერ.— 1518) გურია, გ. კალანდაძის ჩაწ.; კიდევ ათი ჩანაწერი (ზოგში: ...ხან გაანათებს, ხან არა). — 1519) უთარილო. — 1520) სენაკ. მახ., ს. უშაბათი, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1521) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ.; კიდევ: ა) რაქაში ჩაწ.; ბ) უთარილო (: შარაყანდელის ხელმწიფე ვით ლაშქარი ენთების, ცეცხლისა ნაპერწყალია, აბედს არ მოცილებს). — 1522— 1523) უთარილო. — 1524) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. — 1525) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1526) უთარილო. — 1527) ქუთ. მახ., ილ. დათეშიძის ჩაწ. 1870 წ. — 1528) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1529) რაქაში ჩაწ. 1871 წ. — 1530) ქართლი, ნ. ხიღირბეგოვის ჩაწ. — 1531) ქართლი, მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1532) უთარილო. — 1533) ქუთ. მახ., ს. ტაბაყინი, ბ. კელენჯერძის ჩაწ. — 1534) იმერ. ჩაწ. დ. სირბილაძის მიერ. — 1535) რაქაში ჩაწ. 1871 წ.— 1536) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ., აგრეთვე: უთარილო (: ოთლო, ოთლო, ოთხო ბოძო, ზეითაო სათიბაო, ქვეით წყარო საღინარო). — 1537) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ., აგრეთვე: ა) კახ., ალ. ჟანდიერის ჩაწ. (: გარეთ გავა გარეითა, ხმას გაიღებს ზარეითა, გლეხი კაცი შეინახავს მარგალიტის თვალეითა); ბ) უთარილო (: გარეთ გავალ გარეითა...). — 1538) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ.— 1539) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1540) მისივე ჩაწ. იქვე, აგრეთვე: ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. (: მიღის, მიღის, მირაკაკეებს, გავა მთაზედ, გაიშლება...). — 1541) ქუთ. მახ., ს. ყიფიანის ჩაწ., აგრეთვე: ა) ს. ძიროვანს ჩაწ. სპ. ქათამაძის მიერ; ბ) უთარილო; გ) უთარილო (: ერთი გობი მაქს...). — 1542) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1543) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. — 1544) შორაპ. მახ., ს. ლელენია, ერ. ვეფხაძის ჩაწ. — 1545) სენაკ. მახ., დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1546) რაქაში ჩაწ., აგრეთვე: ა) ქუთ. მახ., სეფ. ჩაჩუას ჩაწ. (:... დაიქვა მთელი სოფელი); ბ) იმერ. ჩაწ. (აქაც ასე). — 1547) იმერ. ჩაწ. — 1548) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1549) მისივე ჩაწ. იქვე (ორი ჩანაწ.; მეორეში:... დარბაზს ჩაღიან, ჩაიმღერიან); აგრეთვე: ა) რაქაში ჩაწ.; ბ) გურია, გ. კალანდაძის ჩაწ.; გ) ქუთ. მახ., ს. ტაბაყინი, ბეს. კელენჯერძის ჩაწ. („ა“, „ბ“ და „გ“-ში:... დარბაზს ჩაღიან (ჩავლიან), ჩაიმღერიან); დ) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ.; ე) ს. სალხინოს ჩაწ. თ. ნადირაძის მიერ (:... ქვევით ჩავლიან, ჩაიმღერიან); ე) ს. ძიროვანს ჩაწ. სპ. ქათამაძის მიერ (:... ჩავლიან, ჩაიმღერიან, ამოივლიან, ამოიმღერიან); ზ) ქუთ. მახ., იაკ. ძოწინიძის ჩაწ. (ასე აქაც). — 1550) უთარილო. — 1551) ს. ძიროვანს ჩაწ. სპ. ქათამაძის მიერ. — 1552) კახ., ივ. ეაჩნაძის ჩაწ. — 1553) გურია, გ. კალანდაძის ჩაწ., აგრეთვე: ა) ს. სალხინოს ჩაწ. თ. ნადირაძის მიერ; ბ) სენაკ.

მაზ., დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. (აქ ახსნად აღნიშნულია: სიმინდი). — 1554) სენაკ. მაზ., დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ., აგრეთვე: რაქა, ს. ღებო, მ. გავაშელის ჩაწ. 1871 წ. — 1555) შორაპ. მაზ., საჩხერეს ჩაწ., აგრეთვე: ა) ქუთ. მაზ., ს. ფარცხანაყანები, გ. და მ. ფხაკაძეების ჩაწ. (...მას რომ კაცი ახვევია ხიმტიანი ათასიო); ბ) რაქაში ჩაწ. (ორი, ერთი მ. გავაშელის მიერ ჩაწ. 1871 წ.); გ) ხონი, დ. რატიანის ჩაწ.; დ) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. (აქ მარტო ერთი სტრიქონია: შიგნით გული გულგუბელი, გარეთ კანი ატლასისა). — 1556) ქართლი, ნ. ხიდირბეგოვის ჩაწ., აგრეთვე: უთაროლო. — 1557) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1558) გურია, გ. და ს. კალანდაძეების ჩაწ., აგრეთვე: სენაკ. მაზ., ს. სალხინო, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. (: ერთსა დიდსა მიდანსა ორი გველი წვესო). — 1559) აქარაში ჩაწ. — 1560) სენაკ. მაზ., ს. სალხინო. დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1561) მისივე ჩაწ., ს. მარტული. — 1562) ქართლი, სოფ. პაპიაშვილის თქმით ჩაწ. 1887 წ. ს. კოდას ეკ. გაბაშვილის მიერ. — 1563) ქუთ. მაზ., ს. კულაში, ერ. მიქელაძის ჩაწ.—1564) უთაროლო (სამი).—1565) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ., აგრეთვე: უთაროლო. — 1566) ქუთ. მაზ., ს. კულაში, ერ. მიქელაძის ჩაწ. — 1567) იმერ. ჩაწ. — 1568) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ., აგრეთვე: ა) იმერ. ჩაწ. გ. ყიფშიძის მიერ; ბ) ქუთ. მაზ. სევ. ჩაჩუას ჩაწ.; გ) გურია, გ. კალანდაძის ჩაწ.; დ) უთაროლო. — 1569) კახ., ჩაწ. — 1570) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1571) კახ., ალ. ჯანდიერის ჩაწ., აგრეთვე: ა) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ.; ბ) ქართლი, ს. გრემისხევი, ე. გოძიაშვილის ჩაწ. 1885 წ.; გ) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილით ჩაწ. 1871 წ.; დ) სამი უთაროლო; ე) პ. უმიკაშვილის რეეულიდან 1859 წლისა: „ეს გამოცანა რაქველისაგან გამიგონია“ (: ხელში უჭირამს ფირფიტა, თხსათლი აბაკუნებსა). — 1572) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ.; კიდევ: ა) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. (: ერთსა რასმე ორი თავი, — დიახ დიდათ გამოევირდა, — თეთრსა ვკითხებ, არა მითხრა, არცა სიტყვა მომისმინა, შავმან თავმან არაბულათ საუბარი მომიხშირა); ბ) უთაროლო. — 1573) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1574) ქუთ. მაზრა, სევ. ჩაჩუას ჩაწ. — 1575—1576) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1577) ქუთ. მაზ., ს. ქყვიში, ბ. ბახტაძის და ი. ბერიკაშვილის ჩაწ. — 1578) იმერ. ჩაწ. — 1579) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. — 1580) [ქართლი] ს. გრემისხევი, ეფრ. გოძიაშვილის ჩაწ. 1882 და 1885 წ. — 1581—1582) უთაროლო — 1583) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ., აგრეთვე: ა) ნ. ხიდირბეგოვის ჩაწ., იქვე (: ხის შვილდი და წყლის ისარი ჯირკს ვესროლე, ქვა აფრინდა); ბ) ა. გორგაძის ჩაწ. ს. ილეში (ასე აქაც).—1584) სენანეთი, ბ. ნიკარაძის ჩაწ. 1871 წ. — 1585) აქარაში ჩაწ. — 1586) ხონი, ბ. რატიანის ჩაწ. — 1587) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ., აგრეთვე: ა) დუშეთი, კონია ბაქრაძის ჩაწ. 1878 წ. (...მათი ნასროლი ფინთიხი ხემწიფეს ეკადრებან); ბ) რაქაში ჩაწ. 1871 წ. (...მისი ნასროლი წყალი ხელმწიფეს ეკადრება).—1588) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. — 1589) იმერ. ჩაწ., აგრეთვე: ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. (: ყივის, ყივის, ყიყოდანი, ზედ დასძახის დანდრაბელი, ადე, გუგულ, გაიხედე, — არსად მოდის პირთოსანი?).—1590) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1591) იმერ. ჩაწ., აგრეთვე: ა) სენაკ. მაზ., ს. სალხინო, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. (: დათვი პურტყულობს, მტვერს ჰყრის. მეორე ჩანაწ.: ერთი ჩემი დათვი ბუღ-

ბუდეებს და ჰყრის); ბ) ქუთ. მაზ., ერ. მაქარაძის ჩაწ. (: დათვი ბურღლულობს, ბღღიერს აყრის). — 1592) ქუთ. მაზ., ე. ძოწენიძის ჩაწ. — 1593) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ., აგრეთვე: ა) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. (: ოხროხინა დევი ფშენინამს, ფაშუენჯელი სამთელს ანთებს); ბ) უთარილო (: ოხრო ხერინამს, დევი ფშენინამს, მაყუნტელა სანთელს უნთებს). — 1594) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ., აგრეთვე: ა) კახ., ალ. ჯანდიერის ჩაწ., (: ნეტა რა კაცმა დაგბადა და ჩვენთვის რათ ინება, წყალი ახლო აქვს, არა სევამს, თავს მტერი გადედინება); ბ) უთარილო (: ნეტა რა ღმერთმა დაგბადა და სარჩოთ ჩვენთვის ინება, წყალი ახლო აქვს, არა სევამს, თავს მტერი გადედინება); გ) უთარილო (: ნეტა რა ღმერთმა დაგბადა და ჩვენთვის სარჩოთ ინება, მუდამ რბის და არა ღგება, არც რბენა მოეწყინება, წყალი აქვს და არა სევამს, თავს მტერი გადედინება). — 1595) ს. სალხინოს ჩაწ. თ. ნადირაძის მიერ და: გურია, გ. კალანდაძის ჩაწ. (: დათვი წვეს და ბლოქინობს, მას კეინჩალა ყბას უქცევს). — 1596) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1597) გურია, გ. კალანდაძის ჩაწ. — 1598) აქარაში ჩაწ. — 1599) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1600) მისივე ჩაწ. იქვე, აგრეთვე: ა) ნ. ხიდირბეგოვის ჩაწ. იქვე; ბ) [ქართლი], ს. გრემისხევი, ეფრ. გომიძეშვილის ჩაწ. 1885 წ.; გ) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ.; დ) უთარილო (ვარიანტებში ყველგან: უძელო, უფხო წყლისა ნადირი). — 1601) ქუთ. მაზ., ს. ფარცხანაყანები, მ. ფხაკაძის ჩაწ., აგრეთვე: იმერ. ჩაწ. (: უცხო სტუმარი მესტუმრა უცხო აღურიბადითა, დათვრა და დაღვინიანდა, ზღვა გაიარა ცურვითა). — 1602) კახ., იე. ვაჩნაძის ჩაწ. — 1603) რაჭა, გ. მინდელის ჩაწ. — 1604) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1605) მისივე ჩაწ. იქვე. — 1606) მისივე ჩაწ. იქვე, აგრეთვე: ა) [ქართლი,] ს. გრემისხევი, ეფრ. გომიძეშვილის ჩაწ. 1882 წ. და 1885 წ. ბ) კახ. ჩაწ.; გ) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ.; დ) სვანეთი, გ. ნიუარაძის ჩაწ. 1871 წ.; ე) ქუთ. მაზ., ს. ფარცხანაყანები, მ. ფხაკაძის ჩაწ.; ე) ს. ძიროვანს ჩაწ. სპ. ქათამაძის მიერ; ზ) ს. გორისუბანს ჩაწ. ს. გიორგობიანის მიერ 1871 წ.; ც) სამი უთარილო. — 1607) ქართლი, ნ. ხიდირბეგოვის ჩაწ. — 1608) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1609—1610) უთარილო. — 1611) სენაკ. მაზ., ს. მარტვილი, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1612) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1613) ს. კოლევს ჩაწ. ალ. ოყრეშიძის მიერ 1871 წ. — 1614) გურია, გ. კალანდაძის ჩაწ. — 1615) ილ. კეკელიძის ჩაწ. 1871 წ. — 1616) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. (ორი ჩანაწ.; მეორეში მესამე სტრ.: შენ იმას ვერ გამოიცნობ, გამოგძვრება თავ რაკვანი). — 1617) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1618) ქუთ. მაზ., ს. ფარცხანაყანები, მ. ფხაკაძის ჩაწ. — 1619) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ., კიდევ ერთი: უთარილო. — 1620) გურია, გ. კალანდაძის ჩაწ. — 1621) შორაპ. მაზ., ს. ლელენია, ერ. ვეფხაძის ჩაწ., აგრეთვე: ა) ზ. ხარაძის ჩაწ.; ბ) ქუთ. მაზ., ს. კყვიში, ბ. ბახტაძის და ი. ბერიკაშვილის ჩაწ.; გ) გურია, გ. კალანდაძის ჩაწ. — 1622) ქუთ. მაზ., სევ. ჩაჩუას ჩაწ. — 1623) ქუთ. მაზ., ს. ფარცხანაყანები, მ. ფხაკაძის ჩაწ. — 1624) უთარილო, აგრეთვე: ა) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ.; ბ) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ.; გ) შორაპ. მაზ., ს. ლელენია, ევ. ვეფხაძის ჩაწ.; დ) რაჭა, გ. მინდელის ჩაწ. ს. კიბრევი; ე) ქუთ. მაზ., ს. ყიფიანის ჩაწ., (:... ალაგ წითელ, ალაგ ყვითელ, ალაგ ალის ფერია); ე) სამი უთარილო. — 1625) გურია, გ. კალანდაძის ჩაწ., აგრეთვე:

ა) ს. კალანდაძის ჩაწ. იქვე; ბ) იმერ., ჩაწ. თბილისს 1864 წ. (: შავია შაშვივითა, მაგრამ შაშვი არ არის, გაფრინდება ჩიტოვითა, მაგრამ ჩიტი არ არის). — 1626) კახ., ივ. ვაჩნაძის ჩაწ. — 1627) იმერ. ჩაწ. — 1628) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. — 1629) ქუთ. მაზ., ს. ყიფიანის ჩაწ. — 1630) ქუთ. მაზ., სევ. ჩაჩუას ჩაწ. — 1631) უთარლო, აგრეთვე: რაქაში ჩაწ. 1871 წ. (:... ხის წვეერში ხუთი მარცვალი). — 1632) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. — 1633) სენაკ. მაზ., ს. გოტინეთი, დ. ბარნაბიშვილის ჩაწ. 1871 წ. — 1634) უთარლო. — 1635) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ. (ორი ჩანაწ.; მეორეში: ...ცხენს დაეადგათ უნაგირი, ვაი თუ ცხენმა გაიწიოს, თან წაილოს უნაგირი); აგრეთვე: იმერ. ჩაწ. (: ღმერთმა ბძანა, კაცმა ვქენი, დევს დავადგი უნაგირი). — 1636) უთარლო. — 1637) იმერ. ჩაწ. — 1638) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1872 წ., აგრეთვე: ა) [ქართლი.] ს. გრემისხევი, ეფრ. გოძიაშვილის ჩაწ. 1885 წ.; ბ) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ.; გ) კახ. ჩაწ.; დ) ქუთ. მაზ., ს. ფარცხანაყანები, მ. და გ. ფხაკაძეების ჩაწ.; ე) ქუთ. მაზ., ს. პატარა ჩიხაიში, მ. ლეეაყას ჩაწ.; ვ) რაქაში ჩაწ. 1871 წ.; ზ) იმერ. ჩაწ. („ღ“, „ე“, „ვ“ და „ზ“-ში: ორმო გრძელი...). — 1639) ქუთ. მაზ., ს. ფარცხანაყანები, ბ. და ს. ფხაკაძეების ჩაწ. — 1640) გურია, მალ. შალიკაშვილის ჩაწ. — 1641) უთარლო (ოთხი), აგრეთვე: ა) ქართლი, დარ. მამაცაშვილის ჩაწ. 1871 წ. (: ძალი წვეს და კუდი ღრინავს, გაპოიდან, რა არის); ბ) [ქართლი.] ს. გრემისხევი, ეფრ. გოძიაშვილის ჩაწ. 1885 წ.; გ) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ.; დ) კახ. ჩაწ.; ე) იმერ. ჩაწ.; ვ) გურია, მალ. შალიკაშვილის ჩაწ.; ზ) ა. გორგაძის ჩაწ. ს. ილეში.—1642) ა. ნ. ფერაძის ჩაწ. 1871 წ. — 1643) გურია, გ. კალანდაძის ჩაწ. — 1644) იმერ. ჩაწ. — 1645) უთარლო. — 1646) კახ., ლ. ჩერქეზიშვილის ჩაწ. 1871 წ., აგრეთვე: უთარლო.

რელაქტორის უანიშვნები

გვ. 10. როგორც ვ. მაცაბერიძემ გაარკვია, აღნიშნული თხზულება თარგმნილია რუსული ენიდან, ავტორი — ი. ა. ხუდიაკოვი. (Рассказы о старинных людях. СПб. 1864).

გვ. 12. სახალხო მთქმელის და მელექსის ალექსი გიორგის ძე გოძიაშვილის სხვენა დღემდე არის შემონახული. იგი ცხოვრობდა დუშეთის მახლობლად სოფელ გრემისხევში. მიუხედავად იმისა, რომ მხედველობა ბავშვობაშივე დაკარგა, მხურვალე მონაწილეობას იღებდა საზოგადოებრივ ცხოვრებაში; ჰქმნიდა სოციალური პროტესტის ამსახველ ლექსებს. 1905 წელს მკადიჯვარში აჯანყებულმა გლეხებმა დროშაზე მისი ლექსი წააწერეს.

დადიოდა კრებებზე (ატარებდა შვილი) და ერთობას ქადაგებდა. მონაწილეობდა მიიღო მკადიჯვარის შეიარაღებულ შეტაკებაში და გამოთქვა მამხილებელი ლექსი:

მახსოვს, მახსოვს, კარგად მახსოვს,
რაც მოხდა მკადიჯვარშიო,
კახაყები ნადირობდნენ
უიარაღო ხალხშიო.

ბრმა მელექსე გოძიაშვილი საკმაოდ პოპულარული იყო. 1878 წელს მისი ლექსების მცირე კრებულები დაიბეჭდა. ერთხელ შეეკითხნენ: — ალექსო, ქვეყნად ბრმა უფრო მეტია, თუ თვალხილული? — ბრმა უფრო მეტიაო, უპასუხა თურმე. — რათაო? — იმისათვის, რომ ვინც წერ-კითხვა არ იცის, ისიც ბრმა არის. თუ აცოთათ ვერ კითხულობს და სხვას არჩევინებს, ისიც ბრმად ითვლებაო.

თვითონ ორივე თვალთ უსინათლო იყო. ჩემს დას აწერინებდა, — იგონებს მისი ვაჟიშვილი კოლა. — ლექსებს ზეპირად იგონებდა, ვინც წერა-კითხვის მცოდნე შეხედებოდა, სთხოვდა და დააწერინებდა, ჩვენს ოჯახში მისი ბევრი რვეული ინახებოდა. მახსოვს გამოთქმული ჰქონდა ილია ჭავჭავაძეზე, პეტრე უმიაშვილზე და სხვებზე. ეს ლექსები მოხვეტა მასწავლებელმა მიხეილ იოსელიანმა, წიგნად უნდა დაებეჭდოთო, და დღემდე არა ჩანს, — გულისტყვილით ამბობს კოლა გოძიაშვილი.

გვ. 15. ნ. დოღობერიძის არქივის მნიშვნელოვანი ნაწილი, ეკონომიური ხასიათის ცნობებითურთ, დაუტოლა უმიაშვილის ხელნაწერებთან ერთად (ფ. არქ. 2).

გვ. 16. ამჟამად ეს მასალები ინახება საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემიის რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის ფოლკლორულ არქივში (ფ. არქ.).

გვ. 26. 1946 წლის 30 ნოემბერს პ. უმიაშვილის ნეშთი გადასვენებული იქნა ქართველ მწერალთა დიდუბის პანთეონში.

გვ. 25. იგულისხმება გერმანელი მეცნიერი კარლ ბიუხერი (1847—1930), რომელიც ფ. გოგიჩაიშვილის პროფესორი იყო; სხვათა შორის გამოსცა ნაშრომი „შრომა და რიტმი“. პ. უმიკაშვილისა და ფ. გოგიჩაიშვილის მეშვეობით ამ გახმაურებულ გამოკვლევებში ასახვა ჰპოვა ქართულმა შრომის პოეზიამ (იხ. აქვე, ტ. III, შესავალი).

გვ. 81. წინა გამოცემაში იკითხება „თმისებრო“; უნდა: „თბისებრო“, ყორნის ფრთისებრო.

გვ. 81. ვასწორებთ დედნის მიხედვით — „ღრძილო“, და არა „ღდილო“, როგორც წინა გამოცემაშია.

გვ. 50. ხალხური „ვეფხისტყაოსნის“ ნაწყვეტია.

გვ. 54. პ. უმიკაშვილს ჩაუწერია 1886 წლის 23 მკათათვეს სოფ. წინამძღვრის-კარში ბაბალე მინდოდაურის თქმით. ეს სამიჯნურო ლექსი ხვარამზისა და ვეფიკას რკალს განეკუთვნება. ვარიანტები ცნობილია შემდეგი დროის ჩანაწერების მიხედვითაც (თ. რაზიკაშვილი). ამბავი რეალურ ვითარებაზეა აღმოცენებული (მ. ჩიქოვანი, ხალხური სიტყვ. ისტორია, 1956, გვ. 325-27).

გვ. 88. „წყალში შეცურდა კურდღელი“ არის № 64 ვარიაცია.

გვ. 85. ახლოს დგას „დედაენის“ მიხედვით კარგად ცნობილ ლექსთან — „ბიკო, ვისი ხარ მალხაზი“.

გვ. 70. დედანში „გრიმო“ სწერია.

გვ. 78. ეს სტროფი ამირანის ნადირობის ვარიანტს წარმოადგენს..

გვ. 87. დედანში სწერია „ლხინისა“, და არა „რკინისა“, როგორც წინა გამოცემაშია.

გვ. 108. ზეზევა გაფრინდაულის ლექსის ვარიანტია, ბახტრიონის ბრძოლის ამსახველი (1659 წ.). აქვე და წინა ლექსშიაც „თახტრეენ“ ბახტრიონს ნიშნავს.

გვ. 110. პ. უმიკაშვილის არქივის დასაბეჭდად მომზადების დროს ფ. გოგიჩაიშვილს ხელნაწერი რეეულები დაუშლია, ფურცლები გადაუქრ-გადმოუქრია. ზოგან გადაუხზავს და სასტამბოდ ასე დაულაგებია. ამის გამო ჩანაწერებმა და შემკრებთა რეპერტუარმა დაკარგა პირველადი დამოუცილებლობა, მთლიანობა, კუთხური სპეციფიკა. ახლა საკირო ხდება თვითეული ჩამწერის მასალების კვლავ „შეკრება“ და პირვანდელი მდგომარეობის აღდგენა, რაც არც თუ უბრალო ამოცანაა. ეს დედანიც ამნაირად გამოცალკეებულ ფურცელს წარმოადგენს. ჩანს, ა. გოლეტიანის ჩანაწერები ამით იწყებოდა. სათანადო კვალიც ეტყობა. ხელნაწერი ასე იწყება: „სახალხო სიმღერებისა და ზღაპრების შეკრება“. ახალი ამზადი იქვე გვაუწყებს: „ლექსების მაზრის სოფლის ნაკურალემის ხალხი მღერის სხვადასხვა სიმღერებს“. დასაწყისი სიმღერაც სახუმარო შინაარსის („ბატონმა ცხენი მიბოძა“) ყოფილა. სოფ. ნაკურალეს შემკრებლობითი მუშაობა ანტონ გოლეტიანს მე-19 საუკუნის დასასრულს უწარმოებია, იგი წარმოშობით იქაური იყო და მოწოდებული ტექსტები სანდოა. შემკრების ბიოგრაფია აღვადგინეთ ანტონის შეილების ჩემი ყოფილი მასწავლებლების, ვარლამ და პლატონ გოლეტიანების დახმარებით.

გვ. 120. ფერხულში სამღერალი „ყურშო“ რაკის გარდა სხვა კუთხებშიც

კარგად იყო ცნობილი. სუფრულის სახით მას ლეჩხუმშიც ასრულებდნენ. პ. უმიკაშვილის არქივში შემონახულია სამეგრელოში (ზუგდიდი) გავრცელებული ტექსტი:

ყურჩა გავგზაუნე სანადიროსა,
ნადირს მომიტანს სასადილოსა.
ყურჩას ნარბენი დიდი მინდორი —
ფეხის ნაკრავი კალოს ოდენი.
ყურჩაო, ყურჩაო, ლომისა ლევეო,
კახეთს ევაქარსა გაქარავანდი,
კახეთს, კუმუხეთ(ო), ვაი თუ რუსეთს... (ფ. არქ. უმიკ. 1100).

გვ. 121. „საბრალო დედაბრისასა“ ერთი იმ 15 ლექსთაგანია, პ. უმიკაშვილმა 1874 წელს რომ გამოაქვეყნა თავის პირველ კრებულში: „ლექსები, სახალხო სიმღერებისაგან შედგენილი პეტ. უმიკაშვილისაგან. გამოცემა სტეფ. ზარაფოვისა“.

გვ. 122. აღზევანს მარილის მოსატანად წასვლა ხშირად ბალადურ სახეს იღებს და ამბავს ტრადიციული დასასრული აქვს. ეს ლექსი ურბულის კლასიკურ ნიმუშს წარმოადგენს, არსებობს მისი მუსიკალური ჩანაწერები. ტექსტი ვარიანტულია. აქ წარმოვადგენთ კიდევ ერთს, 1875 წლის ჩანაწერს:

მარილეთს წაველ მარილისათვის,
ჩემი ცხვრისათვის, თავშავისათვის.
დედამ მიშალა, — არ დავიშალე,
რძალმა მიშალა — არ დავიშალე,
წაველ და წაველ, არ დავიშალე!...
სამსა ურემსა სამი ქვა მიკლდა,
მისთვის მივბრუნდი — კლდენი მომექცა,
ქვეშ მომიტანა.....
ამხანაგებო, თქვენი კირიმეთ,
ეს კრელი ვარი დედას მიგვარეთ,
და ჩემი ცოლიც] დედას ჩააბარეთ.
დედას უთხარით: ბევრს ნუ იტირებს,
თავს ნუ მოიკლავს!
ჩემს ცოლს უთხარით: ბევრს ნუ იტირებს,
შავს ნუ ჩაიცვამს.
ამხანაგებო, ჩემ ხარსა ტოლ ნუ დაუდებთ.

მთქმ. ნინო ვაჩნაძისა, ს. ბაკურციხე, ჩამწერი დოდაშვილი, სოფ. მაღარო-ანაგა. 1875 წ. (უმიკ. 1103).

მარილეთს ურემებით მოგზაურობა მძიმე ტვირთს წარმოადგენდა. ქარავენებს ხშირად შეიარაღებული რაზმების ხლებაც სჭირდებოდა. ხალხურ ლექსში რეალისტურად არის გადმოცემული მეურმე გლეხის გაკირება და ცხოვრების ტრადიციული დასასრული.

გვ. 128. ლექსს შემკრების შენიშვნა ახლავს: იმღერება სუფრაში იმერულ ხმაზეო (უმიკ. 1107).

გვ. 125. ნაწარმოებში კონტამინაციის წესით ავთანდილის ნადირობის ეპი-
ზოდია ჩართული.

გვ. 125. აქაც, ისევე, როგორც № 509-ში, ჩანს ავთანდილის ბალადის კვალი.

გვ. 128. სხვა ვარიანტებში საუბარია „სამგორის შინდორზე“.

გვ. 184. ბეთქენის საფერხულო ლექსის ეს ადგილი ძლიერ გვაგონებს ხეცა
და ხეცურეთში გავრცელებულ მონადირე ჭარჩის თავგადასავალს, ალექსანდრე
ყაზბეგმა რომ გამოიყენა „მოდღარში“ (თხზ. II, გვ. 387-88; იქვე, შენიშე.
გვ. 523).

გვ. 149. ხალხური „ვეფხისტყაოსნის“ ნაწყვეტია.

გვ. 141. ნაწყვეტია ბალადისა: „შემომეყარა ყივჩაღი“.

გვ. 178. ზოგან „თუნდა“ გვხვდება, რაც აზრობრივად უფრო სწორია.

გვ. 218. აღრინდელი გამოცემის 1590—1596 ამოღებულია.

გვ. 217. „აზრის“ ნაცულად წინა გამოცემაში, უთუოდ შემთხვევით, არის „აზ-
რუმი“.

გვ. 218. ანდაზების წყაროები აქ ზოგადად არის ნაჩვენები. პ. უმიკაშვილის
კოლექციაში შესაბამისი ჩანაწერები დაცულია რამდენიმე ნომრის სახით. ისინი
დაწერილია სხვადასხვა კუთხეში (ფ. არქ. უმიკ. „ანდაზები“).

სიტყვების ახსნა

ა

- ივანიჭე 54, შვეკამე, ვუკბინე.
აჭლია 299, დაძლია, აჭობა.
ალავერდა 88, ბალახი, იონჯის მსგავსი.
ალუა 204, მშვილდის საბელი. „დალაქება, ალუა აძერება“.
ამბარისებრო 31, ამბრის მსგავსო, სურნელოვანო. „შენ, ქალო, ამბარისებრო“.
ამბარი 66, ბელელი (რუს.).
ამოგიკნაფო 31, აგისრულო, ამოგიკრიფო. „სურვილი ამოგიკნაფო“.
ამოყაყანდა 59, ამოლადანდა, ამოაშუქა. „დილის მზე ამოყაყანდა“.
არადეთი 209, სოფელი ქართლში.
ასთველი 54, ართავდი, სტავდი.
ასია 127, ასივა, გაასივა. „მოწყალე ღმერთმა ასია“.
ასრილ-დაჭრილი 118, ნასროლ-დაჭრილი.
ასწერე 125, შეღებე, წერში გააულე.
აღების ღამე 229, დიდმარხვის წინა სახსნილო ღღე.
აზაშენი 96, ადგილი, სოფელი.
აზსნა 297, გამოცანა.

ბ

- ბაბუი 89, ფიფქი. „მოსულა დილისა ბაბუი“.
ბაზი 290, ფრინელი. „ბაზი მობაზუნობდა“.
ბალარჯი 120, გაუცრელი ქერის პური. „ქერის ბალარჯი“.
ბერუაში 145, ადგილი ზემო სვანეთში.
ბორჯი 122, ფესვადგმა, გართხმა. „ფეხის თითებმა და ბორჯი გაიდგა“.
ბრეთი 209, სოფელი ქართლში.
ბუგბუეებდა 124, ბუტბუტებდა, ბუზლუნებდა.
ბუსაქილს 200, ბურსაქირს, ადგილი ფასანაურთან.

გ

- გაგიბრკუინამს 39, გაგიბრწყინებია, გაგონათებია.
გაღამიგდეს 124, გაღამაგდეს, გაღაუგდეს ჩემი თავი. „მეჭინიბეს გაღამიგდეს, შემოიკარ ცხენზედაო“.

გადამიყოლებ 54, გამიტაცებ, წამიყვან. „აბა თუ გადამიყოლებ“.
გადიქცა 199, გაწყდა, გადაშენდა.
გამამრიაყდა 54, შემხედა, გადმოხედა. „გულდიდად გამამრიაყდა“.
გამშლელი 106, გამამხიარულებელი.
გაუღვანდა 57, გამელავნდა, გახშიანდა. „თვარა საქმე გაუღვანდა“.
გაუწარდევო 120, გაუკაფეო, გაუწალდევო. „გზა გაუწარდევო“.
გაჭანჭალდებო 192, ჩაკჩაკით გაივლის.
გიშელიო 124, გიშერიო.
გლახა 39, ღარიბი, უქონელი.
გლონასა 93, კამეჩის სახელი.
გორიელი 202, სახნავე ადგილი ბაკურციხეში.

დ

დაახვალე 100, სახვალიოდ გადადე, დააგვიანე.
დაბრა 66, დაბარება, წვევა.
დაგიბრი 67, დაგიბარებ, გიანდერძებ.
დავერქუე 37, დავებზე. „დავერქუე დედამიწასა“.
დავიხლართებო 163, გამოვეწყობიო.
დავსწვერე 169, გავლესე, გამოვპირე.
დავსწონე 166, გავუბედე, შევეკადრე.
დალაბრა 180, ჩლუნგი. „ხმალიც გაუქრის დალაბრა“.
დამგალა 61, დამიბეგვა, დამიქევა. „ხელტარმან ხელი დამგალა“.
დამეკლივა 54, დამენახა, გამესინჯა.
დართმენს 198, დაითმენს, შეინახავს, არ გათქვამს.
დაუკრემლია 234, დაუკრეკია. „იანვარში მეცხვარეს თხები დაუკრემლია, საქმეს
წინ წაივადებო“.
დაჩინთანაო 129, ბატონთანაო. დიჩინი — შეძლებული, ამპარტავეანი გლეხი (ხეხს).
დახტა 162, დახედა.
ღირბი 209, სოფელი ქართლში.
ღოლა 226, ურქო, რქაამოუსვლელი.
ღონეთი 305, ოდენი, ტოლი, ფარდი. „თავი კოკობის ღონეთი“.
ღორი 117, ზურგსაყრდენი ბალიში. „ღორის ბალიში ეგონა“.
ღოუნაგრე 115, დაუნაგრებ, შეკაზმავ. „ღოუნაგრე ცხენებსო“.
ღუმაცხო 163, სოფელი მთიულეთში.
ღურღო 121, თხლე, მღვრიე ღვინო. „ჩვენ ღურღო გაგვხეტქიანო“.

ე

ეგინჩარი 296, ენგიჩარი. „ეგინჩარი ეგინჩრულად მოკაზმული“.
ელგები 56, სიგრძის ერთეული. „ჩითია ერთი ელგები“.
ელგი 56, ძელელი, ხალათის ქვეშ ჩასაცემელი. „რომ შემეიყვრე ელგი“.

3

ვახდეინეთ 167, სახადი მოეახდეინეთ.
ველოვანი 201, გაშლილი ვაკე.
ვირჯები 56, ვაკეთებ, ვმოქმედებ.

ზ

ზარავანდი 289, მწარე ნაყოფი, მდოგვი, ძირმწარა. „ზეს ასხია ზარავანდი“.
ზერავანდი 276, იხ. ზარავანდი.
ზურჩი 132, ზუჩი.

თ

თახტრევან 102, ბახტრიონი. „თახტრევან გალავანზედა“.
თბე 31, ფრთა.
თეთრი დევი 65, როსტომიანის პერსონაჟი.
თერობა 180, ქერობა. „ანეული და თერობა“.
თოთანის ქვა 134, ადგილი ზემო სვანეთში.

ი

ია 126, იარე. „ია, ბატონთან წაეიდეთ“.
იგრის ტყავი 179, ვიგრის ტყავი.
იდუმლის კოშკი 98, იდუმალას (მთა) კოშკი. „იდუმლის კოშკო მაღალო“.
იქვეშერენდეს 177, კენესოდეს, დარდობდეს. „მამულის გულიათეინ თუნდ მოკე-
დეს, არცა იქვეშერენდეს“.

კ

კაკულია 299, კაკეულო, მოკაკეულო, მოხეულო. „საით მიხვალ, კაკულიავ?“.
კარალეთი 228, სოფელი ქართლში.
კარაში 58, კარავი.
კარაპანი 184, დერეფანი, ქანია. „ჩამებს უბიათ ფერხული გარეთ კარაპანშია“.
კახამბალი 170, ბლის მსხვილმარცლოვანი ჭიში.
კოკოშელა 276, კუზიანი.
კორიელი 76, ადგილი. „მობრძანდი, მკადო, კორიელს, თუ ჩემი ბედი ღირსაო“.
კოკბის 278, კოკობი, პატარა ქოთანი.
კრული 297, სკრული, სოფელ სკრიდან. „ფურცელი კრული, უზანი წკრული“.
კუტალი 32, წყლის ქურტელი. „ვერცხლისა კუტალისებრო“.
კუტატანი 74, სოფელი ალაზნის ხეობაში.

ლ

ლადრერის ბოლო 136, ადგილი.
ლალიეი 298, ნალია. „აღმოსავლეთს ყანა ვთესე, დასავლეთსა ლალიეი“.
ლეღისთავი 210, სოფელი ქართლში.
ლემადე 194, ძლიერი თოვლიანი ქარი მთაში. „ლემადეს გადმობურკილსა“.

- მართი 83, ქერის ჯიშ.
- მახუხი 193, საქამანდი. „ფაფა ხახმდენა, მახუხი კარათმდენაო“.
- მგუანა 240, წუნია.
- მღვია 115, მღვრიე.
- მებოლოვე 96. ტივის ბოლოზე მდგომი მეტივე.
- მეწყინა 194. მიწყენინება. „სიტყვა არვისთვის მეწყინა“.
- მეკიმუნე 108, მეკიმონე. კიმონზე, კიმონზე დამკერელი.
- მიეკონება 188, მიაქეს. „ნეტავ რა მიეკონება“.
- მიწრონი 125, ვიწრონი.
- მიჭღუმღებენ 55, ქალს მომიყვანენ, კარზე დამისვამენ. „ლამაზ გოგოს მიჭღუმღებენ“.
- მოაშორა 162, დაღვარა.
- მოგოგემდა 111, მოგოგაედა.
- მოეგარგაროს 185, მოელერსოს, მოეფეროს. „მაზლ-მულებს მოეგარგაროს“.
- მოლადის 199, თავგასულის, თავაწეულის. „ჩავერი არ შეურჩენიათ თავის მოლადის მტრისანი“.
- მოსაწიელი 242, წივილ-კივილი, წიოკობა, ჩხუბი.
- მოხიკული 60, მოკაეული, ოღროზოღრო, კაედადებული. „პირი მოხიკულსა კეეკსა“.
- მტილ 101, ბალი.
- მულახ-მუყალი 133, სოფლებია ზემო სვანეთში.
- მუკუტუნი 305, ნამუკი. მუკად შეხვეული თამბაქოს ფოთოლი (იხ. ჩენი „ლეჩხუ-მური ლექსიკონი“).
- მჩენიერია 101, გამოჩნდება. „მუეღელარიელი და კობტა პირთეთრნი მჩენიერია“.
- მწუხიარე 194, მომაკედავი, სულმობრძავი. „სნეულს გაეს მწუხიარესა“.

6

- ნაგულარი 120, უმაღლესი ხარისხის მატელი. „ნაგულარი, ნაგულარი წმინდა პაიკიო“.
- ნარბილი 88, დამუშავებული, დაუსვენებელი მიწა.
- ნარკევი 86, ნაცხრილი, პური.
- ნაშროველი 90, ადკილი.
- ნიჭგორი 106, სოფელი ჭაეახეთში.

7

- ორბაი 200, ხარის სახელი.
- ორკოთე 41, სოფელი.
- ორსოებლო 214, სოფელი.

კ

- .შირად ჭულური 177, ულამაზო სახისა. „ბევრ ქალს კი შეჰყვარებოდა პირად ჭულური ქმარიო“.
.პრატი 61, ქალიშვილი. „არ ვიკადრებ შეხვეენასა შენისთანა პრატისასა“.

ქ

- .ქაღალე 117, ადგილა ზემო რაქაში.

რ

- .რეტარ 57, რატომ არ.

ს

- .საღამ 54, ვნახე თითქოს, საღლატ. „სიზმარში საღამ ასთევი ჩემს საჩოკესა წმინდასა“.
.საზან-ჩანგში 277, საზი და ჩანგი.
.სათალალო 77, სათო და ლალო.
სათარი 74, სათრევი, ჭირკი.
.სამრიცხვებულო 114, სამრიცხვიანო, სამპიროვანო, სამებავ. „პირებით სამრიცხვებულო“.
საქაშეთი 209, სოფელი ქართლში.
საქცევი 221, მოსახვევი, გადასაჯარდნი. „ბებერი ხარის რქა საქცევი დაურკვიანო“.
.საციქველი 217, ნათხოვარი ნიეთი, სასესხებელი. „აჲ მეზობელს ცეცხლიც საციქველი ეგონაო“.
.სენთი 57, ვითარება, ადგილმდებარეობის გარკვევა, გამოცნობა. „სამუსაიფოთ ვერ გნახე, რაცხა იმგვარი სენთია“.
სერშარეული 166, ყურზე დაღდასმული, ნიშანდასმული.
.სევე 72, სერელი, კვალი. „სევე ბრუდეა“.
.სიზამბარელი 126, სიზამბარელი.
.სიმტყე 75, სიბრტყე, ვანი.
.სისუფთე 77, სითხელე, სილამაზე. „ცხვირი[ს] სისუფთე მას გიგავს“.
სისხოვანი 77, მსხელი.
.სრიელა 290, სრიალა, კამეჩის კული.
სტეპანდა 59, სოფელი სტეფანწმინდა (?). „თარგმანსა და სტეპანდასა შუა-შუა რუებია“.
.სულწიდა 129, სულის მოსახსენებლად.
.სხნელი 214, სნოელი.

ტ

- .ტალა 97, ტანა. „ადიდებულა ტალაო“.
.ტანა 40, მდ. მტკვრის მარჯვენა შენაკალი.
.ტატები 120, თათები, ტოტები.

უ

ულუსი 135, უთვალავი. „მათი ულუსი ქარიო“.

ურისა 251, დაღერლილი, სალაფი. „ურისას მკადმა შვილები ლამის დამიხოცოსო“.
ულური 202, ბედი, იღბალი, ეშხი.

ჟ

ჟასვი 109, ღვინის სასმელი კურკელი. „ვერ გასვი ღვინო ჟასვითა“.

ჟერქეპინა 61, ხის ჟერქი, აბზინდი. „გავკარამ ხელსა ჟერქეპინას პანტისასა“.

ჟურთნი 214, წივა.

ჟურჩინი 131, მკადლი.

რ

ღართის კარი 91, ადგილი.

ყ

ყინადა 54, კარგად.

ყიყვი 292, ჩიყვი.

ყოშები 41, ქართული კაბის სახელოს გაღანაკეცი. „შეგეკრა ყოშები, მხარზე
გაგეწყო“.

ყუმუშისებრო 32, კუშუმისებრო, კუშუმა — ვერცხლის ვიწროყელიანი კურკე-
ლი. „სუფთათ გაქვს ცხვირი ჩასმული, სვეტურებ ყუმუშისებრო“.

ყუნცული 291, კერია.

შ

შავან 103, შავმა, თოვლის ზევემა. „სამი თვე შავან განწევიდა“.

შალურებ 103, შალივით. „ვაეიკაცი კარგია, მაგარამ შალურებ გაცდებმა“.

შდოლვა 131, სოფელი ოსეთში.

შემოგვიფერე 153, შეგვიფერე.

შენარა 202, ნარი შემოარტყა, შემოავლო.

შეხვეენასა 61, მოხვეენასა. „არ ეიკადრებ შეხვეენასა შენისთანა პრატისასა“.

შინდარწყლი 273, ჯაგ-ეკალი.

ჩ

ჩაკლავი 263, ფრინველი. „ჩაკლავის ბუდეს ღმერთი ააშენებსო“.

ჩაღდაყი 33, ჩარდახი, დარბაზი. „ჩაღდაყრა ჩამოვიარე, დაგხედე მწოლიარესა“.

ჩამმაქელავ 55, შერქეული სახელი. „ტანდაბალო ჩამმაქელავ“.

ჩხამგარეული 166, შხამგარეული.

ჩეკი 20, ჩიკი, გუთნის საფხეცი. „გამომივლის, ჩეკს წამოკრამს“.

ჩეშტი 50, ჩესტი, სალაბი.

ჩიხრახი 303, საქსოვის ნაწილი. „აქნევს თავსა და ბოლოსა და ტანსა უჩიხრახოსა“.

ც

ცენა 131, ცანა, მთა მდ. ცხენისწყლის სათავეში.

ცხაოტი 199, ცხავატი, სოფელი.

ცხემვანეთი 55, სოფელი აჭარაში.

ძ

ძანძლია 175, ძარღვიანი, უხეში, მაგარი. „ხორცი ძანძლია ვაჟისა“

წ

წაიტეტუვა 267, წაინაყა, წაიმტერია, იტყინა.

წამყარა 71, წამართვა. „ხელს კალათა მე იმ წყარომ წამყარაო“.

წაფდება 192, წახდება, დაილუპება.

წვე 191, რა წამს. „რა წვე ნაცარში დამფალი“.

წითლავი 129, ცხენის სახელი.

წკრული 297, სოფელ წკრედან. „უზანი წკრული“.

წუწული 290, კაცის სახელი.

ჭ

ჭანკი 97, ჭანგი, ბრჭყალი.

ჭარი 166, ადგილი ხევში.

ჭაჭკარ 101, ადგილი. „ჭაჭკარს ენახე სახლი კლდისა“.

ჭვირსა 49, იყურება, ელავს.

ჭიკარტი 292, ფრინველი.

ჭიშღვარი 135, კვერცხნარევი ნამცხვარი, ხაჭაპურის მსგავსი.

ჭკუეებ 201, ჭკუას.

ხ

ხანდი 203, ხანდიხან.

ხანდო 106, სოფელი ჯაეახეთში.

ხანულობა 250, მერძევე ქალების ამხანაგობა. „ფური მოკედა, ხანულობა გადასწყდაო“.

ხარება 37, გახარება, სიამოვნება.

ხართული 41, ხევი, პატარა მდინარე ატენის მახლობლად.

ხაშარი 55, ბოქინტი, კონკილა. „ხაშარი წელზე ვიფარეო“.

ხაჩმიანი 74, სოფელი ალაზნის პირას.

ხელტარი 61, თითისტარი. „ხელტარმან ხელი დამგალა“.

ხეში 90, ხისძირიანი ფეხსაცმელი. „წინდა მეცეა მეშისა, ქალამანი ხეშისა“.

ხედა 232, ხის ჩაქუჩი.

ხოდებია 115, ჰყოლია, შესძენია.

ხორასავითა 163, დახვეული ულოსავით.

ხუობდა 247, წყრებოდა, ჯაერობდა. „რაც რომ ცას ემართა, დედამიწა ხუობდა“.

ხუროისებრო 31, ხუროს მიერი, ლამაზი. „გათლილო ხუროისებრო“.

ხუცობანი 55, სოფელი ქობულეთის რაიონში.

ჯ

ჯორჯიბა 270, ნაგაზი. „ჯორჯიბა ძალღმა რომ კურდღელი გამოაბრუნოს“.

ჯღა 55, რქა.

ს ა რ ჩ ე ვ ი

ფ. გოგიჩაიშვილი—პეტრე უმიკაშვილი (ბიოგრაფიული ნარკვევი) . . . 5-

პოეზია

ხატრფიალო ლექსებო

ქება	31
ქალო ისებრო, ისებრო	32
შენ რომ წიგნი მოგეწერა	32
სულყო	33
მე ვპოვე ქალი	33
ბარათი	34
ვახ, რა უყო გულსა	35
ცა წმინდა გადარებულო	35
ვერცხლისამც თასად მაქცია	36
ერთჯერ გიხილე, ბატონო	36
ქალო, შენმა სიყვარულმა	36
ქალ-ვაჟის სამიჯნურო გალექსება: ფშაური	53
„ „ „ აკარული	55
„ „ „ გურული	55
სხვადასხვა	58

ხახიმღერო ლექსებო

თოხნაში	72
ნადური	78
მკაში	80
გუთანზე, ურემზე	87
კალოში, რთველში, ტივზე	94
სუფრული	96
სალხინო	98
საქორწილო	109
სადღეობო	111
საცეკაო	114
საფერხულო ლექსებო	119
საბრალო დედაბრისასა	121
აღზევან წაველ	121

ყარანაი	122
ჩიტი ვაეზარდე	123
ჯორი დგას ნაძვის ძირსაო	123
კურდღელი	123
კურდღელმა სთქვა	123
სამთლის გუთანს ავაშენებ	124
ა გუშინა და დღესაო	124
მიმინო მყვანდა, მიევარდა	124
ალაზნის პირსა	125
ახლა იქიდგან გიახელ	125
წყალ გაღმა იხვი დედალა	126
ზიზამბარელს ქალსაო	126
კოკლი გოგო	126
კაეკაეისა მინდორზედა	126
ეს გოგილაძე ბასილა	127
ელელია მელელია	127
შაელეგო	128
დალა თქვით	128
შოდი ენახოთ ვენახი	129
ქალაქური	130
სენური: დიდება უშგულის მარიამს	130
„ ლახამულის ლაშქარი დაიძრა	132
„ რა ექნა სიო	132
„ მე საბრალო	133
„ შეჰიდი მუდეჰო, ანუ ბაილბა ილბა-ბაილ	133
„ უშგულა ხეი დაიზრა	135
„ ო საბრალო მოხუცი ნაგჰურ	136
„ გონჯოს ლექსი	137
„ მოედევარ რეკვეთში	138
„ ო საბრალო ლებსრუცი	138
„ ქალო საბრალოც	140
„ ოია ოიალე	140
„ ო საბრალო ასლან-მურმაი	141
„ უშგულის ახალგაზრდა ვაჟები	141
„ ასლაშაზ, ხევის საქები	143
„ ბიმურზოლა მესტიელი	144
სხვადასხვა	146
აფორიზმები, შეგონებანი, შიარები	
ვაჟკაცი	173
ქალი	180
ოჯახი, ნათესაობა	182
წუთისოფელი	187
თავადაზნაურობა	206
სხვადასხვა კუთხე	210
ანდაზები	
ენის გასატეხი	272
გამოცანები	275
შენიშვნები	329
რედაქტორის შენიშვნები	375
სიტყვების ახსნა	379

[1+ГФ]
899. 962. 1 — 1+398. 2(47. 922)

უ 431

Петре Умикашвили
Народная словесность

II

Под редакцией проф. М. Ч и к о в а н и
(На грузинском языке)
Издательство «Литература და Хელოვნება»
Плеханова, 179
19 Тбилиსი 64

გამომცემლობის რედაქტორი ც. ჩხეიძე
მხატვარი თ. სამსონაძე
მხატვრული რედაქტორი ირ. ჯანაშვილი
ტექნიკური რედაქტორი თ. მამფორია
კორექტორი თ. იოსელიანი

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 25/XII-64 წ.
ქალაქის ზომა 60×84¹/₁₆. ნაბეჭდი თაბახი 24,25.
სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 17,72
ტირაჟი 15.000 შეკვეთის № 945

ფასი 1 მან. 26 კაპ.

სტამბა № 1, თბილისი, ორჯონიკიძის ქ. № 50.
Типография № 1, Тбилиси, ул. Орджоникидзе № 50.